This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

KSG 1877

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

БОГОСЛОВСКИ ГЛАСНИК

ЧАСОПИС ЗА ПРАВОСЛАВНУ БОГОСЛОВСКУ НАУКУ И ЦРКВЕНИ ЖИВОТ

Год. II.

ВЛАСНИЦИ И ЧЛАНОВИ УРЕЂИВАЧКОГ ОДБОРА:

проф. богосл. **Никола Ђурић**, протопрезвитер проф. богосл. **Јован Живковић**, протосинђел проф. богосл. **Иларион Зеремски**, протопрезвитер проф. богосл. **Милутин Јакшић**, архимандрит проф. богосл. **Др. Георгије Летић**, презвитер катихета и проф. **Иван Маширевић**, протођакон проф. богосл. **Др. Јоаким Чупић**.

УРЕДНИК:

Протосинђел ИЛАРИОН ЗЕРЕМСКИ

Књига IV.

СРЕМСКИ КАРЛОВЦИ
СРПСКА МАНАСТИРСКА ШТАМПАРИЈА
1903. — 557.

Digitized by Google

KSG 1847

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

Digitized by Google

ХРОНОЛОГИЈА У ПРОРОКА ДАНИЛА.

Александар Живановић.

(Осек.)

Из старе апокалиптичке литературе имамо два одлична споменика, старозаветну књигу пророка Данила и новозаветни Апокалипсис. Апокалиптички је правац био у старом завету од пророчког доба, а и у прва два века хришћанске ере врло жив. У пророчким књигама старозаветним тај је елемент врло чест, а кад узмемо у обзир апокрифну литературу новозаветну, уверићемо се на први поглед, да је апокалиптика била врло омиљен начин пророковања.

Књига пророка Данила била је узор многим потоњим апокалиптичарима. Она се сматра као представник апокалиптике у старом Завету. Живо описивање и савремених, а особито каснијих, будућих, догађаја, изложено у облику визија и снова, а написано у оно критично доба, кад је изабрани народ оплакивао губитак своје политичке самосталности, имало је на цео потоњи живот јеврејског народа, па и у хришћанско доба на хришћане врло велика утецаја.

Данилово тачно обележавање и хронолошко одређивање будућих великих догађаја, а особито оних, који се у економији Божјег промисла најјаче истичу и највећу важност за човечанство имају, привукло је на себе велику пажњу и савременика и потомака, па и дан данас је књига његова омиљен предмет егзегетичке хришћанске науке тим пре, што ју је и негативна критика увелике увукла у своју егзегезу старајући се, то да даде друкчији смисао великим пророштвима њеним, него што чини хришћанска егзегеза, то да разним комбинацијама доведе у сумњу и саму автентичност њену.

Но осим апокалиптичког правца свога важна је књига пророка Данила и као историјски споменик и извор прве руке. Она уопће и није сва написана у апокалиптичком правцу, већ се половица њена може сматрати савременом историјом јеврејском и тадањих јаких азијских држава: вавилонске, мидске и перзијске,

Digitized by Google

а и апокалипса њена има у себи много црта, које засецају у историју света и које историчар не сме мýком прећи.

Важно политичко доба, у ком је написана Данилова књига и велики догађаји онога времена оставили су дубока трага и на њој и она нам може послужити као извор у оним детаљима тога доба, за које светска историја нема извора. У погледу оснивања мидско-перзијске државе и династије н. пр. светска се историја поглавито ослања на дивергентна причања Иродотова и Ксенофонова (домаћим историчарима мање пажње поклањају) и прича нам легенде о Астијагу и Киру, о пропасти вавилонског царства и о насилном Кирову доласку на мидско-перзијски престол. А кад се комбинују доста мутни извори светске историје са причањем Даниловим о тим догађајима, добијамо сасвим друге, критичкије погледе на то доба и његове догађаје, погледе, који су са унутарње своје вредности, са тачном карактеристиком главних политичких личности далеко доставернији од класичких легенди.

Негативна је критика покушала, да скрене вредност Данилове књиге као драгоценог пророчког и историјског споменика на паренетичко поље. Без сумње је Данило утецао на потоња времена и као учитељ и проповедник морала. У оно тужно доба пропасти славе јудејске био је он, велик умом и положајем својим, светла тачка, од које су упола порушени јудејски идеали поново добијали светлости, топлине и живота. Он је био велик учитељ у народу своме, који је истицао пред очи грешним Јудејцима тужне последице греха њихова и челичио их надом у бољу будућност, ако се буду држали закона Божјег. Пробуђена у невољи религиозна мисао и свест о грешности у Јудејаца васпитним утецајем Даниловим довела је изабрани народ опет до Јудеје, града и храма јерусалимског.

Високо ценећи паренетичку страну књиге Данилове не можемо и не смемо пристати уз оне егзегетичаре, па ма они били и хришћански (евангелички), који одричу Данилу пророчку доставерност и историјску важност. Она је подједнако важна и као пророчка књига и као историјски споменик и као проповедник морала. Од главе прве до седме, дакле читава половица, јесу у њој

Digitized by Google

историјска казивања, а од седме главе до краја је апокалипса, пуна опет историјских дата, а оба дела прожета су узвишеним мислима, поукама, саветима, размишљањима.

Поред пророчког излагања Данилова о четири светске монархије, које ће сменити једна другу од Данила до доласка Христова (гл. II. и VII.) особити предмет изучавања и с друге стране нападаја била је и јесте Данилова хронологија. Признати се мора, да је изучавање хронологије ове наше књиге потешко, да се она на око не слаже са датима светске историје, да говори о догађајима и личностима којих не познаје светска историја и т. д. Хронолошке те тешкоће су пружиле у многом хране противницима хришћанства да због њих ударе и на автентичност књиге подбацујући Данилу, да није био познат ни са историјом старозаветном, а још мање са светском историјом. Већ сам први стих прве главе да јасно сведочи о томе, а особито ређање владара вавилонских и мидско-перзијских. А као алемкамен у нападајима на Данила јесте његово причање о цару Дарију Мићанину, за кога светска историја не зна, већ познаје Дарија Хистаспова, који је био после Кира (Кир, Камбиз, Псевдо-Смердис. Дарије Хистаспов), а у Данилу је Дарије претходник Киров. То је по мњењу негативиста такав анахронизам, који даје повода претпоставци, да је Данило измишљена личност и да није он написао ту књигу, која носи његово име, већ да је то каснија компилација неког невештог автора, који је побркао историјске личности.

Оставићемо на страну засад саме хронолошке чињенице, јер ћемо о њима говорити на своме месту и подробније их расветлити, а сад ћемо изређати и одговорити на нападаје на автентичност Данилове књиге, јер без тога не бисмо могли јасно представити ни снаћи се ни у хронологији њеној. У говору о автентичности ове књиге упознаћемо се уједно и са основним погледима, с којих Данилови књижевни противници полазе и у нападајима својим на хронологију њену. А у том говору задржаћемо се само на главним нападајима, који су у ближој свези са хронологијом, а специјалне и ситније изложићемо уз реч приликом истраживања хронолошких чињеница.

Digitized by Google

Главни нападај на автентичност Данилове књиге, око кога се групишу мање више и сви остали, јесте у тврдњи, да није историјски Данило писац књизи, већ да је она написана између 170. и 164. године пре Хр. у доба макавејско, а за време сирског цара Антиоха Епифана, љутог и окрутног противника свега, што јудејско беше. По тој тврдњи је Данилова књига пука компилација старих пророчких изрека и визија под псевдонимом писца, који је прошлост издавао за будућност, а у намери, да тобожним пророчанствима из Навуходоносорова још доба очеличи народ јудејски улевајући му уверење, да тако мора бити и да ће гоњење и страдање и проћи, да га народ што сталнији у вери својој издржи. То би према томе била само нека хроника, псевдоапокалиптичка, са побрканом хронологијом, јер писац-компилатор није много разбирао за хронолошке чињенице, пошто му је главна задаћа била поука и брига за верску сталност народа свога. Ту је ипотезу формулирао још неоплатоник Порфирије. Ње се држи и познати у коментаторској литератури Даниловој евангелички писац Dr. F. Hitzig (Das Buch Daniel), у своје време професор богословља на циришком универзитету, за којега мишљење и оштре нападаје разабирају сви новији егзегетичари. Нападаји се његови ни у чему не разликују од оних код сасвим антихришћанских писаца, — леп пример и поучан, докле води сувишни и претерани либерализам у религији! Тога се мишлења држи још много њих, а држао га се и врсни коментатор Dr. O. Zöckler (Der Prophet Daniel), који га је касније напустио из научних разлога.

Чудновато је, да се ово мишљење тако упорно могло одржати од почетка скоро хришћанског времена па све до данас. Нећемо ни спомињати против њега ситније разлоге, као што је н. пр. онај у Hövernick-а, да ниједан биготни и сујеверни Јудејац Антиохова доба не би нипошто извргавао профагацији највећу светињу своју, наиме утвари храма јерусалимског, а то би по његову мишљењу свакако учинио псевдонимички писац Данила, да је измислио оне детаље похода Навуходоносорова, о којима се у књизи прича (Commentar über das Buch Daniel, 177.) Можда је и тако, али сва је прилика да није,

Digitized by Google

јер и да није Данило автентичан, него баш из Антиохова доба, не би било много разлога држати се мишљења, да би причање о отимачини црквених утвари била профанација јудејске светиње, јер се знало у Антиохово доба о Навуходоносрову походу и о гоњењу његову, па то причање не би било измишљено, већ само касније записано.

Других, јачих разлога имамо, који сасвим обескрепљују горе изложену претпоставку, наиме имамо два доказа о автентичности књиге у самом садржају њеном, а то су: 1.) што се пророштва Данилова односе на времена после Антиоха, а 2.) да је написана у макавејско доба, спомињала би се у њој изрично јака тада сирска и свемоћна римска држава, као што се спомиње Египат и Грчка (Оберленъ-Романовъ, Пророкъ Даніилъ и Апокалипсисъ св. Јоанна, 94.). У погледу првога разлога самовољно се одриче пророчки карактер Данилу и противници тврде, да се сва његова казивања односе на савремено доба, да се тичу само блиских догађаја, још тачније: оних, које је писац сам доживео. При таквој тврдњи дабогме излази закључак, да се сам писац старао, да му се испуне пророчанства (Hitzig). Но сама књига најбоље побија ту тврдњу. Против другог разлога наваћају, да писац није смео споменути Сирије из страха од Антиоха. Кад се пак зна, да је у Данилу пророчким духом оцртан карактер баш и самог крволочног Антиоха, онда је смешан овај приговор. Него тадања се Сирија не спомиње поименце стога, што је она у Навуходоносорово и Данилово доба потпадала под Асирију, те као немоћна ,није ниуколико утецала на тадање политичке прилике. Тек иза Александра Великог за Селевковића постаје она јака.

Но најјаче оружје, које сатире ту самовољну ипотезу, јесте у томе, што се књига пророка Данила налази у јеврејском канону и у септуагинти. Довољно је бацити само летимично поглед на ту страну, да видимо сву апсурдност претпоставке Hitziga et Comp. По опће примљеном мишљењу старозаветне каноничке књиге су написане куд и камо пре Антиоха. Макавејске књиге већ нису ушле у канон. Да је Данило написан за Антиоха, задесила би га иста судбина, као и маказејске

Digitized by Google

књиге. У најбољем случају би његова књига била неканоничка.

С тог истог разлога не би могло бити Данилове књиге ни у септуагинти. И септуагинта је преведена много пре Макавејаца и Антиоха Епифана. Сав посао око превађања свештених јеврејских књига извршен је између 280. и 271. пре Хр. у Александрији за Птоломеја Филаделфа, а Антиох Епифан је умро 163. или 164. год. пре Христа. Јосиф Флавије пак прича, да је Александар Велики на путу свом на исток свернуо и у Јудеју и пошао у Јерусалим; пред градом га дочека првосвештеник јудејски и уведе га у храм, где му показаше пророчанство Данилово, да ће грчки цар разорити царство перзијско. Обрадован тим Александар даде разне олакшице и повластице Јудејцима. Данилова је књига дакле постојала пре Александра Великог.

Ти би разлози били довољни, да пређемо преко нападаја на автентичност Данилове књиге. Но вреди се упознати још с неким нападајима, да се потпуно уверимо, да хронологија Данилова није погрешна ни анахронистичка.

Један повод нападају јесте и то, што се Данилова књига не спомиње у 49. гл. књиге Сирахове, која је касније написана (De Wette). Вреди ли и тај нападај одбијати? — Зар ако неки автор не спомене неку књигу, написану пре њега, доводити у питање егзистенцију оне књиге? — Пређимо преко тога, да видимо колико снаге има други приговор, наиме онај, што Данилова књига у јеврејском канону није стављена међу књиге пророчке, већ иза књиге о Јестири, а пред Јездрином књигом. (Међу пророчке меће је септуагинта, — према томе и наш славенски текст — Вулгата и Лутер, — према томе и наш српски превод). Овај приговор нити умањава пророчки значај Данилов зато што му је књига међу јеврејским историчарима, нити побија автентичност њену тобоже зато, што је Данило у Антиохову времену пред собом имао већ скупљене, канонски сређене, пророчке књиге, те његов рад није могао ући међу пророчке. Истина била је ова књига дуже времена у питању и унесена је у канон нешто касније, али међу историјске је књиге стављена просто

Digitized by Google

зато, што јој је садржина пола историјска, пола пророчка, што и по времену постанка свога долази пред књигом Једрином и главно: што је као и књига Јездрина написана делом чистим јеврејским, а делом сирохолдејским језиком.

Указују још као на доказ, да је Данилова књига написана у касније доба, на грчка имена инструмената у 3. гл. ст. 5.: ψαλτήριον, συμφωνία, κίθαρις, σαμβύκη, јер да је написана од доба Навуходоносорова до Кирова, не би било у њој грчких назива. Но неки од тих музикалних инструмената (н. пр. последњи) баш су источног порекла, а имена њихова грецизирана, а остали су могли бити пренесени на исток из Грчке или још пре из малоазијских грчких колонија, колонија, које су биле у живом трговачком саобраћају са моћним Вавилоном. Има трага, да су у шестом, седмом, па и осмом веку пре Христа већ били Грци у саобраћају с истоком; неки тврде, да је таквих веза било још у омирско доба, а има спомена, да је баш у Навуходоносоровој војсци било Грка. Је ли онда немогуће, да су Грци народ, који је имао за уметности највише смисла, упознавали и исток са производима својих уметности?

Према томе држимо, да смемо бити у уверењу, да у свом излагању о хронолошким чињеницама у књизи пророка Данила стојимо, уколико вадимо чињенице те из саме његове књиге, на историјском темељу, да излагање пророково смемо и морамо примити као историјско. Ред је дакле, да пређемо на саму хронологију Данилову, да је испитамо и сравнимо са историјским подацима остале свештене и светске историје, па ће нам онда истинитост историјска доставерност и пророчки дар Данилов бити ван сваке сумње.

У означавању места из књиге Данилове држаћемо се оне поделе на главе и стихове, каква је у септуагинти, односно у словенском преводу, јер се та подела разликује у нечем од поделе у јеврејском тексту. А узећемо само она места, у којима Данило одређује време догађајима, која се дакле односе на хронологију.

Већ у првом стиху прве главе сретамо се с таквим једним местом: *У трећој години царевања Јоакима, цара јудејског, дође Навуходоносор, цар вавилонски на Јеру-*

Digitized by Google

салим и војеваше против њега. То је увод, а уједно и опис кобних за Јудејце Навуходоносорових инвазија. О истом том догађају имамо сведочанства и у савременика пропасти града Јерусалима и храма његова, пророка Јеремије. Но овај пророк вели, да се тај догађај десио у четвртој години Јоакимове владе. Пошто је Данило био као младић, као дечко, депортиран у Вавилон, а Јеремија већ човек у годинама, поклања се више пажње Јеремијином казивању. Но у самој ствари нема разлике између Данилова и Јеремијина причања. То ће нам сами догађаји показати и разјаснити.

Поход Навуходоносоров у Јудеју био је у свези са другим ратовима овог великог војсковође и цара. Уопће је то доба врло важно у историји света, јер су тада биле египатска и ваоилонска држава у свој снази својој, нешто касније оснива се јака мидско-перзијска држава и од тог доба настављају се важни историјски догађаји и политичке промене, све до хришћанског времена. Јудеја је страдала на рачун тих моћних држава, јер је била као клин међу њима, па су је у бојној ватри морали прегазити и ма која странка је морала као нелојалну сатрти.

Египатска држава је под Псаметрихом била јака, а још јача под наследником му Нехом II. (Нехао, Јерем. 46, 2. и др.). Овај владар хтеде да утврди своју поморску моћ, те намисли, да освоји земље између Средоземног и Црвеног мора, да на тај начин споји те две воде под својом влашћу. На путу му је био још силнији ривал му вавилонски владар Набополасар. Нехо намисли да га сруши и 611. год. пре Хр. пође на њега. Шта је остало у тој прилици јудејском цару Јосији, него да бира, коме ће се приволети царству, египатском или вавилонском. Египатскога се већма бојао, јер је знао, каква му судбина очекује земљу у случају, да се срећа Неху окрене. Зато он одбије понуде за неутралност, коју му је Нехо пропонирао и испречи му се, али га Фараон у отвореној битки код Магедона без муке потуче (IV. Цар. 23, 29.), те и сам Јосија паде у бој у. Сад је Фараон био господар у Јудеји.

После трагичне смрти Јосијине изабере народ за цара млађег му сина Јоахаза (Селим, Јерем. 22, 11.).

Digitized by Google

Но овај цареваше само три месеца, јер га Фараон ухвати и одведе у робље у Египат, а постави за цара брата му Јоакима као свог вазала. Као Нехов вазал владао је овај цар три године.

Покоривши тако Јудеју и утрвши себи пут на исток пође Фараон на Вавилон. Но у Вавилону се међутим десише знатне промене. Набополасар бијаше стар и слаб, па преда војску своме сину Навуходоносору. Овај се крене на сусрет Фараону и до ноге га потуче код Цирцезија на Еуфрату (Кархемиш, Кархамис, — Јерем. 46, 2.). Јоаким јудејски сад постаде вазал Навуходоносоров. Но не мога дуго издржати власти вавилонске над собом, већ се после три године вазалства свога одметне од Навуходонора. То су шест година владе Јоакимове. У једанајстој години владања његова дође у Јудеју цар Навуходоносор, освоји Јудеју, убије Јоакима и одведе у робље нешто Јудејаца, можда само таоце. То је била прва депортација и у њој је одведен у Вавилон младић Данило са друговима својим Ананијом, Азаријом и Мисаилом. Јеремија истина ништа не спомиње о робљу у овом походу Навуходоносорову, но то не мења ствар ни најмање. Данила се тај догађај лично тиче и он нам сам прича о њему. Што је Навуходоносар пак дошао у Јудеју тек у једанајстој години владања Јоакимова, а не чим се овај одметнуо, може имати свој разлог у томе, што је Навуходоносор имао да савлада пре Јоакима још и друге непријатеље, те је дошао у Јудеју тек кад је доспео. То се догодило године 604. (по Оборлену, који рачуна, да је Данило одведен у робље у трећој години Јоакимове владе), 605, (Zöckler по Јеремијиној четвртој години Јоакимове владе), али свакако до 607. пре Христа.

Данило даље не прича о судбини јудејске државе, али за њу знамо из других старозаветних свештених књига. Јудеја је ишла брзо на сусрет овој пропасти. После смрти Јоакимове постаје царем јудејским син му Јехонија, но цареваше само 100 дана. Навуходоносор је сумњао у овог цара, да ће бити одметник, као и отац му, те, добивши ваљда информације о његову владању, брже дође натраг с војском, зароби Јехонију и одведе га у Вавилон са многим народом (друга депор-

Digitized by Google

тација), а за цара у Јудеји постави стрица Јехонијина Матанију под именом Седекије.

Чим је Седекија дошао на владу, почне шуровати против Вавилона са суседним народима и уверавајући с једне стране Навуходоносора о својој лојалности, тражио је с друге стране савезнике против њега. У деветој години своје владе, пошто је склопио савез са египатским Фараоном Вафријем дигне се Седекија против Навуходоносора. Идуће године дође осветник Навуходоносор у Јудеју и опсађиваше Јерусалим 18 месеци. У граду завлада глад и Седекија видећи да се нэ може оджати, побегне потајно из града, али буде близу Јерихона ухваћен. За казну побије Новуходоносор децу Седекијину њему на очиглед, њега самог ослепи и одведе у Вавилон, где га баци у тамницу, а доста народа опет одведе у робље (трећа депортација). Годину дана после тога Навуходоноросов вођа Навусардан разори Јерусалим и храм и одведе опет силан народ у робље (четврта депортација). То се збило 588. год. пре Христа. Тим је Јудеја изгубила коначно своју самосталност, али се ропство вавилонско рачуна од прве депортације.

Запитамо ли сад, откуд разлике у хронолошким подацима између Јеремије и Данила, што наиме Јеремија вели, да је Навуходоносор дошао у Јудеју у четвртој години владања Јоакимова, а Данило меће тај догађај у трећу годину Јоакимову, одговор је, да Данило рачуна од оног доба, кад је Навуходоносор још као војсковођа започео војну с Нехом (Hävernick, Hofmann и др.) У том случају Дан. 1. 1. „дође на Јерусалим“ означава уопће поход Навуходоносоров на запад, у ком је походу и Јудеја страдала. Или је Навуходоносор пошао на запад треће године Јоакимове, а ради сметња на путу дошао тамо тек у четвртој Јоакимовој години (Hengstenberg, Zöckler и др.) Дотични јеврејски глагол „дође“ означава, да се Навуходоносор дигао против, кренуо против Јудеје. То је опће примљено мишљење. Разлика уопће не мора бити за читаву годину дана ако се узме, да Данило мисли крај треће Јоакимове године, а Јеремија почетак четвртине.

Према оним тумачима, који узимају, да је Навуходоносор само једанпут походио Јудеју и то у шестој

Digitized by Google

години Јоакимове владе (Јосиф Флавије погрешно и на супрот историјским подацима ставља поход Навуходоносоров у Јудеју у осму годину Јоакимове владе), може се ово место тумачити и тако, да трећа година Јоакимова овде означава трећу годину његове вазалије Навуходоносору. Према томе то место може означавати или фактичку трећу годину Јоакимова царевања. или трећу годину његове вазалије Навуходоносорову, т. ј. шесту годину његове владе, кад се оним трима годинама. што их је Јоаким провео у вазалству према Неху приброје још три године вазалства према Навуходоносору.

Што се тиче саме личности Данилове, он је одведен у вавилонско робље при првој депортацији за Јоакима, по мишљењу неких као талац од јудејске стране. То је било доба његова раног детињства, те га Навуходоносор са друговима му одмах. упознавши дубок ум његов. а прозвавши га у знак свог господства над покореним Јудејцима Валтазаром даде на науке, спремајући га за дворанина. Обичај је вавилонски и перзијски био, да се она деца, која ће цара служити, давала у четрнајстој својој години на науке, а тек кроз три године по томе ступала су у царску службу. Према томе би Данило био одведен у ропство у младости од прилике у 14. години. Набрзо се он истиче умом својим међу Вавилонцима, те постаје висок царски чиновник као што сам прича у другој глави своје књиге.

Друге године царевања Навуходоносорова десила се прилика, која је истакла Данила на површину (Дан. 2. 1.)

О тој другој години Навуходоносорова царевања повела се такође распра. Прва година Навуходоносорова владања јесте четврта година Јоакимове владе (по Јерем. 25, 1.) У тој години је пак Данило као заробљеник одведен у Вавилон. Како би онда могла друга година Навухадоносорова царевања пасти у четврту годину Данилова робовања? По тој комбинацији излази, да је Данило у другој години Навуходоносорова самосталног царевања био још ђак! Ту је мисао примио и Разумовски (Святый пророкъ Даніилъ и его книга) те и он верује, да је друга година Навуходоносорова ухватила Данила још као ученика. Но како ће се с том ипотезом

Digitized by Google

довести у склад 13. стих ове главе. у којем се прича, да је и Данило са друговима својим требао бити погубљен? Је ли могуће веровати, да би у случају, да мази, халдеји или врачи не погоде сна цару, с њима и ученици, деца, били погубљени? Та ипотеза према томе пада, те другу годину Навуходоносорова царевања морамо ставити у оно време, кад је обучавање Данилово већ било довршено, кад је он био већ самосталан човек, кад је и он са друговима својим дошао већ био у ред халдеја, а то би могло бити тек после треће године његова обучавања, најраније дакле крајем шесте године Јоакимове владе. Према томе између тога рачунања и Јерем. 25, 1. била би разлика само година дана, т. ј. по Јерем. 25. 1. била би друга година Навуходоносорова пета година Јоакимова.

Кад узмемо у рачун оно, што смо напред рекли о походима Навуходоногоровим на Фараона Неха и Јудеју, онда је јасно, да ни те разлике нема. Оно рачунање, да је Данило одведен у Вавилон прве године Навуходоносорова царевања, није тачно. У време рата с Нехом и прве депортације Навуходоносор још није био самосталан цар, него савладар свога оца Набополасара. Тек касније, можда за годину дана после депортације Данилове (рачунају, да је од његове депортације до односног сна Новуходоносорова прошло 38—39 месеци) постао је Навуходоносор самосталан цар. Прва година његова самосталне владавине била би друга година Данилова обучавања, а пета годнна Јоакимове владе и према томе друга година Навуходоносорова јесте шеста (при крају) Јоакимова, или округло шест година Јоакимових, кад је Данило већ свршио науке.

Данило се као млад маг истакао мудрошћу својом и тај догађај је био судбоносан за цео његов живот, јер је њим он дошао у милост цареву, који га је одмах по том поставио за управитеља провинције Вавилонске, за најстаријег војводу и за надзорника свим мазима.

Зашто се пак Данило не спомиње у гл. 3., кад су биле позване све војводе, кнезови и управитељи, а и он је био постављен за војводу и управитеља (кнеза) вавилонског, разно се тумачи. Јасно је из текста треће главе, да њега није било при оној свечаности, кад су

Digitized by Google

осуђени другови му Ананија, Азарија и Мисаило (Седрах, Мисах и Авденаго), или бар да није с њима заједно осуђен. Данило је био или као управитељ области званичним послом, можда путовањем, спречен, или болешћу или је као надзорник мога рачунан не у светске поглаваре, те није био ни позван на свечаност, или га, као што мисли Калвин, по њем Zöckler и др. мази и завидници јудејски нису смели у то доба пред царем бедити заједно са Седрахом, Мисахом и Авденагом, јер је био на јако високом положају, а у великој милости царској, па се бојали, да му се не замере, а преко њега и цару.

У милости царској одржао се Данило не само код његових наследника. А као наследници Навуходносорови спомињу се у књизи Даниловој Валтазар, па Дарије Мићанин, којих имена светска историја не познаје, те онда Кир. Са Валтазаром и Даријем Мићанином морамо се мало дуже задржати, јер ради њих особито ударају на целу књигу пророка Данила. Ко ће дакле бити Валтазар, а ко Дарије Мићанин?

Познато је, да се у библији често употребљавају друкчија имена царевима, него што их они носе у светској историји. Разлог томе ће бити бити по свој прилици у томе, што су владари имали по више имена, па јеврејски автори спомињу она имена која су била обичнија у Јудеји и међу Јеврејима. Кир се н. пр. звао и Аградат, па тако и други. Валтазар, а особито Дарије Мићанин према томе не морају бити историјска имена, већ се под њима могу разумети владари, који се у светској повесници друкчије зову.

Валтазар се у Дан. 5, 2. назива сином Навуходоносоровим, односно Навуходоносор оцем његовим. Да се можемо боље снаћи, изнећемо редом владаре вавилонске после Навуходоносора, како их ређа светска историја. Навуходоносор је владан од 607. до 564. год. пре Христа. Њега наследи син му Евилмеродах (IV. Цар. 25, 27.). По домаћим историчарима вавилонским Абидену и Берозу владао је свега две године, од 561. до 559., а по другим изворима такође две године, али од 564., па до 562. Њега убије шура му Нериглисор, који је владао од 562. до 558. Овај погине у рату, а

Digitized by Google

наследи га син му Лаворосоарход, којега опет после девет месеци убије син Евилмеродахов Навонит (Набонед), којега Иродот назива Лавинитом, а уједно и последњим владарем вавилонским.

Остаје нам дакле да бирамо између Евилмеродаха, првог наследника Навуходоносорова и Навонита или Лавинита, последњег владара у Вавилону, који ће бити од те двојице библијски Валтазар. Ту су дакле две могућности. Прогледаћемо, која од њих има више доставености.

Има неколико околности, које би говориле у прилог томе, да је Валтазар идентичан са Евилмеродахом, а то су: а.) што се Валтазар назива сином Навуходоносоровим (Дан. 5, 2. и 11); б.) у стиху 10. гл. 5. спомиње се царица, да је дошла на гозбу, кад се по двору разнео страшан глас, да прсти руке по зиду пишу; ту царицу већина критичких егзегета сматра удовицом Навуходоносоровом (која се по Иродоту зове Нипокрис) особито ради оног угледа, који је на двору уживала, а о ком сведоче њене пуне мајестата речи у 5. гл. Даниловој. Она би према томе била мати Валтазарова или Евилмеродахова; в.) што повесничар вавилонски Бероз спомиње, да је Евилмеродах ускорио сам своју смрт бурним и раскалашним животом, што се догађа у свезу са гозбом Валтазаровом, описаном у Дан. гл. 5. То би говорило за идентичност Валтазарову са Евилмеродахом, коју заступају многи врсни коментатори.

Истина је, да се Валтазар назива у Даниловој књизи сином Навуходоносоровим. Но сином се назива у библији често не само фактички син и директни наследник, већ и унук и праунук и т. д Сви јудејски цареви су синови Давидови, а сви Израиљци синови Аврамови. Син дакле може означавати уопће потомка. Према томе и Евилмеродахов син Навонит може се у том смислу називати сином Навуходоносоровим. Што се тиче удовице Новуходоносорове, она је могла бити жива и за Навонита, унука Навуходоносорова. Из самог се текста не мора изводити, да је она била удовица Навуходоносорова, него је могла бити и удовица Евилмеродахова, или баш и жена Навонитова. Што Бероз пак спомиње, да је Евилмеродах ускорио сад своју смрт

Digitized by Google

раскалашним својим животом, хоће по свој прилици да укаже на то, да је Евилмеродаха убио шура му Нериглисор, који је поред слабог и мекушног, уживању наклоњеног Евилмеродаха лако могао себи створити јаку странку међу Вавилонцима.

Ниједан дакле разлог, који би говорио у корист идентичности Валтазарове са Евилмеродахом није толико јак, да би нас приморао, да признамо Валтазара за Евилмеродаха. Бероз изрично назива последњег владара вавилонског Навонитом. што се слаже са Иродотовим Лавинитом, а о идентичности ова два имена не може бити сумње.

Већ је блаж. Јероним држао, да Валтазар означава Навонита. На ту претпоставку упућује та околност, што се у библији спомиње Валтазар као последњи вавилонски владар. Они пак. који би изједначивали Валтазара са Евилмеродахом, морали би библијског Дарија Мићанина сматрати за Евилмеродахова наследника Нериглисора! А за то нема никакве подлоге, прво што Нериглисор није онако трагички свршио као Валтазар, већ је погинуо у војни с Перзијанцима, а друго што он није био мидске лозе.

Има тешкоћа да се призна Валтазар за Навонита, а те су у томе, што, овога Бероз и Абиден не мећу у владаре из породице Навуходоносорове, већ га сматрају узурпатором, који је отео престол малолетном Лаворосоарходу убивши га. А затим је још у тих домаћих вавилонских историчара забележено, да Навонит није убијен при опсади и заузећу Вавилона, већ да се у то време, кад је Вавилон пао у перзијске руке, Навонит бегством спасао и тек на неко време после пада Вавилона пао у ропство перзијско, кад га је Кир послао у заточење у Караманију. И из текста Иродотова веле, да се сме закључити, да цара вавилонског није при заузећу престонице му било у том граду, а још мање, да је могао бити убијен.

У погледу првог навода, да се Навонит не сматра потомком Навуходоносоровим, имамо изричну сведоџбу у Иродота, који Лавинита (Наванита), као што смо споменули, назива сином Навуходоносоровим. А и Данилов израз „отац твој Навуходоносор“ може се примењивати

Digitized by Google

Навониту у том смислу, што је овај био наследник Навуходоносорова престола. А да измире традицију вавилонску (Бероза и Абидена) са Даниловим Валтазаром, прибегавају новији научењаци другој теорији, да је наиме Валтазар, било му то право или библијско име, био син Навонитов. Навонит се при свем том може сматрати последњим вавилонским владарем, јер му је син Валтазар био само савладар. Кад је Вавилон пао у перзијске руке, био је у њему Валтазар, а отац му је с војском стајао код града Борсипе (говорећи о овој традицији сматра Оберлен Борсипу личношћу, те вели, да је Борсипа заробио Навонита!!!), где се и предао Киру, кад је Вавилон пао и у Вавилону убијен син му Валтазар.

Ова тврдња се сасвим слаже са Даниловим причањем, а она има и највише основа, јер је потврђују најновији резултати научних ископавања. Оберлен наводи (цит. д. 21.), да је у мемоару у вавилонским старинама, који је штампан као додатак аугзбуршким Новинама од 2. септ. 1854. пуковник Равлинзон реферирао о најновијим научним ископавањима у Месопотамији ово: »Старији син Набонидов (Навонитов) зове се Бел шар-етзар, а то је име у Даниловој књизи скраћено у Белзатзар (Валтазар) исто онако, као што се, име Нергал-шар-етзар код Грка променило у Нериглисар. Има натписа, у којима је молитва за спасење само тога Белшаретзара, а пошто нема примера, да би се спомињао царски син уместо самога цара, то се ни ти натписи не могу објаснити друкчије до претпоставком, да је Белшаретзар имао удела у владању свога оца још за живота његова. Та претпоставка, да су два цара у исто време царевала у Вавилону, измирује причање Берозово са Даниловим. Набонид је пошао против Перзијанаца, и после пораза затвори га Борсипа у тврђаву (ваљда: би затворен у тврђаву Борсипу), а дотле је Валтазар чекао непријатеља у Вавилону. Да тај Набонидов првенац (који је на цилиндрима Мугејре јасно назван Белшаретзаром) (није преживео пада своје монархије, доказује ова чињеница: Када се Вавилонци побунише (против Перзијанаца) у првој години Дарија Хистаспова, самозванац, који се објавио наследником вавилонског престола и

Digitized by Google

позвао своје саплеменике на оружје, назвао се Набукудрушуром, сином Набунидовим (натпис Безитуна), одакле се види, да су права старијег сина Набунидова прешла на другога сина му“ Тим би натписом, ако је добро прочитан и растумачен, био дефинитивно решен спор о Данилову Валтазару. Валтазар би по томе био старији син Навонитов, а заглавио је као савладар свога оца при заузећу Вавилона на онај начин, како прича Данило у својој књизи.

Вавилонско царство после Валтазара прелази у руке мидско-перзијске. О том знаменитом догађају говори пророк Данило само у два кратка стиха: „*Ту ноћ убише Валтазара, цара халдејског, а Дарије Мићанин, коме бијаше 62 године, узе царство његово*“ (Дан. 5, 30, 31.). О томе Дарију Мићанину не зна светска историја ништа, него то место у Данилу, као што смо већ напред споменули, сматрају многи великим анахронизмом, јер тога Дарија многи држе за Дарија Хистаспова, који је живео и владао после Кира. И томе долази у прилог још и опће позната прича, по којој је Кир заузео Вавилон, а не какав Дарије Мићанин. Да видимо дакле ко је био тај Дарије Мићанин!

Вулгарно, а некритичко мишљење, које се данас и у школама проповеда, јесте, да је Кир збацио са престола свога деду Астијага и сам постао мидским царем и уједно оснивачем перзијске династије и моћи. Ту нам традицију пружају Иродот и Ктезија. А неканонички део књиге Данилове (у гл. 14.) каже, да је Кир перзијски *наследио* царство од Астијага, и то после смрти овога. У погледу пак пада Вавилона прича нам Ксенофон у својој Киропедији, да је Кир одвео реку Еуфрат из њена корита и по сувом тада кориту Еуфратову да су мидско-перзијске чете ушле ноћу у Вавилон, баш кад је цар давао сјајну гозбу, те да је том приликом и цар вавилонски убијен. О овом догађају тако прича и пророк Данило, само што не спомиње Кира као освајача Вавилона, већ Дарија Мићанина.

Из предиката »Мићанин«, који наш пророк даје том Дарију, јасно је, да се не може под њим разумети Кир, већ да је то неки последњи владар из мидске династије. Последњим пак мидским владарем назива Иро-

Digitized by Google

дот Астијага. Није ли по томе Астијаг идентичан са Дарије́м? — Данило у својој књизи спомиње и Дарија и Астијага, те по томе то не може бити једна личност. Тако н. пр. Syncelus вели: Ναβέννιδος ὁ τελευταῖος βασιλεὺς Μήδων, Ἀστύαγης παρ᾽ αὐτοῖς λεγόμενος, ὁ αὐτὸς δὲ καὶ Δαρεῖος Ἀσσουήρου (Chronogr. 232. Hävern. 203.) Но за овакву тврдњу нема темеља.

Зна се из мидске историје, да је Кијаксар I. био у савезу са Набополасаром и да су заједно срушили Асирију и поделили је између себе. Тај Кијаксар бијаше отац Астијагов. Неки изједначују Кијаксара I. са Астијагом, но кад се сравни време Кијаксара I. и Набополасара са временом, у ком је живео Астијаг, јасно је, да је пре Астијага морао бити у Мидској други владар, иначе би Астијаг и сувише дуго био на престолу. Астијагов је отац дакле био Кијаксар I.

По Иродоту би Астијага наследио Кир. И кад бисмо се држали Иродота, не бисмо могли никако растумачити, ко је био Данилов Дарије. Међутим Иродот није у том свом причању потпун, па према томе ни автентичан као историјски извор за ову ствар. Празнину у њему попуњава Ксенофон. У Киропедији прича овај писац, да је између Астијага и Кира био још један владар, наиме Кијаксар II, који је Киру предао владу. Кијаксар је овај по Ксенофонову казивању био за заузећа Вавилона стар, па је касније немајући мушког порода, дао своју кћер Киру за жену и уз њу као мираз Мидију.

Ово је предање врло важно, јер нам оно даје праву слику тадањих догађаја. Ксенофон, који се подробно бавио Киром и његовим приликама, јесте у том погледу врстан историјски извор. Не може се његова доставерност ослабити тим, што му неки као пребацују, да је у својој Киропедији писао само роман, те да није тачан у погледу Кијаксара II. Већ сама та околност, што он назива тога Кијаксара »другим« непобитан је доказ, да је тај Кијаксар постојао. А уз Ксенофона ступа и пророк Данило као врло важан историјски извор, јер он допуњује Ксенофона а обојица се потпуно слажу у погледу Дарија и Кијаксара II.

По књизи пророка Данила Дарије је владао Вавилоном свега две године и онда га наследи Кир. Како

Digitized by Google

Ксенофон каже, да је Кијаксар II. био стар, кад је мидско-перзијска војска освојила Вавилон, тако и пророк Данило вели и још тачније, јер нам каже и колико му је тада година било. У то доба је Дарије имао 62 године. Сад је лако разумети, зашто је Дарије био свега две године у Вавилону. Старцу од 64 године уморну од владе, а без мушког потомка била је једина нада зет му јаки и предузимљиви Кир и он му предаје власт и над Вавилоном. Кијаксар II. је био син Астијагов, унук Кијаксара I., те на тај начин Кир, као што Иродот каже, наслеђује и деду свога односно своје жене, Астијага. А оно Иродотово причање о насилном доласку Кирову на престол после Астијага спада у легенде.

Да је заиста тако, имамо више потврда. Већ карактер Кијаксара II., како га је оцртао Ксенофон, на длаку се слаже са карактером Дарија Мићанина, како нам га приказује пророк Данило. А затим се и из саме књиге пророка Динила види, да је Кир на миру примио царство вавилонско од Кијаксара II. или Дарија Мићанина. Данило је и под Киром остао у оној части, коју је имао за Дарија Мићанина и уопће сви одношаји су и под Киром остали исти онакви, као што их је уредио Дарије Мићанин. Да је Кир дошао силом на владу, рашчистио би са свим старим уредбама, како се то већ у таквим приликама ради. Не би он зацело трпео љубимце Даријеве, да је сам Дарија збацио, већ би поставио нове доглавнике, у које не би могао сумњати, да му нису одани. Тим пак, што их је оставио у њиховој части и положају, оставио и нама јасну сведоџбу, да је на миру примио владу од свога таста.

У најдубљој већ старини постојало је то мишљење, да је Дарије био из породице Астијагове, син његов. Јосиф Флавије изрично вели, да је Дарије син Астијагов, а код Грка да се зове друкчије. А на једном споменику Кирову нашао се у најновије време натпис, који је Холцман прочитао овако: »Ја Кир, син Кијаксаров, по милости бога Ормузда цар перзијски« (Оберлен цит. д. 24.), Кажу, да има и код Есхила потврде, да је постојао овај владар.

Према томе Дарије Мићанин јесте Кијаксар II., син цара Астијага, таст Киров, а последњи владар мидске

Digitized by Google

лозе. Когномен. »Асуиров,“ који му Данило даје (9, 1.), означава „Астијагов“, јер се Астијаг водио и као Асуир према ономе, што смо рекли, да су владари имали по више имена. Асуир дакле нити може бити Псевдо-Смердис (према онима, који држе, да је Дарије Мићанин исти са Даријем Хистасповим), нити Камбиз, нити Артаксеркс, као што неки хоће, као што ни Дарије Мићанин не може бити нико други, до Кијаксар II.

Да је Дарије Асуиров или Мићанин индентичан са са Кијаксаром II., не може бити сумње. У септуагинти то место гласи овако: Καὶ Ἀρταξέρξης ὁ τῶν Μήδων παρέλαβεν τὴν βασιλείαν καὶ Δαρεῖος πλήρης τῶν ἡμερῶν..., па се ипак не може под тим Даријем разумевати Дарије Нот, син Артаксеркса I. Лонгимана, нити се може тврдити, да седамдесет и два тумача нису знала, кад је владао и живео Артаксеркс I. (јер то је и историјска и библијска тачно позната личност), већ они под Артаксерксом разумевају Астијага (Zöckler). Било је истина, да су и хришћански писци бркали личности и имена, као што је н. пр. Тертулијан смешао Дарија Мићанина са Даријем Нотом, а св. Ћирил Јерусалимски Дарија Мићанина са Даријем Хистасповим. Но то ништа не доказује, јер ти оци и писци црквени нису били историчари по професији, већ богомудри проповедници вере, којима је главна ствар била догма и морал.

Па ипак можда има истине и у Иродотову причању, да је Кир заузео Вавилон. Није ли могуће измирити његово причање са овим резултатима, до којих смо дошли у погледу Дарија Мићанина. односно Кијаксара II.? — Кир и Кијаксар II. живе у исто време, везани су један за другог фамилијарним везама, па ради прилика старог Кијаксара, у којега не бијаше мушког наследника, везани и једнаким интересима. Деда Кијаксара био је у савезу са Вавилонијом, а унук би радо освојио и покорио тог негдањег савезника, но пошто је сам већ био у годинама, предаје свом младом и енергичном зету Киру, да изведе ту основу, што овај срећно и извршава.

Не може ослабити нашег мишљења о истоветности Дарија Мићанина са Кијаксаром II. ни приговор ни нападај на Данила и автентичност његове књиге ради

Digitized by Google

поделе вавилонске државе на сатрапије, коју је по Дан. 6. 1. увео Дарије Мићанин. Ксенофон наводи, да је тек Кир увео осам сатрапија за Малу Азију и једну за Аравију, а Иродот каже, да је поделу на сатрапије увео тек Дарије Хистаспов, поделивши земљу на 120 сатрапија. У томе опет назиру доказ, да Данилов Дарије није Кијаксар II., већ Дарије Хистаспов, а онда се опет враћало на стари анахронизам, који тобоже доказује, да је Данилова књига неписана касније, у макавејско доба.

Да није тек Дарије Хистаспов увео сатрапије, ено сведочанства у Ксенофона. По њему је већ Кир увео поделу на сатрапије у својој земљи. А може ли се тврдити, да их за Дарија Мићанина — Кијаксара II. није било? И Кир и Дарије су била тако рећи савладари. Па као што се скоро изгубио у историји спомен на Дарија Мићанина, који нити је био владар великих претензија, нити ма у ком погледу много знатан, тако се могао изгубити спомен и на његове сатрапије. А његова подела је могла послужити Киру за узор, по ком је и он поделио своју државу на мање сатрапија, али које су зато биле обимом веће. А што се тиче броја Даријевих сатрапија (120), не треба се ни томе чудити, јер су то биле мале области, над којима су управо била три главна сатрапа, одговорна директно цару.

Тако дакле нема ни једног правог разлога да се пребаци Данилу анахронизам у погледу Дарија Мићанина, нити да се ради тога напада на автентичност његове књиге. Дарије Мићанин нити је измишљена личност, нити замењен са Даријем Хистасповим или којим другим познијим владаром, већ је то син и наследник Астијагов, а таст Киров Кијаксар II.

Данило је на тај начин преживео у ропству вавилонском ове владаре: Навуходоносора, Евилмеродаха, Нериглисора, Лаворосоархода, Навонита с Валтазаром, Дарија Мићанина, recte Кијаксара II. и затекла га је као старца владавина Кира перзијскога. Кир је особито био наклоњен Јудејцима, јер се држи, да му је познато било пророчанство Исаијино (а могло му је бити лако познато преко доглавника му Данила) у 45, 1—13, у коме се Кир назива помазаником Бога Израиљева, царем мудрим и праведним, који ће ослободити изабрани народ

Digitized by Google

од робовања и повратити га у земљу његову. Кир је зачиста одмах прве године владавине своје у Вавилону (Јездра 1, 1.) и повратио народу јудејском слободу, давши им дозволу, да се могу вратити кућама својим у Јудеју и поново саградити свој порушени храм. Данило се није повратио у Јудеју, већ је остао и надаље све до смрти своје у вавилонској земљи. Он сам прича, да је у трећој Кировој години имао виђење на Тигру (гл. 10.). Зашто се Данило није повратио натраг у домовину своју, може се само нагађати. Неки (Hävernick) и др.) држе, да је био стар и немоћан (било му је у првој Кировој години од прилике 83—84 године), па га је то задржало од напорног пута. С тим се пак разлогом с правом многи не задовољавају (Hitzig и др.), јер је међу онима, који се повратили натраг у Јудеју, било и стараца, који су запамтили још свој стари храм, а Данило, како се може извести из његова властитог причања, није био тако немоћан, да се није могао придружити оном делу народа, који се враћао кући. Него ће пре бити, да је остао у Вавилону до смрти своје с тог разлога, да својим високим положајем заштити и на руци буде оној великој маси народа свога, која је остала у Вавилонији, јер је познато, да се само врло мали део народа у тај мах кући повратио. Неки држе истина, да се и он повратио у Јерусалим, али нешто касније, а опет по неким традицијама умро је он у Вавилону, по другима пак у Сузи. Дабогме да су то све нагађања, која у осталом за нашу сврху и немају дубљег значаја.

У првој глави 21. ст. своје књиге вели Данило, да је био у Вавилону све до прве године Кира, цара персијског, а у гм. 10. ст. 1. вели, да је виђење добио у трећој години Кирова царевања. Но у томе ни сами противници Данилове књиге не виде никакве контрадикције, јер првим местом није Данило ни тврдио, да је био у Вавилону само до прве године Кирове, а после не, него да га је у тој земљи затекла и знаменита за Јудејце Кирова влада, а особито прва година његова у Вавилону, кад је издао Јудејцима дозволу, да се могу повратити својим кућиштима. Данило је дакле остао у вавилонској земљи и после прогласа и дозволе Кирове, да се могу Јудејци повратити у своју земљу. А да је

Digitized by Google

заиста његово даљне борављење у Вавилону било непрекидна брига за народ његов, види се по томе, што је разабирао и надаље о судбини народа свога, о чему је сведочанство 10. глава његове књиге.

Досад смо додирнули и објаснили сва спољашња хронолошка факта, која је требало растумачити. Остаје нам још хронологија у пророштвима Даниловим, особито у месијанском пророчанству његову о седминама (гл. 9. 24—27). Пророчанство Данилово о седамдесет седмина, које ће проћи док не дође помазаник Господњи, поштовано је од најстаријих времена, па и у хришћанској Цркви, као врло важно месијанско пророштво и оно даје Даниловој књизи највећу важност. Хришћанска је Црква имала јаког разлога, да то пророчанство особито поштује, јер се све оно, што је прорекао о помазанику и времену Његову пророк Данило, дословце испунило на Христу и Његову добу.

Но у новије доба се почело са противничке стране истраживати и у том питању. Разуме се по себи, да то истраживање, у ком се унапред хоће да даде други смисао и правац том пророчанству, не може имати дубљег темеља, већ мора полазити опет с оне исходне тачке своје, да је Данило написан у макавејско доба, те се онда морају тражити догађаји из савремене макавејске историје, на које би се могло то пророчанство применити. Ма колико били ти догађаји незнатни и без утецаја на даљу јеврејску историју, негативна се егзегеза хвата за њмх и држи, да може тим силом скованим и мало вероватним претпоставкама обескрепити ону важност, коју су Данилове седмине од вајкада имале.

С друге се стране и међу самим хришћанским егзегетима води разговор о томе, на колико је времена унапред прорекао пророк долазак Месијин. У школским књигама, па шта више и у самом Филаретову Катихизису на стр. 48. (у српском преводу са 61. руског издања) читамо, да је »пророк Данило пре 490 година предсказао долазак Христов, Његову смрт на крсту и последовавше за овим разорење храма и Јерусалима и престанак старозаветских жртава.« Да ли је тај рачун тачан, да ли је наиме Данило на 490 година унапред предсказао те велике догађаје, уверићемо се врло лако.

Digitized by Google

Кад већ полазимо са тог становишта, да је нашу књигу написао пророк Данило, као што то с пуним правом и на основу доказа чини хришћанска Црква, онда је апсолутно погрешно рачунање, да је Данило изрекао то пророчанство 490 година пре Христа. Долазак Месијин је прорекао Данило за Дарија Мићанина или Кијаксара II. по опће примљеном и утврђеном рачуну године 539. (две године пре указа Кирова, којим враћа Јудејцима слободу) Дакле Данило је прорекао на 539 година унапред долазак Месијин, а ако узмемо у рачун и 33 годиие Спаситељеве до смрти му на крсту, о ком догађају и његовим последицама у главном и говори пророк, онда рачун показује, да је смрт Христова предсказана на 572 године унапред. Седмине Данилове изнашају истина свега 490 година (седамдесет седмина, т. ј. седамдесет пута по седам година = 490), но оне се не почињу у оно време, кад је пророк добио виђење, него касније. Да се почињу од 539. пре Хр. не би се могле односити на Христа, јер би од Кијаксара II. до Христове смрти било не 70 већ преко 81 седмина.

Што се тиче тога питања, кад наиме отпочињу Данило седмине, оно се мора решити упоредо са питањем, ко се има разумевати под помазаником (ст. 25.), јер се рачунање мора завршити са знаменитом личношћу која ће бити носилац оних догађаја, које предсказује Данило. Разно се тумачило, па и међу хришћанским учењацима, ко је помазаник.

Већ од најстаријих времена је било више претпоставака у погледу времена, кад седмине започињу. Тако блаж Јероним наваћа, да се у његово доба рачунало, да седмине почињу са првом годином Даријевом, али ипак да трају до Христа! Остала сва мишљења није ни могуће прегледно набројити, јер их има много, него ћемо по Zöckler-у (цит. д. 188.) навести само најглавније. Тако се рачунало, да седмине почињу: а.) са првом перијодом Јеремијина пророковања или са четвртом годином Јоакимова владања; б.) са четвртом годином Седекијином или са другом перијодом Јеремијина пророковања; в.) са првом годином Кировом, т. ј. 560. пре Христа; (прва година његова владања у Мидији; неки неки узимају, да је то година 558.); г.) са другом го-

Digitized by Google

дином владања Дарија Хистаспова (520. пре Хр.) у време пророковања Агејева; д.) са другом годином владања Дарија Нота (423. пре Хр.); ђ) са другом годином владања Артаксеркса Лонгимана; е.) са седмом годином тога владара или са првим његовим едиктом, да се Јерусалим поново може сазидати; ж.) са десетом или једанајстом годином истога владара; з.) са двадесетом годивом Артаксерксовом или са другим едиктом његовим, да се може Јерусалим поново сазидати; и.) са другом годином владе Ксерксове. То су само главне ипотезе, а види се колико су дивергентне између себе.

Све од тих ипотеза имају присталица међу хришћанским учењацима најновијега доба. Многи пак заборављају, да при њихову рачунању може претпоставити, да је Данилова књига заиста написана за макавејско доба, дакле баш оно, против чега се бране. А неки и баш поименце сам Zöckler и сам увиђа, да би рачун заиста могао одвести на ту претпоставку, па се брани од ње, али — врло слабо. И у погледу помазаника се Zöckler, који је иначе у свему врстан егзегет, не слаже са већином хришћанских писаца, који помазаником сматрају Христа, те увиђајући, да се при његову рачунању догађаји не слажу с рачуном, брани се тим, да пророк тобоже није ни хтео дати тачна хронолошког рачуна о тим догађајима, већ де је он важну катастрофу у јеврејској историји замишљао да ће бити касније него што се заиста збила!

Узгред спомињемо, да су стари Јудејци и талмудисте тумачили „мѣрзость запꙋстѣнїѧ“ у смислу разорења Јерусалима, но и они су ово пророчанство сматрали месијанским. Карактеристична је реч млетачког надрабина Симона Луцато, коју наводи Zöckler по Wolf, Biblioth Hebr III. 1228., да би наиме „сви јудејски научењаци на основу свога дубоког и дугог проучавања Данилове 9. главе морали постати хришћанима, јер се не може порицати, да је по Даниловој хронологији Месија већ дошао.“

Као што има много разних гледишта у погледу terminus a a quo седминама, тако разно мисле и о помазанику, о ком говори Данило у 9. гл. Да и не спомињемо кајекакве екстраваганције, да се н. пр. проро-

Digitized by Google

чанство Данилово односи на стару и нову немачку државу, на Наполеона и т. д. (Dr. E Zittel, Die Entstehung der Bibel, 108.), споменућемо само, да се под помазаником поред Месије сматрао и сматра Кир, Неемија, а особито Онија III. (II. Макав. гл. 3.), којега уби Андроник по наговору Менелајеву (II. Макав. 4, 34.) Неки шта више држе, да помазаник у ст. 24. није исти са помазаником у ст. 25. Онај први помазаник да је Кир, а овај други, који ће бити погубљен, да је првосвештеник Онија.

Онија III. је убијен 172. или 171. год пре Христа, дакле за време владања Антиоха Епифана. Пошто је уопште Антиох био преокрутан према Јевреји́ма, јако је раширено мишљење, да је мерзость запустѣнїѧ страховлада Антиохова, који је рушио светиње јеврејске, а помазаник да је тај Онија првосвештеник (према ст. 26.), који је убијен за његове владе.

Да је овако тумачење самовољно. најјасније потврђује сам текст Данилов. Стих 24. гласи овако: „Седамдесет је седмина одређено народу твоме и твоме граду светом. да застари преступ и да се сврши грех и да нестане грехова и да се загладе неправде и да се очисте безакоња и да се доведе вечна правда и да се запечати виђење и пророчанство и да се помаже свети над светима.“ Кад би се разумевао Кир под овим помазаником, не би се он јамачно у јеврејском канону називао „свети над светима“ (у вулгати: sanctus sanctorum), а не може никако изићи ни рачун седамдесет седмина, јер је до Кира тек на 70 година (наиме до едикта му 539.) од прве депортације под Навуходоносором. А још мање се може разумети под тим помазаником првосвештеник Онија, јер је за његова доба било баш све обратно: највеће насиље и неправде. Под помазаником се има и може разумети само Месија, Христос, који ће загладити неправде, очистити безакоња и довести вечну правду, који је једини Свети над светима.

Веле, да у јеврејском тексту не стоји „свети над светима“, већ „најсветије.“ А под тим да се разумева какав обред или церемонија јеврејска. Но под изразом „најсветије“ у оном контексту, како је у Данила, не

Digitized by Google

може се ништа друго разумети, већ само св. св. тајна причешћа, или што је исто, Месија, Христос. Даљи стихови још јасније говоре и сведоче о томе: „После шездесет и две седмине (+ 7 седмина из 25. стиха) погубљен ће бити (управо: истребљен) помазаник и никога неће имати (на помоћи), а град и светињу ће разорити народ једног кнеза, који ће доћи и свршити с поплавом (потопом) и до краја рата ће бити пустошење. И утврдиће завет с многима за једну седмину (по словенском: једна седмина). а у половини седмине укинуће жртву и принос и у светилишту ће бити мрзост пустошења и о свршетку одређенога времена крај ће се дати пустоши (то је по словенском преводу, а по јеврејском тексту: док се не излије на онога који пустоши, уништење и суд).“ Је ли могуће не видети у томе пророчанство о смрти Христовој и о разорењу храма и Јерусалима од Римљана, који ће поплавити сву земљу јудејску? Укинута ће бити жртва и приноси јудејски, а нови Завет ће утврдити Помазаник с многима! Не може бити ни говора, да ће Онијино време утврдити с многима завет, већ је тај помазаник само Христос.

Кад дакле знамо, да крај седминама допире до Христа, односно до његове смрти, лако ће бити решити сад и оно прво питање: откад почињу седмине Данилове. Оне почињу 490 година унатраг од Христове смрти. А то је доба Артаксеркса I. Лонгимана. Данило у том свом пророчанству и сам тачно одређује време почетку седмина. Стих 25. гл. 9. овако гласи: »Знај и разумеј: откад изиде реч, да се Јерусалим опет сазида до помазаника (у словенском тексту: Христа, а у јеврејском Месије.) Старешине биће седам седмина и шездесет и две седмине . . .« Почетак седминама је дакле везан за неки едикт, да се Јерусалим опет сме сазидати.

Некима се чини недостојно, да би тако важно пророчанство било везано за едикт каквог незнабошког цара. већ веле, да се под »речју« има разумети реч Божја. Но Кир се н. пр. назива помазаником Господњим у самом канону јеврејском. Сасвим је оправдано, да се Јевреји морали обазирати на расположење перзијских царева према њима и да је тако важан едикт, који би

Digitized by Google

дозвољавао обнову политичког живота јеврејског, морао чинити епоху у њихову животу.

Који је цар дакле дозволио Јеврејима, да смеју обновити свој град? — Кир им је дозволио 539. год., да се врате у постојбину и да обнове свој храм, али тада нису добили дозволе, да смеју и градске бедеме утврдити. Да нису добили дозволе, да утврђују и град, види се по најбоље по томе (осим директних спомена у канону), што су Камбизу и Псевдо-Смердису, првим наследницима Кировим Самарјанци денунцирали Јудеје, да место храма дижу град, те је Псевдо-Смердис издао указ, којим заповеда Јудејцима, да престану са зидањем свога храма. Дарије I. Хистаспов тек 521. год. поново звољава Јудејцима, да смеју зидање храма наставити. Дакле не могу се седмине никако рачунати од Кирове прве године царевања над Вавилоном.

У Јездриној књизи гл. 7. читамо, да је Артаксеркс I. Лонгиман издао у седмој години своје владе едикт и дозволу свештенику Јездри, да сме ићи у Јерусалим и поново засновати политичку самосталност народу своме, уредити унутрашње и спољашње, религиозне и финанцијалне прилике јеврејског народа. Јездра са једном партијом Јудејаца дође у Палестину, те поступи у смислу царског едикта. У том едикту, који је изложен у 7. гл. Јездрине књиге, не спомиње се истина ништа о дозволи, да се сме Јерусалим зидовима оградити. Но можда Јездра није дословце изложио Артаксерксов едикт, него само у изводу. А да је заиста добио дозволу, да сме Јерусалим поново сазидати, односно оградити га и утврдити бедемом, каже нам сам у 9. гл. ст. 9.: „Не остави нас Бог наш, . . . већ нам даде, те нађосмо милост пред царевима перзијским, који нам дадоше да одахнемо, да дигнемо дом Богу нашем и да обновимо пустош његову и дадоше нам ограду у Јудеји у Јерусалиму.“ Тај је едикт издао Артаксеркс у седмој години своје владе, а то је 458. или 457. година пре Христа.

Обнављање града и политичког живота јеврејског није ишло без тешкоћа. Зато доглавник Артаксерксов Јудејац Неемија измоли поново едикт у цара, да он сам може поћи у Јудеју и царском милошћу помагати Јеврејима и доконати зидање њихове политичке само-

Digitized by Google

сталности. И Артаксеркс му изда едикт у том смислу у двадесетој години своје владе. Тај други едикт би издан године 445. Дакле у ова два едикта Артаксерксова испунило се пророчанство Данилово. да ће се улице и бедеми јерусалимски поново подићи (Дан. 9, 25.). Од тога обнављања Јерусалима па до Христа Старешине биће 69 седмина и једна седмина јавног рада Христова, у половици које ће престати смрћу Његовом жртва и принос старозаветни (Дан. 9, 27.).

Који је од ова два едикта почетак седминама, показаће рачун. Од 20. године Артаксерксова владања до Христова рођења јесте 445 година или $63\frac{4}{7}$ седмина; са Христове 33 године свега $68\frac{2}{7}$ седмина ($63\frac{4}{7} + 4\frac{5}{7}$) или 478 година. По томе рачуну треба до 490 година или пуних 70 седмина још 12 година, а ако ћемо одбити још и по седмине стиха 27., онда недостаје бар још једна седмина. Пророчанство би се Данило према томе испунило у 69. седмини, а не у 70., што се не слаже са стихом 26., у коме се каже, да ће помазаник бити убијен после 69. седмине (управо после 62 седмине по 25. стиху), а не у њој.

Како би се дакле могло намирити оних 12 година, што недостију? Где бисмо могли наћи ту диференцију? — Одговор је и прост и лак: тих 12 година су у разлици између првог и другог едикта. Артаксерксова. Први је издат 457. године, а други 445., дакле управо 12 година касније. Према томе је јасно, да седмине почињу са оним првим едиктом. Од њега до Христова рођења има 457 година и 33 године Христова живота до смрти Му свега 490 година или седамдесет седмина. Уопће не би ни било никаква повода бројити седмине од другог едикта, кад пророк каже: Откад изиде реч, да се Јерусалим опет сазида... А та је реч изишла од Артаксеркса свештенику Јездри 457., а по други пут и можда у већем обиму цареву човску Неемији 445. године пре рођења Христова.

По томе се дакле седмине почињу бројити од 457. године пре Хр. То је чист рачун без икаква натезања и довиђања. Ако ћемо одбити још оно по седмине, што преостаје по стиху 27., онда би се седмине почеле бројити на две три године после првог едикта, дакле

Digitized by Google

од 454. год„ а то би било оно доба, кад су Јудејци већ дошли из Вавилоније и почели са зидањем градских бедема. Или је можда Артексеркс после 2—3 године проширио први едикт у толико, што је тек онда дозволио, да се град сме дизати. Но мислимо, да би о томе било спомена у Јездриној књизи.

На 82 године је дакле унапред прорекао Данило указ Арксерксов, а месијанске догађаје на 570 година у округлом броју! И то је прорекао са таквом хронолошком тачношћу, да се човек заиста мора дивити толиком пророчком му дару. Пророчанства његова се тачно поклапају са догађајима, а сва се дивно и дословце испунила.

О оних 1290 и 1335 дана (што чини око 3½ године — половина седмине) у гл. 12. ст. 11. и 12. нећемо подробније говорити, јер није тачно одређен почетак тим данима. Навешћемо само, да је међу тумачима најраширеније мишљење, да се ти дани односе на обесвећење храма јерусалимског под Антиохом и његово поновно освећење, а да је тај податак уопће не хронолошки, већ символички.

То су хронолошке чињенице у књизи пророка Данила, за које смо мислили, да их је требало протумачити. Разабирање о Даниловој хронологији није бесплодно нити сувишно, јер из њега с једне стране видимо, како је св. Писмо у потпуној сагласности с другим изворима, па шта више да нам у неким питањима баш служи и као важан извор за познавање догађаја у старини, а с друге стране, што је за нас главно, у интересу је хришћанске Цркве и науке, да се важном месијанском пророчанству Данилу не могне ништа пребацивати ни замерати. Са хронологијом Даниловом стоји и пада и важност његова пророчанства у погледу времена Месијина доласка и прилика из Његова живота, особито смрти Му и оснивања новога Завета, а то пророчанство јесте један доказ више за истинитост хришћанства и то доказ тим снажнији, што је из оних давних времена, кад обични разум није могао о хришћанству ништа ни наслућивати.

Digitized by Google

ХРИШЋАНСКА ПОРОДИЦА.

(По Бронзову).

Свршетак

Сасвим је умесно, да рекнемо овде неколико речи о т. зв. женској еманципацији. Еманципација женскиња по данашњем опће примљеном схваћању јесте не само ослобођење женскиња од туторства и власти мушких, него и изравнање првих са последњима у њиховим правима и преимућствима. У Русији се питање о еманципацији женскиња појавило релативно недавно и то још у опће слабо. На западу пак појавило се оно знатно раније и знатно јаче. У осталом ствар се не састоји у историји овога питања. Сушност еманципације женскиња одређују моралисте с две стране њезине, у колико се пре свега женскиње старају, да извојују себи право да потисну брак као установу, која се преживела и која их терети, а место њега да уведу принцип потпуно слободне љубави, — и друго у колико иду за тим, да изједначе своја права с правима мушких. Од речи — к делу! Много жене особито на западу ступају слободно у интимне одношаје с мушкима не старајући се ни мало о томе, да се вежу каквом било формом брака. У исто време с одвратношћу се изражавају о оној улови којом су се задовољавале жене прећашњих времена и којом се задовољавају и неке савремене им жене, т. ј. о улови матере, која све време и све силе своје посвећује својој деци. Оквир ове улоге је за њих тесан и шта више он их понижава. Зашто да и оне — жене не буду исти онаки фактори у друштву као што су њихова браћа, мужеви? У последње време видимо на западу женскиња правника, професора и т. д. У неким пак крајевима отишле су женскиње тако далеко, да теже за ношњом мушког одела (као да се све састоји у томе!) и т. д. Јавља се питање, где је корен ових женских тежња? Пре свега, где је узрок њиховим тежња, да се ослободе од брачнога јарма? Узрок је ту, и то узрок прилично битан. А то је положај женскиње у прећашња времена, положај тако рећи робски потиштени. Он је могао изазвати реакцију. Шта више и у данашње време постоје на сваком кораку

Digitized by Google

бракови, где је муж деспота, а жена робиња. И ове робиње могу напослетку подићи главу, устати у своју одбрану. А младе генерације имајући непрестано пред очима примере сличног породичног живота такође могу одгојити у себи одвратност према браку. Добро! Женскиње се уклањају од брака и ступају у слободну свезу с мушкима по нагону свога срца. Но међу оваким се quasi-супрузима (!) рађају неспоразуми и несугласице (а да ли може проћи без њих у оваким приликама?!) Слободна жена буни се и оставља свога „мужа“ или остаје и даље код њега. Ако га остави, какав ће то бити породични живот, који може прекинути и најништавији узрок?! Остане ли пак, не ће ли се морати помирити с улогом потчињене? У једном и у другом случају ненормалности. Како ћемо их излечити, како одстранити? Хришћанске религије и њезиног мешања овде но признају. И према томе неће се ни обратити к њој за помоћи. Можда ће се обратити к грађанским законима? Узалуд. Породични је живот такав појав, који не може бити потпуно регулован спољашњим мешањем. Речју, жена, која тражи слободну љубав, иде сама на руку своме угњетачу — мужу. Захвативши је вешто у своју мрежу препушта је он после мирне душе њеној судбини, а њој не преостаје ништа друго, него помирити се са својом улогом, пошто је сама уздисала за слободном љубави.

А сада где је узрок, који гони женскиње, да траже изравнање својих права с правима мушких? У лажној гордости, која не допушта, да се помире с мужевљевим првенством у породици, и која их нагони, да траже онај нивô, на ком стоје мушки. Но да ли су оправдане таке женске претензије? Оне би биле без сумње оправдане, кад би мушка и женска природа биле идентичне, што у самој ствари не стоји. Силе и подобности мушкога и женскиње су различите. То је јасно већ на први поглед. Мушки надмашује женскињу и физичком и психичком снагом, дочим се женска опет одликује силом срца: где мушки није у стању утешити, одазвати се на чије било зло и т. сл., тамо не можеш заменити женске с њезиним срцем, пуним љубави. Док је т. зв. „женство“ индивидуално својство женске природе, које и нехотице привлачи к себи и рађа симпатију у онога,

Digitized by Google

који има посла с њом, то исто својство код мушкога је непријатно, одбија од себе, а „мужаство“ је напротив симпатично, пријатно својство. Већ ови моменти, које смо досад истакли, говоре, да положај мушкога и женскиње не могу бити потпуно једнаки. Женске теже за делатношћу друштвенога карактера. Но располажу ли оне за то потребним својствима? Тешко. Својствене женској природи карактерне црте као што су плашљивост, скромност и др. јесу управо главни узрок, који отежава делатност њихову на јавном пољу. Нема сумње, да има и изнимака у женском свету. Из женске средине подизале су се у равно време преставнице уметности и шта више неких наука, н. пр. медицине, математике и др. (као што је н. пр. Рускиња Софија Коваљевскаја — тај универзитетски порофесор). Па ипак су то појаве изнимне. Генерализовати их нисмо никако у праву. А на даље и ове изнимке никада нису биле у стању својим умом или својим способностима утрти какве савршено нове путеве у уметности или науци. Утирање ових путева припадало је од увек мушкима. То исто можемо рећи и за знамените друштвене раденице, и оне су биле само изнимке (у Русији су особито познате: св. Олга, Катарина Велика и др., на западу: Јелисавета, краљица енглеска, Марија Терезија и др.) А то су без сумње сазнавале и оне саме. Иначе, као што згодно примећује један од моралиста, ове изнимне личности природно би предале више државне дужности, које захтевају ума, енергије, — у руке женскиња. А ово се никад није догодило.[1] Ове изнимке говоре, да се женска и мушка природа не разликују савршено једна од друге, него да међу њима постоје извесне додирне тачке, које се по некад испољују врло јасно. . . — и ништа више. Дужност лица, у чијим се рукама налази одгој, своди се у главноме на то, да развијају у дечацима и девојчицама њихове специфичке индивидуалне подобности и да их упуте на прави пут, а не на то, да игнорују последње, и једне и друге воде

[1] Професор Ољесњицки примећује у својој системи, да и ако је једна Катарина Велика или Марија Терезија својим делима надмашила многог мушкарца, не треба заборавити, да су им помоћницима били опет, мушки а не женскиње. „Изъ системы нравоученія.“ Кіевъ 1896. стр. 392. пр. 2.

Digitized by Google

по једноме и истоме путу. Друкчији однošај према овој ствари може бити само опасан и само у бољем случају комичан. Северна Америка, која у свему жели, да предњачи другим државама, већ је покушавала одгајати девојчице по примеру одгоја дечака. И шта је постигла. Као што сведоче тачна статистичка посматрања, ти су експерименти довели до жалосних резултата. У женском роду повећао се је проценат морталитета, болешљивости и осталог томе сличног. Што су дечаци постизавали без убитачног напрезања сила, то је девојчице у опће стало ненормалног губитка енергије и ост. Природа не дозвољава, да се њезини закони прекорачују некажњено. Што се тиче женскиња — „студената“, т. ј. слушатељки „виших курзова“, који су удешени специјално за њих и акомодовани њиховим силама, против њих немамо наравно ништа, пошто је то појава сасвим друге природе. Лакомисленост истина заводи ове женске студенте понекад тако далеко, да подражавајући мушкима кваре своју природну лепоту (тако н. пр. на здраве очи натичу наочари особито плаве, шишају косу, одликују се немарношћу у оделу, шта више пуше и т. д.), но овај појав, који се је с таком силом појавио пре неких двадесет година почиње све већма и већма слабити. А то је добро. Но пођимо даље!

Замислимо си жену н. пр. као суца? Можемо ли се ми поверити њој? Тешко! Судац мора бити у своме делокругу непристрастан и без страсти (афеката). У томе се и састоји суштина његова позива. Жена пак уопће не може бити непристрасном и без страсти. Карактеристична црта, којом се одликује од мушког, јесте, као што смо већ видели, управо осетљивост срца, тако да ће код ње осећај а не разум решавати у многој ствари, и ако то решење у већини случајева неће одговарати истини. Да и не говоримо о томе, да већ физиолошке функције женске природе не дозвољавају жени суцу или адвокату, да могу увек, кад устреба вршити своју дужност, а услед тога наравно битно страдају заинтересована лица и т. д. Не — десет, сто пута с правом примећују баш поводом ових женских функција моралисти, да оне нај јасније показују, где је право место жене. Оно је не изван круга породице, не изван ускога круга до-

Digitized by Google

мањих породичних брига и обвеза, чијем остварењу николико не сметају те њене физијолошке функције. У осталом, као што смо рекли, и ако занимање науком, особито онаким наукама, које траже приличну спрему и напрезање душевних сила, не одговара (него се шта више противи) индивидуализму женске, — међутим ова није ни позвана, да у овој сфери ствара неке метаморфозе или открића, — ипак то не значи, да ово занимање у неким случајевима треба сасвим забранити женскима. Особито ваља препоручити женскима практичко изучавање медицине. Што се тиче дворења болесника и рањеника, ту је женска ненадмашива. Сваки, који је одрастао у породици, где наравно бива сваковрсних болести, сагласиће се с нама. Сагласиће се и онај, који је видео женску у улози милосрдне сестре или дворише у којој било болници. Ту се ни мушки не може мерити с њом! Изучивши ма и најбитније само елементе медицине, жена — мати могла би бити још већим ђенијем — чуваром своје породице. Зато је руска интелигенција с особитом радошћу поздравила пре неколико година отварање женског медицинског института у Петрограду. Овај последњи је одиста необично корисна установа. Да не говоримо о томе, да многе женске остају болеснима само за то, што им урођена женска стидљивост не допушта, да се обраћају за медицинском помоћи мушким лекарима, — да и не говоримо о томе да ће те појаве нестати, кад буде било добрих женских лекара, — корист женскиње доктора испоставиће се на сваком кораку.

На даље у данашње време живе људи све теже и теже за то управо, што није лак посао намаћи средстава за живот. Женске међу осталим и због тога остају све у већем броју неудатима. Стога особито данас ваља, да промисле добро о томе, како ће си извојштити какву било сферу, која хармонира с њиховим индивидуалним особинама, њиховим силама и подобностима, како би могле саме себе прехранити. Мушки елеменат сазнаје ово и постепено уступа женскима права, да заузимају у друштву места, која им доличе. И тако ми данас у просвећеним државама видимо женскиње као учитељице и васпитачице у женским школама и у нижим разредима мушких школа или у породици, где служе за плату;

Digitized by Google

видимо их као чиновнике на пошти, телеграфу, телефону, по великим радњама; као раднице по штампаријама, фабрикама и т. д. и т. д. Истина права сфера женске делатности је породица, но благодарећи узроцима, које смо раније навели, можемо и морамо се помирити с фактом, ако она у неким случајевима (као што су споменути) излази изван ове своје сфере. Но за то екстреме у овом правцу, као што је о том већ било говора, не можемо одобрити. С пуним правом наглашују моралисти, да последњи само удаљују женску од једне обале не дозвољавајући јој уједно, да се приближи к другој. Тако се добија нешто средње, така женска престаје бити женском, а мушким није постала. Но природа ће већ рећи своје. И срећа ако овај полумушкарац — полуженска за времена послуша њен глас! Иначе — жалосна је чека судбина, под старост ће се особито осетити усамљеном, напуштеном од свакога. „Старе девојке“ окривљују обично због злоће. Но и та је злоћа појав донекле потпуно природан и било би дивно чудо, кад ове у опће не би било.

И тако се једне женске боре против брака као хришћанско-црквене установе, а друге за изравнање својих права с правима мушких. Но не боре ли се оне у првом случају против своје среће, а у другом против својих права? Да. Хришћанство и у мушком и у женској признаје оно, што је једнако по унутрашњем достојанству човека: и мушко и женско носе у себи образ Божији, и обадвоје су једнаким начином искупљени Спаситељем. Начело, које их везује у браку, као што је раније речено, јесте љубав. Само у томе случају брак може бити дубоком срећом за жену; старешинство мужа (Јеф. 5, 24; 1. Петр. 3, 1.), неће бити по њу тешко бреме, него пријатан моменат; оно ће бити улогом разумнијег искуснијег саветника, а не тирана каког. Жене, које теже за еманципацијом немају ни појма о суштини хришћанског брака. Јер кад би га имале, оне би се бринуле не о некој слободној љубави, него о ступању у брак и о остварењу правог брачног живота.

Жене, које толико вичу о изравнању својих права са правима мушких у суштини беже од бољега к горем. Где оне имају више снаге, него у хришћанском браку,

Digitized by Google

у хришћанској породици? Ова снага истина није така, да пада у очи, но за то је веома битна. Разумемо под њом наиме васпитање деце, које се налази у материним рукама почам од самог рођења деце. Ако жена, само узима воље, она може на овоме путу постићи необичан утецај на друштво, ако и не већи кад се сравни с мушким, то ни у којем случају и не мањи. Нај јаснијим примерима у овоме случају служе нам: Макрина, која је васпитала св. Василија Великог,[2] — Нона, која је одгојила св. Григорија Богослова, двадесетогодишња удовица — мати св. Јована Златоустога.[3] и т. д. Не сретамо ли у данашње време баш толики проценат безвољних, некарактерних људи стога, што матере. које припадају извесним редовима друштва, сматрају ниским за себе, да се баве васпитањем своје деце — овим међутим најсветијим делом — него их препуштају у руке домаћих учитеља и учитељица, који и које као најмљеници неће наравно дати детету онога, што би му могла дати мати, — а саме лете по забавама, позориштима, трговинама и т. д.! Не, еманципација је тако нешто с чим је страшно шалити се... лако је опрљити крила, но нова неће више никад израсти.

И тако је брак најнормалнији појав, нормалнији, него ма који узајамни одношај између мужа и жене, који почива на другој основи. Брак претпоставља децу. То је јасно као Божји дан. Без ове претпоставке, и ако се она увек и не остварује не кривицом супруга, него Божјом вољом, брак не би имао правога смисла нити пак права на живот. Истина очевидна сама по себи и не треба даљег разлагања.[4]

---

[2] Ср. Арх. Филарета, Историческое ученіе объ отцахъ Церкви. Т. II. 1859. стр. 127.

[3] О Нони погл. ibid. 159., о матери св. Јована Златоустог погл. ibid. стр. 255. 256.

[4] Чудновате погледе у овом случају проповедају неки руски моралисти. Тако, Владимир Соловјов учи: „Онај, који се оженио, ступа у своме почетку на пут постидан; а на свршетку — немилосрдан и непоштен.“ (Ср чланак Енгелхарта: Упраздненіе человѣчества у листу „Новое Время“ од 12. фебр. 1898. год No. 7889.) Овај филовоф проповеда о „брачном савезу.... који није свезан.... с рађањем деце ...“ (ср. Вл. Соловьева, Оправданіе Добра С. Петербургъ 1879. стр. 78.) Колико се оваки погледи разилазе с

Digitized by Google

Но породица се не ограничава уским оквиром, у који улазе само родитељи и деца. Тај се оквир мора раширити и сместити у себи и сву родбину. Тада ће бити говора о породици у потпуном или најширем смислу. Начелом, које треба да прониче односе свих чланова породице међусобно јесте опет наравно љубав Њом се одређују, од ње зависе све манифестације животне делатности једнога члана према другоме. Ова љубав, која сједињује све чланове породице, не простире се само на њих као на личности, него и на опћи дух, опћи распоред породичног живота, породичних предања, обичаја и т. д. Добија се нешто налик на „породични“ (ако је слободно тако рећи) патријотизам, којим се једна породица разликује од друге, аналогно ономе, као што шири „отаџбински“ патријотизам разликује чланове једне државе од чланова друге.

Да би се узајамна породична љубав учврстила, чланови њезиньи подржавају међусобно најживљи одношај, особито у дане, који су од особитог значаја по извесну породицу. Па ипак у човека при његовој наследној греховној покварености сама љубав ничим не управљана не може бити руководним начелом. У противном случају така љубав може се изврћи у таке форме, којих ни најмање није желети; ничим не управљана и не уздржавана слобода у одношају једнога члана према другоме може довести до последица врло жалосног својства... Таким управитељем и регулатором сматра се родитељска љубав; њој се покоравају сви млађи чланови породице. Ова власт управља целим током породичног живота по нормалном путу. Само собом је разумљиво, да се она мора манифестовати разумно, не сме прелазити у деспотизам

хришћанским учењем, мислимо, да није потребно ни говорити! — А гроф Лав Николајевић Толстој — тај жалосни идол нашег доба ни сам не зна, како ће сутра мислити о овоме питању. Год. 1884. он је писао: „Идеална је жена по моме мишљењу она, која... се преда своме женскоме, урођеном јој позиву, да роди, одхрани и одгоји што већи број деце...“ Отворите сада „Крајцерову Сонату.“ Смисао њезин је потпуно јасан. Изилази да.... је идеална жена већ не она, која се предаје урођеном јој од природе позиву, него она која тај исти позив уништи или затре у себи.... (Ср. Левъ Николаевичъ Толстой. Біографическій очеркъ Е. Соловьева. С.-Петербургъ. 1894. г. стр. 140.)

Digitized by Google

(као што се то често практиковало у прећашња времена у Русији и код других народа и као што се то практикује још и данас), но не сме падати ни у крајност противног својства (из породице, где влада последња, изилазе врло жалосни елементи). Златна средина: власт, власт силна. а не привидна, но у исто време потпуно растворена љубављу, ето — што је у нашем случају најумесније. А кад би (што наравно није желети) имали да бирамо између две крајности, то би боље било заустави ти се на првој. У прилог такоме управо погледу го вори искуство свакидашњег живота.

Што се пак посебице тиче одношаја између мужа и жене, то говорити о њима више није нужно, пошто смо већ раније говорили о томе. Ваља нам рећи неколико речи о одношају међу родитељима и децом. Родитељи, који су деци дали живот, морално су обвезани дати им и морално васпитање. Одрећи се од ове обвезе они немају унутрашњег права. Пошто је васпитање деце — дело највеће важности и пошто сви родитељи нису свесни све светости ових обвеза, које почивају на њима, то се у хришћанским државама спроводи ревизија родитељског васпитања и старања о деци. Пре свега дете, које се је родило, уводе родитељи помоћу св. тајне крштења у крило Христове Цркве, а за тим постаје оно учесником и осталих хришћанских тајана према потреби, жељи и могућности.

Карактер опћег васпитања деце као дужност родитеља јасно је исказан овим речима св. ап. Павла: „Отцы не раздражайте чадъ своихъ, но воспитывайте ихъ въ наказаніи и оученіи Господни“ (Ефес. 6, 4). Суровост у одношају према деци, — строгост, која прелази границе и која се на жалост понекад практикује, изазива у деце оно, што св. Апостол разуме под речју „раздражавати“. То раздражавање ствара код деце огорченост, поред које за чувство љубави обично не преостаје ни најмањег кутића. У место таког одношаја према деци препоручује се родитељима, да их одгајају у учењу и настави Господњој. Израз „въ оученіи“ на први поглед говори, као што се види, о развитку само умне стране код деце, о обогаћавању њихова ума знањем, к чему се данашњим даном и своде бриге родитељске главним начином

Digitized by Google

(и може се рећи искључиво). Ипак грчка реч παιδεία, и још јасније латинска disciplina, које се налазе на истом месту апостолске посланице, говоре наравно више о васпитању воље код деце. Нема сумње, да је васпитање исте најважније, што се она као неизгладиви знак рефлектује кроз сав будући живот дечји. Обогаћење пак ума теоретским знањем и осталим сличним овоме може се увек постићи и онда, када је прво воља образована. Но особито је потребно бринути се о васпитању деце „въ наставленіи Господнемъ". С принципима Христове вере ваља децу упознавати поступно, чим се само у њих почне будити и јављати свестан живот. Учитељи су детета наравно његови родитељи и рођаци, који се налазе с њим у најближем додиру, но пре свега — први (т. ј. родитељи), и особито — мати из сасвим разумљивог узрока. Учење то предаје се и речју, но особито примером. Религиозно-морално поступање родитеља, које се догађа на очи детиње, неодољиво утиче на последње. Но пошто добрим човеком и грађанином дете може постати с временом само у оном случају, ако су се родитељи као што треба побринули не само о његову умном религиозно-моралном развитку, него и о нормалном физичком развитку његову, то се ни ово не сме игноровати; у противном случају ни умна, ни религиозно-морална савршенства извесног субјекта не ће довести ни до каквог резултата. Ако однošај родитеља према деци буде нормалан од почетка до свршетка, то ће им без сумње и деца од своје стране вратити најбољим својим осећајима: љубављу и уважењем, послушношћу и др., осећајима, који неће престати ни онда, када деца постану и сами родитељима своје деце.

О овим осећајима, о томе, да се они безуветно морају појавити код деце према родитељима, не једаред и стално говори и сама Реч Божја, кад заповеда деци, да поштују оца и матер и за то им обећава дуг живот (Изл. 20, 12, Јеф. 6, 2—3.), и у опће срећу. При томе по становишту Речи Божје слично владање деце, која имају пред собом пример у самоме Господу, који се је покоравао Својим земаљским родитељима (Лк. 2, 51.), пре свега је оправдано (Ефес. 6. 1), као дужничко враћање деце родитељима за оно, што су добили од последњих

Digitized by Google

(И. Сирах. 7, 29-30., 1. Тим. 5, 4) и друго угодно Господу (Кол. 3, 20; 1. Тим. 5, 4). Друкчије понашање деце према родитељима је управо преступно. Руже ли деца своје родитеље по закону Мојсијеву очекује их за то смртна казна (Изл. 21, 16). Ову одредбу Мојсијева закона спомиње и сам Господ с укором Својим слушаоцима (Мт. 15, 4., и даље).

Што се пак тиче одношаја међу браћом, сестрама, међу првима и другима, то су они разумљиви сами по себи. Браћа и сестре су огранци једнога дрвета. Блискост једних и других је отуда разумљива. Разумљиво је и то, да због ове блискости сви њихови међусобни одношаји морају бити проникнути искреном љубављу. А пошто су једни од браће или сестара старији од других, то се однотај првих према последњима јавља аналогним одношају родитеља према деци, а однотај других према првима аналогним одношају деце према родитељима; овде се откривају и њихова међусобна права и дужности и т. д. Но ако браћа и сестре по природном осећају љубави једнога према другоме у сваком погледу помажу међусобно напредовање у свим приликама живота (ср. 1. Тим. 5, 4. 8., и др.), то из истог тог узрока нису сасвим слободни од сличног међусобног одношаја ни даљи рођаци, премда, мора се признати, ипак у нешто слабијој мери према степену самога сродства. Но у таком случају и овде ваља да нам лебде пред очима речи св. Апостола: „Аще же кто ѡ своихъ, паче же ѿ присныхъ не промышляетъ, вѣры ѿвергласѧ есть, и невѣрнагѡ горшій есть.“ (1. Тим. 5, 8). Кад би моменти, које смо мало више означили, (што на жалост у данашње време ретко бива), у одношајима браће, сестара и рођака били увек сви на окупу, не би било ни спомена о зависти, ни свађи око наследства, нити ичега сличног томе. . .

Говорили смо о међусобним одношајима међу члановима породице: браћом, сестрама и т. д., претпостављајући, да се у лица, која су ступила у брак, рађају деца. Но ово последње, као што је познато, не мора увек бити. Како треба гледати на бракове плодне децом и на бракове без деце? Још почам од најдаљих старозаветних времена сложио се поглед на децу као на ви-

Digitized by Google

дљиви знак расположења Божјег према супрузима. Немање деце сматрало се јавним знаком нерасположења Божјег према истима. Све је ово у суштини без сумње тако. Јер ако брак по својој идеји има да послужи циљима размножења човечјег рода, eo ipso рађање деце јесте нешто таково, што се жели и што као тако наравно нехотице говори о Божјем расположењу. У старозаветна времена ово су отештавале и друге прилике. Свакоме Јевреју била је урођена жеља, да се из његова племена роди Месија-Спаситељ, а одатле што се је више рађало деце, тим је више било наде, да ће из потомства ма којега од ових потећи Избавитељ Рађање деце дакле сматрало се код старог Јевреја као манифестација особите милости Божје. Данашњим даном прилике су се наравно промениле, сви супрузи и увек не желе данас деце. Разлози су разумљиви, а колико су оправдани, то је, разуме се, друго питање. Но ствар је у овоме, ако се у старо и још недавно време одгајање и васпитање деце није сматрало тешким или као што неки модерни родитељи хоће, немогућим теретом по родитеље, то данас пошто се је човечанство знатно раширило и животни увети савршено променили, баш данас се оно често јавља таким теретом. Образовати дете у складу са потребама данашњег времена није тако лака ствар за велику већину људи. Није лако понекад пре хранити и неколико деце. И наравно у средини бедног или у опће неопскрбљеног разреда људи појављује се горе споменута жеља. Одиста пре него што ико мисли ступити у брак, дужан је размислити о томе, може ли он као што треба одхранити и у опће сам васпитати како треба децу? Умножавање процента људи неспособних за живот не жели нико. А тај проценат међутим повећавају породице, које се не старају о васпитању деце или које их упућују на потпуно криви пут. Рађање деце, плодовитост је „дар“, но он као што се изражава моралиста Мартенсен, „не добија се непосредно с неба.“ [5] Преко је нужно, да се родитељи у овоме случају много и много побрину и да га таким путом начине

[5] Мартенсенъ Г. (Лопухинъ А. П., Христіанское ученіе о нравственности. С.-Петербургъ 1890. II. томъ. стр. 499.

Digitized by Google

жељеним даром. Исти тај моралиста — наводећи речи св. Јована Јеванђелиста: „Жена егда раждаетъ, скорбь имать, іако пріиде годъ єя. егда же родитъ отроча, ктому не помнитъ скорби за радость, іако родися человѣкъ въ міръ“ (16, 21.), — расуђује овако: радовале се матере, једна рађајући Кајина, друга Авесалома, трећа Јуду Искарајотског, па шта је напослетку било с њим?! За Јуду је рекао сам Господ. да „доброе бы было емŭ, аще не бы родился человѣкъ той“ (Мт. 16, 24).[6]

О супрузима, који и ако су у материјалном погледу сасвим осигурани, ипак не желе да имају деце или за то, што неће да си ускрате неке своје раскошне навике или за то, што желе. да што дуже очувају своју спољашњу лепоту, свежину и др. — не треба ни говорити. То је појав не само нехришћански, пошто устаје против директнога смисла хришћанског учења о браку, — него и неприродан, гадан, у основи чијој почива само груби егоизам, егоизам, који сведочи о томе, да у таких људи нема најелементарнијих начела чистога морала. — Но продужимо даље!

У породици осим лица, које везују тесне везе сродства, врло се често налазе и т. зв. слуге. Однопај међу господарима и слугама овако одређује Реч Божја: „Раби, послушайте господій своихъ по плоти, со страхомъ и трепетомъ, въ простотѣ сердца вашегѡ, іакоже и Хріста: не предъ очима точію работающе іакѡ человѣкоѹгодницы, но іакоже раби Хрістовы, творящіе волю Божію, ѿ дѹши: вѣдящіе, іакѡ кійждо, еже аще сотворитъ благое, сіе пріиметъ ѿ Господа, аще рабъ, аще свободь. И господіе таждѣ творите къ нимъ, пославляющіе имъ прещенія, вѣдѹще, іако и вамъ самѣмъ и тѣмъ Господь есть на небесѣхъ, и ѡвиновенія лица нѣсть оу негѡ“ (Ефес. 6, 5. 6. 8. 9.)

Поука, коју пружа Реч Божја тако је јасна и одређена, да не треба никаквих коментара. Кад би међу господарима и слугама владали таки однопаји, тада последњи у породици не би били неким спољашњим, страним елементом, него би били тесно везани с осталима. — они би били такође неки чланови исте породице. У прећашње време у Русији, па и код других на-

[6] Ibid. стр. 498.–499.

Digitized by Google

рода[7] слуге су сматрали једним од елемената породице. Њима су поверавали породичне тајне, тражили су од њих савета и т. д.; напредак господара био је и њиховим напретком, а назадак њиховим назатком. У данашње време таки односаји можда се и сретају по где-где, но наравно само као изнимка, не иначе. У данашње време, кад се на сваком кораку може чути само о изједначењу свих људи међу собом ма ко они били, изједначењу, које се обично разуме у чисто спољашњем смислу (унутрашња једнакост природе свих људи не занима обично савременике у толикој мери), — сваки слуга стара се, да покаже своме господару, да он није ни у којем погледу нижи од њега, и да, ако исти дозволи себи штогод сувишно према њему — слуги, то ће он сместа оставити таког господара и ако му је само могуће повући га на судску одговорност. Односаји међу слугама и господарима су само спољашњи, и то у већини случајева неког војничког карактера: господар се стара о томе, да што већма експлоатише свога слугу закидајући му у згодним приликама плату, а слуга о томе, како ће мање учинити услуге своме господару и при томе више заслужити. Данас већ нећете чути (изнимке не узимамо у обзир), да такав и такав слуга с опасношћу по свој живот потпомаже напредак свога господара, — чешће можете читати по новинама, како је слуга насрнуо на иметак, па и на живот самога господара. Новац — то је девиза данашњег доба. Новац — то је једино начело, које веже данас слугу за господара. Отуда особито у великим градовима по неки слуга за годину дана промене више од десет господара. Па и господари потпомажу овакав поредак прогонећи слугу за најмању (по некад само привидну) кривицу. Једна и друга страна, изгледа, стара се, да што већма поквари међусобни односај, а таким начином ради на своју штету. У данашњим приликама наведене речи апостолске изгледају нам готово неразумљиве; но у сваком случају желети би било ради опћег добра, да се поврати стари поредак ствари, у колико и како је то могуће при данашњим животним уветима, што је јасно само по себи и што се овде претпоставља.

---

[7] Н. пр. код Срба.

Digitized by Google

Раширењем породичних међусобних одношаја и тако рећи неким прелазом к одношајима широко моралног карактера служи дружење извесне породице с личностима, које не припадају њој. Ово опћење исказује се у различним формама: гостопримству, дружинским савезима и т. д.

Гостопримство води своје порекло од првих времена постојања човечанства на земљи. Јавило се оно само од себе и потпуно природно. Догађало се, да је морао путовати један или неколико људи. У данашње време је нешто сасвим друго. Ми данас имамо на расположењу и железницу и пароброд и красне цесте, бисиклове и т. д. с једне стране, а с друге стране гостионице са свима удобностима и ост. Данас може човек пропутовати сав свет не тражећи ни од кога гостопримства. У старо време није било тако. О набројаним удобностима нису стари имали ни појма. Volens nolens морао си тражити гостопримство. Последње су указивали ономе, ко га је тражио по мимо осталога и за то, што данашњи домаћин могао је сутра сам бити принуђен, да га потражи у свога госта. И један и други имали су пред очима свој лични интерес. Није дакле чудо, што је при таком стецају прилика обвеза гостопримства наскоро постала свећеном. Осим тога, што је домаћин указивао материјалну помоћ ближњему, он се уједно бринуо и о личној безбедности његовој, што је у оно време, када је у основи међусобних одношаја народа лежао обично само принцип борбе за опстанак, било веома драгоценим. Већ Аврам прима к себи путнике (Пост. гл. 18.), прима их и Лот (гл. 19.). Гостопримство је било јако распрострањено и код незнабожачких народа, који су га сматрали једном од важних врлина. Сетимо се, што се о томе прича н. пр. у Омировој Одисеји, која је написана раније од хришћанске ере: како је Алкиној са женом примио путника Одисеја? Гостопримство сачувало се кроз све касније епохе управо до новог времена. Шта више оно цвета и у мрачној средњевековној епоси што је било особито драгоцено због оне бесправности, која је у ту епоху, епоху кад је владала песница у буквалном смислу речи, на сваком кораку избијала на видик. Поглед на гостопримство променио се тек у новије време. Узроке

Digitized by Google

те промене већ смо споменули. Осим споменутих узрока од не мање су важности још и неки други, који почивају у самом устројству савременог друштвеног и индивидуалног живота. У осталом ако се у великим градовима гостопримство практикује само међу познаницима и рођацима, то у селима, где још и данас владају старинске прилике, које су потпомагале гостопримство, исто се практикује деломице и данданас. Наравно цивилизација ће већ довршити започето дело, и у селима постаће гостопримство само историјском успоменом; но о томе ћемо морати само пожалити, пожалити, што егоизам, страст за својим личним удобством, отуђивање од других и т. сл., — што све то све више и више овлађује човечанством. Но прави хришћанин не сме заборављати гостопримства. Сам ће Господ рећи на страшноме суду: „Странєнъ бѣхъ, и вѣдосте Мєнє“ (т. ј. разуме се сотвористе єдиному сихъ братій мньшихъ) (Мат. 25, 35. 40). Св. ап. Павле саветује хришћанима речима „страннолюбіѧ не забывайте тѣмъ бо не вѣдѧще нѣцыи страннопріѧша аггелы“ (Евр. 13, 2.). Св. Апостол под речју „нѣцыи“ разуме наравно Аврама и Лота. Сваки од нас, по смислу његових речи, осим тога што ће испунити дуг човекољубља може из гостопримства извући за се и неку добит, као што су извукли и споменути мужеви. Бива истина, да неки људи чине злоупотребу од гостопримства, но без сличних злоупотреба и не може да не буде, и оне ни мало не утичу на суштину његову.

Што се тиче т. зв. пријатељских савеза, то се они практикују и данас сразмерно нашироко. Још су стари дивно схваћали њихову суштину и велико значење. Велики Аристотел посветио је расправи о дружби знатнији одељак своје етике. Дружба је нека врлина или барем нешто, што је у тесној вези с овом. Она је, по Аристотелу, котва наде за човека и у немаштини и у несрећи; она је нит за младеж, лекарство за немоћну старост. Влада ли дружба, нестаје потребе правичности као нечег јуридичког.

Ми волимо добро, пријатно и корисно. Моменти дружбе јесу љубав или расположеност једне личности према другој, мотивована намером, да у личности, коју љубимо или помоћу ње, постигнемо корисно или пријатно или

Digitized by Google

добро затим узајамност или даље узајамност, коју јавно исказују обе стране. Пријатно или корисно, што почива у основи дружбе, не може учинити исту трајном, нестане ли могућности, да се путем дружбе постигне једно или друго, нестаје и дружбе. Права дружба има у основи својој тежњу људи за постизавањем добра: она је релативно ретка, пошто уопће мало има карактерних људи, подобних да је схвате као што треба.

Узвишени поглед на дружбу има еклектик Цицерон. Начелом, које везује два друга слично Аристотелу, сматра он само добро, само врлину. Мислима о дружби ове двојице великих људи у суштини немамо што дометнути. Ми стичемо другове понајвише у данима младости и шта више детињства. У то време наклоњени смо више искрености, него ли у касније доба. Због тога верније можемо познати један другога, наше опће наклоности и др. А кад смо се уверили, да смо један другоме сродни, нехотице осетимо, да нас нешто узајамно вуче једнога к другоме, особито кад у извесној личности приметимо и друге неке црте, које нас привлаче. Тесна дружба, која је започела од младости, често траје кроз сав живот наш и јавља се као извор оних добара, о којима говори Аристотел и сличних њима. Но ако се је дружба развила више или мање случајно и која се уз то још темељи на основу прилично сумњивог својства, то обично скоро наступа и њезин свршетак. Није мала ни лака ствар наћи доброга друга. Ређе се догађа, да се два човека опријатеље већ у зрелијем периоду живота. Узрок је разумљив. Ништа не зближује људе тако једнога с другим као тесно школско опћење, као искрене детињске игре, забаве и т. сл. Какву богату ризницу успомена оставља у сваком човеку онај период до пунољетства, — успомена, које су једино у стању снова загрејати дружбу, која је већ била охладнела? У старијем узрасту све ове околности не могу наравно имати онога значаја, т. ј. у таком случају, када одрасли, који склапају дружбу, нису раније били познати један с другим. Овде је већ мање спона, које их везују једнога с другим. Отуда и пријатељски савези овде могу бити ређи и врло често не тако јаки, као они, које смо мало више оцртали.

О карактерним својствима ових савеза много гово-

Digitized by Google

рити није потребно, пошто су та својства опће позната и разумљива. Другови морају бити искрени, шта више ни сенка какве било ласкавости или ма чега сличног овоме, неможе имати места у правој дружби. Они морају бити верни један другоме, не смеју изневерити један другога не гледећи ни на што спољашње, што би ишло за тим, да их растави. Ипак не треба, да брани један другога у оним случајевима, кад који од њих стоји на морално-гадном становишту. Иначе већ неће бити дружба, него нешто налик на срамни савез. Ако су слично расуђивали Аристотел и Цицерон, тим пре ваља да ми тако судимо.

Члановима пријатељских савеза могу бити и мушки и женске, пошто битно-човечанске разлике нема међу њима. Ипак саветовати је, да мушки склапају дружбу с мушкима, а женске с женскима. Разлог је разумљив.

Ако се сада обратимо библијским местима, која говоре о дружби, и ако ћемо их наћи мало, али она су ипак врло поучна. Премудри Исус, син Сирахов, саветује да се дружба склапа тек после тога, пошто смо се уверили о достојанству извесне личности, — хвали верног друга, назива га благом, леком и т. д. (6, 7—16). Сам Господ назива вршиоце Његових заповеди Својим друговима (Јов. 15, 14). Дружба међу хришћанима као такима добија особити печат за то, што међу њима постоји нова карика, која их везује, вера Христова. Принципима хришћанског учења хришћанска се дружба савршено прониче и освећује и отуда и постаје тврдом, чистом и благотворном. Веома су поучни високи примери дружбе међу овима или онима св. оцима цркве, које нам пружа на углед историја хришћанске цркве.

Осим споменутих облика, у које се преливају међусобни одношаји људи у сфери, која се овако или онако дотиче породице, постоје још и многи други. Тако приређују вечерње забаве, игранке, различне скупове и т. д. Овде се састају не само позната лица, него и непозната. Скупа се весело, разговарају — речју старају се, да проведу време мање или више веселе, а с друге стране и корисно. Тако провађање времена може носити на себи морално-добри карактер у том случају, када оно служи добрим циљевима и када не носи на себи печат ма

Digitized by Google

чега, што се противи захтевима моралнога закона. Разумљиво је за свакога, да је одмор моменат у животу човечјем безуветно потребан. Сви споменути скупови људи могу имати карактер таког одмора. Овде се човек осећа у неколико друкчијем смештају, него што је свакидашњи, и то већ једино уноси у његово биће лучу која оживљава и умирује. Затим исто тако делују на њега разговори, који се мање више тичу и његових личних интереса, игре, које му умирују живце, који су иначе у обичном животу увек напрегнути и т. д. Но сва се суштина састоји у томе, да ни у једном од ових случајева не застранимо од нормалне тачке, пошто и најмање уклањање од последње јесте дело морално зло (адиафора, т. ј. морално безразлично не постоји у моралној области). Но знати не застранити никада од исте тачке јесте ствар, која тражи доста труда и искуства. Потребан је нарочити морални такт, који би у сваком случају говорио човеку, како му ваља поступати. Да се данас у опће мало брину о стицању овога такта. ствар је опћепозната. Данас приређују забаве и игранке далеко не с том намером, да се одморе или иначе пријатно проведу време у кругу својих познаника, него с утилитарном сврхом (понекад се таким путем надају, да ће стићи наклоност извесних лица или подржати корисно по њих познанство, по неки таким путем тражи својој кћери младожењу и т. д.) или пак из жеље, да по могућности што веселије проведу време не бринући се наравно о томе, да ли се ово весеље стиче моралнодобрим или морално злим путем (н. пр ко игра хазартне игре, ко непристојно игра или се, боље рећи, попут дивљака непристојно криви понижавајући своје високо човечје достојанство, — ко води гадне разговоре, сплетке на рачун свога ближњега, ко се преједа, опија и т. д.). Бивају наравно и друкчији односаји према овим скуповима, али врло ретко, што је наравно само сажаљења достојно. Желети је ипак, да у будуће овако сажаљење не буде од потребе; желети је, да се са оваких скупова истисне све, што је ненормално, а особито дивљачко картање, које по згодној и оправданој примедби Шлајермахеровој увек служи као знак несавременог, нижег степена друштвеног живота. Зар ће човек, који се горди

Digitized by Google

својом цивилизацијом, на том степену и умрети! Не дао Бог!

Таки дакле морају владати увети, ако хоћемо да говоримо о правој хришћанској породици како у ужем тако и у ширем смислу. При другим уветима имаћемо пред собом сваку другу породицу само не хришћанску. Ето о чему ваља данас, када се везе породичне на све стране кидају, да промисли добро свако, који жели да живи по завету Христову, животом правим човечјим, а не животињским. Време је, да се тргнемо, јер је наступио дванаести час!..

Н. Ђ.

Digitized by Google

ПОЛОЖАЈ ДУХОВНОГ ПАСТИРА

у нашем црквено-школском животу и раду, са особитим обзиром на његов правилима православне цркве обиљежени и пастирским богословљем прописани позив.[1]

Владимир Милутиновић

парох бршљанички.

Пречасни братски саборе!

Високом наредбом нашег Високопреосвећеног Г. Епископа Мирона, изданом из сједнице прав. срп. епарх. конзисторије пакрачке држане дана 29. априла (12. маја) 1903. год. Бр. 393. З. 257. ex 1903. конз. удостојен сам велике части, да пред лицем овог братског сабора реферишем и расправим темат горњега наслова. Решавајући задано питање дужност ми је — по гласу горе цитоване високе наредбе — истаћи све оне препреке, које сметају да се духовни пастири не могу довољно користити положајем својим и правима у црквено-школском животу и раду нашем, и како би се исте могле отклонити.

Цркву свету, као тијело, чија је глава Христос, састављају сви они, који су примили крштење и који у опћој заједници теже к остварењу циљеви, ради које је црква основана. Као такови сви чланови цркве зову се браћа, сви су они подједнако свети,[2] сви заједно састављају једно свештенство,[3] **царское священіе, родъ избранъ, языкъ святъ.**[4] У тежњи за остварењем циљеви црквине, дужни су сви вијерни као **царское священіе** ширити јеванђеље Христово, призивати људе у царство Божје говорећи: »дођи, и ко је жедан нека дође, и ко хоће нека узме воду живота забадава.“[5] дужни су чинити то

---

[1] Реферада на *братском свештеничком сабору* протопрезвитерата сјеверинског, држаном дана 19./VI. (2./VII. о. г. у Миклеушкој.

[2] Ефес. 4. 12.

[3] Милаш. Црквено право стр. 222.

[4] 1. Петр. 2. д.

[5] Апок. 22. 17.

Digitized by Google

сви Хришћани али према мјери благодатних дарова Духа Св. који у њима дјелстују. Но особито призивање Духа Св. на њеке људе учини исте „вреднима да буду слуге Новом Завјету“[6] „по дару благодати Божје.[7] И нужно је то особито призивање Духа Св. на њеке људе, јер и Христос по ријечима св. ап. Павла „**далъ есть овы оубѡ апостолы, овы же пророки, овы же благовѣстники, овы же пастыри и оучители.**[8] Па као што у опће није могуће замислити на земљи ни један организам без организације, без опредјељенога мјеста појединим члановима организма са већом или мањом количином додијељених правâ и дужности, тако и још више није могуће замислити заједницу светих, цркву Божју, институцију свѣту без светога реда у њој, без извјесности ко су у њој помагачи Богу, а ко њива Божја, Божја грађевина.[9] И пастири су тај свети ред у њој. Чујемо самога Христа гђе налаже једанаесторици: „**Шедше оубо наѹчите всѧ ꙗзыки, крестѧще ихъ во имѧ Отца и Сына и свѧтагѡ Дѹха, оучаще ихъ блюсти всѧ елика заповѣдахъ вамъ...**[10] И чујемо св. ап. Павла гдје говори Ефесцима, да је Христос за то поставио... једне пастирима, друге учитељима... »да се свети приправе на дјело службе, на сазидање тијела Христова,«[11] и овим је сам Господ поставио темељ разлици међу члановима цркве. И тако ми имадемо у цркви »различите дарове по благодати, која нам је дана.“[12] И премда смо сви скупа **царское свѧщеніе**, ипак се дијелимо на стројитеље тајана Божјих,[13] и на оне којима се тајне дијеле и дају. Дијелимо се на пастире и паству[14] духовну. Ова се подјела у цркви нашој темељи не на узурпацији каквој, него на власти даној од Христа апостолима,[15] од апостола епископима[16]

[6] 2. Кор. 3. 6.
[7] Ефесц. 3. 7.
[8] Ефесц. 4. 11.
[9] 1. Кор. 3. 9.
[10] Мат. 28. 19, 20.
[11] Ефесц. 4. 12.
[12] Рим. 12. 6.
[13] 1. Кор. 4. 1.
[14] 1. Петр. 5. 2.
[15] Јов. 21. 15. Мат. 28. 19, 20.
[16] Дј. Ап. 20, 28.

Digitized by Google

и презвитерима-старјешинама,[17] овима задњима наравно архијерејским рукоположењем.[18] Па када знамо да пастирство духовно у цркви нашој имаде извора свога у Христу сину Божјем, и када Бог у књизи пророка Јеремије говори да Он поставља пастире, велећи: „и поставићу им пастире, који ће их пасти,“[19] да видимо онда у чему се састоји то пасење стада, у чему служба пастирска т. ј. на какову су дјелатност у цркви позвани они, какова су им права и дужности.

Преосвећени Милаш о овоме питању говори ad verbum овако: »Ради достижења своје циљеви, црква је добила власт од самог Оснoватеља цркве, да просвјећује своје чланове Хришћанском науком, да их посвећује благодатним даровима и да води духовну управу над њима. Ову власт она врши кроз нарочита лица, која која су је добила сре́ством апостола̂ од Оснoватеља цркве, те иста су лица преставници ове власти, и у томе се смислу називају пастири цркве и служитељи њени.«[20] Из овога видимо да је власт, односно да су права и дужности пастирске троврсне, да се дијеле на власт учења, власт свештенодјејствовања и власт духовне управе над паством.

I.

Идући изложеним редом говорићемо најприје о власти или дужности пастирскога учења.

Прве пастире, посланике своје послао је Спаситељ у свијет са мисијом да проповиједају јеванђеље сваком створењу: „и рече имъ: шедше въ міръ весь, проповѣдите евангеліе всей твари“[21] „оучаще ихъ блюсти всѧ, елика заповѣдахъ вамъ.“[22] Апостоли примивши заповјест ову, испуњаваху је пожртвовно, као што нам »Дјела Апостолска“ свједоче. Они се сами признају слугама јеванђеља,[23]

---

[17] 1. Петр. 5, 2.

[18] F. Walter. Lehrbuch des Kirchenrechts aller christlichen Confessionen. Bonn. S. 33. 1. Тим. 5. 22.

[19] Јер. 23. 4.

[20] Милаш. Црквено право стр. 228.

[21] Марко 16. 15.

[22] Мат. 28. 20.

[23] Колош. 1. 23.

Digitized by Google

али и пријемнике своје живо упућују да на учење пазе, као што и св. ап. Павле своме вјерноме Тимотеју пише: „док не дођем пази на читање, утјешавање и учење,“[24] те налаже »свештеницима који се добро старају, да се даје двогуба част, а особито онима, који се труде у ријечи и науци,«[25] с разлога што је радин достојан своје плате.[26] Полагањем руку од стране епископâ-пријемника апостолских на ново позване, преноси се ова власт учења на све духовно пастирство, и постаје еминентно његова власт и право. Имају до душе и сви хришћани право у своме позиву као родитељи, учитељи, као списатељи и т. д. ријечју и дјелом. према мјери своје снаге, и према околностима припомагати у дјелу ширења „благовијести“, што им и црква са признањем биљежи,[27] но руководство у дјелу овом неоспорно је и узвишено право духовних пастира, као што смо и горе изложили. Када светски говорник са трибине говори народу о питањима дневним, када му разлаже и доказује аргументима најјачим, па нека има и елоквенцију Цицеронову, чују се по често проту узвици, гласови просвједа и т. д. Када министри са свим својим великодостојничким авторитетом у парламентима зборе, видимо посведневно упадање и прекидање од стране опозиције. Па тако бива са свима светским бесједницима. А када духовни пастир са амвона св. Савског **ꙗкѡ власть имѣѩй** у име Христово, упућен Духом Св. загрми: покајте се! — настаје свети мир, нема противречења, нема узвикâ, опонирања нема, јер сви знају да говори по власти даној му с више, даној од непостижимог Узор Пастира са небесним авторитетом. Сретни су духовни пастири, и Богу топло благодарити имају, што их позва на дјело проповиједања Свога јеванђеља, и што им је власт и право учења дао. Но није то само власт и право, него је и дужност, која је Спаситељем заповијеђена, јер је императивно рекао „**шедше . . . проповѣдите**“[28] а дужност се испуњавати мора, ако нећемо да

[24] 1. Тим. 4. 13.
[25] Ibid. 5. 17.
[26] Ibid. 18.
[27] Walter F. Kirchenrecht. S. 49.
[28] Марко 16. 15.

Digitized by Google

увриједимо Онога, који ју нам је наложио. Ова дужност проповиједања св. јеванђеља, дакле дужност учења сачињава једну од три горе показане битне стране положаја дух. пастира у цркви и животу њеном.

Настаје питање: да ли се наши дух. пастири користе овим правом положаја свога у нашем црквеном животу. односно да ли ову важну дужност, коју им положај њихов у цркви налаже — испуњавају? Ако не, гдје је сметња и како би се отклонити могла? На прво питање можемо позитивно одговорити, јер наши духовни пастири у истину проповиједају слово Божје. али морамо одмах додати и то, да тој дужности не задовољавају потпуно, јер као што је опће ноторно проповиједају већим дијелом о празницима, а недјељама ређе, Но нису празници само дани одређени за проповиједи учење, него сви дани и све згоде у црквеном животу, јер ап. Павле заповједа Тимотеју и свима дух. пастирима: „проповѣдѹй слово, настой благовременнѣ и безвременнѣ . . .,“ [29] дакле у вријеме, а тим више у дане недјељне, јер и они спадају у оно „благовременнѣ“

Већ ово што смо до сад рекли довољно је да се види дјеломично вршење дужности учења од стране дух. пастира. Узроке тој дјелимичности тражити нам је или изван пастира или у самим њима. Узроци ти могли би се тражити у самој пастви, наводећи, да она неће да слѣдује учењу јеванђеоском Признати се мора, да има добар дио таковијех за које тај навод заиста стоји, али за цијелу паству то се тврдити не може, јер „ко од људи зна шта је у човјеку, осим духа човјечјега који живи у њему?“ [30] Разлог би се могао тражити и у околности што вијерни у дане недјељне слабо цркву похађају, но тај разлог отпада одмах чим споменемо, да и у најслабије посјећеним црквама присуствује на недјељном богослужењу бар по њеколико душа, те кад споменемо да се јеванђеље има проповиједати всей твари — сваком створењу, па дакле и тој неколицини. Но редовно проповиједање јеванђеља св., редовно проповиједање слова Божјег у све даље недјељне и

[29] 2. Тим. 4. 2.
[30] 1. Кор. 2. 11.

Digitized by Google

и празничне, заинтересовало би вјернике наше, напунило би цркве наше, јер је душа човјекова већ по психичким законима жедна истине, жудна знања.

Ако потражимо разлог испуњавању горње дужности у потпуном опсегу њеном ван пастира и ван саме паствe, дакле у материјалном свијету, нађићемо га у житељским попеченијима с којима су наши пастири у већем дијелу наше партикуларне цркве од почетка њена љути бој бйли, који и данас бију, а који им велики дио времена одузима које би се вријеме, да тога боја није, користоносно на добро паствe, дакле и на дужност учења употребити могло. Пастири осим духа и тијело имају, а нико тијело своје не омрзну, него га храни и грије, па тако и пастири духовни и тај посао извршавати морају, када га већ постојећи закон у довољној мјери не узе на себе. А извршивање посла свога доноси знатна уштрба послу душепопечитељском. С тога држимо да у неуређеном дотационом питању свештеничком лежи један неоспориви разлог који кочи точак рада пастирскога, који као тешки баласт смета слободном полету пастирскога учења. И обратно држимо, да би се законским уређењем питања тога, све силе досада на бој самоодржања трошене, сада концентрисале и на извршење узвишенога позива употребиле. А данас, док је стање пастирево оваково какво јесте, али послије ако се када in melius окрене, пастири духовни свагда пред очима имати слику некористољубивог Јагњета, које се је за гријехе свијета овог заклати дало, слику Узор Пастира коју нам пасторално богословље пружа, и који сам за себе вели: „азъ есмъ пастырь добрый,“[31] и који нас учи да пастир добри мора бити самопрјегоран, тако да пастир добри што више „душѹ свою полагаетъ за овцы“,[32] па ако за сијање духовнога и нежање довољно тјелеснога, добиће ипак достојну награду, добиће сугубу част на земљи, коју ап. Павле обсћава оним свештеницима, који се труде у ријечи и науци,[33] а на небу вијенац правде,[34] и што је више љубак Очеву,

[31] Јов. 10. 11.
[32] Јов. 10. 11.
[33] 1. Тим. 5. 17.
[34] 2 Тим. 4. 8.

Digitized by Google

јер Узор Пастир вели: „сегѡ ради мѧ Отецъ любитъ, ꙗкѡ азъ дѹшѹ мою полагаю..,“[35] од које их љубави неће раздвојити ни дубљина, ни висина, ни друга каква ствар.[36] Наставимо ли сада послије овдје реченога тражење горњих узрока, и пређемо ли из области ванпастирске у саме духовне пастире, нађићемо и ту тражено, нађићемо непотпуну мјеру пастиру преко потребног самопрјегорења и пожртвовности, а сметњу ћемо уклонити, ако ту мјеру допунимо и попунимо не равно него извршком.

Пошто су пастири дужни проповиједати јеванђеље сваком створењу, дужни су га проповиједати и својој младој пастви спремајући ју, да на земљи постане достојним чланом људскога друштва, а на небу достојном вјечнога блаженства, развијајући те младе пупољке у цвијеће, које ће хришћанским врлинама замирисати. Пастиру се пружа дивна згода за вршење ове његове дужности тамо, гдје му је млада паства по законским наређењима на окупу, скупљена баш у ту сврху да буде поучена и свјетлошћу истине расвијетљена, а то је у школи. Положај пастирев у школи народној комуналној нормиран је школским законом од 31. листопада 1888. год. Закон му тај гарантује наставу у вјери под искључивим надзором његових црквених власти. Одређује му у ту сврху извјестан број сати. Научна основа од 10. рујна 1891. број 9587. даје му потребну директиву по којој има да ради. Власти као чувари закона позване су да штите и ово законско право пастирево у случају евентуалне повриједе. И тако — држим — мирне душе можемо констатовати, да је положај духовних пастира у комуналним школама у Хрватској и Славонији згодан, да он одговара захтјевима наше св. цркве, и да сметње за извршивање права пастирева учења у школи овој не постоје.

Док овако стоји са положајем пастиревим у школи комуналној, са свим је обратно у нашој школи вјероисповједној. Када пастир, по црквом наложеној дужности својој учења, дође пред врата школе те налази их

[35] Јов. 10. 17.
[36] Рим 8. 39.

Digitized by Google

закључана, а на њима као да је исписан §. 22. Уредбе за српске народне школе од 18. Јула 1872. г. (први дио) који гласи: *све* наставне предмете у срп. нар. основној школи предаје учитељ (учитељица) и има се у томе придржавати наредбе и прописа главне управе срп. нар. школа.“ Не знамо како се у пракси поступа, и да ли се и мимо ово изрично законско наређење пастирима допушта у тим школама предавање вјеронаука, али то стоји да је овим §-ом уништено кардинално, црквом и св. Писмом прописано право пастирскога учења у области вјере, те да би се то право само промјеном овог § успоставити могло.

Пастирска дужност учења не ограничује се само на учење ријечју, него се протеже и на учење дјелом, примјером, јер нико не може друге плодоносно учити, ако није најприје своје срце поучио. Пастир је дужан »грмјети ријечју, а свијетлити владањем« као што Григорије Назијанзин за св. Василија Великог вели, јер пастири треба да буду „свјетлост свијету,“[37] а као свјетлост они се не могу, нити се смију крити. Њихова дјелатност мора бити јавна, њу треба сви да виде, она треба да послужи свима на корист казујући пут, који води истини,[38] и бивајући угледом стаду по заповијести св. ап. Петра.[39] Као пастири и вође свога стада стоје они на експонираном мјесту, као град који стоји на врху горе[40] кога сви виде; као сат на торњу, према чијем куцању паства удешава сатове свога владања, и према томе носи он одговорност пред Богом, ако је владање његове паствe — удешено према његову владању — грјешно.

Пастири лебде у већој опасности него остали хришћани, с тога им и владање мора бити врло. Њихови су непријатељи многобројнији и лукавији нег осталих хришћана. Ако им висина на којој стоје и доноси њека преимућства, може она за пастире да буде кобна попут високе тарпејске стијене. Као што су

---

[37] Мат. 5. 14.
[38] Богослов. Гласник. Год. I. Књ. I. свез. 3. стр. 170.
[39] 1. Петр. 5. 3.
[40] Мат. 5. 14.

Digitized by Google

стријеле непријатељске у рату у првоме реду уперене на војсковође и официре, чијом погибијом постаје војска обезглављена и лако савладива, тако и у борби хришћанској са кнезом свијета овога, упире он стријеле своје грјеховне прво на вође војске Христове, на пастире, желећи ју обезглавити. Желећи да саблазни паству моралним падом пастира, желећи да обљутави со, која је позвана да осоли земљу,[41] у жељи да удари па да се паства разбјежи, ставља лукави различита искушења и замке пастиру, распаљује у њега „похоть очесъ“ при различитим гозбама навађајући га тако на неумјереност у јелу и пићу, распаљује у њега „похоть плоти“ у разним згодама и приликама, и тако част његову пастирску обесчасти, учини да пастири заборавe на велику своју одговорност пред Богом; изради да они сами дјелом руше, што ријечју подижу; владањем разграђују, што словом граде; понашањем обарају, што бесједом узвисују. Но искушењима овим држимо не подлеже онај пастир, који је свјестан тога да је он посланик Божји на земљи, који је увјерен да га је сам Бог поставио за пастира стаду,[42] који знаде да је он „сасуд освећени“[43] и избрани, да је — не обичан човјек но — војник Ис. Христа, којега чека вијенац наградни ако добро војује,[44] него онај пастир подлеже искушењима тима, који своју службу сматра обичном професијом, а себе обичним радником за наплату, невидећи у служби својој ништа узвишенијег, ништа идејалнијег, неуочујући у нај божанствени елеменат сматра ју обичним званичењем, које се има или механички, или са њешто размишљања извршивати ли ради с њоме скопчане награде и одржања своје ексистенције земаљске. Такав најемник — не пастир — „видитъ волка грѧдѹща и ѡставлѧетъ овцы и бѣгаетъ; и волкъ расхититъ ихъ и расподитъ овцы“[45] Гдје оваково криво схваћање пастирске службе, попут њеке дугачке аљине смета правилном

[41] Мат. 5. 13.
[42] Јер. 3. 15. 23. 4.
[43] 2 Тим. 2. 21.
[44] Ibid. 2. 3. 5.
[45] Јован. 10 12.

Digitized by Google

корачању пастиреву по Богом даној му стази позива и рада његова, треба ту аљину скинути, и тиме сметњу отклонити.[46]

II.

Друго по реду пастирско право и дужност у цркви нашој јесте: власт свештенодјествовања, дијељења благодатних дарова Духа Св. Старе жртве паљенице и остале крвне укинуте су, на њихово мјесто ступа нова жртва безкрвна[47] у Новоме Завјету. Још Основатељ цркве заповједи апостолима да крсте народе у име Оца и Сина и св. Духа[48] даде им власт опроштења и задржања гријеха,[49] наложи им да раздају тијело и крв Његову,[50] учини их слугама Својим и приставима св. тајана по ријечима апостоловим.[51] Апостол Павле моли Тимотеја »да се чине искања, молитве, мољења, захваљивања за све људе«.[52] Ову власт свештенодјејствовања предадоше апостоли епископима старјешинама презвитерима, као што се из појединих мјеста св. Писма види,[53] и као што ју и данашњи пастири духовни, примивши ју архијерејским рукоположењем имају, у данашње доба мира и реда, у данашње доба. када спољашњи непријатељи хришћанства и цркве — из захвалности на дару високе културе, којим су од хришћанства даровани[54] — не раде да истријебе хришћанство мачем и огњем, у данашње доба нису принуђени ни чланови наше цркве православне, да врше своје молитве у подземним шпиљама и катакомбама, досљедно и пастирима духовним слободно је извршивање њихова права свештенослужења без препрека и сметња. Угарски XXVII. чланак

[46] Vorlesungen von C. H. Spürgeon. Hamburg 1878.
[47] Sämtliche Werke der Kirchen-Väter. Kempten 1832. Cyprianus adv. ludaeos lib. I. C. 16.
[48] Мат. 28. 19.
[49] Јов. 20. 23.
[50] Лука 22. 19.
[51] 1. Кор. 4. 1.
[52] 1. Тим. 2. 1.
[53] 2. А. 20. 28. Кор. I. 11. 23. Јаков 5. 14.
[54] Apologetik. Dr. theol. Hermana Wedewer. Freiburg. 1890. S. 69.

Digitized by Google

закона од године 1790/1.,[55] гарантујући нам слободу вјере; XX. чл. закона од год. 1848. гарантујући нам автономију;[56] IX. закон. чланак од 1868.[57] и хрв. слав. далматинског сабора закон. од 14. Маја 1887. о уређењу посала цркве грчко-источне, гарантујући нам такођер автономију, гарантују implicite и слободу богослужења, дакле и дух. пастирима власт свештенодјејствовања, коју они exceptis excipiendis по уредби св. наше цркве православне, у дјелокругу своме, чино и правилно заиста и врше. Но ако је ова гаранција у Угарској потпуна, условљена је она у Хрватској и Славонији и то у подручју бивше војне крајине Toleranzpatent-ом од 13. октобра 1781., г. који крњи природно право матере православне удате за католика, да да ни дјецу своју свога спола не може дати у православној цркви крстити, те који крњи божанско право свештеника пастира, да подијели св. тајну крштења — па послије и остале тајне — дјеци рођеној од његове паствe; — а у тако званом грађ. дијелу Хрв. и Славоније условљена је гаранција та XXVI. зак. чл. од 1790—1. који исто чини што и Toleranzpatent од 1781. г. па још и даље иде дозвољавајући уговор на уштрб православља и пастирских права православног свештенства, тако да и ми морамо узвикнути: »дајте нам једном такав закон, којим ће се обезбедити и пружити верска једнакост свима хришћ. вероисповијестима и у Троједници, као што постоји у Аустрији и у Угарској.«[58]

III.

У јеванђељу Матејеву[59] читамо, да је рекао Господ: »ако ли ти сагријеши брат твој . . кажи цркви, а ако

[55] „. . у осталом се права краљ. Величанства у пословима свештенства, цркве, вере, које ће они са свим слободно моћи вршити . . .“

[56] §. 8. „и право грчко несједињених, да могу својим црквеним и школским стварима управљати, овим се под државним надзором ујемчава . . .“

[57] §. 3. „. . . . имају исповједници обе споменуте митрополије право своје црквене, школске . . . самостално решавати и уређивати на црквеним саборима . .“

[58] Срп. Сион год. XIII. бр. 6. стр. 177—179.

[59] Мат. 18. 15—18.

Digitized by Google

ли не послуша ни цркве да ти буде као незнабожац и цариник.« Овдје нам се приказује црква као заједница људи којима, под невидљивим поглаварством Христа духовно управљају пастири, који су наслиједили власт апостола.[60] Али црква постоји у свијету, па и црквена власт управљања, осим духовне стране човјека, мора да распростире своју дјелатност и на земаљске одношаје његове, као члана видљивог и правилно уређеног организма црквеног.[61] Ако сваки Хришћанин имаде својих дужности према своме ближњем, ако је сваки дужан желити и трудити се, да своме ближњем учини што више добра,[62] тим су више пастири, као Божји позваници и намјештеници у цркви дужни посведневно духовно руководити паству своју, у појединим земаљским одношајима њезиним управљајући ју на добро. Посао овај је врло многостран. Овдје треба непријатеље истине побијати, ондје догме вјере чувати и бранити. Сада са радоснима радовати се, сада опет тјешити тугујуће. Час давати савјете добре онима који су у недоумици, час стрпљиво савјетовати тврдокорне. Овдје душе задобијати, ондје их у вјери и добру унапређивати. Старце не карати нег им говорити као очевима, старицама опет као матерама, момчадма као браћи, младима као сестрама.[63] Старце учити „да буду тријезни, поштени, чисти, здрави у вјери, у љубави, у трпљењу; старицама такође да живе као што се пристоји светима, да не буду опадљиве, да се не предају вину, да уче добру, да уче млâде да љубе мужеве, да љубе дјецу, да буду поштене, чисте, добре кућанице, благе, покорне својим мужевима . . ., тако и младиће . . . да буду поштени“.[64] Гдје је нужно покарај гдје је потребе запријети, умоли са сваким сношењем — учи св. Ап. Павле пастира Тимотеја.[65] За ову велику, и овако разноврсну

---

[60] Архим. Јоанна Курсъ церковнаго законовѣдѣнія. С. П 1851. I, 3.

[61] Милаш. Црквено право стр. 218.

[62] Сава Теодоровић. Православно морално богословље. Ср. Карловци 1901. стр. 158.

[63] 1. Тим. 5. 1, 2.

[64] Титу 2. 2 - 7.

[65] 2. Тим. 4. 2.

Digitized by Google

дјелатност у пастирском управљању пастром, нису довољне само прилике и дотицаји у које пастир с паством долази у своме званичењу, јер једни избјегавају пастира из њеке срамежљивости; други немају опет по њихову мишљењу достојне одјеће, да пред њега изиђу; једни се боје да му не постану досадни и наметљиви, други опет живе повучено; једни држе да пред њега треба ићи ради строго духовних и црквених питања, а други се опет стиде свог простог и једноставног начина говора. Пастирско богословље ставља пастиру ревност пастирску на срце, а у ревности тој за добро и спасење повјерене му паствe пожељено би било да пастир сам тражи згоде и прилике, у слободним часовима својим, при шетњама својим, при излетима својим да са паством у чешћи и тешњи дотицај дође, и у кућама њезиним, и на њивама њезиним, и у пољима њезиним, утврђујући ју у вјери, управљајући ју на добро, упућујући ју на породичну слогу и љубав, учећи слуге да господарима као себи раде; поучавајући послодавце да најемницима плаћу не закидају; савјетујући их све да вриједно и марљиво раде, а што раде да све у славу Божју раде. А да ревност ова заиста и плода донесе нужно је да пастир ». . . буде углед вјернима у ријечи, живљењу, у љубави, у духу, у вјери, у чистоти,«[67] јер не може се старати за цркву Божју онај, који својим домом не умије добро управљати,[68] и не може друге прати она рука, ћоја је сама прљава. Ако морају бити свете утвари с којима он Богу служи, зар он једиии да не мора бити свет?

И ако наша св. црква по ученју своме, а на основу св. Писма дозвољава активно учешће вјерних у све три споменуте гране дјелатности своје, у једној више у другој мање, ипак она руководство предаје искључиво лицима са јерархичким степенима, дакле духовним пастирима.[69] У Дјелима Апостолским видимо да на апостолскоме сабору — премда и вјерни учествују — ви-

[67] 1. Тим 4. 12.

[68] Ibid 3. 4.

[69] Милаш. Црквено право стр. 231. Walter. Kirchenrecht S. 46 - 47.

Digitized by Google

јећање руководе апостоли и старјешине: Петар, Павле. Варнава, Јаков.[70] При избору апостола Матије учествује народ, но избор руководи апостол Петар;[71] тако исто избор првих ђакона — поред учешћа многих вјерних — руководе дванаесторица.[72] Учешће народа у дјелима цркве мијењало је у разним временима свој облик, тако да ни један канон није народу ово право оспорио, и да су источни патријарси у својој окружници од 6. маја 1848. с правом могли казати »чувар је благочастија само тијело цркве. то јест сами народ,« но ни један није оспорио ни св. Писмом гарантовано право руководства јерархије у дјелима цркве, ни један κανών ни lex до рескрипта од 10./VIII. 1868. г.[73] који паросима, дакле духовним пастирима дозволи само чланство у мјесним црквеним скупштинама и одборима, а руководство (предсједништво) припусти слободним изборима, при којима једино дух. пастиру постави тешки увјет „per acclamationem", — што би се у интересу очувања авторитета прописима св. цркве, односно св. Писма премијенити имало.

Реасумирајући све горе изложено, част ми је предложити преч. братском сабору на вољно разматрање и расуђивање ову резолуцију:

Резолуција.

1.) С обзиром на строгу дужност пастирског учења, која је Г. Христом императивно наложена, те с обзиром на то што жива ријеч на душе моћно дјелује и ове задобија, предлажем да се спасоносна наука јеванђеоска облигатно сваке недјеље и празника у црквама проповиједа, а да би се претпостављене власти бар дјелимично о извршивању ове пастир. дужности увјерити могле, предлажем тачно испуњавање овоодносне наредбе о шиљању проповједи преч. Епарх. Конзисторији.

2.) С обзиром на то што је неуређено дотационо питање нашега свештенства неоспориво један од ве-

[70] Д. А. 15.
[71] Ibid. 1.
[72] Ibid 6.
[73] Уредба о уређењу црквених, школских и фундационалних дјела грч. источ. срп митрополије П. Б. §§. 14. 20. В. §. 34.

Digitized by Google

ликих разлога, који коче точак рада пастирскога; и с обзиром на то што нужна брига пастирска за животне намирнице апсорбује добар дио времена, који би се на вршење узвишенога позива употребити могао, предлажем неуморно тражење уређења овога питања свима легалним срествима; а предбјежно оснивање неприкосновенога фонда за издржавање пароха, у који би имала ући извјесна такса од вјенчања, чланарина други тас, добровољни прилози и т. д. и чија се главница не би смјела никад трошити; — по обрасцу такова фонда основана у Бршљаници 1902 г.

3.) С обзиром на то, што је пастир дужан све, па и душу своју положити за овце своје; и с обзиром на то, што једино жртвовањем своје личности и својих интереса може пастир у данашњим приликама задовољавати своме позиву, предлажем потпуно самопрегорење и пожртвовање пастира у раду његову, јер само тако може бити добар војник Христов.

4.) С обзиром на то. што §. 23. шк. уредбе од 1872 г. лишава пастира његова права учења у вјероисповједним нашим школама, предлажем закључити да се умоли преч. Конзисторија, да се преко Епарх. скупштине обрати на високи наш Сабор, да речени § на корист свештеничког права учења промјени; а до мери торног ријешења питања тога, да изволи порадити код сл. Епарх. Шк. Одбора, да ова права за сада као ексцепцију од реченог § дозволи

5.) С обзиром на то, што се у јавном животу често може чути, да је свешт. служба обична професија као и друге, предлажем да се самопрегорним радом докаже, да је пастирска служба од Бога дани позив.

6.) Предлажем да свештеници као чланови појединих компетентних тијела, а тако исто у публицистици, што чешће подижу глас свој ради уређења по нас за сад неповољних интерконфесионалних одношаја; а тако исто

7.) и ради промјене односних §§ у Прев. кр. рескрипту од 1868. год. о избору предсједништва црквене опћине и

8.) с обзиром на то што пастир ради духовног доброг управљања својом паством, треба да буде у непрестаном дотицају с њоме, а службена дјелатост му

Digitized by Google

његова овај дотицај у довољној мјери не прибавља, предлажам да у слободним часовима својим залази што чешће у кућс њихове, да их и у пољима на раду похађа, и тако прилике добије да се о околностима паствс своје извјештава и на добро ју упућује.*

Фенелонови
РАЗГОВОРИ О РЕЧИТОСТИ.

(Fénelon, — Dialogues sur l' éloquence.)

— С француског превео: **Радослав М. Грујић.** —

Свршетак.

В. О томе сам уверен, као и ви. У опће не би требало никоме допустити да проповеда, осим пастирима; држим да би се тиме опет повратила на проповедаоницу потребна простота и авторитет; јер пастири, који спајају знање св. Писма са својим искуством у раду и управљању душама, говориће много стварније према потребама својих слушалаца, него ли они спекулативни проповедници, који имају само говорничко искуство, те избегавају све што им се теже чини, говоре нејасно и неодређено, а не обзиру се на умне и душевне способности својих слушалаца. Зашто су толики млади проповедници без искуства, бес правог знања, без светлости? Боље би било да имамо мање проповеди, али бар оно што имамо, да буде добро.

Б. Ну, има свештеника, који нису у звању пастира, нити врше дужности пастирске, а ипак проповедају с великим успехом. Како мора да је побожан онај, који достојно врши дужности свога позива на проповедаоници!

А. Тако је, и ја би желио, да ти људи постану пастири. То су такови људи, које би требало и преко њихове воље поставити у положаје, да се брину о душама. Зар некад не беше ванредна ретност, да се неко сам хтео дићи на светњак цркве? Али то данас код нас није по правилу дисциплине: свако доба има своје обичаје, удешене према односним околностима.

* Братски је сабор како рефераду, тако и резолуцију једногласно усвојио.

Digitized by Google

Поштујмо, господине, сву толерантност цркве, те без икаквог духа критике довршимо слику правог проповедника по нашој идеји.

В. Чини ми се, да већ имам јасан појам о свему томе, што нам говорите

А. Да видимо шта сте упамтили и како сте усвојили.

В. Хтео би да човек у младости својој добро проучи све оно, што је најкорисније у поезији и речитости Грка и Латина.

А. То није преко потребно. Истина, да би онај, који би то добро проучио, могао имати знатну олакшицу за разумевање св. Писма, као што св. Василије то показује у спису свом, који је нарочито написао на овај сиже.[1] Али ипак може и без тога бити, а у првим вековима цркве заиста је без тога и било. Они који су то проучили док беху у световном животу, употребили су то на знатну корист религије, кад касније постадоше пастири; али онима, који то незнају, а почели су већ изучавати св. Писмо, нека се не дозволи више да то изучавају.[2] Држало се и држи се да је св. Писмо довољно: о томе, као што знате, уверавају нас и „Установе Апостолске", које саветују верне да не читају ништа од незнабожачких автора. Ако желите историју, вели та књига,[3] ако желите законе, правила морала, речитости, поезије, све ћете то наћи у св. Писму. Па заиста и сами смо видели, да није нужно тражити по другим местима оно, што може образовати укус и суђење у корист речитости. Бл. Августин вели, да чим је ко сиромашнији у својој власти — тој проповедничкој грађи, тим више ваља да се труди, да се обогати на тим светим изворима; а ко је сам по себи мален да дâ достојна израза тако узвишеним предметима, ваља да порасте с авторитетом св. Писма.[4] Ну, молим вас, опростите ми, што вас прекинух. Ако је по вољи, изволите наставити, господине.

В. Не смета ништа: ви нас задовољисте са св. Писмом. Али, зар нам нећете ништа рећи о Оцима цркве?

А. Заиста, они су сведоци предања; помоћу њих дознајемо како је црква кроз све векове тумачила св. Писмо.

В Али, да ли је баш увек нужно тумачити све само у

---

[1] Св. Василије, — О читању књига незнабожачких.
[2] Бл. Августин, — De doctr. Christ., lib. II., n. 58.
[3] Lib. I. cap. VI.
[4] Бл. Августин, — Lib. IV. De Doctr. Christ.

Digitized by Google

оном смислу, који нам оци оставише? Рекао бих, да се често догађа, да један Отац даје извесном тексту спиритуални смисао, а други опет какав други сасвим противан првоме. Који би од тих ваљало изабрати? Јер држим, да се никад ништа не би могло постићи, кад би се сви они наводили.

А. Кад се вели, да св. Писмо ваља увек тумачити сходно учењу Отаца цркве, то ће рећи, да све треба на њиховој науци оснивати и са њом у склад доводити. Они су истина често давали по неком тексту побожан смисао, који нити је буквалан, а нити основан на учњу о тајнама и сликама пророчким. У том случају они су самовољни, те их ми тада нисмо дужни следити, јер ни они један-другог нису следили. Али она места св. Писма, која они тумаче, као мишљење цркве, по науци вере или по моралним принципима, није допуштено тумачити у смислу противном њихову учењу. Ето како се ваља односити према њихову ауторитету.

В. То ми се врло допада. И ја бих желео, да свештеник пре него што пође проповедати, добро упозна бар основе њихова учења, како би их могао достојно следити. Исто тако желео бих још, да се добро проуче и њихови руководни принципи, њихова правила умерености (de mode ration), те њихов метод поучавања.

А. Врло добро, та они су наши учитељи. То беху врло узвишени умови, велике душе пуне племенитих осећаја, људи који имадоше ванредно искуство у познавању духова и моралних својстава, мужеви, који задобише велики ауторитет и велику лакоћу у говору. Исто се тако види, да су они били и врло углађени (posis), а то ће рећи, да беху потпуно образовани према приликама у којима живљаху, како за писање или јаван говор пред масама народа, тако и за обичну својску конверзацију и вршење свих функција цивилног живота. Разуме се, да свако, ко жели да буде речит и кадар да дирне срца, мора бити тако образован. А њихови списи пуни су и пристојности (une politesse), и то не само у речима, већ и у осећајима и моралним принципима — све то већ не можеш више наћи у писаца потањих векова. Та пристојност, која се врло добро слаже са простотом, а њих чини врло пријатнима и привлачнима, од великог је значаја по религију. Ту особину њихову најтеже је проучити и присвојити. Ето вам дакле, после св. Писма, чистих извора за добре проповеди.

В. Човек, који би у свему томе чврст основ задобио, био

Digitized by Google

би у стању тумачити Еванђеље са великим ауторитетом и успехом. Својским поучавањем и религиозним беседама у којима би се он из раније вежбао, задобио би слободу и довољно способности да лако говори. Ну држим, да они људи који су врло пажљиви на сваку и најмању дужност свога позива, т. ј. на достојно вршење св. тајана, руководство душа, тешење болесника и умирућих и т. д., — не би ни могли имати увек довољно времена, да изучавају на памет врло научне проповеди; њима би требала да говоре уста од изобиља у срцу, а то ће рећи, они би требали да изливају на народ пуноћу човекољубља, знања Еванђеља и својих искрених и ревносних осећаја. Ваш јучерашњи говор о учењу проповоди на памет, заинтересовао ме јако, те сам потражио о томе односно место у бл. Августина, које сам пре некад већ прочитао био. Ту наиме бл. Августин захтева од проповедника, да много јасније и изразитије говоре него остали људи; а пошто обичај не допушта да их слушаоци за време проповедања запиткују, то они особито ваља да пазе да их њихови слушаоци потпуно разумеју. Зато, вели он, они, који уче своје проповеди на памет од речи до речи, те не могу да понове и разјасне извесну истину, док не завире у своје белешке, — и немају великог успеха. Видите дакле, да је и по бл. Августину доста само спремити извесну грађу проповедничку у своме уму, а не мора се памтити свака реч у проповедима. Па баш кад би и правила праве речитости више шта захтевала, не би то могла допустити узвишеност службе еванђелске. Што се мене тиче, ја сам већ одавно уз ваше мишљење. Док је толиких преких потреба у хришћанству; док свештеник, који ваља да је човек Божји, увек спреман на свако добро дело, мора да жури, да искорени са поља црквеног незнање и остале узроке падања у грехове, дотле би, држим, он врло недостојно позива свога поступао, кад би живот свој у кабинету свом проводио, бавећи се заокругљивањем периода, израђивањем слика и измишљањем подела, јер чим се падне на те проповедничке граде, већ више нема времена ни за шта друго; вити се више шта учи, вити ради; — многи да би олакшали себи терет, понављају често једне те исте проповеди. Може ли бити и говора о каквој речитости у такова човека, код кога слушалац у напред зна све изразе и покрете! Могу ли се на тај начин људи задивити, потрести, дирнути у срце, те узбудити и задобити! Да ли то значи прикривати вештину и говорити природно! Искрено вам велим такови поступци ме саблажња-

Digitized by Google

вају. Шта! Зар да раздавалац св. тајана Божјих буде беспослен декламатор, да више свега на своју репутацију полаже и страсно се заузима за ништави сјај? Зар он не би могао говорити своме народу о Богу, а да не распореди тачно све своје речи и не научи их на памет, као што ђак учи свој задатак?

А. Ваша ми се ревност допада. То што рекосте истина је. Ну опет не треба ни тако строго судити; јер би ваљало поштедети многе заслужне и побожне људе, који се привикоше на тај метод, — кога ви с правом осуђујете, — у доброј намери, а с разлога што су попустљиви према већ утврђеним обичајима или пак што су преоптерећени. Али стид ме је, што вас тако често прекидам. Довршите, молим вас.

В. Ја би хтео да проповедник тумачи сав садржај религије, развија је на појмљив начин, да покаже како је она установљена и како је постепено све се уређивало на основу предања. А показујући тим начином порекло и развитак религије, он би већ самим тим поништио приговоре злурадих слободоумњака, и не нападајући их јавно, из бојазни да се не саблазне простодушни чланови међу вернима.

А. Ви врло добро говорите; јер заиста најбоље ће се доказати истина религије, ако је добро протумачимо. Она се и сама доказује, кад јој се даде прави смисао. Сви остали докази који не потичу из основа и околности саме религије — не одговарају јој потпуно. Н. пр. најбољи доказ о створењу света, о потопу, о чудесима Мојсијевим и т. д. — јесу природа тих чудеса и начин, којим су у историји забележена. Нема човека, који је мудар и непристрастан, а да не би, читајући то, осетио истину.

В. Хтео бих још да проповедник брижљиво и у свези тумачи народу све подробности еванђеоског причања и тајне вере, порекло и установу тајана, предање, дисциплину дужности и обреде у цркви; јер ће тиме верни бити сачувани од приговора јеретичких, те постати кадри да објасне и другима своју веру и дирну оне између јеретика, који нису тврдоглави. Сва та поучавања укрепљаваће у њима веру, даће им узвишен појам о религији, те ће дакле дати народу могућност да се ради своје поуке користи свим оним, што види у цркви. Док међу тим при површном поучавању, каково му се обично даје, он ће једва схватити тек по нешто из свега тога, што види, те ће имати и врло мутан појам о свему, што му проповедник говори. И баш због тога, да би поучавање текло у свези, ја желим,

Digitized by Google

да извесни стални људи, као што су пастири (парох. свештеници) проповедају по својим парохијама. Приметио сам толико пута, да нема у свету нити какве вештине, нити какове науке, коју учитељ не би предавао у свези, а по принципима утврђеним и с методом; само религија не предаје се вернима тим начином. Њима се у детињству даје неки мали сухопарни катихизис, који они уче на памет, ма да му и не разумеју смисао; после такове спреме они нису кадри поучити се из нејасних и расцепканих проповеди. Моја је жеља, као што и ви мало час рекосте, да се пре свега хришћанима предају у свези први основи њихове религије, а за тим постепено воде све до највећих тајана.

А. Тако се некад и радило. Почињало се с катихизисом, после ког су пастири предавали својој пастви цео садржај Еванђеља у омилијама. А то је и чинило, да су хришћани у оно доба врло добро изучени били у свој речи Божјој. Ви свакако познајете књигу блаж. Августина: *De Catechisandis rudibus*. Знате такођер и за Педагог св. Климента, који је написан с намером да упозна новообраћене незнабошце са моралним принципима (les moeurs) философије хришћанске. Ти велики људи служили су се тим начином поучавања, па произведоше тиме тако дивне плодове, да нам се данас чине скроз невероватним.

В. Најпосле, још би хтео, да сваки проповедник тако саставља своје проповеди, како му то неће одвећ тешко пасти, те да може често проповедати. Требало би, да су му све проповеди кратке, те да може сваке недеље после Еванђеља проповедати народу, а да себе не умори и слушаоцима не досади. По свој прилици, да они стари епископи, који беху врло стари, а уз то преоптерећени пословима, нису правили толико параде — као што данас праве наши, кад хоће да говоре народу у сред службе, — и ако су сваке недеље свечано говорили. Данас, ако хоће проповедник да тобоже добро проповеда, мора силазећи са катедре да буде, тако рећи, сав у води, задијан и неспособан за даљи рад сав остатак дана. Одежда, која у старо доба није била тако исечена по плећима, као данас што је, падала је унаоколо на све стране подједнако, те је, по свој прилици, пречила проповедницима, да тако много рукама машу, као што данас то наши чине. — Њихове проповеди беху кратке, а њихов рад озбиљан и умерен. Дакле! Господине, зар све то није по вашим начелима? Зар није то она иста идеја, коју нам ви дадосте о проповедима?

А. Тако је, али то није моја својина, већ својина антич-

Digitized by Google

ности. Чим више залазим у детаље, тим ми јасније постаје да онај стари облик проповеди беше много савршенији. Стари проповедници беху велики људи, и то људи, не само врло побожни, већ и врло добри познаваоци из основа свег садржаја религије, као и начина, којим се могу људи задобити, а уз то се брижљиво предаваху исправљању људи према свим околностима свога времена. Под њиховом тобожњом простотом крије се ванредна мудрост. Не треба ни помислити, да би се после могло шта боље наћи. Ви сте господине, све то врло савршено протумачили, те ми не остаде више ништа да допуним; ви изложисте моје мисли, боље него што бих сам ја то учинио.

Б. Ви канда сувише високо дижете речитост и проповеди наших отаца.

А. Не ће бити.

Б. Изненађује ме што видим, — после онакове строгости према светским говорницима, у чијим су говорима уплетене и досетке, — да сте тако попустљив према Оцима, који су пуни игара речи, антитеза и досетака са свим противних свим важним правилима. Молим вас, ако сте сами собом на чисто, разјасните ми све то; н. пр., шта мислите ви о стилу Тертулијанову?

А. У тога аутора има доста што-шта, што је достојно поштовања; ваљало би га прочитати и ради извесних начела о предању, ради чињеница историјских и дисциплине његова времена. Ну, што се тиче његова стила, признајем, нисам расположен да га браним: у њега је много погрешних и нејасних мисли, много грубих и замршених метафора. А већина читалаца тражи баш оно, што је најгоре у њега. Многи проповедници кваре се том лектиром; жеља, да кажу нешто особито, баца их на изучавање тога. Дикција Тертулијанова, која је ванредна и пуна сјаја, обмањује их. Особито се ваља чувати од подражавања његовим мислима и његову стилу; ну ипак, мора се упућивати на његова дела, због његових узвишених осећаја и познавања старине.

Б. Али, шта велите о св. Кипријану? Није ли и он такођер одвише напрегнут?

А. Нема сумње, да је; али, друкчије није се могло ни бити у његово доба и у његовој земљи. Ну, ма да се у његову стилу и његовој дикцији опажа утецај његова времена и суровост африканска, ипак он има много снаге и речитости: свуда се види велика душа, душа речита, која изражава своје осећаје

Digitized by Google

на начин достојанствен и дирљив; наћи ће се по неким местима и вештачки украс, као н. пр. у посланици Донату, коју блаж. Августин[5] при свем том цитује, као посланицу пуну речитости. Тај отац вели, да је Бог допустио, да се те црте вештачке речитости покажу у св. Кипријану стога, да би се потомство поучило у колико је брижљиви Хришћанин у осталим својим делима дотерао оно, што би се могло назвати сувишним украсима у стилу тога говорника, те како се потрудио, да сведе своју речитост у границе озбиљније и смерније речитости. А овај последњи карактер, наставља блаж. Августин, битна је особина свих каснијих писама св. Кипријана, те их треба озбиљно читати и проучавати. Посланица пак св. Кипријана Донату, и ако је врло искићена, по суду блаж. Августина, заслужује ипак да буде названа речитом; јер и ако се ту још налази доста расута цвећа, ипак се види добро, као што он вели, да је главни део посланице врло озбиљан, врло жив и врло згодан да дâ узвишену идеју хришћанства незнабошцу, кога хоће да обрати. По местима, где се св. Кипријан силно одушевљава, он напушта све досетке, те узима топао и узвишен начин изражавања.

Б. Али, зар није блаж. Августин баш онај писац, који је свет највише навикао да се игра речима? Да ли ћете и њега бранити?

А. Не, за то га не ћу бранити. То је погрешка његова времена, којој је његов живахни и оштроумни дух дао природан правац. Из тога се види до душе, да блаж. Августин не беше савршен говорник; али му то ипак није сметало, да и поред те погрешке има велики дар за задобивање својих слушалаца. То је човек, који суди с необичном, снагом који је пун племенитих идеја, који познаје сву дубину људског срца, који је углађен и врло пажљив да очува у својим говорима уске границе пристојности, те који се скоро увек изражава дирљиво, усрдно и задобивајући. Не заслужује ли зар такав човек, да му се опрости погрешка, коју у њега приметисмо.

В. Истина је, да ја нигда нисам нашао, што у њега нађох: он је дирљив и онда кад је досетљив. Ништа није потпуније од његових Исповеди и Разговора са самим собом. Ваља признати, да су они и нежни и кадри да дирну срца својих читалаца.

А. То је стога, што он исправља досетку, у колико му

[5] De Doctr. Christ, lib. IV, n. 31.

Digitized by Google

је, могуће, простодушношћу својих покрета и своје срдачности. Сва његова дела носе на себи карактер љубави према Богу; ну, не само да је он осећа, него зна и дивно спољашње да изрази те своје унутрашње осећаје. Ето вам дакле нежности, која чини један део речитости. У осталом, ми смо већ видели, да блаж. Августин добро познаје основ правих правила речитости. Он вели, да извесан говор, ако хоће да буде убедљив, мора бити прост, природан, да вештина мора бити прикривена, јер говор, који изгледа врло леп ставља слушаоца у сумњу. Он се, као што знате, о томе овако изражава: *Qui sophistice loquitur odibilis est.*[6] Исто тако са много знања он претреса распоред појединих предмета, мешавину различитих стилова, средства која увек говор дижу, потребу, да ваља бити прост и својски (фамилијаран), као што расправља и о тону, гласу и жестини на по неким местима, те како све то постаје снажно и велико, кад се проповеда религија; најпосле, говори и о начину, којим се слушаоци могу задивити и дирнути. У томе су вам ето појмови блаж. Августина о речитости. Али ако хоћете да видите како је он то у пракси спровео, и како он тражи да усколеба осећаје, по правој сврси риторике, читајте оно, што је он сам прибележио о једном говору,[7] који је говорио народу Кесарије Мавританске, а с намером да искорени неки варварски обичај. Реч је о укидању једне саблажњиве свечаности, за којом се народ заносио. Судите и сами о тешкоћи тога подузећа. Бл. Августин вели, да су му неко време док је говорио његови слушаоци клицали и тапшали, али он је држао, да његов говор све дотле не ће народ потпуно задобити, док год види да се народ забавља давањем њему похвале. Он дакле, ни мало није рачунао на задовољство и чуђење слушалаца својих, те није пре почињао недати се, док није угледао, да народу сузе потекоше. Збиља, додаје он, после тога народ напушта ту свечаност и ево има већ осам година од како се она више никако не понавља. Зар није то прави говорник? Имамо ли проповедника, који би кадар био тако шта учинити? — Блаж. Јероним имао је својих погрешака и у стилу; али ипак, његови су изрази снажни и силни. Он није тачан, али је много речитији, него већина људи, који се хвале да су речити. Те његове погрешке осудиће само ситни граматичари, који суде о оцима црквеним само по језику и

[6] De Doctr. Christ., lib. II, n° 48.

[7] Ibid., lib. IV, n° 53.

Digitized by Google

стилу њихову. (Ви добро знате, да не ваља речитост мешати са елегантношћу и чистотом дикције). И св. Амвросије поводи се каткад за модом свога времена: он даје свом говору украсе, који тада беху врло радо примљени. Можда су ти велики људи, који имадоше много узвишеније погледе на речитост, него што су опћа правила речитости, прилагођавали се према укусу времена с намером, да слушаоци задовољније слушају реч Божју, те им се тако и истине религиозне лакше у душу улију? Али, зар, поред свега тога, не видимо, да св. Амвросије, и без обзира на по неке игре речи, ипак пише Теодосију са снагом и убедљивошћу, којој је не могуће подражавати? Какову нежност свој он изражава кад говори о смрти свога брата Сатира! У римском требнику налази се један његов говор на главу св. Јована,[8] — пажљиво га прочитајте, па ћете наћи у њему много узвишених мисли. Папа Лав поносит је, али и узвишен. Папа Гргур беше још у рђавијем веку, али ипак он о многом чему пише са много силе и достојанства. Ваља знати разликовати оно, што је несрећа времена придала тим великим људима, као и свим другим писцима њихова времена, — од онога, чиме су их њихов гениј и њихови осећаји снабдели, а у сврху убеђивања њихових слушалаца.

В. Али, шта ви говорите! По вама изгледа, да је у оним тако срећним вековима по религију, све искварено било за речитост?

А. Тако је, јер нема сумње, да је одмах после царовања Августова отпочела се кварити речитост, па и сам језик латински. Оци цркве појавише се на измаку тога времена, те их стога и не ваља узимати као сигурне моделе за све; ваља признати, да баш већи део њихових преповеди — може се убрајати у њихова најслабија дела. Кад сам вам тако и по сведоџби отаца црквених показао, да је св Писмо заиста речито, примећујем, да је та сведоџба много слабија од оне, којој ви не хтедосте одмах веровати. Али има људи и с тако искваренim укусом, који не осећају красоту стила пророка Исаије, а међу тим се диве св. Петру Хрисологу у кога, без обзира на то, што је стекао лепо име, не можеш ништа друго наћи, до ли основ еванђеоске побожности под безбројним рђавим досеткама. — На Истоку се много боље очувао добар начин проповедања и писања: грчки језик сачувао се скоро у потпуној чистоти. Св. Јован Златоусти

[8] De Virginib., lib. III, cap. VI.

Digitized by Google

говори врло добро. Његов је стил, као што вам је познато, опширан; али у њега нема ни трага лажним украсима, — све у њега тежи убеђивању, све има своју сврху; он добро познаје св. Писмо и људске особине, он залази у срца, он износи оно, што чини снажан утисак, он је пун узвишених и стварних мисли, а није ни без покрета: за њега се у опће може рећи, да је велики говорник. Св. Григорије Назијанзин збијенији је и поетичнији, али слабо пази на убеђивање. Ипак има и у њега врло дирљивих места: на пр. његов опроштај с Цариградом и посмртна реч св. Василију. Овај ипак, врло је озбиљан, поучан, али и оштар у дикцији. Дубоко размишља о свим појединостима Еванђеља; познаје основ људских страсти; то вам је велики учитељ, који је кадар да управља душама. Нема ништа речитије од његове посланице некој девојци, која беше пала: по моме схватању, то је право ремек дело (un chef-d'oeuvre). — Ко нема за све то развијен укус лако може пасти у опасност, да узме од отаца црквених баш оно што је лоше, те тако у своје проповеди увуче њихове погрешке.

В. Па докле је трајала та лажна речитост, за коју ви велите да је пошла на боље?

А. До нас.

В Шта! До нас?

А. Да, до нас; и ми је се још нисмо толико ослободили, као што уображавамо, — а одмах ћете разумети и зашто. Варвари, који су разорили царство римско поносили су се незнањем и рђавим укусом. Ми потичемо од њих; а и ако су у петнаестом веку науке опет оживеле — то повраћање њихово беше врло споро. Мука је било повратити се на добар пут, јер и тада још беше доста часних људи, који не хтедоше ништа знати за науку. Стога ваља поштовати не само оце црквене, већ и остале побожне људе, који писаху у том великом раздобљу, јер од њих се можемо научити предању њихова времена, а може се наћи и много других корисних поука. — Ну, господо, већ је време, да завршимо овај разговор.

В. А не, ми вас још не пуштамо, док нам не кажете ваше мишљење, о начину како се бира текст за проповеди.

А. Ви свакако добро знате, да текстови потичу отуда, што испрва пастири нису никад говорили сами од себе; они су само тумачили речи текста св. Писма. Ну, мало по мало, па се увукао обичај да се не тумачи сав садржај Еванђеља, већ само оно место, које се назва текстом проповеди. Тако дакле,

Digitized by Google

кад није потребно тачно тумачење свег садржаја еванђеоског, онда је бар потребно изабрати и протумачити оне изреке из Еванђеља и у опће св. Писма, које су најважније и највише одговарају односним потребама народа. Њих ваља добро тумачити; ну, да се добро схвати сила извесне изреке, обично ваља протумачити и многе друге, што су пред њом и за њом, а при том не ваља ни мало прибегавати вештини. Како човек има рђаву наклоност да покаже себе досетљивим и оштроумним и онда, кад би требао да говори са свом важношћу и авторитетом св. Духа, чије речи он износи!

В. Признајем вам, да ми се усиљени текстови нису никад допадали. Нисам ли вам већ приметио, да по неки проповедник употребљава известан текст у свим својим проповедима како му се кад свиди! Он постепено и неприметно удешава грађу, да би могао у склад довести односан текст са проповеђу, коју му ваља према приликама места и времена, говорити; то се особито догађа у проповедима уз пост. Не могу то никако да одобрим.

Б. Молим вас, не завршујте, док ми још не растумачите нешто, што ми задаје муке; а онда ћу вас мирно пустити.

А. Е па добро! Хајде да видимо, хоћу ли вас моћи задовољити, — а то бих врло радо хтео, јер силно желим да ви ваш дар употробите на састављање простих и убедљивих проповеди.

Б. Ви би хтели, да проповедник тумачи не само смисао, већ и реч по реч св. Писма.

А. Да, то би било дивно.

Б. Али како то, да су оци црквени друкчије поступали? Они су, како ми се чини, увек само спиритуални смисао употребљавали. Погледајте блаж. Августина, Гргура, Бернарда: они свуда траже само тајанствени смисао, а скоро никад не тумаче речи.

А. Јудеји у доба Исуса Христа беху ванредно богати у мистичким и алегоричким тумачењима. Зна се, да су Терапевти, који понајвише становаху у Александрији, те које Филон описује као јудејске философе, а Евсевије држи за прве хришћане, били посвећени у таково тумачење св. Писма. А у истом том граду Александрији отпочели су и хришћани тумачити св. Писмо алегоријским начином. Први отац црквени, који се одвојио од речи (букве) беше Ориген: ви знате кскову је он буку изазвао у цркви. На такова тумачења пре свега наводи мисао човекову

Digitized by Google

његова побожност; стога су она доста простодушна, пријатна и поучна. Већина отаца следећи укусу народа свога времена, а по свој прилици и своме, много се тим служила; али су ипак врло често прибегавали и буквалном и пророчком смислу, који је буквалан на свој начин у свему ономе, где је реч о излагању основних истина доктрине. Тек кад је народ потпуно схватио букву односних делова св. Писма, тада су му оци цркве давали она спиритуална тумачења, да би га побудили на побожност и утешили. Та су тумачења потпуно одговарала нарочито укусу источних народа, међу којима она и уђоше у употребу; јер ти народи, по самој својој природи, врло радо имају тајанствени и алегорички језик. Та различитост особито им се свидела, као што се види из разних проповеди и скоро непрекидног читања св. Писма у Цркви. Али, међу нама, где је народ несравњено мање научен у истинама вере, ваљало би радити много брже и почињати с буквалним смислом, не рушећи при том поштовање према оним побожним тумачењима, која нам оставише оци црквени: ваља имати лебац, пре него се потраже посластице.[9] У тумачењу св. Писма најбоље је подражавати св. Јовану Златоустом. Већина људи, у наше доба, ни мало се не занима алегоријским смислом, јер је већ довољно себи разјаснила буквални смисао; али ти људи често напуштају и буквални смисао, јер не схватају величину његову, те су стога њихове проповеди сухопарне и неплодне. У св. Писму налазе се све истине и све подробности моралних начела; уз то је све то ту изложено не само са извесним ауторитетом и ванредном лепотом, него још и са неисцрпивим изобиљем. Проповедник, који се буде држао тога, увек ће, а без муке, имати велики број нових и узвишених истина за своје поуке. Врло је жалосна појава, што су то бесцен благо занемарили баш они, који га сваки дан имају у рукама. — Кад би се придржавало оног старог метода код састављања беседа (омилија), било би две врсте проповедника. Из међу њих би једни, не имајући ни живости, ни песничког генија, просто тумачили хришћанску науку, не прибегавајући никаковом нарочитом одушевљеном или узвишеном слогу. Такови би временом могли постати ванредни проповедници, само ако буду стварним и примерним начином вршили свој посао. Они би стекли оно, што захтева св. Амврсије од правога проповедника, — чисту, просту и јасну дикцију, пуну смисла и

[9] „Il faut avoir du pain avant que de chercher des ragouts.“

Digitized by Google

важности, а без икакове вештачке елегантности, са доста нежности и пријатности. Други, који буду имали песничког генија, објашњаваће св. Писмо у стилу и фигурама самога св. Писма, те ће тако бити савршени проповедници. Једни ће поучавати снажним и достојним начином, а други ће додавати сили свога учења још и узвишеност, одушевљење и топлоту св. Писма тако, да ће се они, тако рећи, потпуно уживети у Њега, наравно — у колико је то могуће за људе, који не добивају чудесно надахнуће од горе.

Б. Ах! господине, умало не заборавих једно врло важно питање; молим вас причекајте; само једну реч...

А. Ваљда још шта треба прокритиковати?

Б. Да, панегиричаре. Држите ли ви, да код састављања похвалне беседе каковом светитељу ваља сликати његов карактер и износити сва његова дела и врлине на један пут?

А. Тиме се само показује инвенција[10] и оштроумност говорникова.

Б. Разумем вас; ви не одобравате тај метод.

А. Не свиди ми се за већи део сижеâ. Значило би стешњавати грађу, кад би се све то хтело на један пут привести. Има врло много дела у животу човечјем која потичу од разних начела, те су им и својства различита. Проповедник, који се поводи за схоластичком вештином да изнесе све на један пут, показује да добро не познаје природу. Највернији је онај портрет, који износи слику човекову потпуно; стога ваља износити пред очи слушалаца човека у речи и делу. При описивању тока његова живота, највише ваља обратити пажњу на она места, у којима се највише истиче његова природа и његов значај; ну, и то све треба мало по мало износити пред слушаоце. Светитељ се може најбоље похвалити тако, ако се његова похвална дела испричају. Ето, то је оно, што даје тело и моћ похвалној беседи; то је оно, што поучава; то је оно, што дира. Често се догађа да се слушаоци поврате с похвалне беседе, коју су читав сат слушали, а ништа нису научили о животу и раду светитељеву. То бива стога, што у тим беседама они чују само мален број чињеница и то обично разасутих и забележених без икакове свезе. Ну напротив, светитеља би ваљало сликати сасвим по природи, показујући га онакова какав је био кроз сав свој век

[10] L'invention = способност за истраживање и бирање идеја. Прев.

Digitized by Google

у свим његовим околностима и одношајима. Није потребно нарочито истицати његов карактер, јер ће се он много боље опазити из његових речи и дела, него ли из мисли и нацртâ уображених.

Б. Дакле ви би хтели да се излаже историја живота светитељева, а не његов пенегирик (похвална беседа).

А. Извините, немислим, да то причање буде сасвим просто. Ја бих се наиме задовољио и низом главних чињеница, али би хтео, да та прича буде кратка, збијена, жива и пуна покрета; хтео бих да свака реч даде извесну узвишену идеју светитељеву, те уједно буде поука за слушаоца. К томе бих додао и све моралне рефлексије, што би, по може схватању, било врло умесно. Шта мислите, да ли би говор, који би тако сачињен био, имао узвишену и пријатну простоту? Да ли би тиме животи светитеља боље познати били, а народ више поучен? Најпосле, зар и сами не држите, на основу правила речитости, која смо поставили, да ће такав говор бити много речитији, него сви ови данас уобичајени укочени панегирици?

Б. Сад добро видим, да те проповеди не би биле ни мање поучне, ни мање дирљиве, па ни мање пријатне него остале. Хвала вам, господине, сад ми је доста; право је да се и ви одморите. Што се мене тиче, надам се, да вам ваш труд не ће бити у залуд, јер сам одлучио напустити све модерне зборнике и све талијанске мислиоце *(pensieri)*. Наумио сам да врло озбиљно проучим сву свезу и све религиозне принципе на самим њиховим изворима.

В. С Богом, господине: на свему вам хвала, будите уверени да вам верујем.

А. Лаку ноћ, господо; остављам вас с овим речима блаж. Јеронима Непоту:[11] „Када поучавате у цркви нека вас ни мало не заносе одобравања ваших слушалаца, већ јецање или уздисање њихово. Нека вам сузе ваших слушалаца буду похвала. Говори пастиреви ваља увек да буду пуни св. Писма. Не будите декламатор, већ прави учитељ тајана Божјих.“

[11] Ер. XXIV.

Digitized by Google

УНУТРАШЊЕ МИСИЈОНАРСТВО.*

Ко зна шта је задатак и сврха спољашњега мисијонарства, које црква хришћанска врши од почетка свога, изван граница својих, у нехришћанском свету, лако ће наслутити значење унутрашњега мисијонарства, којим називом је обележен натпис ових редова.

Слика хришћанског света на жалост по многим својим цртама врло је слична слици нехришћанског света. „Много је званих а мало одабраних“ увек се применити може.

Хришћанство је по броју велико, али Хришћана је много тек по имену, а по суштини, по вери и добрим делима мало има, више их има, који су једнаки нехришћанима. Неки Арапин Хришћанин када се први пут упознао са европском културом, пишући писма са пута, овако је оценио европске прилике: „Слобода у Европи је врло велика; но изгледа да је употребљавање исте на зло још веће и да људи не уживају слободу у миру и задовољству.... Ову заблуду приписујем неверју, које се у Европи све више шири..... Европејци су образовани и уче и знају врло много, али тиме се не може накнадити онај недостатак за поправљање срца и за спремање за царство небесно. Они су споља слободни а изнутра су робови.“

Овај оштри поглед тога странца проникао је европске прилике до срца.

»Неверје које се све више шири« јесте главно обележје прилика у Европи, а као последица тога је немир и незадовољство, којим дише и с којим уздише становништво Европе.

---

*) Служио сам се и радио по овим делима: Dr. Wilhelm Martius: „Die Innere Mission etc.“ 1882; D. Theodor Schäfer: „Leitfaden der Inneren Mission etc.“ IV Aufl. 1903.; Dr. P. Wurster und P. M. Hennig: „Was jedermann heute von der Inneren Mission wissen muss.“ 1902; Theodor Schäfer: „Praktisches Christentum, Vorträge aus der inneren Mission“; Dr. Heinrich Behm: Die innere Mission eine kirchliche Reformbewegung des 19. Jahrhunderts.

Digitized by Google

Неверје, које сажиже дух човечји као сȳша, и убија га као грȁд плодне њиве, доноси пред очи јадну слику живота. Оно дели човека од Бога а сасвим природно и човека од човека.

Немамо при руци моралну статистику па да из ње бројевима у појединостима изнесемо оне црте, по којима хришћански свет личи нехришћанском. Али и без тога, само онај, који неће да види и онај, који неће да призна толика зла, која се уврежила као опасне наметнице у друштву нашем, неће их опазити и признати.

У друштву са Хришћанима, шта више од хришћанских родитеља, има особа некрштених а тек колико их је који само знају да се зову Хришћани а иначе никакве заједнице немају са црквом, можда од крштења нису никада ни крочили у храм, нити се прекрстили, још мање исповедали, причешћивали и другим благодатима се користили, које црква пружа. Колико је Хришћана, који се ревносно клањају идолима својих страсти, па још на рачун туђега мира и добра!

Колико је гада о којима је као што каже апостол Павле срамота и говорити а који је расејан по хришћанском свету, да се у том облику ни међу дивјацима не може наћи!

Па колико је немилосрђа, како ли је хладна љубав толиких Хришћана једва да би се често пример нашао и у бесловесном свету.

У породици, основи друштвенога живота, кроз коју треба да провејава дух хришћански, која треба да је светиња над светињама друштва човечјег, јер је и освећена светом тајном, колико пута влада пакао, који бљује из себе сваку нечистоту.

Социјални живот ма у ком облику био, било у дружевном, општинском или државном, као да намерно хоће да оправда ону изреку »борба за опстанак« не бирајући средства за ту борбу од добрих до најгрђих.*

*) Материјализам, комунизам, нихилизам, атеизам, социјалдемократија, речју религиозни и социјални радикализам, који се шири у све слојеве друштва не само по Француској, Русији, Немачкој него и по малим државама и народима свесно иде за тим да створи преврат, с којим се ни сравнити неби могла француска револуција 18 века. Један лист по имену „Радикални социјалиста"

Digitized by Google

Ту избија себичност и самољубље у пуном јеку, да се једва опазити може по гдекоје дело милосрђа, а још мање хришћанска љубав.

Па и у цркву уљегоше и у границама њених права отимају се за своје себичне сврхе најгрђи отпадници њезини, те не само да разривају спољашње устројство њезино, него кад им треба, хоће да заилазе и у онај део црквених установа, у која ни анђели а камо ли смртни да би се дарнути смели!

Људи нису без осећаја за све те неприлике, на против од увек се јављали тобоже неки спаситељи, који су предлагали свету известан начин спасења. Али ти избавитељи су вазда чудне прилике, докле год су само памећу својом хтеле да спасу свет. Док овај смишља и предлаже овај пут, ено ти другога, где тврди, да тај пут води на раскрсницу или у пропаст, па ти предлаже други пут. Данас у модерном свету као да је овладало мишљење да је „eruditio sine pietate“ најбољи пут, којим ће се свет избавити из напасти која га мори. Наука и знање само треба да је водиља лепшој будућности, то је поклич модерног духа времена. И од науке и знања начинише идола, коме се толики клањају и служе а не знају зашто. Није без разлога још 1750. Русо на истављено питање за награду од Дижонске академије: „Да ли је напредак наука и вештина допринео чистоти морала?“ одговорио са »не.«

Каква је видна разлика између модерног и културног света по моралу и онога на нижем степену културе између осталога и ово ће расветлити: На целом свету има највише самоубица у Саској, где су основне, средње, и велике школе на гласу, где је вештина, трговина и индустрија особито развијена. Тамо скаче број самоубица у ужасној прогресији. Године 1872. било је 687 самоубица или 266 на један милијон а већ 1878 било је 1126 самоубица или 408 на милијон становника. Колика ли је разлика између највећих светских градова

овако пише под натписом: „*Модерни разбојници*“: „*Раденици, планите у срцу своме пламеном мржње, освете и огорчења, да дођемо што пре до остварења нашег најсветијег (!) идеала: до социјалне револуције са преврагом престола, олтара и новчаних кеса* или другим речима: *до потпунога истребљења вампира човечјег рода!*“

Digitized by Google

где цветају науке, вештине, трговина и индустрија и оних малих заборављених села у која се у новије доба такође пресађује и калами на жалост дух моде и културе. Ко не види у оним варошким зградама и хладним зидинама до неба, велике окречене гробове, у којима трухли прави живот, ко не осећа из тих гробова задах и смрад толиких страсти, ко не зна варошане »који слатким осмехом свакога предусретају, а никоме не пружају помоћи, којима је на усти слатка учтивост, а у срцу лед и отров себичности, те болести, које се као крље упиле у њих, те варошане, који бездушно отурују од себе сиротињу, а клањају се силницима и богаташима више него у цркви, у коју долазе не да се Богу моле, већ да се размећу пред светом! Ах! колико би ти људи срећнији били на селу на свежем ваздуху, у слаткој, убавој тихој природи, у већој самоћи; мање би мислили на себе, па би се више љубили; тамо би осећали Бога, кога овде не знају, јер глас грома његова заглушује грмљавина богаташких кочија. Његова чуда исмева глупа гомила надри — мудраца. Његову величину ниште сићушни послови малих људи, који изгледају несвесној гомили као да су велики. Ти тесногруди варошани живе за се, знаду своје погрешке, исмевају врлине, нису никад доколни да размишљају, јер живећи у вечитој забуни, окрећу се без мисли као у вртлогу на реци. Па та женскадија зелена и млада, а тако бледа, прецветала пре но што је процветала, која је видела хиљаду пута целу историју човечјег живота на таванским собама, на улици, која већ у дванаестој години не верује ни у што, само у новац; али би та женскадија дивно живовала под сеоским небом, где све предише чистом љубављу, вером и надом, којих ћеш заман тражити под надимљеним кровом варошких палата« *(Крашевски: »Песник и свет.«)*

„Европејци су образовани и уче и знају врло много, али тиме се не може накнадити недостатак за поправљање срца«. Наука није извор љубави а „кап праве љубави више вреди него читаво море науке и знања свих тајана“ (Франке).

Па и сва настојавања да се унесе у човештво човечности, хуманитета, остају тек као звоно које звони

Digitized by Google

или прапорац који звечи, јер где нема оне љубави, која дуго трпи, која не завиди, не велича се, не надима се, која не чини што не ваља, не тражи своје, не срди се, не мисли о злу.... нема праве љубави, а философски морал нема и не може имати ових битних црта праве хришћанске љубави. Хуманитет се развио из хришћанства, али је једнострана љубав коју он шири, јер док хоће да помогне телесним, материјалним невољама људским, превиђа невоље религијозно моралне из којих и потичу оне телесне, док притиче у помоћ телу милосрђем, душа остаје у патњи а „љубав према души јесте душа љубави.“

Унутарње мисијонарство задахнуто правом хришћанском љубављу, тек може поправити стање света. Црква је од увек материнском љубављу притицала у помоћ деци својој у свакој беди и невољи. Према томе је унутарње мисијонарство по суштини својој толико старо колико и црква.

Невоље људске ни по количини, ни по каквоћи нису биле увек једнаке па ни начин којим се црква бори против тих невоља није једнак и ако је увек било и биће једино оружје цркве у тој борби љубав.

Унутрашње мисијонарство по суштини својој истина старо је као и црква, али по облику своме и у оном смислу како га овде приказујемо, датира се од половице прошлога века.

Име „унутрашње мисијонарство“ („Innere Mission“) потиче из године 1843. од професора Lücke-а, који га је у свом једном спису употребио.

Унутрашње мисијонарство, као систематски и с планом удешен и организован духовни покрет за идеју хришћанства, добило је свој садашњи значај од Немаца евангелика.

Задатак унутрашњега мисијонарства састоји се у овоме: сазнати све невоље које нас тиште, испитати узроке тих невоља па их *удруженом снагом, по смишљеном и утврђеном плану* а помоћу јеванђелске науке и хришћанске љубави отклањати.

Унутрашње мисијонарство иде за тим, да сав фамилијарни, политички, црквени и социјални живот успо-

Digitized by Google

стави, врати, на хришћанску основу, у колико се са те основе удаљио.

Унутрашње мисијонарство хоће да задахне духом хришћанским и науку и вештине и трговину и т. д.

Унутрашње мисијонарство нема официјозан црквени изглед и у томе се разликује од исте врсте мисије, коју врши црква преко пастира својих званично, али унутрашње мисијонарство је ипак саставни део црквене делатности, јер стоји под заштитом и благословом цркве и за цркву постоји и ради. Оно се разликује и од онога рада, који је по карактеру истоветан са њиме, али који чине чланови цркве појединце или заједно али припадом и својим начином.

Унутрашње мисијонарство стоји према цркви као војска добровољаца према стајаћој регуларној војсци. Добар свећеник се неће устручавати да врши своју пастирску дужност и у оним приликама, када извесно зна, да га чека отпор, неблагодарност и опасност ма које врсте; али успех његов ће бити свакако извеснији ако уз њега стоји у тешкој служби тој увек снага и помоћ и других чланова цркве, као што је пружа унутрашње мисијонарство са својом организацијом! Добар Хришћанин не ће пропустити прилику да гладнога нахрани, жеднога напоји, нагога одене, болне походи. . . . грешнога исправи, незналицу поучи. . . .; али колико ће та дела љубави хришћанске бити успешнија за спас ближњега, ако су увек тако учињена, како треба, колико ће та дела ако потичу од удружених Хришћана јача бити! На пример, просијачење је јако развијено; Хришћанин коме наиђе просијак непознат, често је у недоумици да ли тај заслужује милостињу или не, ако му удели пита се хоће ли милостињу на добро своје употребити или на зло. Толики примери доказују, да многи пробисвети сакупљену милостињу на зло своје и на пропаст своју употребе, јер им је главна брига да сврате у биртију, где милостињу пропију или на други грех потроше. Унутрашње мисијонарство има то у виду, па зато подиже уточишта (азиле) за сироте путнике, где ови ако су достојни, добивају све оно што им је потребно.

Унутрашње мисијонарство је заједница свих добро-

Digitized by Google

творних друштава, која стоје под заставом *праве* хришћанске љубави и даје тим друштвима одређен правац у извршавању својих задатака.

Унутрашње мисијонарство за ово кратко време док се тако рећи још организира, у пракси код Немаца пожело је до сада већ огромнога успеха. Рад унутрашњега мисијонарства протеже се у главноме у три правца и то 1. оне којима прети опасност да заштити, 2. оне који су у опасности, да спасе и 3. да спреми раденике за унутрашњу мисију. Према објектима унутрашњега мисијонарства разилази се рад истога у седам врста завода и удружења и то:

1. *За децу* (заводи за одојчад, забавишта, недељне школе, заводи за лечење скрофулозне деце, уточишта за децу фабричких раденика, заводи за васпитање деце, друштва за васпитање деце, сиротишта феријалне колоније, заводи за неваљалу и запуштену децу, и т д.)

2. *За младиће и људе* (удружења помоћника трговачких и др. удружења момака и људи, свратишта, заводи за лечење и поправљање пијаница, библијотеке које се селе за службенике жељезничке, заводи за изучавање болничара и т. д.)

3. *За девојке и жене* (разне школе за ручне радове, недељна друштва за служавке, свратишта за девојке, девојачке школе за изучавање домазлука, магдаленијуми т. ј. заводи и друштва против проституције итд.)

4. *За све без разлике на доба и спол* (Друштва за свећење недељних и празничних дана, за умереност и уздржљивост, певачка друштва, разна потпорна друштва, друштва за подизање станова за раденике, заједничке трпезе, домови са убоге, за слабе, болнице, нега болесника у приватним кућама помоћу ђакониса, заводи за умоболне, друштва која се старају за заточенике, друштва која се старају за путнике у далеки свет, варошко мисијонарство, мисијонарство на морским лађама, колпортажа књига и слика, читаонице, друштва за растуривање св. Писма и корисних књижица, библијотеке за народ, друштва за одржавање вероисповедних школа, друштва за васпитање народа у хришћанском духу и т. д)

Digitized by Google

5. *Заводи и друштва за лечење и васпитање* идиота, епилептичних, слепих и глухонемих.

6. *Заводи за образовање и спремање радника за унутрашње мисијонарство* заводи за ђаконисе, и »братства« за учитеље и учитељице мале деце и т. д.)

7. *Друштва за унутрашње мисијонарство* (градска удружења, окружна, провинцијонална, главни одбор за унутр. мис., конгреси и други састанци за унутр. мисијонартство и т. д.)

Сва овде споменута и неспоменута још друштва и заводи, имају одређену сврху и прописан план, којим се та сврха постизава, а у духу унутрашњег мисијонарства.

Овим је изнесена слика унутрашњега мисијонарства али за сада тек у кратким и главним цртама.

И код нас Срба су невоље и потребе велике, које се отклањају снагом појединаца и спорадичних добротворних и хуманих друштава, али снага та је слаба према снази оној, коју бисмо имали када би се и код нас према нашим приликама а у духу православне цркве пресадило унутрашње мисијонарство са онаком организацијом какву има и добива код других народа.

Ив. Маширевић

Digitized by Google

НАЦРТИ ЗА ПРОПОВЕДИ.

(ДРУГИ НИЗ.)

УСЕЧЕЊЕ ГЛАВЕ СВ. ЈОВАНА КРСТИТЕЉА.

(29. авг.)

Текст. И клѧтсѧ ѥй: ꙗкѡ егѡже аще попросиши оу мене, дамъ ти, и до полъ царствіѧ моегѡ. — Чесѡ прошѝ; — Главѝ Іѡанна крестителѧ! (Мар. **6**, 23.—24.).

Тема. *О заклетви.*

1. *Појам.* Заклетва је призивање светог имена Божјег за потврду истинитости важног чина или догађаја.

2. *Важност.*

а.) Заклетву је установио сам Бог (Быт. 22, 16; Пс. 109, 4.; испор. Јевр. 6, 13 и 16.). Господ Исус Христос високо је цени (Мат. 26, 63. и 64.). Св. ап. Павле је употребљава (Римљ, 1, 9; ѥ. Кор. 1, 23.).

б.) Заклетвом се исказује поштовање према Богу који све зна, који је посвудан, свемоћан, свеистинит. Је ли така Иродова заклетва? — Људи који се заклињу налазе се под заштитом Божјом (Быт. 14, 22. и 23.; Второз. 4, 26.; Ис. Нав. 14, 9.; ѧ. Цар 24, 23.—26; Пс. 118, 106.). Да ли тако би са Иродом?

3. *Потреба.* Заклетвом се учвршћује међу људима поверење. Но не сме се употребљавати ма за што (Мат. 5. 34.), нити на зло (Мат. 23, 16 и др.), као Ирод. (Мар. 6, 23,). Хришћанин треба да се тако влада, да се не мора клети (Мат. 5, 34. 37.).

4. *Особине.* Заклетва треба да је

а.) Истинита (Јер. 4, 2.)

б) Разумна (ѥ. Мѡѵс. 5, 7.; Сир. 23, 9.—11).

в.) Праведна (Дела 23. 12, Мар. 6, 23.).

Закључак. Чувај се да се не закунеш криво, не куни се на зло, Знај да Бог слуша заклетву твоју; немој да будеш као Ирод.

Digitized by Google

РОЂЕЊЕ ПРЕСВ. БОГОРОДИЦЕ.

(8. септ.)

Текст: Изврѧ Господь сїѡна и изволи єго жилище себѣ. — Одлучивши Бог да приступи преважном делу спасења људи, да се међу људма јави као човек, бира за Божјег сина матер у особи кћери праведних Јоакима и Ане.

Тема: *За важна дела потребна је нарочита спрема.*

I. То изискује

а.) сама важност дела.

б,) слабост људска.

в.) успех дела.

II. Томе пример даје сам Спаситељ за време свога земног живота (пост 40 дана пред ступање у јавност, спремање горнице за тајну вечеру и т. д.), па и избором пресв. Марије за матер, а бира је

а.) из царског колена, јер је онај који ће се од пресвете Девојке родити цар над царевима.

б.) у обитељи праведних Јоакима и Ане, који су својим животом удостојили се да њихова кћи буде мати жељно очекиваноме Месији.

в.) у особи првенчета и јединице, пречисте Девојке Марије.

Закључак. Благодаримо свесрдно Богу на милости искупљења; одајмо достојно поштовање пресв. Богородици; ходимо примером праведних њених родитеља.

КРСТОВ-ДАН.

(14. септ.)

Текст. Слово крестное погибающымъ оубѡ юродство есть, а спасаемымъ намъ сила божїѧ есть (1. Кор. 1, 18.). Није овде реч о нашем крсту што га носимо: шта је он наспрам крста Христова? — Иса 9, 6.

Тема: *Крст Исуса Христа је највеће светско чудо.*

1. *У нашим очима.* Ап. Павле нас зове да погледамо на њ' (Јевр. 12. 2). Увиђамо да је крст Христов чудо (Мат. 21, 42):

а.) Кад помислимо на висину Спаситељеву. Давид

Digitized by Google

и Соломун ишчезавају пред Његовом славом (Мат. 12, 42. ѝ. Тим. 6, 15,).

б.) Кад погледамо на Његово крајње понижење. Та чудо је већ Богъ во плоти (ѝ. Тим. 3, 16.), а тим веће Богъ на крестѣ (Псал. 21, 7; Гал. 3, 13, испор. Дан. 4, 30.). Да л' се не варамо? Да не видимо тек човека? Не. Он је опет оживео и сео с десне стране Богу (Лук. 24 26.. Јевр. 8, 1.).

2. *У нашим срцима.* Погледајте на Исуса највећег чудотворца у нашим душама.

а.) Кад неверник заверује (Дела 13, 41; ѝ Тим. 1, 13.), та је вера дело Божје (Јов. 6, 29.). Исус је „Началникъ вѣры". Тома (Јов. 20, 28.). Празник педесетнице (Дела 2. 41.)

б.) Кад осуђени грешник добива милост и срећу (Зах. 4. 12). На крсту налази он оно што тражи (Јевр. 5. 9.; Рим. 8. 34.). Исус је и „Совершитељ" (Фил. 1, 6.; ѝ. Петр. 1. 9.).

Закључак. Може ли човек при таком чуду бити хладан? (ѝ. Кор. 4. 4.). — У осталом чудо у очима ништа не значи без чуда у срцу!

Digitized by Google

СЛОВО

на свето рођење Пресвете Владичице наше Богородице и Приснодјеве Марије.

Од светог оца нашега Андрије Критског.

Ако је могуће измерити земљу прегршју и обухватити море конопцем; ако је могуће измерити небо пеђу и пребројити множину звезда; ако је могуће избројити капљице кише, прах земље, тежину ветрова и количину песка; онда можемо поњати и овај наш предмет. Ми данас славимо празник Божје Матере. рођење ове дивљења достојне Приснодјеве, девојке, царице и пророчице — чије царске пелене сликајући у царском виду, највећи цар и пророк Давид ускликну: **вса слава дщере царевы внѹтрь: ризы златыми одѣяна и преиспещрена** (Пс. 44 14) — и предвиђајући по унутарњој лепоти сјајну спољну кротост Дјеве громким гласом узвикну: **слыши Дщи, и виждь, и приклони оухо твое. и забѹди люди твоя и домъ отца твоегѡ: и возжелаетъ царь доброты твоеѧ** (Пс. 44, 11, 12.) И тако и ми заједно са Давидом узносимо из Давидова семена рођену Матер Божју, величајмо Дјеву похвалама девојаштва, принесимо ово Царици рода нашега као: скупоцене даре и жртве, величајмо је. која нам је проречена од пророка̑ и благосиљајмо је благовешћу Гавриловом.

Кличимо Матери радости: **радѹйсѧ, Благодатнаѧ**! Радуј се осијана, по којој је прогнана тама и доведена светлост! **Радѹйсѧ, Благодатнаѧ**, по којој је уништен закон и засјала благодат. Радуј се почетак радости и крај проклетства. **Радѹйсѧ** — заиста — **Благодатнаѧ**: Господ је с тобом — Онај, који је из тебе, од пре је с тобом — пошто припреми утробу твоју за стан свој. да по том изврши по телу из тебе велику тајну спасења. Радуј се једина, која си примила на груди своје благослов — Господа, да ослободиш прамајку нам од првашње клетве. Радуј се Богом устројена ризницо дјевства, из које изиђе рођење непропадљиво, а дјевство оста недирнуто. Радуј се жезле Давидов, царска одећо, круно

Digitized by Google

благодати, светли обрашче дјевства, ћерко светиње (Ис. 28, 36) слово јављања (Лев 8, 8). Радуј се посредницо закона и благодати, потврдо Старога и Новога Завета, радуј се ти најпотпуније испуњење свих пророштава Радуј се ти, која си почетак преустројства нам и крај обећања нам Божјих, ти у напред светилиште Божанствене славе, у напред речено спасење језичника. Радуј се са свих страна златом обложени ћивоте свстиње, ти златна хранилницо, која си носила небесну ману — Христа, и непропадљиву храну света! Радуј се, кроз коју је некадање: **въ болѣзнехъ родиши чада** (Бит. 3. 16), не имајући више места измењено на »рађаћеш у весељу«. **Благословена Ты въ женахъ**, преко које верни кличу: **благословенъ грѧдый во имѧ Господне: Богъ Господь и явисѧ намъ** (Пс. 117. 27 – 28). **Благословена Ты въ женахъ**, Богом насађена лозо, која нам истера из утробе зрели грозд непропадљивости. – Богом уређена њиво, која си у утроби носила несејани, но родни клас нашега живота. **Благословена Ты въ женахъ**, истинито жељена земљо, из које Лончар, узев блато, нашега тела, обнови грехом скрхани суд. **Благословена Ты въ женахъ**, нови Силоме, у коме почива замишљени ковчег ваплуђеног Бога и Слова, а у једно и сва пуноћа Божанства обитава телесно (Колос 2, 9.) **Блѧгословена Ты въ женахъ**, умни Витлејеме, ти, која си учињена и именована највишим духовним домом хлеба живота: јер Он, уселивши се у Тебе и несмешано сјединивши се са нашом природом, заче се као нови Адам, да постане хлебом небесним и животним. **Благословена Ты въ женахъ**, ти жена, која надмаши законску и типску скинију, из које Христос Бог по својој благодати не рукотворено, кроз Духа Светога подиже Себи храм, одушевљену своју пут! У осталом, ма шта ми говорили, ипак не ћемо саставити достојне брачне песме Богоматери, ако не сплетемо венац похвале из тајанствених цветака с лугова св. Писма: јер нема ни једнога места у целом Богом надахнутом св. Писму, где пажљиви испитивач не би нашао разне и свугда расејане похвале на Њу. Тако, желећи говорити о Божјој Матери, св. Писмо назива је брачном палатом, домом Божјим, храмом светим, другом Скинијом, светом трапезом, златном ка-

Digitized by Google

дилницом, светилиштем светих, херувимом славе, златним ћивотом, Ковчегом завета, жезлом свештеника, царским скиптром, Сасудом мѝра помазања, земљом светом. Знаменити тумачи Духа Светога називају Богоматер пророчки купином: **мимошедъ**, говори Мојсије — **оувиждъ видѣніе великое сіе**: а шта значи то, што купина гори и не сагорева (Исх 3, 3); Кореном: **и бѹдетъ... корень Іессеовъ, и возстаѧй владѣти ꙗзыки на Того ꙗзыцы оуповати бѹдѹтъ** (Ис. 11, 10); ћивотом: **воскресни Господи въ покой Твой, Ты, и кивоть свѧтыни Твоеѧ** (Пс. 131, 8); вратима: **И рече Господь ко мнѣ: сіѧ врата заключена бѹдѹтъ и не отверзѹтсѧ... ꙗко Богъ Израилевъ внидетъ ими и бѹдѹтъ заклѹченна** (Јез. 44, 2): књигом запечаћеном: **и бѹдѹть вамъ всѧ словеса сіѧ**, говори Бог — **аки словеса книги запечатлѣнныѧ, ꙗже аще дадѹтъ человѣкѹ вѣдѹщемѹ писаніѧ глаголкцѣ: прочти сіе, и речетъ: не могѹ прочести, запечатлѣна бо** (Ис. 29. 11.). Пречиста Богородица назива се још и матером: **и откѹдѹ мнѣ сіе, да пріидетъ Мати Господа Моего ко Мнѣ** (Лук. 1. 43); девојком: **Се Дѣва во чревѣ пріиметъ и родити Сына, и нарекѹтъ имѧ емѹ Еманѹилъ** (Ис. 7. 14; Мат. 1. 23.); царицом: **предста царица одеснѹю Тебе, въ ризахъ позлащенныхъ одѣѧна преиспещрена** (Пс. 44, 10); обрученом: **посланъ бысть аггелъ Гавріилъ отъ Бога въ градъ Галилейскій... къ Дѣвѣ, обрѹченнѣй мѹжеви... и имѧ Дѣвѣ Маріамъ** (Лук. 1, 26, 27,: 2, 5.); женом: **благословена Ты въ женахъ, и благословенъ плодъ чрева Твоего** (Лук. 1, 42); Маријом: **не бойсѧ, Маріамъ: обрѣла бо еси благодать ѹ Бога. И се зачнеши во чревѣ, и родиши Сына и наречеши имѧ Емѹ Іисѹсъ. Той бо спасетъ людѝ Своѧ отъ грѣхъ ихъ** (Лук. 1. 30, 31 — Мат. 1, 21.). И ко се не би дивио Дјеви, која се узнесе на такову висину, те поста Матером Божјом? Заиста чудно и дело и реч о њему.

Разорена првородним падом праотаца наших природа човечја требала је препородитеља и обновитеља, те ћутке и громко клицаше Створитељу: **вскѹю, Господи, стойниши далече** (Пс. 9. 22)? Но још више жалило се оно кроз пророке говорећи: **гдѣ сѹть милости Твоѧ древніѧ Господи, ими же клѧлсѧ еси Давидѹ во истинѣ Твоей** (Пс. 88, 50)? А шта је онај, који хоће милости? (Ос. 6. 6). Но није презрео, није закаснио, није одбацио обећања на дуго време. Какових обећања? **Не оставлю тебе, ниже**

Digitized by Google

прізрю тѧ (Ис. Нав. 1. 5; Евр. 13. 5). И тако, када дође свршетак обећања, види, шта учини Извршилац нашега спасења. Он не принесе с друге које стране средства за то и не створи себи оруђе из друге природе, но из тога истога праха и из тога истога, ако се може рећи, квасца узев блато, сазида себи драгоцени и заиста чудеснога зачећа храм, и у томе храму Сам, као први и јединствени Првосвештеник и Цар, изврши свето и спасоносно примирење наше с Оцем Својим, на натприродан начин, па ипак природно узев сву природу из природе човечје. И тако, опомену се Бог створења својих (јер сви су народи — створови Његови) опомену се Господ милости своје која је од увек, опомену се завета, који даде људима, опомену се, и не закасни јавити милост. Опоменувши се Давида и клетвом потврђеног му обећања, да ће из његова семена узвести Христа, да би путем Христа обновио, као скинију, пало здање рода нашега — Господ учини дивно чудо кроз чудо друго. Када целомудрена Анна обхрвана беше големом тугом — особито пак, када јој се супруг Јоаким жестоко огорчи због тога, тада Бог разреши неплодност обоих и умилошћен молбама њиховим дарова им усанулој од старости неплодности поновни цвет, те она, која беше нероткиња, поста роткињом. Шта може бити чудноватије од таковога рађања и шта дивније, него видети, да се из безсемене утробе роди Мати Божја и од жене нероткиње Дјева. И рад чега се догоди то? Зато, да би особитим чудом над рођеном оверио чудо и над оном, која рађа. Прва (Пресвета Дјева Марија) уведе у род људски безотачно и безсемено рођење, натприродном силом зачевши у утроби својој Створитеља прароде и поста Мати будући проста онога, што је својствено матерама — а тако исто, што и дете не имађаше оца на земљи: пошто заче без семена, а она која рађаше роди без трулежи. А последња (Анна); не глецећи на то, што и пре беше много таквих матера, које, до јако нероткиње, зачињаху — имађаше највећу част пред свима њима. Одиста, и ако оне не беху супруге патријараха и по справедљивости удостојише се сличног чуда т. ј. разрешења неплодности и постадоше тако прамајкама свећенородној Дје-

Digitized by Google

вици; но сродство то са чудом божанствене економије спасења беше сасма неблиско и удаљено; а ова (света Анна) напротив, удостоји се овога чуда, да се разреши неплодности, ма да много касније, при самом крају времена т. ј. кад је стајао при самом излазу онај, који тражи царску драхму или образ Божји на нами, да помоћу Духа Божјег стресе с њега прах који га покриваше и да тако по човекољубљу свом изобрази на себи природу човечју. Прах, у коме се нађе оно, што се тражило, беше земља слична телу нашем, пољем му пак беше пресвета девојачка утроба; и баш ту њиву изабра наш Клас, који у себи држи почетак живота, и на њој израсте баш Он, пошто се роди натприродним начином без семена и неделано, Ето праха! Ето — класа! Ето поља, на ком смо ми поново саздани и због кога наш прах, преобразивши се; врати се првашњем достојанству свом. Ето, колику тајну скрива у себи рађање Анино. Па колико је далеко превазишла она славним чудом свога рађања старе нероткиње. Ето, каква ее терета удостојила и сама Богомати, Богом изабрана Девојка, безгрешна Марија. Која је жена икада имала таку и толико велику славу? А пошто је наша реч сувише слаба за то, да би могла изразити достојну величину славе Дјеве Марије, то запојмо опет радосни поздрав Матери радости: **радѹйсѧ, Благодатнаѧ**! Радуј се прослављена! Радуј се истинита златна кадилницо замишљеног тамјана, у којој духовни тамјан — Христос, састављен из Божанства и човештва несливено и нераздељиво, огњем Божаства приноси жртву својој одухотвореној и разумној пути. Радуј се, неначињена руком и Богом саздана скинијо, у коју, кад се наврши пуноћа времена уђе Бог и први првосвештеник, да тајно принесе у Теби жртву за све. Ти си — друга завеса светих, иза које је чистилиште света и поштованије од херувима осењење, у колико си, носећи у утроби светилиште Самога Господа, покрила га завесом. Ти си светњак са седам свећа и седам дарова, који је освећен са седам чашица Духа Светога (Зах. 4. 2). Ти си — неугасива луча света, коју тајанствено храни миро помазања. Ти си — трапеза за свештену радњу која превазилази ум, на којој се хлеб небесни, јагње свега

Digitized by Google

света Христос принесе, као угодна и жива жртва, која живот даје онима, који се причешћују. Ти си жртвеник свег тајанственог свештенослужења, на ком се телом жртвује Бог, све освећујући и тајанствено пребивајући с људима улази у њих и улева се у прах тела нашег, сједињавајући се но не нестајући. О неисказаног мучења! О благости, која се јави у томе, што нам је дарова Бог, благости, која превазилази природне законе, дарована нам путем сродне нам жене, чија се не само красота душе узвисила до те безкрајне висине, да се сам Христос, непостижна красота, зажели красоте јој и изабере је за своје друго и безотачко рођење, но и састав тела јој је толико леп и чист, да смести у себе нетелесну и неизмерну величину вечне природе у лицу једнога из три Лица Божја.

Ето ко је — Богородица Марија, опће прибежиште свих Хришћана, први позив прародитеља од првога пада; тајанствено и символичко виђење Мојсијево при купини; Богом ткани пурпур Давидов, која се принесе вапуђеном Богу Давидову, који узе сад као пурпур, превелики, огњени и високи престо херувимски, који у својим недрима носи Цара Господа Саваота (Ис. 6. 1); над дверје небеснога светилишта, пред којим серафими громко кличу страшну песму, не могући гледати неприступну славу; врата небесна, кроз која једном прође Владалац неба, не допуштајући проћи кроз њих никоме ни пре, ни после Себе, Весели се због ове Дјеве, небо: јер Она, подражавајући теби, без сметње смести Господа, којег ти ниси могло сместити! Ликуј због ње земљо: јер је њен плод учинивши тебе небесном, учинио и људе небеснима! Пјескај и ти море чуду Пресвете Дјеве; јер Христос, изволивши родити се из Ње, освети и твоју воду, крстивши се у њој! Сва природа нека се радује и ликује: јер данас се роди Дјевица из које је спасење и кроз коју је искупљење свега света Христос Исус Бог и **Слово, сый и иже бѣ, и грядый** (Апок. 1. 8) и јесте на веки. А сада завршимо и ми ову реч нашу, приносећи Богу, коме се у Тројици клањамо, једну у трисветом славословљу славу, част и поклоњење сада и у све векове. Амин.

Превео: М. П.

Digitized by Google

ПРОПОВЕД О КРСТУ.

Слово крестное погибающымъ юродство есть, а спасаемымъ намъ сила Божія есть. (I. Кор. I. ст. 18.)

Љубазна Браћо!

Слово о крсту и тешким мукама Христа Спаситеља, које је на часном крсту као Богочовек милостиво претрпео, да Својим мукама учини крај патњама заблудела човека, одбацивао је велики део човештва као лудост и измишљотину. Слово крестное, које је у себи тајанствену снагу спасења скривало, за онога који верује, беше юродство-погибающымъ. О, чудне судбине, да чудне ироније! Божје дело човек одбацује као лудост, место да га пригрли и као светињу над светињама поштује. Ето, тако онда беше, а да како је данас? Од то доба прошло је већ много столећа, и човек се већ јако попео у култури, а број оних, којима — слово крестное — беше лудост, смањен је. Широм читава света исповеда се данас слово крестное као спасоносно за душу човечју, а преко потребно за културу човечју. Реч је та тако срасла са природом хришћанина, да га често исповеда, врло често у знаку крсном. И старо и младо, и неуко и учено често мече тај знак на себе, кад у беду упадне, кад Богу хоће да се помоли, кад у цркву хоће да ступи, или када год му побожна мисао падне на памет.

И ви, љубазна браћо, знам, да се често знаменујете часним крсним знаком, јер вас често виђам, да се крстите. Али зар нисте опазили, да тај часни крст многи од вас мече на себе и онда, кад га употребити не би смео, мече га на себе из зле навике, мече га несвесно, незнајући зар узвишено значење крснога знака! И за то баш и хоћу данас, љубазна браћо, да вам изнесем значај крснога знака, те да познавајући основ и дубоко значење истога служите се њиме у будуће са дужним страхопоштовањем и уважењем.

Кад три прста десне руке спојимо и мећемо на себе слику крста, изговарајући речи: у име оца и сина и светога духа, ми тада, љубазна браћо, признајемо пресвету Тројицу, признајемо једнога Бога, који посла Сина

Digitized by Google

Свога јединородног на земљу, да прими на себе грехе човечје, те да у цркви кроз пресветог Духа очисти и спреми нас за небеско царство. Знаком крста дакле признајемо ми, да исповедамо једнога Бога у три лица, да смо дакле припадници оне религије, коју сам Бог откри људима. Тај крсни знак дели нас од свију других, који исту веру не исповедају, он нас узвишава над другима, који се не подигоше до истинитог познавања. Бога. У крсном знаку укратко је изражено све веровање хришћаниново, а он је и уједно, као што говори св. Игњатије: знаменіе побѣды противъ власти князя міра; если онъ его видитъ, приходитъ въ оужасъ; если о немъ слышитъ, трепещетъ.

Али крсни знак, љубазни моји, јесте уједно и израз вере наше у искупљење човечје, које је на крсту у тешким мукама извршио Искупитељ наш. Кад се крсним знаком прекрстимо, треба да се сетимо големог јада човека који живи у душевној тами, треба пред очи да нам изађе паћеничко стање човека до доласка Христова. Крсни знак треба да нас опомене на сву грозоту духовног стања тадањег човека, који је лутао у заблуди, тражећи истинитог Бога, од кога се грехом својим био удалио. Крсни знак ваља, да нам предочи онај часни крст, на којем Христос Спаситељ принесе тешку, претешку голготску жртву за нас грешне. Крсни знак као слика Христова крста треба да нас опомене на све оно, што се после крста збило, на величанствени ускрс и победоносни улазак у царство небеско! Кад год се крстимо, треба да су нам јасне и заслуге нашег Искупитеља, којима се пали Адам опет повратио онамо одакле је био пао. Крсни знак треба да нас подсети на преголему љубав Божју, из које посла Он Сина Свога, да спасе рад човечји. Крсни знак треба да изазове у нами велику благодарност, за добивена добра у искупној жртви Спаситељевој, он треба да нас усхићава свешћу, да смо се удостојили да примимо всыновленіе.

Ко се дакле крсним знаком крсти тај сведочи о себи, да је припадник Христове вере, да верује у све оно чему нас је Христос за време свога боравка у телу на земљи поучио. У крсном знаку добијају хришћанска душа, вера и хришћанске мисли спољашњег изражаја.

Digitized by Google

Крсни знак је дакле љубазни хришћани, спољашњи видљиви печат хришћ. расположења, вере у Триједног Бога, у Христа Искупитеља Крсни знак је спољашње обележје, дивни украс хришћанина, просвећена Христовом науком.

Такав значај и значење има дакле онај знак крста, који ви, љубазни, тако често узимате на себе. Он треба, да вам је светиња, коју ћете ви не из обичаја или зле навике само мећати на себе, него као прави израз дубоког хришћанског расположења и истините вере Христове. Кад год узимате тај крст на себе, треба да вам је јасан и значај крсног знака, и само тако ћете се сачувати од неумесног богохулног употребљавања истога. На ово ваља јако да пазите, јер пуста навика употребе крсног знака, може вас одвести међу оне погибакшіи, којима је слово крестное юродство! Аминь.

Превео М. Т.

Digitized by Google

Из црквено-пастирске праксе.

XIV.

Који државни прописи вреде у Угарској за иступање из једне усвојене или признате вероисповести, без прелаза у коју другу од тих вероисповести (нпр. назарена) — и за ступање у једну од тих вероисповести оних особа, које су тако иступиле?[1]

До ступања у живот XLIII. зак. чланка од г. 1895. по угарским државним законима није било допуштено иступање из једне усвојене вероисповести, без прелаза у коју другу такву вероисповест. Тако су нпр. назарени припадали по закону и на даље оној усвојеној вероисповести, у којој су напослетку, пред отпадањем у назаренство били. Од ступања пак у живот XLIII. зак. чланка од г. 1895. слободно је сваком „*под уветима, установљеним у законима,*“ иступити из једне усвојене или признате вероисповести *и без прелаза* у коју другу од тих вероисповести.

За иступање из једне усвојене или признате вероисповести, без прелаза у коју другу од тих вероисповести, и за ступање у једну од тих вероисповести оних особа, које су тако иступиле, вреде у Угарској државни прописи у §§. 23.—25. XLIII. зак. чланка од г. 1895. и у §§. 4.—9. министарске наредбе, издане ради увођења у живот тога чланка 8. јануара 1896. бр. 56/V. M. eln.

§. 23. спом. зак. чланка, који прописује сам ток иступања или ступања, гласи: „За онога, који жели да иступи из једне од усвојених или законом признатих вероисповести, или ако се налази изван њих, да у једну од њих ступи, вреде §§. 1.—5. и 7. LIII. зак. чланка од г. 1868.[2] са том изменом да се место речи „прелаз“ има разумевати реч „иступање“ или „ступање,“ даље, да се

---

[1] На питање, који државни прописи вреде у Угарској за прелаз из једне усвојене или признате вероисповести у другу, одговорено је на стр. 451.—3. III. књиге овога листа.

[2] Ти §§. прописују ток прелаза из једне усвојене или признате вероисповести у другу и наведени су на стр. 451.—3. III. књ. овога листа. Ср. 1. примедбу.

Digitized by Google

у §§. 4.—5. наведенога зак. чланка споменуте сведоџбе имају доставити надлежној првостепеној управној власти, која ће о том известити надлежнога свештеника или поглаварство црквене опћине оне цркве, из које иступити или ступити жели дотични.“

„Начела остављене цркве ни у чему не везују онога, који је из ње иступио.“

У смислу 5. §. горе споменуте мин. наредбе иступање или ступање, које се не би догодило под увјетима, установљеним у законима, не ће вредити, те ће се нпр. сви они, који нису правилно иступили из усвојене или признате вероисповести, и на даље сматрати за припаднике дотичне усвојене или зак. признате вероисповести, ма они себе држали за припаднике друге вероисповести. *Ако је пак то иступање правилно обављено, то оне, који су тако иступили, ваља сматрати за особе, које: су „ван вероисповести усвојених или зак. признатих“* све дотле, док у једну од тих вероисповести правилно не ступе.

Ток иступања, прописанога у 23. §., тумачи се и допуњује у §§. 6.—7. споменуте министарске наредбе. У смислу тих §§-а ко жели иступити из које усвојене или признате вероисповести, без прелаза у коју другу од тих вероисповести, исказује у смислу §. 3. LIII. зак. чланка 1868 ту своју намеру пред свештеником своје црквене опћине, те по §§. има 4. и 5. LIII. зак. чл. 1868.[3] о тој намери истављене две сведоџбе доставља по седишту своје црквене опћине надлежној првостепеној управној власти, и то, у великим и малим опћинама надсолгабирову, у градовима пак са уређеним саветом и са правом „törvényhatóság-“а, градском начелнику;[4] управна пак та власт узима у записник то достављање, уз прилоге достављених сведоџаба, те са доставерном копијом тога записника званично извештава о извршеном иступању свештеника остављене вероисповести.

Ток ступања пак, прописанога у наведеном 23. §. XLIII. зак. чл. од 1895., тумачи се и допуњује у §§ има

[3] Ср. прим. 1. и 2., и види спом. §§-е LIII. зак. чланка 1868. на стр. 451.—2. III. књ. овога листа.

[4] Како је код иступања или ступања заинтересована странка само један свештеник, а не два, као код прелаза, то је за те случајеве потребно било посредовање политичке власти установити.

Digitized by Google

8. и 9. споменуте министарске наредбе. У смислу тих §§.-а онај, који је изван усвојене или признате вероисповести, па жели у коју другу од тих вероисповести ступити, исказује ту своју намеру у великим и малим опћинама пред оним надсолгабировом, а у градовима са уређеним саветом и са правом „törvényhatóság"-а пред оним градским начелником, који је надлежан по седишту оне црквене опћине, у коју странка жели ступити;[4] управна пак власт та узима у записник ту изјаву, те са доставерном копијом тога записника званично извештава о намери ступања свештеника оне вероисповести, у коју странка жели ступити. Ступање у усвојену или зак. признату веру бива по прописима дотичне вероисповести, на основу од власти достављене, или од саме странке донесене, а од исте власти бесплатно на захтевање те странке остављене споменуте записничке копије. Ако би пак управна власт пронашла да неко у горе наведеном смислу 5. §.-а горе споменуте мин. наредбе припада једној од усвојених или зак. признатих вероисповести, премда мисли о себи да је ван вероисповести, усвојених или зак. признатих, одрећи ће узимање у записник његове изјаве, поучиће га о његовој заблуди, те ће га, ако вероисповест, у коју жели ступити, није она иста, у којој се он по сада спом. 5 §. већ налази, упутити да се у смислу §§.-а 1.—8. LIII. зак. чл. 1868. ради прелаза обрати на дотичне свештенике.

Што се тиче материјалних дужности оних, који иступе из усвојене или зак. признате вероисповести, без преласка у коју другу од тих вероисповести, наређују о том §§. 24.—25. спом. XLIII. зак. чл. од 1895., који гласе:

„Ко иступи из једне од усвојених или признатих вероисповести, дужан је сва црквена потраживања, која њега терете до времена иступања, оној цркви исплатити, из које је иступио." (§. 24.)

„Ко иступи из једне од усвојених вероисповести[5] донде, док не ступи у једну од усвојених или зак. признатих вероисповести:

а.) дужан је све редовне црквене приносе, који на

[5] На онога пак, који иступи из једне од законом признатих вероисповести, и не ступи у једну од усвојених или зак. признатих вероисповести, не односи се овај §.

Digitized by Google

њега спадају до краја пете календарске године од времена иступања, оној цркви плаћати, из које је иступио; међутим ни у једној од тих пет година од времена иступања не може се теретити већим приносом, него колики је у години ступања дужан био плаћати;

б.) у колико онај, који је иступио, не би био ни школским наметом до 5%, утврђеним у §. 35. XXXVIII. зак. чл. 1868., ни наметом за забавишта до 3%, означеним у §. 18. XV. зак чл. од 1891., — оптерећен од општине било с тога, што у тој општини нема општинске школе или забавишта, било с тога, што такав намет у општини није изметнут: дужан је свој редовни годишњи принос, који је плаћао за сврхе школске или забавишне, издржаване од своје напуштене вероисповести, годишње уплаћивати у општинску благајницу, коју ће своту општина употребити у првом реду за сврхе од ње издржаваних или потпомогнутих, у другом реду пак и за сврхе других народних школа, забавишта или уточишта, која су у општини;

в.) дужан је напослетку онај, који је иступио, такођер и ванредне намете, које је плаћао или на себе примио за школске и црквене сврхе напуштене вероисповести, и који се уплаћују једаред за свагда или до извесна времена, уплаћивати у опћ. благајницу до онога времена или до оне своте, докле их је на себе примио. Ове своте издаће општина на то надлежном органу напуштене вероисповести, међутим може се дотични од тих намета и ослободити путем правоваљаног поравнања са заинтересованом вероисповешћу;"

„Приноси, означени у тачкама б.) и в.) тога §. а могу се саразмерно смањити, ако би се имовно стање онога, који је иступио, променило. Како то смањивање тако и установљење своте приноса или њихове вредности биће задатак солгабирова у малим и великим општинама, градскога пак савета у градовима са уређеним саветом и са правом „törvényhatóság"-а.

„Странка, која се не би задовољила са тим установљењем или смањењем, може утецати на управни одбор и оданде на министра богочасти и јавне наставе."[6] (§. 25.)

[6] Сав овај §. смера да отешта иступања из усвојених веро-

Digitized by Google

Како назаренска секта није нити усвојена нити законом призната вероисповест, то се они, који хоће у назаренство да пређу, не могу код тога прелаза служити прописом, који вреди за прелазе из једне усвојене или законом признате вероисповести у другу такву вероисповест, него за њих вреде прописи, горе пзнесени, који вреде за иступање из усвојене или зак. признате вероисповести, без прелаза у другу такву вероисповест. С тога назарени у смислу државних закона угарских важе као особе „ван вероисповести“, те се тако и воде званично.

*Свештенство наше нека се држи строго наведенога прописа, нека неправилна иступања назарена у смислу §§.-а споменутога 5. и наведенога 23. не признаје, него нека против њих свој глас подиже, и нека у смислу наведених §§.-а 24 и 25. брани и материјалне интересе своје Цркве и тако не попушта назаренству више, него што то сâм либерални закон овај чини.**

Л.

исповести због материјалне користи, те да уважањем т. зв. безверја не нашкоди усвојеним вероисповестима.

* У прошлом свеску на стр. 451. у трећој примедби одељка „Из црквено-пастирске праксе“ XIII., после трећега реда, пред речју „протегнуто“, испале су речи „а у 21. §.-у XLIII. зак. чл. од г. 1895.“ те молимо да се то исправи. Ур.

Digitized by Google

КЊИЖЕВНОСТ.

Ex Oriente lux. Писмо поводом предавањâ професора Делића изданих под насловом „Babel und Bibel.“ Издао *В. С.* У Задру 1903. 8⁰. Стр. 63. Цијена: 1 круна.

У облику писма упућенога на некога епископа вредни и неуморни наш научник преосв. епископ *Никодим Милаш* (в. потпис на стр. 60.) обогатио је нашу богословску књижевност новим делом чији натпис горе исписасмо и којим се преосв. писац окушао на новом за њега пољу, на пољу библиологије.

Питање о коме преосв. писац у овом делу расправља — о одношају св. Писма према Вавилону,[1] и ако није ново, ипак је занимљиво, а што је најглавније савремено је, а постало је таким од јануара 1902. г. односно од првога предавања проф. семитских језика у берл. универзитету дра *Ф. Делича* (преосв. писац назива га консеквентно *Делићем*). Ово предавање начинило је велику сензацију у свем образованом свету, а то с тога, што је Делич резултате дотадашњега кабинетнога научнога истраживања обукавши их у занимљиво и популарно одело и осветливши их својим субјективним бојама изнео пред ширу публику. Реферати о истом појавише се у већини орга на штампе, па и у новинама. Једни га стадоше славити и величати, а други осуше жестоку ватру против њега, тако да се за кратко време створила читава књижевност о томе питању поводом његова, Деличева, предавања, а у чему учествоваху и позвани и непозвани. Појава је ова појмљива кад узмемо у обзир, да је предмет његова предавања св. Писмо, и да је он у истом хтео да баци нову светлост на поједина библијска казивања, наиме да много шта у Библији, што смо ми до сада били навикнути да сматрамо као несумњиво божанскога постанка те као специфички библијско, није изворно, већ да је просто позајмица из вавилонске културе и религије. Но он у овом предавању ипак се устеже да устане отворено против св. Писма као такога, већ хоће само да се издели из њега оно што носи на себи човечји карактер, вавилонско. Тиме,

---

[1] Не разумемо, зашто преосв. писац употребљава доследно транскрипцију „Бабилон“ и „Бабилонија“ а међу тим код других речи (на пр Саваот, стр. 22.) држи се ваше обичне (грчке) транскрипције.

Digitized by Google

по његовим речима, сама религија не би била повређена, већ би путем процеса пречишћавања постала истинитијом и чистијом. Међу тим ствар није остала на томе. Делич, донекле изазван од нападача, нашао је касније за потребно да изађе отвореније са својим мислима пред свет. И тако је 12. јануара о. г. одржао он и друго предавање,[2] у коме износи и образложава, да св. Писмо не носи откривени карактер, да не садржи дакле откривење Божје, већ да је обичан производ човечјега ума и ако је „једини своје врсте споменик великога религијско-историјскога процеса који траје и до наших дана.“ Разуме се по себи да је ово предавање изазвало још жешће нападаје и полемичка књижевност ове природе добила је још већега маха. Овоме се не треба чудити, кад се узме у обзир да је асириологија саразмерно још млада наука, то да у њој као науци у повоју има још много несигурнога и нетачнога,[3] а Делич износи своје ставке као нешто потпуно утврђено и несумњиво, само да што боље осветли и докаже своје унапред састављено мишљење. А што је најглавније у овој ствари то је, што Делич није остао код своје струке, већ се упустио и у богословље, специјално у библијску науку, а овде код решавања њезиних проблема он се јавља као дилетант, те према томе оставља широко поље за нападаје.

Прилог овој полемичкој књижевности јесте и наведено дело преосв. г. Милаша.

После увода и кратких података о раду проф. Делича и берл. оријенталскога друштва наводи преосв. писац исцрпно садржину првога Деличева предавања (стр. 7.—17.), затим другога (17.—23.), те последице од ових (26.—29). После овога расправља он о св. Писму код протестаната као и код нас и о одношају науке и научних истраживања у опште према изучавању св. Писма (29.—35), а асириологије специјално (35.—42). За тим се враћа на предавања проф. Делича, наводи његове важније ставке (у 5 тачака), па их тачку по тачку расматра и доказује неоснованост и неоправданост истих (24.—54). На завршетку износи у кратко прилике у погледу изучавања св. Писма и појаву рацијонализма код протестаната, а с намером

[2] И прво и друго предавање држао је пред члановима берлинскога оријенталскога друштва, а у присуству немачкога цара Вилхелма II.

[3] Како се у њој много шта са новим ископавањима мења и како се јављају све новији и новији проблеми, види се најбоље кад се испореди треће издање Шрадерова дела „Die Keilinschriften und das Alte Testament“ са другим.

Digitized by Google

да разјасни, откуда така појава као што су предавања проф. Делича, слика у кратким потезима узрујаност код Немаца протестаната поводом ових предавања (54.—60) и у азбучном реду наводи расправе које су штампане поводом истих (61.—63).

Као што се види из овога прегледа садржине преосв. писац обрадио је своје градиво доста исцрпно, а са потребном ерудицијом, а кад узмемо у обзир и то, да је ово прво и за сада јединствено дело у нашој књижевности, дужни смо да изразимо г. писцу најтоплију благодарност. Питање које он расправља од велике је важности, и било је веома потребно да се и наша читалачка публика упозна са њим као што треба тим више, што се о њему, као што рекосмо, расправљало и по многим новинама, а новинарски радови научне врсте мање више знамо какви су.

Стручњак би наравно нашао у овој расправи више мана, но њу није писао стручњак нити је писана за стручњаке, већ за шире коло читалаца, што је и потребније. Но и као такој сматрамо за потребно да изнесемо неке замерке.

На стр. 9. наводи преосв. тврдњу проф. Делича, да „и само израиљско предање о постанку суботе нема тврдог свога доказа (испореди II Мојс. 20, 11 са V Мојс, 5, 15).“ Пошто је то наведено, требало је у овом апологетском раду то и побити; међутим г. писац је пропустио да то учини.

На стр. 13 наводећи шта Делич говори о 5. 6. и 7. заповести додаје г. писац у загради „односно 6., 7. и 8.“ Место тога „односно“ требало се тачније изразити. У свези са овим стоји и оно што се на стр. 47. говори о 5. 6. и 7. заповести, а што не можемо друкчије разумети до као lapsus calami.

Говорећи о потопу наводи преосв. писац да постоје два описа истога у Библији. Са тим се никако не можемо сложити. Нама је познат само један.

На страни 48., гдје је говор о 6. 7. и 8. заповести, тврди преосв. писац, да „никоме још није пало на ум доказивати, да ради ове околности библијске божје заповједи потичу из Китаја или из Египта.“ Колико је нама познато било је покушаја, да се докаже, да декалог доводи свој постанак из Египта.

Могли би смо навести још неке замерке, као на пр. да се о значају асириологије и обазривости код употребе њезиних података могло рећи још много шта што је од важности (стр. 39. и д.), но поред свега тога ова је расправа од значаја и добро нам је дошла.

Н. Зеремски.

Digitized by Google

ХРОНИКА.

Православна црква у карловачкој митрополији.

Поводом сазива архидијецезалне епархијске скупштине. Реферишући последњи пут[1] о сазиву архидијецезалне епархијске скупштине споменули смо о новинарској вести по којој је Саборски Одбор донео у тој ствари тако решење, у чију истинитост, не могосмо да верујемо. Та је вест, на жалост, била истинита. У тој ствари у званичном органу Саборскога Одбора читамо ово: „На извештај и предлог дра Николе Ђурђевића у ствари сазива архидијецезанске епарх. скупштине решено г. председнику арх. админ. одбора поделити најстрожији записнички укор, и то са разлога тога, што се из извештаја истог админ. одбора види, да се овај налогу овог саборског одбора у погледу сазива епарх. скупштине на предлог самог г. председника повиновао није; уједно је одређена истрага против оних чланова истог админ. одбора, који су учествовали у донашању одлуке, којом је изречено противљење налогу више власти, најпосле решено је да сам саборски одбор сазове архидијецезанску епарх. скупштину и то за 3. (16.) јули о. г. у просторијама „Нар. Дома“ у Карловцима, пошто се из досадашњега рада админ. одбора стекло уверење, да исти спречава сазив епарх. скупштине. Вођење горње истраге поверено је г. г. дру Миши Михајловићу и дру Жарку Миладиновићу, а спровађање ове одлуке г. дру Миши Михајловићу“.[2] На ову одлуку Саборскога Одбора од 14. јунија о. г. одговорио је архид. адм. одбор у седници од 21. јунија призивом, „на надложно место на основу заглавља саборскога устројства од 14. маја 1875. г.“, а Саборски Одбор је умолио, да обустави извршење своје одлуке до решења уложеногa призива. Последица свега овога била је та да је угарски кр. министар-председник „обуставио извршење одлуке саб. Одбора у ствари сазива епарх. скупштине у архидијецези, као и у ствари одређене истраге и суспензије против неких чланова тога епарх. админ. одбора“,[3] те се и г. др. Миша Михајловић, који је већ био сазвао архид. епарх. скупштину, нашао принуђеним да сазив исте одгоди.[4] — О свему овоме дало би се много говорити, јер код размишљања о овим догађајима и против воље излазе пред духовне очи мрачне и тужне слике наших болесних автономних прилика, но после опсежне и разложне

---

[1] В. „Бог. Гласник“ III, 5-6 стр. 465.
[2] Срп. Митроп. Гласник бр. 12. стр. 251.
[3] Ibid бр. 15. стр. 303.
[4] Подробно о свему овоме в. у С. Сиону бр. 13. у чланку г. Д. Р. Најновији „автономни скандал“ стр. 397. и др.

Digitized by Google

расправе г. Д. Р. у С. Сиону[5] о том предмету, на коју смо слободни да обратимо пажњу наших пошт. г. г. читалаца, држимо да би било непотребно, да се и ми упуштамо у расправљање о тим приликама, јер би смо већином морали понављати оно што је изнео г. Д. Р. У осталом није ни лако о томе писати, јер признајемо, да је оваке појаве тешко психолошки разјаснити и оценити. Видимо да срљамо у пропаст скоро у сваком погледу, видимо да се налазимо у неком разривеном стању без реда и поретка, у стању у ком не поштује млађи старијега, где један другоме о глави ради, видимо да сами себе трујемо и једемо, а у коме нарочито као да се иде за тим да се уништи света нам вера и њена организација, а нисмо у стању да дадемо себи потпун и тачан одговор, откуда све то и зашто све то? Јасно нам је једино то, да се то све не чини у *нашу* корист, већ на *нашу* штету и пропаст. Речено је било још старима: *Князю людей твоихъ да не речеши зла.*[6] А шта је наопако код нас? Толико времена добар део наше штампе сматра за своју најглавнију дужност, да ружи и опада своје црквене поглавице и старешине, да им подмеће кад и кад и таке ствари какве човек није у стању ни да снева. Тим су путем ишли, тога су се метода држали непријатељи православне цркве, лажни, јеретички учитељи и др., а са тим почињу заводити наше људе и дан-данас назаренски учитељи.... Из овога као и из других разлога дужни смо да осудимо поступак Саборскога одбора, који се усудио да изриче осуду своме црквеном поглавици, на што у опште није имао права, а тим мање као административно тело па још без преслушања, а на предлог правника!!..

Горњокарловачка епарх. скупштина. Ова епарх. скупштина била је поново сазвата за 20. август. о. г., дакле у најпогодније доба. Позиви су били разаслати много раније, па ипак се није искупио довољан број скупштинара, да се скупштина могла одржати. Од њих 276 искипило се свега 122 члана (или фактички 121.) Према томе слаби су изгледи, да ће се ова скупштина у опште и састати.

Православна црква у Русији.

Посланица цариградске васељенске патријаршије у питању односа према иноверним црквама као и у питању календара и одговор рускога св. Синода на исту. 30. јунија 1902. упутила је цариградска васељенска патријаршија на све православне автокефалне цркве те и на руску посланицу ове садржине:

(„Свештени и најсветији Управни Синоде руске цркве, у Светом Духу најомиљенији брате, поздрављамо вас у Христу светим целивом.)

[5] Бр. 13. („Најновији автоном. скандал“).
[6] Изл. XXII, 28.

Digitized by Google

Из часних мирних грамата, које нам послаше св. предстојници уважених автокефалних цркава као одговор на наш извештај о нашем, по вољи Божјој, избору и ступању на најсветији апостолски и патријарашки васељенски престо, ми смо са радошћу сазнали, да се веза која иде од дубоке старине чува ненарушиво са сваком бригом и топлом ревношћу, да се заповест јеванђелске љубави врши са савршеном усрдношћу и да се топле молитве узносе Богу за ову најстарију, свету и велику цркву Христову, најусрднију њихову сестру у вери, нади и љубави.

Овај, као у свештеном хору, хармонички низ сестара које се заједнички моле у Христу узбудивши нашу душу подстакао нас је на што чешће општење и пробудио је у нама добре наде на пуније живота организовање узајамних одношаја једноверних цркава, те да религиозни живот доноси што славније и обилатије плодове. Јер ми сматрамо за испуњење лепих намена и Богом надахнуће ревности и радосно поздрављамо искрена братска уверавања светих цркава, од којих нам је света сестра, која се сматра као најстарија међу црквама православних држава, наиме сверуска црква пружила велику утеху у овим речима и уверавањима: „Обраћени на нас и на остале автокефалне цркве ваш позив на мир, братску љубав и узајамно живо општење наилази на одзив и учешће у срцима свих православних хришћана, оданих својој матери цркви. Раздељене историјским узроцима, разликом у језицима и народношћу свете Божје помесне цркве имају своје јединство у узајамној љубави, а у тесном општењу једне с другом црпу оне снагу и моћ за даље успевање у вери и богопознању, за уништење непријатељских замака и успешно проповедање јеванђелија.“

Такав дух братства и јединства, који се излива из божанског, јеванђелског извора, дише у сличним речима и у таком смислу и у граматама других цркава — сестара, које Нам дају слободу, моћ и повод, да поред старинског доброг обичаја — братског поздрава и љубави, — у сваком случају потражимо њихово мудро мишљење у питањима, у којима би цркве могле признати опште изучавање и решење умесним и добрим, а на опште добро и корист како помесних тако и католичке цркве, којој је глава Христос.

Охрабрени таквом истинитом братском потпором и сећајући се позива апостола Павла Коринћанима и свима вернима свих времена: „Молим вас, браћо, именом Господа Нашег Исуса Христа, да сви једно говорите и да међу вама нема сваће, да сте утврђени у једном разумевању и једној мисли“, — Ми смо се решили, да Нашем Светом Синоду поднесемо на решење питање које је по нашем мишљењу умесно и свето и достојно озбиљне пажње, да ли управо, наша света, Христова, велика црква сматра за згодно, да тражи размену мисли са светим патријарсима и поштованим представницима автокефалних

Digitized by Google

црква у неким предметима чисто религијозне природе, које су значајни и важни и нацрт којих, ради јаснијег одређења и лакшег изучавања, Ми смо саопштили Нашој уваженој и милој у Христу синодалној браћи.

Одмах по завршетку брижљивог изучавања и испитивања а по једногласном одобрењу и мњењу миле Нам у Светом Духу браће, преосвећених Архијереја, који нас окружавају, и угледајући се у исто време на обичај који је господарио у старој цркви: да су епископи при црквама саопштавали један другом у писмима своје недоумице и одговоре на то, старајући се да у овоме братски и брижљиво буду једнодушни у речима и делима. — Ми приступамо излагању синодом одобрених питања, не уносећи нова, ради општег изучавања и узајамног посвећења светих помесних православних Божјих цркава, које ће, по Нашем убеђењу, предане са једнаком готовошћу општем добру, љубазно примити и признати за умесно, проширити круг духовног општења и посматрања који се натурује не само током ствари, но и знањем нашим, коме смо сви у Христу, по благослову и милости божјој, призвани и постављени за представнике светих цркава, те да чувамо себе и бринемо се о спасењу свију; јер је дужност постављених свише за руковођење верних а и велика корист за хришћански свет — да се брину о томе, како би благо љубави, по могућности доносило плодове, према вољи Господњој. Према томе, Ми смо сматрали једном од најважнијих задаћа, да се испита, шта је, по мишљењу уважених представника светих автокефалних цркава, корисног урађено а шта није; шта је од сада могућно и шта треба учинити за зближење православних народа у јединству вере, за узајамну љубав и једнодушност; шта треба да се уради за јаче утврђење наше свете, православне вере и за јачу заштиту светих божјих цркава од непријатељских напада духа времена овог.

Светим и јеванђелским делом јавља се потреба да се испита, шта мисле свете автокефалне цркве о нашим односима сада и у будуће према двема великим гранама хришћанска света, западној и протестантској цркви. Познато је, разуме се, да је предмет непрекидне молитве у нашој цркви као и побожна и искрена жеља сваког истинитог хришћанина, који се држи јеванђелског учења о јединству, сједињење са нама у православној вери њих и свију оних који верују у Христа. Али је, у исто време, познато и то, да ова добра жеља наилази на препреке у упорству веровања којег се држе одавна као тврдог основа, и ніуколико не показују готовости да иду путем сједињења којему нас учи Јеванђеље и историска истина; или, ако и покажу готовост, то стављају такве услове, при којима Ми не можемо пристати на такво догматичко јединство и општење.

Изишло је такође говорити онима који знају, да света, католичка и апостолска црква на основима апостолским, утвр-

Digitized by Google

ђена божанским и богоносним оцима на васионским саборима, има за главу самог Пастиреначалника Христа, који ју је основао сопственом крвљу. Света црква, кажемо, да је једна због истоветности вере, обичаја и одредаба које су донесене на седам васионских сабора према чему она мора бити једна а не састављена из многих и различитих у догмама и основним одређењима црквене управе.

Као што је свако дело које је немогућно човеку могућно Богу, тако је и јединство свију могућно при наитију и помоћи божје благодати и при идењу људи путем јеванђелске љубави и мира, али ипак треба, по могућности, размислити и побринути се о припреми пута томе циљу у садашње време и наћи тачку сусрета и ситуације, или наћи законска снисхођења до самога извршења, када ће речи Господа Бога и Спаса Нашег Исуса Христа о једном стаду и једном пастиру на општу радост и корист испунити се.

Мислећи да ће света браћа узети у расмотрење овај предлог, Ми узимамо слободу предложити братско питање, да ли је сада време за нека претходна расуђења о овоме питању, те да се приуготови згодно земљиште за узајамно зближење и одреде, при заједничкој сагласности свију чланова наше васионске православне цркве, основи, мере и средства, који су најбољи.

Хришћанском јединству односи се и питање о скоро одступелим од римске цркве западним хришћанима под називом старокатолика, који говоре. да примају оно што је установљено нераздвојеном црквом до IX. века и одредбе седам светих, најславнијих и васионских сабора, и који објављују, да су већ у католичкој, православној цркви и да траже јединства и општења са њом, те ради тога потребно је да се изврше само неке формалности.

У сваком случају за похвалу је тако топло старање ових побожних хришћана за хришћанску истину и јеванђелску љубав, чиме се они одушевљавају у својим добрим подвизима; а хришћанском свету добро су позната мишљења и одредбе њихових конгреса, као и догматичко и обредно (богослужбено) учење у њиховим катихизисима и символичким књигама. Имајући у виду, да о њихову објављену исповедању вере међу нама још нема јасног и опште утврђеног мишљења, јер се исказују различно како наша црквена лица која су изближе позната са њиховим условима, тако и они који су поиздаље изучавали то питање. Једни утврђују да се та вера у догматичким одредбама битно разликује од православља, а други сматрају је за такву, да она у себи нема битних разлика које сметају јединству вере и црквеном општењу, но одликује се само непримањем целог и здравог православног учења и предања. Према овоме, Ми смо нашли за корисно, да о овоме важноме предмету замолимо за побожно и братско мишљење и свете, једноверне цркве: да ли оне признају савременим ра-

Digitized by Google

сматрање тог питања и којим начином да се нађу добре мере и путеви за остварење жеље потпуног сједињења тих хришћана са нама, као доброг јемства жељеног и очекиваног хришћанства у целом свету.

Ми сматрамо да је исте пажње довољно и то, што се већ од дужег времена пише и говори о општем календару, а посебно о предложеним системама промене јулијанског календара кога се вековима придржавала православна црква, и о примању григоријанског, у колико се први сматра да је мање тачан од овог другог; а тако исто на основу овога и о промени наше црквене пасхалије.

У овоме питању Ми такође видимо поделу мишљења међу православним лицима који су га изучавали. Неки сматрају да овај календар као старински највише приличи цркви, јер су нам га предали оци и од старине је црквом освећен, те промену његову сматрају сасвим за непотребну па чак и недобровољну из узрока које они наводе; други пак истичу жељу за што већу тачност у одређењу времена и општу корист једноликости, те се јављају природно као следбеници западне цркве заштитницима календара западних хришћана и усвајања његова код нас, очекујући отуда и верске користи. Према таквом садашњем суђењу, у коме обе стране предлажу разне и достојне пажње резултате, који се у исто време тичу и науке и вере, и пошто се у неким православним областима јавља опет наклоност промени или неком реформисању нашег календара, — Нама се представља такође корисним, како ово питање са научне стране има одређен и црквени значај, да се свете православне цркве међу собом, као што им и приличи, договоре и објасне, те да се код њих створи опште мишљење као једино решење православне цркве, којој у овој ствари и припада суђење и испитивање, када је потребно очувати сагласност научне тачности са светим црквеним одредбама.

Сматрајући овако изложење мисли у вишереченом питању као видни доказ духовног и стварног општења и као начин за одржавање потребног јединства у свима општим питањима, Наша Велика Христова црква гаји добру наду, да ће ова братска брига и молба, која има свети и јеванђелски циљ, наћи топао одзив у срцима уважене у Христу браће као и братску готовост за саопштење мишљења цркава по сваком питању.

Ми мислимо, да ће заједно са општом корисћу од узајамних саопштења, бити изнова пред светом посведочена велика морална сила која живи у светој православној Христовој цркви, чији је извор — непромењиво очувана истина као моћна полуга нераздвојног јединства помесних цркава.

Са таквим надама и убеђењима, које оснивамо на божанској ревности о слави и благостању светих божјих цркава и њихових уважених представника и светих синода, из дубине душе молимо Господа, да спасе и очува под својом непобед-

Digitized by Google

љивом заштитом све верне православне, и да дарује најмилијем и најдрагоценијем Нам Вашем Преосвештенству добро здравље, сретан и дуг живот.

1902. г. јуна 30 дана.

Вашег премилог Нам Преосвештенства мили у Христу брат и потпуно предани

† Константинопољски *Јоаким*, † Ефески *Јоаким*, † Пруски *Натанаил*, † Неокесаријски *Александар*, † Иконски *Атанасије*, † Смирнски *Василије*, † Хиоски *Константин*, Варкски *Поликарч*, † Ксантски *Јоаким*, † Воденски *Никодим*, † Литицки *Никифор*, † Илиопољски *Тарасије*, † Калиопољски и Мадитски *Јеротим*.

Руски Синод одговорио је на исту посланицу од 25. фебруара овако:

Светоме архиепископу Константинопоља, новога Рима и васионскоме патријарху Господину Јоакиму III са светим Синодом Велике Христове Цркве Константинопољске шаљемо у Христу братски поздрав.

Са особитом радошћу и љубављу Свети Сверуски Синод добио је важну и драгу посланицу Ваше Светости и Вашег Светог Синода, која се одликује својственом ревношћу наследника на катедри Златоустовој о благу Цркве божје и о непрекидном старању за спасење свију, као и особитом љубављу и блискошћу цркви Руској; и после пажљивог испитивања и расуђивања, ево она се стара да одговори вашој љубави и саопшти вам своје мишљење на питања, која су вашим мудрим старањем постављена баш у своје време.

Пре свега, опомињући се Псалмопевчевих речи: „шта има боље, или шта је лепше, него када браћа живе у заједници,“ и заповести апостола: „да се чува јединство духа у савезу мира“, ми са љубављу поздрављамо Вашу богољубазну мисао о прекој потреби утврђења јединства и проширења круга међусобних односа међу сетрама у вери — светим божјим помесним православним црквама, држећи, да ће, само узајамном љубављу, непрекидним и стварним међусобним договором свете цркве, наћи за себе утешну потпору и снагу за њихову велику „борбу против управљача таме у овоме времену и против духова злобе под небом“, против неверовања, индиферентизма и других штетних утицаја. Најбољи и најсавршенији израз ове свете братске љубави и успешног договора божјих цркава, као и најрадикалније сресто за лечење наших јавних недуга, било би, без сваке сумње, скупљање православних епископа а нарочито црквених представника и њихово непосредно договарање о питањима, која у садашње време интересују њихову духовну паству.

Ако епископи по жељи њихова срца а покренути њиховим архипастирским дугом скупе се заједно и стварно замисле себе пред лицем самог Христа, који је заиста обећао да ће бити у средини оних, који се скупе у име Његово; ако са чистом савешћу и једнодушном молитвом јавно исповеде своју веру или донесу решење, које лечи црквене ране и неуредности, — онда

Digitized by Google

Дух Свети, који живи у васионској цркви и покреће је, ван сваке сумње, у таком случају, говори кроз уста молитвено скупљених епископа, ма да сваки од њих признаје себе за најгрешнијега међу људима. И ако се некада заљуљало место, где је била скупљена црква на молитву и смело призивала свемоћну десницу промислитеља на непријатеље, који су је окружавали, ипак ће и сада, без сваке сумње, „много помоћи заједничка молитва“ представника црквених за исповедање вере, што је признао сабор и чему не може одољети никаква непријатељска сила. И живот црквени, када би нашао за себе тако јасан исказ, несумњиво засијао би непојмљивом светлошћу пред целим светом и привукао би себи срца свију оних, који траже истину. То би, у исто време, пробудило и успавану савест свих рођених у вери, који су је заборавили и према њој охладнели.

Но ма како да се жели такав скуп свију православних епископа, — у садашње време, када су свете помесне цркве раздељене међу собом границама држава, и када сваки однос црквени, по неопходности, изазива и однос државе, онда је неостварљив такав скуп епископа и тако јавно и опште расматрање од стране њихове црквених питања. О томе се треба молити и желети. Прва задаћа светих помесних православних цркава и њихових мудрих представника јесте — по могућности приближавати се светломе идеалу старог црквеног васељенског договора, одржавајући међу собом сталну и живу везу посредством писмених и других договора, шаљући братске посланице у свима радосним и жалосним догађајима своје цркве, тражећи братске савете и поуке у тешким случајевима, помажући се у управи црквеној искуством осталих. Особито је потребна таква промена мисли међу сестрама — црквама — у питањима, која се тичу суштине вере и основа садањег црквеног уређења, али основа. који има (међуцрквени) заједнички црквени карактер. У случајевима: када у помесној цркви предстоји каква реформа, која дубоко засеца у црквени поредак; када треба дати или је већ дан суд о каквом било новом верском покрету, а нарочито. ако се утицај његов може прострети и ван граница те цркве, онда нека представник те цркве преко посланица или другим путем, извести представнике и других помесних православних цркава, о ономе што се десило у његовој области, тражећи од њих братског савета који је на искуству основан.

Таква непрекидна узајамна помоћ и учашће у општем животу, служиће, несумњиво, као стварна и жива свеза, која ће везивати све помесне цркве у једно тело, „које ће се развијати у обиталиште божје Духом.“ Но и у своме специјалноме животу свака автокефална православна црква треба увек да чува успомену и свесност свога јединства са осталим православним црквама, као и то: да само у договору и сагласности са њима она има снагу истине и вечног живота, јавља се као црква божја, и да она, пошто напусти тај договор и јединство,

Digitized by Google

мора нишчезнути и осушити се као лоза, која је отсечена од чокота. Стално и стварно увођење у живот и практику своје цркве духа васионског, развијање осећања потребе и тога у своме црквеноме друштву, треба да буде предметом нарочите бриге мудрих представника помесних цркава. Стална и искрена ревност за то, верујемо неће ослабити, него ће донети обилан плод на благодатној њиви васионског јединства, оживљујући у исто време и црквени живот сваке помесне цркве, утврђујући веру своје деце, укрепљујући их у нади вечног живота и узајамне љубави, објављујући тиме целоме свету у потпуноме сјају истину и силу Христове православне вере.

Што се тиче наших односа према двема виликим гранама хришћанства — латинима и протестантима, Руска ће црква, заједно са свима автокефалним православним црквама, увек молити се, очекивати и ватрено желети: да се та некадашња деца Мајке-Цркве и овце једног стада Христова, које су се сада завишћу ђавола одвојиле и залутале, „покају и дођу до познања истине;“ да се поново врате у лоно свете саборне и апостолске цркве, своме јединоме пастиру. Ми верујемо искрености њихове вере у Пресвету и Животворну Троицу, те зато признајемо крштење и једних и других. Ми поштујемо апостолску наследност латинске јерархије и њихове клирике, који прелазе у нашу цркву, примамо са истим чином (као и јермене, копте, несторијане и друге, који нису изгубили апостолску наследност). „Срце је наше отворено“ (II Кор. 2, 11), и све што се може ми смо готови учинити ради утврђења жељног јединства на земљи. Но, на нашу велику жалост и општу тугу све праве црквене деце, у садашње време ми морамо мислити не толико о умекшању наших односа према западним хришћанима и о љубезном прикупљању њихових друштава за сједињење с нама, колико о непрекидној и неуморној заштити повереног нам словенског стада од сталних напада и разних саблазни латина и протестаната. Нашим милим и уваженим оцима и браћи познате су свагдашње жеље Рима, које су биле узроком и његова оцепљења; позната су у историји његова разна лукавства и тајна и јавна, која су била упућена: да потчине себи православни Исток; познате су скупе школе, мисионарска друштва, нарочити калуђерски ордени и друге установе, које сада постоје и непрестано се умножавају, а једино у циљу: да улове, ако је могућно, за себе децу православне цркве. Погледи латинства одавно су већ наперени нарочито на руску цркву. Немогући саблазнити наш прост но побожни и предани цркви народ, они се обраћају аристократским члановима друштва, који живе у иностранству и већ дуго времена налазе се у непрекидном духовном односу са западом; они се путем тајне пропаганде, литературе, штампе и т. д. старају, да их поколебају у вери отаца и утврде међу њима римокатолиштво. Обратити Русију и руски народ јесте свагдашња жеља и јавна тежња садашњег папства. Према томе, ма како да су мирољубиве речи латина, ма како пажљиво

Digitized by Google

они исказивали и наглашавали своју особиту љубав и уважење према православној цркви, а на посебице према руском народу и држави, ипак те речи не треба и не могу да сакрију од наших очију погрешке Рима; те ми, по прекој потреби, морамо још више појачати нашу обазривост и одлучност, да тврдо стојимо на непоколебљивој основи православља и да се не заведемо никаквим лажним миром, не гледећи на све наше старање за јединство вере, што је свима хришћанима заповедио сам Христос, Спаситељ наш.

Толико исто, ако не и више, нама се у садашње време чини недоступним и протестанство. Не појимајући црквени живот и тражећи за себе спољашња видљива дела, а нарочито социјалног карактера, протестантске општине гледају на нашу Источну цркву, као на област црквеног застоја, као на област мрака и заблуда без просвете, не стидећи се да нас оптужују чак у идолопоклонству; те онда због лажне ревности за Христа, они не штеде материјалних срестава и снаге за распростирање међу децом православне цркве својих протестантских заблуда, старајући се да поткопају ауторитет православне јерархије и поколебају код народа веру у светост црквеног предања. Верска издвојеност па чак и фанатизам, спојени са надувеном гордошћу према православљу, може се рећи, одликују више протестанте него ли латине. Разуме се много шта у овоме објашњава се давнашњим предрасудама и општом ускошћу погледа немачке богословске школе и црквених протестантских радника. Ово ставља нашим научарима у безусловну дужност: да пред свешћу Запада откривају праву величину и хришћанску чистоту православља. Но докле ово тешко и неблагодарно сејање на каменитом земљишту културне гордости и узајамног непојимања доноси свој плод, ми, представници цркве а нарочито руске, морамо напрезати све своје силе у борби против разних увијања овог опасног непријатеља цркве, молећи непрестано свога пастиреначалника да заштити своје верне овце.

Мало другојаче односе се према православљу Енглези. Осим понеких изузетака, они не теже да заводе православне хришћане, него у сваком случају и прилици старају се да покажу своје особито уважење према светој апостолској источној цркви, признавајући њу а не Рим за праву чуварицу отачанских предања. У јединству и сагласности са њом они траже и за себе оправдања. Љубав и расположење не могу да не изазову љубав и са наше стране те да не гајимо добре наде на могућност црквеног јединства са њима у будућности. Али и овде треба још много шта урадити и објаснити пре него што буде могућно и мислити о каквом било одређеном кораку у једном или другом правцу. Пре свега потребно је, да жеља сједињења са источном православ. црквом постане искреном жељом не само неке фракције у Енглеској (High Church), но и свег енглеског друштва, да би друга чисто калвинска струја, која одриче цркву и са особитом мржњом односи се према православљу, била

Digitized by Google

уништена чистом струјом. Са наше стране, у односу према Енглезима, ми смо дужни братски помоћи им разјашњењима, указати пажњу према њиховим бољим жељама, и снисходљивост према природним недоумицама, које су се јавиле услед давнашњег раздељења; али, у исто време, указати и на тврдо исповедање истине наше васионске цркве, као једине чуварице Христова наслеђа и јединог спасоносног ковчега божанске благодати.

Тако звани старокатолици, који су одважно подигли свој глас против „онога који воле да управља над њима“ (III Јов. 9), који и до сада нису престали подносити све жртве у својој великој борби за истину и савест, они су у самом свом почетку нашли међу нашим црквеним радницима и представницима богословске науке најживљу потпору и одобравање, јер су неки од њих узели живо учашће у њиховим стварима и неуморно радили на њихову корист како у књижевности тако и на конгресима. Као одговор на општу жељу, у Петрограду је одређена нарочита комисија за расматрање питања о старокатолицима и за односе са њима (она постоји и сада). Наши су се радници одушевљавали најбољим жељама за старокатолике. Схватајући разлику националних, историских, црквених и других услова и традиција, они су се односили са највећом стрпљивошћу према разногласицама и недоумицама старокатолика и готови су били учинити све за њихов улазак у цркву. У почетку се то жељено дело чинило остварљивим без великих тешкоћа. Но време пролази. Главни стубови старокатоличког покрета, васпитани премда не у православним али ипак у црквеним предањима, одлазе један за другим у гроб дајући места новим људима, који су можда толико исто искрени и предани, али нису толико очеличени у црквености, јер нису живели црквеним животом. Њих већином окружава протестантски свет, с којим су блиски и у језику, и у општем грађанском животу и у универзитетском образовању и у самој, напослетку, борби са Римом. Ти нови људи, који нису особито чврсти у црквености, а удаљени од Истока и немајући јасног појма о њему, мисле, да је свет протестантски њима сроднији и ближи, па им није лако ни одржати се против његовог неприметног али сталног утецаја. Ето због тога и наша руска црква, мада не престаје и сада саосећати и дивити се старокатолицима, помажући им свима начинима да нађу црквену истину, од неког времена почиње са бојажљивошћу гледати на будућност тога покрета: да ли ће старокатолици остати при својој првој одлуци да припадају само правој васионској цркви и тежити сједињењу са њом, или ће, ваневи се обманљивом маштом, да обнове праву цркву за себе својим научним силама и разумом, поћи странпутицама протестаната, што је тако својствено рационалистичком Западу, а на велику тугу и жалост свих пријатеља старокатоличких? Дужност наша у односу према њима, по нашем мишљењу, јесте та: да им не стављамо излишне сметње неумесном нестрпељи-

Digitized by Google

вошћу и сумњивошћу за сједињење, али да се и не заносимо жељом, да имамо корисне и научене савезнике против Рима, него треба одлучно и озбиљно, по души и пред Христом, да им откријемо нашу веру и стално убеђење, да је само наша источна православна црква, неповређено очувала потпун аманет Христов, и да је због тога она сада црква васионска, те им онда у самој ствари показати, шта они треба да имају у виду и нашто да се реше, ако заиста верују у спасоносност припадања цркви и искрено желе сједињење са њом. Наша љубав и наша молитва треба да учине ове тешке ствари за горди ум лаким и доступним за старокатолике.

Напослетку и питање о првоме или само о неком реформисању календара такође је одавно и доста занимало умове православних и у нашој земљи. По наредби нашег побожног Цара нарочито за расматрање овог питања образована је при Царској Академији Наука нарочита комисија, коју састављају научници свих грана, које са овим стоје у вези. Но радови те комисије, који су сложени и разнострани, до сада нису још довршени, те се о закључку не може још ништа рећи. По нашем мишљењу, треба имати у виду, да је ово питање врло разнострано, те се не може подједнако осветлити и решити. Примање новог календара само у грађанској употреби, без промене Пасхалије и без покрета црквених празника, само са изменом датума према новом календару (т. ј. 6. јануар тада би био 19. а остане Богојављење) не би, разуме се, засецало у црквене интересе, јер у црквеној употреби остао би у свој снази јулијански календар (само празник Нове Године сустигао би се тада не са Обрезањем Господњим а са празником св. мученика Бонифација 19. децембра старог календара, као што се то и упражњава у јапанској православној цркви, која обележава своје празнике по новом каландару, који је примљен у Јапану). Но ако се покрене питање о научној вредности тога или другога бројања (календара), онда су бољи наши научници за јулијански календар са понеким поправкама, а противни су календару грегоријанском, који има мање основа и научне вредности. Овај ауторитетни глас научара принуђава и нас, црквене чуваре, да се са великом обазривошћу однесемо жељи неких за реформу календара, ако ту треба разутети промену и Пасхалије и свега црквенога бројања година. Таква промена, која поколебава стари и освећени црквени поредак, без сумње, изазвала би неки потрес у црквеном животу, што у садашњем времену не налази за себе довољног оправдања ни у особитој правичности предложене реформе, ни у прекој црквеној потреби. Према овоме ми би били за одржање у црквеној употреби календара јулијанског са неким чисто формалним изменама, које се тичу Нове године и промене датума код празника.

Предлажући све гореизложено Вашој љубави и мудрој увиђавности, не можемо а да не обратимо пажњу представника светих божјих цркава на ту жалосну појаву, што и у самој

Digitized by Google

православној цркви видимо оскудицу љубави, раздоре и поделу које понекад доводе до црквеног оцепљења. Нека се распростре' љубав наша и на заблуделу браћу нашу, која живе међу нама. Напоредо с нама постоје и старе хришћанске општине: несторијани, јермени, копти и др., које су се одавно одвојиле од цркве, али су сачувале црквено уређење, јерархију, па чак у новије време виђенији њихови чланови сазнају и признају неправичност своје одвојености. Задобити поново те људе у лоно цркве, који су нам врло блиски по култури, нарави, обичајима, а нарочито по начину црквена живота и побожности, јесте прва задаћа наше цркве и први безусловни наш дуг. Кад би ово извршили, ми би онда ове старе општине не само препородили за нови црквени живот, него би и за саму цркву створили нов извор јаких и преданих раденика на општој црквеној ствари.

Молећи Господа и Спаситеља нашег Исуса Христа из дубине душе, да утврди у једној мисли Своју свету, саборну и апостолску цркву, да ојача у њој основ узајамне љубави и дружбе, да дарује мир, добар живот и успех у свему Вашој Светости и Светом Синоду који Вас окружава, заједно са целом, великом, константинопољском црквом, ми остајемо са братском према вама љубави у Христу Богу.

1903. године, фебруара 25 дана.

Антоније, митрополит с.-петербургски и ладошки, *Владимир*, митрополит московски и коломенски, *Владимир*, епископ владикавкаски и моздокски, *Никола*, епископ таврички и симферопољски, *Јован*, епископ саратовски и царицински, епископ *Маркел*.

Доносимо ове две посланице не толико због знамените садржине њихове, — и ако се у њима дотичу најважнија питања црквеног живота, — него више због тога веома утешног факта, што се је цариградска црква, прва по части међу источним црквама, обратила с братском посланицом, пуном хришћанске љубави другим автокефалним црквама, и понаособ својој млађој сестри, цркви велике и моћне Русије, а ова јој опет од своје стране у истом тону одговорила. Ту важност истиче, као што смо видели и посланица руског св. синода. Руски јерарси поручују св. синоду васељенске цркве, па ваља не само заузети разумно и мудро становиште у борби са спољашњим непријатељем (католиштвом и протестанством), него одобравају и траже споразум и опћење између помесних цркава, особито у питањима каке било реформе у крилу извесне цркве, — како би се избегла унутрашња борба, — пошто у противном случају обично наступају рђаве последице по дотичну помесну цркву. Тако н. пр. кад би овопределна српска црква заменила јулијански календар григоријанским, тај би се факат сматрао скоро подједнаким с прелазом у католиштво. Но желети је наравно, настављају даље, да што пре наступи време, кад ће сви хришћани моћи славити у исто време највеће догађаје из историје хришћанства. Одговор руске посланице на питање о од-

Digitized by Google

ношају православне цркве према старокатолиштву и англиканству указује најзгоднији пут за остварење заветне мисли сваког правог сина св. Христове цркве, — а тај је у духу мира и љубави.

Што се пак тиче састанка новог васељенског сабора, то је исти — по посланици св. синода руског — у данашњим политичким приликама апсолутно немогућ. „за сада се можемо молити и желети га“ само. И збиља, колика би отуда корист била по живот св. васељенске цркве, каже се свакоме само; та и онако доказују како присталице неправославних цркава, тако и неки представници интелигентног друштва (н. пр. у Русији), да се православље налази у стању потпуне стагнације.

„Церковный Вѣстникъ“ очекује, да ће та жеља верних синова св. православне цркве бити услишана Господом још за владе садашњег императора без уштрба чијих било државних интереса, — и шта више предлаже у ту сврху као место састанка најстарију престоницу руску — „матушку русскихъ городовъ“ — Кијев.

Премија преосв. Димитрија за издавање кандидатских тема. У седници сената кијевске духовне академије од 20. марта 1903. год. примљена су и пропраћена на потврду митрополиту кијевском Флавијану: „Правила о издавању тема студената кијевске духовне академије на проценте од капитала од 15000 рубаља, који је поклонио бивши ректор академије Димитрије, сада архиепископ казански и свијашки“, која је израдила у ту сврху изабрана комисија од петорице професора исте академије. Правила та гласе:

§ 1. На проценте од капитала преосв. Димитрија издаје академија писмене радње студената кијев дух. академије под насловом: „Учено-богословски и црквено-проповеднички покушаји студената кијев. дух. академије курза №. №. (Штампано на рачун процената од капитала, који је поклонио преосв. Димитрије (Кавањнцки).

§ 2. Издавање „Покушаја“ треба да буде по могућности сваке године.

§ 3. Издавати се могу: 1) годишње (кандидатске) писмене радње студената, које пружају интерес новине или које се одликују лепим изложењем. 2) могу бити штампане само неке главе темâ, које су најзанимљивије по садржају и боље обрађене, а при томе чине извесну целину и заокругљеност, али се мора означити, да су то само делови теме. 3) боље проповеди студената академије.

§ 4. При оцени кандидатских радња наставници у својим рецензијама истичу оне теме, које заслужују, да буду штампане на рачун процената од капитала преосв. Димитрија у потпуном облику или деломично, и подносе реферат сенату, који саслушав рецензије свих кандидатских радња, има право изрећи свој посебни суд о темама, које су дотични наставници

Digitized by Google

препоручили за штампу и решава, које од њих могу и морају бити штампане.

Исто тако наставници, који читају проповеди студената, подносе ректору академије извештај, које између њих могу бити штампане, и свршетком школске године ректор одређује, да се најбоље проповеди штампају и онда тек реферише академском сенату.

§ 5. Штампање „Покушаја“ почиње се у септембру или октобру и свршава се по могућности не касније од децембра исте године.

§ 6. Количину штампаних примерака одређује ректор академије, пошто је материјал спремљен за штампу.

§ 7. Учено-богословски и црквено-проповеднички покушаји студената академије, који се издају на рачун процената од капитала преосв. Димитрија, јесу својина академије и автори истих тема немају права својине.

§ 8. Автори кандидатских радња награђују се са 20 примерака зборника, а автори проповеди добијају по два примерка зборника.

§ 9. Све ствари, које се тичу штампарије спадају у дужност пословође академског листа „Труды кіев. дух. Академіи“, тако исто коректуру води коректор споменутог листа.

§ 10. Пословођи и коректору досуђује награду академски сенат из извесне суме процената од капитала преосв. Димитрија.

§ 11. Новац, који претекне од продаје зборника, а тако исто остатак процената додаје се основном капиталу.

31. марта о. г. стигла је од митрополита Флавијана потврда истих правила, те према томе она ступају почетком школске године 1903/04. у живот.

Соматологија и хигијена у духовним школама. Св. синод руски по указу цара Николе II., а на молбу управе друштва руских лечника у спомен Н. И. Пирогова, решио је у заседању од 27. јуна (10 јула) 1903. г. под Nr. 2914., да се у духовним школама уведе предавање соматологије и хигијене. Решење то гласи: „Пошто се елементарни појмови медицине и хигијене предају данашњим даном у многим духовним семинаријама као необвезни предмет, а исто тако и у неким епархијским женским школама, и пошто су по новоме уставу женских школа, које се налазе под управом св. синода, основни појмови хигијене уведени шта више као обвезан предмет, св. Синод поверава г. синодском обер-прокурору, да извести управу друштва руских лечника у спомен Н. И. Пирогова, да од стране св. Синода нема никаквих препрека, да се у духовним семинаријама и епархијским школама уведе предавање соматологије и опће хигијене као необвезног предмета, нађу ли се у ту сврху потребна месна епархијска средства.“

Digitized by Google

† Папа Лав XIII. 7. (20.) јула у 4 сата и 4 минута по подне преселио се у вечност глава римско-католичке цркве, Лав XIII. од упале плућа, којој се придружио плеврит у свези са старачком слабости. Покојни папа родио се у Карпинету, маленоме талијанском градићу, 2. августа 1810. године, према томе он је без мала доживео 93. годину старости. Родитељи његови Лудовик и Ана Печи (Pecci) потичу из старе племићке породице. Ђакомо (Јован) Печи — светско име папе — образовао се је у римској колегији, затим је ступио у Accademia dei nobili ecclesiastici — завод, у којем су се млади свећеници спремали за дипломатску службу. Као папски делегат у папској грофовији Беневенту и Перуђи истакао се Лав XIII. као енергичан и умешан грађански управник и шта више и као војнички, кад је покорио разбојнике, који су се тамо угњездили и умирио бунтовнике. Као нунције папски у Брислу већ у чину епископа показао се потоњи папа као фини дипломата. Поставши архиепископом у Перуђи провео је тамо 30 година и 1853. године буде промакнут на част кардинала. 1876. год. позову га у Рим и повере му дужност камерленга,* а 1878. год. после смрти Пија IX. буде изабран за папу. За све време, које је провео на римском престолу, није се хтео Лав XIII. одрећи ни једне папске претензије, које су створили његови претходници, но што се тиче тежња о остварењу истих, ту је — признати се мора — показао много умерености и прилагођивања уветима времена, што је и послужило поводом тога, да су се одношаји међу католиштвом и најглавнијим европским државама знатно побољшали, а донекле повело за собом и директни успех католичких идеја. Посебице, што се тиче одношаја његових према православнима, то је у томе погледу био веома далеког погледа. Да би задобио за себе Словене и потпомагао католичку пропаганду, која се је ширила међу њима, признао је славенске првоучитеље Ћирила и Метода опћекатоличким светитељима, дозволио је у неким крајевима служење католичке литургије на словенском језику и т. сл., у Босни и Херцеговини, Црној Гори и другим славенским земљама појачао је знатно католичку пропаганду, ради које је и основао посебну колегију у Риму. У Русији се папска политика при Лаву XIII. такођер често користила знатним успехом. Да не говоримо већ о деломичном прелазу у католиштво појединаца особито из средине вишег рускога друштва. Покојни папа успео је, да успостави католичке епископске катедре у Русији, које су извесно време већ биле празне, и уздржати на њима више пута по неке епископе, који су јавно пројавили непријатељске тенденције према Русији.

---

* Камерленго (Camerlengo) је на папском двору кардинал, који руководи финансијама. У време трајања црквене државе имао је он и судску власт, а данас је само вршилац папске власти за време sedis vacantiae.

Digitized by Google

Папа Пије X. Дана 22. јула о. г. објавио је најстарији кардинал-ђакон с балкона ватиканскога двора избор новога папе познатом реченицом: „Annuntio vobis gaudium magnum: Papam habemus; Eminentissimum et Reverendisimum Dominum Cardinalem Josephum tituli Patriarcham Vener. qui imposuit sibi nomen Pius X. И тако је на место преминулог Лава XIII. изабран Ђузепе Сарто, сада Пије X. Нови папа је син простога сељака из Кампаније. Родио се 1835. године, те је према томе 68 година стар. До своје четрдесете године био је обичним свећеником мале цркве у Салцану. 1884. год. постане епископ у Мантови, а почам од 1893. био је кардинал и патријарх млетачки. Народ у Млецима волио је необично свога патријарха. Без сумње су ова љубав народна, а исто тако и висока морална својства данашњег папе и послужила поводом његовог избора, кад гласови конклава, који се поделише у два табора, не могоше осигурати победу ни једноме од двојице главних кандидата за папски престо Рамполе и Ванутели-ја. Тешко је још сада рећи, каква ће бити политика новога папе, али мање више сигурно се може очекивати, да ће тешко бити већих промена у папској политици, која се је установила у последње време.

Digitized by Google

БЕЛЕШКЕ.

+ У месецу априлу о. г. родило се у Хрватској и Славонији живе деце свега 8.079 и то: православне — 2 093, римокатоличке — 5.743, унијатске — 89, осталих вероисповести — 154. Умрло је свега 6.072 и то: православних — 1.848, римокатолика — 4.051, унијата — 45, осталих вероисповести — 128. Према овоме прираст православних износи свега 245, те је саразмерно знатно мањи но код римокатолика. — Бракова је склопљено свега 521 и то: чисто православних — 40, римокатоличких — 429, унијатских — 9, осталих — 35. Мешовитих бракова склопљено је 8. Од ових 1 православни ступио је у брак са римокатоличкињом, а 2 припаднице православне вере удале су се за римокатолике.

+ У месецу мају о. г. родило се у Хрватској и Славонији живе деце свега 8.037 и то: православне — 2.167, римокатоличке — 5.662, унијатске — 58, осталих вероисповести — 150. Умрло је свега 5.099 и то: православних — 1.666, римокатолика — 3.296, унијата — 28, осталих вероисповести — 109. Православних се дакле у овом месецу родило више но што је умрло за 501, ипак саразмерно мање но римокатолика. Бракова је склопљено свега 1.542 и то: чисто православних — 349, римокатоличких — 1.093, унијатских — 9, осталих — 37. Мешовитих бракова склопљено је 54. Од ових 1 православни ступио је у брак са унијаткињом, 1 са припадницом аугзбуршке вере, а 4 припаднице православне вере удале су се за римокатолике.

+ У месецу јунију о. г. родило се у Хрватској и Славонији живе деце свега 7.269 и то: православне — 1.855, римокатоличке — 5.206, унијатске — 42, осталих вероисповести — 166. Умрло је свега 4.098 и то: православних — 1.173, римокатолика — 2.815, унијата — 15, осталих вероисповести — 95. Прираст православних у овом месецу износи 682. Бракова је склопљено свега 1.038 и то: чисто православних — 166, римокатоличких — 795, унијатских — 3, осталих — 32. Мешовитих бракова склопљено је 42. Од ових 19 православних ступило је брак са римокатоличкињама, а 3 припаднице православне вере удале су се за римокатолике.

Digitized by Google

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ.

Богословскій Вѣстникъ. Јуни. 1903: Св. о. нашего *Никифора Исповѣдника* слово въ защиту правосл. вѣры и св. иконъ (продолж.) — *Тарѣева М. М.*, Воскресеніе Христово и его нравственное значеніе (оконч.) — *Свѣтлова П. Я. прот.*, Идея царства Божія въ ея значеніи для христ. міросозерцанія. (продолж.) — *Голубцова А. П*, О началѣ, первыхъ дѣятеляхъ (1744—1759 гг.) и направленіи иконописной школы Тр.-Сергіевой Лавры — *Лебедева А. П.*, Нѣсколько свѣдѣній изъ исторіи нравств. состоянія духовенства отъ II по VIII вѣкъ. — *М.-ва В.*, Новооткрытый кодексъ вавилон. царя Гаммураби (за 2300 лѣтъ до Р. Хр.), въ его отношеніи къ Мойсееву законодательству. — Отчетъ о дѣятельности студен. философ кружка за 1901—2 уч. годъ. — *Глаголева С. С.*, Памяти о. прот. П. А. Преображенскаго. — Обзоръ журналовъ. — Библіографія. — Впр. Саввы Архіеп. Тверскаго, Автобіографическія записки. — Журналы Сов. Моск. Дух. Академіи за 1902. годъ. — Объявленія.

Богословскій Вѣстникъ. Јули — Август. 1903.: Св. о. нашего *Кирилла* Архіеп. Александрійскаго толкованіе на Еванг. отъ Іоанна. — Св. о. нашего *Никифора Исповѣдника* слово въ защиту правосл. вѣры и св. иконъ (продолж.) — *Еп. Арсенія*, Рѣчь при постриженіи въ монашество. — *Свѣтлова П. Я. прот.*, Идея царства Божія въ ея значеніи для христ. міросозерцанія. (оконч.) — *Голубцова А. П.*, Къ вопросу о старыхъ акад. тезисахъ и ихъ значеніе для археологіи. — *Лебедева А. П.*, Нѣсколько свѣдѣній о нравственном состояніи духовенства отъ II по VIII. вѣкъ. (оконч.) — *Бѣляева А. А. прот.*, Проф. Моск. Дух. Академіи П. С. Казанскій и его переписка съ архіеп. Костром. Платономъ. (продолж.) — *Архим. Евдокима*, У мощей препод. Серафима Саровскаго. — *Городенскаго Н. Г.*, Рѣчь предъ защитою диссертаціи „Нравств. сознаніе человѣчества". — Изъ акад. живни. — *Шумова С.*, Новая формула 92 и 32 §§ Семинарско-Училишнаго Устава и вызываемыя ею мысли и пожеланія. — *Сахарова Н.*, Очерки религ. живни въ Пршаніи. — Библіографія. — Автобіографическія записки впр. Саввы Архіеп. Тверскаго. — Журналы Сов. Моск. Дух. Академіи за 1902. годъ. — Объявленія.

Христіанское Чтеніе. Јуни. 1903.: *Уберскаго М. А.*, Памяти проф. Василія Васильевича Болотова. Съ портретомъ. — *Аквилонова Е. П. проф.*, О божественности христіанства и о превосходствѣ его надъ буддизмомъ и мохаммедчнствомъ (продолж.) — *Тиле К. П. проф.*, Понятіе о развитіи религіи. — † *Болотова В. В. проф.*, Къ вопросу объ Acta Martyrorum Scilitanorum — *Смирнова П. С. проф.*, „Въ бѣгствѣ отъ антихриста". Общая характеристика современной бовповщины. (оконч.) — *Карташова А. В. доц.*, Краткій ист.-критическій очеркъ систематической обработки русской церк. исторіи. — *Галахова Ј. Свящ*, Женскій вопросъ, его причины и оцѣнка съ христіанской точки зрѣнія. — *Р.*, Памяти преосв. Арсенія, еп. кирилловскаго, викарія новгородской епархіи. — Объявленія. — Оглавленіе „Христ. Чтенія" за первое полугодіе 1903. г. Январь — іюнь. Томъ CCXV — й. — Приложеніе: Журналы засѣданій Совѣта С.-Петерб. дух. академіи за 1902/3. годъ.

Христіанское Чтеніе. Јули. 1903: *Уберскаго М. А.*, Памяти проф. Василія Васильевича Болотова. (продолж.) — *Соколова А. А.*, О поклоненіи Отцу Не-

Digitized by Google

бесному духомъ и истиною. — *Петровскаго А. В.*, Къ исторіи послѣдованія таинства елеосвященія. — † *Болотова В. В. проф.*, Къ вопросу объ Acta Martyrorum Scilitanorum (оконч.) — *Карташова А. В. доц.*, Краткій ист.-критическій очеркъ систематической обработки русской церк. исторіи. (оконч.) — *Галахова Ј. Свящ.* Женскій вопросъ, его причины и оцѣнка съ христіанской точки зрѣнія. (продолж.) — *Абрамовича Д. И.* доц., Нѣсколько словъ о рукописныхъ и старопечатныхъ собраніяхъ Волынской епархіи, съ приложеніемъ отрывковъ изъ „Церк. Устава" кн. Ярослава. — Оглавленіе „Церк. Вѣстника" за первую четверть 1903. г. Январь — Мартъ. — Объявленія. — Приложеніе: Журналы засѣданій Совѣта С.-Петерб. дух. академія за 1902/3. годъ.

Христіанское Чтеніе. Август. 1903: *Глубоковскаго Н. Н. проф.* Св. Ап. Павелъ и неканон. книга Премудрости Соломоновой (продолж.) — *Соколова А. А.*, О поклоненіи Отцу Небесному духомъ и истиною. (продолж.) — *Бронзова А. А.*, „Нужно"-ли „учиться христіанству изъ Ипполита" — Еврипидовой трагедіи? (оконч.) — *Аквилонова Е. П. проф.*, О сіонизмѣ, въ отвѣтъ на „Открытое письмо" д-ра Гордона къ проф. И. Г. Троицкому. — *Галахова Ј. свящ.*, Женскій вопросъ, его причины и оцѣнка съ христ. точки зрѣнія. (оконч.) — *Малицкаго Н. В*, Рѣчь предъ защитою диссертаціи „Борьба галльской церкви противъ папъ за независимость". — *Родосскаго А. С.*, Рукописи и книги церк. печати, поступившія въ библіотеку Спб. дух. акад. въ 1901. году. — Оглавленіе „Церк. Вѣстника" за вторую четверть 1903. г. — Объявленія. — Въ приложеніи: Журналы засѣданій Сов. Спб. дух акад за 1902/3. годъ.

Труды Кіевской Духовной Академіи. Мај. 1903.: *Бл. Јеронима* стридонскаго. Три книги толкованій на посланіе къ Ефесянамъ. (продолж.) — *Ястребова М. Ф.*, Соглашеніе библ. сказанія о міротвореніи съ научными данными и выводами естествознанія. — *Кудрявцева П. П.*, Къ вопросу объ отношеніи христіанства къ язычеству. — *Войткова Л. Н.*, Јовъ Базилевичъ, еп. Переяславскій и участіе его въ церк.-политической жизни Польской Украйны (1771—1776.) — *Чемены К. А. свящ.*, Слово въ день святителя Ѳеогноста, Митропол Кіев. и Галицкаго и всея Россіи. — *Рыбинскаго П. П.*, Вавилонъ и Библія. — *Дмитріевскаго А. А.*, Къ трехсотлѣтнему юбилею Астрахан. епархіи. — Въ приложеніи: Отчетъ Церк.-Истор. и Археолог. Общества при Кіев. дух. Академіи за 1902. годъ. — Извлеченіе изъ протоколовъ Сов. Кіев. дух. Акад. за 1902—1903 учебный годъ. — Объявленія.

Труды Кіевской Духовной Академіи. Јуни. 1903.: *Бл. Јеронима* стридонскаго. Три книги толкованій на посланіе къ Ефесянамъ (продолж.) — *Титова Ѳ. И.*, Слово въ день тезоименитства Благ. Государыни Импер. Алекс. Ѳеодоровны. — *Вишневскаго Д.*, Кіевская Академія въ первой половинѣ XVIII столѣтія. (продолж.) — *Богдашевскаго Д. И.*, Посланіе св. Апостола Павла къ Ефесянамъ. (продолж.) — *Дмитріевскаго А. А.*, Современное русское паломничество въ Св. Землю. — *Войткова А. Н.*, Јовъ Базилевичъ, епископъ Переяславскій и участіе его въ церковно-политической жизни Польской Украйны (1771—1776) (продолж.) — *Поснова М. Е.*, Взаимодѣйствіе двухъ факторовъ въ исторіи израильскаго народа — божественнаго и человѣческаго. — Въ приложеніи. Извлеченіе изъ протоколовъ Совѣта Кіев. дух. Академіи за 1902—1903. учебный годъ. — Объявленія.

Труды Кіевской Духовной Академіи. Јули. 1903.: *Бл. Јеронима* стридонскаго. Три книги толкованій на посланіе къ Ефесянамъ (продолж.) — *Вишневскаго Д.*, Кіевская Академія въ первой половинѣ XVIII. столѣтія. (продолж.) —

Digitized by Google

Пѣвницкаго В. Ѳ., О содержаніи проповѣдей. (оконч.) — *Войткова А. Н.*, Іовъ Базилевичъ, еп. Переяславскій и участіе его въ церк.-полит. жизни Польской Украйны. (1771—1776). (продолж.) — *Родникова В*, Къ сказанію о сношеніяхъ Эдесскаго князя Авгаря со Христомъ Спасителемъ. — *Горючко П.*, Къ исторіи возсоединенія уніатовъ въ Бѣлоруссіи 1795 года. — *Рыбинскаго В. П.*, Къ изъясненію 22 стиха XXXI главы книги пророка Іереміи. — Въ приложеніи: Извлеченіе изъ протоколовъ Сов. Кіев. дух. Акад. за 1902—1903. учебный годъ. — Объявленія.

Труды Кіевской Духовной Академіи. Август. 1903.: *Бл. Іеронима* стридонскаго. Три книги толкованій на посланіе къ Ефесянамъ. (продолж.) — *Покровскаго Ѳ. Я.*, Военачальникъ Давидовъ Іоавъ. — *Вишневскаго Д.*, Кіев. Академія въ первой половинѣ XVIII столѣтія. (продолж.) — *Войткова А. Н.*, Іовъ Базилевичъ, еп. Переяславскій и участіе его въ церк.-полит. жизни Польской Украйны (1771—1776). (оконч.) — Библіографія. — Въ приложеніи: Извлеченіе изъ протоколовъ Сов. Кіев. дух. Академіи за 1902.—1903. уч. годъ. — Объявленія. — Оглавленіе второго тома Тр. Кіев. дух. Акад.

Православный Собесѣдникъ. Іуни 1903.: *Писарева Л.*, Сочиненіе Оригена „Противъ Цельса". Пер. съ греч. (продолж.) — *Пономарева П.*, Ученіе св. Кирилла, архіеп. александр., объ Евхаристіи. (оконч.) — *Ивановскаго Н. проф.*, Братство святителя Гурія и характеръ его дѣятельности. — *Потѣхина А.*, Духовные суды въ Англіи въ XVI. вѣкѣ. — *Преображенскаго А.*, Символъ Апостольскій. — Приложенія: *Арфаксадова Ѳ.*, Іерусалимскій синедріонъ. (продолж.) — Систематическій каталогъ книгъ фундаментальной библіотеки Каз. дух. академіи (продолж.)

Православный Собесѣдникъ. Іули. — Август. 1903.: *Бл. Ѳеофилакта*, архіеп. болгарскаго. толкованіе на посланіе св. ап. Павла къ Евреямъ (продолж.) — *Нечаева В.*, Платонъ Митрополитъ Москов. въ его отношеніяхъ къ единовѣрію. — *Попова А.*, Православные акаѳисты за синодальный періодъ рус. пѣснотворчества. (оконч.) — *Нарбекова В.*, Южно-русское религ. искусство XVII—XVIII. вв. (продолж.) — *Керенскаго В.*, Школа ричліанскаго богословія въ лютеранствѣ. (продолж.) — *Протопопова В.*, Еврейскіе патріархи, — *Коблова Як.*, Первобытная райская жизнь человѣка по ученію Корана и его толковниковъ. — Лѣтопись акад. жизни. — Приложенія: Протоколы засѣданій Сов. Каз. дух. академіи за 1901. г. — Систематическій каталогъ книгъ фундаментальной библіотеки Каз. дух. академіи. (продолж.)

Вѣра и разум. Іуни. Кн. 1. 1903. Отд. церк.: Рѣчь Е. Впр. *Арсенія*, Архіеп. Харьк. и Ахтыр., въ день годичнаго акта (30. мая) воспитанницамъ Харьк. Инст. Благородныхъ дѣвицъ. — *Буткевича Т. проф.*, Гипотеза генотеизма и катенотеизма. (оконч.) — *Крылова Викт.*, Екатерининская коммиссія въ ея отношеніи къ духовенству, какъ сословію (продолж.) — *Рождественскаго А.*, Къ вопросу о дѣйствительности англиканской іерархіи. (оконч.) — Отд. философ.: *Одинцова М.*, Признавалъ ли Кантъ бытіе вещей въ себѣ. — *Покровскаго А.*, Понятіе объ „utile" (о полезномъ) во второй книгѣ сочиненія Цицерона „De officiis" (Объ обязанностяхъ). — Листокъ для Харьк. епархіи.

Вѣра и разумъ. Іуни. Кн. 2. 1903. Отд. церк.: *Попова В. И.*, Православная Церковь по ученію нашихъ свѣтскихъ писателей: А. С. Хомякова, Ѳ. Г. Тернера и В. С. Соловьева. — *Крылова Викт.*, Екатерининская коммиссія въ ея отношеніи къ духовенству, какъ сословію (оконч.) — *Корсуна Г. М.*, Отецъ Серафимъ, Іером. Саровской пустыни, пустынножитель и затворникъ, его жизнь

Digitized by Google

и подвиги. (оконч.) — *Леонардова Д. С.*, Теоріи вдохновенія и происхожденія Св. Писанія на Западѣ въ XVIII и XIX вѣкахъ. (продолж.) — Отд. философ.: *Одинцова М.*, Признавалъ ли Кантъ бытіе вещей въ себѣ. (оконч.) — *Покровскаго А.*, Понятіе объ „utile" (о полезномъ) во второй книгѣ сочиненія Цицерона „De officiis" (Объ обязанностяхъ) (оконч.) — *Боголюбова Д.*, „Необоснованныя благопожеланія" (Отвѣтъ Г. Е. М—ву). — Листокъ для Харьк. епархіи.

Вѣра и разумъ. Јули. Кн 1. 1903. Отд. церк.: Рѣчь Впр. *Арсенія*, Архіеп. Харьк и Ахтыр., сказанная имъ 1-го іюня н. г. предъ открытіемъ педагогическихъ курсовъ. — *Давыденка В.*, Педагог. курсы для учителей одноклассныхъ церк.-приход. школъ Харьк. и Сухум. епархій въ г. Харьковѣ въ 1903. году. — *Буткевича Т. проф*, Ученіе Пфлейдерера о религіи, ея сущности и происхожденіи. — *Попова В. И.*, Правосл. Церковь по ученію нашихъ свѣтскихъ писателей: А. С. Хомякова, Ѳ. Г. Тернера и В. С. Соловьева. (оконч.) — Отд. философ.: *Глаголева С.*, Исходныя начала логики. — *Никольскаго Ал.*, Николай Яковлевичъ Гротъ (1852 † 1899 г.) и его философ. труды. — Листокъ для Харьк. епархіи.

Вѣра и разумъ. Јули. Кн. 2. 1903. Отд. церк.: *Багрецова Л.*, Взаимоотношенія между церковію земною и небесною. — *Буткевича Т. проф.*, Ученіе Пфлейдерера о религіи, ея сущности и происхожденіи (оконч.) — *Леонардова Д. С.*, Теоріи вдохновенія и происхожденія Св. Писанія на Западѣ въ XVIII. и XIX вѣкахъ. (продолж.) — Отд. философ.: *Глаголева С.*, Исходныя начала логики. (продолж.) — *Никольскаго Ал.*, Николай Яковлевичъ Гротъ (1852 † 1899 г.) и его философ. труды. — Листокъ для Харьк. епархіи.

Вѣра и разумъ. Август. Кн. 1. 1903. Отд. церк.: *Впр. Арсенія*, Архіеп. Харьк. и Ахтыр., Слово. — *Вороцова Е.*, Сказаніе Келаря Аврамія Палицына о смутномъ времени въ Россіи (1598—1613 г. г.) — *Ѳивейскаго М. свящ.*, Очерки изъ жизни Христа Спасителя (по Эдершейму) (продолж.) — Отд. философ.: *Глаголева С.*, Исходныя начала логики (оконч.) — *Никольскаго Ал.*, Николай Яковлевичъ Гротъ (1852 † 1899 г.) и его философ. труды. (продолж.) — Листокъ для Харьк. епархіи.

Вѣра и Разумъ. Август. кн. 2. 1903. Отд. церк.: *Архим. Сильвестра*, Современные искатели полной свободы совѣсти предъ судомъ Правосл. Церкви и государства. — *Леонардова Д. С.*, Теоріи вдохновенія и происхожденія св. Писанія на Западѣ въ XVIII и XIX вѣкахъ (продолж.) — *Крылова Викт.* Екатерининская коммиссія по вопросу о расколѣ. — Отд. философ.: *Соколова Мв.*, Объ общественномъ мнѣніи. — *Никольскаго Ал.*, Николай Яковлевичъ Гротъ (1852 † 1899. г.) и его философ. труды. (продолж.) — Листокъ для Харьк. епархіи.

Српски Сион. бр. 12. 1903: Званично. — Незванично: *Д. Р.*, Шта се чека! — *Д. Р.*, Опис срп. фрушког. манастира 1753. год. (наст.) — *Д. Р.*, О штатуту за избор митрополита патријарха. (свршк.) — *Д. Р.*, Кореспоненција двор. агента Јос. од Шока са митроп. Стев. Стратимировићем. — *Д. Р*, Патријар Јосиф Рајачић и владика Платон Атанацковић. (наст.) - *Д. Р.*, Народни сабор од 1744. (наст.) — Листак. — Званични и други огласи.

Српски Сион. бр. 13. 1903.: Званично: Извештај о седници епарх. конзисторије бачке 26. Јуна (9. Јула) 1903. г. — Епарх. школ. одбор будимски. — Незванично: *Д. Р.*, О председништву у епарх. скупштинама. — *Д. Р.*, Кореспоненција двор. агента Јос. од Шока са митроп. Стев. Стратимировићем (свршк.) — *Д. Р*, Опис срп. фрушког. манастира 1753. год. (наст.) — *Д. Р.*, Најновији

Digitized by Google

автономни скандал. — *Д. Р.*, † Папа Лав XIII. — Листак. — Званични и други огласи.

Српски Сион. бр. 14. 1903. Званично: Радња Архид. Конзисторије. — Записник седнице патроната срп. вел. гимназије Карловачке, држане 19. Јунија 1903. — Незванично: *Д. Р.*, О председништву у саборском одбору. — *А. А.*, Где сте пастири? — *Д. Р.*, Патријар Јосиф Рајачић и владика Платон Атанацковић (свршт.) — *Д. Р.*, Опис срп. фрушк. манастира 1753. год. (наст) — Дописи. — *Др. Г. Летић*, Одговор на подлистак у 163. бр. „Заставе" од ове године. — *Стари свештеник*, „Велики Типик". — *В.*, † Рафаило Кукић, окр. протопрезвитер петрињски. — Листак. — Званични и други огласи.

Српски Сион. бр. 15. 1903.: Званично: Извештај о седници архид. школ. одбора, држане у Карловцима 19. апр. (2. маја) 1903. — Извештај о раду седнице епарх. конзисторије будимске, држане у Сент-Андрији 1. (14.) јулија 1903. — Незванично: *Д. Р.* Скуп источно-православних архијереја из Угарске и Аустрије у Бечу 1850/1. године. — *Д. Р.*, Патријар Јосиф Рајачић и владика Платон Атанацковић. (свршт.) — *Д. Р.*, Опис срп. фрушк. манастира 1753. год. (наст.) — *П. М. К.*, Милутин Тесла у Сењу. — *Д. Р.*, Писма Јосифа од Путника, владике пакрачког, Стефану Станковићу, архим. ораховичком. (наст.) — Листак. — Званични и др. огласи.

Српски Сион. бр. 16. 1903. Званично: Окружница прав. срп. митроп. црк. Савета, упућена архид. и ост. епарх. конзисторијама у предмету званичнога листа. — Извештај о седници срп. прав. митроп.-црк. Савета, држаној 23.—25 јула. 1903. г. — Извештај о седници епарх. конзисторије пакрачке, држане 19. авг. 1903. г. — Незванично: ==, Слаб напредак богословске нам књиге. — *Николајевић П.*, Предлог срп. архијереја од 1851. о уређењу срп. правосл. цркве. — *Д. Р.*, О међусобном званичењу наших највиших автон. власти. — *Д. Р.*, Писма Јосифа од Путника, владике пакрачког, Стефану Станковићу, архим. ораховичком (наст.) — *Д. Р.*, Опис срп. фрушког. манастира 1753. год. (наст.) — *Милутиновић Вл.*, Мисли о богословији. — *Један епарх. скупштинар*, Зашто се не може састати епарх. скупштина горњокарловачка? — Дописи. — Листак. — Званични и други огласи.

Српски Митрополијски Гласник. бр. 11. 1903.: Званичне наредбе и одлуке. — Важне старине и исправе. — Радови автономних власти: седница епарх. административног одбора вршачког. — Огласи. — Књижевни огласи.

Српски Митрополијски Гласник. бр. 12. 1903.: Званичне наредбе и одлуке. — Радови автономних власти: Саборски одбор, седница епарх. конзисторије бачке, седница епарх. административног одбора бачког. — Од књиговодства срп. нар. црк. фондова и завода. — Огласи. — Књижевни огласи.

Српски Митрополијски Гласник. бр. 13.: Званичне наредбе и одлуке. — Важне старине и исправе. — Радови автономних власти: Седница епарх. конзисторије бачке, седница епарх. администр. одбора бачког. — Седнице. — Од администрације. — Огласи. — Књижевне вести. — Нове срп. земљорадничке задруге.

Српски Митрополијски Гласник. бр. 14. 1903.: Званичне наредбе и одлуке: — Важне старине и исправе. — Радови автономних власти: Седница епарх. конзисторије будимске, седница епарх. административног одбора будимског, седница епарх. административног одбора пакрачког. — Огласи.

Српски Митрополијски Гласник. бр. 15. 1903.· Званичне наредбе и одлуке: Привремени напутак, Правилник. — Важне старине и исправе. — Радови авто-

Digitized by Google

горњих власти: Саборски Одбор, седница епарх. конзисторије вршачке, седница епарх. админ. одбора вршачког, седница епарх. админ. одбора бачког. — Огласи.

Српски Митрополијски Гласник бр. 16. 1903.: Званичне наредбе и одлуке. — Радови автономних власти: Седница епарх. админ. одбора пакрачког. — Именик питомаца свију стипендијских заклада. — Огласи.

Весник Српске Цркве. Јуни. 1903.: Њег. Вел. Краљ Петар I. Народу Српском. — Добро дошао Краљу Господару. Родословије владалачког краљ. Дома. — Ново стање у Србији. — *П М.*, Црква и њен однос прогресу (по руском) — *У.*, Шта је са Високим Дечанима? — Силазак св. Духа на апостоле. — *Богдановић Л.*, Кратко изложење новотарија у папској цркви нарочито о главарству римском (с новогрчког) [наст.] — *Каљушевић Љ.*, О лажним сведоцима. — Милетић Јор., Један увели цвет. — *Каменковић Б.*, Грађа за историју срп. прав. скопске митрополије од 535—1902 (наст.) — *Виторовић В.*, Парохијска служба, окр. протојереји и ср. намесници. — *Поповић К. Драг.*, Мојсијеви дани стварања. — Предање о Понтијском Пилату. — *Кормчій*, Обазри се! (из дела св. Тихона Задонског). — Живот свешт. удружења. — Чланови утемељачи свешт. удружења. — Важније вести из црк. света.

Весник Српске Цркве. Јули. 1903: Беседа г. митрополита на благодарењу за Краљев дан. — Посланица св. руског Синода као одговор царигр. патријаршији. — *П. М.*, Црква и њен однос прогресу (по руском — свршт.) — *Радовић Мих.*, Неколике напомене о ношењу литије у нас. — *Драгуљевић Ст.*, Кратак поглед на данашњи мор. напредак. (наст.) — *Михајловић Д. К*, Преглед и пријем црк. рачуна. — Прилошци за историју женидбе бив. краља Александра. — *Поповић К. Драг*, Мојсијеви дани стварања (прод) — Питање и одговор из пастирске праксе. — Класје. — Живот свешт. удружења. — Чланови утемељачи свешт. удружења. — Важније вести из црк. света.

Весник Српске Цркве. Август. 1903: Дневни ред XIV. ред. свешт. Скупштине. — *У.*, На свештеничку скупштину. — *Милојевић П.*, Преображење Господње. — *У.*, Примењивање чл. 1. и 2. закона о уређењу свешт. стања. — О садржини Златоустових беседа. — *Божић С.*, Како ћемо сузбити псовку Бога и др. светиња? — *Богдановић Л.*, Кратко изложење новотарија у папској цркви (свршт.) — *Каменковић Б.*, Грађа за историју срп. прав. скопске митрополије од 535—1902. (прод.) — „Тргов. Гласник" у служби јавне речи и св. цркве. — *Анђелковић М.*, Духовно сродство као сметња при закључивању бракова. — *Поповић Д. К.*, Мојсијеви дани стварања (прод.) — Проповед на Преображење. — Питања и одговори из пастир. праксе. — Живот свешт. удружења. — Белешке. — Важније вести из црк. света. — Некролози.

Гласник Православне Цркве. Мај и Јуни 1903.: *Ковачевић М. Д*, Црква и слободна штампа код нас. — Слика Њ. В. Краља Петра I. — Моме драгом Народу. — Родословље владалачког краљ. дома у Србији. — Службени део: Одлуке Архијер. Сабора у 1903. год. — Одликовања свешт. лица од стране Архијер. Саб. у 1903. г. — Проповед Њ. Впр. Митроп. Инокентија на Краљев рођендан. — *Вујановић М. проф.*, Посмртан говор Лују Бурбонском принцу од Конде од владике Босиа (превод). — *Ковачевић М. Д.* проф., Срби митрополити и црк писци у Русији као проповедници. (наст.) — *Др. Петровић Б. проф*, Филозофија и религија. (свршт.) — D. Jaubert — *Јанчић Н. проф.*, Историјска студија о хришћанству. — *Рабреновић С.*, Проповеднички рад св. ап. Филипа. наст.) — *Соколов В.* — *Михаиловић К. Д.*, Енглески покушаји за зближење

Digitized by Google

с прав. грч. руском црквом. (наст.) — *Шваби П. проф.*, К питању о автономији срп. цркве. — Вести из срп. и других цркава. — Белешке.

Источник. Бр. 10. и 11. 1903.: Званично. — Незванично: Нови Митрополит Захумско-Херцеговачки Петар Зимонић. — Говор Митрополита Зимоњића при посвећењу и устоличењу. — Допис. — Књижевне оцјене и прикази. — Нове књиге и листови. — Званични огласи. — Додатак: *Живановић Ал.*, Проповиједи и ексхорте на недј. јеванђеља преко цијеле године са диспозицијама на главније мисли тих јеванђеља. (наст.)

Источник. Бр. 12. 1903.: Званично. — Незванично: *Ив. Перовъ — Живановић Ал.*, Исповедање св. ап. Петра. (наст.) — *П. Дидон — Теодоровић Н.*, Христове двије родословне таблице. (свршс.) — Шта вели беспристрасна истор. критика о садржају канон. јеванђеља; да ли је то фактички историја или бајка? (наст.) — *Петровић Ј.*, Учење о покајању. (наст.) — *Јанковића Д.*, Ријеч против псовања. — Огласи. — Додатак: *Живановић Ал.*, Проповиједи и ексхорте на недј. јеванђеља преко цијеле године са диспозицијама на главније мисли тих јеванђеља. (наст.)

Источник. Бр. 13. 1903.: *Ив. Перовъ — Живановић Ал.*, Исповиједање св. ап. Петра. (наст.) — Шта вели беспристрасна истор. критика о садржају канон. јеванђеља; да ли је то фактички историја или бајка? — *Петровић Ј.*, Учење о покајању (свршс.) — Из пастирске праксе — Кратак преглед црк.-школског и просвјетног живота. — Читула. — Јавне захвалности. — „Просвјета". — Огласи. — Додатак: *Живановић Ал.*, Проповиједи и ексхорте на недј. јеванђеља преко цијеле године са диспозицијама на главније мисли тих јеванђеља (наст.)

Источник. Бр. 14. 1903.: *Ив. Перовъ — Живановић Ал.*, Исповиједање св. ап. Петра. (свршс.) — Шта вели беспристрасна истор. критика о садржају канон. јеванђеља; да ли је то фактички историја или бајка? — *Россіевъ П. — Н. Р.*, Христосъ воскресе. — *Петковић С.*, Кратка поука приликом вјенчања. — Из пастирске праксе. — Кратак преглед црк.-школског и просвјетног живота. — Књижевне биљешке. — Јавна захвалност. — Додатак: *Живановић Ал.*, Проповиједи и ексхорте на недј. јеванђеља преко цијеле године са диспозицијама на главније мисли тих јеванђеља. (наст.)

Источник. Бр. 15. 1903.: Шта вели беспристрасна критика о садржају канон. јеванђеља; да ли је то фактички историја или бајка? (наст.) — *Ив. Николинъ — Н. Р.*, О биљезама истинитога откривења. — Из пастирске праксе. — Кратак преглед црк.-школског и просвјетног живота. — Званични огласи.

Источник Бр. 16. 1903.: Званично. — Незванично: Шта вели беспристрасна истор. критика о садржају канон. јеванђеља; да ли је то фактички историја или бајка? (наст.) — *Петковић С.*, Ријеч при улазу у парохију. — Три старине манастира Милешева из XVII. вијека. — Кратак преглед црк. школског и просвјетног живота. — Нове књиге и листови. — Књижевне биљешке. — Разно. — Званични огласи. — Додатак: *Живановић Ал.*, Проповиједи и ексхорте на недј. јеванђеља преко цијеле године са диспозицијама на главније мисли тих јеванђеља.

Гласник Правосл. Далмат. Цркве. Бр. 5. 1903.: Педесетница. — *М. П.*, О породичном религијском васпитању. — Црквене вијести.

Гласник Правосл. Далмат. Цркве. Бр. 6 1903.: *Е. Н*, Знаменита посланица св. васељенског патријарха Јоакима III. — Борба цркве и њена побједа. — Неодвисна и хришћанска моралност. — Црква и дужности хришћанина према цркви. (наст.) — Црквене вијести.

Digitized by Google

Гласник Правосл. Далмат. Цркве. Бр. 7. 1903.: О неопходности спољашњег богопоштовања. — *о. Ј.*, Проповјед на дан св. Апостола Петра и Павла. — Црква и дужности хришћанина према цркви. (наст.) — Црквене вијести.

Извештај српске велике гимназије карловачке за школ. год. 1902.—1903. Ср. Карловци, 1903.

Извештај о срп. вишој девојачкој школи у Новоме Саду на крају двадесетдевете а школске 1902.—1903. године. Књига 26. Нови Сад, 1903.

Dr Josip Volović, Histor. i kritična introdukcija u sv. knjige st. zavjeta. Zagreb. (Štamp. Ign. Granitza. 4 K).

Доцента *В. П. Рыбинскаго, Вавилонъ и Библія* (По поводу рѣчи Ф. Делича на тему „Babel und Bibel"). Стр. 32, Кіевъ. 1903. Ц. 25 к.

Ex oriente lux. Писмо поводом предавања професора Делића изданих под насловом „Babel und Bibel". Издао В. С. Задар, 1903.

Bernfeld, S., Die heilige Schrift, nach dem masoretischen Text neu übersetzt und erklärt, nebst einer Einleitung (8°. 886).

Marti, K., Geschichte der israelit. Religion

Др. Владимир Димитријевић, Зборник проповеди. Књига прва. Ср. Карловци, 1903.

Основни проблеми филозофије или увод у филозофију од Др. Вошка Петровића. Свезак први. Сарајево, 1903.

Први шематизам правосл. срп. митрополије Бањалучко-Бихаћке за год. 1901. Уредио Алекса Јокановић, конз. саветник. Бањалука, 1903.

Најновији автономни скандал. Написао Димитрије Руварац. Сремски Карловци, 1903.

Јосиф Панчић као педагог. Написао Милан Шевић. Београд. 1903.

Извештај срп. учитељског конвикта у Новоме Саду од 1. јула 1902. до краја јуна 1903. год. Н. Сад, 1903.

Из књига староставних. I. Велики жупан Часлав од Стевана Сремца. Нови Сад, 1903. (Књиге за народ издаје Матица Српска из задужбине Петра Коњевића. Свеска 104. и 105.).

Летопис Матице Српске. Књига 220. Свеска IV. за годину 1903. У Новом Саду. Издање Матице Српске, 1903. 8°. Стр. 108.

Календар Матице Српске за год. 1904. Год. III. Нови Сад, Издање Матице Српске, 1903.

Туберкулоза као народна болест и њено сузбијање. Од Dr. С. А. Кнопфа. С немачког превели: В. П. Поповић и В. В. Михаиловић. Мостар, 1903.

Digitized by Google

Библиотека

ЦРКВЕНО ПОЈАЊЕ

(Одломак из Литургике од Јована Живковића)

Разлог употребе појања и свеза му с молитвом.

I. Сваки човек радо изражава песмом своје одушевљење у радости и срећи, а песма са своје стране пријатно утиче на човечје расположење; стога су већ најстарији народи, као: Египћани, Финићани, Грци и Римљани увукли музику у своја богослужења, а у доба цветања сјаја и славе државе им имађаше музика (песма и свирка) одличну улогу.

Израиљски народ, чим је прешао преко Црвенога Мора, одмах је изјавио Богу своју благодарност радосном песмом, коју је певао Мојсије и сви синови израиљеви,[1] а под водством Марије сестре Аронове, и кор (лик) жена.[2] Затим је Вечни наредио, да се на јудејском богослужењу у извесне свечане дане употребе трубе;[3] по заповести Божјој удесио је Давид и појачки лик (кор),[4] да поје приликом свечаног жртвовања псалме.[5]

У новозаветној цркви освећена је употреба појања свештених песама примером Исуса Христа, који је после тајне вечере појао[6] са својим апостолима псалме Давидове[7] и тако увео појање псалама на хришћанском богослужењу.

Св. апостол, учећи верне, како да удесе своје богослужење, наређује Јефесцима[8] и Колошанима[9] да поучавају један другога појању псалама, славопоја (химни) и песама духовних, разумевајући при том оно појање, које се употребљавало на богослужењу а не друго. У посланици пак Коринћанима[10] прописује

---

[1] Излазак, **14.** 32.

[2] Изл. **15.** 1.—21.

[3] Бројеви, **10.** 10.; Испор. Пс. **80.** 4.

[4] 1. књ. Дневника **29.** 25.; 2. књ. Дневн. **6.** 31.

[5] 2. Паралип. **21.** 1. и след.; 1. Паралип. **5.** 12. 13.; Јездра **3.** 10.

[6] Мат. **26.** 30.

[7] Оне псалме, које су Јудеји појали о Пасхи, т. ј. 112.—117. Испор. Dr. Valentin Thalhofer, Handbuch der kath. Liturgik II. Bd. Freiburg 1890. стр. 186.

[8] Јефес. **5.** 19.

[9] Кол. **3.** 18.

[10] 2. Кор. **14.** 40.

Digitized by Google

св. апостол и како да се поје: Ѥсѧ вамъ благообразно и по чинѹ да бывають, што даје основа тврдњи, да се и појање као саставни део богослужења вршило по неком реду, који су апостоли установили. Остајући верна примеру Исуса Христа и прописима св. апостола, црква је увек сматрала појање као неопходни и врло важан саставни део хришћанскога богослужења.

Појање свештених песама стоји у најтешњој свези са молитвом. Црквене песме су по својој садржини такође врста молитава потоме и црквене песме служе за израз побожних осећаја. Но док се то у молитви чини обичном речју, у песми се изводи музички. Уз то се песма редовно има одликовати поетским карактером (обележјем), јер песништво и музика иду једно с другим. Музика даје песништву свечано рухо, снажи му израз, појачава утиске и чини га пријатним до најдаље границе; све то у првом реду ради славе Божје, а затим и ради назидања верних.

У православној се цркви употребљава само вокална (гласовна) музика, појање, и то у такој мери, да нема ни једне црквене службе, која се не би спровађала појањем.

Порекло хришћанских песама.

2. Већ у богослужењу апостолскога времена разликују се три врсте песама за појање: псалми, славопоји (химне) и песме духовне.[11]

а.) Под именом псалама разумеју се псалми Давидови. Њих је увео у хришћанско богослужење сам Основатељ хришћанства, кад их је са својим ученицима после тајне вечере појао.[12]

б.) Славопоји (химне, пѣнїѧ) су песме узете из старога завета, у којима су Богом задахнути оци[13] израиљски опевали доброчинства Божја учињена народу израиљском, гледајући у њима праслике оних дела, која ће се извршити кад дође Месија. Исте су појане уз псалме већ у старозаветној цркви[13] и јесу ово: Песма Мојсијева после прелаза преко Црвенога Мора.[14] Песма Мојсијева укора.[15] Песма Ане матере Самуилове.[16] Песма

[11] Јефес 5. 19.; Кол. 3. 16.
[12] Види прим. 7.
[13] Историческій Обзоръ пѣснопѣцевъ. Чернигов. 1864. стр. 35.—42.
[14] Излаз. 15. 1.—19.
[15] Зак. поновљ. 32. 1.—44.
[16] 1. Цар. 2. 1.—10.

Digitized by Google

пророка Авакума.[17] Песма пророка Исаије.[18] Песма пророка Јоне.[19] Песма трију младића.[20] Све те песме почеле су се у хришћанству употребљавати врло рано.[21] Њима додадоше већ први хришћани: Песму пресвете Богородице,[22] молитву Симеона Богопримца[23] и молитву Захаријину.[24] У IV. веку, шта више већ у III. веку, налазе се тумачења[25] на поменуте песме код св. Иполита, Дидима, Јевсевија Ираклијског. Песме старозаветних праведника, као и оних који стоје на међи старога и новога завета, послужиле су за основ канонима св. Јовану Дамаскину, и због њихове давнашње употребе на богослужењу појали су их неки пустињици и после појаве канона.[26]

в.) Слобода хришћанскога духа и висина религиозних осећаја не могоше се сабити у границе духа и осећаја старозаветног, ни ограничити се готовим химнама јеврејским, које не могаху изразити све духовне потребе новога израиља. Стога су већ св. апостоли, а по њима и њихови непосредни прејемници саставили под руководством Светога Духа своје песме, и појали су их у црквама. То су песме духовне,[27] песме нове, производи ума и духа хришћанског, проникнути скроз духом благодати и истине Христове. Пример, да се прославља Бог песмама духовним, дадоше сами апостоли. Тако је н. пр. св. апостол Павле са Силом у тамници појао у помоћ, и прослављао Бога, да су и стражари слушали,[28] без сумње зато што им беху песме нове.[29] Таквих песама има већ у Св. Писму; н. пр.: благодарна песма, коју појоху верни, кад се апостоли Петар и Јован чудом из тамнице спасоше;[30] па онда ова места у Св. Писму, која се по контексту речи и ритмичком размеру и сродности

---

[17] Авак. **3.** 10.—19.
[18] Иса. **26.** 9.—20.
[19] Јона, **2.** 3.—10.
[20] Дан. **3.** 24.—90.
[21] Н. пр. о употреби прве спомиње се већ у Откривењу Јованову. **15.** 3. 4.
[22] Лук. **1.** 46.—55.
[23] Лук. **2.** 29. 30.
[24] Лук. **1.** 68.—79.
[25] Испор. Обзоръ стр. 33.
[26] П. Лебедевъ, Наука о богослуженіи, М. 1890. стр. 58.
[27] Јефес. **5.** 19.; Кол. **13.** 16.
[28] Дела, **16.** 15.
[29] Пс. **32.** 3.; **95.** 1.; **149.** 1.
[30] Дела, **4.** 24.—30.

Digitized by Google

размеру старозаветних песама могу сматрати за песме апостолскога времена,[31] а наиме: Востани спѧй | и воскресни ѿ мертвыхъ | и ѡсвѣтитъ тѧ Хрїстосъ.[32] — Богъ ꙗвисѧ во плоти | ѡправдасѧ въ дꙋсѣ | показасѧ аггелѡмъ | проповѣданъ бысть во ѧзыцѣхъ, | вѣрованъ въ мїрѣ, | вознесесѧ во славѣ[33] — Аще съ нимъ оумрохомъ, | въ нимъ и ѡживемъ: | аще терпимъ, | съ нимъ и воцаримсѧ: | аще ѿвержемсѧ, | и той ѿвержетсѧ насъ: | аще не вѣрꙋемъ, онъ вѣренъ пребываетъ: | ѿрещисѧ бо себе не можетъ.[34]

Начин појања.

3. Пошто су први хришћани били из јудејства, није искључена могућност, да су се они у почетку држали оних начина појања, на које су дотле у храму и синагогама били навикли, па ка су исте први проповедници хришћанства пренели и међу хришћане из незнабоштва, који потоњи су исте могли тим лакше прихватити, што је старо јелинско певање (особито дорски напеви) већ од давна задобило утецаја на старо јудејско. Уосталом је у хришћанству и појање, као и символи, оплемењено и преображено према узвишеној и светој намени.

Најстарије хришћанско појање било је по свој прилици рецитативно где више где мање мелодично, пошто су први хришћани, удубивши се већма у садржину песама, мање пажње поклањали самом начину појања. Развој појања ишао је упоредо са развојем црквенога песништва, те се и у појању могу периоди разредити као и у песништву.[35] У првом се периоду (I—III. век) полаже основ, које се простије, у другом (IV.—VII. век) се узима у помоћ вештина, а у трећем (VIII. и IX. век) достиже своје савршенство.

Начин појања у прва три века.

4. Историја сведочи, да су прва три века, т. ј. за време гоњења, била позната три начина појања на хришћанском богослужењу, наиме: заједничко (κοινή, симфоно), наизменично (антифоно) и припевно (епифоно, ипофоно, респонзорно).

---

[31] Испор. Обзоръ стр. 23—24.; Архимандрит Гавріилъ, Руководство по литургикѣ, Тверь, 1886. стр. 131.

[32] Јефес, 5. 14.

[33] 1. Тим. 3. 16.

[34] 2. Тим. 2. 11. 12.

[35] Партију „Кратки историјски преглед црквенога песништва," види „Српски Сион" за год. 1897. бр. 1. и 3.

Digitized by Google

Први се начин састојао у том, што је појао у исти мах сав народ заједно. На овај начин појања подсећа већ Св. Писмо, у ком стоји, како верни **единодушно воздвигоша гласъ къ Богу**.[36] Св. Атанасије, описујући богослужење у цркви, вели: „овде се чује, рекао бих, један те исти глас народа.“ Сократ[37] и Созомен[38] приповедају, како се св. Атанасије појањем свију ослободио од непријатеља, који су га гонили. Св. Василије Велики[39] говори, да је у Неокесарији, а можда и у суседним јој црквама, појао псалме сав народ. Траг таког појања види се и у једној беседи св. Григорија Чудотворца: „Не видиш ли, како оба пола, заборавивши на своју природу, поју хвалу Богу“, а своју матер хвали, што је у цркви ћутала и само се онда чула, кад је ваљало појати и хвалити Бога. Св. Јован Златоусти вели: „У старо доба појали су сви заједно, као и ми сад,“[40] а на другом месту: „Жене, људи, старци и момци, мада су различни полом и узрастом, нимало се не разликују песмама, већ сви сачињавају један милопој.“[41]

По другом начину појања појало се на две стране тако, да, док једна поје, друга ћути и пази; једна страна је појала или једну половицу текста а другу друга, или је једна страна први стих а друга други, или је потоња понављала оно што је отпојала прва. Такав начин особито је подесан и за узбуђивање осећаја и за побуђивање на пажњу, на смисао текста. Држе, да је овај ничин увео у хришћанско богослужење св. Игњатије Богоносац († 107. године). Тај је начин постојао још код Јудеја,[42] чему у прилог говори и паралелизам псалама, у којима првоме стиху одговора други изражавајући само другим речима много пута и исту мисао а ређе противну. Филон, пишући о Александријским терапевтима,[43] вели: „Њихов првосвештеник устајао је и појао хвалбену песму Богу. . ., а на крају су прихватили како људи тако и жене. На бденију устану, разделе се у *два лика* сред богомоље, за себе мушки а за себе женски, која оба имађаху своје управитеље, те поју Богу од-

[36] Дела, **4.** 24.
[37] Књ. **2.** гл. 9.
[38] Књ. 3. гл. 6.
[39] Писмо Неокесарцима 207.
[40] Беседа 26. на 1. Кор.
[41] Беседа на Исаију 145.
[42] Излазак, **15.** 21.; Неемија **12.** 40.
[43] Једна јудејска секта.

Digitized by Google

носне припеве *наизменце.* А после тога се оба лика споје у један, подражавајући оном старом примеру на обали Црвенога Мора, које је по заповести Божјој једнима (Јудејима) послужило за спас, а другима (Фараону и његовој војсци) на пропаст.“[44] Могуће је, да је св. Игњатије само састављао антифоне у славу св. Тројице, па их појао по том старом обичају, за који св. Златоусти примећује, да је на истоку јако употребљен.[45] У хришћанској се цркви морао овај начин сасвим полако распростирати, јер кад га је н. пр. св. Василије Вел. хтео увести у Кесарији, наишао је на незадовољство и отпор.

Трећи начин појања изваћан је тиме, што је један појац отпојао који стих или песму до пред крај или целу, а народ ју је завршио, или поновио последње речи појчеве, или је појац стихове или делове песме само изговарао, а народ на исте одговарао посебним одговорима или завршетком песме. И овај је начин врло давнашњи. Већ у старом Завету су левити, стојећи на узвишењу (амвону) између олтара и народног одељења, уз пратњу (за октаву више) деце, појали (можда антифонски) псалме или старозаветне песме, а народ је завршивао понављањем завршетка стиха или припевањем „Амин“ или „Алилуја“,[46] или је упадао са речма ꙗ҆́кѡ благъ, ꙗ҆́кѡ во вѣ́къ милость его̑.[47] У хришћанској цркви је могао овај начин бити врло рано познат. Већ Филон спомиње, како се народ каткад није делио на ликове, већ је појац, а у најважнијем делу богослужења сам епископ, отпојао песму или један део, а народ јој је завршетак поновио или допевао.[48] У Апостолским Установама се наређује, да се после читања поју песме Давидове, а народ нек припева последње речи. Код египатских монаха беше обичај, да се један попео на амвон па је појао, а други су га мирно слушали, а ако их је било више, који су знали појати: то су разделили дотичне песме између себе на једнаке делове, те је сваки појединац (соло) појао песме, што су на њ' дошле.[49]

---

[44] Филон о контемпл. животу, стр. 901. (изд. год. 1690.)

[45] Беседа на 1. Кор.

[46] Епифоно, 1. Днев. **16.** 36.; Испор. Јевсевије, Црквена Историја II. 17.

[47] Респонзорно, Испор. пс. **117.** 9.; **135.**; Јерем. **33.** 11.; Јездра **3.** 11.

[48] „Њихов првосвештеник устајао је и појао . . . а на крају су прихватили како људи тако и жене“ — Испор. прим. 43.

[49] Гавріилъ, о. с., стр. 165—171.

Digitized by Google

Што се тиче напева, ти су били разни (παλινόδια). те иако прости, осниваху се на савременим законима о музици, и особито се пазило на људе, који беху вешти палинодији (једну те исту песму отпевати на више гласова), премда први хришћани још не осећаху потребе китњастога певања па су и палинодије биле више налик на протегнуто рецитовање и кретале се само у три тона, ретко се простирале на четврти, и то строге или важне, здраве или скромне дорске и фрйшке диатонске лествице,[50] истина до васељенских сабора овде још непотпуне нити у системи. Скоро редовно је састављач песме дао истој и мелодију.[51]

Почетак вештачког појања.

5. Кад је сав црквени живот пошао слободније напред, није могло заостати ни појање; прилике времена и потребе верних изазваше цркву, да и ово примакне већем савршенству. С једне стране опадање благочестија међу браћом која осећаху потребу вештијег појања те почеше увлачити у цркву мажење и театралност са незнабошких позорница и поклањати више пажње речи и пријатности звукова него смислу, а с друге стране јеретици, н. пр. Арије, а особито Вардесан и Армоније, који вештим певањем мамише себи православне: даде повода св. оцима, да обрате више пажње на усавршавање напева наслеђених начина те тако подигну молитвени дух код браће.

Задовољавајући тој потреби, црква пази, да се не удали јако од духа строгог простог појања; јер је знала, да вештина производи само онда потпуне утиске на посматрача, подиже и пйта душу му, кад се уз спољашњи склад (армонију) може разумети и унутрашња садржина јој, како би се појало и срцем и умом. Стога, укоравајући хришћане који унесоше у црквено појање мажења и театралности, св. оци допуштају и уводе скромно вештачко појање, какво приличи светости богослужења. Тако је радио у Александрији св. Атанасије Вел., у Сирији св. Јеврем Сирс., у Кесарији св. Василије Вел., у Цариграду св. Јован Златоусти, у Милану св. Амвросије, и др. Да би ограничио самовољу незваних певаца, нареди Лаудикијски сабор (343.), да осим канонички постављених појача, који на амвон улазе и по књизи поју, нико други не сме појати у цркви,[52]

---

[50] Клим. Алекс.
[51] Кипријан, О агапама.
[52] Правило 15. Испор. Милаш. Зборник, стр. 140.

Digitized by Google

а Трулски сабор (692.) жели, да они који долазе у цркве ради певања, не употребљавају разузданy вику, да не принуђују природу на крике и да не извађају ништа што није сугласно и цркви прилично.[53] При таком старању св. отаца попело се појање у овом периоду до таква савршенства, да је задовољавало укус и потребе хришћана те ови израна престадоше посећивати незнабошке и јеретичке зборове.

У овом се периоду појављују понеки обрасци (**подобни**) за друге песме; шта више опажа се утецај музике на песништво, јер се песме певале у оном обиму, у ком се музика подобних простирала.

Из песама IV.—VII. века, које су сложене по извесном црквеном гласу као мерилу или калупу, н. пр. из песама препод. Романа Слаткопевца, Анатолија и Јакова Едеског († 710.) види се, да је у православној цркви у њихово доба употребљавано само осам гласова. Црквено предање приписује св. Јовану Златоустоме, да је он установио закон црквенога осмогласија св. Јована Дамаскина и Козме Мајумског и да му тако припадају претходне радње на системи истога. Теоретски развој осмогласија види се особито јасно из музичких радова св. Амвросија епископа Миланског (347.—397.) и св. Григорија Двојеслова, папе Римског (591—604.). Св. Амвросије, да сачува своју паству од Аријеваца и ојача дух својих верних, установио је, да се поју химне и псалми *по обичају источних цркава.*[54] То се појање оснивала на четири грчке диатонске скале или гласа: дорском *(d — d')*, фрйшком *(e — e')*, лидском *(f — f')* и миксолидском *(g — g')* са тачно одређеним завршним тоном, који беше најнижи дотичне скале (тоника) и доминантом, т. ј. звуком који служи за одисај и најчешће долази у мелодији. Иста је редовно падала на квинту од почетнога (завршнога) тона, а ако би имала доћи на *h*, пренашан је на следећи тон (*c*), јер је тон *h* сматран за несталан — diabolus in musica. Након 200 година дода Амвросијевим лествицама (скалама) св. Григорије Двојеслов још четири (*A — a, H — h, c — c'* и *d — d'*), те их је сад било осам, од којих се стари, Амвросијеви звали основни (автентични) и обележавали се са непарним бројевима (1. 3. 5. 7.), а нови, Григоријеви, изведени

[53] Правило 75. Тамо, стр. 94.

[54] J. Вознесенскаго, о пѣніи въ прав. церкви греч. востока Кострома 1895. стр. 60—62. — Испор. Обзоръ, стр. 133.

Digitized by Google

(плагиални) и означавали су се са парним бројевима (2. 4. 6. 8.) а за назив додата им напред речца ὑπὸ (под), дакле од дорски — иподорски, од лидски — иполидски и т. д. Тоника (завршни тон) плагиалних гласова остала је на истом тону, на ком је била и код аутентичних, а доминанта је код 2. и 6. гласа падала на сексту, код 4. и 8. пак на септиму. Ова је система сродна са неизмењивом лествицом или скалама старих Грка, а састављена је по већ опште уобичајеном источном осмогласију.[55] Она служи и данас за основ појању у римокатоличкој цркви. На истоку у овом периоду још не беше строго и систематски утврђених сталних црквених напева; ови су без теоретске поделе живели у устима народа, због чега појање у источној цркви и беше у понеким крајевима све до VIII. века изложено опасности старе злоупотребе од стране певаца, који се угледаше на позоришно певање.

Утврђење напева у осам гласова у источној цркви.

6. Највећа заслуга за уређење црквенога појања у православној цркви на истоку припада без сумње св. Јовану Дамаскину, којим почиње нов период у историји вештачког црквеног појања. Као први систематичар на богословском пољу, први је изложио у музичкој системи и старо осмогласије источне цркве, први је написао теорију црквеног појања на основу пентахорда[56]

---

[55] Вознесенскій l. c.

[56] Пентахорд беше иструменат, н. пр. лира са пет (πεντά) жица (χόρδα) Ако су на истом прва два интервала (одстојање звука од звука) била сваки за $\frac{1}{4}$ целог а трећи велика терца *(e, $\frac{1}{4}$, f, a)*, беше он енхармонички удешен; ако су пак прва прва два интервала били полутонови, а трећи мала терца *(e, f, fis, a)*, хроматички; а ако имађаше два цела тона и један полутон — диатонски. Аристид сматра диатонски тон као побожан и важан, хроматски пријатан и дирљив, енхроматски — нежан и страстан (Историч. Обзоръ стр. 262). Енхармоничка и хроматска удешеност има са садашњом енхармоничком и хроматском скалом само име заједничко, но диатонска се сачувала и кроз касније времена. Инструменат пак са четири жице звао се пентахорд. Од положаја полутона у диатонској скали разликоваху се тетрахорди међу собом и добише име оних покрајина, у којима су највише употребљавани, а својим склопом одаваху карактер народа истих крајева. Ако је полутон у тетрахорда био на првом месту *(e, f, g, a)*, беше то *дорски*, ако на другом *(d, e, f, g)* — *фришки*, ако на трећем *(c, d, e, f,* данашњи C-Dur*)* — *лидски*.

Digitized by Google

с погледом на главне и изведене гласове (ἦχοι ὀρθοί или κυρίοι и ἦχοι πλαγίοι или βαρεῖς) а у границама диатонске лествице старих грчких певаца и у свези са осам[57] старих лествица, којима задржа и њихове старе називе и то за главне (горње): фришки, лидски, миксолидски, дорски; а за изведене (побочне, доње): ипофришки, иполидски, ипомиксолидски и иподорски.[58] Сваки главни глас стојао је у музичкој свези са својим побочним означеним са ипо̄ (ὑπὸ-под). Та међусобна свеза или боље зависност (плагиалност) побочнога гласа од главног сачувана је и у данашњим називима гласова у грчким црквеним књигама, где се први глас зове ηχος πρότος (ηχ. ά.), други ηχος δεύτερος (ηχ. β'.), трећи ηχος τρίττος (ηχ. γ'.), четврти ηχος τέτταρτος (ηχ. δ'.), пети ηχος πλαγίος πρότος (ηχ. πλ. или $\frac{\lambda}{\pi}$· ά.), ше-

---

[57] Додавши сваком тетрахорду доле или горе по један цео интервал, добива се шест пентахорда:

доле: $\frac{\text{I}}{(1)\,1\,\frac{1}{2}\,1}$, $\frac{\text{II}}{(1)\,\frac{1}{2}\,11}$, $\frac{\text{III}}{(1)\,11\,\frac{1}{2}}$, горе: $\frac{\text{IV}}{1\,\frac{1}{2}\,1\,(1)}$, $\frac{\text{V}}{\frac{1}{2}\,11\,(1)}$, $\frac{\text{VI}}{11\,\frac{1}{2}\,(1)}$,

од ових је IV = II., VI = I., и тако остаје само четир различна пентахорда. — Спајајући тетрахорде са (преосталим) пентахордима добива се осам октава различних по својој методичној подели, степенима и распореду интервала; четир имају одоздо тетрахорд а четир пентахорд:

фрйшка	дорска	лидска	миксолидска
$1\,\frac{1}{2}\,1 + (1)\,1\,\frac{1}{2}\,1$,	$\frac{1}{2}\,11 + (1)\,\frac{1}{2}\,11$,	$11\,\frac{1}{2} + (1)\,11\,\frac{1}{2}$,	$\frac{1}{2}\,11 + \frac{1}{2}\,11\,(1)$;
ипо фрйшка	иподорска	иполидска	ипомиксолидска
$(1)\,1\,\frac{1}{2}\,1 + 1\,\frac{1}{2}\,1$.	$(1)\,\frac{1}{2}\,11 + \frac{1}{2}\,11$.	$(1)\,11 + 11\,\frac{1}{2}$,	$\frac{1}{2}\,11\,(1) + \frac{1}{2}\,11$.

Дорска (*e f g a h c d e*) почиње полутоном, креће се дакле већ на првом кораку тешко напред има нешто одмерено и јесте мол (Moll). Њој је слична иако мање озбиљна за квинту нижа *иподорска* (*a h c d e f g a*). *Фрйшка* (*d e f g a h c d*) је са својом *ипофрйшком* (*g a h c d e f g*) већ нешто страсније окретна, ал још увек издржљива и важаше као „религиозна". Лидска, наш C-Dur. пак беше снажним Грцима врло окретна, која се могла добити без препрека и напора. важила је дакле за нешто мекушно, дочим је *иполидска* (*f g a h c d e f*) са *h* место *b*, дакле са повишеном квартом згодна за свечане радосне покрете. Миксолидска (*h c d e f g a h*) и ипомиксолидска (*e f g a h c d e*) се мање употребљавале, јер не имађаху чисте квинте и беху несталне (Испор. Nohl, Gesch. der Musik, стр. 26. — Рекламовно издање).

[58] Главни гласови нотирани у лидској а побочни у миксолидској неизмењивој лествици дају овај преглед:

Digitized by Google

сти ηχος πλαγίος δεύτερος (ηχ. πλ. ил $\frac{\lambda'}{\pi}$· β.), седми ηχος βαρύς (tonus gravis, тешки, дубоки), осми ηχος πλαγίος τέτταρτος (ηχ. πλ. или $\frac{\lambda}{\pi}$· δ'.)[59] Иста сродност опажа се и у Октоиху, где се н. пр. у суботу 2. гласа поју на вечерњу на **Господи воззвахъ** стихире Дамаскинове и Анатолијеве 2. гласом, а Богородичине (састав Павла Аморејског) 6. гласом, који је музички сродан 2. гласу! Тако се и у 3, 4. и 8. гласу Богородичине стихире такође поју музички сродним гласовима. Шта више сам текст песама у музички сродним гласовима је међу собом сличан и по садржини и по изложењу. Као очевидан пример за ово могу послужити антифони на јутрењу. н. пр. 1. и 5. гласа и т. д.

Могуће да је св. Јовану Дамаскину у музичком раду, као и у другим приликама помагао св. Козма Мајумски.[60] Као прак-

Ипомиклидиски глас (7.) има исти склоп као и дорски (4.), али је 7. глас постао обратно од положаја делова дорскога (4.), т. ј. има пентахорд [½ 11 (1)] доле а тетрахорд (½ 11) горе, оснива се на иполидској лествици а изводи се од миксолидског гласа, с којима је музички сродан; дочим је дорски октахорд самосталан и главни, почиње са тетрахордом (½ 11) има пентахорд [½ 11 (1)] горе, а оснива се на лидској лествици (Испор. И. Вознесенскаго, О церк. пѣніи, Рига 1890., стр. 50.).

[59] У грчким и педагошким књигама задржани су стари називи, и то овим редом: 1. дорски, 2. лидски 3. фрйшки, 4. миксолидски, 5. иподорски, и т. д.

[60] У царској библиотеци паришкој има под именом Јована Дамаскина и Козме Мајумског на пергименту писана „музичка граматика“ и теоретски одломак „Ἁγιοπολύτης“ („**Свѧтоградецъ**“), у ком потоњем на почетку стоји: „Књига **свѧтоградецъ** се састоји из неколико музичких метода. Зове се тако стога, што су у њој радови неких светитеља и подвижника, који засветлише животом

Digitized by Google

тичну примену осмогласија саставио је св. Јован Дамаскин октоих (ὄκτω, осам, и ἦχος, глас) — осмогласник[61] у ком је музичним знацима ондашњега времена означио над текстом мелодије. Дамаскинове су мелодије већ његови савременици високо ценили. Цариградски певци самог Јована назваше Златострујним, његове каноне прекраснима а стихире најскладнијима. Грчка црква га слави као свога слаткопевца и велича га као пастира, који носи складну цитру, јасну као Давидова, па и данас пажљиво чувају његове мелодије. Песме у Дамаскинову Октоиху, којих мелодија не беше обележена знацима над текстом (стихире, тропари у канонима), имале су се појати по нарочитим „подобнима" који су у његово време имали свој размер и мелодију.

Уведењем осмогласија добило је црквено појање правилну једноликост у свима црквама. Ограничено на средњу област[62] тонова у обиму диатонског пентахорда, очишћено је појање од врло ниских (дубоких) и врло високих звукова и стрмих прелаза, а добило је скромност и умерену брзину те се кретало горе и доле у облику *таласа* са одређеним карактерним тоновима (доминантом — владајућим претежним гласом, и тоником — завршним гласом), који су не само показивали разлику гласа, већ тако рећи давали правац и главне тачке за мелодију и

у светом граду Јерусалиму. Њу су писали: Козма и Јован Дамаскин." Споменик је тај из XIV. века. Препис има у императорској библиотеци у Петрограду, а у Notices des manuscrits de la bibliotheque du roi, Tom. XII. 1847. имају одломци из светоградца у грчком језику с француским преводом. Музичка критика није ове споменике још расветлила (Испор. Candella за год. 1894., журнала што излази у Черновцима).

[61] У Октоиху осим Дамаскинових има и песама других песника. Старије је он сам скупио и сачувао, а млађе су касније додане.

[62] Средња област гласова зову се они тонови, који су општи ниским (мушким, Бас и Алт) и високим (женским, Тенор и Сопран) гласовима:

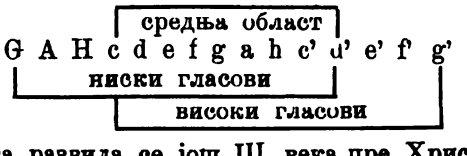

Система звукова развила се још III. века пре Христа на две октаве мушких гласова *A — d'* и састојала се само из пет дорских тетрахорда налик нашем *A — Moll*-у али без *gis* но са *b* и *h* заједно. (Испор. Bremer, Lexicon d. Musik, стр. 273. — Реклам. изд.)

Digitized by Google

тако показивали пут, којим је смело могао ићи и појац и песник, а да се не удали од примљеног начела црквенога појања; мелодија је дакле утецала и на песништво и на размер песама за следећа времена.

Примањем само диатонске скале постале су мелодије простије и лакше те доступније маси народа. Хроматичка и енхармоничка лествица напуштене су осим због тешкоће извађања још и зато, што су исте претежно употребљавали незнабошци у позоришту и јеретици; што се њима изражавају страсни индивидуални светски осећаји, те су неприкладни за изражавање побожних осећаја народа у цркви. Искључењем њиховим добило је црквено појање обележје религиозне важности. За нотирање осмогласија узета је само лидска (*d*) и иполидска (*A*) лествица, а тим се помогло лакшем читању и извађању мелодија, јер је у те две лествице био само један глас са променљивим знаком (♮h = b) а у осталим скалама више.

Одређени број настава утврђивао је у верних пажњу на дух и садржину онога што се појало, и чувало их од расејаности произвађане пре множином и разноликошћу мелодија, а појцима је ставио границе разноврсном самовољном извијању; простота пак напева изражавала је простоту хришћанске молитве, отрзала од таштине и варљивости и узносила молитву престолу Божјем. Сасвим је дакле природно, што су систему осмогласија примила сва хришћанска друштва на истоку и држе је и данас.

Осмогласије се простирало на оне црквене песме, којих беше много, наиме: на стихире, тропаре, кондаке, антифоне, прокимне и др; за оне пак, којих беше мало, задржана је стара палинодија. То су нарочито оне песме, које у црквеним књигама и у типику немају натписа гласа, као: **Благослови дѹше, Нынѣ сылы**, величанија и др. Сам св. Јован Дамаскин дао је неким песмама ове врсте посебан неосмогласни напев; међу ове спадају две херувимске песме, **Нынѣ сылы, Ѥкѹсите, Предстательство**. Стога вештина палинадије за сличне песме није изгубила значење ни после Дамаскина. Али се не сме ни то из вида изгубити, да се неке од ових, ма да немају натписа, поју и по осмогласију. а наиме у српској цркви, н. пр. **Хвалите имѧ Господне, Исповѣдайтесѧ Господеви, Єдинородный Сынє, Предстательство Хрїстїанъ** и др.

Наставиће се.

Digitized by Google

Источна православна црква — и српски народни обичаји.

Крсно име — слава — свето — свечарство.

Нема, држим, иоле интелигентнијег члана српскога народа, кога не би занимало испитивање наших многобројних обичаја. Сведочанство за то јесу многа дела и многи радови, који су се на том пољу појавили и раније, а и у новије доба. И мене су ти обичаји свагда занимали, поготово као ратарско дете, које је касније дошло у прилику, да све друкчијим очима гледа, него ли у оно несвесно млађано доба. Пратећи дакле многе радове на том пољу, ја сам у новије доба с особитим пажњом прочитао студију Др-а Милоја М. Васића „о слави — крсном имену", која је изашла у „Просветном Гласнику" од г. 1901.[1] У „Срп. књиж. Гласнику" пак исте године изишао је чланак Др-а Симе Тројановића под насловом „Стари словенски погреб.[2] На тај чланак опет написао је г. Васић своју критику и штампао исту у „Бранкову Колу" од г. 1901.[3] И те три расправе јесу главни повод, да сам исписао горњи наслов и с њим се поред осталих својих послова дуже времена бавио. Плод тога свога рада ево износим на јавност у жељи, да и ја учиним можда један приложак строжијем испитавању наших народних обичја. Као што сам и горе назначио, ја ћу се овом бавити само са крсним именом, те једино у томе народном обичају тражити разјашњења, како је могло хришћанство место незнабожачких обичаја уводити нове, који одговарају учењу и животу Христове цркве; како се дакле и „у каквом се облику могла сложити хришћанска догматика с народном старом вером."

У историји изучавања обичаја срп. народа могу се разликовати двоврсне радње: једне су, које само скупљају народне обичаје и њихове варијације, а понешто се само дотичу и самог тумачења тих обичаја;[4] друге су, које се већ баве стро-

---

[1] Год. XXII. Београд 1901. Св. за Авг. стр. 956—973 и св. за Септ. стр. 1153—1176.

[2] Књ. III. св. 1; стр. 50—60, и св. 2; стр. 125—137.

[3] Бр. 31—33.

[4] Н. пр. Вук Стеф. Караџић: Живот и обичаји народа српскога. Беч 1867. Медаковић: Живот и обичаји Црногораца. Вук С. Врчевић: Три главне свечаности. Панчево 1883. Помање срп.

Digitized by Google

жијим испитивањем тих обичаја, тражећи узрок њихову постанку и казујући њихово значење.[5] Ма да ове последње радње нису без погрешака, јер људски посао ни не може бити савршен, ја се ипак не могу потпуно сложити са г. Васићем, кад он н. пр. за крсно име каже, да је „обрада овог нашег обичаја стајала до сада ниже него ли на примитивном ступњу научног испитивања.“ Ако дакле — понављам — и има погрешака у пређашњим радњама, држим, није баш лепо тако оштро осуђивати рад људи, који су имали жељу и добру вољу, да продру у дубину душе нашега народа, да га што боље познамо; него мислим, да је дужност новијих испитивача само исправљати те погрешке, па да се тако све ближе — ако је могуће — долази до јаснијих појмова или чак до чисте истине.

Обичаји срп. народа већином су покупљени, сад би био главни посао, да се они испитују. Свако таково испитивање посао је користан и похвалан, и ја — као што напред рекох — сваки рад на том пољу с пажњом и радо читам, желећи што боље проучити душевни развитак онога народа, коме припадам, а и да младежи, која ми је поверена, даном приликом те обичаје протумачити знадем; само тражим, да то испитивање иде по могућности правилним путем. А који је то тај правилни пут? Покушаћу, да га обележим, како га ја замишљам.

По мом мишљењу кад се данас — у 20. веку после Христа — изучава који српски народни обичај, мора се пазити на ово троје: а) што би у томе обичају могло бити као чиста својина самога народа; што је наиме у томе обичају могло постати још у незнабожачком добу као захтев просте психичке неопходности; а то може бити по психичкој сродности људи слично или једнако са обичајима других народа; б.) што би могло бити у томе обичају позајмљено од других народа н. пр. суседа или староседелаца или завојевача, који су можда имали богату митологију и бујније приче; и в.) што би могло бити у томе обичају позајмљено од цркве хришћанске са примањем хришћанства. Посао је дакле научног испитивача, да рашчини

нар. свечаности. Панчево 1888. М. Ђ. Милићевић: Славе у Срба. (Чуп. Год. I. 1877. стр. 89—162.) Живот Срба сељака. (Етн. збор. књ. I.).

[5] В. Богишић: Književnik, III. 1866; стр. 426. Dr. F. Krauss: Sitte und Brauch der Südslaven. Dr. Gregor Krek: Einleitung in die slawische Literaturgeschihte. Сима Тројановић: Старинска јела и пића. (Етн. збор. књ. II.) А и горе наведене расправе.

Digitized by Google

сваки обичај и делове његове пореда у те три групе. Разуме се, да је такав посао доста тежак, јер су гдекада врло слаби подаци — писаних извора за незнабожачко доба тако рећи и нема — и човек се мора довијати на разне начине, да дође некако до јаснијих појмова.

Како сад стоје г. г. Васић и Тројановић према том мом мишљењу? Г. Тројановић је на бољем путу, а г. Васић на лошијем. Доказаћу то цитирањем њихових речи. Одмах на почетку своје расправе г. Тројановић пише: „народно предање на први поглед заиста изгледа чудновато и бесмислено, често сасвим накарадно, лажно и немогућно. Ко се удуби у сваку појединост опет не може да појми, какав смисао имају, на пример, врацбине, шта значе обичаји, којих се свет јаче држи него вере.“ Он дакле говори о оним обичајима, у којима нема ничега хришћанскога, него у којима је и данас чистих остатака старога незнабоштва или позајмице од других незнабожачких народа.

Г. Васић пак у критици на чланак „Стари словенски погреб“ кори г. Тројановића овако: „г. писац чини неправду и народу и науци, чији радник он жели бити, јер двојећи једну од друге и врацбине и веру, он се ставља на гледиште не беспристрастног научника, него правоверног присталице хришћанске вере, са којега се не може беспристрасно говорити и о другим туђим религијама, међу које спадају и врацбине.“ Из тога ја закључујем, да г. Васић жели писати без разлике о свима обичајима срп. народа, али и без слаба или никаква обзира на цркву хришћанску и на њезине установе, којој цркви народ српски припада већ толика столећа. То потврђује и студија „о слави — крсном имену.“ Обичај тај — крсно име — та карактеристика Србина, тако је испреплетен у деловима својим са црквеним установама, да га је без довољна познавања црквене старине и црквених установа тешко разјаснити. Лепо у томе смислу пише М. Ђ. Милићевић: „крсно је име као нека спона међу животом народним пре покрштења и животом после крштења. У том су се обичају удружиле успомене старине с облицима нове вере.“ (Чуп. Год. стр. 99.) Зато и велим, да се тај обичај може правилно тумачити додуше уз познавање митологије и прича срп. народа и других народа, али уједно и уз познавање живота хришћ. пркве у првим временима. Ово задње изгубио је из вида г. Васић на неким местима у својој студији, те је зато исту на неким местима натрунио, премда је — изјављујем — студија његова иначе врсна радња у проучавању

Digitized by Google

славе — крсного имена. Да покажем то трење, јесте главна задаћа ове моје расправе, у којој уједно као богослов желим дати хришћанско значење данашњем крсном имену.

Узрок грешењу г. Васића већ сам напред казао, а могу то јасније и овако изразити: погрешка је његова, што је гледиште његово приликом испитивања народног обичаја славе — крсног имена увек гледиште правоверног присталице митологија и прича уопће незнабожачких народа, а у овом случају и срп. народа, но митологију и приче тога народа он неће да проучава по стању пре крштења Срба, но по стању садањем, а изгубивши међутим из вида, да тај народ већ преко десет векова припада православној цркви, од које је могао приликом крштавања, а и после, понешто узајмити и уплести у своје обичаје. О томе сведоче ове речи из студије „о слави — крсном имену“: она се (т. ј. студија) задовољава данашњим стањем, у којем се обичај налази, те је томе стању и тражила одговора у паралели са грчким херојским култом“.[6]

Прелазим сада на само крсно име, да тај обичај наиме промотрим по напред постављеном плану.

1. Који је то обичај постојао односно постојати могао код незнабожаца Срба, који би могао имати нечега сличнога са данашњим хришћанским обичајем, крсним именом?

Одговарајући на то питање навешћу прво ове речи из расправе Богишићеве: „Да данашње крсно име стоји у некој свези са предхришћанским *светитима* задруге, потврђује и данашње вјеровање у таковог духа у неколико словенских племена. Великоруси зову га и данас *домовой*, *хозяинъ*, *дѣдъ*, а Малоруси *господарь*. Па чак (шта више) на неким мјестима у Малоруса живе у обичају још и права служба томе невидљивоме покровитељу фамилије“.[7]

[Ја сам потражио значење тих појединих речи, па сам н. пр. за реч *домовой* у једном руском речнику нашао ово тумачење: дýхъ хранитель и обидчикъ дома[8] Како врло лепо одговарају томе ове речи узете из срп. народне песме:

---

[6] Кад се пише κολύβον = кољиво, онда држим доследно треба писати и ἥρως = ирој.

[7] Op. cit. стр. 426; прим. 7.

[8] Влад. Даль: толковый словарь живаго великорускаго языка. Т. I. стр. 479.

Digitized by Google

Док цар Степан на ногу стајаше,
Стајаше му свети Аранђео,
Стајаше му на десном рамену,
Милује га крилом по образу;
Кад цар Степан седе за трпезу,
Расрди се свети Аранђео,
Уд'ри цара крилом по образу,
Па отиде из царева двора.[9]]

Мишљење Богишићево, изгледа ми, не прима г. Васић. Ја га примам, али са овим исправком: место *пенатима* треба у белешци Богишићевој поправити *ларима*. Кад се тако исправи та белешка, онда ће она бити донекле сагласна са студијом г. Васића, у којој он за славу — крсно име у незнабожачком добу тражи разјашњења у грчком культу ироја. Што су пак били код Грка *ироји*, то су били код Римљана *лари*, а култовима ових одговарао би и *культ код Словена невидљивоме заштитнику породице*.

Да су римски *лари* што и грчки *ироји*, доказујем цитирањем једнога одељка из митологије Др-а Семана под насловом „лари".[10] „Попут *пената* — вели Семан — јесу и *лари*, заштитници демони куће и обитељи, те су их стога често замјењивали с њима. Опћенито их држаху преображеним духовима отаца, који сада као заштитници раде о успјевању и добробити породице. Богоштовно им мјесто бијаше такођер кућно огњиште у атрију, гдје су им се *од дрвета или воска начињене сподобе обично чувале у посебном ормарићу* (lararium.) Редовито се домаћим ларима или домаћему лару, пошто је обично свака кућа само по једнога имала, одаваше поштовање сваки први дан мјесеца, но уз то учествоваху они код сваке веселе и жалосне згоде у породици. Попут *пената* добиваху они код сваког благовања у посебним здјелама свој дио, те бише овјенчани код сваке обитељске славе . . . Цвијеће и вијенци најмилије су им жртве.

Појам кућних и обитељских *лара* растегну се у ларе цијелих родова, градова и напокон државе. Уопће они — би рећи — *нису били различни од херојâ, што их штоваху Грци*, барем се лари римске државе сматраху митични јој зачетници Ромул и Рем, којима за Августа, желећи му се уласкати, придаше још царева Генија. Свећеник њихов бијаше Pontifex maximus".

---

[9] Држав. изд.; књ. II.; стр. 87—89.

[10] Mithologija Grka i Rimljana. Napisao Dr. Otto Seemann. Prievod s njemačkoga. Zagreb. 1890. стр. 144.

Digitized by Google

Може ли се од свега тога нешто сличнога наћи и код Срба? Да видимо!

Изучавајући у богословији по литографисаним скриптама и по предавању нашега вреднога професора пречаснога г. протопрезвитера Милутина Јакшића историју српске цркве, ми смо се прво у уводу упознали уопће са Словенима, а особито са животом, обичајима и старом вером Словена. Том приликом научили смо и ово: Породично више биће код Словена био је дед, шетек, домовој, хозјаин. *Он чуваше кућу, у којој му на најлепшем месту беше подигнут кип*, који се као светиња чувао, пред њим се клањало, њим и благосиљало, уговори се утврђивали и т. д.[11] — Никада нећу заборавити онога тренутка, кад смо на предавању дошли до тога одељка, како сам се ја наједанпут живо сетио нечега из живота срп. народа, што је свакако у односају са тим речима, те сам на темељу тога у себи створио један закључак.

Као син градске ратарске породице ја сам чешће, особито о школским празницима, одлазио својим рођацима сељанима или како их код нас у Бачкој зову „салашарима“ у госте, па ми је сваком приликом увек упадало у очи, да се тако рећи у свакој кући у једном прозору налази повећа лутка, не купљена, него руком укусно прављена, која се сматра као нека неопходна припадност куће и која се врло брижно кити и надгледа. Можда ће некоме изгледати детињасто то, што ја наводим, али ја се — признајем — никако нисам могао да отресем мисли, како та лутка може бити као неки остатак поштовања кућњега заштитника у незнабожачком добу срп. народа. Да се још боље уверим о свему, писао сам сестри, да се распита код наших старица, шта би значиле те лутке. Сестра ми је молбу испунила и ево ја ћу навести дословно њезине речи, да се види и провинцијализам мојих милих Сомбораца. Сестра ми пише: „Ти питаш за оне лутке, што стоје по простим кућама на пенцеру, ево што наш сомборски народ све о њима говори; *1. да су те лутке прво и прво добре због колере; 2. ди* (где) *има деце, да нечисте тако зване вештице не могу деци нике* (никакве) *досаде чинити.* Оне се праве од крпа.“ Мишљење је моје дакле добило потврде.

Но како сад да доведемо све то у неку везу са данашњим крсним именом? Ево ћу навести некоје речи Милићевићеве, па

[11] Krek: стр. 410.

Digitized by Google

ће ствар одмах бити јаснија. Милићевић вели: *Коме умиру деца, па ништа не помогне, што се год творило, тај хоће поред својега крснога имена да узме још кога свеца да слави;* али не знајући кога наиме да изабере, ради овако: умеси жена 5—6 колачића и сваки намени по једноме свецу, па их стави пред дете, које им је остало у животу. За чиј се колач маша дете, онога свеца славе родитељи после тога као и крсно име своје (Темнић.)[12] За мене су врло важне прве речи, којима се каже, да се данас тражи који светац као заштитник деце, а некада је то чинио заштитник дома. На другом месту Милићевић опет вели: „у јагодинском поморављу, осим крсног имена, неки људи преслављају још по два свеца преко године; једнога — *да им се држе деца;* а другога — да им не липсава стока.“[13] Код Врчевића пак у појединим здравицама о крсном имену чује се молба светитељу „за здравље *домаћинове поштене главе, његови синова и синоваца, унука и омладака* живот и добро здравље“; даље у здравици за домаћицу, да „јој снахе рађале сретну и честиту унучад, *а највише мушки глава*“.[14] Па и клетва, коју Милићевић наводи — тако ми се не угасила крсна свијећа — сведочи, да је свагда једна од најглавнијих молитава светитељу, *да се подмладак одржи,* да се тиме колено продужи. А све је то — држим — излив оне свеопће психичке тежње код људи за бесмртношћу, која се по незнабожачком схваћању састоји у продужавању живота породице помоћу мушкога потомства.

Све горње навео сам за потврду и свога мишљења, да су првобитно и код Срба могли бити кућни заштитници, а те су заменили после данашњи светитељи, уопће крсно име.

На послетку још ћу по једном чешко-немачком речнику навести тумачење речи *шетек,* да и тиме потврдим своје мишљење, а и да покажем сродничку везу појединих словенских племена. У речнику том пише: šetek, šotek, tka, m = duch domovni, hospodářiček, skřitek, křistek, der Hausgott, Kobold. Ros. Š-tek = stareček. (Даље преводим.) Били су то умрли преци, које су како аријски, тако и словенски народи обожавали, ода-

---

[12] Чуп. Год. стр. 97. Наведени начин врачања познат је уопће код Срба само у другачијим облицима. Слично томе врачању раде и девојке на Бадњи-дан, да сазнаду, како ће им се звати муж.

[13] Op. cit. стр. 147.

[14] Три гл. свеч. стр. 100 и 103.

Digitized by Google

вајући им поштовање и приносећи им жртве, да би они *потомке своје и њихов иметак чували и надгледали.* Домаћи породични богови познати су нам под именима: *Děd* (cf. litev. didis = veliký, т. j. muž veliký, *otec* v poměru k malým dětem), *Šetek* (šotek = stareček), *Hospodařik* (otec, vládyka) *Božik, Domovoj, Chozjain* (tehož vyznamu jako Hospodařik.) Ликови њихови имали су место своје *над великим столом, над којим су данас код сељака обешени ликови светих (иконе).* Кипови шетека или шотека код незнабожаца Чеха били су у стану на првом месту, као што и данас код људи сељака ликови светих висе на зиду у куту за столом. Веровало се о њима, *да дом и становнике његове чувају од зла.*[15] — Ко је бивао у кућама Срба сељака, знаће, какова је сличност између горњега казивања и онога, што је у тим кућама видео. Ево и Милићевић описује овако собу сељака: У соби од намештаја свуда има: једноставан кревет од дасака, на ком кућани спавају (старац, баба, и млађа им деца; ожењени млади људи са својим женама спавају по вајатима); има сто, по једна или по две клупе и која столица. Уза зидове, високо од земље, већ под самим таваном, пришивени су од дасака рафови, као поличице,[16] *а о источном зиду икона је онога свеца; који је кући слава.*[17]

На основу свега тога, што сам до сада навео, ја закључујем: данашњој слави — крсном имену у незнабожачком добу срп. народа треба тражити основу у обичају поштовања једног породичног вишег бића. Поштовање тога породичног заштитника није по мом мишљењу позајмљено из туђе митологије или које туђе приче, него је то чиста својина уопће Словена, па дакле и Срба, а то се поштовање у основи својој због психичке сродности људи у том погледу изједначује са поштовањем грчких *ироја* или римских *лара.*[18]

2. Како је могло доћи код Срба до поштовања некојега преминулога претка и како је он временом постао заштитником породице? На та питања није ми потребно одговарати, јер је

---

[15] František št. Kott: Česko-Německý slovnik. V Praze 1882. Dil třeti. Стр. 863.

[16] Ја сам видео, да на њима редовито стоји боље посуђе.

[17] Етн. збор књ. I. стр. 5—6. У кући мога родитеља стоји крсна икона над великим столом под слеменом.

[18] Josef Jungmann: Slownik česko německy (1838) dilj IV. стр, 451: šetek, šotek: duch domowny, genius domesticus, lar, Hausgoft Kobold.

Digitized by Google

то већ учинио г. Васић у својој студији „слава — крсно име.“ Усвајам дакле оне делове његове студије, који о томе говоре и који га показују као стручњака у познавању митологије; посебице пак истичем ово. Усвајам, да су *ироји* — дакле и некадања породичка виша бића — на виши ступањ подигнуте људске *душе*, а не депотенцирани богови. Мени су познати сви обичаји онога дела срп. народа, у коме сам се родио и одрастао, па судећи по оним многим обичајима, који се одмах после смрти и касније за покојнике врше, доиста је временом могло доћи до тога, да су се неки покојници — из којих узрока, то је данас поближе одредити врло тешко — уздигли на ступањ духова, који су онда постали заштитницима целе породице, а можда и племена. Рекох, да је тешко определити узроке, због којих је душа некојега покојника уздигнута на степен ироја, али ако се узму н. пр. срп. нар. песме које говоре о Марку Краљевићу, па се по њима суди, зашто је он постао тако славним међу потомством, може се закључивати, да су тако исто и ти ироји — кућни заштитници — могли бити за живота храбри јунаци, добри пријатељи, заштитници сирота и бранитељи угњетених.[19] После смрти око њих је сплела машта бујне приче, па се онда претпостављало, да пошто су лишени телесне љуске, сигурно могу још више учинити, него што су чинили за живота, — У осталом упућујем читаоца на односне делове студије г. Васића.[20]

3. Како је могао изгледати култ заштитника породице у незнабожачко доба, то је разуме се врло тешко одредити. И г. Васић осећа тежину тога питања, јер вели: „ну ова студија и ако претендује на тачност одговора на поједина питања, која се тичу само култа и обреда наше славе, *ипак је она далеко од тога тврђења, да је овако морало бити кроз сва времена, од када обичај слава у нашем народу постоји.*“ (стр. 957.) Узети пак данашњу славу — крсно име код Срба са свима обичајима, који се том приликом врше, па само по томе данашњем стању закључивати, како је могло негда бити приликом

[19] Н. пр. Вук Кар. жив. и обич. стр. 240. У листу пак за одраслију младеж „Pobratim“-у, који излази у Загребу, штампао је прошле године Dr. Jovan Scherzer своју расправу под насловом „Краљевић Марко у народним пјесмама“. У тој расправи писац по народним умотворинапа прави донекле паралелу између Марка Краљевића и грчких ироја.

[20] Св. за авг. стр. 959—962. Свеска за септ.; стр. 1154—1158.

Digitized by Google

обнављања култа породичнога заштитника, јесте посао много лакши, али такав посао може човека одвести и на странпутицу, као што се то по гдегде догодило и са г. Васићем. Навео сам већ напред његове речи, по којима се види, да он ипак узима данашње стање, па по томе стању прави паралелу између грчког иројског култа и српске славе — крсног имена, односно култа кућнога заштитника. Казао сам и то, да је он том приликом пристран, да је због онога пао у погрешку, због чега је корио другога, наиме да он све гледа очима верног присталице старе митологије и прича незнабожачких, а ни најмање се не обазире на то, да је данас слава — крсно име код Срба црквом дозвољен обред, па да у њему мора бити и нечега хришћанскога.

Немајући података о томе, како је могао изгледати култ заштитника породице у незнабожачко доба, а узевши у обзир, да је поштовање тога заштитника, као што вели г. Васић, хтонијскога карактера, по мом мишљењу, доста је претпоставити, да је тај култ био нека врст *даће или уопће гозбе*, која се могла једанпут у години на дан смрти преминулога претка обавити. Део студије г. Васића, који о томе говори, такође усвајам (стр. 971). Него оно све остало, о чему он даље говори у овој студији, наиме да се сви данашњи обичаји код „славе — крсног имена“ — употреба кољива, вина, зејтина и свеће — паралелом са обичајима у иројском култу могу разјаснити, то ја све никако не могу примити, јер је то на многим местима натрупано; он ту себе наиме показује увек као доброг познаваоца незнабожачких култова, али као слабог познаваоца хришћанске старине. А то је разумљиво. Није ни могуће појединцу све знати.

Милићевић је врло лепо поделио свечаности „славе — крсног имена“ на двоје: „о крсном имену Србин врши у својој кући две врло важне дужности: а) моли се Богу за живе и за мртве (— преко заштитника своје породице); б) сазива своје пријатеље и дочекује путнике и намернике, *те их гости, што може боље, као на највеселији дан у години.*“[21] Ово гошћење чини ми се било је главно и код незнабожаца Срба приликом обављања култа породичнога заштитника, јер је позната она карактерна црта Словена: „крали су, да могу показати своје гостољубље, а ко се о њега огреши, сви су га презирали, шта више дом би му запалили.“

[21] Чуп. Год. стр. 95, 111.

Digitized by Google

То гошћење истиче и срп. нар. песма:

Што протужи рано у недељу,
У недељу прије јарког сунца.

. . . . . .

Ако тужи за невољу му је:
Сутра му је крсно име свето
Крсно име свети Ђеорђије,
А нема га чиме прославити.

. . . . . .

Па је Тодор ужегао свећу

. . . . . .

Те ставио сужње вечерати.

. . . . . .

Али љуба крсно име служи,
Саввала је госте и званице
И кумове и све пријатеље.

А после се и за самог Тодора вели, да је и он

Послужио крсно име своје,
А у своме двору бијеломе.
Почастио госте и званице
И кумове и све пријатеље.

То гошћење — мислим кад прелази извесну меру — лоиста није хришћански обичај и коси се са умереношћу хришћанском. Прекомерно гошћење особито код Срба често се и напада и то не без икаква разлога, па је већ и Милићевић устајао на обрану тога гошћења. „Има у нас — вели Милићевић — људи, који се често кидају од неког родољубивог гњева на сељаке, што много троше о крсним именима, о свадбама или о дућама.“ (стр. 106, прим. 1) А сам међутим у својим делима неколико пута казује ову причу: Славио човек св. Николу, али кад се приближио светац, свечар никако није имао ни паре, па се узмувао и разговарао са женом: чим да прославе свеца, кад немају пара? Жена донесе своје павте (тканице; Art Frauengürtel, cinguli genus Pj. 765) и рекне човеку: Ево продај ове моје павте, те купи што треба, да прославимо своје крсно име; па нека си ми ти жив, даће Бог, купићеш ми друге. (Жив. Срба сељака, стр. 50).

Имају дакле приговори против неумерености српске приликом обављања обичаја и својих оправданих узрока. У Бачкој се често чује ова изрека: у једној години једно венчање, једно крштење, једно крсно име и једна дућа, готова пропаст. А кад се само сетимо оног страшног задуженог стања, у ком се многи крајеви овамошњег српског народа — као што ми је познато — налазе, и кад знамо, како због тога силно

Digitized by Google

страдавамо, онда морамо признати, да су наши стари у том погледу много и много грешили. — И баш та велика неумереност приликом обављања народних обичаја, противна је хришћанској умерености, и то је чисти остатак старога незнабоштва, којега се конзервативни Србин врло тешко одриче.

Нека ме зато нико криво не схвати. Ја нисам противник лепих домаћих обичаја, који се врше у дому православнога Србина, а особито је дивна „слава — крсно име," само кад би се сво то вршило онако, како би требало и хришћанима приликовало; наиме да је том приликом увек побожности, скромности и умерености. Како само врло лепо одговара н. пр. слава — крсно име речима Христовим: где су двоје или троје сабрани у име моје, ту сам Ја међу њима (Мат. 18, 20), па се то приликом резања колача и речима гласно посведочава: Хрїстосъ посредѣ насъ. И есть и бѹдетъ во вѣки. Аминь.

А од онога првога, што наводи Милићевић — молитва за живе и мртве и жртва у славу светитеља — допуштам такође, да је од тога могло понешто бити и у незнабожачком добу; но зато оно, што се данас чини, не мора бити све незнабожачког порекла, као што хоће г. Васић, већ се мора сматрати. да је од тога нешто и хришћанском старином оправдано. Тражити у свима обичајима данашње славе — крсног имена остатака старога незнабоштва, јесте врло несигуран, а где када и самовољан посао, јер се ти обичаји као делови поштовања светитеља — истичем то — очито косе са познатом неумереношћу старих незнабожаца. Обичаји, који се данас код Срба приликом славе — крснога имена врше, сви напомињу умереност — кољиво, хлеб и вино — зато те обичаје *већином* треба сматрати као чисте установе хришћанске. Но који се од тих обичаја имају сматрати чистом црквеном установом, а који су могли бити и у незнабожачком добу, о томе ће бити говора касније.

4. Прелазим сада на питање: кад је и како је постала слава — крсно име код Срба хришћанском установом? На оба питања даје одговора сам назив *крсно* име. Врчевић вели: „по мом и многи мњењу, свака је породица свог свеца одабрала као покровитеља кад су Христову вјеру признали." (Op.cit. стр. 83.) Милићевић опет пише: „кад је вера хришћанска обасјала и српске земље и кад је нашем народу дошло време да раскида с незнабожачком прошлошћу својом, онда је претцима нашим, како се чини, најтеже било растати се с домаћим својим божићима, и напуштати спомен својих покојника. Но апостоли

Digitized by Google

нове вере, дишући слободоумнијим духом, попуне им ту толико осетну празнину понудом: да свака породица, место старог божића, узме за свог домаћег заштитника онога хришћанског свеца, на чиј се дан покретила, па на тај дан у напредак и да чини спомен својим покојницима и да слави своје крштење.“ (Чуп. Год. стр. 99.) Крсно име дакле код Срба почиње од крштења њихова. Историјски део тога питања, држим, не спада у обим ове расправе, стога га изостављам и упућујем читаоца на историју. Напомињем само то, како увек имам на уму, да је коначно и успешно крштење Срба извршено под свршетак деветог столећа, кад су већ одржани били сви васељенски сабори (325—787 или 842) и свч помесни сабори (314—879) и кад је већ на темељу св. писма и списа св. отаца написана била прва система прав. догматичког богословља, спис св. Јована Дамаскина: Тачно изложење православне вере (730.)

А на који је начин извршен тај прелаз из незнабожачког обичаја у хришћански? Да одговорим на то питање, морам се позабавити укратко с догматиком православне цркве о поштовању светитеља.[22]

Као један посредни начин спољашњег богопоштовања јесте у православној цркви прослављање праведника на земљи — у цркви, која се бори. Прослављање то састоји се у поштовању и призивању светих; у поштовању светих моштију и других остатака угодника Божјих; у поштовању икона светитеља цркве Христове; у посвећивању св. храмова успомени светитеља и др. Све то поштовање темељи се на св. писму и на св. предању, а освештано је и старином црквеном.

Ја се нећу упуштати у опширно доказивање свега тога него ћу се само ограничити на некоје доказе о поштовању светих уопће, и то из овога разлога.

Г. Васић у својој студији вели: „у осталом, како је ово замењивање вршено, како се овај процес преласка незнабожаца у хришћанство обављао и како је до тога дошло, да је хришћанска црква примила и усвојила незнабожачке обичаје, то нам показује и наш обичај слава, *који ничег хришћанског у смислу Христовог проповедања нема,* а ипак је од хришћанске цркве примљен и одобрен“. (стр. 968.) Како да разумемо ове речи? Зар не провирује из њих дух рационалистичког за-

[22] Погл. Макарија: Догматичко богословије — по преводу впреосв. еп. Митрофана; део II. стр. 320—332.

Digitized by Google

пада, где се осим неких књига св. писма у учењу црквеном све остало одбацује.[23] Тврдња је г. Васића већ нашла одзива, њу прихваћа и Јован Ердељановић у опису „Доњег Драгачева.“[24] Држим зато потребним истаћи у овој расправи догмат православне цркве о поштовању светих.

Поштовање светитеља са свим се слаже и са св. писмом и са св. предањем. Св. писмо одлучно забрањује одавати некоме божанско поклањање и служење (λατρεία), осим јединога истинога Бога (5. Мојс. 6, 13; Ис. 42, 8; Мат. 4, 10; 1 Тим. 1, 17.); но никако не забрањује тиме одавати поштовање, разуме се, ниже поштовање (δουλεία) и верним слугама Његовим: угодницима и друговима, и уз то тако, да се сва почаст везује за Њега јединога, као дивнаго во святыхъ своихъ (Пс. 67, 36; Ср. Пс. 138, 17; 4 цар. 2, 15.) У новом Завету сам Христос Спаситељ, који је потврдио закон: **Господꙋ Богꙋ твоемꙋ поклонишисѧ, и томꙋ единомꙋ послꙋжиши** (Мат. 4, 10), рекао је верним ученицима својим: **вы дрꙋзи мои есте, аще творите, елика азъ заповѣдаю вамъ** (Јов. 15. 14), и посведочно је пред њима: **иже васъ пріемлетъ, мене пріемлетъ: и иже пріемлетъ мене, пріемлетъ пославшаго мѧ** (Мат. 10, 40), казујући тиме, да се част, која се одаје верним слугама Његовим и друговима, везује за Њега самога. Онај исти апостол, који је изрекао: **единомꙋ Богꙋ честь и слава** (1 Тим. 1, 17), изрекао је на другом месту: **слава и честь всѧкомꙋ дѣлающемꙋ благое.** (Рим. 2, 10.) А други апостол учи: **многѡ бо можетъ молитва праведнагѡ поспѣшествꙋема** (Јак. 5, 16)

Св. предање пак, које је забележено у списима св. отаца, потврђује, да су била доиста празновања, која је од самога почетка свога црква Христова навикла свршавати у част угодника. Књига установа апостолских набрајајући дане, кад слуге треба да су слободне од послова, говори: „да не послују на дане апостола, јер су они били учитељи ваши у Христу и даровали вам св. Духа; да празнују дан првомученика Стефана и дане осталих светих мученика, који претпоставише Христа своме животу“. Црква смирњанска у посланици својој о мучeништву св. Поликарпа сведочи: „ми покуписмо његове кости, благо вред-

---

[23] У преводу догматике Макарија књ. II. стр. 321. у белешци под бр. 257. вели се: Као противници догмата о поштовању светих познати су .... у најновије доба у опће протестанти.

[24] „Насеља српских земаља.“ Етногр. збор. књ. IV. стр. 111.

Digitized by Google

није од драгога камена и чистије од злата, и положисмо их, где је требало. Ту ћемо се, чим могуће буде, сакупљати *весело и радосно*, и Господ ће нам допустити, да празнујемо дан његова мученичкога рођења, *како за спомен оних, који су већ свршили свој труд, тако и за то, да се поуче и утврде будући трудбеници.*" Крв свештеномученика Кипријана купили су ђакони орарима као какву драгоценост.

Тако се ето са свију страна многим доказима може потврдити догмат о поштовању светитеља.

Но је-ли то довољно за оне, који се боре само са разумом људским? Послужимо се зато и ми тим разумом људским, па расветлимо одношај догмата хришћанске цркве о поштовању светитеља према культу незнабожачких предака, који је био опћа својина свију народа пре Христа. Запитајмо се: зар нема тога култа предака код свију народа и после Христа; зар нема и данас поред народних и земаљских светковина, које календари набрајају, и других слава код свију народа; зар нема у историји културној појединих народа увек груписања око некојих личности, које су биле као вође и узори; зар нема и данас око нас сваки час „слава овоме, слава ономе"? Да, има свега тога и данас! Има пак зато, што је поштовање предака неизбрисива црта душе човекове. Па зар за ту црту да не зна непогрешива црква Христова? Зар само она да не сме, она, као прва и најбоља учитељица човекова о добру и злу, *поучити и утврдити будуће трудбенике примером пређашњих трудбеника*, којих — по речима св. ап. Павла — не беше достојан сав свет? (Јевр. 11, 38.)

Ето признајемо, и црква хришћанска поштује своје претке, у томе је она сагласна са култом незнабожачким, али какова је разлика између једнога и другога поштовања, може појмити јасно само онај, који зна правити разлику између светлости и таме. Црква Христова има пред очима једино светлост и ставља као пример вернима својим само чист и светао живот светитеља и угодника Божјих. Она поштује у њима само оно, што припада Богу и она у том погледу не познаје никаквих других обзира. А шта се све и ко се све — осим часних изузетака — у свету не слави, какви ли ту све обзири не владају?

Навео сам све то зато, да покажем, како се догмат хришћанске цркве о поштовању светитеља високо уздигао над обичним поштовањем људи, којега је у свету било и биће га увек.

Једно се само из незнабошгва тако рећи прилепило по-

Digitized by Google

штовања светитеља у хришћанској цркви, а то су гозбе — агапе — које су се држале у спомен св. мученика и у старој цркви. Те агапе по својој основи доиста мирише на незнабожачке даће (περίδειπνον, epulae funebres). И црква се Христова, као проповедница чистоте и умерености човекова живота доиста увек борила против тих агапа, које су биле противне њезином учењу и које су се већином обављале неумерено и разврат но.[25]

Зато ћемо се мало зауставити, па казати понешто уопште о умерености хришћанској, а особито о умерености првих хришћана, јер нам је и то потребно знати, да можемо боље разумети нашу славу — крсно име.

О узроцима грешења човекова св. ап. Јован изражава се овако; **все, еже въ мірѣ, похоть плотскаѧ, и похоть очесъ, и гордость житейскаѧ** (1 Јов. 2, 16.) Гордост — **бѹдете ꙗкѡ кози** — навела је човека да згреши, да падне; али и жеља тела, особито ока — **и видѣ жена, ꙗкѡ добро древо въ снѣдь и ꙗкѡ оугодно очима видѣти** (1 Мојс. 3, 1—6.) И после пада поремећена је равнотежа у човекову бићу између душе и тела; човек је више телесан, материја се у његову бићу особито истиче, и он је зато више склон злу, него ли добру. Ко може порицати то? И усљед тога појмљива је она неумереност и страсност незнабожачкога света, којој се гдекада није знао отети ни изабрани народ израиљски, ма да је плотом био ограђен (Мат. 21, 33.); а не зна јој се увек отети ни новозаветни изабрани род хришћански, као што сведоче мало пре наведени канони васељенских и помесних сабора, а и данашњи живот многих хришћана. Зато је Христова наука и поставила правило: **иже хощетъ по мнѣ ити, да ѿвержетсѧ себе, да возметъ крестъ свой и по мнѣ грѧдетъ** (Марк. 8, 34.) Проповедница и чуварица науке Христове, црква хришћанска, на уста својих пастира — проповедника увек се старала и стара се, да се та заповест о само одрицању — треба је само правилно схваћати, да она наиме није противна телесној природи човековој — што боље усади у душе верних.

У историји хришћанске цркве особито се истиче умереност, дакле самоодрицање првих хришћана. Навешћемо некоје доказе за то.[26]

---

[25] Погл. тум. прав. од впреосв. еп. Милаша: I. 461; II. 175; II. 87—88; II. 199—20.

[26] Kraus: Real-Encyklopädie der christlichen Alterthümer. II. B. S. 353. sub voce Mahle.

Digitized by Google

Плиније млађи јавља Трајану о хришћанима Мале Азије: morem (Christianorum) tuisse, coëundi ad capiendum cibum promiscuum, tamen et innoxium. (Plin. iun. Epist. 97.) Подругљиви Лукијан Самосатски пак назива хришћане κατωχρωμένοι (бледима). Исто тако и други писци истичу велику умереност старих хришћана. Филон — не схваћајући хришћанске умерености у њезином правом значењу — назива египатске хришћане шта више Јесејима, јер проводе исто тако строги начин живота, који је проводила и ова секта за време Христово. Због те своје умерености стари су се хришћани чували свакога саобраћаја са незнабошцима, а било им је и строго забрањено учествовати у њиховим гозбама (60 прав карт. саб. Види тум. прав. II. 199.) Један епископ из Шпаније — Марцијал — био је оптужен због идолопоклонства и осуђен, јер је јео са незнабошцима. Заповест та, разуме се била је издана и зато, што је хришћанима забрањено било јести све оно, што је жртвовано идолима (Дела ап. 21, 25.); али се том забраном желило уједно сачувати хришћане и од познате неумерености и развратности незнабожачке.

Ево нам још једне опомене гледе тога чак из апостолских времена. „Који сте позвани на спомене покојницима, са умереношћу и у страху Божјем једите, да се можете и помолити за оне, који су преминули. Ви, који сте презвитери и ђакони Христови, ви морате увек трезвени бити и ради вас и ради других, да би могли оне, који неумерено живе, опомињати. Писмо наиме вели: **сильніи гнѣвливи сѹть, вїна да не пїютъ, да напикшеся не завѣдѹтъ мѹдрости, и право сѹдити немощнымъ не возмогѹтъ** (Приче 31, 4—5.) И презвитери и ђакони заиста су по свемогућем Богу и Његову љубљену Сину управитељи цркве. Али то не велимо зато, да они никако вина не пију, јер би тиме презрели оно, што је Бог на радост створио (Пс. 103, 15.), него нека се не опијају. Писмо наиме не вели „вино нека се не пије“, него говори: „не пиј вино неумерено.“ (Сирах. 31, 31.) И опет вели: **тернїя прозѧбаютъ въ рѹцѣ пїѧницы** (Приче 26, 9). Ово пак не говоримо само за клирике, него и за све хришћане световњаке (Еф. 5, 18), који су названи по имену Господа нашег И. Христа. Јер и њима је речено: **комѹ горе; комѹ молва; комѹ сѹдове; комѹ горести и свары; комѹ сокрѹтенїя котце комѹ сини очи; не пребивающымъ ли въ вїнѣ; и не назирающымъ ли, гдѣ пирове бываютъ** (Приче 23, 29—30).[27]

[27] Ап. установе. VIII. 44.

Digitized by Google

А у чему се састојала та више пута споменута умереност првих хришћана? Ево у чему! Аврелије Пруденције, песник римских хришћана (рођ. у Шпанији 350, умро 410) описује ту умереност овако:

sint fera gentibus indomitis
prandia de nece quadrupedum,
nos oleris coma, nos siliqua
foeta legumine multitudo
faverit innocuis epulis.[28]

После свега наведеног ја закључујем: проповедници Христове науке међу незнабошцима Србима апостолском ревношћу и великом стрпљивошћу имали су се постарати: а.) да се мрачно поштовање незнабожачких кућних заштитника замени на темељу св. писма и св. предања канонима (IV. 6. 8. 10; VII. 7; Гангр. 20) утврђеног догмата о поштовању светитеља са светим поштовањем једног угодника Божјег, који је одабран, да буде посредником између милостивога Бога и чланова дотичне породице, било живих било мртвих; уопће проповедници ти имали су се постарати, да Срби место незнабожачког празновања изаберу један дан у години у спомен крштења, кад ће се молити за живе и мртве или непосредно самом Богу, ако крсно име пада на који Господњи празник,[29] или посредно, ако је крсно име на који богородични или светитељски празник, пресветој Богородици, св. анђелима и св. угодницима Божјим; б.) гледе гозбе пак, која се пре приређивала у спомен кућнога заштитника, јер ју је искоренити тешко било, пошто је она постојала и у старој цркви под именом агапе, да се снисходљиво поступи, да се она дозволи, али да се према новој вери изаберу за ту гозбу такова јела, која одговарају хришћанској умерености и која су хришћанском свету већ дотле позната била као Богу угодна и која су у хришћанској цркви добила символско значење.

Тако је ето примила српска породица за заштитника једнога угодника Божјег, односно тако се она заветовала једном дану у години у спомен свога крштења, и тако су за гозбу, која ће се тога дана одржавати, узети кољиво, хлеб и вино.

---

[28] Нека буду дивља јела народима необузданима од закланих четвороножних животиња, а нама нека прија код нешкодљивих гозби лишће од зеља мноштво презрених махуна са зрневљем.

[29] Види „шематизам епарх. пакрачке“ од г. 1898. Сл. Г. стр. 3—4.

Digitized by Google

Томе су још придодане неке симоличке радње: кађење (тамјан) и осветлење (свећа.)

Гледе начина прелаза Срба у хришћанство усвајам мишљење, да је „по свој прилици прелазила област по област или племе по племе. Број свештеника, који су вршили покрштавање, није могао бити тако велики, да би стигао извршити то у исто време у свима српским крајевима.“[30] Може се зато још претпоставити да је крсно име првобитно везано било за један храм. И тако би онда слава храма била и слава свију парохијана тога храма. Временом је због сеобе из једног места у друго, услед женитбе (домазет), крвне освете и др. — то заједничко светковање и славе храма и славе крснога имена ишчезло, те се данас свака слава посебице обавља, а и породице су се гледе крснога имена измешале.

5. Треба ли још да поставимо питање: како је српски народ пригрлио ту хришћанску установу, поштовање једнога Божјег угодника, као и небесног заштитника и посредника пред престолом божјим, или уопће заветовање једном дану у години за спомен крштења? Зар није то питање поред красних народних песама и поред опширних описа обављања крснога имена, који казују љубав свакога правог Србина према свом крсном имену, није ли зар — понављам — питање то сасвим излишно? Изгледа да није! Ево како мисли г. Васић: „И ако је хришћанска црква наметнула једно име, једнога свеца, који се сматра као главно лице при прослављању славе, ми ипак видимо, да та имена нису ни близу тако популарна, као што је сам општи назив слава.“ (стр. 962.) А ту своју тврдњу оснива на казивању Милићевића: „ћах те молит' да ми понесеш свећу и колач у цркву, да се не маем за малу ствар... По овом изгледа, да је главна слава у кући.“ (Год. Ч. стр. 124.) Но Милићевић сам то место тумачи: „ово се прича као сведочанство *колико неки свечари маре* да оду у цркву на своје крсно име.“[31] А још казује, да тако ради само које инокосан, ко дакле нема кога на дому оставити, ко ће госте подворити. Зато се ту и може једино истаћи оно велико гостољубље Словена, о коме сам већ говорио и које можда где где претеже приликом прослављања крснога имена, али се никако, држим, не сме због тога слабити уопће значај славе — крснога имена код Срба данас као хри-

[30] Етногр. збор. књ. IV. стр. 113.

[31] Етногр. збор. књ. I. стр. 153.

Digitized by Google

шћанске установе. За одбрану крснога имена као хришћанске установе код Срба, навешћу ове красне речи Врчевића: „Сваки се домаћин на вријеме почне приправљати са свим оним, што му се за крсно име у кући оће, или може или не може. Он про све године, може се рећи, од својих уста штеди, а камо ли да у какове беспослице троши; а што о Божићу и крсном имену потроши, не жали зато што он не цијени, да је само народни но управ црквом узакоњени обичај и кад не би своје крсно име служио, чинило би му се да се не само оном свецу, него и Богу противи. Тако наш побожни народ.[32]

Прелазим сада на саме делове славе — крснога имена, на обичаје, који се том приликом код Срба врше. Но у напред истичем, да мене највише занима најглавнији обичај код крсног имена, а то је употребљавање *кољива*, па ћу зато о њему највише и расправљати, јер се баш гледе кољива најмање могу сложити с г. Васићем.

Димитрије Витковић
Загреб.

[32] Три глав. свеч. стр. 83—84.

Digitized by Google

Српске вероучевне књиге у Аустро-Угарској

У ВРЕМЕНУ ОД 1690.—1902. ГОД.

(Историјско-библиографски приказ)

Вељко Миросављевић.

Циљ је овом историјско-библиографском приказу, да набројн и прикаже по могућству све вероучевне књиге, што су написане, штампане и употребљаване код нас Срба у Аустро-Угарској од пресељења у ове крајеве 1690. па до данашњих дана.

Да ће овај приказ бити непотпун, то је извесно. Али, мислимо, и овакав не ће бити на одмет, јер до данас овакове збирке у нас није било, па је и онај, који се хтео мало боље упознати са литературом наших вероучевних књига, морао утрошити и много времена и много труда, док је са разних страна прикупио и сазнао оно, што му је потребно било. Уз то ће, надамо се, олакшати донекле посао ономе, који се буде одважио, да састави опширну и исцрпну историју наших вероучевних књига.

У набрајању и приказивању појединих књига ићиће се овде хронолошким редом њихова излажења — у колико им се могла похватати прва издања. Да не би било понављања, сва потоња издања једне књиге споменуће се одмах, чим се о дотичној књизи буде први пут говорило. Натписне стране појединих књига саопштаваће се онако, како су са саме књиге преписане, односно како су забележене у Шафариковој Geschichte d. Südslav. Literatur (herausgegeben von Josef Jireček. Prag 1865), у Српској библиографији Стојана Новаковића и у другим библиографским белешкама и прилозима.

Прилике, у којима су наши претци 1690. године у ове крајеве прешли, а тако исто и прилике, у којима су се они налазили нарочито првих година по доласку свом овамо, нису биле ни мало погодне за развијање књижевног живота. Старих *српских* штампарија је нестало, а нових са ћириловским словима у Аустрији све до 1771. године није било. Просвећенији сродни и пра-

Digitized by Google

вославни народи (н. пр. Руси) далеко, а саобраћајна средства оскудна. Зар се у таким приликама и могло шта очекивати?

Па ипак нам изгледа мало касно, кад се каже, да је прва књига српска у овим крајевима, која је и као *вероучевна* послужила, написана тек 1717. године. Јер, ако није било штампаних књига, морало је бити *рукописних* књига за прву наставу у познавању писмена, бројева, вере и т. д. Не могу се друкчије замислити ондашње не баш тако ни ретке српске школе и она фактична „писменост", која је већ за првих година борављења у Аустрији међу Србима постојала. Књига таквих (рукописних) је, дакле, зацело морало бити. То доказују уз мало час наведене околности и — сачуване рукописне књиге. Само што су те књиге биле врло ретке, па ни те се нису све сачувале.

I.

Прва, дакле, вероучевна књига био би онај српско-словенски буквар од 1717. године, што га је приказао Ст. Новаковић у XXXIV. књизи „Гласника Српског Ученог Друштва", а за који исти српски научењак држи, да га је написао *Кипријан Рачанин*, један од оних калуђера, који су са патријархом Арсенијем Црнојевићем прешли у ове крајеве. Исти буквар објављен је у изводу и у 67. књизи »Гласника Срп. Уч. Друшта«[1] и има овај натпис:

1. **Грамотік илі тченіа писмени книжнаго.**[2] Има свега 635 страна. Написан је ситним минејским словима на хартији, на формату 12⁰.

Из записа „**Ѡ свр'шеніи книги сіе**", који се на крају налази, види се да је књига довршена **въ лѣто ѿ рождества Христова ах҃ѱ҃ї** (1717.). Но ко је писао и где — не казује се. Рукопис овај налази се у библиотеци Срп. Ученог Друштва под бр. 141. (сада Срп. Краљ. Академије) и набављен је заједно са рукописима Гаврила Стефановића, а по једнакости руке могло

[1] Под натписом „Буквар и библија", стр. 364—368.

[2] Ст. Новаковић у расправи својој „Стари српско-словенски буквар" (XXXIV. књ. „Гласника Срп. Ученог Друштва", стр. 61.) наводи натпис овако: Граматик или ученіи писмени книжнаго.

Digitized by Google

би се судити, да га је писао сам Кипријан Рачанин, учитељ Гаврилов, као што то Гаврило сам спомиње.[3]

Исто тако није извесно ни то, да ли је овај буквар самостална радња или је препис каквог руског буквара. По сличности букварског дела му са букврским делом књиге, која ће одмах за овим приказана бити, као и по томе, што се у њему надимак бл. Августина Хипонског пише „Гипонскій“ (а то је по руском правопису) — може се узети за поуздано, да је овај буквар рађен по угледу на који дотадањи руски буквар, може бити онај Василија Бурцева од 1634.[4]

Садржај му је ово: На самом почетку налази се упутство како се ваља прекрстити. (Начинаем, отроче, ѹчити се ѿ знаменїа кр'ста, ѿ имени божїаго, да начнет знаменающіи себѣ и глаголющи Г. жѣ: Въ име оца и сына и светаго дѹха аминъ. — А ж. Кр'стное знаменїе тако сложенїем пр'ст в' десніе рѹки подобает въсакомѹ[5] благочестивомѹ христїанинѹ на себѣ изображати, первѣе на челѣ егоже касает се вишши рог кр'ста, второ на чревѣ, егоже достизает нижніи рог кр'ста, г-е на правом рамѣ егоже рог кр'ста въ правой ширинѣ касает' се, д-е на лѣвом плечѹ, егоже рог кр'ста въ лѣвой ширинѣ достизаетъ). По том долазе Азбука или писмена, прво минејска, па курзивна. Онда кратка опомена деци и учитељима. Па слогови са два и три слова, затим слогови са три слова уједно „знаменателніи“, и четири кратке мудре изреке. Надаље „Слози словесъ подъ титлами“ (кратице). опет мудре изреке, које почињу са појединим словима из азбуке. (Све ово на првих 9 листи). — За тим, испод слике Исуса Христа и Богородице, долазе: Молитвы вѹтрніи (између осталих и ѿ одра и сна...). — Сѵмволъ православніе вѣри пр'вагo никиенскаго с'вора и втораго Константинополскаго въселиенских с'воровъ. — Молитвы пред ѡбѣдомъ, въставъ ѿ трапези, пред вечерѹ, благодаренїе по вечери, на санъ грѣдѹщим мирским чловѣком. — Сѵмволъ или исповѣданїе православніе вѣры единые светые сьборніе и апостолскіе въсточные цркви иже въ светых ѿца нашего Аѳанасїа, патрїарха алексан-

[3] Гласник Срп. Уч. Др.. књ. 43. стр. 59.

[4] Гласник Срп. Уч. Друштва, књ. 34. стр. 57.

[5] Ове речи стоје около мастилом насликане руке, која представља како треба наместити прсте при крштењу. На врху је рама, који опкољава руку, крст у врацима, и у угловима његовим слова Іс Хс Ни Ка У раму око крста стоје брзописом исписане речи: Ѹказ' рѹки светаго апостола прозваннаго Андреа, якоже подобает' знаменати се.

Digitized by Google

дрїискаго. — Десѣтословїе и Двѣ заповѣди, въ них же съкращеннѣ съдержит се въсе десетословїе и въсъ закон и пророци высет. — Седамъ съмртныых грѣховъ лютѣйших. — Седам дѣлъ милосрдїа къ тѣлу присавакупших се. Седам дѣлъ милосрдїи духовных. — Девѣтъ блаженстав Іисъ Христом. — Приказанїи цр'ковных 3. како христїаном жити требует. Све то до 34. листа). — Онда долазе бројеви до шест стотина хиљада (од а—ѯф), па после њих Просодїе в'рхнее, се же требут' Словене. — После овога опет: Молитва дѣтем' въ начѣлѣ хотѣщимъ оучити се (коју: сами да глаголютъ за учителем'). — Исповѣданїе православнїе вѣры, иже въ светых' отьцъ наших Амвросїа медиоланскаго и Августина гипонскаго епископовъ. — Аданасїа блаженнаго патрїарха великїе Антїохїе и Кирилла александр'скаго изложенїе въ кратцѣ ѡ вѣрѣ, въпроси и ѿвѣти. (Лист 35—41). — За тим: Букварь словенских писмен оуставныхъ и скорописных са поучним стиховима за вецбање у читању (а можда и учење на изуст) на сва слова из азбуке. — Напослетку молитвице и призиви: Боже едины, Богородице ѡ Дѣво, Небеснїи чини, Ѡ въси свети — и за тим црвеним словима: Конецъ букварь сїимъ. (Лист 41—53).

После овога долази формулар за пријатељско писмо и за тим библија старог завета, а после свега онај напред поменути запис Ѡ съвр'шенїи книги сїе.

Како овај Рачанинов буквар није био штампан, те услед тога ограничен можда на само једну-две школе, то није могао бити од већег практичног значаја. Од већег значаја могу бити само *штампане* књиге. А такове су били тек буквареви, што их је под митрополитом Мојсијем Петровићем (1818 – 1730.) донео из Русије његов секретар Владул Малајеску.[6] Те буквареве, управо *катихизисе* (као што ће се за мало видети), саставио је у почетку владе Петра Великог (1720.) *Теофан Прокоповић* испрва учитељ у духовним школама у Кијеву и Петрограду, а по том архиепископ новгородски. Ови, дакле, буквареви беху не само први штампани буквареви, него уједно и *први штампани катихизиси* у нашим школама.

Биће да су буквареви ти услед све већег множења

[6] Д. Руварац: Катихизис за правосл. Србе у XVIII. веку. („Хр. Весник" за г. 1890. св. IV, стр. 232.)

Digitized by Google

школа[7] врло брзо разграбљени, и да се осетила велика оскудица у њима, када се велики ревнитељ за народну просвећеност митрополит Мојсије Петровић већ на две године доцније нашао принуђен, да потражи штампарију, у којој би исти буквар могао прештампати. У то доба (1718—1839) потпадала је под Аустрију и римничка епископија, јер од пожаревачког мира 1718. припаде Аустрији темишварски Банат, мала Влашка (до Алуте) и београдски пашалук. Владике „влахозапланске или рибничке“ биле су посвећиване у Београду и Карловцима, и архиепископ београдски онога времена звао се митрополит свега православног народа под влашћу аустријском „у Србији, Славонији, Угарској, Хрватској, Банату темишварском и *Угровалахији* ћесарској.“ А у Римнику је, по сведочанству влашког библиографа Димитрија Јарку, владика Антим Ивиренул основао 1705. штампарију са ћириловским словима.[8] У тој римничкој штампарији бише прештампани Прокоповићеви букваревн 1826. и 1727. по наредби митрополита Мојсија Петровића, а 1734. по наредби не мањег ревнитеља за народну просвету митрополита Вићентија Јовановића (1731—1737.)

Натпис овога буквара и катихизиса (на римничком издању од 1726.) јесте овај:

2. Первое оученіе отрокѡмъ внемже бѹкви, и слоги, таже краткое толкованіе законнагѡ десѧтословіѧ, мл҃тви Гд҃ни, сѵмвола вѣры и девѧти блаженствъ. Напечатасѧ же повелѣніемъ и благословеніемъ и всѧкимъ иждивеніемъ Преч҃тн҃ѣйшагѡ и Преѡсвѧщенн҃ѣйшагѡ Гд҃на Мѡѵсеѧ Петровича православнагѡ Архіеп҃копа и Митрополита Белиграда и иннихъ странъ. Въ еп҃копіи Рымнической. Лѣто Гд҃не ѩѱкъ. Иліа ѿ Чернаводы: тѵпографъ. — 12⁰, стр. 270.

Ово прво издање описао је и Д. Руварац у „Јавору“ за г. 1887. (стр. 758—761), а нашао сам и ја у библиотеци срп. велике гимназије новосадске под бр. 4292 један добро очуван примерак (својина прво „попа Теѡдора ѹ борчи, лето ѩѱки“, затим „Исаиѧ Єромонаха войловчанина 1738.“, и напослетку „Ни-

[7] До тога доба било их 16 само на територији данашње бачке жупаније (Летопис М. С., књ. 217. стр. 108.)

[8] Гласник Срп. Уч. Друштва књ. 34. (Чланак Ст. Новаковића: Букварн са Србе од 1827. и 1734., стр. 234.)

Digitized by Google

колаѧ Поповича учителѧ вароши в' рѹмѣ 1772.“), те га са овог примерка и приказујем. Има двојаку пагинацију: прва је доле и почиње на првом, натписном листу са Ѧ па се наставља са ав, аг, ад (натпис и предговор); затим долазе два листа без пагинације (сам буквар), а на листу, који за овим долази и на чијој се првој страни завршује букварски део, отпочиње друга, горња пагинација; опет са а и наставља се тако до ркд. Свега дакле има 135 листи или 270 страна.

Садржај му је ово: После натписа штампани су Стихи сложенни (12), у којима се у кратко означује циљ овој књизи (да полѹчимъ имѣть в' нѣѣ пребыванїе), а после њих, под линијом, потписао се: Славенскагѡ діалекта, и Еллискихъ Словесъ оусердный поправитель, недостойный Бгомолецъ Стефанъ Іеромонахъ, Игѹменъ Митрѧ Говорскагѡ. Затим Предословїе ѡбще ко всѣмъ православным' од митрополита Мојсеја Петровића у облику посланице какве и данас шаљу народу наши архијереји н.' пр. о Божићу;[9] у њему митрополит пре свега напомиње речима евангелским, да човек не живи само о хлебу него о свакој речи, која излази из уста божјих, па знајући то (он. митрополит) не оставља возљубљену децу своју без слова божјег и светих му заповеди, но намисли издати ову књижицу за наставу и поуку свога народа, који нека је прими, разумева и поучава себе и своју децу, а нарочито нека „протопопи и прочїи попове и сщенници“ уче своје парохијане, о којима ће рачуна полагати, најусрдније закону божјем.[10] — По том долази букварски део: Началное оученїе. Ко имѧ Оца и Сна и стагѡ Дха, Аминъ. Бже въ помощь мою вонми, и вразѹми мѧ во оученїе сїе — па азбука: прво мала па велика заједно са именима им. За тим слогови са два слова (свега три реда). На Слози имень по азбѹцѣ под' титлами. Онда Число црковное (од а—ѳї). Напослетку Имена просщдїамъ. И то је сав букварски део (свега на 5 страна). — На другој страни листа, на којем отпочиње нова пагинација, почиње сам катихизис са тек-

[9] Оглавље му је: Мѡѷсей Петровичъ, Бжїею Мтїю Православный Архїепископъ Белградскїй, и Митрополитъ всегѡ Хрстїанскагѡ народа под властїю Престгѡ Римскагѡ Цесаря, во Сербїи, Славонии, Хвнгарїи, Хорватской, Оугровлахїи Цесарской, и Банатѣ темишварскома: и вгѡ Престлгѡ цесарскагѡ Величества сѵкѣтникъ. Мирнагѡ здравїѧ, и дѣйственагѡ сїсенїѧ ѿ Гда Бга желаемъ, и просимъ вашемѹ хрстолюбїю, и нѣѣ Архїерейское благословенїе посылаемъ' ѡбще всѣмъ, якѡ моимъ возлюбленным чадѡмъ.

[10] И у руским издањима има „Предословїе“, али је сасвим друкчије од овога, и величином (веће) и садржином.

Digitized by Google

стом и словенским и влашким и то тако, да је словенски текст на левој, а влашки на десној страни. Главни натписи су ови: 1. Ѡ законѣ бжїи иже въ десѧтословїи. Ту, пошто је у два питања и одговора речено шта су и које су божје заповести, долази (на питање и одговор) опширно тумачење сваке божје заповести посепце. У одговору на последње питање додају се још Бѣдѣнїѧ обще къ законѣ Бжїю потрєбнаѧ, у којима се у пет тачака казује: да је десетословље обавезно не само за Јудеје него и за све људе, да заповести десетословља треба вршити са страхом и љубављу, да нам се ваља молити Богу, да не престане укорењивати у срца наша тај страх и љубав, да заповести божје вршимо непритворно ни из личних интереса, и напослетку да човек може грешити не само својим преступањем божјих заповести него и учествовањем у туђим гресима, чега нам се ваља чувати. Завршује се тумачење десетословља 17. и 18. стихом псалма 102. (Све то на листу 1—75). — За овим долази (до л. 84.): Толкованїє молитвы Гдни: Оче нашъ. Тумачи се (без питања и одговора) прво призив, затим поједине молбе и напослетку славословље тако, да прво дође односни текст па за њим само тумачење, које има облик побожног разговора с Богом и свако поједино може послужити као молитва за себе. На крају тумачења су 18. и 19. стих псалма 144., који говоре о том како је Господ близу оних, који га у истину призивају и саслушава молитву оних, који га се боје. — Иза молитве господње долази Поздравленїє Архгглское Прєстѣй Дѣѣ — Бцѣ, „који је сам по себи тако јасан да му не треба тумачења.“ На другој страни листа 85. долази Ѳумволъ стыѧ православныѧ вѣры, толкованїємъ изјасненный — на сличан начин као и молитва Господња. Завршује тумачење ово са прва два стиха V. главе посланице к Римљанима. — На листу 98., другој страни, отпочиње Краткоє толкованїє Блжєнствъ Ѳѵлскихъ у питањима и одговорима. Пошто је у прва два питања речено шта су и које су изреке Господње о блаженствима — тумачи се свака изрека посепце. На крају тумачења је Вопросъ обцїй ѡ блаженствахъ, у коме се напомиње: да сваки хришћанин треба да је и сиромашан духом, и да плаче итд.; и да прва четир блаженства показују, како се грешник Богу обраћа, а друга четир да показују плодове истинског покајања. Завршује се тумачење ове на другој страни листа 127. — Сасвим на крају на другој страни 128. листа, налази се поговор, у коме се напомиње: да је ово кратко тумачење ради мале деце, а црковници, који

Digitized by Google

ће децу учити, дужни су тумачења научити на изуст, да би лакше могли децу учити и испитивати их.

Друго издање од 1727. (нешто мања 12⁰, листа 72) у главном је једнако са првим. Разликује се у овом: 1. што му је текст само славенски; 2. што се „поправитель“ сада овако потписује: „Славенскагѡ діалекта оусерднѣйшій Поправитель, недостойный Бг҃омолецъ Стефанъ Vпоѱіфіосъ Пр҃тола Рымническагѡ“;[11] 3. што је букварски део проширен не само у слоговима са два слова на све самогласе, него су овамо додати још и слогови са три слова: вра, вра и даље тако на е, и, о, ѹ, ѫ, ы, ь, ѣ, ю, и ѧ; и 4. што су иза тумачења блаженстава штампане (на листу 69—71) црквене заповести: Ѳ десѧти заповѣдіи Цр҃ковныхъ, ꙗже долженъ есть всѧкъ Хр҃тіанинъ съ ѿпасеніемъ хранити.[12] Текст ових заповести је мало проширен, и као што се види, има их десет. Да се види, како су проширене и која је то заповест које данас нема, наводимо овде 2. 3 и 4. (ово је та непозната данас):

ѥ: Хранити посты оуставленныѧ въ православной Цр҃кви нашей въсточной. Развѣ аще есть дѣтещный возрасть, или немощ', или должность сирѣчь трѹдъ, или скѹдость, или любовь,[13] или бл҃гвеніе,[14] тіѧ бо причины раздрѣшают' пост'.

ѕ: Чтити Дх҃овныѧ, сирѣч' Пастырѧ Цр҃ковныѧ и Настоѧтелѧ, и сщ҃енники, дх҃овныѧ ѿцы, и оучителѧ слова Бж҃іѧ, и про҃: ꙗкоже гл҃етъ Павелъ Ап҃толъ: Такѡ насъ да непщѹетъ чл҃къ, ꙗкѡ слѹги Хр҃товы, и строителѧ тайнамъ егѡ. И сіе найпаче кійждо Христіанинъ должен' хранити, да бы міръскій чл҃къ не примѣшалсѧ въ дѣла дх҃овныхъ.

ѕ҃: Воздаѧти сщ҃енникѡм' Парохіалнымъ годный доходъ, не ꙗкѡ мздѹ за ст҃ыню, но ꙗкѡ ѡброк' на препитаніе, да слѹжаѧй ѡлтарю живъ бѹдетъ: и да бы моглъ и дрѹгимъ страннымъ помагати.

Треће издање од 1734. разликује се од првих у овом: 1. што је натпису књиге место имена Мојсија Петровића стављено: Преѡсщ҃енн҃ѣйшагѡ Гд҃на, Гд҃на Никентіа Іѡанновича Православнагѡ Арх҃іеп҃копа и митрополита Бѣль Градскагѡ Исо-

---

[11] О овом Стефану види више у „Јавору“ за год. 1887. стр. 759. (Д. Руварац: Први печатани буквар за Србе и Влахе).

[12] Ових заповести нема у руским издањима.

[13] Ових заповести нема у руским издањима.

[14] Прва реч (любовь) не знам шта би требала да значи; друга (бл҃гвеніе) мислим да значи: трудноћу (бременитост) или порођај.

Digitized by Google

вѣтника Цесарскагѡ, а уз годину штампања додато још: мѣца Ѳ҃; 2. што су „Стихи сложенни“ и потпис попрактитель-а сасвим изостали; 3. што је у предговору место имена М. Петровића стављено име Вићентија Јовановића, и 4. што ни у њему нема ових црквених заповести. Текст је словенски. *Ново* је у издању овом: *додатак* поговору, који гласи: Ѩще же кто возимѣетъ сѹмнителство ѡ сихъ толкованїѧхъ, той да вѣсть, что бѹдетъ дрѹгаѧ книжица содержащаѧ въ себѣ всѣхъ здѣ положенныхъ толкѡвъ, ꙗсныѧ доводы и свидѣтелства ѿ сщенныхъ писанїй, до тоеѧ оубѡ книжици всѧкъ сѹмнѧщїйсѧ ѿсылаетсѧ. Како се пак овај додатак налази и у руским издањима, то изгледа, да су за основу овом издању послужили и Петровићево и које руско издање.[15]

Уз ову књигу био је већ у то доба познат код нас и познати катихизис кијевског митрополита *Петра Могиле* (Православное Исповѣданїе кадолической и апостолской церкви восточной), који је цела православна црква примила за симболичку књигу и који је послужио за основ свима потоњим православним катихизисима. У правилима, што их је митрополит Вићентије Јовановић прописао 3. марта 1733. за свештенике, налаже се у 1. §-у: да сваки свештеник мора имати између осталог и »2. катихизис московског издања или печерског (т. ј. Могилин), који садржи у себи кратку и јасну богословију о св. Тројици, оваплоћењу Сина Божјег, о тајнама Новог Завета и остале догмате свете источне православне цркве.«[16]

Као што је познато, године 1739. завео је епископ бачки Висарион Павловић (епископовао од 1731—1756.) у својој резиденцији у Н. Саду »Духовну Колегију«, којој је био задатак, да образује кандидате за свештенике а која се одржала и после смрти Висарионове. Први префект овој школи био је Рус *Емануило Козачински*, касније *Дионисије Новаковић*, потоњи епископ будимски; од осталих учитеља Рус *Василије Крижановски*,

[15] По један примерак другог и трећег српског издања и некоја издања руска налазе се у карловачкој патријарашкој библиотеци, а једно руско издање (од 1751.) има и у библиотеци Матице Српске.

[16] „Беседа“ за 1868. бр. 21—32. — Д. Руварац: Правила за калуђере и свештенике у „Јавору“ за 1887. г. бр. 18—22.

Digitized by Google

а касније (под Мојсијем Путником)[17] и *Јован Рајић*. Ова школа односно учитељи њену дали су неколико нових вероучевних књига, које су се у прво време *преписивањем* умножавале и изучавале.

Тако 1741. састави један од учитеља исте школе *литургику*, прву у нас, која је све до 1824. била једина вероучевна књига те врсте у нас. Натпис јој је овај:

3. Єпитомъ сказаніѧ сѿєннагѡ храма, ризъ єго, и въ немъ совершаемыѧ бѫственныѧ лїдѹргіи со окрестности єѧ, чрезъ краткіѧ вопроси и ѿвѣти сочиненъ Ко оупотребленіє сѿєннослѹжителей православныѧ восточныѧ кадолическіѧ цр҃кве Благословеніємъ Прєѡсщєннѣйшаго Єпископа Бачкаго, Єгєдинк: и Єгар: лѣта обновленіѧ сїсатъ 1741.

Један рукописни примерак ове литургике чува се у библиотеци епархије бачке под бр. 1213. Преписао га је „з Божїимъ Произволеніємъ Іѡанъ Костичь мца Апрїл: 25. Е лѣто Гдне ѕаѱзд (1764.) на 4⁰, и има свега 34 листа. Штампана је први пут тек 1768. године у Млецима у штампарији Грка Димитрија Теодосија (родом из Јањине, који је у Млецима 1760. или 1761. г. основао штампарију са ћириловским словима) под натписом: Єпитомъ или краткаѧ сказаніа Сѿєннагѡ Храма, ризъ єгѡ и в' немъ совершаемыѧ Божественныѧ Литѹргіи со окрестностми єѧ, чрезъ краткіѧ вопроси и отвѣты во употребленіє Сѿєннослѹжителей православныѧ Церкве восточныѧ кадолическіѧ благословеніємъ прєѡсвѧщєннѣйшагѡ Г. Єпископа Бачкагѡ, Єгєдинскагѡ и Єгарскагѡ сочиненъ лѣта Хр҃това 1741. (Без означења места и године штампања; мања 8⁰, стр. 100) — По други пут је штампан овај Єпитомъ „иждивеніємъ г. Даміана Каумціи новосадскагѡ книгопродавца въ Бѹдинѣ градѣ Писмены краленскагѡ Оуніверсітета Єнгерскагѡ 1805. (8⁰, стр. 190).

На основу потписа, који је на крају предговора у млетачком издању означен са почетним писменима „Д. Н.“, као и на основу сведоџбе Павла Соларића приписује Стојан Новаковић[18] ауторство ове књиге јеромонаху Дионисију Новаковићу префекту поменутог „Духовног колегијума“ и „Проповедије“. која ће одмах за овим приказана бити. Да је ово мишљење Нова-

[17] О школи овој под М. Путником види у Д. Руварца „Јовану Рајићу“ Ср. Карловци 1902. стр. 34.

[18] Ст. Новаковић „Срп. Библиографија“ стр. 11. (610).

Digitized by Google

ковићево основано потврђују и остале околности, као: година у којој је Єпитомъ написан, потицање и благослов епископа бачког Висариона Павловића, а особито стил, који се у предговорима те две књиге одмах на првом почетку види да је једнога писца.[19]

Садржај ове литургике по рукопису Јована Костића ово је: На првом месту долази „Предисловіє к' благочестивомъ читателю", у коме се излажу побуде и значај ове књиге. Због занимљивости му наводимо га овде у целини:

„Не иннаѧ читателю благохотный и[20] сицеваго чрезъ вопроси и ѿвѣти ѿ храмѣ бжественномъ исшеннѣй въ немъ бываемѣй жертвѣ сочиненіѧ вина есть, развѣ тѹюжде Бгѹ пріносѧщихъ жертвѹ сщенносл҃жителей полза ꙗже ѿ праваго сщеннѣнихъ вещей познаніа плодопріемлетсѧ; ибо ѿ повседневнаго искѹсѹ познаваюшихъ колъ гѹстаѧ невѣденіѧ всѧческіихъ ѹпаснѣша вѣдѣніѧ достойнѣйшихъ вещей и дѣйствъ ихъ не токмо всемирское сословіє но едва и невсцелій клиръ рода нашега тѧжко притискаетъ мгла, за благоусердною пріискренно прогнаніо сицѣвіѧ пагѹбоносныѧ чрезъ ѹмныхъ очесъ нашихъ тмы воспріѧти сѹдицъ ревность. юже во мнѣ, да истинѹ исповѣмъ, паче и паче Преѡсщеннѣйшаго и въ познаніи бжественныхъ вещей сщенносл҃женіѧ и цркованаго тайноводителства Бгопросвещеннаго Ѻти: Висаріона глю Павловича православнаго Єпкпа Бач: Сегед: и Єгар. любораченіе пастирское къ начинанію таковагѡ вл҃гопотребнаго дѣла възбѹди, воспали и къ дѣйствію повлече. Раздражашеосѧ по всѧ часы, ꙗкѡ нѣкогда Паѵла во Адінѣхъ[21] въ немъ пастирскій дѹхъ зрѧщетъ толикою невѣдѣніѧ слѣ-

[19] *Дионисије Новаковић* био је родом из Далмације, пострижник манастира Савине. Где се све учио не зна се. Сам у својој „Проповіди" у предговору казује, како је своје знање постигао тек за „тридесеть лѣтъ съ кровавымъ чела моегѡ пѹтомъ въ чѹжихъ царствахъ и далекихъ странахъ съ не малимъ здравіѧ моегѡ оущербомъ." Кад је дошао у Н. Сад не зна се. Но 1747. већ више није био у Н. Саду него у Будиму, где је као јеромонах, учитељ и проповедник слова Божјег добио од будимске консисторије опомену, што је почео да спомиње у цркви руски синод и руску царицу Јелисавету. Но међу будимским и сентандријским Србима стекао је ипак велику љубав и пријатељство, да је на њихово заузимање био прво дворским декретом постављен, а по том и од синода изабран (1749.) за епископа будимског. Посвећен је за епископа у Карловцих 23. јуна 1749. а умро у Сентандрији 8. дек. 1867.

[20] Овим и указује „Д. Н." без сумње на оне књиге, које су дотле биле написане и штампане, па употребљаване у школама.

[21] Овога упоређења у штампаним издањима нема.

Digitized by Google

потою оныя самыя содержимыя, иже инымъ на свѣщницѣ цр҃ковномъ ученіемъ и разумомъ свѣтити учинени сѫтъ.

„Тѣмже возлюбленце читателю усердно Ѳ҃питомъ сей или сокращеніе величайшихъ вещей, а во истинѫ благопотребныхъ, пріимити, читати, разумѣвати и памѧти предавати прошѫ да благоволиши, шбращещи во въ немъ немалую дши твоей пользѫ егда увѣси чрезъ кратціѧ гл҃ы что есть храмъ бж҃ій и каѧ сила и знаменіе страшніѧ и самыми Ѧнгеломи трепетніѧ ст҃ѣйшіѧ въ немъ совершаемыѧ лі҃дургіи. И да не смотрищи кто но что совѣтѫ(е)тъ ꙗкѡ и висеръ кѫпѫкщіи не на конхій из нихже раждаетсѧ, но на цѣнѫ[22] его самаго взирати шбыкоша. Здравствѫй и молисѧ за тврдившагосѧ.“

Затим се, без икаквог увода, прелази на саму главну садржину, која се дели на три „части“: Часть первѧѧ: Ѳ҃ храмѣ бж҃ественномъ и сщ҃енныхъ сосудѣхъ и ѿдеждахъ его (у 26 питања и одговора, на стр. 5—13). Часть второѧ: Ѳ҃ одѣѧніи сщ҃енническомъ (у 16 питања и одговора, на стр. 14—19). Часть третаѧ: Ѳ҃ бж҃ественной лі҃дургіи (у 74 питања и одговора, на стр. 19—68).

Да се види начин излагања наводи се овдэ:

(Из прве части): Вопросъ 1-вый: Что есть цр҃ковъ; Ѿвѣтъ: Цр҃ковъ многоразлично пріемлется, 1-вое знаменѫетъ собраніе всѣхъ правовѣрныхъ единѫ главѫ имѫщихъ Хр҃та. 2-рое знаменѫетъ тѣло или храмъ дш҃евный, еже ꙗвлѧѧ Гд҃ъ глаголаще Іудеѡмъ: Разорите церковь сію и треми днеми воздвигнѫ ю, сіе же речѣ ѿ ев҃листовѫ ѿвѣщаніемъ ѡ цр҃кви тѣла своего. 3-тіе есть цр҃ковъ мѣсто сщ҃енное или домъ молитвенный. — Вопросъ 3: На колико частей дѣлитсѧ цр҃ковь; Ѿвѣтъ: На три части, сирѣчь: На 1 вое мѣсто, въ немже стоѧтъ жены. На 2-рое въ немже стоѧтъ мѫжіе, и на 3-тіе въ немже входѧтъ сщ҃енницы и діаконы и слѫжатъ, еже есть сщ҃еннѣйшій олтарь.

(Из друге части): Вопрос 27. Что знаменѫетъ стихарь; Ѿвѣтъ: Аще есть бѣлъ, ꙗвлѧетъ свѣтъ бж҃ественныѧ благодати и что тѫ,[23] показѫетъ же и честное воспріѧтіе и обоженіе естества нашего. Аще есть червленъ или багрѧнъ, ꙗвлѧетъ: пречестнѫю Хр҃ста Бога страстъ, юже претерпѣ естествомъ чл҃ческимъ насъ ради, сего ради во ст҃ѫю Четиредесѧтницѫ сщ҃енницы и діакони воспоминающе таковіѧ ст҃ыѧ и сп҃ситель ныѧ

[22] У штампаним издањима „на свѣтлость и цѣнѫ.“

[23] У штампаним издањима: чистотѫ.

Digitized by Google

Гда Бга страсти, в' багрянїа или чернїа или инагѡ невеселагѡ вида ризы ѡблачаютсѧ.

(Из треће части) Вопрос 1. Что есть лїдоургїа; Ѿвѣтъ: Лїтоургїа есть сщеннодействїе безкровныѧ жертвы ѿ Хта самаго Апостоломъ и ѿ тѣхъ дрогъ дрогопрїимателнѣ послѣдующимъ вѣкомъ даже до вторагѡ пришествїа Хрїстова соверш(ат)исѧ преданное. — Вопросъ 58. Почто Іерей глаголетъ: и сподоби насъ владико се дерзновенїемъ нешсождено смѣти призивати и т. д.; Ѿвѣтъ: Того ради, что по всѧ часы согрѣшаемъ тѧжко, и недостойни ѡбрѣтаемсѧ не точїю быти Сновє Оца небеснаго, но ниже рабы.

Завршује се пак тумачење овим речима: И сїѧ убо ѡ сщенной лїтоургїи да довлѣютъ нынѣ любви нашей, вниже аще что речесѧ прилично и ꙗкоже вещъ изстѧзоваше, еже весма мало разомѣю, тое да бодетъ самомо Архїерею нѣномо Іисо Хто сно божїю въ честъ и славо во вѣки вѣковъ Аминъ.

Да ли се и ако се — којима се изворима служио Дионисије Новаковић при саставу овог свог „Епигома“ данас је тешко дознати, али једно место у другој „части“ наводи на закључак, да је морао имати пред собом и какав *римокатолички* учебник за овај предмет. То место гласи: Вопросъ 39. Что знаменуетъ проврѣтїе кругло на главахъ сщенническихъ; Ѿвѣтъ: Знаменуетъ вѣнецъ терновный, егоже блгоборный и Іудее (место: бгоборнїи Іудее) возложиша на главу Сна Божїѧ. Єстъ и знаменїе и благодатъ (место: знаменїе благодати) сщенства, ꙗже по возложенїи рукъ Архїерейскихъ на главѣ хиротонисаннаго ѡстаетсѧ. Ктомо еще естъ и изображенїе древнаго сщенства Аароновa, еже мира (место: мура) излїанїемъ на главу совершетсѧ. — Овде се као што се види, тумачи значење *тонзуре*, а тонзуре у православног свештенства нема.

[Садржај штампаних издања је у свему једнак са садржајем овог рукописа, само што је у штампаним издањима садржина подељена на *две* (место на три) части и то тако, да тумачење храма, свештених сасуда и одежда чини прву част, а сама литургија другу; и што штампана издања немају оног завршетка: И сїѧ убо... Осим тога је у штампаним издањима правопис дотеран према рускословенском правопису, којчм су и данашње наше црквене књиге штампане, а којем преписивач Јован Костић, као што се из наведеног текста види није био тако вичан.]

Digitized by Google

Исти *Дионисије Новаковић* доврши 22. маја 1744.[24] године под натписом:

4. Проповѣдь благочестїѧ и должностей хрїстїанскихъ во оупотребленїе и пользу любоучителемъ познанїѧ истинныхъ вѣры своеѧ догматωвъ и тщаливим спасенїѧ своего искателемъ новосачиненна и на грѧдущїй 1744. год. Іллїрїческомъ цвѣтѣ юности въ новонасажденномъ Павловическом вертоградѣ возрастившемъ чрезъ їеромонаха Дїонусїа Новаковича въ Петроварадинскомъ оучилищѣ префекта и фїлософїи и богословїи чрезвычайнагω оучителѧ предложеннаѧ благословенїемъ преосвѧщеннѣйшагω Господина Кисарїона Павловича Єпїскопа бачкагω, сегединскагω и вгарскагω.

Један рукописни примерак ове Проповѣдїе, која није никад штампана, чува се у ман. Вел. Ремети под бр. 51|VIII. Исписан је на обичној хартији полууставним словима и има свега 32 листа средње осмине. Описао ју је први Д. Руварац у IV. свесци „Хришћ. Весника“ за г. 1890.

Садржај јој је ово: После „Предїсловїа автора ко оучащымсѧ“ (из кога се види, да је до тада Дионисије већ пет година провео учитељујући у тој школи) долази тумачење на питања и одговоре у пет глава: I. Ѡ вѣрѣ и сумвола вѣры (31. пит. и одг.). — II. Ѡ надеждѣ и молитвы Господнѣй. — III. Ѡ любвы и десѧтословїи (64 пит. и одг.). — IV. Ѡ тайнахъ (81 п одг.) — V Ѡ должностѣхъ правды хрїстїанскїѧ, где се (у 36 пит. и одг.) тумачи: о греху, посту, милостињи, делима милости душевне и телесне и јеванђелским блаженствима.[25]

Огледа ради наводимо овде тумачење IV. главе символа вере: Вопросъ аї: Кїй есть четвертый членъ вѣры; Ѿвѣтъ: Распѧтаго же за ны при Понтїйстѣмъ Пїлатѣ и страдавша и погребена. — Вопросъ 12. Чесомъ оучитъ сей членъ вѣры; Ѿвѣтъ: Показуетъ тайну искупленїѧ рода человѣческагω, иже тойже сынъ по человѣческомъ ономъ естеству воспрїѧтомъ на послѣдокъ по насъ грѣшныхъ пострада. да ѿ дїавола искупитъ насъ честною и дражайшею кровїю своею аще и агнецъ бѣ непорочный, при Понтїйстѣмъ Пїлатѣ игемωнѣ на крестѣ повѣшенъ, на крестѣ оумре, таже и погребенъ бысть.

[24] Д. Руварац: Катихизиси за православне Србе у XVIII. веку (Хришћ. Весник од 1890., IV. св. стр 235. и 237.)

[25] Не имајући при руци оригинала, послужили смо се приказујући ову књигу описом Д. Руварца. у „Хр. Веснику“, но како су тамо и натпис и остали изводи из рукописа штампани српским правописом, то смо ми овде наведени текст редиговали према данашњем црквенословенском правопису.

Digitized by Google

Три године после тога, када је Дионисије Новаковић већ био у Будиму па ваљада собом понео и своју „Пропедију“, написао је учитељ истога колегијума новосадског Рус *Василије Крижановски* други *катихизис* под натписом:

5. Краткое вѣры православныѧ исповѣданіе на доволныхъ свѧщеннагѡ писаніѧ оуказаніахъ оутвержденное на три чести, сирѣч, вѣрѹ, надеждѹ и любовь вопросами и Ѿвѣтами раздѣленое и хотѧщимъ вѣчнагѡ блаженства оучастниками быти наипаче же тѣмъ, иже дрѹгихъ спасеніе врѹченно и ѡ нихже погибель врѹченныхъ имъ истѧзана быти иматъ, повелѣніемъ Православнагѡ Архіерея бачкагѡ Господина Висаріѡна Павловича тщаніемъ же тогда бывшагѡ Господина ѹчителѧ Василіа Крижановскагѡ изданное и изѧсненное лѣта 1742. мѣца Ноемв. зачатое.

Ни овај катихизис није никад штампан. Један примерак истога налази се у проте Д. Руварца, који га је и описао у IV. св. „Хр. Весника“ за год. 1890. (писан је на 16⁰ обичним словима има заједно са „предисловијем“ 87 листи) и био је 1749. својина јеромонаха Нестора из Бегеча. А један примерак има и у проф. Т. Остојића (такође на 16⁰, листи 89) и био је 1761. својина ђакона Атанасија Јагића. Овај последњи нема наглиса, а види се није га ни имао, јер је потпуно одржан.

Садржај му је ово: После „Предисловіѧ“, у коме се писац јада на невољу због неразумевања правила црквених те услед чега је и ова књига заузимањем епископа Висаријона постала — долази увод у катихизис. Катное изѧсненіе вопросы и Ѿвѣты человѣкѹ хрістіанинѹ православномѹ[26] (у 10 питања и одговора). За тим — Часть перваѧ ѡ вѣрѣ (85 п. и одг.); приликом тумачења 9. гл. символа вере наводе се и црк. заповести (9), а после тумачења 10. члана симв. вере у коме се опширно тумаче Тајне Нов. завета, додатое нарочито Прилаганіе къ вышереченнымъ, у коме се укратко обележава значај појединих тајана. — Часть вторѧ: Ѡ надежди[27] Овде се (у 43. пит. и одг.) тумачи шта је нада и на чему се оснива, шта је молитва и каквих их све има, па се онда тумачи молитва Господња

[26] У примерку проф. Остојића: Толкованіе к' кратцѣ вопросовъ и Ѿвѣтовъ.

[27] У Руварчеву примерку: тако исто, само је над и стављено и ситно ѣ.

Digitized by Google

„Оче нашъ“ а после ње блаженства, на крају којих долазе три „Знанїѧ“ у којима се излажу неке опште напомене за сва блаженства, а у првом исто оно, што и у Прокопопићеву катихизису (в. овде бр. 2.) у Вопросѣ общемъ ѡ блаженствахъ, наиме да се у прва четири блаженства описује „ѡбразъ истиннагѡ и совершеннагѡ“, а у осталих пет да се износи „слово ѡ плодахъ покаѧнїѧ.“ — Часть третаѧ: Ѳ любви, у којој се (у 30 пит. и одг.) тумачи: шта је љубав, у чему се она садржи („у извршивању заповести божјих“) и које су то заповести (десетословље); на колико се делова деле ове заповести напосе. — После ове три „части“ долазе још два додатка: Приполненїе первое[28] ѡ нѣкихъ к' законѣ Божїю надлежащихъ где се (у десет „Знанїѧ“, без питања и одговора) излажу опште напомене о значењу и исказивању љубави наше према Богу и ближњем — и Приполненїе второе[28] ѡ грѣхахъ и добродѣтелехъ, где се (у 18 „Знанїѧ“ без питања и одговора) излаже шта је грех, који су и какви су и које су им противположене врлине, и напослетку завршује с напоменом, да су греси последица неверства, а врлине опет оснивају на вери. — Уз текст, са стране, забележена су места у Св. Писму, од куда је дотични навод узет или на чему се односно излагање и тумачење оснива. У Руварчеву примерку су питања обележена арапским бројевима, а у Остојићеву црквеним.

Ради сравњења са Дијонисијевим излагањем наводимо и из овог катихизиса IV. чл. символа вере:

Вопросъ 10. Кїй есть четвертый членъ вѣры: Ѳвѣтъ: Распѧтагоже за ны при понтистѣмъ пїлатѣ и страдавша и погребена. — Вопросъ 11. Чесомѣ членъ сей вѣры насъ ѡбѣчаетъ; Ѳвѣтъ: Первое, ꙗкѡ Хрстосъ безгрѣшнѡ за нашѧ грѣхи истино пострада, и ѹмре истино. Той грѣхи нашѧ пꙋемлетъ и ѡ насъ поволѣ, тойже ѹꙗзвисѧ за грѣхи нашѧ, и мѹченъ бысть за безаконїѧ нашѧ. И возглашъ гласомъ велїимъ Ійсъ рече: Оче в' рѹцѣ твои предаю дхъ мой. И сїѧ рекъ издше. Второе, ꙗкѡ Хрстосъ пострада на крстѣ, и ѹмре плотїю точїю а не по божествѣ нинѣ же примири в' тѣлѣ плоти егѡ смертїю егѡ. Третое, ꙗкѡ аще и пострада Хрстосъ, и ѹмре единою плотїю, ѡбаче всегда, ꙗкѡ с' плотїю, и с' дшею Хрстою Божество неразлѹчно пребысть, ꙗвствѹетсѧ сїе наипаче тропаремъ симъ цркковнымъ: во гробѣ плотски, во адѣже с' дшею ꙗкѡ

[28] У Остојићеву примерку: Приложенїе а и Приложенїе б.

Digitized by Google

Богъ, вранже съ разбоиникомъ. и напрѣтолѣ былъ вси Хрте со Оцемъ и дхомъ вся исполнѧѩй неписаный. Четвертое, понеже членъ сей воспоминаетъ ѡ крѣстѣ Христовѣ, не немже Христосъ умре и спасе насъ тогѡ ради ѿ насъ подобаетъ частвоватися крѣсть стый ꙗкѡ знаменіе Христово, внемже дадеся сила прогонѧти дхи лукавыѧ. — Вопросъ 12. Какѡ долженствуемъ знаменатися знаменіемъ крестнымъ; Ѿвѣтъ: Три великіѧ персти десныѧ руки во имѧ преѣтыѧ Трцы сложивши на челѣ своемъ полагаѧ глаголати во имѧ Оца, и низводѧ на перси гаголати и Сна, полагаѧже на десное рамо и преводѧ даже до левагѡ гаголати и стагѡ Дха, а совершившиже сіе глаголати подобаетъ: аминъ [29]

За вероучевну књигу овога доба може се с правом сматрати и онај „осмолисни трактат“ о седам тајана Новог Завета, који је по налогу патријарха Арсенија IV. Шакабенте (1741—1748.) исписан из књиге „Мир с Богом“ и раздаван свештеницима с налогом да га на изуст науче.[30] Исти трактат носи натпис:

6. Поученіе ѡ таинствахъ церковныхъ въ кратцѣ собранное ѿ книги Миръ съ Богомъ чрезъ краткіѧ глаголи. Во употребленіе священнослужителей православныѧ восточныѧ кадолическіѧ церкве Благословеніемъ Блаженѣйшагѡ великагѡ господина Господина Арсеніѧ четвертагѡ православнагѡ Архіепископа Пекскагѡ, всеѧ Сербіи, Болгаріи, Поморіѧ, Далматіи, Босны, обонь полъ Дунаѧ и цѣлегъ Иллїріка Патріарха. Въ резиденціи въ ново сооруженѣ Патріаршей иже въ Карловцѣ м. Іануаріа 1745. л.[31]

Према једном запису митрополита Стефана Стратимировића, што ћемо га мало ниже навести. и тврдњи Д. Руварца[32] — „трактат“ овај није ништа друго, него оно поучење о тајнама Новог Завета, које је изрезао у бакру и штампао Захарија Орфелин 1760. под натписом: Краткое да простое ѡ седмыхъ таинствахъ учителское наставленіе ради всѣхъ обоего полу и возраста православныхъ Христіанъ, наипаче же длѧ пресвитерѡвъ, діаконѡвъ и къ священству готовѧщихсѧ лицъ и въ школахъ уча-

[29] Као што је познато у катихизисима из новијег доба увукло се погрешно упутство о знаменовању часним крстом, те је наш архијерејски синод био принуђен наредбом својом од 29. јула (10. авг.) 1897. бр. 30. исто погрешно укинути и поставити правилно.

[30] Ј. Рајић: Историја катихизиса. Панчево стр. 27.

[31] Д. Руварац: Катихизиси за православне Србе у XVIII. веку („Хр. Весн.“ за г. 1870. св. IV. стр. 233 и 234.)

[32] Ibidem.

Digitized by Google

щыхсѧ дѣтей по вопросамъ и ѿвѣтамъ устроенное (Мото: Когда Ѩзъ вдѹ вси безопасны сѹтъ). На тѵпъ подалъ Захарїа Орфелїнъ архїепїскопо-митрополїтскїй Іллир. Канцелїстъ. 1760. (формат?) — а по други пут штампано у Млецима 1763. под истим натписом, само са овом изменом (на натпису): . . . Первѣе на тѵпъ подалъ Захарїа Орфелинъ, а ѩнѣ напечатасѧ в' новой тѵпографїи греко-православной лѣта ѿ воплощенїѧ Бога Слова ѧѱѫг. (8⁰, стр. 24.)[33]

Садржај му је (по млетачком издању) ово: На првом месту је Предисловїе (стр. г д), у коме се напомиње, да се сила тајана не састоји у материји само и форми, као што неки мисле, него у вери (Јак. V. 15), и да је о свештенству нешто опширније речено с једне стране за то, да, ако би ко пожелео са̑на свештеничког, зарана сазна шта је то и какво му знање треба, пак се прво са̑м савршено научи ономе, чему ће послэ друге имати да учи — а с друге стране за то, да свештеници не мисле да се свештенство састоји само у знању појања, правила служења и других свештених обреда, него нарочито у проповедању слова Божјег, јер који је свештеник неискусан у Св. Писму и поверену му паству не наставља ка Христу, тај, а и онај, који га је поставио, имају чекати глас Онога: Идите од мене, не познајем вас. — После овога предговора (који је овде скоро дословце преведен) долази само излагање и тумачење тајана на питања и одговоре, којих је свега 22.

Да се види начин излагања наводимо овде увод, који се састоји из два питања и одговора, и тајна јелеосвећења, која се тумачи у одговору само на једно питање:

(Увод) Вопросъ: Что есть тайнство во обще; Ѿвѣтъ: Есть обрѧдъ или дѣло ѿ Бога оузаконенное, имже подаетъ или назнаменѹетъ намъ благодать свою. — Е. Кїѧ сѹть таковыѧ обрѧды таинствѣныѧ; Ѿ. Крещенїе, мѵропомазанїе, причащенїе, покаѧнїе, свѧщенство, бракъ, елеосвѧщенїе.

(О тајни јелеосвећења) Е. Рцы же ѡ елеосвѧщенїи Болныхъ;[34] Ѿ. Есть то таковое надъ Болѧщымъ дѣйствїе. Сѿщенницы молѧтсѧ ѡ исцѣленїи и ѡставленїи грѣхѡвъ егѡ и помазѹютъ

[33] На једном примерку овог издања који се чува у карловачкој патријар. библиотеци налази се горепоменут запис Статимировићев: „Книжицѹ сїю первый кратъ и книги Мирѣ съ Богомъ зовомый напечатаах Ѩрстїй IV. Шакабентъ.“ Д. Руварац вели чак, да га је Арсеније IV. *двапут* печатао. Али *кад, где?*

[34] Ј. Рајић: Историја катихизиса. Панчево, стр. 25—27.

Digitized by Google

по ѡбычаю Ѧпостолскомꙋ болнаго елеемъ. Ѿ семъ глаголетъ Іакѡвъ апл҃ъ (є, д҃і) Болитъ ли кто въ васъ, да призоветъ пресвутеры церковныѧ (и т. д.).

Како се патријарх Арсеније IV. Шакабент за све време свога патријарховања у овим крајевима налазио у врло незгодним приликама, а можда и не баш тако много одушевљен за школе, што донекле потврђује укидање латинске школе у Карловцих, коју је завео митрополит Вићентије Јовановић (1732)[35] — то осим поменутог „трактата“ не знамо да ли је још шта урађено за школе и наставу у вери под овим патријархом.

Исто тако није ништа урађено ни под митрополитом Исаијом Антоновићем, који није саставио ни годину дана на митрополитској столици (изабран за митрополита 27. авг. 1748. а умро већ 22. јануара 1749. године).

Коракнуло се унапред тек под митрополитом Павлем Ненадовићем (изабран за митрополита 14. јула 1749. умро 15. августа 1768.). који већ 1750. обнови под Арсенијем IV. Шакабентом укинуту латинску школу и чијег се делања благодети и данас осећају. Како се још увек и све јаче осећала потреба *штампаних* вероучевних књига, а такових после римничког издања Первагѡ оученіѧ отрокѡмъ од 1734. није било. и лако се исти митрополит бојао, да се због тога не увуку у народно веровање какве јереси ради тога је забранио чак и наизустна проповедања и дозволио да се само из штампаних књига читају поучења[36] — то по његовој заповести изреза 1754. на бакреним плочама његов канцелист Захарија Стефановић Орфелин[37] извод из Могилина катихизиса под натписом:

7. Ѻрдодо҃ос' омологіа сирѣчь Православное исповѣданіе католическіѧ и Ѧпостолскіѧ Церкве восточныѧ. Три богословныѧ

---

[35] J. Рајић: Историја катихизиса. Панчево, стр. 25—27.

[36] J. Рајић: Историја катихизиса, Панчево, стр. 30 и 31.

[37] Захарија Стефановић Орфелин, српски књижевник, сликар и резач на бакру, рођен је у Вуковару 1726., а умро у Новом Саду око 1784. Надимак „Орфелин“ сам је себи дао. Као књижевник радио је у свима књижевним правцима. Са своје уметности у сликању и резању на бакру постао је чланом бечке „K. k. Maler- u. Kunst-Akademie“ (Шаф. Geschichte d. Südslav. Literatur, Prag, 1865. стр. 308.

Digitized by Google

добродѣтели, Вѣра, Надежда, Любовь. Первая часть о Вѣрѣ раздѣляющи въ ѥи члены вѣре, сїесть Сщеннаго Сѵмвола. Которая часть ѿ надежди, в' господскїи гласъ и д блаженствъ сщеннаго Євангелїа. Третїя часть о любви, въ 10 заповѣди, и въ прочая нѹждная сщеннаго писанїя ветхаго и новаго завѣта к' памятномѹ изоученїю сщенникомъ, Дїакономъ, Іеромонахомъ, Монахомъ и всемѹ причтѹ церковномѹ, и при сих' ѵчащейся юности и всѣмъ Хрїстїаномъ: Православнымъ Архїепїскопомъ и Митрополїтомъ Славено-Сербскимъ и обоихъ Цессаро-кралевскихъ Величествъ Тайнимъ Совѣтникомъ ихъ Екселенцїею Господиномъ г. Паѵломъ Ненадовичемъ устроися 1754. На тѵпъ же подалъ Захарїа Орфелинъ Архїепїскопско-Митрополїтскїй Іллирїкъ Канцелистъ 1758. (12⁰, стр. 24.)

Где је ова књига штампана, управо снимача са Орфелинових бакрорезних плоча, не стоји на њој забележено. По свој прилици је тај посао у Бечу обављен. У њој се по сведоџби Ј. Рајића налазила и „велика титула Његова Превосходства (митр. Павла Ненадовића) и прочих архијереја; онда да који пред њега излазэ имају припадати на руке и главом до земље дирнути, што се зове велики поклон, или метанија.[38] Омологија ова садржавала је, по оцени Ј. Рајића, „крајњу скудост у сазидавању душа, јер то је само расположење (т. ј. извод), а не потпуно дело катихетичко", и услед тога незадовољан с њом Ј. Рајић замоли од митрополита Ненадовића благослов да сам напише кратак катихизизам ради школске младежи, али би одбијен.[39]

Колику је важност, међутим, митрополит Павле Ненадовић полагао на знање ове књижице, види се из његове окружнице од 21. јула 1761., у којој јављајући да ће предузети генерална визитацију своје богопосајеме сремске епархије, јавља уједно, да ће — уз остало — „сваки протопоп, свештеник, ђакон, ипођакон, и ђак, који се за рукоположење спрема, испитан бити, да ли има књижицу „Отодоксос" и да ли ју према толикократном налогу нашем на изуст зна"[40] (Ово потврђује и Ј. Рајић.)[41] А види се и из тога, што је она и у наставном плану обновљене карловачке латинске школе (сада „покрово-богородичне"), прописана за школску књигу (1764.).

---

[38] Ј. Рајић: Историја катихизиса, Панчево, стр. 30. и 31.

[39] Ibidem.

[40] Д. Руварац: Катихизиси за правосл. Србе у XVIII. веку. („Хр. Весник", 1890. св. IV. стр. 235.)

[41] Историја катихизиса. Панчево, стр. 30.

Digitized by Google

Прештампана је 1777. у Млецима у штампарији Димитрија Теодосија, црквеним словима, под натписом: „Ὀρθόδοξος ὁμολογία сирѣчь православное исповѣданіе кадолическіѧ и апостолскіѧ церквы восточныѧ, три богословныѧ добродѣтели: вѣра, любовь, къ памѧтномꙋ изꙋченію свѧщенникѡмъ, діаконѡмъ, іеромонахѡмъ, монахѡмъ и при сихъ ꙋчащейсѧ юности и всѣмъ хрїстіанѡмъ, чрезъ православнаго архіепіскопа Клрловачкаго Г. Паꙋла Ненадовича ꙋстроисѧ. (б. о. и. и г.) 8⁰.[42]

Исти Захарија Орфелин написа 1763. у Темишвару за свога синчића Петра:

8. Апостолское млеко т. е. кратчайшее хрїстїаиское ꙋченіе чрезъ вопросы и ѿвѣты на просто сербскомъ матернѣмъ ѧзыкꙋ по гласꙋ свѧщеннагѡ писаніѧ ради малолѣтнагѡ отрока Петра ꙋстроеное 1763. мѣсѧца февраріа 26. — 12⁰, стр. 100.

Катихизис овај није никада штампан. Рукописни примерак истога, исписан руком З. Орфелина, својина је Д. Руварца, који је о њему у кратко споменуо у X. Споменику (Срп. Крал. Академије) на стр. 82. у својој живописно-књижевној црти о Зах. Орфелину.

У ово време (1763—1765)[43] би прештампан у Млецима у Теодосијевој штампарији један Псалтир, који је (са Часловцем) до Рачанинова буквара, био једина књига и за познавање слова и за веронауку, а од јако ће да послужи само као читанка. Шафарик а по њему и Ст. Новаковић бележе га са овим натписом:

Псалтирь, первѣе напечатаный въ Москвѣ 1761. Въ Венеціи (пис. Д. Теодосїѧ, 1763—1765.) 8⁰ стр. ?

Уз псалтир овај, прештампане су у истим годинама (1763. најдаље 1770.) у Млецима још и ове руске вероучевне књиге:

10. Православное исповѣданіе вѣры соборныѧ и апостолскіѧ церкы восточныѧ, благословеніемъ правительствꙋющагѡ сꙋнода напечатасѧ въ Москвѣ 1763. Придастасѧ же къ сей книгѣ

[42] Шаф. 464

[43] На многим књигама, које се на први поглед виде, да су у Млецима штампане, нема означеног ни места ни године штампања. Напротив пак истиче се, кад су штампане у Москви, Кијеву итд. То се чинило тога ради, што је у то доба наш народ радије куповао руска издања, па су издавачи, да би лакше протурили у народ књиге, хотимице изостављали сама места и годину штампања. Због тога се многима књигама не може тачно одредити ни знати година штампања им.

Digitized by Google

Два слова ѡ чествованіи иконъ св. отца Іѡанна Дамаскина. Въ Венеціи пис. Теодосіѧ Іоанинскаго б. о. г. (1764?). — 4⁰, стр. 304.[44]

Ово је прво и последње издање Могилина катихизиса у нас на црк. слов. језику. Како га набрзо потискоше и заменише новије вероучевне књиге (н. пр. српски Ј. Рајића, и руски Платона Левшина), то се није више ни показала потреба да се поново прештампа. Тек после скоро 130 година јавља се књига опет у нас, али тада већ преведена на српски језик. Ово издање на српском језику изашло је у Задру 1889. под овим насловом: Православно исповиједање вјере католичанске и апостолске цркве источне. Превео Митрофан Шевић професор у богословији Задарској. Прештампано из „Истине.“ У Задру. Штампарија И. Водицке. 1889. — 8⁰, стр. XIV. и 142.

Писац овој знаменитој вероучевној књизи је митрополит кијевски *Петар Могила* († 1647.) Пошто је на кијевском сабору од 1640. било прегледано и одобрено, а за тим поново ревидирано и одобрено на сабору јашком 1642. на којем су били пуномоћници велике цркве цариградске, буде ово исповедање поднесено на потврду васељенским патријарсима, те би одобрено као књига, која садржи у себи чисто и право учење и би свечано потврђено на сабору цариградском 11. марта 1643. својеручним потписима од сва четири васељенска патријарха, девет епископа и тринајест достојанственика цариградске васељенске патријаршије. На посе потврдио је ово исповедање патријарх јерусалимски Нектарије граматом својом од 20. новембра 1662., којом га је препоручио целога хришћанском истоку. Доситеј, патријарх јерусалимски, скупа са другим епископима на сабору јерусалимском 1672. потврђује, да је исту књигу и пре и у његово време примила сва источна црква. То исто сведочи и цариградски патријарх Дионисије IV. савременик Доситејев, и цариградски сабор источних епископа од г. 1691. За руску цркву било је одобрено и потврђено 1685. од патријарха Јоакима, а 1695. од патријарха Адријана.

У исповедању овом излажу се катихизичким начином, на питања и одговоре, све истине православне вере тачно и темељито на основу св. Писма, одредаба васељенских сабора и наводе се сведочанства старих знаменитих св. отаца и учитеља црквених. Ово му је садржај: .

---

[44] Шаф. 460; Ст. Новаковића Срп. Библиографија, бр. 24.

Digitized by Google

После кратког увода, у коме се (у свега 3 пит. и одг.) напомиње, да се Богу угађа вером и животом по њој, а то двоје опет да се састоји у три хришћанске врлине: вери, нади и љубави — дели се садржина исповедања овог на три дела: *Први део. О вери.* У њему се на основу никео-цариградског символа вере излаже, у 123 питања и одговора, веровање православне источне цркве. Код 9. члана симв. вере наведене су и протумачене црквене заповести, којих је девет; а код 10. члана изложено је учење цркве о тајнама Новога Завета. — *Други део. О нади.* У овом делу је, у 63 питања и одговора, изложено црквено учење о нади, о молитви у опште, затим тумачење молитве Господње и девет јеванђелских блаженстава. — *Трећи део. О љубави.* Овде се у 72. питања и одговора излаже појам о хришћ. врлинама, о посту, о милостињи, о греху, и напослетку протумачено десетословље.

У српском, задарском издању ове књиге пре саме садржине изнео је преводилац у Предговору историјске податке о књизи тој, а иза предговора су штампане посланице патријарха јерусалимског Нектарија 20. нов. 1662. и цариградског патријарха Партенија од 11. марта 1643. којима се потврђује, да се излагање у њој (Исповедању) у свему саглашава са учењем Христове цркве. Превод је приређен по 13. издању руском, које је преведено са грчког језика у Петроградској Духовној Академији и штампано по одобрењу синода.

Наставиће се.

Digitized by Google

НАЦРТИ ЗА ПРОПОВЕДИ.

(ДРУГИ НИЗ.)

—o—

ПРЕП. МАТИ ПАРАСКЕВА.

(14. окт.)

Текст. Идите паче къ продающымъ, и купите себѣ (Мат. 25, 9, 2.). — То беше одговор мудрих девојака лудима, кад ове заискаше од мудрих уља, јер им се жишци погасише.

Тема. *За спасење мора се сваки и својим силама пашшити.*

1. Сваки има свој терет, који је на њ' наложен и који носити мора, јер га други није дужан носити:

а.) јер су свакоме дате за то и силе и средства,

б.) то је уредба Божја (Авак. 2, 4), и

в) од савесног ношења свога бремена зависи ред у природи и друштву људском. Стога:

2. Ослањати се на другог, да ће посао нама намењени место нас урадити, и одлагати свој посао:

а.) неупутно је — јер: туђа помоћ наплата је скупа.

б.) нескромно је — јер туђе нам обиље не помаже (пс. 48.—9.), шта више

в.) штетно је — јер време пролази, не обзирући се на наше устезање.

Закључак. Богатимо се непрестано у Богу свим својим маром и жаром; јер ако промашимо згодно време за духовно куповање, не ћемо на вратима вечности набавити ни оног злата жељеног које сачињава право богаство, ни оне беле одеће која покрива срамоту голготиње (апокал. 3, 18.), ни оне животворне воде која гаси жеђ душину (Ис. 55, 1. 2), ни онога бисера којим се мора окитити сваки који жели ући у небесне дворе (Мат. 13, 45. 46).

Digitized by Google

СВ. ВЕЛМУЧ. ДИМИТРИЈЕ.

(26. окт.)

Текст. Козмогай ѡ благодати, иже ѡ Христѣ Іисусѣ (II. Тим. 2. 1.).

Тема. *Јачање у благодати скопчано је с борбом.*

1. Та се борба води

а.) са самим собом, с нашим чулним склоностима, жељама и страстима (Гал. 5, 17.),

б.) с људма, јер су људи разне ћуди и мед' њима се тешко одомаћује јединство у духу, мислима, тежњама; шта више има их и непријатељски расположених према најплеменитијим и најузвишенијим сврхама и подузећима;

в.) са судбом и тешким приликама у животу. Не испада нам све за руком ни по жељи нашој, а често се и сав успех створи прахом. Па где су тек опасности, с којима се човек борити мора да племениту сврху достигне. Но

2. У тој борби нас храбри:

а.) Пример Исуса Христа и св. апостола. Живот Исуса Христа беше непрестана борба: безгрешан па ипак искушаван, живи у свету, бори се против порока. Слично и сви апостоли, чим су пошли за Господем.

б.) Вера Христова. Она узвисује и снажи нашу душу у свакој борби, облачи нас у истину и оклоп правде, штити нас истином, улива нам трпљење, чува од понижења, учи нас да је живот време испитивања и спреме, да се врлина снажи и чисти у борби, соколи нас надом на Бога. Стога

Закључак: јачајмо трајно у благодати Исуса Христа.

АРХАНЂЕЛОВ ДАН.

(8. нов.)

Текст: Міхаилъ единъ ѿ старѣйшинъ первыхъ пріиде помощи мнѣ. (Данил. 10. 13.) — Анђели с радошћу чине оно чега ради су од Господа послани; они нас радо штите на опасном путу, радо нам показују пут к небу.

Тема: *Анђели су наши заштитници и путевође.*

1. Анђели су наши заштитници.

Digitized by Google

а.) То им је једно од блаженстава које имају; и они нас

α. од опасности штите (св. ап. Петар у тамници);

β. у опасности нам помажу, да се избавимо, а патње тела обраћају у добит душе;

γ. наводе нас на молитву; буде у нама наду, соколе нас у часу смрти;

б. бдију и над онима, који због лакомислености своје у борби подлегну.

2. Анђели су наше путеводље:

а) Из чисте љубави према нама као слабијим створовима

б.) управљају наше жеље на добро,

в.) воде нас тако рећи за руку к добру.

Закључак. Благодаримо Богу за ову помоћ анђеоску; благодаримо анђелима за њихову љубав и пожртвовање за нас. Чувајмо се, да их каквим рђавим поступком не увредимо и отуђимо. Молимо им се да свагда уз нас буду.

ВАВЕДЕНИЈЕ.

(21. нов.)

Текст: Наложꙋ дꙋхъ мой на сѣмѧ твое и благословеніѧ мѡѧ на чѧда твѡѧ, и прозѧвнꙋтъ аки трава посредѣ воды и ꙗкѡ верба при водѣ текꙋщей. Сей речетъ: Божій есмь:... и дрꙋгій напишетъ рꙋкою своею: Божій есмь (Иса. 44., 3·—5.)

Тема: *Црква је мати по дужности домаћег васпитања.*

1. Дух и карактер црквеног васпитања.

а.) није дух света, ни дух времена ни дух модерне просвете који васпитавају за светско и пролазно, већ дух Господа Бога који васпитава за вечност.

б.) Дух Господа Бога не смера на славу света, већ прибавља мио поглед Господа за добра дела, удостојава добре речи Творчеве за чистоћу и непорочност у животу.

в.) То је вода благодати Божје, која даје нов живот

г.) на васпитнику црквену стоји: то је Божји човек.

2. Како црква уводи тај дух и карактер у хришћанске куће?

а.) Изложењем домаћих обвеза, гледајући у породици хришћанској породицу Божју, и излажући домаће

Digitized by Google

обвезе не само у одношају људи према људима, већ и у одношају према Богу.

б.) Увођењем побожних списа — молитвених и поучних; а тамо где не знаду читати, шиље оце и учитеље — свештеничке, који су готови сваког часа и сваком дати упутства о царству Божјем и вољни увек привести Христу, који ради тога обилазе децу Божју и уносе у куће њихове дух свете просвете.

Закључак. Примајмо науку матере цркве усрдно и вољно; поштујмо њене трудбенике за наше спасење искрено.

О СВ. ПРИЧЕШЋУ.

(Blass)

Радѹйсѧ зѣлѡ, дщи сіѡнѧ, проповѣдѹй, дщи іерѹсалимлѧ: се царь твой грѧдетъ тебѣ.

Захаріа IX. 9.

Радуј се много, кћери Сионска, подвикуј, кћери Јерусалимска; ево, цар твој иде к теби! — Тако је закликтао пророк Захарија, када му у духу пред очима стајаше вапуђење Божјег Сина, његов силазак на земљу. Радуј се много, кћери Сионска, подвикуј, кћери Јерусалимска; ево ти цар твој долази! — И да је овај пророк сада у нашој средини, шта би радио? — О драги моји! са удвострученим би одушевљењем закликтао: Радујте се, кћери новога Сиона! ликујте, синови новога Јерусалима! подвикујте срећна децо Новога Завета; гле, цар вам је дошао, Свети Израиљев станује у вашој средини! — Цар је дошао; он је међу нама. О мили моји! ко је кадар схватити утеху ових речи! — Цар је дошао! Да, дошао је; спустише Га небеса пре деветнаест векова; он се јавио међу људима као божанска доброта; обасјао је таму као светлост одозго, која обасјава свет. И не само то; он је одиста већ извршио велико дело, ради кога је с неба сишао; разагнао је таму света; уништио је греховност света; он нас је измирио са Оцем; он нам је отворио пут у небо; утрО пут у своје царство славе; и он је отишао пред нама у своје царство, да нам

Digitized by Google

спреми места тамо, где је он у слави очевој. Али ако је отишао у своје царство, онда није више код нас.

О моји љубазни! дивите се чуду, које пред нашим очима стоји тамо у пресветом причешћу. Он, који је тамо горе у слави очевој, силом чуда несхватљивог уједно је и овде у пресветом причешћу. Па шта ради он овде? зашто борави овде међу нама?

Љубазни моји! Велико дело искупљења биће над нама тек онда извршено, кад будемо у небо ушли; кад једном будемо, где је он, кад будемо уживали, што он тамо ужива. Само да ово дело на нами изврши, зато је међу нама. Код ове мисли ћемо данас застати ради утехе своје. И ја велим: Спас је остао код нас у пресветом причешћу, да нас учини врснима:

I. да овде небо заслужимо,

II. да тамо небо уживамо.

Божански Спаситељу! Видело света! Даруј нам један зрак твога видела, да упознамо ову утешну истину.

I.

Божански Спаситељ нам је до душе својим вапуђењем, својим мукама и смрћу небо отворио, он нам је дао наду на небо. Али небо само још нам није дано. Небо ће нам бити дано само онда, и тек онда, када га се удостојимо. Стога вели: *Уска су врата, која воде животу, потрудите се да уђете на њих! Не ће сваки који ми говори: Господе! Господе! ући у царство небеско, но само онај, који врши вољу очеву! А воља Божја*, као што вели апостол, *је наше освећење!* Хоћемо ли, дакле, да се удостојимо неба, то морамо небо тиме заслужити, што ћемо се отрести свакога греха, а светиљку нашег живота напунити уљем добрих, богоугодних дела. Јесмо ли у стању то? Сами од себе, не можемо. Ми, као што вели апостол, сами собом нисмо кадри ниједну добру мисао створити. Па ипак не клонимо духом. Подигнимо очи своје великоме чуду љубави. Гле, тамо је наш цар, и он је зато у нашој средини, да управља нашом немоћи, нашом слабошћу.

Он је овде међу нама, да нас учини врсне, да уништимо све дугове наших грехова. Велики је, љубазни моји, дуг наших грехова, он је неизмеран. Дуг једног

Digitized by Google

јединог смртног греха је тако велик, да вечност паклена није га кадра уништити, та није га кадра ни за длаку мањим учинити. А колико је учињено смртних грехова? Ах, многи и многи их сам толико почини, да им ни броја не зна. Када би рука Божја пред нашим очима исписала све смртне грехе, који су само у току 20—30 год. у овом месту учињени, колики би број био пред нашим очима? Ах, љубазни моји, велика је наша греховност, она је ужасна. Па ипак је још већа, куд и камо већа откупнина, коју нам пружа наш Спаситељ тамо у пресветом причешћу. — Ова откупнина, то су заслуге, које је Он својим вапућењем, својим животом, својим мукама и смрћу стекао. И ове су заслуге благо неисцрпно. Нека се за милионе грехова црпе одатле, оно ипак постаје пуно, као да није ни додирнуто; па и опет нека се за милионе грехова црпе, оно је и после тога, као што беше и пре. Оно је неисцрпиво, оно је бескрајно.

И ово благо отвара Спаситељ свакога дана пред нашим очима; отвара га, кад год присуствује у причешћу при жртви Новога Завета; отвара га и зове нас својим присуством: Дођите сви, који сте оптерећени тешком греховношћу; гле, Ја сам овде, да вам од свога блага дадем откупнину за све ваше грехе. Не очајавајте; нека су вам греси још толико велики, много је већа откупнина, коју вам Ја дајем. Ја не тражим ништа више, него да ваше грехе од срца покајете, и да се решите, да их једном од мојих слугу исповедите, и да Мене и Оца мога у будуће више не вређате. Учините ли то, тада ћу радосно метнути у ваше руке откупнину; и кад види Отац, који не ће смрти грешника, него да се поврати и живи, кад види ову откупнину у вашим рукама, Он ће избрисати све ваше грехе; предаће их сасвим забораву, и примиће вас опет као своју децу.

О драги моји! како смо срећни. Шта може за нас јадне грешнике бити утешније од ове истине? Како је добар наш Спаситељ, како бескрајно добар! — При свакој светој литургији пружа нам ту понуду. Па можемо ли сада рећи, да нисмо кадри уништити грех свој? Никада више! Одиста, ко срља у пропаст, срља са своје кривице. Па ипак ће нам Спаситељ дати не само откуп-

Digitized by Google

нину за уништење наших старих грехова, него ће нам и учинити, да будемо врсни у будуће се чувати од нових грехова.

Па шта чини у ову сврху? Шта нам предлаже? О љубазни моји! дивимо се неизмерности љубави његове. Он нас позива, да њега самога у себе примимо. Он нас позива у облику хлеба, у коме је овде пред нашим очима, и овако нам говори: Гле, Ја сам овде не само жртва за вас, него и храна. Ја сам живи хлеб, који је са неба сишао. Моје је тело у истини храна, и моја крв је у истини пиће. Једите моје тело, пијте моју крв, и Ја — Ја ћу се сам настанити у вама и угасићу жар ваших страсти, и сломићу моћ ваших навика, и разбистрићу око вашега духа. и оснажићу вас, и учинићу вас страховиштима свима вашим непријатељима. — Ја сам свет савладао; уздајте се у мене! Ја ћу се борити с вама, и за вас, и са мном и кроз Мене ћете и ви свет савладати, и тело и сатану; сачуваћете себе чисте од греха. — И да је то тако, уверавају нас сви свети оци, пружају нам јемства сви светитељи, јер они на себи искусише моћ ове тајне. Такову помоћ нам пружа Спаситељ овде у тајни овој непрестано и на даље. Можемо ли се дакле тужити, да смо слаби, да се одупремо примамљивању света, искушењима тела, нападима пакла? Не више. Ко је слаб, са своје је кривице слаб; слаб је, јер ову небеску храну или не прима, или сувише ретко, или не онако, као што треба. Ко ову храну често и достојно узима, тај ће одиста искусити, да је она средство, којим се ослобађамо од прекршајних грехова. и чувамо од тешких.

А ако смо се од тешких грехова ослободили и од њих сачували, јесмо ли тада већ заслужили небо? Не, љубазни моји! Ми смо тада тек оно отклонили, што нас је удаљавало од неба; али још није тога у нас, што нас води у небо, што нас чини достојнима неба.

Хоћемо ли да једном тамо горе на небу имамо учешћа у гозби вечнога живота, то морамо тамо приступити у сватовској одећи, у одећи љубави, т. ј. ми се морамо овде вежбати у врлини и добрим делима. Можемо ли то? *Без Мене*, вели Спаситељ, *не можете учинити ништа!* Да, драги моји! без Њега не можете

Digitized by Google

ништа; кроз Њега можемо све; можемо ићи од врлине до врлине до највишег степена савршености. И стога се баш бави код нас у пресветом причешћу, да нас за то врснима учини. Сваки добар дар долази одозго, јесте поклон неба. А ако је сваки добар дар поклон неба, шта морамо онда чинити? Морамо за то молити. А хоће ли Бог пазити на наше молбе? Да, ако пролазе кроз руке његова Сина. — Ми, по себи, немамо никакове вредности; Он нас не би ни погледао. А ако се осврће на наше молбе, осврће се само из обзира према своме Сину, који му је био послушан до смрти.

Шта чини дакле наш премили Спаситељ? О љубазни моји! дивимо се чудноватим изумима његове љубави! Он се жртвује у светом причешћу без престанка, и бива тако не само наша храна, него и наш молилац, и зове нас при свакој жртви: Ходите, синови човечји, ставите своје жеље, своје молбе у моје руке; Ја ћу учинити ваше молбе својима, и изнећу их пред свога Оца у тренутку, када се будем жртвовао. И мени — мени не ће ништа одбити; Ја — Ја ћу примити све за вас. Тако дакле кроз свога Спаситеља постајемо врсни, да од Оца на небу све добијемо. А који би био дар, који не би могли добити преко свога Спаситеља? Тражимо ли дар мудрости? Тражимо ли дар богопоштовања? Тражимо ли дар снаге и све остале дарове св. Духа? — Одиста, све су то дарови драгоцени, неисказано драгоцени. Али шта, зар су драгоценији од крви, коју је Спаситељ при жртви о св. литургији принео за даре ове? Може ли Му Отац ма који дар за нас ускратити, кад види ову крв и ране, из којих је потекла? Не.

Па ипак ови дарови неба не смеју остати таланти, који леже у нама мртви и скривени; они се морају огледати у нашем животу, морају се јављати у нашим мислима и делима; морају донети свој плод. А који су то плодови? Кротост, благост, трпљивост, љубав, невиност, самоодрицање, саучешће, милосрђе и т. д. Па шта чини Спаситељ, да ови дарови неба, које је Он добио за нас својим молбама, постану живот у нама? — Чујте, шта говори: *Ко једе моје тело и пије моју крв, тај је у мени и Ја у њему!* Дакле, ако достојно једемо његово тело и достојно пијемо његову крв, он је у нама и ми у Њему.

Digitized by Google

А ко је Он? шта вели Он о себи? *Ја сам*, рече, *истина и живот!* А ако је истина, ако је светлост у нама, онда ћемо и ми живети у истини, у светлости; а ако је живот у нама, онда ћемо и ми носити плодове живота, као што лоза носи своје плодове, кад је спојена са живим чокотом, и из њега вуче сок и храну. Стога пише апостол: *Ја живим, али не ја, него Христос у мени!* Хтео је рећи: Ја живим и показујем, да живим, делима живота, делима кротости, благости, трпљивости, љубави, невиности, самоодрицања. саучешћа, милосрђа.

А ова дела живота не производим управо ја, него Христос, који је у мени живот, и као живи живот мога живота, све плодове живота, све врлине и добра дела у живот нагони. Ми се дивимо узвишеним врлинама, које су учинили светитељи Божји, дивимо се делима љубави и милосрђа, која су вршили. Па ипак се не смемо дивити. Они јеђаху често и достојно тело, и пијаху често и достојно крв Господњу; и тако уђе Он у њих, Он, истина и живот. И ова божанска светлост, и овај божански живот деловаше у њима, и крепљаше и вођаше и гоњаше их свима онима узвишеним врлинама и делима, у којима пред очима зачуђеног света блистаху, па и сад још после дугих векова блистају.

Па ако ми сада, љубазни моји, не постајемо свети, у чему лежи узрок томе? У главном у томе, што ми не уживамо тело Господње, као они. Када бисмо и ми уживали тело Господње као они, тада бисмо и ми живели као они; ми бисмо без одмора корачали од врлине до врлине; ми бисмо постали свети. ми бисмо небо заслужили. Па шта би нам то помогло, да небо заслужимо, кад не бисмо били подобни, да га уживамо? И за то да нас подобнима начини, Спаситељ је у нашој средини.

II.

Шта мислите, љубазни моји, да ли би ми, овакови, какви смо сада, били подобни, да небо уживамо? Би ли ми били подобни да гледамо светлост, која нас тамо осветљава, славу, која се тамо нашем оку указује? Би ли били подобни, да осетимо сласт љубави, која нам тамо из праизвора љубави тече? Би ли били врсни, да схватимо божанство, које нас тамо очекује, које је не-

Digitized by Google

измерно, и које сва чула надмашује? Би ли ми, какви смо сада овде на земљи, били врсни за то? Никако!

Сетимо се, љубазни моји, само онога, што се догодило Петру на гори Тавору. Господ се преобразио; Његово лице сијаше као сунце, а одећа му беше бела као снег. И шта се догоди? Петар дође од радости ван себе; он говораше као да је с ума сишао: Господе! добро нам је овде бити; ми ћемо саградити овде три сенице. Да ли би он могао Господу тако говорити, да је видео својим разумом? Преображење Господње на гори Тавору беше само слаба, малена слика славе, коју ћемо наћи горе у Његову царству. Кад је дакле слаба слика оне славе на Петра такав утисак учинила, да је од радости ван себе дошао и постао тако неподобан, да радост у истини ужива; шта би се нама догодило, кад би ми овакови, као што смо, били премештени на небо?

О љубазни моји! Ми би од радости не само ван себе дошли и постали неподобни, да небо уживамо; ми би на месту од радости умрли. Стога и рече Бог Мојсију, кад је овај од Њега захтевао, да му допусти, да види славу Његову: *Моје лице нећеш видети; јер ме не може видети човек и живети. Ипак, стани у шупљину од стене, и када моја слава буде пролазила, ја ћу те закрити својом десницом, и кад прође, ти ћеш је видети са страга.* Он хтеде рећи: Докле год живиш на овој земљи, докле год си смртан, не ћеш бити врстан, да гледаш моју славу; само то ти могу дати, да о њој нешто у тами назиреш.

Хоћемо ли зато једном бити врсни, да тамо уживамо небо, што се мора догодити? Ми морамо бити преображени. Мора бити преображено и оплемењено око нашега духа; мора бити преображен и проширен суд нашег срца; како мора бити преображено просветљено наше тело, ако ће да ужива насладе, које су му тамо спремљене. И чиме ће се догодити ово преображење, ово оплемењивање, ово проширење, ово просветљење нашега бића? На то нам даје одговора значајно место, које се налази код јеванђелиста Јована, и где Спаситељ говори: *Као што је мене послао Отац, који је живот, и ја кроз Оца живим, тако ће онај, који мене једе, живети кроз мене!* Дакле, као што Спаситељ кроз Оца живи,

Digitized by Google

на сличан начин ћемо ми, ако га достојно уживамо, живети кроз Њега. Као што је живот Очев Његов живот, на сличан начин биће Његов живот наш живот. Ми ћемо, тако рећи, живети Његовим животом; гледаћемо у неку руку Његовим оком, љубити Његовим срцем, осећати Његовим удовима. Али ви ћете запитати: како је то могуће? Како се може то догодити? Код Бога је све могуће. Истина је, кад ми Његово тело једемо и Његову крв пијемо, и тако Његову човечју природу у себе примамо, то не остаје Његова човечја природа свагда у нами, нити се претвара у нас, као јела, која узимамо. — Чим се обличја поједу, престаје његова човечја природа бити код нас. Али Божанство, које је посредством човечје природе у нас дошло, оно остаје у нама и прожима цело наше биће. Стога и вели св. Дионисије Ареопагитски, да нас ова тајна причешћа у неку руку чини божанственима. Стога вели Спаситељ сам, да ми у њему остајемо, и он у нама, да ми кроз њега живимо, као и Он кроз Оца. И Божанство, које у нама остаје, иако његово човечанство престаје у нама бити, делује у нама и преображује нас, ствара нас по слици Његова човечанства.

Спомињући ову велику, ову чудновату истину, кличе бл. Августин у књизи својих успомена чудећи се: „О, вечита истино! и истинско тело! о љубави вечитости! ја дркћем од љубави и од грозе, чим одозго чух глас твој: Ја сам храна великих! расти, и ти ћеш ме јести; и ти ме не ћеш као храну твога тела у себе претворити; него ћеш ти бити претворен у мене!“ Али питаћете, ако је то тако, ако се тајном причешћа таково што догађа, зашто људи не опажају од тога ништа и после многих достојних причешћивања?

О, љубазни моји, колике се промене догађају пред нама, а ми их не опажамо. Колике су се промене за десет година у нашем духу и у нашем телу зацело догодиле, и нама је, као да ништа није било. Наиме, што се полако догађа, то ми не опажамо. Тако је и у духовном одношају. Међутим свагда је било људи, који су чудновато деловање причешћа на себи опазили, или су на њима то други на своје чудо видели.

Какове јасне погледе имађаху свети при крају свога

Digitized by Google

живота у тајне божанске благодати? Какове јасне погледе у дубљине вечитости? Какове дубоке погледе у бездане Божанства? Тако, да, као што апостол вели, није допуштено, или није могуће, људима о томе говорити. И са каковим жаром пламтијаше у њиховим срцима љубав према Богу и према ближњима? Зар не беше она као ватрено море, које све у себе примаше, све у себе прождираше, и сасвим се у Бога утапаше? И какове чудновате појаве биваху на самим њиховим телима? Многи лебдијаху у ваздуху; други не требаху никакове хране; други узеше на себе ране Искупитељеве, а други оруђа мучења његова; једни блистаху натприродном светлошћу; други су остали а стоје још и данас недирнути после смрти од трулежи. И откуд све то? Откуда другде, него од делања Божанства, живога живота, који је достојним примањем тела и крви Господње у њих дошао. Наиме овај божански, овај живи живот, делује ту, где нису стављене никакове препреке, све даље и даље, све чудноватије и чудноватије, претвара, преображује човека све више и више према слици човечанства Господњег, докле не сване дан, када ће духнути ветрићи од оне стране и када ће се сунце вечности родити, те када ће наше претварање, наше преображе́ње бити потпуно довршено. Па кад ово наше претварање, ово наше преображе́ње кроз божанство, које је силом причешћа у нас дошло; буде потпуно довршено: тада, тада ћемо, љубазни моји, бити подобни, да завиримо у дубине божанства, да гледамо лепо бескрајне лепоте; тада ћемо бити подобни, да примимо у себе небеско-слатке реке љубави, које нам вечито теку из праизвора небеске љубави; јер ми тада не ћемо гледати оком, које је слабо, него оком, које је слично оку Господњем; и ми не ћемо више љубити срцем, које је слабо, него срцем, које је слично срцу Господњем.

И кад се једном о великом дану васкрсења и наше тело под управом Божанства, које је силом причешћа у њега дошло, претвори и преобрази према слици тела Господњег, тада ће и оно бити врсно, да суделује у слави, у којој је преображено тело Господње.

О, љубазни моји, шта ће то бити, кад једном наш

Digitized by Google

дух лепоту Божанства, лепоту неба буде гледао оком, које је слично оку Господњем, какова радост? Каково клицање? Шта ће то бити, кад једном будемо љубили бескрајну љубав срцем, које је слично срцу Господњем? у какво ће се море сладости запливати? — Шта ће то бити, кад једном и наше тело буде бацало зраке у слави, у којој тело Господње баца зраке? Ко ће именовати оне сласти, које ће га облетати?

Шта ће бити, кад смрт једном ову чулност збрише, и кад слободно управљање Божанства, које нас је силом причешћа прожело, наше претварање, наше преображење према слици Господњој доврши? Кад једном будемо гледали са божанственим оком? љубили божанственим срцем? живели у преображеном телу? — *Ниједно око није видело*, вели апостол, *и ниједно ухо није чуло и у ниједно срце човеково није дошло оно, што је Бог сиремио онима, који га љубе!* — И апостол Јован: *Сад смо синови Божји, и шта ћемо једном бити, још није откривено. Али ми знамо, да ћемо, кад се он појави, њему слични бити; јер ми ћемо Га видети, као што јесте!*

Тако нас, љубазни моји, као што смо видели, тако нас премили Спаситељ силом причешћа чини подобнима, да заслужимо небо, и да једном уживамо небо.

О, паднимо дакле пред њега, помолимо се и хвалимо, и плачимо од радости; ликујмо и захваљујмо; славимо чудноватe проналаске његове љубави и обећајмо, — а шта? да ћемо наше мисли и тежње на то управити, да Га љубимо из свег срца, из све душе, свим осећајем, и из све снаге. О да, драги моји, љубимо, љубимо, љубимо нашег премилог Спаситеља, који је постао наше измирење; јагње, које скида све наше грехе; који нам је постао правда, извор сваке милости, који нам је живот постао, да вечито живимо. И пошто знамо, да смо само тада подобни, да уживамо живот, небо, кад смо слободни од греха, и кад смо обучени у хаљину љубави, *одбацимо од себе*, као што апостол опомиње, *сваку злоћу и сваку земаљску мисао.*

О љубазни моји, ми смо позвани за више, него што нам овај сиромашни, јадни свет може пружити и дати. Живимо, као што се онима приличи, који имају свој позив у небу; живимо на овој земљи трезвено,

Digitized by Google

побожно и праведно, у украсу сваке врлине. Корачајмо од врлине до врлине, једимо често и достојно храну великих, тело нашег Искупитеља, и пијмо Његову крв, да напредујемо, да свеудиљ напредујемо у Његову познању и љубави, и да се тако све више и више преображавамо по Његовој слици, док не сване дан, када ће преображавање бити довршено, и ми кроз њега бити подобни, да небо уживамо, и све насладе небеске, које нам је својим вапуђењем, својим мукама и својом смрћу стекао, и нама спремио тамо у своме царству, где се налази у слави Очевој, коме нека је слава и хвала и клањање на веке векова, амин!

Превео М. Л.

БИБЛИЈСКО УЧЕЊЕ О САВЕСТИ

НОВИ ЗАВЕТ

Н. Богословски.

Превод с рускога.

У свештеним књигама Новога Завета већином се манифестације савести приписују „срцу". Таке су на пр. изреке Новога Завета *о чистоти срца* (Мат. 5, $_8$, *о отврдлости* (Јевр. 3, $_8$) *и окамењености срца* Јеф. 4, $_{18}$), *о закону написаном у срцу* (Римљ. 2, $_{15}$) и др. У овом се погледу Нови Завет блиско подудара са Старим, чији јеврејски текст нема израза који би одговарао речи — „савест" и замењује је са речи „срце". Но упоредо са речи „срце" — „καρδία" налазимо ми у Новом Завету и нарочити термин — „савест" — „συνείδησις" који добива овде и своје нарочито, посебно значење.

Пре но што пређемо на излагање новозаветнога учења о савести потребно је да обратимо пажњу на сам термин — „савест." Један од познатијих новијих немачких богослова Роте (Rothe) узима, да је реч „савест" тако неодређена, да би чак хтео да је са свим избаци из научне употребе, што је одиста сам и учинио у другом издању своје Етике.[1]

[1] Rothe. Ethik. I, 264. В. наш чланак: „Ученіе о совѣсти". Прав. Соб. 1900. Сент. 2-9. стр.

Digitized by Google

Но жеља немачкога богослова Роте-а, да истисне реч савест из научне употребе не може а да не изгледа чудоватом. Па нека би се и прогонила ова реч из научне употребе, појаве познате под њезиним именом наравно да ће остати; дакле и питање ће то остати исто и не ће се изменити ни за јоту. То је појмљиво по себи. Сама жеља, да се ова реч истисне из употребе, док она постоји у народном језику за означавање одређенога појма, врло је неразумна. Реч — савест стекла је код нас право грађанства као једна од најсталнијих и најизразитијих; с тога ми не само да немамо права да желимо да је истиснемо, већ смо, на против, дужни да је високо ценимо и да је употребљавамо. У народном се језику урезује његова вековна мудрост и искуство: за то је од велике важности да проучавамо саме речи ради разјашњења њихова смисла. Филолошко изучавање појма често се показује као незамењиво средство за разјашњење његове садржине. Код тога се често догађа, да један народ у свом језику обележава јасније једну страну предмета а други другу. С тога је често потребно и од великога је значаја, да испоређујемо оне речи, које се у разним језицима употребљавају за означење појма који расматрамо.[2] Тога ради ми ћемо пре свега да застанемо код филолошке анализе речи „савест.“

Руска реч совѣсть (као и српска савест прев.) долази од корена: вѣд, од кога се образују сродне речи: вѣдать, вѣдѣніе, синоними: знати, знање; грчка: συνείδησις — од οἶδα знам; латинска conscientia и француска conscience - од глагола scio са истим значењем што и у грчком οἶδα; немачка реч Gewissen долази од корена wiss и глагола wissen знати и по сродству кориснога wiss и wust стоји по значењу у тесној вези са речи: Bewusstsein свест.

Није тешко приметити, да све ове речи, судећи по њихову коренитом значењу чине значајан нагласак на теоретском, познавалачком моменту појаве коју означавају, и у буквалном преводу морају се означавати са речи: сазнање, свест. На везу савести са појавама сазнања

[2] В. филол. анализу појма савести у делу И. Попова Естественно-нравств. законъ. Москва 1897. г стр. 173

Digitized by Google

(свести) и познавалачким процесима мисли показује даље и та чињеница, што се у неким језицима, на пр., грчком, латинском и француском, — како за означавање свести тако и за означавање савести употребљава једна и иста реч. Ова појава показује на тако тесно сродство појма савести и свести, код које је врло тешко за свакидашње ненаучно мишљење уловити разлику између њих, те се и сливају у једном и истом изражавању речи. — Но, с друге стране, то што у неким језицима, као на пр. у руском и немачком, постоје особити термини за означавање једнога и другога појма, показује на то, да ови последњи нису са свим истоветни, да је савест тако рећи особита, засебна свест и да се односи према свести уопште као извесни облик према врсти.

Рађа се питање, каква је то особита свест и чиме се наиме та свест разликује од свести у опште? Да решимо то питање потребно нам је пре свега да обратимо пажњу на ту прилику, да све речи које означавају појам савести имају општи додатак съ, со (са), συν, con,[3] а то нам, по веома оправданој примедби И. Попова, пружа неки кључ за тачније одређење појма савести као свести. Предлози: съ, со, са показују на узајамност делања у појавама савести. Баш додавање тих предлога, примећује Попов (на стр. 174.), може се протумачити несвесном жељом, да се изрази та чињеница, да човек преживљује појаве савести у већем или мањем степену заједнички са другим људима, да сваки човек при једнаким уветима осећа аналогна стања особите врсте, позната под именом савести. Сем тога додавање означених предлога може исто тако да показује на свест на истом месту и у исто време о неким психичким појавама, које се састају у једном акту или у једном психичком процесу. На основу наведених домишљања савест на тај начин није ништа друго до свест, која се подједнако налази код свију људи а која у исти мах обухвата неколико објеката, неколико психичких појава.

---

[3] У немачкој речи Gewissen, додатак ge потпуно одговара по значењу предлозима съ, со, са, con, συν, што се јасно види на пр. из таких речи као Gestirn сазвездије, Gemisch смеса и из осталих збирних именица.

Digitized by Google

Но какве су то психичке појаве? Филолошка анализа може показати доста јасно само на једну од тих појава. Јеврејски језик изражава појам савести речју: срце — *леб*, а срце се свагда и свуда сматра као седиште, као средиште осећања, афеката и других сличних узбуђења човечје душе. Употребљавајући реч „срце“ за изражавање појма савести ставља јак нагласак на то, да као најважнија страна те појаве служи осећај. На тај начин као једну од психичких појава, које се самесно сазнају у стању узбуђења савести, треба да признамо осећај.[4]

Одавде се већ делимице разјашњава и обим или садржина појма савести. „Реч: савест, вели И. Л. Јанишев, јесте пре свега општа свест — налик на то што старо руска реч Господь изражава пре свега субјекат власти, господства у опште. Но као што се реч Господь, за разлику од друге која има слично значење — господинъ, даје код нас искључиво Богу и означава по себи само Божанску власт, тако се и реч савест, за разлику од свести у опште не примењује на свест о свима душевним појавама, већ само на душевне појаве моралнога карактера. А пошто се ове појаве све без изузетка своде или на слободне намере и делања човекова или на оваке или на онаке покрете моралнога осећаја, то се одређење савести може овако формулисати: то је свест у исто време како о слободним намерама и делањима човековим (која се или само замишљају, или се чине или су већ извршена и само их се човек сећа), тако и о оним покретима моралнога осећаја, који прате те намере и делања. По себи се разуме, да што је у човеку већма развијена свест о моралном закону и о осећају дужности, с једне стране, и о самој моралној слободи — с друге, у толико живље и јасније долазе до свести поједине намере и радње, наиме као слободне, одговорне као и покрети моралнога осећаја, наиме као немирни и мучни, који одобравају, заслађују, — тим јаснија и снажнија, дакле, постаје савест и обратно. Но у сваком случају, савест остаје не као што друго, до само као свест, обраћена на оне душевне појаве, у ко-

[4] На то исто показује тачна анализа немачке речи Gewissen. В. о томе: Поповъ. Естеств. нравств. законъ. стр. 176.

Digitized by Google

јима се овако или онако исказују у исто време морални осећај или морални закон с једне стране, и слобода човекова — с друге.“[4] Такав појам о „савести“, састављен на основу филолошке анализе те речи налази потврде и у светом Писму.

Изрека у Новом Завету, у којима се спомиње о савести, набројили смо свега 27. Оне се налазе у овим местима: У Јеванђелију Јованову 8, $_{9}$, у Делима Апостолским 23, $_{1}$; 24, $_{16}$; у 1. посланици Ап. Петра 2, 19. $_{3}$, $_{16}$, $_{21}$. — и у посланицама Ап. Павла: Римљанима 2, $_{14}$, $_{15}$.; 9, $_{1-3}$.; 13, $_{5}$; 1. Коринћанима 8, $_{7}$, 10, $_{12}$; 2 Коринћанима 1, $_{12}$; 4, $_{2}$; 5, $_{11}$, Јеврејима 9, $_{9}$, $_{14}$; 13, $_{18}$; 1. Тимотеју 1, $_{5}$, $_{19}$; 3, $_{9}$; 4, $_{2}$; у 2. Тимотеју 1. $_{3}$; и Титу 1. $_{15}$.

Речи Ап. Павла у посланици Римљанима (2, $_{14}$, $_{15}$.) састављају оно класичко место о моралном природном закону, на које се тако често позивају кад говоре о овом закону и које служи као основ за одређење његова психолошкога облика. „Кад језичници, који немају закона, по природи законито чине, то немајући закона они су сами себи закон. Они показују, да је дело закона написано у срцима код њих, о чему сведоче савест њихова и мисли њихове, које час окривљавају, час оправдавају једно другу.“ У првој половини главе ове посланице (ст. 1—16.) св. ап. Павле учи о суду кроз И. Христа, који ће се, по речи апостоловој, извршити у последње време како над Јудејима тако и над језичницима. — У другој половини главе (ст. 17—27.) изобличава ап. Павле Јудеје, који су се хвалили и умиравали себе тиме, што знају и имају закон, у томе, што га не врше, и прети, да ће језичници који по природи чине законито некада осудити Јудеје као преступнике тога закона, који поред тога закона имају још и Св. Писмо и обрезање.

На тај начин св. апостол учи, да је закон, чије ће неиспуњавање и нарушавање послужити некада као предмет суда Божјега преко Исуса Христа, — један и исти и код Јудеја и код језичника.

Па какав је то закон — заједнички и код Јудеја и код језичника? Јудеји су као што је познато имали пи-

[4] J. Л. Янышевъ. Ученіе о нравственности, стр. 90—91.

Digitized by Google

сани закон Божји, који су они слушали и изучавали у синагогама, и апостол, говорећи о Јудејима, под речју закон свуда у својим посланицама разуме баш тај један закон: Божји, заповест личнога Бога, откривена преко Мојсија (Римљ. 5, $_{13}$.) и показујући на прописе закона, показује, баш на прописе откривенога закона. Но у овој глави, о којој је говор, апостол, показујући на заповест: не кради, не чини прељубе, (ст. 22.) ништа не говори о религијозним дужностима, о богослужењу, о жртвама, о обредима које прописује Мојсијев закон, а с друге стране, говорећи о језичницима, изражава се, да су код њих у срцима написана та иста дела која прописује закон. Очигледно је, да апостол под делима закона код језичника разуме така дела, која су могла бити појмљива и која је требало вршити и без Св. Писма, без спољашњих законских прописа, јер су она написана у срцу свакога човека било Јудејина било језичника. И ти прописи срца, који су урођени природи човековој и који су у складу са откривеним Мојсијевим законом и састављају оно, што апостол назива законом код језичника.

Па како језичници знају о свом закону? исто тако, као што човек сазнаје о свакој својој потреби — преко свести, συνείδησις, conscientia. Свест није каква било одређена представа, већ је она светлост, — сапутник свих душевних појава, — која их чини видљивима у нама, осветљава их пред нама као наша властита унутрашња стања. Као така свест сама по себи ништа не представља и ни о чему не суди, те зато не може ни грешити ни падати у заблуде; она може само са већом или мањом јасношћу рефлектовати све што се збива у нама, и где је ова јасност, тамо светлост свести безуветно рефлектује све што пада под његове зраке. Чим под те зраке падне морална потреба, тада свест добија назив савести. На тај начин савест је свест о моралној потреби, или тачније — свест о поступцима који су везани са моморалном потребом. А ако је то тако, онда није тешко решити питање о томе, да ли је савест каква-било самостална подобност наше душе или је треба однети или пренети у функције ума, воље и осећаја.[5] Савест

[5] Што су неки од наших богослова (на пр. прот. Кочетов,

Digitized by Google

је само свест, а свест је општи облик свег душевног живота неодељив ни од једне појаве његове. Ако она у неким језицима, као што смо видели, има назив различан од свести, као н. пр. у руском (српском прев.) и немачком, то у другима, као, у грчком, латинском, француском такав засебан назив сасвим не постоји: у њима се савест и свест називају једном речи (συνείδησις, conscientia, conscience).

Зато између погледâ на савест треба сматрати правилнијима оне, који односе савест и к уму и к осећају, или к срцу и к вољи човековој, и ако и не објашњавају, шта баш из сфере ума, осећаја и воље улази у састав појавâ савести, и као неправилна мишљења — оне погледе, који је убрајају у једну или у две главних снага душе човечје.

Особито су неоправдани погледи они, који називају савест умом па ма само практичким, и наводе на мисао или directe казују, да савест као ум врши процес познавања моралних истина. Ово последње мишљење позитивно се побија учењем ап. Павла. Апостол, говорећи о савести, јасно је разликује од мисли, које се јављају на основу њезина сведочанства, и приписује јој само једну делатност, која је у потпуном складу са свешћу као основним обликом душевнога живота, наиме — значај сведочанства. „Језичници показују, да су дела закона написана код њих у срцима, о чему сведочи њихова савест.“ Свест је знање непосредно налик на непосредно знање о оним спољашњим предметима и догађајима, код којих смо ми сведоци — очевидци; она не претпоставља какво било суђење, закључак ума; она само, као што веле, констатује факт. Снага убедљивост а овога сведочанства највиша је за онога, ко се ослања на њега. На ову снагу показује ап. Павле не једном (2. Кор. 1. $_{29}$. Рим. 9, $_{1-3}$.), на њу се исто тако позива сваки човек као на последњу инстанцију, кад хоће да увери другога

преосв. Инокентије, и чак философ Чистович) дошли до закључка, да је савест засебна самостална снага у човечјем духу, то се такав поглед на савест може исказати ваљда само као примена на популарне представе о важности савести, а не у строго научном смислу.

Digitized by Google

у истинитости онога, што он тврди. Савест је непосредно знање и гледање онога, што јесте и што се збива у нама, — и ништа више.

Представе, појмови, закључци јесу ресултат делатности познавалачке снаге над оним градивом, које нам даје непосредна свест; с тога представе и мисли које се образују из њих нису више, по апостолову учењу, савест: оне се јасно разликују од савести: „Језичници показују, да су дела закона написана код њих у срцима, о чему сведочи њихова савест и (осим тога) мисли њихове, које час окривљавају час оправдавају једна другу.“ Све су ове мисли манифестације не савести већ познавалачких снага човекових, које раде над садржином савести, или моралне свести, и под утецајем њезиним. И те мисли, или тачније познавалачке снаге човекове, његов разум, и служе као једини орган природнога моралнога законодавства, мисао о чему спроводи ап. Павле у речима: „Кад језичници, који немају закона, од природе законито чине, то немајући закона они су сами себи закон.“

Одавде је јасно, да се савест, која се, као што смо видели, не може убрајати у функције човечјега ума, из истога разлога, исто тако не може идентификовати ни са моралним законом. Закон није непосредна свест, јер свест ни о чему не суди, ништа не прописује, она само сазнаје. Исто тако закон није морални осећај или жеља, — он је правило делатности, он је суђење т. ј. спајање појмова, изражено у облику захтева, задатка за вољу човекову; а тако или другчије спајање истих и исказивање јесте дело ума и слободе човекове, но није дело његове савести. Савест је за сваки морални закон само показивач градива, сведок за оно, што у сваком моралном суђењу саставља његов предикат: добар, зао, частан, нечастан, велик, племенит, низак, подао, справедљив, несправедљив и т. д. и ово се схваћа законодавним умом само у толико, у колико се осећа срцем и жели вољом, и уколико ови осећаји и жеље долазе до свести, или састављају савест човекову.

Ако је на тај начин закон производ човекова ума, те и природни морални закон може бити само човечји, а не божански закон, иначе би смо под закон божански

Digitized by Google

морали убројити сва могућа законодавства, која стаје у противности са развијеном моралном потребом човековом. Одавде је појмљиво, у колико се неосновано савест или свест о моралној потреби назива у богословским системама замеником Бога у духу човекову, речи Божјом, оком Божјим. Савест као свест јесте лична свест. Ми смо свесни наших осећаја и жеља; морални осећаји и жеље јесу наши осећаји и жеље, а не осећаји и жеље другога Вишега Суштаства у нама. Кад не бисмо ми у нашим осећајима и жељама били свесни себе већ божанска личност, уништавало би се јединство наше свести и наше личности, а с њом и лични морал. Као последица греха првих људи било је, међу осталим, и то, што се Бог оделио од њих, јер су се они оделили од Бога; без обзира на ово одељење од Бога, у људима је била жива морална потреба, која се исказивала у свести о осећају стида и страха, или у савести, која није могла бити гласом Божјим; глас Божји одиста су чули и пали т. ј. Адам и Ева, али не у савести, већ у изванредном јављању Божјем, — „глас Господа који ходи у рају“ (Пост. 3, 8). Што смо моралну потребу добили од Бога, те нам још не даје права да назовемо и признајемо савест за глас Божји; потребу знања, потребу храњења и кретања добили смо исто тако од Бога, — па зашто онда да и свест и о овим потребама не признамо за глас Божји?

У осталом потребно је да приметимо, да наведени поглед на савест, који је расматра као глас Божји у човеку и ако је неправилан у формалном погледу као такав који не стоји у складу са основним психолошким обликом савести, по ком се она јавља тек као лична морална свест човекова, — садржи у себи ту истиниту мисао, да је савест врло тесно скопчана са религијозном самосвешћу. Одиста, морална потреба, која лежи у основи савести стоји у најтешњем односају са религијозном свешћу човековом На тај односај у савести моралне потребе према религији показује делимице изрека ап. Петра (1. Петр. 2, 19). „То је угодно Богу ако ко, помишљајући о Богу (тачније са грчкога: по свести о Богу — διὰ συνείδησιν Θεοῦ), подноси невоље, патећи се неоправдано.“ „Ја верујем у дужност, али не верујем у

Digitized by Google

Бога,“ говоре бољи међу атејистама, и делима самосавлађивања и самопожртвовања кад и кад доказују да они говоре искрено. Но веровати у дужност и жртвовати за исту имањем, чашћу, животом, свим на земљи, значи то исто, што и признавати моралну снагу као највишу на земљи, као таку снагу, којој све земаљско треба да је подређено и потчињено као ниже, значи, дакле, веровати у победу добра над свим што му се противи. А признавати моралну снагу као највишу и веровати у њезину победу над злом — значи исто што и веровати у личнога Бога (јер по признању свих психолога морални принцип не може постојати изван личности) и да постоји Провиђење које морално управља светом, и које не ће допустити да подвиг служења дужности буде узалудан труд. (1 Кор. 15, $_{58}$). Нико од философа није схваћао тако јасно нити је оцртао тако лепореко независност моралних захтева дужности од макаквих, тим више религиозних мотива, као Кант, чија дела „Автономија“ и „Категорички императив“ састављају славу немачке философије; па ипак, не налазећи у свету спроведљивости, коју захтева морална дужност, Кант је био принуђен да оснажи моралну „автономију“ тиме, што је од постојања моралнога закона долазио до постојања Бога и бесмртности душе. За тријумф Кантове врлине била је потребна срећа као спољашња награда, и тражење те среће довело је Канта до неба.

Но то што је Кант замишљао само магловито, јасно је изражено у речи Божјој. „То је угодно Богу, учи Св. Писмо, ако ко помишљајући о Богу (διὰ συνείδησιν Θεοῦ) подноси невоље, патећи се неоправдано.“ Говорећи о савести као свести о Богу (συνείδησις Θεοῦ) апостол, с једне стране, потврђује изложени горе појам о њој не као о засебној духовној снази, која исказује само морални закон, но као о општој свести у којој се рефлектују и религиозни осећаји и представе. Заједно са тим учи, да је свест о достојанству врлине могућа само у свести о општењу с Богом, — и уз то само са Христом Богом, јер је Христос — Бог не само лични дух, који се разликује од света и који влада свим светом, Он је не само правољубав, како су се исказале у искупљењу рада човечјега, но и премудра и свемогућа

Digitized by Google

снага, која све судбине света и човечанства управља према једном циљу — према пуној слави и тријумфу добра у вечном животу. Једино хришћанство, зовући свакога човека, „који долази у свет“, у општење са Богом и у Богу са свим светом и човечанством, открива му, с једне стране, тајну зла, као господства у свету егоизма и чулности, с друге, — спасава га од тога зла, јавља му помиловање кроз вечну правду и љубав, и даје му право и снагу да учествује у изжићивању царства Божјега како овде — на земљи, где зло само мало по мало уступа власт над собом моралном закону, тако и у вечној слави, где нема броја обитељима врлине. Најпосле, једино хришћанство уводећи човека у фактично општење са Богом, Прототипом добра и Извором снаге његове, у исто време упућује и благосиља на борбу са злом, печатећи човека знаком крста као символом самоодрицања и страдања баш за добро, за извршење моралнога закона, за задовољавање моралне потребе. Видети ружење и гажење врлине и непадати у очајање, подносити патње, као што се изражава апостол, „неоправдане,“ — могуће је одиста само у општењу са Богом — са Највишим Добром.

Свршиће се.

Digitized by Google

ПРИЧА О МИЛОСРДНОМ САМАРЈАНИНУ.

Лук. X, 25—37.

Прича Спаситељева о милосрдном Самарјанину како по спољашњем облику тако и по унутарњој садржини и интенцији без сваке сумње врло је блиска и драга срцу свакога правога хришћанина. Питање које се у њој расправља о правој и делатној љубави према ближњима, изнесено је у облику веома лепога упоређања конкретно, живо те дирљиво и лако схватљиво. На слушаоце Спаситељеве ова је прича морала бити од огромнога утецаја. Учење о љубави према ближњем тумачило се код Јудеја (а мање или више и код осталих народа) у уско националистичком смислу. У Христовој цркви где су сви једно у Христу не сме бити тако, управо нема ни места питању ко је ближњи; сви су људи браћа, дакле и ближњи, без обзира на веру и народност.

По уводу ова Лучина повест подсећа нас на повести код Мат. XIX, 16 и д., XXII, 35—40, Мат. XII, 28—34, па ипак се ова повест не сме идентификовати са којом било од истих, јер се томе противе како разлике у спољашњем сметају (место, време и др.) тако и сама садржина. То су све засебне и самосталне повести о различитим догађајима. Сличност законикова питања у овој повести са питањима у наведеним местима не треба пак ни најмање да нас буни, јер је Спаситељ као учитељ вечнога живота долазећи у додир сад са овима сад са онима свакако у више прилика добивао слична питања, те тиме долазио у прилику да понавља поједине тачке свога учења, као што то потврђују и сама јеванђелија, и ако је у њима изложен само један део Христова учења.

Ст. 25. *И гле, законик неки устаде и кушајући Га рече: Учитељу, шта да чиним да наследим живот вечни?* — *И гле!* — обична веза код прелаза на нову повест. — *Законик* — учитељ закона, књижевник (в. Бог. Гласник I, 240). — *Устаде.* Законик је пред овим за време учења Спаситељева сигурно седео, па је сад устао дајући тиме знак да хоће да говори. — *Кушајући Га* т. ј. Господа. Обично се узима, да он хоће својим питањем да

Digitized by Google

наведе Спаситеља да изрази у свом одговору што противно закону или предању, да је „хтео да му метне замку“ (Јефт.), па да Га може оптужити. Спаситељ је пред тим позвао к себи све који се труде и пате уз обећање да ће им дати лако и спасоносно бреме, које ће умирити душе њихове. Према овоме вероватно је, да је законик хтео да дозна од Господа: какво је то његово бреме које доводи до спасења и да није оно може бити противно бремену Мојсијева закона, а то му изгледа већ у напред вероватно, јер иначе не би Спаситељ позивао к себи народ, већ би га једноставно упућивао на закон. Рекне ли што противно закону, ето му прилике за тужбу. То свакако стоји, да су непријатни стављали Спаситељу често питања с намером да Га искушају т. ј. да Га наведу да устане јавно против закона, те је дакле и овај законик могао имати то на уму. Но то не би стојало у потпуном складу са контекстом, а и само питање о начину задобијања вечнога живота било је предметом расправљења у равинским школама, пошто оно у Старом Завету није било категорички одређено. Према овоме није немогуће, да је законик хтео просто да доведе Господа у неприлику стављајући Му опште питање, на које је тешко дати тачан одговор (Шег, Вајс, Шанц). Никако пак не може се допустити, да је он запитао Христа са добром намером, пошто сам јеванђелист истиче нечисту намеру код њега. — *Шта да чиним да наследим живот вечни?* У то доба ово је питање било омиљена тема за расправљање међу јудејским научницима, т. ј. на који се начин може најсигурније постићи блаженство. У свези са тим било је и питање, које су заповести веће и важније и обратно. Они су делили заповести на тешке и лаке и код одређивања карактера појединих заповести водиле су се бескрајне препирке између различитих школа, нарочито између Хилелове и Шамајијеве. У самом закону није било тачних одредаба у том погледу, те су научници кушали на различите начине да изведу класификацију заповести и обазирали су се понајвише на награде или на казне, које је закон одређивао код појединих заповести, но и тај је основ био доста лабав. Сем тога где је закон и одређивао награду, важило је то за овај живот (испор. 5. зап. Божју), док је међу тим у питању будући живот.

Digitized by Google

Дакле које заповести воде вечном животу и које су најважније, па чак и која је међу њима највећа, — то су била питања, око којих су изоштравали свој ум учени равини. Најпосле свакако благодарећи пророчким списима и духу који је кроз њих провејавао, просвећенији умови као да су носвесно осећали, да није доста за блаженство ако се формално и испуни сав закон. да ту још нечега не достаје. Они се наравно нису могли уздићи до висине, до које је дошао св. ап. Павле и са које је био у стању да окарактерише закон и његов значај, али су дошли ипак до тога, да сваки човек треба да изврши још нека посебна добра дела, па да постигне вечни живот, али каква, у томе нису били на чисто, те су на то питање и давали различите одговоре. То је питање свакако занимало и мучило и овога законика, и он и ако с намером да доведе Господа у неприлику *(кушајући Га)* ставља Му то питање. *Да наследим* — као син будућега века те наследник да добијем свој наследни део (κλῆρος).

Ст. 26. *А Он му рече: У закону шта је написано? како читаш?* — Наглавак је овде на „*у закону*“, јер Спаситељ у место одговора упућује *законика* на *закон*. Њему бар треба да је добро познат закон, а у закону се о томе говори. Шта је суштина свега закона? Нека врши оно што закон тражи, а шта је у њему најузвишеније у чему је изражен дух закона, то он као законик треба да зна. Но ово питање Спаситељево не може се никако узимати у том смислу, као да Он хоће да избегне директан одговор; једино се може то допустити, да Господ тиме унапред разбија наду законикову у погледу кушања упућујући га на закон. Иначе ово је питање са свим умесно као увод у расправљање тога предмета. Спаситељ тражи од законика, да Му он прво изложи, како он схваћа закон и дух његов односно шта се у закону вели у том погледу, подсећа га, да је у том питању полазна тачка закон. — *Како читаш?* значи исто што и права реченица: шта се у закону говори о томе. Тај се израз употребљава код равина врло често код позивања на Свето Писмо.

Ст. 27. *А он одговарајући рече: Љуби Господа Бога својега свим срцем својим, и свом душом својом, и свом снагом својом, и свом мисли својом, и ближњега својега као*

Digitized by Google

самога себе. На питање Христово наводи законик две, по његову мишљењу, највеће и најважније заповести, заповести у којима се оличава и садржи сав закон. Прва је заповест узета из Пон. Зак. VI, 5, а друга из Лев. XIX, 18. Прве се заповести морао законик врло лако сетити и иначе, пошто је била саставни део јутарње и вечерње молитве, а носила се и као запис у њиховим филактеријама. Друга се опет често понавља у Ст. Завету, и могуће је да се и спајала са првом уједно. Осим тога она је, као што ће се ниже видети, била предмет живе расправе, те је у толико и била познатија. Није искључена могућност, да је законик баш то и имао на уму приступајући ка Исусу, те је овде намерно додаје, очекујући од Њега решења, односно да Га доведе у неприлику. — Први се цитат не слаже потпуно нити са јеврејским оригиналом нити са преводом LXX., наиме: у место три члана (срцем=мисли LXX., . . . душом . . . снагом) имамо овде четири (срцем . . . душом . . . снагом . . . мисли). Смисао тиме не само да не губи ништа, већ постаје потпунији и изразитији. — *Љуби Господа Бога својега свим срцем својим* и т. д. т. ј. свим суштаством својим, свим снагама свога „ја“, у којима се изражава и ум и воља и осећаји и то у свој снази својој, интензивно треба да љубимо Бога. — *И ближњега својега као самога себе* т. ј. да чинимо ближњему својему добро, као што бисмо сами себи чинили или желели да нам други чине; дакле да му не чинимо оно, што не желимо да се нама чини. У тим двема заповестима садржи се сав закон, то су две највеће заповести, које су опет најтешње спојене једна с другом, једна другу попуњава, једна има свој извор у другој. Ко врши као што треба те заповести врши у исти мах и све остале, јер се ове оснивају на њима (испор. Мат. XXII, 39. 40).

Ст. 28. *И Он му рече: Право си одговорио; то чини и бићеш жив.* Ово је одговор на питање законикoво у ст. 25., дакле речи Христове *и бићеш жив* одговарају речима закониковим *да наследим живот вечни.*

Ст. 29. *А он хотећи да се оправда рече Исусу: А ко је мој ближњи? — Да се оправда* .. Многи тумачи узимају овај израз у том смислу, да је законик хтео да покаже, да је он у погледу оправдања чинио од своје

Digitized by Google

стране све могуће т. ј да је он вршио и да врши све захтеве Мојсијева закона, и ако што је што пропустио, чинио је то с тога што то није у закону тачно изражено, као на пр. кога треба разумевати под *ближњим*. Нема сумње да је он био о себи високога мишљења и да је сматрао себе за праведна по одношају према закону. Стављајући питање Господу: *шта да чини да стече живот вечни* није он тражио да га Он упути на законске прописе, већ да дозна Његово мишљење, шта треба он особитога да чини. Према овоме (као и према значају речи) природније је да узмемо израз *да се оправда* у значењу, да се оправда зашто је ставио своје питање Господу. Овако би могао изгледати смешан сам себи, пошто је сам и одговорио на своје питање. Дакле он оправдава свој поступак тиме, што вели да он није ни хтео да дозна најглавније заповести, суштину закона, (та како да он то не зна!), већ је желео да дозна, шта Исус разуме под речи „ближњи", у одређењу које нису се слагали тадашњи научници, пошто и закон о томе не говори одређено, категорички, и ако се може изводити, да он под ближњима разуме чланове израиљскога народа (испор. Бог. Гласник II, 14), као што су тако изводили и многи учени равини. Но други опет нису хтели да узимају то чак ни у националистичком смислу, већ су на различите начине сужавали појам речи *ближњи* подводећи под истих само Јудеје — праведнике у исти мах разилазећи се у томе, ко се има разумевати под праведницима.

Ст. 30. *А Исус узе реч и рече: Човек неки иђаше из Јерусалима у Јерихон и паде у руке разбојницима, који га свукоше и изранише па отидоше, оставивши га пола мртва*[1]). — Господ не одговара непосредно на законикoво питање, као што је то он и иначе чинио, кад би Му ко ставио питање с намером да Га искуша. Но за то му Он у име тога предлаже дивну причу, упоређење. Боље речено прича Му дирљив догађај из живота, који му по себи најконкретније пружа одговор на стављено

[1]) Речи τυγχάνοντα после ἡμιθανῆ нема у рп. Син. BDL као и у преводима, те је као непотребан и сувишан уметак треба изоставити.

Digitized by Google

питање, те је од већега утецајано и најузвишенија беседа о љубави према ближњем. Као и уопште примери, тако је и ова прича веома подесна баш за то, да очигледно изнесе на видело противности, до којих беху дошли мртво писмо закона и фактичност. Износећи баш ову причу Спаситељ има на уму изопачене националистичке и религиозне појмове код тадашњих Јудеја. Неправилност њихових мишљења о ближњима и о одношају према њима особито се живо износи у овој причи, те није ни чудо што је законик на крају приче морао то да призна (ст. 37.), а то је Спаситељ свакако и желео да постигне. Законик је имао намеру, да искуша Господа или барем да Га доведе у неприлику. Но божански познавалац срца човечјега провиди ту намеру и кажњавајући законика наводи га на то, да он сам искаже оно што није имао на уму, или што што је евентуално хтео да наведе Господа да искаже па да се огреши о закон. — *А И узе реч и рече.* Овај је израз начињен према јеврејском, односно узет је из превода LXX-це, где се употребљава (па и код Грка иначе), кад се хоће да се истакне нешто, да говор буде свечанији, — *Човек неки.* Спаситељ не одређује изближе ко је био тај човек, да ли је био Јудејин или језичник. Може се узети, да Спаситељ то чини намерно, да истакне, да код чињења добрих дела, специјално пак као што је овде случај, где несрећноме треба пружити помоћ, не сме се претходно испитавати, ко је тај, какве је народности и религије, да ли је пријатељ или непријатељ, већ без обзира на све то треба приступати делу милосрђа. Сви су људи Божји створови, сви су браћа, те код чињења дела љубави није место никаквој разлици. Сам је Спаситељ дошао да зове царинике и грешнике, да пружи одмор утрођенима и оптерећенима, дакле и они који иду за Њим дужни су да имају љубави милосрђа према свима људима, јер су им сви *ближњи.* У осталом кад се узме у обзир, да тај човек иде из Јерусалима, и да му се противуставља Самарјанин, као и то да Господ баш хоће да истакне контраст између једнога и другога, где израњеног обилазе они који би у првом реди били дужни да му прискоче у помоћ — пастири народни, може слободно под тим човеком разумевати Јудејин. — *Иђаше* према ори-

Digitized by Google

гиналу (κατέβαινεν) управо *спушташе се*, *силазаше* из горских, узвишених крајева у долину, у крајеве који леже много ниже. — *о Јерусалиму* в. Бог. Гласник кн. III, стр. 5. — *Јерихон* је лежао североисточно од Јерусалима и удаљен је био од овога око 150 стадија (до 30 килом.), дакле скоро дан хода, а од Јордана и Мртвога мора $^1/_2$ час хода. Када су Јевреји под Исусом Навином заузели Јерихон, обратили су га у рушевине, и овај је онда забранио да се Јерихон у будуће обнавља; но он је ипак касније обновљен и утврђен. У Јелисејево доба налазила се у Јерихону пророчка школа. У Јерихону су Халдеји заробили последњега јудејскога цара Седекију. Ирод Велики је много допринео улепшању и процвату Јерихона многим дивним грађевина као и тиме што је у њему често подуже живео. То је исто чинио и његов син и наследник Архелај. Јерихон су некада називали „градом палма", јер је у његовој околини било врло мнго палмових дрвећа (Суд. I. 16. III, 13. 2 Пар, XXVIII, 15). Уопште вегетација је у *јерихонској долини* била врло бујна; поред читавих шума од палама и др. дрвећа мирисала је сва околина од ружиних и балзамових ђбунова. Положај му је и иначе диван а клима умерено тропска. Многи околни владари бацаху пожудне очи на јерихонски крај. Марко Антоније био га је одузео на неко време од Ирода и поклонио га Клеопатри. Јосиф Флавије назива тај крај божанским. Старога Јерихона данас нема: на њега подсећа данас сеоце од 200 душа Риха или Ер Риха које лежи на пола часа на југ од места, где је био пређашњи Јерихон. — Пут из Јерусалима водио је кроз брдовиту пустињу пуну кланаца, који су где-где врло узани и начичкани пећинама. С тога је и тај пут врло тегобан, а због силних пећина, у којима налазе уточишта разне скитнице и неваљалци, опасан је и дан данас, а у стара времена овде је било највеће разбојничко легло. *И паде у руке*[2] *разбојницима:* према реченом у оно доба ништа необично. Он се свакако бранио и отимао, но разбојници су га савладали и испребијали, отели му све имање па чак су и одело

[2] Περιπίπτειν значи упр. упасти те бити опкољен са свију страна, допасти неке несреће.

Digitized by Google

свукли с њега, и тако га испребијана, полумртва оставили, дакле у таком стању, у ком му је била преко потребна брза помоћ, да тако остављен сам себи не умре.

Ст. 31. 32. *А деси се да свештеник некакав иђаше оним путем и видевши га прође. А исто тако и левит, кад је био*[3] *на оном месту дође, виде и прође.* Левијеву колену пало је у део да буду Божји служитељи. Та је служба била наследна; прелазила је с оца на сина. Ово колено није учествовало код дељења Палестине: њих је сав народ издржавао, а за становање било им је одређено 48 градова. Елеазарови и Итамарови потомци обављали су свештеничку службу, били су *свештеници*, остали називајући се специјално *левитима* вршили су друге ниже службе код храма. Свештеници су имали дужности и права да приносе жртве, да пале кâд, да свршавају јутарње и вечерње молитве, да подељују народу благослов и др., дочим су левити у главном били помагачи свештеницима код вршења разних дужности у храму и изван истога. Док су Јевреји лутали по пустињи, левити су имали и специјалну дужност да носе скинију и њезине припадности и да их чувају (осим ковчега завета који су носили свештеници). Кад је био саграђен храм, те и богослужење организовано величанствено, они су у истом учествовали као свештенички помоћници (спремали су уље, кâд и др., месили су хлебове предложења), певачи, свирачи, чувари храма и др. Од Давидова времена свештеници и левити били су подељени на 24 чреде, које су се са наступањем сваке суботе мењале и вршиле потребна богослужења у храму. Свршивши своју чреду, они су се враћали из Јерусалима у своје градове. Тако се и овом приликом догодило, да је један свештеник ишао из Јерусалима према Јерихону, а за њим у пристојном растојању ишао је и левит. Шта је могло бити природ није, но да су служитељи олтара, који су пред овим вршили свештене радње у храму пред милосрдним Господем, спазивши израњена полумртва човека, пришли к њему, пружили му прву помоћ и утеху. Први иде свеш-

[3] Γενόμενος тешко да има овде места као непотребно, а и нема га у рп. Син. B. L. Ξ. Без њега би у српском гласио текст: *левит дошавши на оно место и видевши га . . .*

Digitized by Google

теник Он је спазио јадника, али он не зна за милосрђе, срце му је тврђе од камена, он пролази туда без сваке даље бриге и гриже савести. Овај мора да је велики грешник, јамачно премишља свештеник. Бог је правичан и достижан, и овај је то без сумње заслужио што је добио; њему је Бог судио као грешнику (испор. Псал.: XCI. 7—9). Као грешника не сме га се дотицати да се не *оскврни;* најбоље ће бити, да не застаје код њега већ да иде даље. Лако је могуће још и то да се свештеник *уплашио* налазећи се у пустињи пуној разбојника и видећи човека кога су они претукли, па не сме да му приступи и прави се свему невешт. Исто тако учинио је и левит. И његов се поглед (можда и нешто подуже) зауставио на израњеном, но и он угледајући се ваљада на свога старијега, нема срца за јадника, и он налази за боље и практичније да учини као и свештеник.

Ст. 33. *А Самарјанин некакав путујући наиђе на њега и видевши га сижали му се.* — Самарјани су Јудеје презирали као полујезичнике и јеретике. И одиста Самарјани су се у многом разликовали од Јудеја. По крви они су били мешавина од Израиљаца и језичника, а и веровање њихово јако је одступало од јудејске религије. Од старозаветних списа признавали су они само Петокњижје Мојсијево, те им је већ према томе и спољашњи култ био друкчији. У очима Јудеја они су важили као нечисти, те је на тај начин и сваки могући додир с њима био забрањен и то много строжије него са језичницима, јер је између њих постојао и већи јаз ваљада баш за то, што су и по крви и по вери били најближи. По равинском учењу уговор, склопљен у присуству Самарјанина нема важности, ко прими хлеб од Самарјанина изједначује се са оним који једе свињско месо и др. Па, гле, Самарјанин човек простак, који се са јудејскога гледишта никако није могао нити смео убројити међу ближње, путујући истим путем, којим и свештеник и левит, наилази на човека који је у невољи, а који га у другој прилици не би можда удостојио ни погледа, и он не прибегава никаквим казуистичким премишљањима, да ли му је тај ближњи или не, заслужује ли да му пружи помоћ или не заслужује, већ му се у срцу одмах буди

Digitized by Google

осећај сажаљења и милосрђа и он одмах прилази к њему са помоћи.

Ст. 34. *И пришавши зави му ране залевајући уље и вино, и посадивши га на свог магарца доведе га у гостионицу и неговаше га.* — Као путник Самарјанин је имао уза се све потребно за пут, као магарца за јахање и ношење терета, храну, уље, вино и др. Пришавши израњеноме завио му је ране поливши их мешавином из уља и вина, у којој је било више уља и што је било нешто обично у оно доба на истоку. Он је или залио ране уљем и вином па их онда завио или је прво полио завоје па онда завио. Чинило се и овако и онако — *Доведе га у гостионицу.* У гостионицама на истоку у оно доба као и данас *(кан, каравансерај)* обично се могло добити само преноћиште, а за храну и пиће морали су се бринути сами путници. То се носило уза се. Тако се и Самарјанин кад је довео болесника у гостионицу сам бринуо за њега, неговао га, дворио га.

Ст. 35. *И сјутрадан (одлазећи) извади два динара те даде гостионичару и рече му: Негуј га и ако што више потрошиш, ја ћу ти платити кад се вратим.* Самарјанин је дакле неговао болесника сву ноћ, а у јутру пошао је на пут. Болесник је по свој прилици био ван опасности, а Самарјанина је његов посао звао на пут. Но он ни сад не оставља болесника самоме себи, већ на поласку умољава гостионичара, да га он замени, да он прими на се бригу око болнога, и оставља му на трошак два динара (две наднице испор. Мат. XX, 2) = око две круне. Овај добри човек сигурно је ишао на кратак пут, можда у Јерусалим, те се надао да ће се кроз дан два вратити, па зато и не оставља код гостионичара већу своту, премда по свој прилици и он сам није био богат човек. Но ипак га моли и опуномоћава, да може на његов рачун потрошити и више ако буде потребно; он ће му то већ накнадити кад се врати. Према томе нагласак је но *ја* у речима *ја ћу ти платити*, он јамчи за то, јер од ограбљеног није гостионичар имао шта да добије.

Ст. 36. 37. *Ко ти се дакле од ове тројице чини да је био ближњи ономе што је пао у руке разбојника? А он рече: Онај који се смиловао на њега А Исус му рече: Иди, па чини исто тако.* — Разјаснивши дивним примером из

Digitized by Google

практичкога живота оно што законику дотле није било јасно, ко се има и треба да сматра ближњим, Спаситељ је тако рећи метнуо у уста њему одговор и то такав, на какав овај пред тим није ни помишљао. Законик је хтео да искуша Господа, да Га улови у неправилном схваћању закона, и, гле, он сам на основу тако живо и конкретно изложене приче Спаситељеве хтео не хтео мора да призна једну истину, у којој је можда, очекујући да је чује из уста самога Спаситеља, хтео да нађе повод за окривљење. Знајући за то Христос доводи законика, да он сам изрече ту истину као одговор на његово питање, и овај одиста мора да извлачи консеквенције из испричане Господем приче, те на питање: *ко ти се... чини да је био* (управо постао, показао се γεγονέναι испор. XIX, 17. XXIV, 19. Римљ XI, 34. као) *ближњи* одговара законик: *онај који се смиловао на њега* дакле нэ свештеник нити левит већ *Самарјанин*, кога је он дотле најмање сматрао таким, па је дакле морао да измени своје дотадашње мишљење и да то јавно и призна, да сваки човек може бити ближњи, ко год има добро и милосрдно срце, а не само Јудејин према Јудејину. А пошто такав *може да буде сваки човек*, то одатле образованом човеку, какав беше законик, није тешко било поставити правило, *да су и да треба да су сви људи једни према другима ближњи* и да су дужни то на делу и да доказују чинећи узајамна добра, имајући делатну љубав. Спаситељ је дакле причом о милосрдном Самарјанину предочио законику две ствари: пружио му је начелно решење појма о *ближњем* и разјаснио му је заповест *о љубави према ближњем*. — *Онај који се смиловао*. Исказујући ову тешку по њега истину законик ипак не може да исусти реч Самарјанин, већ га назива *онај*. — *Иди па чини исто тако* — чини дела милосрђа свакако коме је то потребно без икаквих обзира, где год је потребна помоћ, а можеш је пружити пружи је, љуби и чини дела љубави према свима, јер су ти сви ближњи као што и ти треби да си такав према свима.

Стари тумачи додају овоме и алигоријско тумачење и у томе се у главном слажу. По томе тумачењу под човеком ваља разумевати Адама, под Јерусалимом — рај, град небеснога мира, под Јерихоном — свет, град

Digitized by Google

невоље и патње, под разбојницима — нечисте духове, који су отели од човека натприродна добра и врлине и нанели му ране греха. Светтеници и левити оличавају овде Стари Завет, који човечанству није био у стању да пружи спасење; то чини милосрдни Самарјанин — Господ Исус; Он их искупљује од греха и смрти и доноси им спасење и т. д.

Н. Зеремски.

БЕСЕДА СВ. ВАСИЛИЈА ВЕЛИКОГА

против пијаница.

Побуђују ме да говорим вечерња позоришта, а с друге стране моју жестину хлади, и одузима ми вољу, безуспешност мог пређешњег труда. И сељак се устеже да иста поља по други пут засеје, ако му прво семе није изникло Јер кад многе опомене што смо их у пређашње време на вас упућивали, и кад јеванђелије милостивог Бога, које смо вам за време ових седам посних седмица непрекидно и дању и ноћу навешћивали, није донело никакве користи, с каквом онда надом треба ми данас да говоримо? О колико сам ноћи у залуд пробдио, у залуд вас толико дана скупљао! Али бар да је само узалуд! Јер ко је у добрим делима напредовао па се вратио старим навикама, не само да губи награду свог труда, него сваљује још тежу кривицу на себе, јер је окусио добру реч божју, и посвећен је у сазнавање тајне па је ипак одмамљен кратком насладом све то напустио. »Јер нејаким ће се Бог смиловати; али силни ће бити страшно кажњени« вели се у књизи премудрости Соломонове [6. 7.]. Једно једино вече, и један једини нападаі непријатеља разорио је све оне подвиге и уништио их. Па како онда човек с вољом да говори? Па и ја би ћутао због тога, упамтите добро, да се не бојим примера Јеремијина, коме би као што он сам прича (20. 9.) кад није хтео говорити непокорном народу, букнула наиме ватра у њему, те би од тога умро, јер не би могао то издржати. Разуздане жене без обзира на страх божји, а презирући

Digitized by Google

вечиту ватру, баш су тога дана, кад би због успомене на ускрснуће, требале да остану код куће, и да се сећају оног дана, када ће се небеса отворити, судија небесни указати, и трубе божје одјекнути, када ће наступити васкрсење мртвих и награда за сваког по делима његовим; место на то да мисле и да срца своја од злих мисли очисте, у место да њихове старе грехе сузама сперу и спреме се, да изиђу на сусрет Христу у велики дан доласка Његова, збацише оне те службе Христове, сдераше с главе одећу поштења, презирући Бога и његове св. анђеле, изложише се бесрамно сваком људском гледању, тресући косом, вуку хаљине ситно корачајући (скакућући) при томе, похотљивим очима са раскалашним смехом као помамне срљају у вртлог игре, и изазивајући на спрам себе сваку разузданост младих људи, приређују игранке пред градом на местима светих мученика и претварају света места у радионице њихове бесрамности. Оне окужише ваздух својим милосничким песмама, и оскрнавише земљу нечистим ногама, коју додириваху у игри, и у њиховој бестидности и лудости терајући безумље до краја, искупише око себе гомилу младих људи, као гледаоце. Па како ту да ћутим? како да се тужим онако како би ваљало? Вино нам је уништило ове душе. Оно вино, које даде Бог умеренима као окрепљење у слабости, то исто вино постаде сада неумеренима оруђем разузданости.

Пијанство, тај својевољно изабрани демон, удахнут душама уживањем, пијанство, мати злоће, противник врлине, чини храброг кукавицом, чистог (невиног) разузданим (неумереним). оно не зна за правицу, презире мудрост. Јер као што вода гаси ватру, тако гаси прекомерно уживање у вину паметно размишљање. Па због тога сам се и посумњао да речем штогод против пијанства, не као да би зло мало и невредно пажње било, него за то пошто је бескорисно, о томе говорити. Јер пијаница је без разума и размишљања; и ко му пребацује, говори у ветар; јер он га не слуша. Па на кога да управимо сада овај наш говор? Онај коме је нуждан савет, не слуша оно, што му се саветује, а умерени и трезвени не треба сувишне помоћи у савету,

Digitized by Google

јер је слободан од страсти. Па шта да чиним у овакову положају, кад је говор бескористан, а ћутање немогуће? Зар да нас се ништа не тиче? Но безбрижност би била опасна. Да ли да говорим сада против пијанаца? Говорићу мртвим ушима (глухима). Али као што лечници кад овладају прилепчеве болести, труде се да здраве сачувају предохрањујућим средствима, а не баве се са већ зараженима, тако и ова беседа биће ипак од користи бар за половицу од нас, јер ће онима које страст још није шчепала пружити средство за одбрану, а онима којима је овладала, нити ослобођење а још мање спасење.

Чиме се разликујеш, о човече, од животиње? Зар не даром разума који си примио од творца свога, и помоћу кога си краљ и господар свег створења постао? А онај који се пићем лишава разума „сличан је неразумним животињама, и раван им је“ [Пс. 49. 13. LXX]. Да могу рећи, пијани су неразумнији него и сама стока; јер свака животиња има опредељени (одређени) нагон за спаривање; а они, којима пијанство душу окива, и чије се тело протуприродном ватром пуни, драже се у свако време и сваког часа на нечисти и бесрамни загрљај и насладу, но није то само оно, што их чини неразумнима, него оно изопачење чула показује да пијани стоји ниже и од сваке животиње. Јер која животиња тако рђаво види и чује као пијан човек? Зар не превиђате ваше присне пријатеље, и прилазите често странцима као да су вам рођаци? Зар не прескачете често преко сена, као да је он рупа или јарак? У ушима вам зуји и бучи као бесно море. Земља вам изгледа као да се диже, а брегови се у округ крећу. Час се страшно смејете, час опет јадикујете, или неутешно плачете. Сад сте дрски и без страха, сад опет плашљиви и кукавице. Сан вам је тежак, дубок, дави вас и збиља је налик на смрт, а ваша јава још је без већег смисла него сан. Ви сањарите; јер и ако немате нити хаљина, нити шта ће те сутра јести, то сте ипак (ви) у своме пијанству краљеви, заповедате војскама, зидате куле и градове, делите благо. Таковим опсенама и варкама пуни вам срце разгревајући вас вино. Друго оно располаже са свим

Digitized by Google

противно: они очајавају, утучени су, жалосни, лију потоком сузе, плашљиви су и клонули. И тако узрокује вино, према различитом телесном саставу, и разна душевна расположења. Код којих крв узавре и јурне на површину, те чини веселим пријатним и свежима; а код којих се крв повуче и згусне, и којима је тако својом јачином тешка, те располаже она са свим друкчије. Па чему би још било нужно говорити о сијасет других деловања вина, као код зловољног понашања, раздражљивости, незадовољства, жестине, дерања, буке, завађања, несавладљивог гнева?

Неумерено уживање чулних задовољстава очевидно истиче из вина као из извора, с њиме наваљује болест блуда, која доказује да распаљивање животиње према женском полу далеко заостаје иза похотљивости пијанца. Јер неразумне животиње знају природне границе; а пијанице траже у човеку жену, а у жени човека. Није лака ствар набројити, све срамоте које потичу из пијанства. Штете које почини помор, долазе у извесно време на људе, када се наиме покварени зрак на све стране телима саопћава, а штете које потичу од вина наступају таки. Јер ако су душу опустошили и на сваки могући начин оскрнавили, пијанци разоравају још и здравље телесно; они вену и суше се не само неумереним уживањем у насладама које их подбадају на блуд, него вуку за собом подбуло труло тело, лишено сваке животне снаге. Очи су им мутне, кожа бледа, дах загушљив, језик тежак, глас без израза, ноге њихове несигурне су као у деце, природна одилажења теку од њих као од мртваца. Њихове теревенке чине их сажаљења достојнима, њих треба више жалити него оне које бура морска баца тамо амо, и којима вали, захватајући их и бацајући не дају да из њих испливају. На исти начин даве се душе огрезле у пијанству. Отуда, као што лађе у бури, ако су одвећ натоварене, морају се олакшати избацивањем терета, тако морају и пијанице избацити из себе оно што их оптерећава. Само једва се опраштају они терета ригањем и испражњивањем. Њих треба у толико више жалити него оне несрећнике на мору, јер они могу бацати кривицу на ветрове море и спољашње

Digitized by Google

тегобе (невоље), а ови својевољно из пијанства навлаче на себе буру. Манит заслужује сажалење, пијани пак, који исто трпи, не заслужује ни сажаљења; јер је он сам себи навукао на врат свог злог духа (кушача) и они који средства против пијанства спремају, не раде то, да им вино не шкоди, него да из пијанства никад не избивају. Јер дан им је одвећ мали, а ноћ одвећ кратка па чак и сама зимска ноћ, што се тиче времена за цијанке. Злу нема краја. Та само вино потпомаже већ локање. Јер оно не задовољава потребу, него гони неизбежно на даље пиће, пошто пијанство исушује и пожуду за даљим изавива. Саме што, док ви држите да вам је жеђа за пићем незаситна, долазите до противног искуства, оно што ви желите. Јер непрестано лочући, отупљујете ваша чула. Јер као што одвећ јака светлост слаби очи, и као што они, који слушају јаку буку, од прекомерног звука најпосле оглуве, исто тако изгубе и ови из одвећ велике жеље за уживањем и само уживање. Само чисто вино није им питко, и водено им је; донесе ли им се свеже вино, то им се чини да је топло, и ако је хладно; али ни сам снег неби могао загасити у њима разбуктали пламен вински, због неумереног уживања. »Па где је бол? Где ли туга? Где свађа? Где кукњава? Где су ране без потребе? Где црвене очи? Тамо наиме где се седи при вину и стара, да се наточено испије“. [Сол. 23. 29. 30]. Аох је израз невоље. Сажаљења су достојне пијанице „јер пијанице царства Божјег неће наследити“ (1. Кор. 6. 10). Они буче и лармају, јер им је разум вином збуњен, они се гаде, што је горка последица пијанства, ноге су им оковане, њихове руке су оковане а свему томе узрок је пијанство. Да, и пре тих болова и већ за време док пију спопада их зло, као оно иначе код грозничавих. Јер ако су се кожице мождане напуниле винском паром која у главу иде, то главу спопадну несносни болови, и она не може право да се држи на плећима него клима тамо амо. Брбљањем назива Св. Писмо неумерене и цандрљиве разговоре при пијанкама. А и озледе навлаче себи пијани са свим без потребе, јер се од пијанства не могу право да држе, будући падају час овамо час онамо, и морају сасвим

Digitized by Google

забадава да понесу собом телесне озледе. — Али ко би то смео рећи надераним људима? Глава им је од пића тешка, они су сањиви, зевају, очи су им се замаглиле, све им се гади. Отуд је да не чују они поуке, и ако им са свију страна довикују »Не опијајте се вином, јер отуд долази неуредан живот [Еф. Гл. 5. ст. 18.], и опет „Вино чини људе разузданима и јако пиће чини дивљим«. (С. 20. 1.) Но како они то пречују, то и пожњу таки плодове пијанства. Тело се поднадуне, очи постају водњикаве, уста сува и врела. Јер као што пећине, док бујица тече кроз њих, изгледају да су пуне, но чим вода отече, суве остају, тако су и уста пијанога, док вино у њима стоји, некако су пуна и влажна; но је ли се вино омакло, таки се осуше и без влаге су. Али неумереним сипањем вина постојано дражена и преплављивана, уста изгубе најпосле и животну влагу. Јер чији је телесни састав тако јак, да би се могао одупрети злим последицама пијанства? Која би то вештина могла учинити да тело, распаљивано непрекидним пићем вина, и које капље од непрестаног вина, трошно и без снаге не постане и не увене? Отуда дрхтавица и малаксалост. Јер кад дух од неумереног левања вина у себе и снага живаца скрха се, то спопада цело тело нека дрхтавица. Па зашто хоћеш да навучеш сам на себе клетву Кајинову, и да дрхћеш и посрћеш целог живота? Јер изгуби ли тело своју природну потпору, мора нужно нијати се и дрхтати. Камо води вино камо пијанство? Излажеш се опасности, да у место човек измет будеш. Тебе је тако вино прожело и ти си тако од њега отрулио (угњилио се) да због свакидашњег пијанства смрдиш на покварено вино као устојала и непотребна бурад. Такове оптужује прор. Исаија: »Тешко онима који ране, те иду на силовито пиће и остају до мрака док их вино не распали. И на гозбама су им гусле и псалтири и бубњи и свирале и вино; а не гледају на дела Господња и не виде рада руку његовијех«. [Ис. Г. 5. ст. 11 и 12] Сикером називаху Јевреји свако пиће које могаше опити. Те дакле, који зором траже где је пијанка, који крчме посећују, да се придруже веселом друштву, и сву бригу своје душе на такове ствари обраћају, те оптужује

Digitized by Google

пророк, јер они немају времена, да посматрају чудеса Божја. Њихове очи немају кад да се дигну к небу, да сазнаду његову лепоту, и да размисле о свом украсу створене твари, да из дивног реда њеног познају створитеља; него чим зора сване украшавају собе за пијанке шареним и цвећем везеним застирачима, и труде се, да набаве посуђа за пијанку, бокале за расхлађивање и мешање, и да шоље као при каковом свечаном опходу или свечаној скуштини поређају, тако да им разноликост посуђа скрива засићење, и промена и мењање чаша време пијанке пријатно продужује. Имају они и цехмајстора, најстаријег *конобара и постављача трпезе;* ту се мисли на ред при нереду, на добро раздељивање код ствари која је противна реду, и као што се углед светских кнежева увећава пратњом, тако опкољавају они пијанство сходно каковој царици послугом, да њено ругло и срамоту превеликом ревношћу покрију. К томе још служе венци, цвеће, масти (мирисаве) и пушаћи прибор и хиљаду других спољашњих наслада (забава) да умноже забаву ових изгубљених људи. Тада ако гозба дуже траје, туку се, препиру се, надмећу се, ко може више пити, и траже себи славе у томе, да у пићу један другог надмаше; приређивач тог надметања је ђаво а победна награда грех. Који може да попије највише чистог вина, тај побира над свима славу. Заиста ту лежи „част у њиховој срамоти“ Они се надмећу један с другим и кажњавају се сами. Па каква би само беседа могла описати све оне срамоте, које се ту догађају? Све је пуно несмисла, све пуно смутње (збрке). Побеђени су пијани, победитељ исто тако, и слуге их исмевају. Рука дркће, уста више не примају, стомак се преврће, а зло ипак не попушта. Јадно тело, лишено своје природне снаге, отвара све своје уставе, јер не може више да поднесе насилно деловање неумерености. —

О да сажаљења достојног позоришта за Хришћанина! Човек у цвету живота, усправног тела, ваљан у реду бораца, па га носе на носилама кући, јер не може ни да се исправи а камо ли да стоји на рођеним ногама. Делија, који би требао да је страх непријатељу, да је повода дечурлији на тргу да му се смеју, без

Digitized by Google

гвожђа оборен је он, без непријатеља убијен. Оружан човек у пуној снази младићској постао је пленом вина, и спреман је да трпи од непријатеља што год они хоће. Пијанство је пропаст за ум, уништење снаге, рана старост, прерана смрт. Па шта су пијани друго већ идоли погански? „Имају очи и не виде, имају уши а не чују«, руке су им млитаве њихове ноге обамрле. Па ко је томе крив? Ко је крив тим недаћама? *Ко нам је смешао та средства за залуђивање.* О човече, ти си начинио од пијанке убојни ред. Ти износиш на рукама младиће напоље, као да су у боју рањени, ти си убио снагу младићску. Ти га позиваш као пријатеља на гозбу и износиш га напоље мртва, вином си му живот одузео. Када човек помисли они су сити вина, тада тек они отпочну пити као марва, исто као да су на извору, који се из онолико левкова излива, колико има гостију. Је ли гозба трајала већ неко време, тада дође међу њих младић дивних плећа, још трезан, са великим судом разлађена вина; под пазухом, он нареди да њихов виноточа одступи, па стане у средину и натера пијанице да се кривим цевима мало по мало опију. То је нова врста неумерености, они уживају један с другим подједнако и ни један не може другог натпити. Јер ако су цеви поделили и ако је сваки од њих узео цев прама себи, то они пију на душек као бикови из валова, и гледају да грлом толико прогутају, колико им сребрни суд од горе успе. Погледај на свој јадни трбух, помисли колики је велики суд који прима вино, та он није већи него један пехар, не гледај на бокал кад хоћеш да га испразниш већ на свој рођени трбух који је већ давно препун. За то тешко ономе кога јутро затекне на ногама и који пије и дубоко у ноћ седи, а дан у пијанству проведе па му не остаје времена да посматра ни дела божја ни дела своја. Јер вино их распали, пошто врућина што из вина у тело прелази служи као ватрено оружје непријатељу. Јер вино мути разум и трезвеност, а подбада страсти и насладе као рој зољева. Зар не возе кола са младим коњима која су изгубила кочијаша или лађа која нема крманоша те је вали по вољи тамо ама бацају, сигурније него пијан човек. —

Због такових неваљалстава изводили су људи и

Digitized by Google

жене заједно игре па предавши своје душе ђаволу ранили су једно друго жаокама страсти. И једни и други смеју се, певају срамне песме срамно се понашају те драже на сладострает. Шта и ти се смејеш и уживаш у неморалном уживању, а треба да плачеш и уздишеш. Ти певаш срамне песме а презиреш псалме и химне које си научио. Ти лупкаш ногама, скачеш као бесан, играш недозвољене игре, место да савијеш своја колена на молитву. Кога пре да жалим, или неудате девојке или удате жене јер оне прве вратиле су се и изгубиле су свој девојачки стид, а ове опет не донашају својим мужевима срамежљивост и скромност. И ако неке од њих нису телом згрешиле, ипак су у душу примиле пропаст. Тако је исто и са људима. Грех је већ и то, какав је изгледао и каквог су га видели. „Ко на жену погледи с пожудом, тај је већ прекршио брак". Па кад су већ случајни састанци за равнодушне гледаоце тако опасни, колико су више тек намерни сусретаји, да се гледе безстидне пијане жене које драже на неморал, па певају срамне песме које већ кад човек неморалан само слуша, а оне буде у њему читаву бујицу страсти. Шта ће они рећи чиме ће се бранити који су из таких призора читаву гомилу зала на се навукли. Зар неће признати да су гледали да им се страсти пробуде? и због тога су криви због браколомства као што Господ заиста тврди. Како ће вас затећи духови кад сте ускрс тако обесветили? Духови су светковина очигледна и свима нама позната, доласка св. Духа. А ти си се већ у напред учинио обиталиштем непријатељскога духа и постао си храмом идола место да си уселио у себе св. Духа те се учинио храмом Божјим. Ти си навукао на се проклетство пророка који у име Божје говори: »Ја ћу њихове свечане дане претворити у дане жалости". Како ће те ви господарити својим слугама, кад сте сами слуге неразумних страсти које пропаст доносе. Како ће те децу држати у стези, кад сами проводите разуздан и неуредан живот. Па шта сад? зар да вас овде оставим? али ја се бојим да ће неуредан човек тиме још већма обезобразити а покајник да ће сувише утонути у тугу. Али, вели се, једно средство може велике грехе да лечи. Нека вас дакле пост лечи од пијанства, псалми од сра-

Digitized by Google

мотних песама, сузама се лечите од церекања, место да играте савите колена, место што пљескате рукама ударајте се у прса, а место што се китите повуците се. Осим тога нека вас милостиња од греха спасава, јер богатством може човек живот свој спасти. Нека се многи невољници с тобом заједно моле, можда ће ти тако твој неваљао живот опростити. А кад је народ сео да пије и устао да игра а игра му беше идолопоклоничка, тада се наоружаше деца Левијева против своје браће и посветише своје руке свештенству. С тога и ми заповедамо вама који се Господа бојите, а жалите срамна дела осуђених, ово: Ако видите да се гдекоји кају због својих лудих дела, смилујте се на њих као на болесне удове. Али ако су тврдокорни и ако презиру то што их ви жалите, то се уклоните од њих и оделите, и не дотичите се ничег нечистог, не би ли се поправили и увидели своју злоћу, а ви ће те постићи награду Пинеје праведним судом Божјим и нашега Господа Исуса Христа. Њему слава и сила на векове и векова амин.

Б.

Digitized by Google

ГОВОР

Др. Георгија Летића, архимандрита и професора у богословији, држан у гимназијској свечаној дворани, после малога освећења воде, на дан Рођења Пресвете Богородице, крснога имена Добротворне Задруге Карловкиња.

Данашњи свечани дан сакупи нас опет у ово лепо коло, под окриљем небеске царице, около заставе, на којој блиста натпис „доброчинство“.

Стекосмо се овамо, да дадемо хвалу Промислу, који је на анђеоски посао наше Задруге и прошле године благослов свој изливао, који је под вођењем Богородичиним удружену војску ову у борби са многим незгодама челичио, и њу од великих непријатеља до данас неповређену сачувао.

Стекосмо се, да до престола небескога цара одашљемо из срдаца својих вреле жеље да Господ не окрене свога лица од те заслужне чете Христове, да се не раскине свети савез, који је Дух Његов склопио, да се не распадне венац, који је доброчинство сплело, да се не раздруже душе, које је љубав удружила: него да освећена данас вода учврсти Задругу сипајући на њу дарове и плодове Духа Светога и чистећи је од свега, што може да разједа.

Стекосмо се још и зато, да вредне чланице у слављу њихову поздравимо и признањем за даље осоколимо, тврдо уверени да је то друштвено славље и славље њихово лично, тријумф њихове борбе са развијеним немаром, тријумф њихова напретка над моћним застојем.

У доба друштвене разједености и развијене себичности хвале је вредно да оваково идеално коло може још да живи. Ту појаву приписујемо помоћи Божјој поред труда раденица. Труди ови беху такови, да је испод терета њихова често нестајало полета услед малаксалости, која смрт друштву наговештаваше. И баш зато потребна беше припомоћ Божја, да умудри, одушеви и олакша.

Црква света посредујући за ту помоћ код Промисла са великом љубављу прати рад наше Задруге.

Digitized by Google

Она је тај рад у зачетку његову благословила, Она се непрестано за њ Богу моли. Познато је Њој да је Задруга благослов за наш град и по оне, који од Задруге примају, и по оне, који у њој дају. С тога Она највише жели да то коло буде што веће и одушевљење у њему што силније.

Па шта смета да се многи ухвате у то коло са више мара и жара?

Томе смета, као што лане на данашњи дан истакох, недостатак духа задругарскога, који треба у Задругу унети.

Дух задругарски јесте трајна воља за радом у задрузи, спојена са угодним осећајем.

Дух задругарских развијала би Задруга највише оснивањем свога женскога клуба са библијотеком и читаоницом, где би се одабрано градиво читало и издавало на читање, где би се у недељним састанцима према извештајима из наших и страних задругарских листова у обичном разговору расправљало о раду женских задруга на страни и саветовало о унапређењу наше Задруге, где би се о постигнутом успеху и о новим плановима реферисало, и тиме одушевљавало. У тај клуб требало би увести и гласна читања предавања и различите домаће забаве, као што су: свирка, песма, декламација, друштвене игре и т. д. То би била прилика да се чланице паметно разговоре, забаве, поуче и здруже. Да би се тако оживила Задруга, доказују месечни састанци одборкиња у своје седнице, после којих се обично опажа јачање у одушевљењу.

У колико би пак клубски састанци били чешћи и плоднији и у колико би више чланица прикупили, у толико би и напредак живота у Задрузи био све јачи. По досадашњем стању чланице осим одборкиња удаљене су од живота и рада Задруге. Многе чланице сете се да постоји Задруга само онда, када треба прилоге да плаћају. Но то није кадро оживити у њима интерес према Задрузи без онога првога. С тога се опажа код неких противно, а то је нерасположење према тим приловима и раду Задруге, шта више хладноћа и према годишњим скупштинским састанцима. Услед тога хоће мртвило да настане, као у сваком телу, где код удова нестане саразмера између давања и примања.

Digitized by Google

Али не само тим састанцима, него и развијањем дело круга задругина изазвало би се живље кретање у њој. Многострани делокруг више би забавио радне силе њезине, више би интереса у чланицама пробудио и више симпатије с поља привукао. Приређивање јавних предавања за ширу публику, спојених са коцертима бар о богородичним празницима, уз помоћ овдашње интелигенције, — коју би без сумње могла Задруга око тога посла прикупити, и која би се тиме подстакла на своје усавршавање, — увођењем дилетантских престава, затим томболе са игранкама, у којима би се изигравали поклони или наруџбине из стручне или основне школе, осим тога оснивање т. зв. ураније, која много забавља и поучава, затим дечје кујне, где би сиромашна и болешљива школска деца добила прост, али снажан објед по примеру других места, скупљање у разним пригодама прилога за фонд Светога Саве, Привредник, Неувели Венац Задругин, помагање народне индустрије и ширење народне ношње, покретање т. зв. родитељских састанака ради јединства у васпитавању између дома и школе, надзирање женске младежи и у опће моралнога, интелектуалнога, здравственога и материјалнога стања у нашем граду, организовано по извесним окрузима и саветовање о лечењу болесних прилика, — све су те идеје, са којима треба да се позабави Задруга. Не би било немогуће, када се Задруга унапреди, и овдашње благодјејаније предати њој на управљање по примеру препарандскога конвикта у Сомбору, који може послужити за углед како многим конвиктима, тако и многим женским задругама.

Поред свега тога нека нико не мисли, да рад Задругин, онакав, какав је данас, нема баш никаква смисла, — те да ради на раздружењу њезину. Рад је тај добар и заслужан, али га треба и оживљавати: развијати и усавршавати. Престанком Задруге нестало би средишта, које многе удружује и облагорођава, нестало би и пригода да малом милостињом велике заслуге себи стичемо. Многи ће додуше рећи: зар није могуће и ван Задруге милостињу чинити, и зар се то и поред Задруге не чини? Могуће је и чини се. Али приватна милостиња, која је често несмотрена, може да деморалише и грех на дароваоца место благослова да навуче.

Digitized by Google

Милостиња пак, коју по Задрузи делимо, боље је организована, разборито лечи праве ране и боље помаже, те нам тако више заслуга прибавља. Осим тога милостиња у Задрузи може бити већа, него приватна, те може и веће ране да залечи. Услед тога кадра је она не само за време помоћи, него трајно, кадра је извор сиромаштва запушити и извор благостања отворити. Колико су ученица изучиле извесне школе уз припомоћ Задруге, те себи живот осигурале, шта више и своју породицу од убоштва спасле? Колико је душа тако отето испред чељусти сатанских искушења, која долазе са немаштином? Колико је дечици омогућено набавком одела црпсти са извора просветних хране за виши живот у основним школама, којега се вредност за живот не да довољно оценити? Колико је њих тим племенитим даром облагорођено и подстакнуто на напредак?

Женска Задруга врши без сумње посао анђелâ хранитеља. Она спасава не само тело, него још више: душу. Од тога заслуга као благослов пада на све прилагаче, шта више и на децу њихову.

С тога са светом радошћу дочекујмо одборкиње, када нас походе у светом послу да купе прилоге! Изиђимо им на сусрет, као пред посланике небеске! Небеско дело врше, у име неба и ради неба! Небо их шаље и прати на путу њихову!

Пружимо им са благословом милостињу нашу! За сваку потуру, коју на жртву Богу тако принесемо, силази на нас благодат од Онога, који је рекао да ни чашу воде, дату сиромаху, не ће ненагађену оставити. Много је убоштва. На пољу чекају многи, који су гладни, жедни, голи и боси. Притецимо им у помоћ! Убришимо им суве! Ко није био у невољи, не може ни преставити себи какво добро може да учини и најмања милостиња, са разбором и у згодном времену дарована. Нека помисли свака прилагачица да ће баш њен прилог можда бити намењен од Бога да спасе живот и душу јадној јадници, која гледећи себе и децу у оскудици, хоће живот себи да одузме, или по цену образа свога до хлеба да дође. Нека помисли да ће њезина лепта можда једну породицу сачувати од моралне пропасти, која би кадра била отровати не само ту породицу, него и сву

Digitized by Google

околину њезину. Нека помисли да по речима Господњим оно, што сиротињи дарујемо, Њему самом дајемо, те да ће се на страшном суду питати и за то да ли смо гладне нахранили, жедне напојили и т. д.

Нека све то помисли и радује се што може давати у Задрузи. Управа пак и одбор наше Задруге нека милостињу што боље уређују. Нека се саветују са свештенстом, које лично познаје стање у домовима наших ближњих, са учитељима, који то по деци познају, — са лечницима, који ће нам често велики јад моћи открити у болестима, када сиромах највише помоћи треба, са политичким властима и т. д. Заилазимо и лично у домове, по извесном реду, по окрузима, и спасавајмо ближње своје!

Радимо дакле савесно у Задрузи и, ако је могуће, тај рад развијајмо и усавршавајмо! Помажимо одборкиње у мучном им послу и одавајмо им признање! Истрајмо у племенитом послу! Молимо се више свега Богу да одржи и унапреди Задругу, која постоји ради славе имена Његова, које нека је благословено у векове. Амин!

Digitized by Google

Из црквено-пастирске праксе.

XV.

Које је рок друге изјаве о намери прелаза у једну од усвојених или законом признатих вероисповести — или о намери иступања оданде у Угарској?

Међу формалностима, под којима се може правовољано прећи у једну од усвојених или законом признатих вероисповести или оданде иступити, налази се и пропис о двема изјавама намере прелаза или иступања, као што је наведено у одговорима на XIII. и XIV. питање „Из црквено-пастирске праксе“.[1] Пропис о року друге такве изјаве овако гласи: „И од дана ове прве изјаве рачунајући, *после четрнаести дана*, а *најдаље пре него што прођу тридесет дана*, . . . поново изјављује . . . да и на даље остаје код своје намере. . .“ (2 став 3. § а LIII. зак. чл. 1868.). *Према том, рок је друге изјаве размак времена између четнаестога и тридесетога дана по календару, рачунајући од дана прве изјаве.* Тако ако је прва изјава обављена н. пр. 1. октобра по с. 1903, друга се изјава може обавити најраније 16. октобра п. с., а најдоцније 31. октобра п. с. исте године. Разлог том наређењу лежи у том да се оном, који прелази или иступа из једне од усвојених или законом признатих вероисповести, остави довољно времена између прве и друге изјаве, да би добро расудио о свом поступку, те да не би неразмишљено обавио обе изјаве и брзоплетно прелаз или иступање извршио. Тим су искључени и прелази, које на брзу руку извршују рим. кат. свештеници на самртној постељи са некатолицима.

И тако ни они свештеници, код којих се обављају изјаве, ни они који на основу тих изјава спроводе прелаз или иступање, не треба да се задовоље са другом изјавом, ако је обављена раније или доцније од наведеног рока. У првом случају нека упуте странку да другу изјаву доцније обаве, а у другом случају да се обе изјаве

---

[1] Види стр. 451.—3. свеска 5—6. III. књиге и стр. 103.—7. свеска 1.—2. IV. књиге овога листа.

Digitized by Google

имају на ново обавити, пазећи на одређен рок друге изјаве.

У наредби министра богочасти и јавне наставе од 12. новембра 1898. бр. 78.735. упозорене су како црквене тако и световне управне власти да се у изнесеном смислу држе споменутога прописа о року друге изјаве, те да о том својим органима упутство издаду, пошто се у противном случају прелаз или иступање има неваљаним сматрати у смислу §. 1., 6—7. спом. LIII. зак. чл. 1868.[2]

Л.

[2] На ову наредбу подсетио нас је г. О. Д. из П Она је одштампана у *Срп. Сиону* од г. 1898. бр. 51., и вреди за прелазе из једне од законом признатих протестантских вероисповести у другу коју зак. признату вероисповест и обратно — и у *Тројединци*.

Digitized by Google

КЊИЖЕВНОСТ.

Др. Владимир Димитријевић. **У назаренској скупштини.** Будимпешта 1903. 8⁰ Стр. 20. Цена 16 потура.

У нашим несталоженим приликама, где је политички интерес привлачио и привлачи скоро све наше снаге, чак ни појава назаренске секте није могла да сврати на себе довољну пажњу наших меродавних кругова, и ако је то захтевао и захтева битни интерес не само наше цркве но и народа као такога. Као и много шта друго, тако и унутрашње мисионарство у опште код нас је у повоју, да не рекнемо да га са свим и нема. За наш народ слабо прианља оно што сачињава предмет гордости код културнијих народа, оно чему су се посвећивале и посвећују најбоље и најродољубивије снаге. С тога се није ни чудити, што се и на књижевном пољу поклањало мало пажње питању о појави, узроцима, ширењу и учењу назаренства. Систематски радови на овом пољу, што их имамо, припадају перу дра В. Димитријевића, и број тих радова умножио је он и књижицом, чији наслов исписасмо горе.

У овој књижици изложио је он један догађај из свога живота, наиме: како је једном приликом посетио назаренску скупштину у Футогу. Пошто је описао начин назаренског богослужења, прича нам преч. писац, како је ступио у разговор и препирку са назаренским старешином, Јовом Дунђеровим. Предмет препирке био је храм и украшавање истога, односно паљење пред Господем свеће и кандила, што све назарени одбацују. Препирка се водила наравно на основу Св. Писма и завршила се тиме, да старешина и сви остали „ником поникоше“, чиме се писац окористио, да их поучи, да нису они позвани да тумаче св. списе, већ једино они које опуномоћи св. Црква, и да их дирљивим речима позове, да се покају и врате у крило матере Цркве православне подсећајући их на узвишене подвиге њихових предака за своју св. Цркву. На завршетку писац додаје, да се тај говор му такнуо срца једнога Черевићанина, те „да је с назаренима са свим раскрстио и постао наново честит православан Србин“. — Стил је у овом напису живахан те се лако чита. Докази из Св. Писма прибрани су помно и у довољном броју, те могу особито добро доћи онима који долазе у додир са назаренима. С тога, и ако се и у овој књижици расправља

Digitized by Google

само о једном питању као предмету спора између православних и назарена, свакако барем свештеници из оних крајева у којима има назарена треба да је прочитају и проуче. Ur.

Др. Владимир Димитријевић. **„Побожни.“** Расправа. — Будимпешта 1903. г. 8⁰. Стр. 31.

Религиозни покрет који се појавио у последњим годинама у крилу наше цркве, чије су присталице познате код нас под именом „Побожних људи“, „Богомољаца“ или „Евангелиста“, и са којима су наши читаоци имали већ прилике у нашем листу да се упознаду[1], побудио је г. дра В. Димитријевића, доброга познаваоца назарена, да га проучи. Ресултат тога свога проучавања износи нам он у свом делу „Побожни“. О самој суштини и особинама овога покрета писац говори у кратко, но ипак износи и новога према ономе што је изнесено о њима у овом листу,[2] наиме: да се „Побожни“ баве и тумачењем Светога Писма и дугачким „самопроизвољним“ молитвама, да им је идеал нека врста самопрегорења, те да много посте, одричу се пушења, пића и других обичних навика, и најпосле, да им је крајња сврха, да иду уском ставом према вечном спасењу (стр. 4). Ми држимо, да ови подаци још нису довољни да би се могао изрећи тачан и сигуран суд о новом покрету и одредити наш одношај према њему, да би га требало још боље проучити, а то су позвани да учине свештеници из оних места и крајева, где има тих „Богомољаца“.* Од особите је важности, по нашем мишљењу, да се што пре још за времена ако је могуће тачно испита и сазна, где и у каквим се приликама покрет појавио (у ком месецу), развијао и ширио, јер држимо да није довољно рећи да му је „колевка у западном Банату“ (стр. 4.) а исто тако док се све то тачно не испита и проучи, бојимо се да није прерано тврђење г. писца, да тај покрет није „ни с које стране укријумчарен“, већ да је „поникао на самом рођеном нашем земљишту“, те да је

[1] Богосл. Гласник књ. III, стр. 22—41.

[2] Ib. стр. 27. 28.

* Писац чланка „Побожни људи“ (Бог. Гл. књ. Ш. стр. 27.) истакао је потребу, „да они који с њим посла имају ма и у кратко, али вијерно опишу почетак покрета код њих, његове особине, шта су они предузели поводом тим и с каквим успјехом и т. д.“ Томе се позиву до данас нико није одазвао. Међутим ствар је ова од огромне важности. С тога и опет умољавамо позване да се по могућству одазову томе. Ми ћемо таке радове радо уврстити у наш лист. Ур.

Digitized by Google

„чист, искључив, специфичан изданак рођене наше крви, пород наших рођених прилика“ (стр. 6.) Дај Боже да је тако! То би била светла појава код нас. — Окарактерисавши тако појаву „Побожних“ писац прелази на истраживање побуда и мотива који су изазвали исту, разгледа живот наш и обичаје нашега народа, наше религиозне и друштвене прилике, те долази до тога резултата, да има много трулога код нас и да постоји читава поворка општих и значајних узрока, који су изазвали овај верски покрет, као што су ти исти узроци допринели много и ширењу назаренства код нас (стр. 7) .Одатле (од стр. 7—23) наводи писац те узроке а из своје расправе „Зашто се у нас назаренство шири и како би то могли спречити“, штампане 1898. г. У овом набрајању тих узрока износи писац у елегијском тону, са болом у срцу и родољубивом смеру различите мане нашега народа, те нам као строг и непоштедан проповедник скида немилосрдно копрену са наших религиозно-друштвених прилика, износи их у свој њиховој голотињи и пружа нам праву и страшну слику наших манâ и залâ. Но у тој својој ревности иде он даље но што би требало, те се по где-где и пребацује истичући можда и против своје воље слику тобожњега старога „златнога века“ и лепоте и дражи истога. Допуштамо да то све може имати места у каквом родољубивом говору, али није му место у научној расправи, свакако не у том облику и обиму. То се никако не сме наводити од ока, на основу својих опажања и импресија, већ за то треба много историјско-социолошке студије. Нема сумње, да је код нас то све мало проучено, но тек не стојимо у свему горе од наших предака, јер би то онда значило код нас дегенерацију, опадање и пропадање, те нам онда уопште не би било лека, и у таком случају родољубиви поклич г. писца у овој књизи био би глас глухима, а то ни он сам није желео нити жели да буде. Нисмо ни ми тога мишљења, да је код нас све добро. Одиста има и код нас много трулога, само је разлика у томе колико и у каквом степену има тога. То све зависи од погледа на ствари а писац гледа то одвећ у мрачним бојама. Но да има код нас многога чега бољега, но што је било код старих, да смо ми у опште узевши знатно коракнули и да корачамо напред у културном и религиозно-моралном погледу, о томе нема сумње. У појединостима бива и овако и онако, па можда иде и ка горем,но то су све појединости, а изазивају их извесне болесне прилике као и код тела: те болести постају кад и кад у нама самима, а кад и

Digitized by Google

кад их задобијамо од других као заразну болест. Стоји ли пак то, да ми у општем напредујемо, онда је питање, да ли се све оно што г. писац набраја као узроке ширењу назаренства као и појави и ширењу најновијега религиознога покрета код нас, може сматрати таким.

Као што смо већ навели писац у наведеном одељку узима да су узроци појави и ширењу религиознога покрета, о ком је реч, исти који су били и постоје код назаренства. То би могло биги само у таком случају, ако су и један и други покрет у многом слични, или да се боље изразимо, кад би и један и други били „критика према поретку у нашој цркви“ као што то писац узима (стр. 5—6). Но нама изгледа да је тако пишчево мишљење прерано; ми се барем на основу познатога до сад градива, које се односи на овај новији религ. покрет, не осећамо у праву да сматрамо као несумњиву чињеницу, да је исти критика према поретку у нашој цркви.

Пошто је навео из споменутога дела све што он сматра као узроке појави и ширењу најновијега религиознога покрета, а који би исто тако послужили и ширењу назаренства, износи г. писац ресиме из тога, проткано бујним рефлексијама о овом покрету (од стр. 24 и д.). Он се радује, што ово није никакав „одређен секташки покрет“ и што „у срцима тих добрих људи има још увек бар толико страхопоштовања, наклоности и преданости према св. Православљу“, што „теже у првом реду за реформисањем, за преображајем нашега верског, моралног и друштвеног живота“ као „неки особит верски савез који пониче у крилу саме свете наше Матере Цркве“ (стр. 25), али у исти мах и стрепи, да ће они „једнога дана застранити, те почети да се туђе од остале своје родбине и верске браће“ (стр. 26), и као оно тица злослутница већ сада види „у крилу њихову понеке кобне зачетке“, да тај покрет „већ сада носи печат некога антагонизма против црквенога нашега поретка“, (стр. 27), он слути „неки нов ентузијазам верски, неку чудну верску сладострасност, каква обично оне прожима и покреће, који су донекле већ сада пали — из једне крајности у другу, а за потврду тога наводи, да се међу присталицама новога покрета један „већ хтео одрећи и самога поштовања светих икона“ (стр. 29). Из свега тога извода он, да „Богомољци“ бацају тамну сенку и потежу значајном сумњом на спасење, што га душа у крилу црквину постићи може; него они уједно ма и нехотице, већ сада стварају неку врсту хришћанскога идеала,

Digitized by Google

што га дабогме, не нормира, не прописује и не пружа сама света наша Мати Црква, јер он ниче мимо ње, ван њезина домашаја, тако рећи крај пута“ (стр. 29.). На завршетку писац позива све факторе, који су у стању да допринесу и послуже цркви, а у првом реду свештенство, да сви сложно приону и пораде око поправљања нашега народа и да га поведу другим правцем, спасоносној мети“ (стр. 30. 31).

То је у кратко садржина расправе г. Димитријевића. Истина, да он у њој не даје одговора на сва питања у предмету, који се у њој расправља, не износи га у потребној светлости; то би за сада у недостатку довољних података било прерано и тражити од њега; но кад узмемо у обзир важност самога предмета и да у његовој књижици има и нових података, као и то да је ово покушај да се и сам предмет расветли и разјасни, то нам је она добро дошла као прилог проучању најновијега религиознога покрета код нас.

XI.

Фенелонови разговори о речитости (Fénelon, Dialogues sur l' éloquence), с француског превео *Радослав М. Грујић* свештеник У Ср. Карловцима. Српска манастирска штампарија 1903. Вел. 8⁰ стр. 82.

Није један српски богослов, слушајући на предавању о регенерацији црквене проповеди у Француској (крајем XVII. и почетком XVIII. в.), о Босјету, Бурдалуу, Масиљону, Фенелону, Флешјеру, о њихову проповедничком дару, раду и успесима; није један свештеник, који је о њиховим радовима читао, уједно и зажелео да дозна и назоре тих чувених француских проповедника, од којих Фенелон осим својих проповеди даје проповедницима свога, а због основаности, и будућега времена изврсне савете о сврси, условима утецаја, методу, средствима и начинима доброг поучавања у цркви — назоре и савете, који, како преводилац у предговору згодно вели, „имају и данас, не тек историјски већ и строго практички значај,“ што га је и побудило да Фенелонове разговоре о речитости „пресади у врт наше сиромашне — нарочито у овој врсти — богословске књижевности.“

Преводилац је у своме преводу дао предговор, у ком се налазе најважнији биографски подаци о животу и раду са кратком карактеристиком укупног делања овога геналног француског књижевника, којег је шира публика српска до сад познавала само по књизи му *Телемак или приключенија Ули-*

Digitized by Google

сева у преводу Стефана Живковића, који је превод доживео два издања српска и једно хрватско (Sgoe Telemaka).

Превод је добар, а преводилац је са избором на добру и ту. Његов досадашњи рад у овом правцу („Босиє као проповедник", у „Веснику Српске Цркве", 1900. год.) и овај превод дају нашој и у овој врсти сиромашној богословској књижевности наде, да расправа о Босјету и превод Фенелонова диалога не ће бити прва и последња радња ове врсте: осим класика XVII. и XVIII. века с којима нас је већ упознао, чекају на њ' „проповедник краљев и краљ проповедника", с којим се Фенелон у свом диалогу бави, па Масиљон и др., а добро ће доћи и нашој баш „у овој врсти сиромашној богословској књижевности" и превод беседа о проповедништву од Феликса Дипанлу-а.

Ј. Д.

*** „*Српски Пчелар*" доноси у својим бројевима 11. и 12. од о. г. под натписом „*Црквене свеће*" извештај и предлоге одбора, којега је позвала архидијецезална конзисторија, да се изјасни како да се стане на пут паљењу свећа у цркви, које су од разних материја, које се по уставу црквеном не би смеле у цркву уносити и како да се омогући паљење чистих воштаница. Исцрпан извештај и предлози ови које је саставио прота и ректор богословије г. Јован Вучковић, подељени су у три дела: I. о томе како би се могла изрећи забрана за паљење невоштаних свијећа у цркви; II. о подизању фабрике за производњу воштаних свијећа у којем манастиру; и III. о питању монопола манастирске фабрике воштаница.

Digitized by Google

ХРОНИКА.

Православна црква у карловачкој митрополији.

Сазив св. Архијерејског Синода. Св. Арх. Синод сазван је и отвориће се 27. нов. о. г. у Карловцима и то без кр. повереника. Св. Архиј. Синод имаће у првом реду да изабере епископа за одавна већ обудовљену епархију темишварску. Осим тога има ће исти да расправи и реши и многе друге врло важне предмете. Тако ће он на пр. имати да донесе начелно решење о начину примања у крило православне цркве многих угарских Руса унијата. Познато је, да су летос становници села Изе у мармарошкој жупанији, Руси унијати — преко 300 породица — иступили из крила своје цркве и пријавили Њ. Светости патријарху Георгију жељу и молбу, да буду примљени у православну цркву и то митрополије карловачке, чији су чланови Срби и који као такови уживају и извесна автономна права. Њихову молбу упутио је св. патријарх св. Арх. Синоду, те ће се то свакако узети у претрес у овом заседању св. Арх. Синода, и надамо се, да ће наши архипастири и расправити ову ствар на опште задовољство, а на добро, корист и славу св. православне Цркве. Јер нема сумње, да враћање заведене и залутале деце св. правосл. Цркве под њезино крило и окриље служи на славу самој Цркви, која је једина очувала чистоту православља до данас и на коју су баш у најновија времена упрти погледи многих, који су се још пре више векова отргли од своје Матере Цркве, као унијата, англикана, старокатолика, па и многих чланова римске цркве. Тај покрет према православљу постоји и у нашој држави у обема њезиним половинама, према томе изгледи су, да се он и код нас не ће зауставити на прелазу становника Изе, зато је преко потребно, да св. Арх. Синод пронађе и одреди најподеснији начин за примање у нашу Цркву оних, који то желе, те да у том погледу изда потребно упутство. Осим овога има свакако и других важних предмета за расправу. Они нам, истина, нису познати, јер нам није познат дневни ред, али не сумњамо, да их има. Тако ће он на пр. имати да реши многе ствари, које се тичу нашега богословског училишта као такога који стоји под врховном управом истога. У овом погледу има много горућих питања за расправљање, питања, која не би требало одлагати, а која се односе на подизање и унапређење завода. У свези са овим држимо, да ће св. Арх. Синод обратити своју милостиву пажњу и на питање о отварању интерната (семинара). Решење о Текелијиној заклади за православни семинар како смо извештени на надложном месту ових дана је донесено, те је потребно да св. Арх. Синод за раније просуди о томе, да донесе потребан

Digitized by Google

статут, правилнике и друго, што се односи на ову ствар. — Даље ће св. Арх. Синод јамачно узети у расправу и поднесени му на потврду „Статут српскога православнога Монашкога Удружења у митрополији карловачкој“ (штамп. у Бог. Гл. књ. III, ст., 315 и д.). Важност и потреба установе Монашкога Удружења евидентна је по себи и држимо да се сваки православни Србин може само радовати, што наше монашко свештенство хоће и жели, да се отргне од досадашњега мртвила и интензивније ступи на поље рада, који је у складу са установом и духом монаштва, а који и црква тражи од њега. С тога не сумњамо, да ће овај преокрет у монаштву наићи само на симпатије код наших архипастирâ. — Исто тако мислимо да архијереји као будни архипастири и чувари повереног им стада не ће испустити из вида и најновији религиозни покрет код нас, који се под именом „Побожних људи“, „Богомољаца“, „Евангелиста“ недавно појавио и брзо шири по Банату и Бачкој. Са тим покретом нисмо до данас начисто. По изгледу је то појава, којој би имали да се радујемо као буђењу религиозне свести код нашега народа те тежње за успостављањем старе, надахнуте вере са интензивнијом делатношћу љубави хришћанске, но свакако је оправдана и бојазан, којој по неки већ и дају израза, да присталице тога покрета без довољне поуке, пажње и надзора својих пастира у тражењу ускога пута у царство небесно не заиђу онамо куда и сами они данас не мисле и желе да оду, а још мање Мати Црква, којој је драгоцена свака овчица њезина као купљена ценом крви Христове. С тога је преко потребно, да и наш св. Арх. Синод својим путем и начином проучи тај покрет и донесе потребно упутство за дотичне пастире, у чијој пастви постоји тај покрет. Нема ли исти у себи ничега противнога духу и учењу св. Цркве православне, ревним, мудрим и тактичним радом нашега свештенства може он донети лепих плодова, може много допринети развитку религиозне свести и побољшању морала у нашој цркви. И не само то; већ ако би се у овом покрету крило и што шта, што не бисмо желели, таким радом могло би се то за сад сузбити и угушити у самој клици, а покрету при помном назору дати онакав правац, какав је у интересу саме Цркве а води спасењу верних. С тога и очекујемо у овој ствари директиву од наше највише црквене власти, у чији делокруг у првом погледу спада, да стоји на стражи чистоће црквенога учења. Х.

Сеоба Срба у Америку и преосв. еп. Мирон. Србину у Хрватској и Славонији, а и у Бачкој и Банату, тијесно је код куће.

Сам је раздробио наслијеђени угледни иметак свој задружни, па неупутан и непаметан брзо је сам себи створио такве прилике, да га туђин може лакше стегнути, пригњечити и потиснути.

А када је то туђинско стезање, гњечење и притискивање

Digitized by Google

нашем Србину постало већ и сувише неугодно, тада се поче снага његова будити и он би да се отме. Али то није лако.

Многи Србин увалио се у дугове, понајвише и лакомислено. Многи је својевољно сузио границе њиве своје, правећи погрјешан рачун, да ће и њему још доста остати ако баш један дио посједа својега другоме и прода. Многи је остао без стоке, јер оно што се при диоби добило, морало се продати да се подмире трошкови око диобе, или да се подигну зграде на новом кућишту. Многи је остао без куће и кућишта, кад је требало да се наплате порезни заостаци. Многи је заостао ради неумјешности своје, многи је осиромашио ради неумјерености своје, многи се убогаљио ради тврде главе своје и пркошљива срца својега, многи је пропао ради лијености своје.

Много је наш Србин сам себи гријешио, па је и много из руку својих испустио. Дуго је он сам против себе гријешио, зато је и тешко погрјешке све исправити и попети се опет на зелену грану.

Сву своју снагу морао би наш Србин напрегнути и дуго би је морао напрезати, па да осим онога чиме би подмирио редовне своје потребе, заслужи још и нешто вишка, којим би надокнађавао оно што је изгубио.

Одваживши се пак на такав напорни рад, многи и многи посумњао је, да ли ће икада у свом завичају моћи толико привриједити, колико му треба за осигурање повољнијега живота.

Зато је он брзо послушао оне који су му стали говорити: у *Америци* се може много заслужити, тамо је надница велика, од ње се може доста и уштедити, па тамо треба и да иде сваки који хоће што више да заслужи и стање своје брзо да поправи.

У *Америку* дакле, у *Америку!*

И у неким крајевима нашим настала је права сеоба народа, сеоба људи у најбољим годинама и момака здравих и чилих, сеоба *старосједилаца* у далеки свијет!..

Да ли је рачун добро направљен, да ли ће и најнапорнији рад, у којему наши одсељеници у Америци стењу, донијети толикô колико̂ треба да се подмире најприје потребе живота, а онда трошкови прије сеобе (за путни лист. за агента и т. д.), па огромни трошкови за путовање, (који су често пута уз превелике камате позајмљени), а онда још да остане и вишка, ради којега се управо у свијет и пошло, те да ли ће тај вишак, кад доспије у руке онима који су на дому остали, паметно употребљен бити, и не ће ли то одлажење у далеки свијет постати узроком да се распу и пропану многе наше породице, о томе једва да се и мисли и на то се нико и не осврће.

А многи и многи од тих одсељеника да је размислио искрено и тријезно о узроцима свог лошег стања, и нашавши их, да се озбиљно одважио на своје поправљање, дошао би сигурно био до оног закључка, до којега је дошао млади један сељак, који је по повратку из Америке исповједио: да смо ја и мој

Digitized by Google

брат само пола онолико код наше куће радили, колико смо у Америци радити морали, било би до данас пола села наше! Многи и многи да је код своје куће постао вриједнији, умјеренији, штедљивији и чуварнији, могао је лијепо код куће остати, а уз њих би могло тада остати још много и оних који нијесу имали своје куће, јер би требали онима који су имали на чему остати, па би и код њих нашли посла и заслуге.

Али за оне који су већ у Америци, не хасни сада о томе ни говорити. Они су већ тамо.

Па колико их је?

Ми не знамо, и нико код нас о томе не води ни рачуна. А и зашто да води? Та то су људи, то су браћа наша, дјеца наша, род наш и крв наша, Срби су! Имамо ми пречега посла!

Покушао је истина г. епископ пакрачки *Мирон*, да наведе свештенство своје дијецезе, да води рачуна о одсељеницима из својих парохија. Он је још 2. септ. 1901., дакле онда кад је већ било јасно да ће многи у Америку поћи, препоручио свештеницима своје дијецезе, да пазе на тај покрет и да воде рачуна о њему. Он је пошао и даље, па је упутио своје свештенике, да подржавају што бољу везу са одсељеницима из својих парохија.

Потребно је то због многих узрока. И по неким знацима судећи, послушали су дијецезана својега бар њекоји свештеници, па су му дали прилике, као што ћемо видјети, да и даље у започетом правцу ради.

Али све то, још је мало. Г. епископ *Мирон* добро је учинио, а свештеници који су га послушали похвално су дужност своју извршили. Па опет је све то још мало. То је само једна дијецеза, а Србадија са свију страна грне у Америку! О свима би требало рачуна водити, за све се бринути. Истрајно и систематски би на томе требало радити.

Није шала, толики наш свијет расипа се, одлази у туђину, гдје се срета са свакојаким незгодама и искушењима (о незгодама и искушењима оних који им код куће остају да и не говоримо), у којима могу сваког часа посрнути, поклекнути, па и пасти и за род свој и пропасти!

И зар да не треба истрајна и смишљена рада, да се то не догоди?!

Кад би било и друкчије, но што је, и тада би требало да су нам ти одсељеници вазда на памети.

Овако пак како је с нама и њима, морали би се очајнички за њих старати.

Та како их пуштамо у свијет? То нам најбоље показује онај Михаил Поповић, који је 80 своје браће, радника на прокопавању канала код Берлина, преставио руском протојереју *Маљцеву* као „*православне Хрвате*“, молећи га да дође из Берлина у радничку њихову насеобину, да им одслужи свету литургију!

А када г. *Сироватка* из Загреба, о којему су новине јав-

Digitized by Google

љале да је отишао у Америку, да тамо организира Хрвате, и који је тамо са помпом дочекан, почне на тој организацији радити, колико ће пута по 80 „*православних Хрвата*“, као што су били они у име којих је споменути Михаил Поповић говорио, наћи и у организацију своју увести?!

И ко ће српскога Сироватку у Америку послати? Али, ми имамо паметнијег посла! Нас чува милост Божја и оно неколико честитих људи, који су почели прикупљати америчке Србе у њихово, у српско коло!

За вјерску пак сигурност те браће наше што у Америку одоше, како смо се побринули, и како се бринемо?

Послали смо их тамо такве, да послије кратког времена боравка њихова у Америци почеше слати својима на дому неке штампане листиће на језику нашем, али туђим словима, садржаја пак таква, да се може осјетити мирис протестантски! Листиће те добили су они тамо, добили су их толико, да их могу и кући послати. И они су их слали родитељима својим, женама својим, дјеци својој, чак и не слутећи шта тиме чине.

Америка, земља слободе, не гарантује нашој браћи мир и спокојство душе њихове. И тамо налијећу на њу и салијећу је разне и свакојаке сабласти, а у намјери да нам отуђе душу те браће наше, па чак хоће и то, да преко њих и нас раздвоје са *православном црквом* нашом!

Опазиле су то и друге цркве. Само се оне и старају да буду и тамо преко мора на помоћи дјеци својој, да их бране и чувају и одрже у вјери њиховој.

Епископа својега има православна руска црква тамо, а уз њега лијеп број и других свештенослужитеља, одабраних и одушевљених раденика. Римокатолици Хрвати налазе тамо доста бискупа своје вјере и цркве, али власт њихове цркве у домовини им, стара се да добију и потребни број свештеника своје крви и језика. Унијати, чак и малена бискупија крижевачка, шаљу тамо свештенике своје. А православна српска црква? Има и она једнога свештеника тамо, само једва да га је она тражила, нашла и тамо послала. Па да и јесте, опет шта значи један човјек на толико хиљада душа, што су расијане по читавом једном свијету?! Ко се стара за њега? Ко га подржава! Ко упућује?!

Али, ко и да га пошаље тамо, ко да га награди, ко да узме на бригу њега, његов рад, његову породицу? *Православна српска митрополија карловачка* може му дати из јерархијског фонда потпору од 400 форината, ако кр. угарско министарство дозволи! Тако смо се ми постарали за корист своје цркве, кад нађе невоља, као што је ова. Епископат њене митрополије, синод наше помјесне цркве, нема ни пребијене паре, са којом би по праву могао располагати и дати је ондје, гдје то интерес цркве иште. Могу поједини из својега џепа, али синод није господар од ничијег џепа, па док се ко смилује, ако се сми-

Digitized by Google

лује, донде обично настане грдна штета, која се често ни накнадити не може!

Ако немамо паметнијег посла, можда би и о томе могли размислити, размислити о поглаварству црквеном, које нема права ни могућности да располаже ни са новчићем једним у сврхе црквене. Али једва ћемо доспјети да о томе мало размислимо. Јер било је за то већ давно и давно прилике и повода и није сеоба нашега народа у Америку први случај, који нас је требао довести на те мисли. Напослетку зашто и да мислимо. За нас се у Америци стара Бог и онај српски свештеник, а ваљда мало и православни руски епископ са својим свештенством!

Али у томе нашем опћем нераду и немару чудновато одудара, ма да је и скроман, рад епископа пакрачког г. *Мирона* око заштићавања браће наше српске у Америци.

Поред онога што смо већ споменули, он је учинио и више. Свједок томе је *архипастирска посланица* његова, коју је на дан св. Симеона ступника послао из Пакраца, расијаној дјеци својој духовној по Америци. Прва посланица православнога српскога епископа прелетила је преко мора на крилима љубави архипастирскê. Ријеч православног српског епископа чује се и у Америци. Слушају је у далеком свијету браћа наша!

Но треба да је чујемо и ми. Има у њој и за нас много поуке. А да и нема, опет би требало да је чујемо, јер она је утјеха за патнике наше, за браћу нашу, за ново робље нових им господара.

Ево шта г. епископ *Мирон* говори, шта у срце усађује, чиме тјеши ту браћу нашу, међу којом и многи од нас има кога и блиског својега:

„Чуо сам за плач и сузе милих родитеља ваших, драге браће и сестара, вјерних љуба и нејаке дјечице, знанаца и пријатеља ваших, кад сте се растајали с њима, са кућама својима и сиротињом својом, са селима у којима сте се родили са св. црквом у којој сте се крстили и св. миром помазали, са гробовима, у којима почивају кости милих покојника ваших, па се кренули у далеки свијет, на опасни пут, на крвави рад, а са надом у Бога, да ће послије пута тога и рада тешкога, бити лакше и вама и вашима, на дому расплаканима.

„Чуо сам и за уздисаје ваше у даљини, у туђини, за родом и домом, за св. црквом својом, на коју не заборављате ни преко мора, не заборављате ни срцем, а ни милим милоштама вашим, од мучне зараде ваше одлученима и св. цркви својој намијењенима за своје и својих.

„Чуо сам и за топле молитве ваше и вашијех, Оцу небесноме, да се што пре нађете на дому својему, а у загрљају, коме се подједнако радујете и ви тамо у туђини, и ваши овдје, на више мање раскопаноме огњишту своме.

„Све сам чуо и све знам и осјећам с вама и вашима подједнако. Но још Мојсије разумио је на Синају ријечи Божје, да

Digitized by Google

гријеси отаца прелазе *„на дјецу њихову, и на дјецу дјеце њихове до трећега и четвртога кољена“*, па те ријечи Божје испуњавају се ево и на нама.

„За гријехе отаца наших, за немар и лакоумност њихову, а и нашу, стигла нас је казна Божја, коју сада морамо да трпимо.

„За грјешне пјесме пјанога свијета нашега по сватовима, алдумашима и разним другима гаднима пијанкама, којима смо оскврнили себе и домове своје, слушамо сада плач и јаук по српским кућама и селима нашима.

„Због нашега нерада и немара, морамо сада у туђину, у терет, о коме код куће своје ни сањали нисмо. Мјесто своји господари, постали смо туђе слуге, само зато, што нехтједосмо, неумједосмо у властитој кући својој посла си наћи и живјети онако, као што Бог заповиједа. Неумједосмо ни сачувати оно, што је његда било наше, а камо ли удвостручити, устостручити иметак наш. И зато морамо да радимо сада туђину и на празник јер њекада нисмо хтјели да радимо себи у млади петак, и у многе друге за рад Богом благословене дане. *Сада слушамо туђина као господара*, јер њекада *нисмо хтјели да слушамо брата као брата;* сада уздишемо један за другим, јер се њекада нисмо хтјели да слажемо један с другим.

„Сада дјечица српска траже у школама, на земљописној карти, насеобине отаца својих и браће у туђини, јер ми њекада нисмо хтјели у школу, да научимо како ћемо разумно живјети и вјешто радити, и тако избјећи сиромаштву и срамоти. Сада плачемо у туђини за црквом својом, јер смо њекада покрај отворених врата њених..., и зато откајавамо сада сви за све оно, што су њекада оци наши, и ми с њима што смо згријешили, јер и стрпљењу Божјем има краја, те *„пијаница и изјелица осиромашује, спавач хода у крпама, позајмљивач постаје слугом ономе који му даје, немарна рука осиромашава, сиромаштво и срамота долази на онога који одбацује наставу, дом безбожнички раскопава се, и ко безакоње сије тај жање муку“!*

„Зао је удес наш, љубазна дјецо моја духовна, а све са кривице наше. Али и *велика је милост Божја*, која нас не остаља у злу, него нам показује пут којим ћемо се избавити, и даје снагу да се отресемо зла кога смо се достајали.

„Милост Божја учи нас, да погрјешке своје и отаца наших можемо окајати ако поштено радимо, ако у раду устрајемо, и ако разумно штедимо, јер *„цветаће колиба праведника и вриједна рука обогатиће“*, а ако у *радише* свега има, *у штедише свега је још више.* Ко поштено ради, ко се довољно труди, а уз то разумно штеди, тај ће и данас код своје куће смоћи себи и својима све, што му за живот треба, ако већ и неможе да поврати натраг све оно, што је његда било наше!

„Зато не губимо наде, ни ми овдје на дому, ни ви тамо у туђини, него се сви уздајмо у Бога, у велику милост Његову, јер *милостив је Бог и многомилостив*, само што се милост

Digitized by Google

Његова мора заслужити, па ју морате заслужити и ви, љубазна дјецо моја духовна.

„А како ћете заслужити да вам Бог буде и остане милостив?

„Питање то врло је важно за вас, који сте у приликама таковима, да свакога часа можете да скренете са пута правога, и да увриједите Бога и уништите досадању муку вашу, и изгубите наду, са којом сте пошли и дошли у нову, у туђу земљу.

„Ви сте пошли и дошли у ту нову, у туђу земљу с намјером да стечете оно што вам је од земаљскога добра вашега код куће пропало, нестало, ил' што никада ни имали нисте.

„Тециво може бити двојако, са благословом Божјим, и без благослова Божјега. Користи праве и трајне може бити само од благословена тецива, а од тецива грјешна нема користи никоме никада, јер *какви је корист човјеку, ако стече блага овога свијета, а оштети душу своју?* вели нам Христос Спаситељ наш.

„*Чувајте дакле душу своју!*

„Душа је наша од *Бога*, од Божје душе душица, а зато мора свагда на Бога да мисли, Бога да се боји, Богу да угађа и по закону Божјем да живи, јер као што се дрво осуши, кад га ишчупамо с корјеном из земље из које је никло, и корјен му оставимо у зраку, тако и душа наша пропане, ако не остане код Бога, ако нас не спаја с Богом вјера, нада и љубав.

„Зато, дођете ли када у искушење, наиђе ли на вас сотона, који би хтио да вас одврати од Бога, па да не служите и не угађате Богу, него жељама свијета и вијека овога, а ви се понајприје прекрстите православним крстом својим, и одговорите сотони као што му је и Христос Спаситељ одговорио: *иди од мене сотоно, јер писано је: Господу Богу својему клањај се, и Њему јединоме служи!*

„Чувајте дакле душу своју, која је Божја, а уједно је и *православна.*

„На св. крштењу постала је душа ваша православном, и спојила се за сав живот свој *са св. православном црквом нашом и вјером и науком њеном*, и која би се душа откинула сада од цркве своје и црквене заједнице наше, та би пропала, као што пропане и онај листић кога откинемо са дрвета на ком је израстао.

„То вам говорим зато, што се бојим, да ће на вас осамљене, ослабљене, налијетати тамо и такови искуситељи, који ће можда хтети да вас одврате од цркве и вјере ваше православне, ал ви реците таковима искуситељима, да сте од отаца својих наслиједили завјет: *главу дајем ал' вјере не дајем!*

„Тако ће те сачувати душу своју Богу и цркви својој православној и милост Божја биће с вама.

„Но осим душе чувајте још и *срце* ваше.

„Кад сте пошли од куће своје у туђину, ви сте осим вјере ваше православне, понијели са собом у срцу своме и *љубав* према дому и селу своме, љубав према љуби својој, дјеци

Digitized by Google

и роду свом српском. Та у срцу вашем љубав, исто тако као и вјера, веже вас и у туђини за своје овдје на дому, у роду и народу вашем. А кад вас веже љубав за своје, онда и сачувајте ту љубав, чисту и неокаљану, и према жени и дјеци, и према роду и народу своме.

„Та веза ваша вјере и љубави ваше с нама овдје вашима, написала је и мени и послала ми из West-Seneca под 7. Јула 1903. писмо, и у писму томе замолила ме овако: „*Свети владико, ми сви морамо и на свеце радити, јер господар наш непозна свеца, осим само једне недеље. Зато ми амерички Срби молимо архијереја нашега, да за наше гријехе, свету литургију рече...*“

„Хоћу мила дјецо моја духовна, свом душом и свим срцем мојим. Молим се Богу за вас, а у исти час кад вам ово пишем, позивам и све свештенство и народ владичанства нашега, да се и они заједно самном моле Богу за вас на литургији свакога свеца који не пане у недељу, да се тако што пре домолимо Богу за гријехе наше, ради којих смо се растали, да тима молитвама нашима, што јачу одржимо везу вјере, наде и љубави међу нама овдје, и вама тамо у туђини, и кроз то да нам што свечанији, што радоснији буде дан повратка вашега к нама, дан милога састанка с вама.

„А и ви тамо у Америци, потпомогните молитве наше молитвама вашима, а те молитве поткријепите поштеним животом и радом вашим, чистим и топлим срцем вашим, у коме чувајте свагда чисту вјеру православну, и топлу љубав вашу према Богу, цркви и свему што је ваше. Љубите један другога, и чувајте тамо у туђини и себе и један другога од свега, што је кадро да оштети православну душу вашу, и окаља добро срце ваше и образ српски.

„И тако заједничке молитве наше и настојавање потпомоћи ће, да се умање невоље наше, да се скрате дани растав-ногa, и по вас тамо и по нас овдје тешкога живота нашега, и да што прије дочекамо онај радосни дан, у који ћемо загрљени и чути и осјетити гдје нам срце срцу, својим бајним али јасним гласом говори: *не дијелимо се, браћо, један од другога, никад више до вијека!*

„А до тога дана радоснога, Бог мира и љубави нека буде с вама и међу вама Амин!

Ту посланицу разаслао је г. епископ *Мирон* парохијском свештенству у дијецези својој са упутством, да је по познатим им адресама својих парохијана у Америци тамо пошаљу, или домаћим њиховим ради одашиљања предаду.

Не сумњамо да су свештеници владику својега послушали. Та сваки хришћанин дужан је ближњега својега утјешити, а свештеника не ће бити ни једнога, који би осујетио, да глас утјехе епископа његова не допре до чеда његова духовног.

У свези с тим разаслао је г. епископ *Мирон* свештенству својему на засебном листу штампана и „Молебнаѧ воспомина-

Digitized by Google

нїѧ и ѐктенїи, ѿ братїѧхъ нашихъ во ѿшествїи въ чꙋждихъ странахъ на работѣ сꙋщихъ“ са позивом, да свакога празника, кад исти не падне у недјељу, ектенија та у литургију уплете, поучивши у почетку народ о значењу и смислу молитве, која је у тим ектенијама.

Простор што је за ову „хронику“ одређен, не дозвољава нам на жалост, да донесемо овдје и потпуни текст тих узвишених молитава.[1] Али, молећи се Господу са г. епископом *Мироном* и свим његовим свештенством и народом за расијану по свијету браћу нашу, која хоће „да въ потѣ лица своегѡ и въ печалѣхъ, и въ горькихъ работахъ трꙋждающіеся, соберꙋтъ потребнаѧ къ жизни нашей и своей“, завршујемо молитву своју завршетком треће ектеније: „подаждь же имъ, блаже, скорое къ намъ и благополꙋчное возвращеніе, въ здравіи и всѧкомъ благочестіи и честности, прилѣжнѡ и ѹ҆сердчѡ молимтисѧ, всещедый царю, ѹ҆слыши и помилꙋй“, додајући још и најтоплију молитву за здравље епископа *Мирона*.

Ј. В.

[1] Штампан је исти и у „Српском Сиону“, бр. 17. од 1903. године.

Православна црква у Русији.

Саровске светковине. Велику светковину откривања моштију преподобног Серафима Саровског, која је прослављена 19. јула и даљих дана увенчао је поред многобројних побожних поклоника (око 150.000 људи и више) и цар руски са својом породицом. Стигавши у Саров 17. јула император се са својом породицом исповедио, а 18. јула на раној литургији као прости богомољац причестио св. тајном. У $11^1/_2$ часова тога дана почела је последња официјална пањихида (парастос). На њој су присуствовали осим цара, његове жене и матере велики кнезови и кнегиње, министри и остала свита. Митрополит Антоније изрекао је са амвона слово благодарећи Богу за милост, коју је исказао својим новим чудом, похвалио је ревност верних и призвао све к усрдној молитви. Парастос су одслужили митрополит, архиепископ и епископи. После парастоса је одслужена литија над гробом преподобног Серафима. Њихова Величанства су ишли за митрополитом и свештенством са свећама у рукама. После подне је царска породица разгледала капелу над извором св. Серафима и купаоницу, која је овде саграђена за поклонике, затим камен, на коме се је преподобни Серафим молио 1000 ноћи и друге успомене из светитељева живота.

У $6^1/_2$ часова почело је бденије, које је одслужило обраћено свештенство са митрополитом на челу, а у присуству царске породице и свите. У почетку 8. часа пошла је литија из Успенскóг сабора уз појање литијних стихира према храму Зосиме и Саватија, где су се налазиле мошти преподобнога Серафима. Мошти су свечано обнесене око Успенског

Digitized by Google

сабора уз застајање на свакој страни. На литијној јектенији пред изласком прочитао је митрополит молитву: „Владыко многомилостиве". Мошти су унели у храм император, велики кнезови са 12 архимандрита, а за сандуком су ишле царица и велике кнегиње. Народ је ишао за њима и стајао је у округу у маси са запаљеним свећама. Угледавши ћивот многи су падали ничице и плакали од милине, а остали су стајали још у гушћој гомили око целога манастира и топло се молили Богу. После бденија било је дозвољено богомољцима, да целивају св. мошти.

19. јула у $8^1/_2$ часова отпочела је литургија. Служили су митрополит Антоније, архиепископ Димитрије, епископи Назарије и Инокентије и много архимандрита и свећеника. Необично је дирљив био моменат, кад су ћивот преподобнога унели у олтар уз многократно појање: „Спаси насъ Сыне Божій, въ святыхъ дивенъ сый, поющіа ти." По свршетку литургије ћивот с моштима преподобнога обнесен је око обадва сабора уз пратњу многобројних застава, које су даровале разне корпорације и приватне личности. И опет су ћивот носили цар, велики кнезови и 12 архимандрита. На литургији је изговорио слово архиеп. Димитрије.

У 2 часа био је свечан ручак, на коме су осим Њ. Величанстава присуствовали до 300 душа за столовима, који су били постављени перпендикуларно са царевим столом. Цар је засео у средини стола, с једне стране му је седела мати, а с друге жена, затим неки министри, свита и т. д. Према цару су седели митрополит, архиепископ и епископи. Заставници су се сместили у побочној соби. Ручак је отпочео молитвом, коју је отпевало свећенство. За време ручка је на многољетствије одговарао митрополитов кор.

Цео дан су у Успенском сабору служени молбани без престанка пред гробом светитеља, а исто тако и у пустињама и код извора, где су раздаване брошире о преподобном Серафиму. Велико тржаство откривања св. моштију преподобнога Серафима завршено је у највећем реду не гледећи на велику множину света. Целе ноћи је народ стајао око храма и манастира и побожно певао новооткривеном угоднику Божјем — особито су певане ускршње стихире. Тиха звездана ноћ и свеће, које су гореле у рукама богомољаца представљале су слику ускршње ноћи. За време богослужења, при откривању св. моштију догодила су се чудеса оздрављења; кад су спуштане у гробницу пречисте мошти проговорила је нема 12 годишња девојчица, која читаве две године није говорила; тај дивни знак милости Божје догодио се над Катарином Масљењиковом, ћерком московског трговца. Осим тога за све време трајања ове ретке славе догађала су се чудеса, која су као особити знак Божје милости само још већма утврдила побожни руски народ у вери и оданости својој св. цркви и новооткривеном угоднику њеном преподобном Серафиму.

Digitized by Google

Храмови посвећени преподобном Серафиму. Саровско тржаство откривања моштију преп. Серафима завршено је освећењем два храма, посвећених имену преподобнога. Први је у Русији Серафимов храм освећен у Сарову над манастирском ћелијом преп. Серафима. Освећење је извршено 21. јула. У очи тога дана у $7^1/_2$ часова први пут је велико звоно позвало верне на бденије, које је одслужено, као што обично бива у таквим случајевима на сред цркве пред столом, на коме су биле размештене све свећене утвари са престола и жртвеника, покривене свиленим покривачем. Литију и величаније свршавао је тамбовски епископ Инокентије уз одговарање тамбовског архијерејског кора. Сутра дан 21. јула осветио је храм петроградски митрополит Антоније уз службу неколицине архијереја. Пошто су обукли престо и жртвеник, отпочела је свечана литија према успенском сабору, где су се налазиле честице св. моштију преп. Серафима, одређене за св. престо и које је митрополит на глави донео у нови храм.

Новоосвећени храм с пет глава представља лепу, оригиналну зграду у руско-византијском стилу. План је саставио професор архитектуре А. С. Каменскиј. Размери су храма у дужину око 44, у ширину 16, у висину од земље до крста 34 метра, а унутри од пода до свода 20 метара. Средства за градњу храма скупљена су међу христољубивим дароватељима и поштовањима преп. Серафима. Једна добротворка поклонила је на градњу величанственог позлаћеног бронзаног иконостаса 50.000 рубаља, а све остале драгоцене утвари храма жртвовале су разне личности. Сав храм стаће од прилике 200.000 рубаља, пошто ће се неки послови мање важности продужити још до године. Црквених барјака има 42, а све су дарови појединих друштава заставника „хоругвеносаца“ (цехова).

Једна од најглавнијих светиња саровског манастира, — каменита ћелија преп. Серафима, у којој је живео, подвизавао се и умро —, налази се у западном делу храма међу кором и средњим делом храма и има облик капеле са златним крстом на врху. Око ове капеле-ћелије може се обилазити. Сву северну страну ћелије споља покрива уметнички израђена икона, која представља јављање Мајке Божје преп. Серафиму. На уласку у ћелију налази се икона преп. Серафима који благосиља, а над ниским вратима икона „Умиленія“ Божје Матере.

У левом углу свећене ћелије налази се масивни бронзани ћивот до самога свода. Под стаклом налази се икона Спаситеља у златној одећи и копија иконе „Умиленіе“ Мајке Божје, пред којом је клечећи издануо преп. Серафим. Пред ћивотом је велики светњак и кандило које се не гаси. Пред њим стоји аналој са св. крстом и јеванђелијем ради служења молбана новоме угоднику Божјем. У ћелији се чувају ствари преп. Серафима, које су остале после његове смрти. Тако се сачувала пећ удешена за лежање, осим тога мантија, камилавка и кожне бројанице светитељеве, два кипарисна крста, који се носе на врату

Digitized by Google

и које је изрезао сам светитељ, камен, на коме се је дању молио у даљној пустињи, зуб, коса и јеванђелије, које је нагорело за време ватре, која се породила приликом његове смрти. Сви су ови предмети затворени у једном сандучићу, који су даровали московски заставници.

Освећење другог храма, посвећеног такође преп. Серафиму извршено је 22. јула у Серафимско-Ђивјејевском женском манастиру. Монахиње истога манастира саградиле су из превеликог поштовања преп. Серафима леви предео саборног храма још 1875. године, но он је остао неосвећеним до откривања моштију преп. Серафима. У очи дана освећења обављене су службе обичне у таквим случајевима. Вредно је забележити, да је к св. исповеди приступило до 1000 људи. Освећење се отпочело у 7 сати ујутру. Пошто је св. престо и жртвеник обучен, пренео је епископ Назарије честице св. моштију из олтара главног предела саборног храма, а за тим је литија обишла около сабора. У новоосвећеном храму одслужена је прва архијерејска служба уз одговарање кора монахиња. После литургије је саборно одслужен молбан равноапостолној Марији Магдалини и преп. Серафиму.

На иконостасу међу осталим иконама налази се и једна икона, на којој је представљен преп. Серафим у дугачкој мантији с погледом обрнутим к небу, а под ногама му се пружила саровска пустиња. До те иконе налази се икона Прохора, једнога између седамдесеторице апостола Христових, чије је име носио наш светитељ до ступања у монаштво, — и св. Силвестра, папе римскога, кога св. црква слави 2. јануара, а то је уједно дан смрти преподобнога. На северним вратима налази се огњени шестокрилати Серафим, чије је име у монаштву добио наш светитељ. Поред ње се налази икона св. Николе чудотворца и мученице царице Александре. Око светог гроба преп. Серафима Саровског у аркама налази се 36 кандила све дарови чланова царске породице: цара и царице, њихове деце, и затим редом великих кнезова и кнегиња. Још је интересантан царски дар, четири ћилима тамно-зелене боје, необично драгоцени и нарочито због веза на њему, који је извезла царица Александра Фјодоровна.

Руски јерарси. Руска виша јерархија састоји се данашњим даном из 123 архипастира, од којих су: 3 митрополита, 15 архиепископа и 105 епископа; међу последњима има 37 викара. Од епархијске управе ослобођен је 1 архиепископ и 15 епископа, од којих један присуствује у св. синоду, двојица су чланови московске синодске канцеларије, а петорица управљају манастирима по разним епархијама. Персонал св. синода састоји се из првога („первенствующаго“) члана, митроп. петроградског Антонија (57 год.), кијевског Флавијана (63 г.), московског Владимира (54 г.), екзарха Грузије, карталинског архиепископа Алексија (64 г.), новгородског архиеп. Гурија (74 г.) и бившег полоцког епископа Маркела (77 г.).

Digitized by Google

У руској царевини и у иностранству руска православна црква има 69 епархија, којима управљају 3 митрополита 14 архиепископа и 52 епископа. Осим чланова св. синода, архиепископски сан имају ови преосвећени: јарославски Јонатан (86 г.), бивши кишењовски Неофит (82 г.), виљенски Јувеналије (77 г.), донски Атанасије (73 г.), одески Јустин (74 г.), варонешки Анастасије (73 г.), влађимирски Сергије (73 г.), иркуцки Тихон (72 г.), варшавски Јероним (67 г.), харковски Арсеније (64 г.), тверски Димитрије (63 г.), казански Димитрије (62 г.) и виборшки Николај (50 г.). Старији су епископи: бивши рјазански Полијевкт (85 г.), кишењовски Венијамин (83 г.), полтавски Иларијон (80 г.), кастрамски Висаријон (79 г.), мингрељски Александар (78 г.), сухумски Арсеније (77 г.), бивши мингрељски Григорије (76 г.), кањевски Силвестар (76 г.), бивши архангељски Натанајил (76 г.) и јелисаветградски Мемнон (74 г.); најмлађи су пак епископи: љубљински Евлогије (34 г.), алавердски Димитрије (35 г.), умански Агапит (36 г.), бијски Макарије (36 г.) и јамбуршки Сергије (36 г.)

По цензу образовања деле се овако: академско образовање имају 110 (међу њима и архиеп. Јувеналије, питомац артиљеријске академије), универзитетско 4 (митроп. Флавијан, еп. Маркел, алоњецки еп. Сергије и еп. Тихон у Самари), семинарско 8 и 2 су агрономи (сухумски еп. Арсеније и алоњецки еп. Анастасије). По месту академског образовања припадају: петроградској духовној академији 37, кијевској 33, московској 23 и казанској 16, при чему степен доктора богословља или црквене историје имају само: митроп. Антоније, влађимирски архиеп. Сергије, кастрамски еп. Висаријон и кањевски еп. Силвестар. Од 123 јерарха 60 њих до ступања у монаштво били су удови свећеници и само један епископ Маркел (Попељ), — који је као галички унијат прешао у православље —, није пострижен у монаштво при хиротонији 8. јуна 1875. г. у епископски чин у петроградској Исакијевској катедрали. Ову је хиротонију извршио тада митроп. Исидор са осталим члановима св. синода, који су тада били на окупу.

Најдуже обнашају епископско достојанство мингрељски еп. Александар (од 1862 г.), јарославски архиеп. Јонатан (1866.) и одески архиеп. Јустин (1871.)

Већина руских архипастира по пореклу јесу деца свећеника или чланова причта православне цркве (ђакона, псаломшчика и т. д.), а вишем племству („дворянство") припадају само двојица: алавердски еп. Димитрије (као световњак кнез Давид Абашидзе) и бивши мингрељски еп. Григорије (пресветли кнез Ђорђе Дадијан), који сада живи у имеретинском Гаснарском манастиру у миру. Што се пак тиче распореда паства међу архипастирима, то се у томе погледу примећује крајња несразмерност Најмногобројније су епархије; кијевска (4 милијона становника), вјатска ($3^1/_3$ м.), подољска ($3^1/_4$ м.), волинска (3 м.) и тамбовска (3 м.), а најмалобројније су: архангељска

Digitized by Google

(350 тисућа) и алоњецка (670 т.), не узимајући у рачун епархије које се налазе ван Русије. При крају ваља нам још приметити, да два веома важна града, који су центри управе над врло опширним крајевима, и то Ташкенат и Хабаровск до данас немају ни епископа, па шта више ни викара, пошто туркестански еп. Пајсије живи у семирјечинском граду Вјерном (700 врста удаљеном од Ташкента), а приамурски еп. Никодим седи у граду Благовјешченску.

† Епископ Маркел Попељ. 29. септембра о. г. уснуо је мирно у Господу преосв. епископ Маркел. У очи смрти исповедио се је покојник и причестио св. тајнама, а у јутру 29. осетивши, да му се приближује смрт, изразио је жељу, да се над њим обави св. тајна јелеосвећења. Пошто су прочитане последње молитве, испустио је душу.

Покојни епископ Маркел, син племића Онуфрија Попеља, родио се је 25. децембра 1825. г. у граду Гаљичу у аустријској Галицији. Почетно образовање стекао је у немачкој школи у месту рођења, гимназију је учио у Станиславову и Бугачу у Галицији. По свршетку гимназије ступио је на философски факултет у Черновцима у Буковини, а по свршетку овога прошао је курз богословских наука у черновачком и бечком свенаучишту. 1849. г. именован је за учитеља педагошких курзова у Лавову, а 1850. г. рукоположен је за свећеника парохијске унијатске цркве Лавовске епархије у Бугачу. У младости својој покојник је радио врло ревно на светској литератури, но прави се је његов позив показао тек у низу богословских радова, који су му стекли свеопће признање. Он је саставио и издао „Морално богословље“, „Литургику“ пространу и скраћену и т. д. Својом црквено-литературном и научно-богословском делатношћу обратио је о. Маркел на себе пажњу бивше државне комисије за народну просвету у царству пољском (руска Пољска). На позив ове комисије пресели се о. Маркел крајем 1866. г. у Русију, а 1868. г. буде постављен за протојереја холмске катедрале, а у марту 1871. г. по највишој заповести за администратора холмске епархије. На овој позицији почиње његова неуморна делатност око сједињења холмске грчко-унијатске епархије с православном црквом. Тај његов рад крунисан је успехом. 23. априла 1876 г. обављено је с великом свечаношћу сједињење унијата с православном руском црквом у граду Холму. Креирана буде холмско-варшавска епархија, а првим архипастиром новога стада буде именован Маркел Попељ с титулом љубљинског епископа, викара холмско-варшавског. 2. децембра 1878. буде премештен на самосталну катедру у Камењец-Подољск, а 1882. г. у Полоцк. У службеним односима према потчињенима покојни епископ одликовао се је простим, добрим и благим начином обраћања и топлим и искреним саучешћем према свакоме. Од 25. фебруара 1889. г. био је преосв. Маркел т. зв. „присуствујући“ члан св. Синода руског, и у томе звању учествовао је најревносније у ствари више

Digitized by Google

црквене управе, нарочито у западном крају Русије, који му је по месту рођења стајао близу срцу. Преосвећени Маркел био је једини епископ у Русији, који је посвећен за епископа непосредно из протојерејског сана не примивши претходно монаштва. Вечна му успомена!

Digitized by Google

БЕЛЕШКЕ.

+ У месецу јулију о. г. родило се у Хрватској и Славонији живе деце свега 7.271. и то: православне — 1.776, римокатоличке — 5. 264, унијатске -- 29, осталих вероисповести — 202. Умрло је свега 4.215 и то: православних — 1.119, римокатолика — 2.991, унијата — 22, осталих вероисповести — 83. Прираст православних износи, дакле, у овом месецу 657. Бракова је склопљено свега 608 и то: чисто православних — 104, римокатоличких — 458, унијатских — 5, осталих — 13. Мешовитих бракова склопљено је 28. Од ових 7 православних ступило је у брак са римокатоличкињама, а 6 припадница православне вере удале су се за римокатолике.

+ У месецу августу о. г. родило се у Хрватској и Славонији живе деце свега 7.840 и то: православне — 2.196, римокатоличке — 5.381, унијатске — 38, осталих вероисповести — 225. Умрло је свега 4.568 и то: православних — 1.310, римокатолика — 3.133, унијата — 28, осталих вероисповести — 97. Православних се, дакле, у овом месецу родило више но што је умрло за 886. Бракова је склопљено свега 665 и то: чисто православних — 125, римокатоличких — 482, унијатских — 3, осталих — 24. Мешовитих бракова склопљено је 31. Од ових 15 православних ступило је у брак са римокатоличкињама, а 6 припадница православне вере удале су се за римокатолике.

+ Један део протераних из Француске калуђерâ био се настанио у Лотрингији. Но наскоро добише налог од тамошње немачке власти, да се у току од једнога месеца имају иселити из Лотрингије, а у свези са тим забрањује им се да се селе у Елсас.

+ Британско Библијско Друштво навршује скорим стогодишњицу свога постојања, те намерава, да то свечано прослави. У ту сврху позваће се све хришћанске цркве и друштва, да недељу 6. марта 1904. г. прославе свечано као библијску недељу. У понедељак 7. марта одржаће се свечана седница у лондонској Албертовој дворници. Свечани састанци држаће се из дана у дан од 7.—12. марта у Лондону, од 13—19, у провинцијалним градовима и од 20. марта до 1. маја — по околним селима. Држи се, да ће се скупити преко 5 милиона франака милодара, које ће Библијско друштво употребити, да прошири свој рад на ширењу Библије, да доврши почете и предузме нове преводе и др. — Делатност Британскога Библијскога Друштва огромна је. Цифре изданих егземплара св. Писма огромне су. Тако је у прошлој години штампало св. списе на разним језицима у 5,943.000 примерака, а од почетка до данас — 3.540, 196.440, а на 370 језика.

Digitized by Google

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ.

Богословскій Вѣстникъ. Сент. 1903.: Св. о. нашего *Кирилла* Архіеп. Александр. толкованіе на Еванг. отъ Іоанна (прод.) — *Зеоверскаго П. А*, О средствахъ усиленія власти нашего высшаго церк. управленія. — *Бѣляева Л. А. прот.*, Проф. Моск. Дух. Академіи П. С. Казанскій и его переписка съ архіеп. Костром. Платономъ. (прод.) — *Тихомирова П. В*, Іудейство въ 5 вѣкѣ до Р. Хр. — *Муретова М. Д.*, Къ критикѣ свидѣтельства Флавія о Христѣ. — *Тарѣева М. М.*, Іоан. X, 12. 18. — Изъ академической жизни. — *Сахарова Н. діак.* Очерки религ. жизни въ Германіи. — Обзоръ русскихъ журналовъ. — *Молчина А.*, Учебникъ физики въ дух. семинаріяхъ. — Автобіограф. записки *Вар. Саввы Архіеп. Тверскаго.* — Журналы Сов. Моск. Дух. Академіи за 1902 годъ.

Богословскій Вѣстникъ. Окт. 1903. Св. о. н. *Никифора* Исповѣдника слово въ защиту прав. вѣры и св. иконъ. (прод) — *Голубцова А. П.*, Объ отношеніи христіанъ II—III столл. къ искусству. — *Тихомирова Л. А.*, Личность, общество и церковь. — *Введенскаго А. И.*, Вопросы времени. — *Изѣдкова Н. прот.*, Придворные пѣвчіе и крестовые священники и дьяки въ XVII в. — *Тарѣева М. М.* Іоан. VIII, 44. — *Іосифа Іером.*, Рѣчь предъ защитою диссертаціи „Исторія Іудейскаго народа по Археологіи Флавія. — Изъ академ. жизни. — Обзоръ журналовъ. — Автобіограф. записки *Вар. Саввы Архіеп. Тверскаго.*

Христіанское Чтеніе. Сент. 1903.: *Уберскаго И. А.* Памяти проф. В. В. Болотова. (прод.) — *Аквилонова Е. П.*, О божественности христіанства и о превосходствѣ его надъ буддизмомъ и мохаммеданствомъ (прод) — *Елеонскаго Ѳ. Г. проф.*, Разборъ приводимыхъ отрицат. критикою доказательствъ неправильности вѣрованій древняго Израиля относительно мѣста присутствія Бога Израилева. — *Соколова Ал. А.*, О поклоненіи Отцу Небесному духомъ и истиною. (оконч.) — *Барсова Т. В. проф.*, Къ вопросу о сущности христ. брака. — *Миловидова А. И.*, Судьба русской книги въ Сѣверо-Западномъ краѣ. — † *Успенскаго Н. П.*, Нѣсколько новыхъ данныхъ о заточеніи патріарха Никона. — *Родосскаго А. С.*, Рукописи и книги церковной печати, поступившія въ библіотеку Спб. дух. академіи въ 1901 г. — Въ приложеніи: Ж. з. Совѣта С.-Пб. дух. акад. за 1902/3 годъ.

Христіанское Чтеніе. Окт. 1903. *Уберскаго И. А.*, Памяти проф. Вас. Вас. Болотова (оконч.) — *Глубоковскаго Н. Н. проф.*, Св. Ап. Павелъ и неканон. книга Премудрости Соломоновой. (прод.) — *Аквилонова Е. П. проф.*, О божественности христіанства и о превосходствѣ его надъ буддизмомъ и мохаммеданствомъ (продолж.) — *Жмакина В. И*, Эпизодъ изъ исторіи единовѣрія. — *Миловидова А. И.*, Судьба русской книги въ Сѣверо-западномъ краѣ въ связи съ его культурной исторіей. (оконч.) — Обзоръ журналовъ и новыя книги. — Нѣсколько примѣчаній къ статьѣ „Эпизодъ изъ исторіи единовѣрія". — Рукописи и церк.-слав. книги, поступившія въ библіотеку СПБ. дух. акад. въ 1902 г. Въ приложеніи: Журн. засѣданій СПБ. дух. акад за 1902/3 годъ.

Труды Кіев. Дух. Академіи. Сент. 1903.: *Бл. Іеронима* Три книги толкованій на посланіе къ Ефесянамъ (прод.) — *Маккавейскаго Н.*, Древне еврейская школа. — *Вишневскаго Д.*, Кіев Академія въ первой пол. XVIII. стол. (оконч.) — *Линицкаго П.*, Значеніе философіи для богословія. — *Дурдуковскаго В.*, Исто-

Digitized by Google

рия. записка о соединенныхъ Кіево-Подольскомъ и Богуславскомъ дух. училищахъ. — *А. Г.*, Библіографія. — Въ приложеніи: Извлеченіе изъ проток. Совѣта Кіев. дух. Акад. за 1902 - 1903 уч. годъ.

Труды Кіев. Дух. Академіи. Окт. 1903.: *Бл. Іеронима.* Три книги толкованій на посл. къ Ефесянамъ (въ рус. переводѣ). — *Булгакова А. И.*, Предположеніе о принятіи еще одного новаго догмата въ римско-католическую догматику. — *Лницкаго П. И.*, Значеніе философіи для богословія. (прод.) — *Дмитріевскаго А. Л.*, Служебникъ — книга таинственная. — *Погнова М. Е.*, Слово въ день св. Іоанна Богослова. — *Рыбинскаго В. П*, Юлій Африканскій и его руководство къ изученію Библіи. — *Родникова В. П.*, Къ вопросу о такъ называемомъ Священномъ Союзѣ — Въ приложеніи: *Богдашевскаго Д. И.*, Посланіе св. Ап. Павла къ Ефесянамъ (продолж.) — Извлеченіе изъ протоколовъ Совѣта Кіев. дух. Акад. за 1902—1903 годъ.

Правосл. Собесѣдникъ. Сент. 1903.: *Димитрій*, Архіеп. Казан., Слово. — *Попова А.*, Правосл. акаѳисты за синод. періодъ рус. пѣснотворчества. (оконч.) — *Норбекова В.*, Южно-русское религіозное искусство XVII—XVIII вв. (прод.) — *Керенскаго В.*, Школа ричліанскаго богословія въ лютеранствѣ. (прод.) — *Протопопова В.*, Еврейскіе патріархи (оконч.). — *Богословскаго Н.*, Библ. ученіе о совѣсти. Н. завѣтъ — Библіограф. замѣтки. — Приложенія: Протоколы засѣданій Сов Казан. дух. акад. за 1901 г. — Системат. каталогъ книгъ фундамент. библіотеки Казан. дух. акад.

Правосл. Собесѣдникъ. Окт. 1903.: *Писарева Л.*, Сочиненіе Оригена „Противъ Цельса". Переводъ съ греч. (прод.) — *Бл. Ѳеофилакта*, толкованіе на посл. св. ап. Павла къ Евреямъ. (прод.) — *Попова Л.*, Правосл. Акаѳисты за синод. періодъ рус. пѣснотворчества (прод.) — *Норбекова В.*, Южно-русское религ. искусство XVII—XVIII вв. (оконч.). — *Писарева Л.*, Авторитетъ Августина, еп. Иппон. въ области христ. богословія. — *Протопопова В.*, Еврейскіе патріархи. (оконч.) — *Богословскаго Н.*, Библ. ученіе о совѣсти. Н. Завѣтъ. (оконч.) — *Еп. Алексія.* О „новомъ пути". — Къ исторіи бійскаго викаріатства. — Лѣтопись акад. жизни. — Приложенія: Системат. каталогъ книгъ фундамент. библ. Каз. дух. акад.

Вѣра и Разумъ. Сент. Кн. 1. 1903.: Отд. церк.: *Буткевича Т. проф.*, Ученіе Л. В. Э. Раувенгоса, Фойгта и Ричля о религіи. — *Леонардова Д. С.*, Теоріи вдохновенія и происхожденія Св. Писанія на западѣ въ XVIII. и XIX. в. (прод.) — *Ошейского М. свящ.*, Очерки изъ жизни Хр. Спасителя. (прод.) — Отд. фил.: *Левитова П.*, Дѣйствіе прекраснаго на душу. — *Никольскаго Ал.*, Н. Я. Гротъ и его философ. труды. (прод.) — Листокъ.

Вѣра и Разумъ. Сент. Кн. 2. 1903.: Отд. церк.: Слово Впр. *Арсенія.* — Рѣчь *Арсенія*, Архіеп. Харьк. и Ахтыр. *Галахова Іак. свящ.*, Слабыя стороны дарвинизма. — *Леонардова Д. С.*, Теоріи вдохновенія и происхожденія св. Писанія на западѣ въ XVIII. и XIX вѣках. (прод.) — Отд. философ.: *Липскаго Н. свящ.*, При какихъ условіяхъ жизнь можетъ имѣть смыслъ и цѣнность? — *Давыденка В.*, Святоотческое ученіе о единствѣ души. — *Д. Б—ва*, О посѣщеніи Впр. Архіеп. Арсеніемъ слободы Павловокъ, Сум. уѣзда. Харьк. губ. — Листокъ.

Вѣра и Разумъ. Окт. Кн. 2. 1903.: Отд. церк.: Адресъ Духовенства Харьк. Епархіи К. П. Побѣдоносцеву. — *Багрецова Л.*, Бесѣда Арсенія, Архіеп. Харьк. — *Преосв. Стефана* Рѣчь — *Чистосердова С.*, Законодательство Петра Великаго о смѣшанныхъ бракахъ. — Отд. филос.: *Липскаго Н. свящ.* При какихъ усло-

Digitized by Google

віяхъ жизнь можетъ имѣть смыслъ и цѣнность? (прод.) — *Муратинцева П.*, О границахъ научнаго сомнѣнія — Листокъ.

Срп. Сион. Бр. 17. 1903.: Званично: Наредба школ. савета у предмету полагања предујма приликом одређења вођења истраге. — Посланица вар. еп. Мирона верним пакрачке епархије у Америци. — Преч. парох. свештенству правосл. срп. епарх. Пакрачке. — Извештај о седници арх. конзисторије 22. јула (4. августа) 1903. г. — Незв.: *Д. Р.*. Јерархијско-црквене ствари. — *Један свештеник.*, Еп. Мирон о овогодишњој свешт. исповеди и братским саборима свешт. у епарх. пакрачкој. — *Д. Р.*, Народни сабор од 1744. (наст.) — *Д. Р.*, Опис срп. фрушког. манастира 1753. год. (наст.) — *П. М. К.*, Поп Гојко Јакшић. — *В. Николајевић*, Предлог срп. архијереја од 1851. о уређењу срп. правосл. цркве. Превод (наст.) — Листак.

Срп. Сион. Бр. 18. 1903.: Званично: Произведени и рукоположени. — Наредба школ. савета у предмету прописа: „Библ. повести" од Ј. Вороте за учбеник у срп. нар. осн. школама. — Наредба школ. савета у предмету употребе књижица: „Песмарица" и „Малая Катавасія" и т. д. — Извештај о седници епарх. конзисторије бачке 19. авг. (1. Септ.) о. г. — Незв.: *Д. Р.*, О избору презвитера-пароха. — *В. Николајевић*, Предлог срп. архијереја од 1851. о уређењу срп. правосл. цркве. Превод. (свршс.) — *Д. Р.*, Народни сабор од 1744. (наст.) — *Д. Р.*, Опис срп. фрушког. манастира 1758. год. (наст.) — *П. М. К.*, Старе хартије Сењске. — *Д. Р.*, Руска помоћ Србима у срп. војводини 1852. — Листак. — Одговори уредништва.

Срп. Сион. Бр. 19 1903.: Званично: Објава. — Радња епарх. власти вршачких. — Извештај о сједници епарх. конзисторије пакрачке 16. (29.) септ. 1903. — Незв.: *Д. Р.*, О избору презвитера-пароха. (свршс.) — *Д. Р.*, Народни сабор од 1744. (свршс.) — *Д. Р.*, Опис срп. фрушког. манастира 1753. год. (наст.) — *Д. Р.*, Руска помоћ Србима у срп. војводини 1852. (свршс.) — Штатути прав. српске црк. општине сењске. — *Д. Р.*, Писма митроп. Стратимировића. — Листак. — *Д. Р.*, Корнелије Живковић, умировљ. архим. — Огласи. — Додатак: *Аркадије*, Ман. Ходош. Реч поводом извештаја Дра М. Мушицког саборском одбору.

Срп. Сион. Бр. 20. 1903.: Званично. — Потврђена одлука саборска. — О дизању зајмова из срп. нар. прив. фондова. — *пок-Јустин*, О избору презвитера-пароха. — Штатути прав. срп. црк. општине сењске (наст.) — *Косановић Ст.*, О плашчанској цркви. — *Д. Р.*, Опис срп. фрушкогорских манастира 1753. год. (наст.) — *Д. Рувараац*, И опет о званичности „Српског Сиона". — *Д. Р.*, Писма митроп. Ст. Стратимировића, (наст.) — *Д. Р.*, Архидијец. епарх скупштина. — Листак. — Огласи.

Срп. Митроп. Гласник бр. 17. 1903.: Зван. наредбе и одлуке: Приир. упутство, Окружница, Правила, Пристојбени додатак. — Радови автон. власти: Седница епарх. конзисторије бачке, седница епарх. адм. одбора пакрачког.

Срп. Митроп. Гласник. Бр. 18. 1903.: Превишња потврда. — Важне старине и исправе. — Радови авт. власти: Саб. одбор.

Срп. Митроп. Гласник. Бр. 19. 1903.: Зван. наредбе и одлуке. — Дижимо зајам. — Радови автон. власти: Седница епарх. адм. одбора пакрачког, седница епарх. конз. вршачке 21. авг. (3. септ.), седница епарх. адм. одбора вршачког 22. авг. (4. септ.) седница епарх. конз. вршачке 17. (30.) септ., седница епарх. адм. одбора вршачког 18. септ. (1. окт.) — Исправак. — Огласи.

Срп. Митроп. Гласник. Бр. 20. 1903.: Зван. наредбе и одлуке. — Важне

Digitized by Google

старине и исправе. — Радови автон. власти: Извештај седнице епарх. конзисторије бачке. Извештај седнице админ. одбора бачког. — Исправак.

Весник Срп. Цркве. Септ. 1903.: Рад XIV. ред. свешт. скупштине. — *Н. Д. Б.*, Шта је са зидањем нове Богословије? — Код Њ. В. Краља Петра. — *Ст. Драгуљевић.* Кратак поглед на наш данашњи морални напредак. (наст.) — *Гр. А. Николић*, Празник Воздвиженија часног Крста. По руском. — *Б. Каменковић.* Грађа за историју срп. правосл. скопске митрополије од 535—1902 (продуж.) — *М. Анђелковић.* Предлог о регулисању одредаба за дозволе бракова по сродствима. — *У.*, Колпортери брит. библ. друштва у служби назаренства. — *М. И. Поповић*, Беседа на М. Госпођу. — Живот свешт. удружења. — Важније вести из црк. света.

Весник Срп. Цркве. Окт. 1903.: Беседа Њ. В. Краља Петра I. при отварању Народне Скупштине. — Рад 14 те свешт. скупштине. — *Михајловић Д. К*, Свештенство и његово умно напредовање с погледом на изборни принцип у цркви давањем парохија конкурсом. — *Милојевић П.*, Интелигенција као помагач. свештенства. — *П. М.*, Какво треба да буде црквено читање. — *Драгуљевић Ст.*, Кратак поглед на наш данашњи морални напредак. (продуж.) — *Поповић М.*, О садржини Златоустових беседа. (продуж.) — *У*, Неколико речи о капеланима парох. свештеника. — *Д. К. Поповић*, Мојсијеви дани стварања. (свршс.) — *Крушежевић Н. гр*, Беседа на дан Рођења Њ. В. Престолонаследника. — *В. Марковић*, Беседа на Крстов дан. — Питања и одговори из наст. праксе. — Белешке. — Важније вести из црк. света.

Гласник Правосл. Цркве. Јули и Авг. 1903.: Указна постављења и оставке. Одлуке Архијер. Сабора у 1903. г. — Четрдесетогодишњица свешт. службе Њ. Впр. Митроп. Србије Г. Инокентија. — *Ковачевић Д. М. проф.*, Срби-митрополити и црквени писци у Русији као проповедници (наст.). — *Јанчић Н. проф.*, Улога религије у васпитању (с франц.) — *Рабреновић С.*, Проповедн. рад св. ап. Филипа (свршс.). — *В. М.*, Црква у Армена. — *Николић Гр.*, Еволуционизам пред нравственим судом хришћанства. — *Соколова В.* — *Михаиловић Д. К.*, Енглески покушаји за зближење с правосл. грч.-руском црквом. (свршс.) — *Шваб ић П. проф.*, Антим, митроп. београдски 1827—1831 г. у својим писмима кнезу Милошу. — Од владике Петра препод. г. о. архим. Јосифу и о. Ђорђију и благородној господи сердар и воеводам и кнезовима и свима Бјелопавлићима (1821. г.). — *Вујановић М. проф.*, Посмртни говор Лују Бурском принцу од Ковде, од влад. Босиа. (свршс.) — Вести из срп. и других цркава.

Источник. Бр 17. 1903.: Званично. — Шта вели беспристр. истор. критика о садржају кан. јеванђеља (наст.) — Три старине ман. Милешева из XVII. в. (наст.) — Описи. — Из наст. праксе. — Допис. — Кратак преглед црк.-школ. и просвј. живота. — Читуља. — Додатак: *Живановић Ал.*, Проповиједи и ексхорте на недј. јеванђеља.

Источник. Бр. 18. 1903.: Званично. — Незв.: Шта вели беспристрасна истор. критика о садржају кан. јеванђеља; (наст.) — *Р-ћ*, Три старине ман. Милешева из XVII. вијека, (свршс.) — Описи. (наст.) — Кратак преглед црк. школ. и просвј. живота. — Разно. — Зван. огласи. — Додатак: *Живановић Ал.*, Проповиједи и ексхорте на недј. јеванђеља (наст.)

Источник. Бр. 19. 1903.: Званично. — Незв.: Шта вели беспристр. истор. критика о садржају кан. јеванђеља. (наст.) — Књиж. оцјене и прикази. — Кратак преглед црк. школ. и просвј. живота. — Књиж. бјешке. — Разно. — Додатак: *Живановић Ал.*, Проповиједи и ексхорте на недј. јеванђеља (наст.)

Digitized by Google

Гласник Правосл. Далмат. Цркве. Бр. 8. 1903.: Из књиге „Ex Oriente Lux". *Чемберлен Ст. Х.* — *М. С.*, „Католичке" универзе — Црквене вијести — Нове књиге

Гласник Правосл. Далмат. Цркве. Бр. 9, 10: *Б.*, Судбина Божје ријечи у свијету. — Права и дужности хришћанска према цркви (свршт.) — *Чемберлен Ст. Х.* — *М. С.*, „Католичке" универзе. (свршт.) — Послание св. руск. синода као одговор царигр. патријарској. — Црк. вијести.

Творенія иже во святыхъ отца нашего Аѳанасія великаго, архіепископа александрійскаго. Часть четвертая. Свято-троицкая Сергіева лавра. 1903.

Фенелонови разговори о реченитости (Fénelon, — Dialogues sur l' éloquence). С француског Радослав М. Грујић, свештеник. У Ср. Карловцима. Српска манастирска штампарија 1903. (Прештампано из „Богословског Гласника" за 1903. годину).

Хронологија у пророка Данила — Александар Живановић (Осек). У Ср. Карловцима. Српска манастирска штампарија. 1903. (Прештампано из „Богословског Гласника" за 1903. годину).

Летопис Матице Српске. Књига 221. Свеска V. за годину 1903 У Новом Саду. Издање Матице Српске, 1903. 8°. Стр. 108.

Летопис Матице Српске. Књига 222., Свеска VI. за годину 1903. У Новом Саду. Издање Матице Српске, 1903. 8°. Стр. 110.

Књиге Матице Српске Бр. 7 и 8: *Византија и Срби*, књига прва. Написао Станоје Станојевић. У Новом Саду. Издање Матице Српске, 1903 8°. Стр. 242.

Књиге Матице Српске. Бр. 9: *Косово*, опис земље и народа. Издање са сликама. Написао Врашевски Ђ. Нушић. II. свеска. У Новом Саду. Издање Матице Српске, 1903. 8°. Стр. 116.

Књиге за народ издаје Матица Српска Св. 106. и 107.: *Краљевић Марко* у народним песмама, за народ и школу спремио Тихомир Остојић. I део. У Новом Саду. Издање Матице Српске, 1903. 16°. Стр. 191.

Моменти из прошлости и садашњости вароши Сентандреје (као рукопис штампан рад). П. С. Ниш, 1903. Стр 108.

Digitized by Google

Мирко Вашу бунт
богослов 1904.

РОЂЕЊЕ И. ХРИСТА.

Лук. II, 1—20.

Рођење Господа нашега Исуса Христа јесте без сваке сумње највећи, најзначајнији и најважнији догађај у историји човечанства. Оно чини прелом у историји, прелом од зла к добру, од смрти и греха к животу. Човечанство је дотле седело у тами и сени смртној, те је као оно караван у пустињи у мрачној ноћи лутало овамо онамо, не налазећи никако правога пута који води правди и оправдању, и поштујући у место правога Бога створове начињене својом руком. Сваки народ имао је своју религију и своје богове, и на крају крајева долазио је до уверења, да је слаба помоћ од њих и губио је веру. Човечја мисао, не могући да нађе прави циљ живота, није могла да се умири и човек је живео у вечитој трзавици, у душевном немиру и незадовољству. Човечанство је поступно долазило све више и више до уверења, да се тако не може даље, увиђало је да оно није у стању да само себи помогне, да се спасе из ове таме и смртне страве, и да им незнано ма откуда мора доћи помоћ. У време рођења Спаситељева та је нада, као што нам и римски писци сведоче, била јако жива. Но није се сав свет ипак налазио у тој тами. Светлост — сунце правде — светлила је у изабраном народу Божјем, у јеврејском народу, који је Бог био изабрао за носиоца својих откривења, својих обећања о искупљењу и Искупитељу. Али и њих је притискивао сињи терет од прародитељскога греха, од греха и смрти, и они су премда и јасније и са већим уверењем погледали жудним окому будућност према обећаном им искупљењу; жудно очекујући утеху Израиљеву и они су живели у нади на лепшу будућност као и остали народи. И, гле, кад је дошло време, које је Бог у вечности био одредио, шаље Он свога Јединца Сина, да прими на се тело човечје, сву природу човекову осим грешнога начела у њој, да спојивши две природе, божанску и човечју, постане сличан нама у свему осим греха, остајући у исти мах Бог и једно-

Digitized by Google

суштан с Богом. А за сасуд за извођење тога спајања Бога и човека бира Бог Отац из средине изабранога народа пресвету Девојку Марију из осиромашенога и незнатнога у то доба потомства Давидова, и у њој се то овапуђење Сина Божјега — **келїѧ благочестїѧ тайна** (1. Тим. III, 16.) — изводи кроз Духа Светога а на непостижан начин не само за нас, но и за анђеле (1. Петр. I, 12.), Јединородни Син Божји постаје Сином човечјим.

Ту величанственост овога догађаја, у којој се тако дивно изразила милост Божја према свом створу — човеку, спајање неба и земље има пред очима и св. јев. Лука пишући о рођењу Бога Спаса. Већ у самом почетку своје повести, доводећи у свезу рођење Спаситељево са хронолошким податком из римске историје, са пописом, хоће он да означи, да ће се последице рођења детета од сиромашне јудејске девојке осетити и изван Палестине, у читавом римском царству, а то је он тим пре и са већим правом могао учинити, јер се у време писања његова јеванђелија вера у Богочовека проповедала далеко изван граница Палестине, о Њему су знали, у Њега су веровали и призивали Га већ скоро у свима крајевима римске државе, а то ће рећи скоро по свим познатим крајевима света у оно доба, тада се већ скоро са свим испунише речи пророкове: **во всю землю изыде вѣщаніе ихъ и въ концы вселенныѧ глаголы ихъ**. Међу тим Спаситељ се рађа у сиромаштву. Дом Давидов у томе погледу дошао је дотле, да се »жезао из корена Јесејева« после рођења ставља у јасли у месту одређеном за стоку, а приличио би му престо. Али светлост се не да сакрити, и рођење новог сунца слави и небо и земља. Анђели, који су клицали кад је Бог стварао свет, силазе и сад с неба и славе Дете у јаслима и преврат у свету на религиозно-моралном пољу који ће Оно извести. Но заједно са анђелима славе њега и људи, у име народа јудејскога пастири, а у име језичника одају Му поклон као новорођеном цару источни мази (Мат. II, 1—12.).

У својој повести о рођењу Христа Спаситеља говори св. јеванђелист о попису, због кога су Јосиф и Марија морали ићи из Назарета у Витлејем, и том при-

Digitized by Google

ликом рађа се у овом Христос (ст. 1—7), за тим слика јављање анђела витлејемским пастирима са радосном вешћу о рођењу Спаситеља света и како становници неба поздрављају Његово рођење (ст. 8—14.), и најпосле како су пастири посетили новорођенога Бога (ст. 15—20).

Ст. 1. *А у те дане изиђе заповест од кесара Августа, да се попише сва васељена.* — *А у те дане изиђе* управо према матици: *а догоди се* (ἐγένετο δε), *у те дане изиђе*, но у матици је ова конструкција начињена према јеврејском, а у значењу: *изиђе. У те дане* опет према јевр.: *у то време.* Тај израз употребљавају јеванђелисти врло често као обичну свезу за прелаз с једне ствари на другу, те према томе има и различито значење. Ти предмети наиме могу по времену стојати у различитом растојању као на пр. Мат. Ш, 1., где тај израз означава растојање од 30 година. Но овде има он одређеније значење, пошто је јеванђелист пред овим говорио о рођењу св. Јована Претече, који се родио приближно за по године пре рођења Спаситељева (испор. Лук. I, 24. и 26.) — *Изиђе заповест* т. ј. у то време била је публикована, предата је јавности, постала је позната *заповест* (δόγμα = мишљење, одлука, заповест царска). — *Кесара Августа* (име „Август“ у Н. Завету само овде). Први римски цар и самодржац Октавијан звао се *Кесарем* = Caesar по Јулију Цезару који га је био посинио, а назив Augustus дат му је за његове срећне и успешне ратове као и за добру управу у земљи. Август је постао монархом 30. год. пре рођ. Хр. и владао је све до своје смрти, до 19. авг. 14. год. после рођ. Хр. (767. a. u. c.). — *Да се попише* (ἀπογραφεσαι — попписати). Ово је технички термин.[1] У старија времена у одређено време сваки римски грађанин дужан је био да лично дође к пописивачу (цензору) и да га усмено извести колико има укућана и имања — ἀπογραφή. Тај је исказ за тим цензор проверавао и на основу тога

[1] У активу (ἀπογράφειν): описати, уписати, унети у списак. У медију: записати се, уписати себе у списак — profiteri; ἡ ἀπογραφή — professio = попис, унашање себе у списак пред оним који води тај списак.

Digitized by Google

одређивао је, колико дотични има имања и колика му је вредност (censeo, census, censor, ἀποτιμᾶν, ἀποτιμητής, ἀποτίμησις). Тај попис и процене чињени су са двоструком сврхом, наиме: да се одреди какву војничку службу може дотични грађанин вршити, као и ради правилнога, справедљивога одређења пореза. Но то се у доба, о ком је овде реч, било изменило: римски грађани т. ј. сва Италија и колоније које су имале италијско право били су ослобођени од војничке службе као и од сваковрсног непосредног пореза.[2] Према овоме попис код римских грађана, иако се и после ослобођења вршио. изгубио је првашњи значај и сврха му је била статистичке природе као и да се одреди достојанство појединих грађана ради одређења поретка код религ. свечаности.[3] Но у провинцијама вршили су се и надаље пописи ради одређивања пореза. У провинцијама се порез, и ако није био свуда једнак, делио у главном у две врсте: порез на имање или на приход од истога (tributum soli или agri) и на порез на главу (tributum capitis).[4] Пошто израз *пописати* (ἀπογράφειν) има широко значење, то је тешко одредити, шта се овде код јеванђелиста има под тим подразумевати, да ли просто као professio или као census или пак и једно и друго. — *Сву васељену* (πᾶσαν τὴν οἰκουμένην) т. ј. сву земљу, сав свет, orbis terrarum, или у ужем значењу означава οἰκουμένη римску државу — orbis terrarum romanus, што је у овој прилици и највероватније, јер Август није могао спровести попис у земљама изван граница своје државе.[5]

Према наведеним речима св. Луке Август је издао едикт, да се спроведе попис по свој држави. Ту вест св. јеванђелиста примали су сви у току пуних седамнаест векова и никоме није ни на ум пало да посумња у њу, и ако је било барем у првим вековима и таких

---

[2] Zumpt, Geburtsjahr. J. Chr. стр. 114—116.

[3] Zumpt стр. 147. и. д. Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi. I. Bnd, s. 510—511.

[4] Digest. L, 15, 8, § 7. Исп. Schürer I, 511.

[5] Неки тумачи разумеју под тим изразом римске провинције (Wieseler. Beiträge zur Würdigung d. Evang. стр. 20—23), а други само Палестину (Hug. Gutachten 205; Горск. Приб. К. Твор. св. Отцевъ 1880. ст. 92. али неоправдано.

Digitized by Google

људи у хришћанској цркви, који су по својој спреми, може бити и по свом положају могли добро познавати римску историју, те који су могли опазити, да св. Лука у овом погледу износи таку ствар, које фактички није било. Но од свега тога нема ни трага ни гласа, па чак нема ни једнога јеванђелскога рукописа између толиких, у коме би овај текст гласио друкчије. Даље, нарочито од другога века овамо било је доста непријатеља цркве Христове, који су оставили леп број полемичких списа против хришћанства, па ни један од њих ни једном речи не спомену, да ова вест св. Луке није истинита, а они то свакако не би пропустили, да су посумњали у њу. Па ипак у наша времена то је учинила негативна критика, која исказује мишљење, да у Августово доба такога општега пописа није било, пошто о њему не зна ништа историја. Но тако шта, наравно, може тврдити само онај, који у напред не верује у оно што се говори у св. новозаветним списима, који им у историјском погледу пориче сваки значај, који их у том погледу ставља на нижи степен важности но остале историјске списе. То пак не може чинити непристрастан историк, већ онај који је непријатељски расположен према производима новозаветне свештене књижевности. А правило је код таких, да оно, о чему се говори само у Св. Писму, не треба примати као истинито и доставерно. Међу тим колико се догађаја из историје оснива на казивању једнога јединога писца, па се ипак све то прима за готов новац. Изузетак је у томе само Св. Писмо, које је пуно разних причања што су у складу са причањима других историјских списа. А колико ли има догађаја о којима се говорило једино у Св. Писму, и који су потврђени у новије време нађеним новим изворима, а до јуче се сумњало у истинитост његову с тога, што о њима осим Св. Писма није било спомена.

Негативна се критика, да докаже своју тврдњу, позива на историке који описујући ово доба не спомињу ништа о Августову указу о попису, наиме на Диона Касија, Тацита, Светонија и Јосифа. Но пре свега ми имамо овде да приметимо, да су ови писци сви писали у касније време после св. Луке, дакле он је стојао

Digitized by Google

ближе догађајима које описује. Од самих наведених историчара Тациту није међу овима ни места, пошто он почиње своје Анале са Тиверијем. Даље дело Диона Касија није се очувало у целини, те баш од 55. књиге тога дела имамо само нешто одломака, а ова књига баш и обухвата историју овога времена (745—752 г. од осн. Рима). Светонију пак може бити да попис за Августа није ни био познат или га није сматрао тако важним да га спомене. Но зато и он и Тацит спомињу, да је Август оставио својом руком написани попис државних прихода и расхода (breviarium imperii) и у ком је било изложено, каквом снагом располаже римска држава, колико има у војсци римских грађана и колико савезника, колики је порез, колико има лађâ, провинцијâ, селâ и колики је био државни расход, и да је тај документ приликом ступања Тиверијева на престо прочитао његов син Друз.[6] Ти подаци нису могли бити састављени од ока, већ на основу пописа како у Италији, тако и по провинцијама. У погледу Јосифа Флавија можемо истаћи као доказану чињеницу, да на многим местима греши и то доста пута намерно. Као Јудејин и фарисеј наравно да није био пријатељ хришћанима, те с тога није немогуће, да ја и у овој прилици то намерно прећутао, пошто овај догађај стоји у вези са рођењем Исуса Месије. У осталом он је могао да не спомене овај попис и с тога, што је он изведен за Ирода, дакле, лако може бити, по јеврејском начину, и да су га извели Иродови чиновници, те према томе није представљао по себи ништа необично.

Истина је дакле, да споменути историчари *не спомињу непосредно*, да је Август издао такав едикт, који би одређивао попис становништва у читавој империји; но они што тако не наводе ни тако шта, што би побијало тврдњу јев. Луке, и не само то, већ баш наводе, као Светоније, Тацит и Дион Касије, и таке ствари из Августова живота, које иду у прилог казивању св. Луке, које баш и од своје стране чине исто вероватним. Но има и таких писаца, истина нешто из каснијега доба, који говоре о таком попису или га чине могућим ве-

[6] Suet. Aug. 101. Tacit. Annal. I, 11. Dio Cass. LVI, 33.

Digitized by Google

роватним. Тако познати археолог М. Касиодор (из VI. в.) наводи, да је римска држава била »подељена на поља и процењена« (... agris divisus censuque descriptus est...) с обзиром на правилно одређење пореза.[7] Сличне податке о томе налазимо код Исидора[8] (из VII. в) као и код Свиде[9] (X. в.). Једноставно одбацивати њихова казивања због тога што су они хришћани, те да су као такови, писали о томе на основу јеванђелија св. Луке, као што чине присталице негативне критике, држимо да је више но неоправдано тим пре, што ови писци не понављају просто оно што се налази и код Луке, већ износе и нове ствари, односно детаље, чега нема код Луке. Касиодор говори и о катастарском премеравању и увођењу катастра, а Свида саопштава, да је Август одабрао *20 најспособнијих људи* и поверио им, да у читавој царевини изврше попис лица̂ и имања̂. Све то, разуме се, они нису измислили, већ су то свакако морали написати на основу несачуваних до нашега времена података; а да они то одиста нису могли измислити види се и из тога, што су све те појединости у складу са оним што је у том погледу Август чинио, а што нам потврђују старији извештаји.[10] Тако има података о томе, да је Августов пријатељ Агрипа сабрао градиво за мапу читавога света, и да је ова одиста изведена после његове, Агрипине, смрти на мрамору.[11] Особито се истичу као драгоцени његови Commentarii.[12] Негирати пак да ти коментари могу имати какве везе са пописом, као што то неки чине, није основано и тешко је и замислити једно без другога. Иначе има још и других података, који говоре о увођењу катастра у Августово доба,[13] но мислимо, да је доста и онога што смо навели.

---

[7] Variarum. III, 52. Исп. Schürer, I, 520. Прим. 47.

[8] Etymologiarum V, 36, 4. Испор. Schürer I, 521.

[9] Lex. Исп. Schürer, I. 521.

[10] В. о томе Zumpt, o. c. стр. 160 и д.

[11] В. о томе Marquardt, Röm. Staatsverwaltung. II, 200—204.

[12] Plin. Hist. Nat. III, 2, 17 и др. подаци сабрани код Riese, Geographi Latini minores 1878.

[13] Aeticus Ister (VI в.), Julius Honorius. b. Riese o. c. p. 21—55 и 71—103. Исп. Schürer, I, 521 и д.

Digitized by Google

Вероватност казивања св. јев. Луке побијају присталице негативне критике и тиме, да је такав општи попис у оно доба био немогућ, и највише што би се могло допустити, то би био попис у провинцијама, но и ово би било врло сумњиво, кад се узме у обзир да су у ово доба римске провинције биле подељене на царске и на сенатске, те дакле, по речима Ширеровим, тешко је веровати, да би Август био издао указ о попису и у сенатским провинцијама, јер би тиме нанео тешку повреду праву сената, а он је међу тим према овоме био пажљив.[14]

Видели смо, да св. Лука ни не тврди, да је Август у ово време саставио и потписао тај указ о попису. Он нам казује само то, да је тај указ у ово доба публикован у Палестини и за тим говори о самом попису у Палестини. Сам указ дакле могао је бити донесен много раније, као што се то на основу оних података који се односе на Августову владу обично и узима, а тај указ није Август морао донети самовласно, без свакога обзира на сенат, већ га је могао донети или споразумно са сенатом или у облику сенатске одлуке. У каквом је облику тај указ донесен, јеванђелист не говори, нити бисмо имали права да то захтевамо од њега. Он пише за шири круг читалаца а не за правнике. У ово доба фактички је сва власт била концентрисана у рукама Августовим и сенат је мање више био фигура према њему, као што се то у опште узима. Дакле тај је указ у сваком случају био *израз његове воље*. У осталом речи св. јев. Луке и с правнога гледишта сасвим су на свом месту, јер је свакако Август придржао себи право, да спроводи пописе и процене и у сенатским провинцијама, јер је то спадало несумњиво у делокруг каснијих царева и биће да се оно датује још од њега. Барем историк Дион Касије говорећи о томе праву царева не спомиње ништа о томе, да ли је и Август то право вршио,[15] а исто тако кад узмемо у обзир да он говори о томе праву у одељку у коме описује време за Августа, то је онда више но веро-

[14] Schürer, I, 523.

[15] Dio Cass. LIII, 17.

Digitized by Google

ватно, да то царско право доводи свој почетак од Августа. То је право он морао себи придржати већ и због тога, што су и сенатскē провинције дужне биле да плаћају цару неки прирез, те је с тога и по сенатским провинцијама било царских прокуратора.[16] Према томе могао је Август и сам издати указ о попису. Оно пак што се наводи као приговор, да се указ није могао односити на сву царевину, односно да се није могао распрострти и на Италију, не заслужује велике пажње, јер и ако у ово доба римски грађани нису плаћали порез нити су служили војску, ипак се указ о попису могао односити и на њих, јер знамо, да су такови пописи ипак вршени у Италији како за Августа тако и за других каснијих царева премда и са другом сврхом. Кад је Август издао тај указ, не знамо, јер ни сам јеванђелист не говори о томе, већ само да је обзиром на попис у Палестини публикован пред рођење Христово. Имајући пред очима целокупан рад Августов на том пољу Цумпт,[17] а с њим и многи други. узима, да је он много пре овога времена издао тај указ, још као консул, пошто је спровео поделу провинција на царске и сенатске, што је учињено 727. г. од осн. Рима, кад је, по Диону,[18] наложио да се спроведе попис у Галији. Спровести пак попис одмах после издања указа у исто време и по читавој царевини Август није могао, па све и да је хтео да то учини. То није лака ствар ни у данашње доба. За то је потребно безбројно чиновништво и помоћно особље, дорасло за тај посао. Прилике пак у оно доба у многом чему су се разликовале од данашњих, а међу тим познато је, да је на пр. у Русији први такав попис изведен 1897. год. са великим тешкоћама и трзавицама у народу као и са недостацима. Међу тим у ово доба у римској царевини, у доба највеће римске експанзивне снаге, било је много недавно освојених провинција, пуних незадовољникâ, било је много провинција, у којима т. р. још не беше ни трага ни гласа од какве културе. О Августу пак

[16] Marquardt, I, 2. Aufl. 1881. Стр. 555 и д.
[17] О. с. стр. 159.
[18] О. с. LIII, 22.

Digitized by Google

знамо, да је био врло мудар а обазрив, те је потпуно одговарало како његовим личним особинама тако и тадашњим приликама, да спроведе и попис обазриво, по провинцијама, у извесним размацима времена, а с обзиром на прилике у појединим крајевима и код појединих покорених народâ. У овом погледу Римљани су увек имали такта, тим више пак може се то претпоставити код мудрога Августа. А да су они тако поступали, и специално Август, потврђује нам то на пр. између осталога, попис код Фриза за Августа, који је, по сведочанству Диона Касија,[19] био изведен према тамошњим приликама и обичајима. Према овоме можемо већ a priori узимати, да је и у Палестини, у држави Ирода Великога овај попис изведен по јудејском обичају, а о таком попису у ово доба говори и јеванђелист Лука (ст. 3—5), кад каже, да је свако морао ићи у свој град ради пописа. Попис код Јудеја изводио се по племенима и родовима, то је отуда и Јосиф као Давидов потомак морао ићи у град свога рода, у Витлејем, у Јудину племену. Истина приговарају, као да у ово доба код Јевреја није било тачних родословних записа, те да се по истима попис није могао извести, но то не стоји. Књига Јездрина и књига Нејемијина тврде баш противно, наиме: да се код Јевреја и после вавилонскога ропства као и пре строго пазило на поделу по родовима, и да су се родословни записи брижљиво чували, као што то потврђују и подаци из савременога попису доба.[20]

Најпосле, негативна критика пориче могућност општега пописа и на основу тога, што као да се у Палестини за Ирода као и у другим земљама, где су владали reges socii у опште није могао спроводити попис. Али то не само да не стоји већ шта више тако мишљење изгледа нам управо смешним. Reges socii били су покорени владари малих провинција, којима су њихови господари оставили част и достојанство из државних обзира, одоосно који су путем подмићивања или иначе знали то исплакати и које је после постављао

[19] O. c. LIV, 52,

[20] Јосиф Флав. Живот, § 1. Мат. I, 1—17. Лук. III, 23 и д.

Digitized by Google

римски сенат. Власт њихова дакле била је више привидна, и друкчије је не можемо ни сматрати, кад им је сенат могао исту одузимати по својој вољи. Тако баш о Ироду знамо, да му је држава час сужавана час проширавана. Они нису имали права да склапају уговоре, да предају своју државу својој деци без пристанка и одобрења сената или императора. Ирод Велики не сме да изврши смртну казну над својим сином Антипатром.[21] Иродов тестаменат у погледу Архелаја мења Август одузимајући му назив цара, који би му по тестаменту припао; он му подељује наслов »етнарха« и тек ставља му у изглед царску титулу, ако је заслужи.[22] Једном приликом пише Август Ироду, *да ће сад, и ако га је пређе сматрао као својега пријатеља, поступати с њиме као са својим робом*.[23] Па кад све то знамо, онда је заиста смешно тврдити, да Август није могао спровести тако важно дело по римске државне интересе, као што је попис, у државицама подвласних reges socii или како су их у Риму називали „reguli.“ Из свега што смо горе говорили у погледу пописа види се, да је Август био потпуно свестан значаја ових, што нарочито потврђује његов својеручни breviarium imperii, а који нам у исти мах показује и то, да он није изводио попис искључиво ради пореза. Па да он тако важно дело не може да спроведе због т. зв. „савезничких владара“! Не само да су се таки пописи вршили и у њиховим државицама, већ су били срећни, кад се овај преносио на њих и они сами га спроводили по обичајима своје земље, јер изгледа, да се није увек имало ни толико обзира према њима, као што то потврђује једно место код Тацита, по коме је код Клита, а у државици Кападокијскога цара Архелаја одржан „census“ *по римском начину*[24]

Из свега реченога видимо да су разлози негативне критике слаби и да је неоправдано свако сумњичење у историјску доставерност саопштења св. јев. Луке о попису у римској држави у време рођења Исуса Христа,

---

[21] Исти. Antt XVII, 5, 3—7. Bell. Jud. I, 32, 5, I, 33, 7.
[22] Исти. Antt XVII, 11, 4. Bell. Jud. II, 6, 3.
[23] Antt. XVI, 9, 3.
[24] Annal. VI, 41.

Digitized by Google

и да подаци, које нам у овом погледу пружају други извори, не само да не стоје ни у каквој противности са саопштењем св. Луке, већ да га потпомажу и потврђују. Дакле што нам он говори о општем попису јесте несумњива чињеница.

Ст. 2. *Овај попис би први кад је владао Сиријом Квириније.* У ст. 1. јеванђелист је говорио о попису у опште, т. ј. као о таком који се имао спровести по свој римској држави. Сад пак говори о извршењу тога пописа у Палестини наравно само толико, у колико је он био у свези са рођењем И. Христа. И ако јеванђелистове речи изгледају потпуно јасне, ипак није лако казати, шта је он хтео са њима да означи, где је нагласак. Свакако видимо то, да он хоће да истакне, који је тај попис, који он има на уму, а то значи да је у Палестини било у оно доба више пописа, па се бојао, да их читаоци не побркају један с другим. И одиста кад узмемо у обзир Дела Ап. V, 37, где он говори о устанку Јуде Галилејца у време пописа, о чему нам прича и Ј. Флавије[25] изгледа нам, да он зна за два пописа и да хоће да истакне, да он овде има на уму и да треба овде разумевати први попис. — *Кад је владао.* Израз ἡγεμονεύω има широко значење = бити вођа, заповедник, стојати на челу, владати, управљати. Тако га употребљава јев. Лука (испор. III, 1), тако и други јеванђелисти, а тако и Јосиф Флавије, као што и са речи ἡγέμων означавају разна достојанства. Тако и овде не можемо позитивно тврдити, какво достојанство под овим изразом треба подразумевати. Из римске историје знамо да је управник Сирије имао наслов legatus Caesaris pro praetore, те је дакле најприродније у редовним приликама исти и узимати. Но питање је, да ли је и у овој прилици било тако? — *Сирија* је у ово доба била најважнија римска провинција у Азији, камо је спадала и Палестина. После цоделе провинција у 27. год. пре р. Хр. између Августа и сената Сирија је припала Августу, дакле постала је царском провинцијом. Њом је управљао царски намесник, који је пре тога био консул и носио је званичан назив legatus Augusti pro

[25] Antt. XVIII, 1, 1.

Digitized by Google

praetore.[26] — *Квириније.* Овај Квириније свакако је истоветан са *Публијем Сулпицијем Квиринијем* о коме спомињу Тацит у његовим Аналима[27] и јудејски историк Јосиф Флавије.[28] По Тациту Квириније је био врло заслужан и виђен човек, нарочито као војсковођа. Консулом је постао 12. г. пре р. Хр. Касније је водио славан рат против Хомонада и победио их и за то му је приређен тријумф, и најпосле је био постављен за rector-а унуку цареву и наследнику Кају Цезару, кад је овоме био поверен рат против Јерменске (односно против Парћана). Умро је 21. год. после р. Хр. По Ј. Флавију био је управник Сирије.

Овај стих спада међу најтеже за тумачење. Ствар је у овоме: Према јеванђелистовим речима у време рођења Исуса Христа, које се збило још за живота Ирода Великога (Мат. II, 1) и што је било познато и Луци (I, 5), био је управник Сирије Квириније и овај је у ово доба спровео и попис у Палестини. Међу тим, по Ј. Флавију, Квириније није био управник Сирије за Ирода, већ тек од 6. год. (759 од. осн. Р.) после рођ. Христова, пошто је био збачен са владе Иродов син Архелај и његова држава дошла непосредно под римску власт односно под власт управника Сирије. Тим поводом постављен је за управника Сирије Квириније и пошто је наступио своју службу спровео је попис становништва и имања у Архелајевој држави на римски начин, што је и изазвало овде устанак под предвођењем Јуде Галилејца.[29] О попису за Ирода или пред смрт Иродову не спомиње Јосиф ни једном речи, а према подацима које код њега налазимо и који се односе на време које се нас тиче, није Квириније тада ни могао бити управник Сирије. Наиме, према овима, око 10. год. пре р. Хр. био је управник Сирије М. Тиције,[30] од 9.—6. (745.—848.) — Сенције Сатурнин,[31] а од 6.—4. (848.—750.)

[26] Dio Cass. LIII, 13. У натписима увек LEG. AUG. PR. PR.

[27] III, 48.

[28] Antt. XVII, 13, 5. XVIII, 1, 1; 2, 1.

[29] Ib.

[30] Antt. XVI, 8, 6.

[31] Ib. XVI, 9, 1.

Digitized by Google

Публије Квинтилије Вар,[32] који је после трагично свршио свој живот у битци са Арминијем у Германији. За његове владе у Сирији умро је Ирод Велики (свршетком марта или у почетку априла 750. год.[33]) и после његове смрти а у одсуству Архелајеву долазио је он у Јудеју да угуши устанак.[34] Међу тим по Луци за Квиринијеве владе а за живота Иродова изведен је попис у Палестини. Дакле ово саопштење јев. Луке стоји у очитој противности са подацима које нам пружа Ј. Флавије, те се, сасвим природно, рађа питање, у чему је ствар, односно, да ли јеванђелист на овом месту просто греши против историје, као што то и узима негативна критика, или не. Ово је питање задавало и задаје тумачима много главобоље, и да га је одиста тешко решити показује баш то, што је од стране тумача изнесено безброј начина за решење истога како у старије тако и у новије доба. Није овде место да се сва та тумачења износе, тим мање, што има међу њима и доста таких, која су врло слаба, но има и таких која су по себи доста вероватна.

О коначном решењу овога питања у данашње време тешко је говорити, пошто историја овога времена није у свима појединостима разјашњена због помањкања потребних података. Тако на пр. о самом Квиринију знамо врло мало, а о легатима Сирије из тога доба знамо тек нешто из дела Јосифа Флавија, но и он не наводи све легате из овога доба, па и о којима говори, не изражава се прецизно, да ли су они одиста били legati Augusti pro praetore или су можда заузимали какву другу дужност. Исто тако, као што смо видели, и из речи св. Луке не да се изводити позитивно, да ли је Квириније био у Сирији legatus Aug. pro praetore. Решавати пак ово питање на начин, како то чини негативна критика, т. ј. да Лука овде просто греши, да је он попис који је извео Квириније погрешно пренео на десет година

---

[32] Ib. XVII, 5, 2. Исп. 9, 3. 10, 1. 10, 9. 11, 1. Ово потврђују и нитписи на новцима. B. Ekhel, Doctr. Num. vet. III, 275. Испор. Schürer, I, 322.

[33] В. распр. „Кад је умро Ирод Велики?“ у С. Сиону 1895. г.

[34] Antt. XVII, 10, 1—2. Bell. Jud. II, 3, 1—3.

Digitized by Google

раније, није ни најмање оправдано, нарочито кад се узме у обзир, да ово пише јеванђелист Лука, најбољи познавалац од новозаветних писаца тадашње историје. Његова Дела Апостолска пуна су таких података из римске историје који су се махом показали као истинити. С тога дакле и у овој прилици нема места сумњичењу, већ је најбоље оставити ово питање за сад отвореним, док како год не дођемо до каквих новијих података, а у том погледу не треба губити наде, јер се баш обзиром на ово питање у последње време са бољим упознавањем римске историје прилично коракнуло у напред. Тако се на пр. у данашње доба на основу најновијих истраживања узима на сигурно, да је Квириније био у Сирији двапута legatus pro praetore, наиме поред времена од 759. од осн. Р. и у време од 750.—752. год., те смо се тиме знатно приближили времену о коме говори св. Лука; место за 10 год. разлика је сад између њега и Јосифа Флавија свега у години дана. Могли би смо још истаћи и то, да Јосиф Флавије није био савременик ових догађаја, па држећи се метода негативне критике — изнети тврдњу, да он греши у овој прилици, но ми то не ћемо да чинимо, већ радије остављамо ову ствар будућим истраживачима. Но свакако стоји, да се нека саопштења Јосифова из овога доба могу подврћи сумњи. Тако он на пр. прича о два устанка Јуде Галилејца, после смрти Ирода Великога 750. г.[35] и приликом Квиринијева пописа 759./760. год.[36] Исто тако о збацивању првосвештеника Јоасара говори он на два места: после смрти Иродове, за Архелаја,[37] и после Архелајева заточења.[38] Изгледа, да је Јосиф за ово имао два извора, па је употребио податке једнога и другога као нешто засебно, те на тај начин удвојио догађаје. Но и кад узмемо, да Јосиф у својим саопштењима не греши, нема никакве потребе за то, да се сумњичи и јеванђелист Лука. Тобожња противност између њех двојице показује нам се једино у помањкању дру-

[35] Antt. XVII, 10, 5. Bell. Jud. II, 4, 1.
[36] Antt XVIII, 1, 1.
[37] Antt. XVII, 13, 1.
[38] Antt. XVIII, 2, 1.

Digitized by Google

гих историјских података, који би се односили на ово доба. Да покажемо, да ту противност није немогуће отклонити, навешћемо неке начине, на које кушају да разјасне и доведу у склад казивања јеванђ. Луке и Јосифа Флавија.

Тако једни[39] полазећи отуда, да је Квириније могао водити рат са Хомонадима као управник Сирије, те да је одиста таким и био у времену од 750.—752. г., као што се то данас у опште и прима, тумаче ствар овако: Попис је отпочео у Сирији још Сенције Сатурнин,[40] наставио га је Квинтилије Вар, за чије је владе по свој прилици на дуже време био обустављен због старости и болести Иродове као и због немира после његове смрти, а довршен је за владе Квиринијеве. Истина овој се хипотези приговара, зашто Лука онда није споменуо Сатурнина или Кв. Вара, за чије се владе родио Исус, као и то, зашто није, кад већ спомиње Квиринија, истакао, да је попис за његове владе довршен (т. ј. у место ἐγένετο требало би очекивати ἐτελέσθη). Но ти би приговори могли имати места у таком случају, да је Лука овде хтео да означи тачно време, кад су Јосиф и Марија морали ићи из Назарета у Витлејем, односно кад се Господ родио. Но да је Лука искључиво имао то на уму, он би без сумње то тачније одредио, навео би годину владе Августове или што друго, као што то чини код одређивања године, кад је отпочео своју делатност Јован Крститељ (III, 1—3). Но у овој прилици тешко да је он то имао на уму. Њему је главна намера била, да разјасни, како су Божјим промислом доведене прилике изазвале потребу да св. породица оде у Витлејем те да се Спаситељ роди тамо где је имао да се роди, (Мих. V, 2), дакле, да је то изазвао попис. А пошто је у Палестини у ово доба у току од 10 година било извршено два пописа, од којих је један довршио, а други извео сам Квириније, истиче он, да овде треба разумевати први попис, а како је код оба фигурирало име Квиринијево, за то га овде и спомиње у место Квинтилија Вара.

---

[39] Цумпт и мн. др.

[40] На основу Тертулијанових речи у спису adv. Marcion. IV, 19.

Digitized by Google

Други, као Герлах,[41] Квант,[42] тумаче друкчије. И код њих је полазна тачка рат са Хомонадима, који је водио Квириније. Но према другим случајевима код Римљана могао је он водити тај рат и не као легат у Сирији, већ као изванредни изасланик (legatus Caesaris extraordinarius), чему би у прилог могло говорити и то, што је за успешно ратовање био одликован тријумфом. Овај је рат, дакле, морао бити од великога значаја за државу, нарочито кад узмемо у обзир, да су у то доба чињене велике припреме за рат са Парћанима. Као изванредни посланик имао је он већу власт но legatus pro praetore, и њему су као таком били подвлашћени сви управници из оних крајева, који су граничили са државом, са којом је он водио рат. Додамо ли сад томе, да је управник Сирије у редовним приликама био најугледнија личност у Азији, као и да се због важности те провинције и код самих Римљана на незваничном језику Сиријом називао сав исток, не ће нам изгледати ништа необично речи св. Луке „кад је владао Сиријом Квириније“ у значењу изванреднога изасланика, што са свим допушта, као што смо већ видели, неодређени израз ἡγεμονεύω код св. Луке.

Мислимо да је доста и ових двају начина тумачења, па да се види, да између саопштења св. Луке и Јосифа Флавија не постоји такав јаз, који се не би могао прећи. Ни један ни други начин не садржи у себи ничега немогућега и невероватнога, те и ако су, строго узевши, ово хипотезе, ипак су такове, да једна од њих лако може постати фактом, чим бисмо дошли до каквога новога извора, који би то directe посведочио. Овако је, разуме се, тешко одлучити се за овај или онај начин, али то можемо смело и одлучно тврдити, да немамо подлоге за то, да негирамо истинитост казивања св. јев. Луке, као што то чине непријатељи свега хришћанскога, који тенденциозно каквој ма и најнезнатнијој ситници дају већи значај, но ономе што се износи у свешт. списима.

---

[41] Die römischen Statthalter in Syria und Judea. Стр. 33 и д.

[42] Zeitordnung und Zeitbestimmungen in den Evangelien. 1872. Стр. 18. и д.

Digitized by Google

Ст. 3—5. *И иђаху сви да се попишу, сваки у свој град. Тако оде Јосиф из Галилеје, из града Назарета у Јудеју у град Давидов који се зове Витлејем, јер он беше из дома и рода Давидова, да се запише с Маријом, зарученом за њега женом, која беше тешка.* — *И иђаху* и т. д. Јеванђелист сад наставља оно што је рекао у ст. 1., и казује нам како се попис извршио у Палестини, наиме, изведен је не по римском обичају, по коме се свако имао јавити онде где му је био посед или где је био надлежан, већ по јудејском обичају, по коме је појединац морао ићи онамо, у оно место одакле му је његов род доводио свој почетак. Јевреји су се, наиме, осим поделе на 12 племена, делили још на родове, огранке, а ови опет на поједине домове, породице. Дакле, Јосиф је био из истога племена и рода, из кога је био и цар Давид, а уз то је доводио своје порекло непосредно из дома Давидова, од Давида, био је дакле непосредан потомак Давидов (испор. Мат. I, 1 и д.). — *Из Галилеје, из града Назарета.* О Галилеји и Назарету в. Бог. Гласн. књ. III, стр. 171. и д. — *Витлејем* (*Бет-лехем* — „дом хлеба“, „град хлеба“) био је омањи градић у Јудеји (исп. Јов. VII, 42), и лежао је јужно од Јерусалима на два часа хода (11 км.), на левој (источној) страни од пута што води из Јерусалима у Хеврон, 2704 енгл. стопе над морем. Данас се назива „Беитлам“ (арап. „дом меса“) и има 4-5000 становника, који се баве земљорадњом и индустријом. У најстарије доба Витлејем се звао и *Јефрата* (Пост. XXXV, 19. XLVIII, 9. Рут. I, 2.), а затим *Витлејем јудејски* за разлику од *Витлејема галилејскога*, који је лежао у Завулонову племену (И. Нав. XIX, 15), а тако исто и »градом Давидовим«, пошто се у њему родио цар Давид. — *Са Маријом...* Ове речи могу се спајати са *оде* и са *да се запише*, но последње је ближе, те и вероватније. У овом случају и Марија је као јединица била у исти мах и наследница родитељскога иметка, те је и то имала да се унесе у пописни лист. У противном случају, по јудејском обичају, код пописа женскиње нису морале лично долазити к пописивачу, већ је то чинио у место њих старешина, глава породице. Но то ипак није морало сметати Јосифу, и у овакој прилици, да поведе своју жену, која се налазила

Digitized by Google

пред порођајем, може бити баш тога ради, да је не остави саму, а на истоку и тако није ништа необично, да муж води уза се и своју жену кад путује. Но овде је Јосиф свакако имао и виши циљ пред очима. Њему су били познати необични догађаји пред овим, он је знао да је она зачела од Духа Светога и да ће родити Месију, а исто тако да се Месија има родити у Витлејему (Мих. V, 1 и д. Испор. Мат. II, 5). Кад је пак дознао за царску заповест о попису и да он тога ради мора ићи у Витлејем, могао је појмити, на који начин било, да овај попис стоји у свези са рођењем Месије у Витлејему, да је он »оруђе у рукама Провиђења.«[43] То сигурно има на уму и св. јеванђелист додајући речи: *јер беше тешка.* — Пресв. Марију назива Лука *заручеиом* (овде се може узети и у значењу: *повереном) му женом.* Овим речима хоће јеванђелист да означи њихов девичански брачни живот. Марија је као сироче била поверена бризи Јосифовој и он ју је касније био заручио за себе. После откривења (Мат. I, 20 и д.) Јосиф је узео њу у свој дом као жену, као поверену му од Бога, да је чува и штити, да буде заштитник њезина девојаштва, и као такав није с њом никад брачно општио.

Ст. 6. 7. *И кад беху тамо, дође време да она роди. И роди Сина својега првенца и пови Га, и метну Га у јасли, јер им не беше места у гостионици.* — Св. породица у Витлејему није могла да добије места у гостионици, пошто је она била препуна због пописа, те је била принуђена да потражи склоништа (изван града) у каквој покривеној огради за стоку, као што то показује реч *јасли*, или може бити у каквој пећини. За степну стоку на истоку подизали су склониште, куда су у извесно време (на ноћ, на ружном времену) затварали стоку. Тако је свакако било и у Витлејему. Но у витлејемској околини има и пећина, те су и ове употребљавали као склоништа за стоку. Могуће је, дакле, да су се Јосиф и Марија склонили у таку пећину. Ово је у толико вероватније, што врло старо предање (већ из II. века) именује баш пећину као место рођења И. Христа.[44]

[43] **Михаилъ. Толк. Евангеліе. II, 275.**

[44] **Јустин. C. Tryph. 78. Ориген. C. Celsum 1, 51.**

Digitized by Google

Овде је пресв. Марија родила *Сина својега првенца*. Из тога што јеванђелист назива Господа првенцем не може се изводити, да су Јосиф и Марија имали још деце као што то чини негативна критика. По Божјој заповести сваки је првенац морао бити посвећен Господу (подробније о томе в. Бог. Гласник. књ. Ш, 4 и д.). Дакле, кад се у јеврејској породици родило прво мушко дете, оно је било *првенац*. После тога детета, наравно, није се могло знати, да ли ће се родити још које, и таких бракова у којима није било после овога више деце било је свакако доста. Међу тим прво и једино мушко дете било је и називало се првенцем; дакле, *првенац* је у више прилика био у исти мах и *јединац*. Тако је и Господ био и првенац и јединац. Јаков, Јосија, Симон и Јуда, који се у јеванђелијима спомињу (Мат. XII, 46. 47. XIII, 55. Мрк. VI, 3. Јов. II, 12. VII. 3. 5.) као браћа Христова, нису били деца пресв. Марије, већ деца Јосифова из првога брака (Григ., Епиф., Кирил Александр., Иларије, Јевс. и др.).[45] То показују и потврђују и речи Спаситељеве на крсту (Јов. XIX, 26 и д. Испор. Хилар. Злат.), и да Богомати упште није имала више деце, потврђује и врло старо предање (код Ориг, Епиф., Хилар., Амврос. и Злат.). Дакле учење црквено, да је пресв. Марија до и после рођења Спаситељева остала девојка,[46] међу осталим, почива на стародревном предању, које потпуно заслужује нашу веру; а у прилог томе говори и дух јеванђелскога причања. — *Пови Га*. Овоме је наравно претходило купање а може бити и сољење (Језек. XVI, 4). — Под *гостионицом* ваља разумевати јавну гостионицу („хан“), као што тога има и данас на истоку, у којој су путници добивали бесплатно склониште, а за храну су имали да се сами брину. — Као што видимо опис рођења Спаситељева код јев. Луке врло је кратак и једноставан, а то баш најбоље и доказује истинитост саме повести.

Свршиће се.

Н. Зеремски.

---

[45] **Мишљење Јерон., Теодорит. и Августиново, да су они били деца Јосифова брата Клеопе и Богоматерине сестре Марије није вероватно.**

[46] **2. прав. V. васељ. сабора. Правосл. Исповедање I, 39.**

Digitized by Google

БИБЛИЈСКО УЧЕЊЕ О САВЕСТИ

НОВИ ЗАВЕТ

Н. Богословски.

Превод с рускога.

Наставак.

Савест је подједнако урођена свима људима. Нема човека код кога је не би било; но савест је врло различита код појединаца. Искуство показује, да се морална суђења људи, основана на исказима савести, често разликују до противности. Не говорећи већ о томе, да је савест некада не само оправдавала, већ и освештавала у религијозном служењу принашање човека на жртву, служење Венери, Адонису, дивље оргије у част Бахусову и много друго шта слично томе, — па чак и у данашње доба код људи, просвећених светлошћу хришћанске вере често се исказују најпротивнији погледи на моралну вредност ових или оних појава, и често чак један и исти човек у разно време оправдава или осуђује на основу савести са свим противне ствари. Па чиме да се разјасни така несавршеност у манифестацијама савести?

Коренити узрок несавршености савести лежи, наравно, у грешном паду. Ако су наши прародитељи, непосредно после грешнога пада, и имали још толико равнотеже у духовним снагама, да су своју голотињу и осећај тешкога стида појмили као последицу греха, т. ј. били су у стању да својим посукнутим но коначно још не помраченим умом разумеју прави значај гласа савести, који је проговорио у њихову срцу то су се њихови потомци нашли у још плачевнијем положају. Премда је разум и прислушкивао глас савести која је говорила у срцу човекову, ипак упадајући све дубље и дубље у таштину света, људи нису схваћали тај глас и одређивали су правила живота нескладна са савешћу, док, на тај начин, и сама савест није била сасвим угушена. До душе нису сви падали до потпуне неразборитости, и апостол говори о језичницима, да они „манифестују дело законито забележено у срцима својима,

Digitized by Google

кроз савест која им сведочи и мисли које једна другу осуђују или оправдавају“ (Римљ. 2, $_{15}$), но ипак наклоност на грех и помраченост ума у језичничком свету служиле су скоро као неодољива сметња за правилно схваћање гласа савести. — У погледу закона савести нису се у бољим приликама налазили ни Јудеји све док их Бог није изабрао за нарочиту службу. И не само у старозаветно доба кад је човечанство клецало под теретом беззаконâ, већ и у новозаветно доба, кад је прародитељски грех прикуцан на крст, подобност за јасно схваћање гласа савести и беспогрешно распознавање добра од зла не даје се човеку одједаред, већ га он стиче поступно — и то са великим трудом. Апостол Павле расправљајући о поступном развијању човека у моралном познању и моралној мудрости вели: „всѧкъ причащаѧйсѧ млека, неискꙋснъ слова правды: младенецъ бо есть. Совершенныхъ же есмь твердаѧ пища, имꙋщихъ чꙋвствїѧ обꙋчена долгимъ оученїемъ — въ разсꙋжденїе добра же и зла (Јевр. 5, $_{13, 14}$). И тако пошто се само савршени хришћанин удостојава да прими у себе „ꙋмъ Хрїстовъ“ (1. Кор. 2, $_{16}$), то док ко не достигне „въ мѣрꙋ возраста исполненїѧ Хрїстова“ (Јеф. 4, $_{13}$) не може мислити о себи да је слободан од погрешака у ствари схваћања гласа савести.

Одавде нам Св. Писмо говори о разним стањима савести. Тако се, с једне стране савест назива *добром* (Дела 23, $_{1}$; 1. Петр. 3, $_{16-21}$; 1, Тим. 1. $_{5-19}$; *Лепом* (καλή pulchra) (Јевр. 13, $_{18}$), *чистом* (καθαρὰ — 1. Тим. 3, $_{9}$), *без мане* (ἀπρόσκοπος — Дела 24, 16); а с друге стране: — *порочном* (πονηρά) или *рђавом* (Јевр. 10, $_{22}$), *оскврњеном* μεμιασμένη — Тим. 1, $_{15}$; 1 Кор. 8, $_{7}$), *жигосаном* (1 Тим. 4, $_{2}$ — овде се човек у опште назива „жигосаним савешћу“ — „κεκατηριασμένος“). Ипак ваља приметити да се све ове различите каквоће и називи савести у строгом смислу не могу строго преносити на савест према њезином психолошком облику који смо раније поставили. Савест је морална свест код човека: одатле се разне каквоће, које се примењују на савест односе према њој не толико као према свести, колико као према објекту кога је она свесна, према различитим ступњевима развитка и каквоћама морал-

Digitized by Google

нога осећаја човекова. Према мери нормалнога или не нормалнога развитка моралнога осећаја и моралне слободе код човека савест може само више или мање јасно и снажно или више или мање слабо да је свесна ових или оних моралних покрета код човека, но у сваком случају савест вазда не остаје као ништа друго до као свест, која строго говорећи по своме суштаству не може бити добра или рђава, но може бити само већма или мање јака или слаба. Кад се морални развитак човеков изводи нормално, савест се јавља као најпажљивији стражар унутрашњега мира; она пажљиво прати све покрете духа, да их подвргне под свој строги суд и јавља се као неуморан надзорник моралнога напредовања. На тај се начин рађа савест добра, чиста, без мане. Така је савест н. пр. код деце, која се још нису научила да лажу сама пред собом, која се још нису научила да се извлаче у приликама кад преступе заповести, пошто још нису изишла из граница простога схваћања факта нарушавања заповести. На против ненормалан моралан развитак код човека чини његову савест рђавом, неваљалом (каква је н. пр. савест код Фарисеја, код језуита), оскврњеном. „За чисте је све чисто, вели ап. Павле, а за скврњене и неверне нема ничега чистога, већ су им оскврњени и ум њихов и савест“ (Тит. 1. $_{15}$). Крајња отупелост моралних снага може чак сасвим да угуши савест. Имајући на уму израз Спаситељев, који назива савест „светлошћу“ (Мат. 6. 22), можемо рећи да се савест тада гаси. Иначе по изразу апостолову, човек се тада јавља као „жигосан савешћу својом“ (1. Тим. 4, $_{2}$). Тако стање може да траје кад и кад доста дуго. Но оно има и својих граница. Савест најпосле почиње да говори и доста пута тако снажно, да човек пропада, у смртном страху и очајању, ако не похита да затражи помоћи и спасења онде где их може наћи.

У осталом у Св. писму спомињу се и таке каквоће савести, које спадају не толико у осећај као објект свести колико у саму свест или у умну страну савести. Така је н. пр. „залупана и немоћна савест“, која се спомиње у 1 Кор. 8, $_{7}$—$_{13}$, савест идола (συνείδησις τοῦ

Digitized by Google

εἴδωλου), т. ј. свест или признавање идола за снаге које одиста постоје.

Овде прелазимо на питање које је у науци о моралу предмет жестоке препирке: да ли савест у својим суђењима може погрешити или не. Неки богослови признају непогрешивост савести. Тако Хофман, Шлотман и неки други тврде, да у савести сваки човек носи „потпун, организован закон“, који нема код свију једну и исту и увек једнаку садржину, и да човек у приликама кад залута и морално падне, треба само да прислушкује глас своје савести, па да сазна своју заблуду и да осети своје изопачено стање. „Дивљака који удара о камен своје болесно дете“, вели Хофман, „Друза коме дужност освете неда мира, док не стигне своју жртву, ви ће те у залуд уверавати, доказима разума, да су њихова дела одвратна и срамна. Нема другога пута да се он доведе до тога, да сазна погрешност и неразумност његових дела, до једино навести га, да своје дело фактички постави пред своју савест. Ако он то учини, савест ће му безуветно посведочити да његово дело није добро, и он ће се неизбежно преклонити пред гласом савести.“.[1] Роте признаје непогрешивост савести на том основу, што она по себи саставља природни закон

[1] Hofmann. Die Lehre von dem Gewissen. Leipzig. 1866. §. 9. Потребно је приметити, да историја живота језичничких народа у велико не потврђује овај поглед на савест. Она нам н. пр. сведочи да се код обраћања језичника у хришћанство ствар не своди само на подсећање на оно што се садржи у њиховој савести; упорна борба мисионара са језичничким празноверицама и обичајима јасно показује, да је за успех ствари овде потребан тежак и истрајан рад у свему суштаству језичникову — спор, непрекидан и напоран утецај на сву његову свест. Обраћање језичника к савести може бити успешно само у такој прилици, ако се он већ упознао са хришћанским учењем, те су се благодарећи томе познанству обичаји и навике његова народа већ у неколико поколебали у његовој свести. Иначе — на који би се начин догодило то, да се у току векова и покољења међу језичницима није нашло ниједнога лица, које би изобличило заблуде код језичника и научило их истини. Сократ, Платон, Аристотел и сличне им личности наравно много пута су се обраћали к својој савести, — па ипак сви су они, упоредо са својим сагрђанима, делили језичничке заблуде и, тако рећи, мирне савести признавали таке радње, које ми безуветно сматрамо противу природнима и одвратнима.

Digitized by Google

Божји. „Она никад невара човека“, вели Роте, „не дозвољава човеку да он управља собом, да говори онако, како би сам човек желео“. Од философа нарочито бране непогрешивост савести Кант и Фихте.

Савест је одиста непогрешива, но ова је непогрешивост њезина — само формална и субјективна. Савест је непогрешива по општем свом облику као неизгладива свест о захтевима вечнога моралнога закона; но она је погрешива по својој реалној садржини, која се открива и у општим и у посебним приликама живота. У различитим моментима савест може да се односи различито према сасвим једнаким предметима: она одговара тада општем току духовнога живота и заједно са мењањем последњега може да мења и своје одлуке. „Она може да улева и заповеда радње које стоје у највећој противности једна према другој и тешко је означити у напред, a priori, оне радње, које ниукаквој прилици не може одобрити савест. Од времена човекова пада, као правило владања, савест је престала да бива потпуно истоветна код свију људи. Сасвим истоветан у сваком човеку остао је само елементарни осећај дужности.“ Тако карактерише Вине разноликост у садржини савести.[2] Може бити, наставља он, да најопштија страна у садржини религије — идеја о врховном суштаству и најопштија страна наравствености — разликовање између добра и зла, чине најопштију, непромењену садржину савести. О природној и с тога о најопштијој садржини савести Златоусти размишља овако: „Нас не уче да је блуд нечистоћа, а уздржљивост — чисто дело. Мојсије давши закон: не убиј, није додао да је убисто зло, већ је само забранио грех, — а савест је пре овога изрекла, да је убијство зло дело. Откуда су језичнички законодавци узели своје законе о браку и договорима, о убијству? Да ли су се научили од предака? Но откуда су узели преци? Откуда, ако не из савести, у којој је Бог посадио „знање добра и уважење према добру“.[3] На тај начин, по Златоусту

[2] A Vinet, Essai sur la manifestation des convictions religieuses. Paris. 1842. p. 192. (B. Herzog R. E. Bd. XVIII. 766.

[3] См. Филаретъ. Историческое ученіе объ отцахъ церкви II. 316.

Digitized by Google

садржина савести у њезиној општој страни своди се поглавито на знање добра, т. ј. на разликовање добра од зла у области најелементарнијих захтева природнога моралнога закона и дакле у области таких радња, које су тако рећи одвећ елементарне за то, да би смо се могли колебати у оцени њихове моралне вредности.

Погрешивост савести или њезину подобност да пада у заблуде морамо безуветно допустити већ и с тога, што се савест у својој делатности налази у вези са делатношћу ума и подложена је свему ономе, чему је подложена делатност последњега, дакле у подједнакој мери и заблуди. Само божанско Откривење признало је погрешивост савести, кад је признало, да је за човека потребан позитивни закон. С тога се непогрешивост савести може примати не по одношају према њезиној садржини, већ једино само, као што је примећено горе, у смислу формалне стране њезине делатности: наиме, савест је у човеку свест која се не може уништити ни изгладити о захтевима моралнога закона; најпростије између манифестација савести — разликовање између онога што јесте и што треба да је, између факта и права, не може се одстранити од моралне делатности човекове, и у овом смислу савест, очигледно, остаје увек равна сама себи.

Пример савести која греши у објекту својих појмова наводи ап. Павле у 1. посланици Коринћанима (8, 7.), називајући таку савест, која пада у заблуде „немоћном“. На наведеном месту говор је о једењу идолских жртава. Једни су од Коринћана мислили, да су идоли просто камење; други — да у њима станују нека жива суштаства, која се и називају боговима. (Златоусти). Но и код једних и код других ово је било уверење савести. Па ипак су уверења једних била истинита, других — лажна, јер последњи, како се апостол изражава, „нису имали потребнога знања“. Па ипак апостол не пренебрегава ни њихову савест: јер њихова савест премда је објективно и падала у заблуде („Идол у свету није ништа“ вели апостол — стих ст. 4.), субјективно је представљала по себи праву савест већ с тога, што

[4] Кипарисовъ. О свободѣ совѣсти. 1883. г.

Digitized by Google

је била уверење у толико снажно по снази његове унутрашње обвезе за све који падају у заблуде, као и уверење оних, који су имали правилан појам о предмету. Баш због тога св. апостол и убеђује хришћане, као савршеније у савести, — да не вређају („не саблажњавају) ни ову слабу савест, да не „саблажњавају брата својега", јер „знање" није код свију једно и исто (ст. 7.), дочим је осећај законитости дужности, ма и изопачено васпитан и нетачно растумачен, последњи ослонац уверења за свакога.

Положај савести која пада у заблуде дивно је оцртао Златоусти: „Има много ствари", вели св. отац, „које по своме предмету нису нечисте но постају нечисте од слабости савести". Као што је дете у заблуди представљајући н. пр маску као нешто страшно, тако и савест која је у заблуди може лажно да схваћа значај неких предмета; но ови предмети, као за дете маска, могу за слабу савест да буду страшни и то не тобожње већ истинито. С тога, наставља св. Ј. Златоусти, као што по одношају према деци маске и остала страшила која по свом својству нису страшна, изгледају за децу страшна по слабости њихове природе, тако је и према одношају према савести, н. пр. дотицање мртвога тела по свом својству није нечисто но кад се догоди човеку слабе савести, да га се дотакне, чини овога нечистим". Ап. Павле, по мишљењу Златоустога, говори нам о такој нечистоћи, „која долази не од природе (ствари), већ од слабе савести", — у познатом месту посланице Римљанима (14, 20).[5]

Свршиће се.

[5] Златоустъ. Слова на разныя случаи, рус. прав. II, 275.

Digitized by Google

Српске вероучевне књиге у Аустро-Угарској

У ВРЕМЕНУ ОД 1690.—1902. ГОД.

(Историјско-библиографски приказ)

Вељко Миросављевић.

Наставак.

11. Краткое толкованіе законагѡ десѧтословіѧ, молитвы Господни, сѵмвола вѣры и девѧти блаженствъ, напечатасѧ длѧ ѵпотребленіѧ Є. Кис. Царевичѵ Павлѵ Петровичѵ въ Москвѣ 1759. Б. о. м. и г. 8⁰, стр. 127[45]

Нисмо видели ово млетачко издање, али смо видели (у карловачкој патријарашкој библиотеци) оно руско од 1759. г. Ово му је садржај: Од 3—14 стране је Предисловіе къ благочестивымъ родителемъ, воспитателемъ, приставникѡмъ, Господїамъ, и всѣмъ прочїимъ имѧ отеческое надъ малими отроками носѧщымъ", у коме се наглашује потреба доброг васпитања деце, на чему почива морално стање не само појединаца, него и целих народа, и напомиње, да је у цели унапређења таковог доброг васпитања и ова књига — простим језиком — написана. — За тим се, у питањима и одговорима излаже (на стр. 15—78) о закону Божјем у десетословљу; на стр. 79—88 тумачи се Молитва Господња (без питања и одговора), иза чега је додат архангелски поздрав („Богородице Дѣво, радѹйсѧ. . . ."), који је „сам по себи тако јасан, да не треба тумачења"; на стр. 89—100 изложено је (опет без питања и одговора) тумачење символа вере; напослетку (на стр. 100—127) налази се тумачење евангелских блаженстава (на питања и одговоре). — Као што се види, ово „Краткое толкованіе" није ништа друго, него онај исти и дословни катихизис Теофана Прокоповића, који је овде под бр. 2. приказан.

12. Краткаѧ сказаніѧ, первое ѡ Бозѣ, второе ѡ божіемъ промислѣ, третіе ѡ законѣ божіи, предлагаемаѧ на пользѹ не токмѡ младымъ ѡтрокомъ, но и возмѹжавшымъ обоегѡ полѹ особамъ тѣмъ, которымъ неѵдобнѡ во пространыхъ богословскихъ ѵченїѧхъ нараждатисѧ. Б. о. м. и г. 8⁰, стр. 120.

И ову је књигу написао Теофан Прокоповић. Садржај јој

[45] Шаф. 463., Ст. Нов. 21.

Digitized by Google

је ово:[46] По обичају тадашњем — и ова књига има своје „Предисловіе.“ У њему писац казује зашто и коме је управо ово кратко сказање намењено: људима грађанског и војничког рода, којима звања и занимања њихова не допуштају, да се могу одати опширнијем проучавању Св. Писма, списа св. отаца и црк. историје. — Сама главна садржина дели се на три „сказанија“: 1. Краткое сказаніе первое ѡ Бозѣ просто: что, и каковъ и коликій естъ Богъ нашъ. Овде се у пет тачака излаже I. шта је и ко је Бог, II. суштаство Божје, III. својство Божје, IV. јединство Божје по суштаству и тројичност по лицима; и V. лична својства лица св. Тројице — и то тако, да се прво у кратко искаже н. пр. шта је и ко је Бог, или које су Божја својства, па се за тим реч по реч, или реченица по реченица дотичне дефинације или тврдње тумачи и доказује. — 2. Краткое сказаніе второе ѡ божіемъ промислѣ, каковый имѣетъ Богъ и овще ко всѣмъ тварємъ своимъ, и особливо къ человѣкѣ ѡ вѣчнѡмъ єгѡ спасеніи. У овом се „сказанију“ излаже, на исти начин, у осам тачака: I. да је овај свет и све што се види и не види створио Бог; II. да Бог своја створења одржава и нама управља, III. да нарочиту бригу води о човеку; IV. да је човек згрешио, изгубио бесмртност и постао на грех склон а за добро неспособан; V. да се Бог смиловао на човека и уредио за њега нов промисао спасења; VI. да се тај промисао састоји у посланству Сина Божјег људима и искупљењу кроз Њега; VII. да је овај спасоносни промисао за све људе уређен, али да се спасавају ипак само они, који га признају са вером, која рађа плодове врлина; и VIII. да нам је за утврђење тога нашег спасења дао Бог у помоћ проповед речи своје, тајне, свештеносл ужитеље, црквену управу, и открио нам што ће бити: крај свету, васкрс мртвих, други долазак Христов, муку вечну за грешнике, а вечни живот за праведнике. — 3 Краткое сказаніе третое ѡ законѣ божіи, которымъ всякъ человѣкъ долженъ ѹправлятъ житіе свое да бы житія вѣчнагѡ не лишился, у ком се на исти досадашњи начин а у 10 тачака ралаже: I шта је закон Божји; II. да закон Божји ставља човеку дужности и према Богу и према ближњем те и према

[46] Како не могосмо доћи ни до једног примерка овог млетачког издања, то је садржина приказана по препису архимандрита Јов. Рајића (од 4. априла 1756. у Кијеву), који се чува у карловачкој батријарашкој библиотеци. Да ли се у млетачком издању још што, осим предисловија и гл. садржине налази, не знамо.

Digitized by Google

себи самом; III. да је закон Божји природни, у души нашој, и написан у Св. Писму; IV. да је први закон положио Бог у души човековој тако, што му је дао нарочити „смисао“ о добру и злу, који се смисао зове савест; V. да се написани закон Божји назива и Мојсијевим десетословљем; VI. да се написани закон дели на две таблица или два дела, од којих први казује шта је човек дужан према Богу, а друга — шта је дужан према ближњем; VII. да се природни закон ни у чему не разликује од написаног; VIII које су основна знања, која су за извршавање оба законска дела потребна; IX да ми сами собом не можемо ништа доброг и богоугодног, а помоћи за то можемо од Бога само молитвом задобити — и X. да се вољно или невољно учињени греси праштају у покајању.

Досад приказане вероучевне књиге спадају од реда све у *катихизисе*. Изузетак чине само „Епитом“ Дионисија Новаковића (литургика) и псалтир (читанка). Године 1764. умножене су вероучевне књиге са једном новом врстом, а наиме са црквеном појанком, која као такова спада у ред помоћних књига за литургику. Штампана је у Млецима под натписом:

13. **Благопотребныѧ ектеніи т. е. собраніе благопотребныхъ прошеній ко времени и нѹждамъ различныимъ. ѹпотребляемыхъ на проскомидіахъ, на ектеніяхъ въ началѣ божественыѧ литѹргіи и по евангеліи, такожде ѹказаніе прокимнѡвъ, апостолѡвъ, евангеліи и причастнѡвъ, по приличествѹ изображенныхъ прошеній. Въ Венеціи пис. Дим. Теодосіѧ** 8⁰ стр. 66.[47]

Нисам могао доћи до ове књиге.

Ове, 1764. године (или и пре) издао је вредни и многозаслужни Захарија Орфелин у Млецима у штампарији Димитрија Теодосија свој буквар, коме је цел била не само упознавање словенских и грађанских слова и читање књига са тим словима, него нарочито и упућивање »ка правом богопознању«, те како му услед тога главни део садржине сачињава баш веронаучно градиво, то се и он са пуним основом мора у овом приказу споменути и приказати. Ово му је натпис:

[47] Шаф. 457.; Ст. Нов. 20.

Digitized by Google

14. Первое оученіе хотящымъ оучитися книгъ писмены славенски ии называемое Бѹкварь. Съ многими полезними и потребними наставленіами, по которыма возможно въ краткомъ времени отрока не токмо церковныя, но и гражданскія славенскагѡ языка писанія совершеннѡ читати ·обѹчити, къ прямомѹ Бгопознанію и Бгопочитанію наставити; и къ понятію разныхъ к' гражданскомъ житіи нѹждныхъ вещей привести: нынѣ первѣе ради оупотребленія сербскагѡ юношества изданъ. (Б. о. м. и г.) 8⁰ стр. 96.

Књига ова, као што је већ речено, штампана је у Млецима у штампарији Д. Теодосија; то доказује тип слова, којима је нштампана. Да јој је писац Захарија Орфелин, о томе сведочи Вук Ст. Караџић, а то је приенао и сам у својој књизи „Житіе и славныя дѣла Петра Великагѡ" (Венеција 1772. II. књ. стр. 82. у примедби). Време пак штампања јој (1764. или још и пре) утврдио је Д. Руварац.[49] По други пут прештампан је у истој штампарији 1767.[50] — Главни значај овога буквара лежи ипак у том, што је њиме учињен прави почетак, да су Срби црквено-словенске књиге почели читати по начину *руско-словенском*, а дотле су не само њих, него и оно што су писали славено-српским језиком изговарали по старом србуљском начину.[51]

Садржина му је ово: На стр. 3—6. је Предъѹвѣдомленіе, у коме писац казује побуде штампању овог и оваког буквара и даје некоја упутства учитељу. — За тим долази: Глава первая. Ѿ писменахъ — словенским и грађанским (стр. 7—14). — Глава вторая. Ѿ слогахъ — и то из два слова, а словима и црквеним и грађанским (стр. 16—18). Наведени слогови узети су из кијевског и петроградског буквара. — Глава третія. Ѿ реченіяхъ т. ј. о речима (стр. 18—24.). — Глава четвертая. Ѿ рѣчахъ т. ј. о реченицама (стр. 25—28.) — Глава пятая. Ѿ слогахъ подъ титлами (и „просодијама"), стр. 28—34. Ова глава узета је из Прокоповићевог буквара познатог нам под именом „Первое оученіе отрокѡмъ." — Глава шестая. Ѿ Бгопознаніи. I. Ѿ Бозѣ. Что, каковъ и коликій естъ Богъ нашъ

[48] Писма Платона Атанацковића. Беч. 1845., стр. 54.

[49] Годишњица Николе Чупића XIII. („О првом штампаном словенском буквару за српску децу") стр. 276. и 277.

[50] Ibidem.

[51] Годишњица Ник. Чупића XIII. стр. 281. и 282. — Вук Ст. Караџић: Писма Платону Атанацковићу. Беч. 1845. стр. 54,

Digitized by Google

(стр. 35—37). II. Ѡ Божїемъ промыслѣ. каковый имѣетъ Богъ, и обще ко всѣмъ тверемъ своимъ, и особливо къ человѣкꙋ ѡ вѣчномъ егѡ спасенїи (стр. 37—43). — III. Ѡ законѣ Божїи, которимъ всякъ человѣкъ долженъ оуправляти житїе свое, да бы живота вѣчнагѡ не лишился (стр. 43—53). Све ово је, као што и сам писац сведочи, узето из већ приказане књиге Теофана Прокоповића „Краткая сказанїя", само без оног тамо тумачења и доказивања. Овој глави додате су још и књиге Старог и Новог Завета: које су и колико која глава има (све то на стр. 54—55.) — Глава седмая: Ѡ молитвѣ. Молитвы оутренїя. Молитвы пред' обѣдомъ. Благодаренїе по обѣдѣ. Молитвы пред' вечерю. Благодаренїе по вечери. Молитвы на сонъ грядꙋщымъ (стр. 59—80). Молитве ове узете су из кијевског и петроградског буквара. То су читави чинови, особито Молитвы оутренїя, које су састављене из појединих делова мољења после спавања, полуноћнице, јутрења изобразителних и др. у часослову. Па се у тим чиновима налазе и све молитве, које се и данас налазе у нашим учебницима изузев само молитве Анђелу хранитељу, која је овде нешто друкчија и молитве пред спавањем (Господи Іисꙋсе Хрїсте Боже нашъ, еже ти согрешихъ во дни семъ...), које овде нибаш и нема. — Глава осмая. Ѡ числахъ — бројеви црквени, грађански (арапски) и латински бележењем, и сва четир вида рачунања (стр. 81—90). — Глава деватая. Ѡ гражданскихъ вещахъ. I. О времени. II. Географїи. III. О исторїи (стр. 90—96.).

Од 1757—1775. седео је на столици бачког епископа просвећени и ревносни Мојсије Путник. Из Рајићеве историје катихизиса, а особито из књиге Д. Руварца „Архимандрит Јован Рајић" (Карловци 1902.) види се јасно, како је Путник у оно опасно доба стекао великих заслуга за религиозну наставу, и уопште по цркву нашу. Богословску школу, коју је примио у наслеђе од Висариона Павловића, одржавао је докле је год био епископом. Да њега није било много што-шта не би ни Јован Рајић написао. Његовом иницијативом би написан на латинском језику и у Хали 1765. год. штампан „гимназији новосадској" намењени катихизис под натписом:

Digitized by Google

15. Orthodoxae fidei catholicae atque apostolicae ecclesiae orientalis graecanae Dogmata potiora et salutem aeternam creditu pernecessaria in usum adolescentum gimnasii neoplantensis excerpta studio et industria Petri Miloradovics.[52] Halae Salicae. 1765. Мала 8⁰, стр. 62.

Како је управо дошло до овог катихизиса, за сад још није довољно јасно. Јер гимназије *новосадске*, којој је он намењен, *у то доба још није било* у Новом Саду, ни српске нити друге какве. У то доба се у Новом Саду само радило на томе, да се у њему отвори заједничка гимназија за римокатолике и православне, а настава у њој да се повери професорима пијаристама, који „да настављају омладину с једнаком љубављу без уштрба вере".[53] Пошто према томе г. 1765. још није било никакве гимназије у Н. Саду, то ће бити, да је брижљиви М. Путник — очекујући заједно са осталим Новосађанима да ће ускоро добити дозволу за отварање гимназије — хтео до тога времена да има спреман катихизис на латинском језику за Србе ученике на тој гимназији.

Исто тако није познато ни да ли се у опће кад и где употребљавао овај катихизис. И. Ј. Шафарик у својој „Geschichte d. Südsl. Literatur" (под бр. 917.) забележио је превод тога катихизиса од раковачког јеромонаха Исаије Париводског (Париводића) из 1769. и за исти вели, да је био намењен „гимназији" карловачкој, коју је митрополит П. Ненадовић издржавао. Но ово тешко да ће стојати. Јер кад је 1774. године синод митрополије карловачке покушао на највишем месту, да *томе* катихизису задобије признање и општеобавезност за школе у митрополији карловачкој, ваљало га је превести на словенски, и то је учинио карловачки прота Димитрије Георгијевић,[54] а то не би било потребно, да се он дотле употребљавао у карловачким школама. Ни један од ових превода није никада штампан, и о катихизису овом после спомена, што му га учини архим. Јован Рајић у својој „Историји катихизма" (Панчево, стр. 37.), више не би никад речи, поред свега тога, што је он, нарочито у 18. веку, могао потпуно одговорити својој сврси.

---

[52] *Петар Милорадовић* био је доктор медицине и физикус сент-андријски. Написао је овај свој катихизис за време док се учио у Хали. (И. Ј. Шафарик: Geschichte d. Südslav. Literatur. Prag. 1865. стр. 360).

[53] М. Ердујхељи: Историја Новог Сада. Нови Сад 1894. стр. 244—249.

[54] Ј. Рајић: Историја катихизиса. Панчево стр. 37. — Д. Руварац: Архимандрит Јован Рајић. Карловци 1902. стр. 59.

Digitized by Google

На *српски* језик превео га је и штампао у „Срп. Сиону“ за год. 1894. (у бројевима 12. 13. 14. 16. 17. и 18.) Симеон Араницки под натписом: Најважнији и за вечно спасење најпотребнији догмати православне вере католичанске и апостолске цркве грчко-источне издани на употребу омладини новосадске гимназије, трудом Петра Милорадовића у Хали на Сали 1765. године. — А приказао га је данашњем нараштају први пут у „Срп. Сиону“ за 1892. год. (у броју 22.) неки Димоник.

Садржина му је ово: На другој страни натписнога листа наведен је текст из прве посланице Тимотеју гл. 4. ст. 8. — На идућа два листа налази се посвета епископу Мојсију Путнику, „maecenati favtorique literarum maximo“, и предговор писчев. — Сам катихизис дели се, као и Могилино Исповедање, на три дела (главе — caput): I. Caput. De fide (о вери) — садржи у себи 59 питања (quaestiones) и толико одговора (responsiones) у којима је изложено: шта је вера; где се налази оно, у што хришћанин треба да верује; шта је символ и на колико се делова дели; јединство Божје по суштаству а тројичност по лицима; и како се има разумети сваки поједини члан символа вере. Приликом тумачења 8. члана символа вере излажу се дела милости (телесне и душевне) и греси против Духа Светог; приликом тумачења 9. члана — наводе се тајне Нов. Завета и излажу заповести црквене у нешто изложеном реду и такту им, али неодступајући од смисла данас утврђенога и употребљаваног текста ових заповести; приликом тумачења 12. чл. симв. вере, одговара се на питање (60.): има ли чистилишта? — овако: „чистилиште је права измишљотина, Св. Писму сасвим непознато.“ — Caput II. De spe (о нади) — садржи у себи 20 питања и толико одговора, у којима се излаже: шта је нада; где се садржи оно, што се надамо постићи (у молитви Господњој) и тумачи молитва Господња. — Caput III. De charitate (о љубави) — садржи 20 питања и одговора, у којима се тумачи: шта је дело љубави, где се љубав садржи (у десет Божјих заповести), и како се има разумети свака појединa заповест десетословља.

У ред катихизиса из овог времена иде свакако и онај рукописни катихизис, што га је П. Ј. Шафарик забележио у свој „Историји југославенске литературе“ (Праг, 1865. на стр. 461. под бр. 920.) под натписом:

Digitized by Google

16. **Наставлініе малое христіанскимъ отрокомъ т. е. каковымъ образомъ надобно христіан кихъ отроковъ наставити о христіанскомъ законѣ, преписа сѧ Григ. Туроничь, бывателемъ кр. вароши Острогонъ 1769. 4⁰ стр. 74.**

О овом катихизису не могох ништа више дознати, осим што је П. Ј. Шафарик уз њега забележио, наиме: да му је садржина изложена у 127. питања и одговора. Нашао га је Шафарик у библиотеци „H. v. Janković in Pest.“

Напослетку у ред вероучевних књига наших из ових година иде и први у нас штампани часослов, који је уз псалтир служио као читанка. Тај први часослов штампан је у Млецима између 1766.—1770. године. П. Ј. Шафарик[55], а по њему и Ст. Новаковић,[56] забележише га напросто:

17. **Часословъ (на подобіе въ Москвѣ печатаного 1766.) Въ Венеціи б. о. г. (1766—1770). 8⁰.**

Пошто га не могосмо видети, то ћемо о овој врсти вероучевних књига рећи нешто више приликом приказа вероучевних књига из потањих година.

Све до сад набројене *штампане* вероучевне књиге, изузев Новаковићев „Епитом“, махом су проста прештампавања *руских* књига, а све заједно такове књиге, којима су се — обзиром на језик, којим су писане (руско-словенски), а по некад и на опширну им садржину (н. пр. Могилино Православно исповедање) — могли у првом реду успешно послужити и користити свештеници, ученици виших школа, и у опште старији, а тек у другом реду и деца малих школа. Због свега тога, држим, да се већина од тих књига није ни употребљавала по школама, бар не по свуда, јер није могуће да их не би знао и у својој историји катихизма споменуо Јован Рајић, а он спомиње само Орфелинов извод из Могилина Православног исповедања. Та околност т. ј. оскудица у подесним вероучевним књигама за мале школе била је узрок, да се почела осећати све

[55] Geschichte d. Südsl. Literatur. Prag 1865. бр. 457.
[56] Српска библиографија. Београд. 1869. бр. 36.

Digitized by Google

то већа потреба за једним катихизисом, који би у првом реду био намењен основној школи и који би осим обзира на садржину морао имати и обзира на узраст деце, не мање и на језик, којим би био написан. Како *такав* катихизис још никако није написан ни штампан, то су поједини вероучитељи и у ово доба још морали сами за своје ученике састављати катихизисе, и на тај начин олакшати вероучевну наставу.

Један од тих катихизиса био је и онај, што га је написао коренички прота Стојан Шобат[57] 1772. године и употребљавао се у рукопису под именом „Вопроса“ све до 1813. године, када уз неке допуне а трошком горњокарловачког владике Мојсеја пл. Мијоковића би штампан у Млецима под натписом:

18. **Наѹка христіанска ради малолѣтне дѣчице православныѧ восточныѧ церкве Списана ѹ Дебеломъ Брдѹ февраріа мѣсеца 1772. лѣта и по синодално ѹ Карловцѣ Сремскомъ лѣта 1774, оустроенномѹ катихизісѹ попѹнѣнъ попѹнѣнъ Стоѧномъ Шобатомъ протопресвутеромъ корѣничкимъ богоспасаемыѧ Епархіи Карлштадскіѧ. Писмены Греко-Словенскіѧ печатны Паны Ѳеодосіева.** Мала 16⁰, стр. 64.

Катихизис овај постао је врло популаран у горњокарловачкој дијецези и употребљавао се тамо — и поред Рајићева катихизиса — скоро до данашњих дана. Да је у оно доба епископат водио више рачуна о веронаучној настави, а уз то да је било јединства у његову раду те да није сваки епископ радио у својој дијецези на своју руку и колико је хтео и умео — није искључена могућност, да би овај Шобатов катихизис постао знаменит у историји наших катихизиса. Овако је он био и остао катихизис, о коме се ван граница горњокарловачке дијецезе није ништа знало, и питање је, да ли би се кад и знало више што и даље о њему, да му није прото Мане Грбић у своме „Горњокарловачком владичанству“ (књ. II. стр. 219—222) достојан помен учинио.

---

[57] *Стојан Шобат.* рођен је (не зна се кад) под Дебелим Брдом; заређакоњен је 25. марта 1762. а за пресвитера је рукоположен 25. марта 1764; постао парохом у Дебелом Брду 1. августа 1768. а кореничким протом 30. декембра 1781., одрекао се протопресвитерата 30. јуна 1816., а умро под Дебелим Брдом 1819. (М. Грбић: Горњокарловачко Владичанство, књига II. стр. 222.)

Digitized by Google

Нисам имао у рукама катихизис тај, те нисам у стању приказати му сав садржај и поделу. Но да је он био заиста сретан оглед катихизиса, доказује један део увода му, што га је у поменутој својој књизи М. Грбић навео. Исти гласи:[58]

Вопрос: Ко си ти?

Отвјет: Ја јесам человјек, Србин, Христијанин.

Вопрос: По чему се зовеш человјек?

Отвјет: Зовем се по исправном стасу, по лицу окренутом гледати небо и по разуму и словесној души, која је у мени.

Вопрос: По чему се зовеш Србин?

Отвјет: Зовем се по роду и слову или ти језику оних људи, од којих происходим и који се именују Срби.

Вопрос: А по чему се зовеш Христијанин?

Отвјет: Христијанин зовем се по Христу Исусу.

Вопрос: Ко јест Исус Христос?

Отвјет: Исус Христос јест Син Божји, и истини Бог, и истини человјек.

Вопрос: А ко јест Бог?

Отвјет: Бог јест онај невидими сведржитељ, којега дјело јест сав овај свијет, и све што је на свијету, и сами ми људи.

Вопрос: За који пак узрок дајеш себи име од Христа?

Отвјет: За тај узрок, што је Христос сишао с неба и показао нам вољу Бога оца небеснога, како смо дужни на земљи живјети; за то живећи по његовој науци ми зовемо се Христијани.

Вопрос: Чему нас учи та Христова наука?

Отвјет: Она нас учи, како ми можемо бити сретни и поштени људи у овом животу, и по смрти нашој прећи у живот вјечни у царству Божијем небеском.

Вопрос: А како учи нас наука христијанска домаћи се тога сретног живота и небесног царства?

Отвјет: На овај начин: ако ми будемо имали праву вјеру у свем што ваља вјеровати, тако хоћемо угодити Богу. Вјера пак наша да не буде мртва, дужни смо творити дјела истине љубави к Богу и ближњему; а с правом и живом вјером и истином љубави иматићемо и надежду к благополучију и блаженству.

Вопрос: Која је дакле погодба, под којом Христијанину се даје благополучније и блаженство?

Отвјет: Јесу три оне речене добродјетељи: „вјера, љубав, и надежда.“ (И т. д.)

Наставиће се.

[58] По правопису, каквим је у „Карловачком владичанству“ наведен.

Digitized by Google

ЦРКВЕНО ПОЈАЊЕ

(Одломак из Литургике од Јована Живковића)

Наставак.

Извађање песама.

7. Црквено појање нема самосталног значења, као што га има светско певање, н. пр. концертно, већ потчињено; није му дакле сврха показати виши степен музичке вештине, већ има да послужи као средство за израз побожних религиозних осећаја оних који се моле, и у ту сврху мора представити црквени текст јасно и разумљиво. Према тој намени мора се оно донекле ограничити и у погледу музичког склопа мелодија и у изражавању и извађању истих.

I. *Музички склоп* не сме сметати поучном обележју црквених песама; с тога мора мелодија бити примењена мисли и саставу текста, да би се исти могао схватити; мора се одликовати величанственом простотом, природношћу, важношћу, умереношћу, каква приличи светости службе. Разумљивости смета не само уметање ради мелодије слогова, који не припадају тексту (кратимата, н. пр. неанес, нес, ненена, терирем и томе слично), но и понављање слогова и речи без свезе (анаграматизми, н. пр. **да помы + да помышлѧетъ; началомъ и вла + началомъ и властїю; плоть прїе + плоть прїемый** и т. д.) као и наглашавање полувокала (**л.** и **р.** н. пр. **ꙗвлшагосѧ** у великом „**Гласъ Господень**") а консонаната по готову (н. пр. **попразднственый** у великом Духовском сједалну). Богослужбеној светости не одговарају сувише вештачки спојеви тонова и ефектни прелази међу истима, претерано појачање или изумирање гласа, јака брзина, уопште ефекти и извијања који приличе светском певању. Искључујући црквеном појању несвојствене мелодије, црква не забрањује умерено вештачко изражавање мелодија љупко и пријатно духу. Вештачко појање буди у онима који се моле мисао и молитвене осећаје, а пријатност је особина лепог појања те не искључује украшавање мелодија до извесне границе. Ово важи особито за оне песме, у којима се садржи не само молитва и духовно назидање већ и радосна свечаност успомене догађаја нашега спасења и историје цркве (н. пр. на велике празнике, и свакидашње песме у најважнијим свештеним радњама, н. пр. о малом

Digitized by Google

и великом входу и т. д. или покајни и тужни вапаји скрушеног духа (н. пр. На рѣкахъ вавїлонскихъ . . ., Покаянїа ѿверзи ми двери. . ., Со святыми. . ., Воспѣваю страсти твоя. . . итд.) У овом смислу негује црква поред најприродвијег унисоног појања (у један глас) и хармонично (у више гласова), но под извесним условима, а наиме: да има одређен, величанствен и спокојан карактер, да се речи разговетно чују, да појци у хору (лику) исте слогове истодобно изговарају, да се употребљавају увек консонантни акорди.

II. *Израз и разноликост* црквених мелодија сходно цељи црквенога појања не постизава се разноврсним вештачким шаренилом, извијањем и силним ефектима који карактеришу светско певање; па ипак се не може тврдити, да је црквено појање монотоно, или томе слично. Израз и разноликост добива црквено појање:

а.) Мешањем појања са читањем, чиме се даје одисај и појцима и онима који се моле.[63]

б.) Распоредом гласова, који се по црквеном уставу употребљавају по одређеним столповима.[64] У току црквене године (са изузетком Педесетнице) изређају се столпови до шест пута.[65] Глас почиње вечерњем уочи недеље и зове се владајући или настоящїй или недељни за сву седмицу. По њему се равнају и многе друге црквене песме, за које устав прописује, да се поју въ прилѣчившїйся гласъ Осмогласника, въ гласъ дня, во гласъ настоящїй, Богородичень гласа и т. д.

в.) Мешањем владајућег гласа са гласом који доноси минеј; појањем сталних песама на богослужењу;[66] одмењивањем недељнога гласа сродномузикалним (изведеним, плагиалним) разноли-

---

[63] Тако мешање прописују већ Апостолске Установе (књ. 2. гл. 57.): „Нека чатац чита на средини збора из књиге . . . ., а после два читања . . . . нека когод поје псалме Давидове, а народ нека гласно понавља крајеве стихова.“ У 17. правилу Лаодикијскога сабора прописује се: „Не треба на богослужбеним зборовима псалме сједињавати један с другим, већ после свакога псалма нека се чита.“ Стога се у црквеном уставу и црквеним књигама потанко разјашњава, шта и кад треба читати, шта и кад појати.

[64] Столп се састоји из осам гласова који се један за другим испоју за осам недеља.

[65] Први почиње у прву недељу Апостолскога поста, други после св. Илије, трећи после Кретова дне, четврти у Божићни пост, пети после Богојављења и шести у Велики пост.

[66] Н. пр. Свѣте тихїй, Возбранной и т. д.

Digitized by Google

кошћу мелодија једног те истог гласа (самогласан, подобан, тропарски), разноликошћу напева или бржим појањем истих према свечаности дана, појањем једне песме у више гласова,[67] и најпосле појањем појединих делова неких песама разним гласовима у бројном или средњемузикалном реду.[68]

г.) Разноврсним склопом појаца, т. ј. да ли поје сав народ (λαοί) или кор (χόρος, лик) и разним начином појања (корно, ипофоно, антифоно, и т. д.)

д.) Употребом понеких начина вештачког извађања, као: *из свег гласа* велегласнѡ, forte), вишим, повишим и највишим гласом,[69] но не прелазећи у дерање; *тихо* (piano и pianissimo), али да га верни чују; *полако* (lento или sustenuto) но да не умори ни појце ни слушаоце, дакле не прелазећи границе; *високо*, *полако* и со сладкопѣніемъ (подједнако).[70]

ђ.) Пажњом на правилан ритам, т. ј. дељењем мелодије према смислу текста, и умесном интонацијом (нагласком) истих делова, према мисли песника.

III. У погледу *извођења црквених мелодија* црква не захтева од појца техничког и високог музиког образовања, ни вештачке способности, па ни особита гласа, већ захтева пре свега веру, побожно расположење, срећење мисли и живот хришћански; па тек онда јасноћу и чистоћу гласа и дакако разумевање текста и појање истога побожно, пажљиво, умно (пријатно) и складно. Да би тим захтевима задовољио, црквени је појац дужан чувати своје здравље и органе за певање; а кад поје мора појати разумно (разговетно) у природним границама дотичнога гласа којем припада,[71] служећи се природним даром

---

[67] Н. пр. Господи воззвахъ... Да исправится..., стихови на Господи воззвахъ и на Хвалите, Велико славословије, Преблагословена... и др. поју се на свих осам гласова. Господи помилуй и Аминъ поју се према врсти богослужења такође различито итд.

[68] Н. пр. Богоначальнимъ мановеніемъ и др.

[69] Тако н. пр. за Блажени... у велики пост стоји у Типикону, да их поју два лика велегласнѡ, а на завршетку Оба лика сошедшася вкупѣ согласнѡ пѣютъ высшимъ гласомъ Помяни Господи..., и паки высшимъ гласомъ Помяни насъ Владыко... и еще высшимъ Помяни насъ Святый...

[70] Н. пр. Се женихъ грядетъ... Егда славніи ученицы...

[71] Свака врста гласова (сопран-дискант, алт, тенор-баритон, бас) има неколико тонова, који се могу појати без велика напора;

Digitized by Google

свога гласа, без смерања на празну славу и сујету усиљавањем гласа (Falsette), појући не само мелодију већ и текст, дакле; **дѹхомъ и оумомъ**,[72] пазећи на нагласак речи и величину нота, на мелодичне гласовне паузе (да њима не раздвоји речи које стоје у граматичкој свези), на одисаје (да их не меће у по̑ речи или где не треба), и свагда пристојно и побожно; не да истиче себе и свој глас, већ смисао текста, и никако не пропраћајући појање каквим телесним покретима (лупањем ногама, климањем главом, ширењем руку, и томе слично).

У савезу с овим захтевима света православна се црква служила и служи само гласовним појањем, не употребљавајући никаквих музичких инструмената (свирке), јер се овим потоњим не могу изразити мисли, већ производе у духу нашем тек пријатне осећаје и то неодређене, безпредметне, и нису у стању путем наслада узвисити нас до савршенства, и не остављају у нашој свести јасне преставе о стању среће и блаженства, за којим тежимо. Стога већ први хришћани сматраху инструменталну музику не само неприкладном, већ и штетном за хришћанске храмове, ма да су је Јудеји на својим богослужењима употребљавали. Тако се у Апостолским установама забрањује хришћанима свирка уопште, а свирачима (у егеде, харфу и лиру) ускраћује се причешће.[73] Свети мученик Јустин пише: „Само неуздржљивом приличи да поје уз бездушне инструменте, кимвале и игру (скакање)“[74] Блажени Августин[75] одбацује инструменталну музику зато, што је употребљавају незнабошци ради раскоши и весеља у театрима, на зборовима и при пренашању својих жртава. Свети Јован Златоусти тумачи, да је Јудејима

мо су познати већ тонови средње области, тонови из прсију. Крајње границе човечјега гласа простиру се од **E** велике октаве до трипут превученог **c** (c''') и могу се овако разделити:

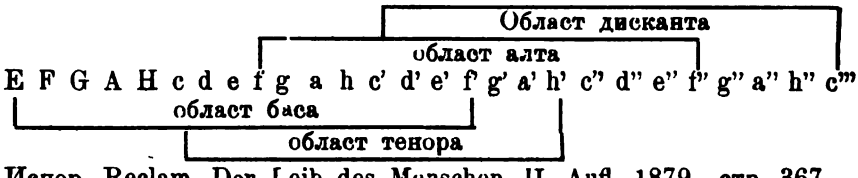

Испор. Reclam, Der Leib des Menschen II. Aufl. 1879., стр. 367.

[72] 1. Кор. 14. 15.

[73] Памят. Вѣтринс. Спб. 1830. Т. 2. стр. 417. 418.

[74] Quest 107.

[75] На пс. 82.

Digitized by Google

дозволио Бог употребу инструмената због њихове лењости и неовлаштености осећаја им, да их сачува од идола.[76] Потоњу мисао схватају слично и Исудор Пелусиот и Блажени Теодорит. У хришћанству се појавила свирка у цркви око VIII. века, и то само на западу, кад је Константин Копроним (750. г.) послао француском краљу Пипину Малом и немачкоме цару Карлу Великом на дар оргуље,. уосталом не за цркву намењене, но које је овај потоњи сместио у Ахенску цркву. Тој новости су се на западу дуго противили; у XII. веку су још саме папе устајале против оргуља. У XIII. веку пише Тома Аквински: „Наша црква не прима музичке инструменте, да не изгледа да јудејствује.[77] Тек око XV. века се почеше оргуље јаче употребљавати. Тридентски сабор (1545.) задржао је од инструмената у цркви само оргуље и то за вољу цару Фердинанду, касније су пак уведени и други инструменти. Лионска црква није примила оргуље до скора, нема их ни у сикстинској (папској) цркви, у Риму, а кад папа служи у другој којој цркви, не свира се у њој том приликом ни данас, већ се само поје. У време поста не свира се ни у којој цркви.

Загонетно је, да су протестанти, оцепивши се од римске и одбацивши много тога што је за одбацивање било, ал и доста тога што одбацити нису смели, лако су како оно вели Фалције у предговору Центуријама, наумили цркву очистити од новотарија — понели собом из римске цркве оргуље, једну тако бесмислену новотарију.

Појање у православној словенској цркви.

8. Словени примивши из Цариграда православну веру, усвојили су од грчке цркве и црквено појање; могуће и вероватно је, да су га међу њих пресадили баш сами свети апостоли Ћирило и Методије. Осим природнога разлога говори за то и историја, која сведочи, да је свети Ћирило учећи науке у Цариграду, учио тамо и музику која је сматрана за припадност сваког образованог човека у Грчкој; и да су за његова живота подунавски Словени *појали* свету литургију на словенском језику[78] У прво доба је исто појање морало бити можда истоветно с грчким, али свакако много ближе овом него у каснија вре-

[76] Омил. на пс. 144. и 149.; Ом. 4. Антиохијцима.
[77] Summa theolog., Quest. 95., artic. 2.
[78] Вознесенскій, о. с. стр. 87.

Digitized by Google

мена, кад су све више маха отимали народни мотиви, што је према практичким обичајима народа и времена, дало појању код појединих словенских племена и у појединим областима пространих словенских земаља посебно обележје за племе, покрајине и времена, но увек и свугде уз придржавање строја гласовне области и армонијскога основа византијске музике; стога и имају све мелодије православних словенских народа потребну и цркви својствену побожност и у стању су расположити дух за молитву у молилаца и појца.

Појање у руској цркви.

9. Црквено појање, као врло важна чињеница за богослужење православне цркве, негује се у Русији од самог почетка хришћанства са особитим маром не само у доба победа, славе и мира, но и за време несноснога господства монголског. То показују многи стари и нови распеви и напеви.[79] Први учитељи црквенога појања беху у Русији Словени и Грци, који одоше тамо са грчком царевићком Аном. Тај најстарији грчко-словенски распев зове се **знаменный** или **столповой**,[80] а касније **крюковой**.[81] У почетку XI. века донет је из Грчке такозвани дворски напев (**демественный**, δομεστικός), а касније ничу и други под разним именима појаца, или места, или порекла.[82]

Према начину изговарања текста при појању деле историју рускога црквеног појања обично у три периода. — Први период (XI.—XIV. век) носи име *старог* правилног изговора; у њему се речи свештених песама писале и појале онако, како су се онда читале у руском језику; тако су и полувокали ъ и ь имали свој нагласак и изговарали сѣ као кратки гласови, а у књигама за појање добивали су ноте, знаке за појање (н. пр. у речи **дьньсь**). — Други период (XV.—XVII. век) познат је под именом раздељеног (наказног) изговора; назива се тако због тога, што се у школама, које је стоглави сабор установио за

[79] Под распевом разумевају Руси сав скуп мелодија једнога порекла и обележја, које имају једнаке музичке основе и мелодичку свезу; а под напевом — огранке појединих мелодија којег гласа дотичног распева. Испор. Вознесенскій, стр. 86.

[80] Од музичких знакова, који се зваху знамя — барјак, и столпъ — ступ.

[81] Од музичких знакова — кука.

[82] Н. пр. распеви: Григорија Цамвлака, Герасима и др. Новгородскій, псковскій, русскій, соборный, греческій, сербскій и др.

Digitized by Google

учење црквенога појања, полугласна слова у појању замењивала самогласнима, наиме ъ је замењено са о, ь са е, й са и, н. пр. место старога дьньсь појаху денесе, место съгрѣшихомъ — согрѣшихомо! Овај се начин звао *хомонија* због силних хо и мо које у обичном говору па ни при читању истога текста није тако гласило. — Крајем XVII. века поче се покушавати, да се исправи црквено појање, и тиме наста Трећи период, који се зове периодом *новог* правилног изговора. Око исправљања црквеног појања особито се трудио калуђер Александръ Мезенецъ, који на жељу Алексија Михаиловића скупи све старе списе, уреди их и на основу истих састави граматику за учење црквенога појања, успостави старински текст песама, какав је добивен од јужних Словена, само је читан по руском начину.

Распеви руског црквеног појања.

10. Распеви руске православне цркве су осмогласни и неосмогласни.

А., Осмогласни су:

а.) Знаменный или столповой (с барјачићима и ступчићима), најстарије појање у Русији. Овај је распев постао од грчког (Дамаскинова) црквеног појања у јужним словенским земљама, где је добио и своју нотну систему. Одликује се тачношћу и простотом, није подељен на тактове, оснива се на нагласцима и креће се у границама тетрахорда. На њему се оснива сав ред богослужења православне цркве руске. Има га обзиром на брзину појања три врсте: *велики* (отегнути), којим се поје већином на велике Христове и Богородичине празнике; *средњи* или обични, који се поје мало брже него први и без многог украса у обичне недеље; и *мали*, а то су кратке мелодије намењене песмама, које нису испеване великим и средњим распевима, а употребљава се обично кад се не служи свечано.

б.) Грчки, донесен у Русију у другој половини XVI. и првој XVII. века; по својој конструкцији је самосталан и разликује се од свих осталих распева. Њим се поју поглавито тропари и кондаци, али и празничне службе, н. пр. пасхална, и друге песме. Одликује се простотом, лакоћом и брзином.

в.) Бугарски, пресадише у половини XVII. вака у Москву православни појци југозападних братстава. Оснива се на законима старог грчког осмогласија, а ритам му се држи текста свештених песама. Има га две врсте: недељни и свакидашњи. Одликује се смелим и брзим прелазима, који изражавају

Digitized by Google

јака и узвишена чуства побожне душе. Овај је распев познат и на Светој Гори (Атосу). У старије доба морао је бити распрострањенији и у Русији, сада пак поју се њим само неке песме.

г.) Кијевски, постао је од Знаменог у Галицији и Волинији крајем XVI. и почетком XVII. века, но има у њему и грчкога и јужнорускога и бугарскога. Сродан је са знаменим, ал је већма рецитативан од истога. Њега употребљавају у свој Русији већином за певницама.

Б., Неосмогласни су:

а.) Герасимовски, зове се тако по монаху Герасиму који га је је 1740. године увео у придворну певачку капелу. Сличан је знаменоме. Употребљавају га малоруске обитељи.

б.) Путнички, састављен за богослужење (вечерње, јутрење, полуноћницу и др.), која се свршавају у капелама, што су уз путеве (друмове).

в.) Обични црквени напеви. Ови нису систематски обрађени распеви, већ смеса других распева, који се у руској цркви употребљавају, но са превагом елемената знаменога, грчкога, а нарочито кијевскога распева. Поју се простије и брже, а често под утецајем помесних прилика, и јако су разноврсни. Према свечаности дана су дужи (свечани) и краћи (свакидашњи). При свем обиљу им могу се поделити у три групе: Петроградска, Кијевска и Московска.[83]

Појање у српској цркви.

II. О појању у старој српској цркви није се сачувало потребних података. Вероватно је, да српски народ, који је вазда песми наклоњен био,[84] у црквено, од Грка примљено појање, врло рано уносио своје мотиве, и тако временом створио „српско пјеније“, које је неговано у српским задужбинама, при архијерејским дворовима,[85] у парохијским кућама, као права народна својина.[86] Појање то прелазило је по слуху са старије

[83] Испор. Вознесенскій, о. с., стр. 86.—97.

[84] У кондаку св. Јовану Деспоту (10. децембра) стоји да врлине светитеља позивају пѣти благодарними гласи и прославѧти прославлѧшаго свѧтыѧ свѡѧ.

[85] У кондаку св. Арсенију архиеп. српс. (28. окт.) описује се светитељ као разѹмнѡ чада свѡѧ питаѧ, ѧзыкомъ хвалѧ оустнами же пѣніе приносѧ. . .

[86] У житију св. Стефана Дечанског пише како су му све-

Digitized by Google

генерације побожних српских калуђера и свештеника на млађу. Непоуздано би било тврдити, да српски калуђери, који су прекрасно књиге писали и штампали, који су византијски живопис и друге вештине култивирали, нису неговали и црквену песму и богатили је српским мелодијама.[87]

Тешка времена, која је српски народ претрпети морао, нису истина годила развоју црквенога појања, напротив пречила су развој тај, али га нису ни сасвим угушити могла; јер је Србин веру своју свагда више свега ценио, па кад је требало, за крст часни и крв своју пролевао. Стога, чим и кад год су се буре политичких неприлика стишале, осетило је благодет те тишине и црквено појање, па ако је где недостајало српских појаца, довађани су и узимани за учитеље појања Грци, чиме се с једне стране одржавала свеза са грчким појањем, које је за време гоњења каткад и превагу узимало,[88] а с друге стране укрштајем с истим српско усавршавало. Нема сумње, да је српска црква већ у Пећској патријаршији имала своје лепо „осмогласно“ и бар неку врсту „великог пјенија“, које је при концу XVII. века са собом под патријархом Арсенијем пренесено у Аустрију.[89]

Јаснијих података о српском пјенију има тек од почетка XVIII. века амо; по њима се истина не може знати какве су мелодије онда биле, али они дају поуздану потврду, с каквим се маром и успехом за исто старало.

Митрополит Мојсије Петровић[90] „изволи се потрудити, да и црквено славословије тече чино, устројено и благољепно. Ради тога доведе из Свете Горе јеромонаха Анатолија искусна псалта (певца) и устроји у Београду грчку школу из које је по времену узимао јуноше, које је псалт учио појати по грчкој псалмоди... И тако распространившу се грчку пјенију свуда, преста

штеници и сав народ изишли на сусрет с литијом и песмом; народна песма пак каже за литургију да се она поје.

[87] Л. Богдановић „Српско православно пјеније Карловачко“ у „Срп. Сиону“ за 1893. г., стр. 232.

[88] L. c.

[89] L. c.

[90] Рођен у Бегечу у Бачкој 1677. год. Посвећен 30. окт. 1709. За дабробосанског митрополита, 1713. прешао за митрополита у Београд 7. фебр. 1726. изабран од српског сабора за Карловачко-Београдског митрополита, умро 29. јулија 1730.

Digitized by Google

српско пјеније сасвим, да се данас[91] једва где чује".[92] У седници народнога сабора држаној 6. јунија 1730. предложено је, да се ради веће славе Божје заведу школе,[93] а у тестаменту свом вели митрополит Мојсије о школи, коју је пре неколико година отворио, „изъ окей ащэ не философское ученіе постигли, то церковное, єже наипаче намъ подобаетъ имѣти, и нуждествѣетъ, єлико, и съ самимъ языкомъ нашимъ, понеже не точію во ученіи всякомъ, потребанъ нам єсть православнымъ языкъ той, но излишнѣ въ нашей церкви како въ чтеніи тако и въ пѣтіи во всякихъ разумѣній церковныхъ."[94] Кад је у Београду установљена тако звана Велика Школа, могуће је да је оданде пренесена поменута грчка школа[95] за певце, јер

Митрополит Вићентије Јовановић[96] издаје 1731. г. упуство своме викару, арадском епископу Исаији Антоновићу[97], да из школе, што се налази при његовој резиденцији Карловачкој изабере некоје ђаке на учење у резиденцију Београдску, и налаже му како ће управљати школама грчким и славенским[98] и певцима, који му се пошљу на учење од самога митрополита.[99]

Како је с пјенијем стојало у Србији 1733. год. види се из извештаја Максима Рајковића,[100] у ком наводи за неке свештенике „да знају *простачки* појати", за неке, да знају *српски* појати," а за неке „да не знају *ништа* појати".[101] Но какво

---

[91] Т. ј. у доба Јована Рајића, који ово и пише.

[92] Ј. Рајић, Историја катихизиса православних Срба у царским државама. Издање Панчевачко, стр. 22. — Испор. Бољарић и Тајшановић, Српско пјеније, књ. II. глас 1. и Богдановић I. с

[93] Петар Деспотовић, Школе Срба у Угарској и Хрватској, Крагујевац 1888, стр. 22.

[94] Бољарић-Тајшановићу о. с. стр. III.

[95] По српским крајевима беше у то доба доста грчких општина, нарочито у варошима и варошицама.

[96] Изабран 7. марта 1731., умро у Београду 6. јунија 1737. Један од најпросвећенијих црквених старешина, којих донде имадоше Срби. Између осталих заслуга припада му и та, што се јако заузимао за школе и подигао латинска училишта у Крвловцима, Даљу и Осеку. Испор. — Пико — Павловић, Срби у Угарској стр. 120. и П. Деспотовић, о. с. стр. 31.

[97] Од г. 1748. епископ Вршачки, умро 1749.

[98] Које су походили Срби певци и спремали се да буду свештеници или учитељи у мешовитим српско-грчким школама.

[99] П. Деспотовић, о. с. стр. 28. и 29.

[100] Гласник Срп. Уч. Друштва књ. 56.

[101] Бољарић-Тајшановић, о. с. стр. III.

Digitized by Google

је било то српско појање и у чему се разликовало од простачког, није познато.

Срби у Аустро-Угарској као да су били у повољнијим приликама за неговање црквенога појања, а томе су много допринели богати Грци, који ту са српским народом помешано живљаху и имађаху своје певце, од којих су српски певци могли појање научити.[102] Уз то се не да с разлогом порицати, да је српско појање неговано још у првој српској патријарашкој столици — Сент-Андрији и околним јој српским манастирима[103] одмах по прелазу Срба у ове крајеве под патријархом Арсенијем, а свакако и у осталим српским манастирима нарочито пак у патриарашкој лаври Крушедолу. Где је било учитеља, појали су у цркви они „самогласице и подобија“,[104] те је појање неговано и у школама, ако је учитељ био добар појац.[105]

Особити полет доби појање у српској цркви у Аустро-Угарској крајем XVIII. века, кад митрополит Стефан Стратимировић (1790.—1836.) отвори (1. фебр. 1794.) у Сремским Карловцима богословско училиште. Као велики љубитељ црквенога благољепија указиваше он знаоцима црквенога појања особите знаке свога благовољења. Знаменит појац беше ондашњи јеромонах манастира Крушедола *Димитрије Крстић*.[106] Њега произведе митрополит Стратимировић од проста калуђера на степен архимандрита и постави за настојатеља богате патриарашке лавре Крушедола. Када око 1797. године дође[107] из манастира Грабовца у Карловце *Дионисије Чупић*[108] да учи бого-

---

[102] Л. Богдановић, о. с. стр. 232. и 233.

[103] То имађаше за оне крајеве моћна утецаја, чије се дејство опажаше и касније, па се примећује у похвалном одушевљењу свештенства и народа Будимске дијецезе и данас.

[104] П. Деспотовић. о. с., стр. 40.

[105] Ib., стр. 44.

[106] Рођен у Иригу око 1762. У својој 12. или 13. години доведен у ман. Крушедо за манастирског ђака. Старац Теофило, којему би предат за ђака и послужника, опазивши у њему особити дар и вољу за црквено појање (ондашњи су се калуђери на тицали ко ће свог ђака боље васпитати), пошље га око 1776. или 7. неком грчком даскалу у Бановце (по другим вестима у Мишковце — данас Суботиште), да научи разговетно грчко пјеније. Исто је он касније по своме музичком укусу дотеривао. Испор. Л. Богдановић, l. c., стр. 248.

[107] Могуће по препоруци будимскога епископа Дионисија Поповића.

[108] Рођен у Сентандрији 6. септембра 1775., пострижен у ма-

Digitized by Google

словију, изучи ту (приватно) и шест гимназијских разреда, те га због лепа му гласа и вештине у појању постави митрополит за (првог) професора појања у богословском училишту, у ком својству послужи седам година.[109] Држе, да је Чупић своје појање усавршио по Крстићу као старијем вештаку у црквеном појању. То Чупићево појање било је врло отегнуто, зато га на жељу митрополитову кашње скрати *Јеротеј Мутибарић*[101], у ком се скраћеном облику употребљава до данашњега дана.

Већ за Чупићева професоровања постигла се у црквеном пјенију Карловачком извесна мера једноликости, а кашње и више, те се тако распрострло по свем околном Српству, камо су год доспели ученици Чупића и Мутибарића.

Карловачко пјеније, које се данас предаје са катедара православних богословија: у Карловцима, Задру, Београду, Ријеву; препарандија: у Сомбору, Загребу, Горњем Карловцу, Пакрацу, Петрињи, Осеку и др., и марљиво негује у обе српске гимназије у Карловцима и Новом Саду, као и на кр. реалкама и гимназијама, где постоји катихета за православну веронауку, дели се на мало и велико. — Мало пјеније, које се негује мал' не у свакој српској основној школи — бар у извесним деловима — обухвата осмогласно *самогласно* (стихире на Господи возвахъ, на Хвалите, догматике, јеванђеоске стихире, стихире на опелу и многе стиховне), *подобно* (на Господи возвахъ, на Хвалите, на стиховнѣ), *антифонско* (антифони недељни, стиховне стихире, катавасије, блажена, прокимени, славословља, псалми) и *тропарско* (тропари, кондаци, богородични отпусни, сѣдални, свѣтилни). Оно је одмерено, пријатно, и, при свем повећем обиму неких гласова,[111] лако за извађање гласу ма које

настиру Грабовцу 1793., рукопотожен за ђакона 1794., а 1795. за јеромонаха. Године 1812. постављен за игумана манастира Јаска, а 1824. ман. Беочина, где је 1845. и умро.

[109] Бољарић-Тајшановић, о. с., стр. IV.

[110] Рођен 20. декембра 1799. у Бегечу; пострижен у ман. Раковцу; био је професор богословије у Карловцима и Вршцу а 1830. год. постаде архимандрит у Гргетегу; 10. дек. 1843. инсталиран за далматинског епископа; у марту 1853. умировљен; умро 21. јануара 1858. у Ср. Карловцима, а сарањен у ман. Гргетегу.

[111] Арије: тропарске 2. 4. 5. 6. и 7. антифонске 4. 5. (6.) и (7), те подобне 6. гласа крећу се у простору од пет тонова; тропарске пак 1., самогласне 1. и 2., те подобне 2. и 4. кондак 2. гласа крећу се у простору од 6 тонова; 7 тонова обухватају: самогласна арија 4. гласа и антинфонска 8-гласа, самогласна 6-гласа,

Digitized by Google

врсте и са српским народом тако срасло, да га је чути и ван цркве у радосним приликама домаћег живота Србинова. — Велико је пјеније отегнуто, њим се поју оне црквене песме, које су кратког текста, а радње, које се врше док се оне поју, дуге,[112] а делом и такове којима се жели увеличати свечаност богослужења.[113]

Свршиће се.

тропари, катавасије и блажени 8. гласа; 9 тонова: тропарска и самогласна 3. гласа, самогласна 5. и 8. гласа; 10 тонова блажени 1. гласа.

[112] Као: причасни стихови, херувимске песме, Свѧтъ, Ирмоси, Возбранной, Нынѣ силы, Вкусите, Господи помилуй, Тебѣ Господи, И молимтисѧ, Аминь и др.

[113] Као: Благослови душе, Сједални већих празника, Гласъ Господень, Христосъ воскресе, Воскресеніе и др.

Digitized by Google

УНУТРАШЊЕ МИСИЈОНАРСТВО.

У пређашњем чланку, који је обележен истим оваким натписом, приказали смо у главним цртама опћи значај „унутрашњега мисијонарства“, које има данас свој одређен правац и систем.

Величина успеха тога благотворнога рада и жеља да се такав рад одомаћи и примени на наше прилике, боље рећи неприлике, гони ме, да прикажем сада поједине делове рада, управо спољашњу страну унутрашњега мисијонарства.*

Када би се предузео у нас овакав рад, не би рацијонално било, да у њега одмах у почетку улажемо своју штету тражећи у разним покушајима свога скупоценог искуства, кад нам се пружа и даје бадава туђе искуство, па њим ваља да се послужимо, примењујући га само на наше прилике. Зато и овај свој посао предузимам по делу, колико је мени познато, једном од најбољих, а то је књига: »*Leitfaden der Inneren Mission*

---

* „*Хришћански Весник*“ доноси у 8. и 9. броју о. г. извештај о XIV. свештеничкој скупштини краљ. Србије, па на страни 330. има извештај о расправи предлога једнога свештеника „*о образовању фонда за слепе и кљасте*“. Ко прочита такав извештај како га је донео „Хришћански Весник“, где између осталога налазимо да је могао један свештеник говорити против истакнутога предлога и то овако: „најбоље је да оставимо слепце у стању, у коме су, пошто им и овако није лоше.“ Исти свештеник је против истакнутог предлога и зато „што би се усвајањем предлога ускратило српскоме народу то уживање да слуша гусле и српске народне песме од слепаца и што би се тиме одузела прилика народу, да чини добра и милостињу“! — ко прочита дакле такав извештај по којем се види, да се предлог тај није остварио, мора се ражалити да тако шта потиче из круга свештенства, а коме је иоле позната ревност свештенства неких хришћанских цркава, да и помоћу унутрашњег мисијонарства уносе у све слојеве друштва дух *хришћанске* љубави и милосрђа, мора жалити, што о томе није ни мало како изгледа обавештено свештенство краљ. Србије. Уреднику пак „Хришћанског Весника“ морамо уписати у грех, да и он као уредник тога листа не разликује хришћанску љубав од хуманости, него то идентификује кад упућује свештенике да буду сарадници само хуманих друштава, и када сам крсти истакнути предлог „хумана установа.“

Digitized by Google

zunächst für den Berufsunterricht in Diakonen — und Diakonissen — Anstalten von *D. Theodor Schäfer*, Pastor, Direktor der Diakonissen — Anstalt zu Altona. IV. Aufl. Hamburg 1903.

Ко хоће да утече са извесним успехом на друштво, да га поправља и препорађа, нека се у првом реду обраћа деци и од њих нека подиже честите чланове друштва, јер на њима свет остаје, зато ћу и ја пре свега отпочети:

О нези и васпитању деце.

1. Завод за одојчад сиротих и честитих родитеља.

Колико примера има да се и у најмањим селима нејака и несвесна деца занемарују! Кад настану послови, особито жетва, многе наше жене тутну у уста своје одојчади мака да их омами и тако умири, па или их предају на чување својој сусткињи или оставе да »пазе« на ту одојчад мала деца, која се обично с „ватром сиграју“ или најпосле забраве врата „па како Бог да“ и оду на посао за насушним хлебом. А у варошима где се горко зарађује кора хлеба, где нема добрих жена да својом сисом поред свога чеда надоји и детенце комшијско, или бар да на њега припазе материнском љубављу; колико тек тамо има занемарене одојчади, која плачем својим траже помоћи Божје и милосрђа добрих људи; тамо где је надница мала а посао силно тежак а мајке са тугом и *можда* уздањем у Бога остављају своја чеда у колевци на милост и немилост познаника или нешто старије деце од одојчади, па тако из дана у дан од недеље до недеље па кроз целу годину. На то су многе жене принуђене, (фабричке радилице, рибаље, послужавке, шваље и т. д.) јер им је зарада мужевљева за целу породицу мала, или муж од времена на време нема никакве зараде, па се мора тражити накнада, или је жена удовица са неколико сирочади те мора да се упути на посао изван куће.

Тамо, где се хришћанска љубав није збринула за оваку одојчад, још у најбољем случају матере предају их уз наплату дадиљама, да их оне чувају и негују. Али каква је то много пута нега — Бог зна!

Добри и мудри људи, који су уочили ову невољу

Digitized by Google

сиротиње, дођоше на мисао, да се оснивају заводи за одојчад сиротих родитеља.

Немци називају такав завод „Krippe“ = јасли по оним јаслима, где је Исус као детенце положен био у Витлејемском вертепу. Први такав завод основао је 1844. један варошки службеник *Марбо* у Паризу. Он је у својој служби имао прилике, да се упозна са стањем сиротиње, особито са негом мале деце и незгодама и невољама око тога. После овога почели се подизати брзо и на све стране оваки заводи. За седам година било је у Француској већ 400 оваких завода. Из Француске прихватили су брзо оваку установу прво римокатолици, па онда протестанти у Немаца.

Први немачки завод за одојчад сиротих родитеља по угледу на Марбовљев, био основан у Бечу; затим у Штутгарту, Канштату, Линдену, Хановеру, Алтони, Шверину и т. д.

Завод за одојчад, прима на чување и добру негу, децу, кад наврше четврту недељу живота, па до треће године, и то сваког тежатног дана од јутра до вечера. Завод такав мора имати све, што му је потребно; тако осим стана за дадиљу и одајâ за рад, мора имати најмање једну собу за децу у којој ће бити док су будна, и једну собу за спавање. У соби за спавање мора бити малих креветаца или колица (не колевке) а у соби где су будна деца, треба да има удешена ниска ограда за коју се деца могу ухватити, да се уче усправљати се стајати и ићи. Иначе у соби не сме бити ствари о које би се деца могла ударити. На играчке се мора пазити јако, да не нанесу деци вреда, не сме бити н. пр. играчака које пуштају боју, особито отровну, које се лако изломе, које су одвише мале, да би их деца могла турати у уши, у нос или их прогутати.

У завод се могу по уредби примати само деца брачних родитеља и деца крштена. Осим тога мора свако дете потпуно здраво бити, о чему мора издати сведоџбу лекар (обично за то одређен лекар). Већином се тражи и нека незнатна наплата. Децу изјутра у завод доносе њихови родитељи или сродници а у вече тако исто их односе.

У заводу носе сва деца посебно одело ради чистоте

Digitized by Google

а и ради тога, што се изјутра и увече при пресвлачењу даје прилика, да се деца добро окупају и да се прегледе, има ли које од њих какве знаке болести, које, (скрлетина, оспице, озледе и т. д.). Оно одело, у којем се деца од куће донесу, оставља се на одређено место и то свакога детета посебно, свакако на свежем ваздуху.

Болесна деца, особито која болују од обичних дечјих болести (скрлетине, оспица, богињица, хрипавца) без сваког обзира одлучују се од завода па се предају или у какву дечју болницу, ако је има, или родитељима. То се мора чинити ради здраве деце.

У случају какве епидемије, завод се затвара за неколико недеља.

Преко дана чува и негује децу каква честита и вешта, искусна жена по правилима завода и по упутству лекара. Ту се разуме храна која деци треба, одело, свеж зрак, чистота и потребно спавање.

Васпитање те мале деце иде за тим, да их привикава на све што је добро, на послушност. да их упути у радосну забаву (сиграње), да се уче говорити и ићи. Прва молитва »Бого помози нам свима» већ се учи у томе добу.

Рад овога завода даје прилике, да се и матере уче, како ће на дому поступати са децом. Често се јављају примери, да матере не знају за најглавнија правила по којима треба неговати децу, јер или дају деци пре времена јаку и тврду храну или нездраву (хлебац, колаче, ракију и т. д.) или одевају децу одвише топло или одвише лако, или не дају деци свежега ваздуха или не поје децу и т. д. Све ово даје се овде поправљати науком и примером.

Са оваким заводом упоредо иду и неке тешкоће и опасности. У тешкоће не урачунавају се они напори, који се траже од дадиље око неге и васпитања многе мале деце, него се овде мисле оне тешкоће, које падају на само уређење овакога завода.

Број деце која се доносе у завод врло је неодређен. Само оне матере, које имају у фабрикама посла или иначе ако имају посла изван своје куће, доносе и могу доносити своју децу у завод. Више је матера, које само у одређене или неодређене дане у недељи

Digitized by Google

или само у извесно доба године налазе посла изван куће. Таковим матерама завод не прима децу у оне дане када нису послом изван куће заузете. Отуда настаје, да се једнога, дана у завод донесе много деце а другога мало, што јако смета кућевном реду и раду.

Тако исто много тешкоћа задају оваком заводу и епидемичне болести. Бива, да неко дете задобије неку болест и носи је у себи данима, па пре окужи другу децу, него што се она опази. Но чим се опази или настане само сумња о болести којега детета, одмах се забрањује матери то дете у завод доносити ма како молила за то, као што то обично бива. Често је тешко одбити сироту матер, која баш у то доба има зараде али ради здраве деце се не може њена жеља испунити. Према уредби, се могу у завод примати само деца здрава, од брачних и честитих родитеља т. ј. хришћанска деца ако су им матере ради издржавања породице принуђене на рад изван куће. Није тешко сазнати оно што може доказати парохијско звање т. ј. да су деца од брачних родитеља и што може лекар доказати т. ј. да су здрава, али је врло тешко сазнати породичне прилике: да ли су родитељи честити? да ли мора мати ићи на рад, ради одржавања породице? да ли она заиста иде на такав рад? и т. д. Те прилике такође отештавају овакав завод. Када се не би обратила за све ово особито строга пажња, онда би овај завод отворио своја врата широм, варалицама и неваљалим породицама. Треба још знати, да се овакав завод, као установа приватног милосрђа, има борити далеко више са финансијалним тешкоћама, него други заводи, ако нису под заштитом општинства, или ако га не помажу и не одржавају каква нарочита благодјејања, јер од матера се може тражити само незнатна наплата а потребе су завода велике Свако дете умножава дефицит.

Овака установа, као што је завод за одојчад и малу децу сиротих родитеља, ако је усамљена т. ј. ако нема поред себе и других помоћних завода, мора осећати баш у томе највеће тешкоће, од којих неке, јелва да ће поднети.

Зато оваки заводи треба да су саставни делови целине, на којој и за коју ради унутрашње мисијонарство.

Digitized by Google

Упознавање породичних прилика биће знатно олакшано, ако је организовано друштво, које узима у своје руке овакав рад. За децу која оболе, треба да има установљена дечја болница, у којој ће наћи уточишта и деца, која болују од заразних болести.

А кад описујем овако прекрасну хришћанску установу, која је за нас Србе страна и кад они, где је та установа већ увелико одомаћена, скоро највећу пажњу обраћају на то, коме ће се та установа поверити да у њој ради и радом сврху те установе постизава, они који имају за тај посао спремне радне снаге, зар да не нађем баш овде највећу тешкоћу, с којом би се морала борити овака установа када би се и у нас тек остварила? Зашто? Где је нама спремна снага? ми је немамо, јер немамо оне институције, коју други народи имају а коју кад и на најозбиљнијем месту нашем споменеш изазива од стране неких најружнију осуду и подсмех, који ти хоће да каже, то је код нас немогуће!*

---

* На прошлом нашем црквено народном сабору била је реч и о женским манастирима, тек онако узгред. Тај само спомен те институције, изазвао је од стране оних, који ту институцију и не познају са праве стране или не ће да знају за њу, подсмех и осуду и дала је хране личној пакости, да се више пута не само њоме наслади, него и јако спотакне. Ако има неко шта да приговори са разлогом а у доброј намери против неуредности појединих чланова неке корисне установе, нека му је просто и благословено, али због овога или онога, окомити се на установу саму, ружно је и штетно је па за родољубе је то знак и неродољубља. Са онаком претпоставком, какову су имали они, који су a priori осудили женске манастире, који су битисали већ код нас и који би евентуално тек заменили неке манастире, који су већ ту, значи бацити се блатом на светло лице многих и многих честитих и невиних женскиња. Зар се тако брани част женских, зар збиља учешће извесног броја женскиња у потписивању, рецимо какве год молбе или обране заслужује више поштовања, него када би се само оне часне женске, које се не удају или се не могу удати, па немају за кога да живе, жртвовале за опће добро? Размислите ви, господо, што сте се тако непромишљено изразили, има ли можда и од вас који год сестру или сродницу, која би под заштитом црквенога крова рађе послужила опћем добру, кад већ нема свога, и под њим се заложила за срећу и напредак свога народа! Међу вама је било и лекара, који су без сумње имали прилике сазнати ревност и пожртвовање римокатоличких калуђерица, које живе да својим неуморним радом и бдењем олакшају болове и продуже живот тешком бо-

Digitized by Google

Дакле и ово је важан моменат, који треба добро у виду имати ако се мисли овакав завод оснивати.

За ону децу, која потичу из незаконитога брака за сирочад, и за напуштену децу која требају дневне и ноћне неге треба да постоје други заводи који обично стоје под заштитом и утецајем полицијске власти (код Немаца се зову таки заводи „Kostkinderverein. Kostkinderanstalt“ и обично у њему врше душности ђаконисе.)

Овде још треба да споменемо, да ваља разликовати овај завод о којем смо до сада говорили од находишта т. ј. завода за одојчад која су напуштена, остављена на сокаку од своје рођене мајке. Протестанти су јако противни у опће находиштима и у њих једва да ће се наћи такав завод, док на другим странама их мма. Они налазе разлога томе у умножавању броја такове несрећне деце. Кажу, да находишта изазивају грозне последице, тако, осим напуштања деце стварају се на рачун такога завода лакоумно бракови, умножава се број незаконите деце и т. д.

Завод за одојчад честитих и сиротих родитеља постизава своју сврху ако се здраво дете развије у првим данима свога живота (до треће године) толико, да зна ићи и говорити. То је главни задатак, а ако се узме још, да овакав завод може утецати у хришћанском правцу на родитеље, ко би могао порећи важност овакога завода.

Ив. Маширевић.

леснику. Ако бисте боље и искреније промислили о овоме као и о потреби спремних женских снага за завод, који овде описујем, не бисте се могли ви тако недостојно бацити на све женскиње, за које у извесним приликама и живот дајете и одузимате.

Digitized by Google

НАЦРТИ ЗА ПРОПОВЕДИ.

(ДРУГИ НИЗ.)

—o—

СВ. НИКОЛА

(6. дец.)

Текст. Наемникъ, иже нѣсть пастирь, емѹже не сѹть овцы своѧ, видитъ волка грѧдѹща, и ѡставлѧетъ овцы, и бѣгаетъ: и волкъ расхититъ ихъ и распѹдитъ овцы (Јов. 10. 12). —

Тема. *Вуци и најамници опасни за стадо Христово.*

1. Опасни вуци су:

а. Они који својим писањем нападају православну веру. Људи који су отпали од Бога и цркве исмевају богослужење које свештеник свршава, постове, исповест, црквене обреде и обичаје и т. д. Они својим радом убијају веру код читалаца; а кад вера пада, то нестаје и свако право добро. Може ли дрво живети, кад му корен црви подгризу? — Не читајте така дела не слушајте таке речи: Оне долазе од најграбљивијих и најопаснијих вукова!

б.) Они који саблажњавају на грех. Грехован човек не може поднети кад је ко добар, већ ради да сваки буде невољао, саблажњава, наводи све на зло. Често не могу да створе грех сами већ саблажњују на зло и друге. Често им требају ортаци, помоћници, јатаци, те их траже. — Завађачи пре свега нападају на веру и веле: „Ово ил оно баш није грех“. — Откуд да добре девојке постану невољале. Откуд да учтив и послушан слуга постане насртљив и безобразан? Састајали су се са саблажњачима, завађачима!

в.) Они који задржавају од добра. Људи постају невољали не само кад их наводе други на зло, већ и кад се устежу од добра. Жена и кћи иду на исповест: човек и отац се томе противе. Младић тежи из друштва у цркву: другови га задржавају. Неко хоће неком да учини добро: ал се нађу који му допаптавају, да је онај коме он хоће добро да учини сумњив, невољао и т. д.

2. Опасни најамници су:

Digitized by Google

а.) Родитељи и васпитачи. Где они тачно врше своје обвезе и пазе, вук не може продрети у мало стадо. Којекакве књиге се не трпе у кући нити се дају деци. Деца се не пуштају у рђава друштва. Неваљале слуге се отпуштају. Ах колико пута бива обратно! Деца расту као дивљач, без надзора, без васпитања, или, што је још горе, сами родитељи или васпитачи уче их којечему.

б.) Домаћини и господари. У наше време се често чује: „Домаћин нек плати слузи што му иде по погодби, и нема више никакве обвезе ни дужности према млађима“. То је додуше згодно, ал се не извињује пред очима Божјим. Господари имају обвезе као и родитељи, и од њих ће се искати једном рачун о душама њима подчињеним.

в.) Свакојаки службеници, који скидају с подчињених само вуну, а не врше своје дужности као што треба ни по савести, већ криве праве, а подупиру криве.

Закључак. Као што се овца не може сложити с вуком, тако и хришћани морају избегавати све оне који се размећу над вером, наводе на грех; а родитељи господари и сви службеници нека се чувају поступака и рада због којих би се могли испоредити с несавесним најамницима.

НЕДЕЉА ПРАОТАЦА.

Текст: Село кѹпихъ и имамъ нѹждѹ изыти видити ѥ̃ (Лук. **14.** 18.). — Три човека, који разним изговорима извињују да не могу доћи на богату вечеру, рђаво су учинили. Они су ишли за земаљским добром. Међутим им се нудила небесна добра. Стога ћемо и говорити:

Тема. *О разлици међу земаљским или временим и вечним или духовним добрима.*

1. Погледом на њихову суштину и особине. — Земаљска добра нису за све добра ни корисна. По који сиромах се обогати, незнатан се прочује — и то им би на пропаст. Богаство је већ многе упропастило. Спољашњи сјај и уживање многима су штету нанели.

Digitized by Google

— Ал духовна добра: истина, благодат и т. д. добри су и корисни за свакога.

2. Погледом на вредност њихову. — Лепоте, благостања, здравља и части многи луди никад не достигну. Многи болесник богује непрестано; многи сиромах сиротује до смрти. — Ал више добра, врлине, удела у небесном царству могу стећи сви. Небо није ни за ког затворено, само ако хоће у њ' да уђе.

3. Погледом на трајност. — Земаљска добра трају тек неко време. Докле траје нпр. богаство, здравље, почаст? — Што је Господ рекао о богаству: Не скрывайте себѣ сокровищъ на земли, идѣже червь и тлѧ тлитъ, То се тиче и осталих земаљских добара. — Но духовна добра трају вечно.

Закључак. Тежимо пре свега за оним што можемо постићи — за небесним добрима; а манимо се онога што је нестално и до чега доћи не можемо.

НЕДЕЉА ОТАЦА.

(пред Божићем.)

Текст. Книга родства Іисѹса Хрїста, сына Давидова, сына Авраамлѧ (Мат. **1**. 1.).

Тема. *Важност знања родословља Исуса Христа.*

1. Родословље Исуса Христа није нам дано ради тога да се о њему препиремо ни да о њему расправљамо, већ да њиме веру своју умножимо, унапредимо и ојачамо. Св. писмом треба да се тако користимо, да нам од њега наше срце постане књигом исписаном Духом Божјим (2. Кор. **3**. 3.).

2. Исус Христос је обећано семе Аврама и сина Давидова (Быт. **3**. 15.; **12**. 3 ; **22**. 18.). Он по плоти потиче од отаца наших (Рим. **9**. 5.). Он је наш брат (Јевр. **2**. 14.), Његовим се родословљем наша лоза узвишава од земље на небо (Быт. **28**. 12.). Заиста је за људски род велика част и величина видети да царује на небесима онај који прїискреннѣ прїобщисѧ нашей плоти и крови (Јеф. **5**. 30.)

3. Бог и сада чува понека покољења и царска племена, или због побожних им предака, или ради оних

Digitized by Google

праведника, који ће од њих произићи. Стога живимо тако да Бог благослови и наше потомство (ѓ. Цар. II. 12. 13.).

Закључак. Желиш ли, да се удостојиш бити примљен у духовно родословље светих људи, и, као наследник, сести с Аврамом у царству небесном (Мт. 8. 11.): Подражавај Давиду у покајању, Авраму у вери и послушности Богу (Гал. 3. 9.; Јов. 8. 39.; Јевр. 3. 7.).

БОЖИЋ.

(25. дец.)

Текст. Іисꙋсꙋ рождшꙋсѧ . . . се волсви ѿ востѡкꙋ пріидоша во Іерꙋсалїмъ глаголюще: гдѣ есть рождейсѧ царь їꙋдейсїй, видѣхомъ бо звѣздꙋ егѡ на востоцѣ. (Мат. 2. 1., 2.).

Тема. *Први сведоци Христова рођења.*

1. Први сведоци овога догађаја били су источни мудраци.

а.) Ко су ти мудраци?

б.) Од куда су?

в.) Какви су?

2. Они посведочише појаву Исуса Христа у телу:

а.) јавивши о њему власти.

б.) давши разлог о ономе што су говорили.

3. Њихово сведочење има сва обележја доставерности јер:

а.) Сам Бог им је објавио звездом време рођења Спаситељева.

б.) Њихова тврђења посведочена су предсказањима пророчким.

в.) На свом путу бијаху упућени промислом Божјим и

г.) Њихову сведоџбу потврђује сва потоња историја.

Закључак. Хвала промислу Оца за послање Сина.

НЕДЕЉА БОГООТАЦА

(прва по Божићу).

Текст. Онъ же воставъ, поѧтъ отроча и матерь егѡ нощїю, и ѿиде во Єгипетъ (Мт. 2. 14).

Digitized by Google

Тема. *Покорност Божјим наређењима.*

1. Божјим се наређењима треба покорити без одлагања и вољно. Све бриге спојене с извршењем Божјих наређења ваља препоручити Богу (ā. Петр. **5**. 7.) и за дело с поуздањем прионути.

2. Који љубе Христа и броје се у Његово разумно стадо, треба да сносе и поруге и невоље и гоњења (Дела **14**. 22.; ē. Тим. **3**. 12). Но нек се радује који је гоњен због правде и који страда са Христом!

Закључак. Извршујмо налоге Божје без противљења, на то и на препоне наилазило.

Digitized by Google

ПРОПОВЕД НА БОЖИЋ

св. о. н. Григорија Богослова.

Христос се рађа: славите! Христос долази с неба; излазите му на сусрет! Христос је на земљи; поносите се! Воспойте Господеви вся земля (Пс. 95, 1.)! Кликнимо за то сви скупа: да возвеселятся небеса, и радуется земля (11.) ради Небеснога, а за тим земаљскога! Христос је примио на себе тело; са страхом и радошћу веселите се, — са страхом због греха, а с радошћу ради наде. Христоз је од Девојке; чувајте девојаштво жене, да би постале матерама Христовим! Ко се не клања Ономе, који је од почетка? ко не прославља последњега? Опет се губи тама, а показује светлост; опет је Египат кажњен тамом, а Израиљ обасјан светлошћу. Людіе, сѣдящіи во тмѣ невѣдѣніи, да видятъ велій свѣтъ вѣдѣніи (Мат. 5, 16.) Древняя мимоидоша, се быша вся нова (2. Кор. 5, 17.). Писмо уступа, дух превлађује; лаж се губи, а њезино место заузима чиста истина. Додази Мелхиседек; рођен без матере, рађа се без оца, — први пут без матере, а за тим без оца. Нарушавају се закони природе; горњи свет мора се нанапунити. Христос заповеда, не ћемо се противити. Вси языцы восплещите руками (Пс. 16, 2.); яко отроча родися нам, Сынъ, и дадеся нам, егоже начальство на рамѣ его, јер се узноси са крстом, нарицается имя Его: велика совѣта — савета Очева — Аггелъ (Ис. 9, 6.). А Јован вели: уготовайте путь Господень (Мат. 3, 3.)! А ја јављам моћ дана. Онај, који беше без икаквог тела, прима на себе тело. „Слово“ постаје материјом, Онај, који беше невидљив сада постаје видљивим, Нетакнути — дотиче се, безлѣтній отпочиње. Син Божји постаје сином човечјим; Іисусъ Христосъ вчера и днесь, тойже и во вѣки (Јевр. 13, 8.).

Нека се Јудеји саблажњавају, а Јелини смеју, јеретици ће језик затупити! Онда ће они поверовати, када Га виде, да иде на небо; а ако и не тада, а оно зацело када Га виде, где долази с неба, те седне да суди. Али ово ће бити после; а сада је празник Богојављења или „Рождества“. јер и овако и онако назива се тај дан, и два имена дају се једној слави; с тога, што се је Бог рође-

Digitized by Google

њем човеку јавио. Он — Бог, као „Свѣтій“ и „Присносвѣтій“ од „Присносущагѡ“, више је од узрока и речи (с тога, што нема речи, која би била виша од „*Слова*“); и Он се јавља нас ради, родивши се, да би Онај, који је даровао биће, даровао и благостање, или боље да рекнем, да би нас изнова вратио у „оно“ кроз вапуђење. А од јављења је назив Богојављења, а од рођења — „Рождества“. Такова је наша слава; а ово што сада светкујемо, јесте долазак Бога к људима, да се преселимо или (боље рећи) повратимо Богу, те збацивши са себе старога човека, обучемо се у новога (Јефес. 4, 22, 23.), и као што смо у Адаму умрли, тако ће живети у Христу они (I. Кор. 15, 22.), који се са Христом рађају, распињу, погребавају и устају. Јер ми је безуветно потребно претрпети ове спасоносне промене, да као што је из пријатнога изашло жалосно тако и из жалоснога изнова изникне пријатно. Јер где се умножи грех, настаје благодат (Римљ. 5, 20). те ако је осуди кушање било узрок; то није ли нас тим више оправдало Христово страдање?

И тако ћемо светковати не велељепно, већ божанствено, не бурно, већ тихо, не наш празник, већ празник Онога, који је нашим постао, боље рећи, празник нашега Господа, не празник немоћи, већ празник исцељења, не празник стварања, већ празник обновљења. А како ћемо ово испунити? Не ћемо украшавати предворје дома, и китити улице, ситити погледе, оглушавати слух свирком, мазити осећај, кварити укус и т. д., јер су све то кратки путеви пороку и врата ка греху. Не ћемо се сравнити са женама, нити са меким и шареним оделом, чија је сва лепота некорисна, нити игром камења, ни блеском злата, нити вештачком полепшавањем, које доводи у сумњу природну лепоту, а пронађено је само на поругу образа Божјега, не ћемо се одавати оговарању и пијанству, с којима су, као што је познато, у свези блуд и срамна дела (Римљ. 13, 13.); јер од злих учитеља и обука је зла, или боље, од рђавог семена и њиве су рђаве. Не ћемо покривати дрвеним гранчицама висока седишта, спремајући раскошне трапезе ради угађања трбуху; не ћемо много цепити мирис вина, кухињских припрема и скупоценост боја. Нека нас не дарива ни земља ни море „путним блатом“ — тако сам научио ја, да величам предмете раскоши! Не ћемо се-

Digitized by Google

старати да надјачамо један другога у неуздржљивости (а све оно, што је сувишно и непотребно, по моме је мишљењу — неуздржљивост), нарочито, када други, који су створени из истога састава као и ми, гладују и трпе оскудицу. Напротив оставићемо све ово незнабошцима, незнабожачкој раскошности и незнабожачким славама. Њихови се богови наслађују дебљином, па према томе и они служе божанству — угађањем трбуху. Али ако је нама, који се клањамо „*Слову*“, потребно, да се наслађујемо чим; то се наслађујмо речима и законом Божјим, те причањем, како о другом, тако и о узроцима данашње славе, да наша наслада буде властита, а не туђа Ономе, који нас је створио.

Или, ако је по вољи, ја, који сам сада приређивао гозбу, вама — добрим случесницима гозбе говорићу колико будем могао опширније и убедљивије о томе, да знате, како може дошљак угостити староседеоце, сељак — грађане, онај, који није познат са раскошношћу — раскошне, сиромах и бескућник — богате? А почећу с овим: онај, који жели, да се наслађује оним, што ћу да говорим, нека очисти и ум, и слух, и срце; с тога, што ћу ја говорити о Богу и Божјој речи, нска очисте то, да могу правилно схватити, те да се од сада не наслађују ма чим штетним. Говор пак мој биће и врло опширан и врло кратак, тако да нити ће оскудицом растужити, нити опширношћу садити.

Бог је свагда био и биће, или боље да се изразим, свагда јесте; јер речи: био је и биће, означавају дељење нашега времена и својствене су бићу прелазном: а „Сѹщій“ — је свагда. А овим именом назива Он Сам Себе, говорећи с Мојсијем на гори; с тога, што усредсређава у Себи Самом све биће, које нити има почетка нити свршетка. Као неко море живота (сушности), које је неограничено и бесконачно, а простире се ван границâ сваке представе о времену и природи, Он се може једино умом (и то врло нејасно и нетачво, не на основу расматрања оног, што је у Њему Самом, већ на расматрању онога, што је око Њега) и то само донекле у неком облику схватити, који пре умакне, но што је уловљен, и нестане га пре, но што се може умом представити, а у нама, као што хитра муња у часу нам осветли поглед, тако и оно озарава срце наше, ако је пре тога очишћено. А ово је, као што ми

Digitized by Google

се чини тога ради, да би смо се к оном, што је постижно приближили (јер је потпуно непостижно — безнадежно и неприступачно), а оном, што је непостижно дивили се, те тим јаче пробудили жеље, а жељама се очистили, кроз очишћење уподобили се Богу; а када овакови постанемо (усудиће се реч да изрекне нешто смело) — говорићемо са Богом, као са ближњима, који ће ступити у јединство с Богом и познаваће Га можда толико, као што Он њих познаје (I. Кор. 13, 12.).

И тако је Божанство неограничено и непостижно. У њему је савршено постижно само ово једно — његова неограниченост; премда неки тврде, да биће може бити само или потпуно постижио или потпуно непостижно. Али, потражимо, шта саставља битност простог бића; јер простота његова не саставља још његово биће, исто тако, као што ни код сложених суштастава не саставља биће само једина сложеност. Када разум, расматрајући неограничено у два односаја — у односају према почетку и у односају према свршетку (јер неограничено шири се иза почетка и свршетка, а није само међу њима), баци поглед свој на горњу бездан и не нађе где ће се задржати и где ће поставити границу својим преставама о Богу, тада се неограничено и недостижно назива „безпочетним"; а када управимо поглед у даљни бездан, те испитујемо, као и пре, тада Га називамо бесмртним и непропадљивим, када пак доведемо у свезу и једно и друго, тада Га називамо вечним; јер вечност није ни време, нити део времена; с тога што се она не да измерити. Али, што је за нас време, које се мери ходом сунца, то је за вечне вечност, нешто, што је у свези са вечним суштаствима, те као неко временито кретање и растојање.

А с овим нека се ограничи наше размишљање о Богу, с тога, што немамо времена, да опширније о том говоримо, јер предмет мога говора није богословље, већ Божја економија. А када именујем Бога, разумевам Оца и Сина и Светога Духа, не ширећи Божанство даље од овога броја лица, да не би тиме увели множину богова, а тако исто, и не ограничавајући Га мањим бројем, да нас не би осуђивали због оскудности Божанства, када би пали у Јудејство штитећи „једноначелство", или у незнабоштво штитећи „многоначелство". У оба случаја зло је подједнако,

Digitized by Google

и ако с разних узрока. Такова је Светиња над светињама, која је сакривена и од самих серафима, а прослављена трима Светињама, које спадају у једно Господство и Божанство, о чему је други неко, пре нас, дивно и врло високо размишљао.

Али пошто за Благост не беше доста, да се забавља само расматрањем саме Себе, већ јој требало, да се благо разлије, те иде даље и даље, да би број облагодаћених што већи био (а то је баш својство највише Благости), то је Бог прво измислио анђеоске и небеске силе. И мисао постала је делом, које је испуњено Сином, а извршено Духом. Тако су створене друге светлости, слуге првој Светлости, разумевајући под њима или разумне духове, или нематеријалан огањ или друго какво биће, које је најближе наведенима. Хтео бих да кажем, да су они на зло непокретни и крећу се само к добру, као они, који су око Бога, те непосредно од Бога обасјавани (јер земаљско користује се другим „озарењем"); али да их називам и признајем не непокретнима, већ само: тешко покретнима на зло, упућују ме чињенице, јер су неки од њих отпали од Бога, те удаљавањем својим од добра, посташе узрочницима зла, па и нас у њега гледе да увуку. Тако и са тих узрока створио је Бог духовни свет, према моме мишљењу, у колико ја могох о томе размишљати, те малим умом обухватити велико. А пошто први створови беху Њему по вољи; измишља он и други свет — материјални и видљиви; а то је дивно уређени састав неба, земље и онога, што је међу њима, који задивљава дивним својствима сваке ствари, а још више је достојан дивљења због хармоније целине, у којој једно с другим и све са свачим стоји у дивном одношају, служећи пуноћи једнога света. А овим је Бог показао, да је Он моћан да створи не само Себи сходно, већ и сасвим страно биће. А Божанству су сродне природе духовне и оне, које се само умом дају постићи, а сасвим туђи су створови, које се дају осетити, а од ових последњих најдаље стоје од Божанског бића створови посве без духа и непокретни.

Али шта нам је стало до тога? — рећи ће, можда, какав год претерани љубитељ празника. Држи се онога за чим си пошао — размишљај о оном, што се односи на празник, те ради чега смо се и ми овде скупили. Тако

Digitized by Google

ћу и радити, ма да сам почео мало издаље, на што сам био принуђен усрђем и речју.

И тако ум и осећај, тако различни међу собом, ступише у своје границе и изразише сами собом величанство стваралачког „*Слова*“, као тихи чувари и први проповедници „велељепија“. — Али још не беше ум и осећај смешан, не беху доведене у свезу противности — не беше оног покушаја на више Премудрости, њезине издашности при образовању бића; и још не беше показано све богатство Благости. Хотећи и то показати Уметник „*Слово*“ начини живо сиштаство, у ком је сједињено и једно и друго т. ј. невидљива и видљива природа; начини, велим, човека, из створене већ материје узевши тело, а из Себе удунувши живот (што је у речи Божјој познато под именом разумне душе и образа Божјег), начини као неки други свет — у малом велики; поставља на земљи другога анђела, поклоника, који је састављен из разних природа, посматрача видљиве твари, тајника твари, која се само умом схватити може, цара нам оним, што је на земљи, потчињеног царству горњем, земаљском, временог и вечног, видљивог и невидљивог, анђела, који заузима средину међу величанством и нискошћу, а тај исти је и дух и тело — дух ради благодати, а тело ради узношења, дух, да хвали и слави „Добротвора“, тело, да пати и патећи сећа се и поучава, колико је он надарен величанством; ствара живо биће, које се овде припрема, а за тим сели у други свет, и (што је крај тајни) непрестаном тежњом к Богу достиже обожење. Јер овде умерена светлост истине служи мени за то, да бих могао видети и подносити светлост Божју, достојну Онога, који свезује и раздрешује, па опет скупи на најбољи начин.

Овога човека, надаривши слободом, да добро исто тако припадне ономе, који га избира, као и ономе, који га је дао, Бог је поставио у рај (ма шта означавао тај рај) за обрађивача бесмртног растиња — можда божанских мисли, како једноставних, тако и савршенијих; поставио га је голог по једноставности и неизвештачености живота, без икаквог покрова и ограђења; јер је такав требао да буде први човек. Даје му и закон ради вежбања у слободи. А закон је била заповед: каковим растињем може се користити, а каквог се несме дотецати. Забрањено је било

Digitized by Google

дрво познања, и насађено у почетку без зле намере, а забрањено не по зависти (да не отворе при овом уста „богоборци“ и да не подражавају змији!); напротив оно је било добро за оне, који би их благовремено употребили (с тога, што је дрво ово, по моме мишљењу, било огледало, којем су без икакове опасности могли приступити само они, који су добро окушани), али није добро за још једноставне и неумерене у својим жељама; слично као што и јака храна шкоди слабима и онима, који требају млека.

А када је завишћу ђавољом и превараом жене, којој се она сама, као слабија подвргла, и коју је она, као вештија у убеђивању извела (о слабости моја! јер слабост прародитеља је и моја властита), човек је заборавио дану му заповест, и побеђен горким кушањем: постао је ради греха изгнаник, који је у исто време удаљен и од дрвета живота, и из раја, и од Бога; облачи се у кожње одело (можда у грубље и смртно тело), на први мах упознаје свој стид, и сакрива се од Бога. У осталом и овде се налази нешто, наиме смрт, — која пресеца грех, да не би зло постало бесмртно. На тај начин и сама казна постаје човекољубивом. Јер тако, у што сам ја уверен, казни Бог.

Али да би се човек уклонио од разних грехова, он је и пређе опомињан на разне начине: речју, законом, пророцима, доброчинствима, претњама, казнама, ватром, ратовима, победама, знацима небесним, знацима у ваздуху, на земљи, на мору, неочекиваним превратима у судбини људи, градова, народа (све је ово имало циљ, да заглади повреду); напослетку постало је нај јаче лекарство због најгорих болести: човекоубијства, прељубе, нарушавања клетве, неверства, и оног последњег и првог од свих зала — идолослужења створу место творцу. Пошто је све ово требало нај јаче помоћи; то се је она и дала. А дата нам је овако: само Божје „*Слово*“, превечно, невидљиво, непостижно, не телесно, почетак од почетка, светлост од светлости, извор живота и бесмртности, снимак највише лепоте, печат, који се не да сломити, слика, која се не мења, одређење и реч Оца, долази к Своме лику, носи тело ради тела, спаја се са разумном душом ради моје душе, чистећи слично-сличним, постаје човеком по свему, осим греха. Премда је у утроби носила Дева, којој душа и тело беху прво очишћени Духом; ипак онај, који се

Digitized by Google

тако родио јесте Бог и са примљеним од Њега (човечјом природом) — једним од двају противних — телом и духом, од којих је један обоготворио, а друго — обоготворено.

А ново мешање! О чудно растворење! Онај, који јесте отпочиње биће; несаздани сазидава се; неогрлила разумна душа, која посредује међу Божанством и грубим телом; Богати постаје сиромахом — да се ја обогатим Његовим Божанством; испуњени празни се — празни се не на дуго у слави Својој, да и ја постанем учесником пуноће Његове. Какво богатство доброте! Зашто је то тајна за мене? Ја сам добио образ Божји, и нисам га сачувао; Он узима моје тело, да и образ спасе, и тело обесмрти. Он ступа с нама у друго опћење, које је много дивније од првога, јер нам је тада даровао боље, а сада прима горе; али је ово лепше од првога, и више за оне, који имају разум!

Шта ће нам рећи на ово клеветници, који Божанство рђаво цене, који поричу „славе достојног", који су обузети тамом и при самој Светлости, незналице при самој Мудрости, они, за које је Христос узалуд умро, неблагодарни створови, створења лукавога? Да ли ти ово стављаш у дуг Богу — Његова доброчинства? Зар је он зато мали, што је због тебе умирио Себе? што је заблуделој овци пришао Пастырь добрый, полагающій душѣ свою за овцы (Јован. 10, 11.); дошао на оне горе и хумове на којима си ти приносио жртве, и што је нашао заблуделога, и нађенога узео на она иста рамена (Лук. 15, 4. 5), на којима је понео крсно дрво, и опет га привео горњем животу, и прибројио га онима, који су остали у свом чину? што је упалио свећу — тело Своје, и почистио дворницу — чистећи свет од греха, и тражио „драхму — Царски лик, забачен страстима; а по наласку „драхме" сазива Силе, које су остале у Његовој љубави, те чини учесницима радости оне, које је учинио тајницима Своје икономије (Лук. 15, 8. 9.)? што нај јаснија Светлост долази за светњаком, *Слово* — за гласом, женихъ за оним, који невесту води, који спрема Господу люди избранны (Тит. 2, 14.), и који за Духа напред очишћава водом? Зар ово стављаш у дуг Богу? Зар зато посматраш Њега нижим, што се опасује врпцом (Јован. 13, 4. 5.) и пере ноге ученицима, и показује прави пут узвишењу — смиреност? Зашто не држиш за узрок тога,

Digitized by Google

што Он једе с цариницима и кад цариника, што међ ученицима има царинике, жељу, да и сам задобије штогод? А шта да добије? Спасење грешника. Зар ће ко окривити лечника за то, што се нагиба над ране и трпи смрад, само да оздрави болесник? Зар ће ко окривити онога, који је из случешћа пришао јами, да, по закону (Изл. 23, 2. Лук. 14, 5.), спасе марвинче, што је упало у њу?

Истина је, да је Он био послан, али као човек (с тога, што су Њему две природе; тако се он жалостио, гладнио и жеднео, борио се, и плакао — по закону телесне природе); а ако је послан и као Бог, шта може из тога излазити? Под посланством рамевај наклоност Оца, коме Он односи дела Своја, да се удостоји „бескрајног“ почетка, и покаже се као привржeник, а не противник Бога. О Њему се говори, да је предан (Рим. 4, 25.); али је такођер написано, да је и Сам Себе предао (Јеф. 5, 2. 25.). Говори се, да га је Отац васкрсао и узнео (Дела апост. 3, 15. Д. ап. 1, 11.); али је тако исто написано, да је Он Сам Себе васкрсао и уздигао се опет на небо (I. Сол. 1, 14. Јеф. 4, 10.), — прво по благовољењу, друго по власти. Али ти износиш оно, што понижава, а прелазиш муком оно, што уздиже. Тврдиш, да је Он страдао, а не додајеш, да је страдао драговољно. Колико и сада *Слово* трпи! Једни Га штују као Бога, и сливају; други Га бешчасте као тело, и одељују. А на које се више гневи Он, или, боље рећи, којим ће опростити грехе? Да ли онима, који сливају, или онима, који га рђаво деле? И Јудејци су се тако саблажњавали. Не ћеш ли Га назвати и Самарјанином? О томе, што је даље, ћутаћу. Ти неверујеш у Божанство Његово? Али у Њега су и зли дуси веровали, о ти, који си невернији од злих духова и глупљи од Јудеја! Једни су признавали, да назив „Син“ означава једнакост, други су у прогањаном познавали Бога, јер их је у том убеђивало оно, што је Он претрпео. А ти нити примаш једнакости, нити исповедаш Божанство у Њему. Боље би било да се обрнеш и побесниш (рећиће нешто смешно), неголи, што необрезан и у здравом стању имаш рђаве и безбожне мисли.

За тим ћеш брзо увидети Исуса, који се очишћава у Јордану — моје очишћење, или, боље рећи, где овим очишћењем чини воде чистима; јер Он Сам вземлай грѣхъ

Digitized by Google

міра (Јован. 1, 29.) не требаше очишћења; видећеш и расклопљено небо (Мар. I, 10.); видећеш, како Исус прима и сведочанство од Њему сродногa Духа, и бива кушан, и побеђује, бива окружен анђелима који Му служе, и исцѣлѧетъ всѧкъ недѹгъ и всѧкѹ їазю (Мат. 4, 23.), оживљава мртве (о кад би оживео и тебе — који си умро у неверју!) и изгања зле духове, или Сам, или преко Својих ученика, и с мало хлеба сити тисуће, и иде по мору, и предаје се, и распиње се, а заједно распиње мој грех, доводи се као јагње, а доводи као свештеник, као човек се погребава, а устаје као Бог, и за тим узлази на небо, и доћи ће у слави Својој. Колико ли слава пружа свака тајна Христова! А између свију њих једно је главно — моје савршенство, обновљење и повратак првоме Адаму.

А сада поштуј ношење у утроби, и играј, ако не као као Јован у утроби, то као Давид код пренашања ковчега, уважавај сведоџбу, по којој си и ти уписан на небесима; клањај се рођењу, кроз које си се ослободио од веза рођења; поштуј мали Витлејем, који те је опет довео у рај; сагни се пред јаслима, кроз које си ти, поставши немим, васпитан „Словом". Познай (заповеда ти Исаија), као волъ Стѧжавшаго, и као оселъ ѧсли Господна своего (Ис. 1, 3.). Ако ли припадаш броју чистих, и законих, и оних, који не жваћу (Ив. 11, 7.) речи, и способних за жртву, или к броју још нечистих, који нису способни да приме храну и жртву, те дакле припадаш незнабоштву; иди са звездом, принеси са мазима дарове — злато и тамјан и смирну — као цару и као Богу, и као ономе, који је умро тебе ради; прослављај Га с пастирима, ликуј с анђелима, певај с ахранђелима; да буде опћа слава небеских и земаљских Силâ. Јер сам ја уверен, да се небеске силе радују и светкују данас с нама; стога, што су оне и човекољубиве и богољубиве, — као што их и Давид представља где узлазе с Христом по страдању његову, те сусретајући се заповедају један другом *взѧати врата* (Пс. 26, 7. 9.). Једно само можеш мрзити од онога, што се десило приликом рођења Христова, а то је Иродово убијање деце: боље да речем, у њему поштуј жртву парњака Христових, која је претходила „новом клању." Ако Христос у Египат бежи, бежи и ти с њиме. Добро је бежати са гоњеним Христом. Задржи ли се Он у Египту, зови Га из

Digitized by Google

Египта, одајући Му тамо достојно поклоњење. Иди непорочно по свим узрастима и силама Христовим, као Христов ученик свуци са себе покривач од рођења, затим у храму учи, изгони оне који са светињом тргују. Претрпи, ако је потреба, и побијање камењем, јер добро знам, да ћеш се сакрити од оних, који бацају камење, те ћеш посред њих проћи као Бог; стога, што се реч не да камењем побити. Ако будеш доведенИроду, а ти му не одговарај. Твоје ће ћутање он више уважити, него ли дуге говоре других. Будеш ли шибан старај се и за остало, пробај жуч за прво кушање, испи оцат, прими ударе по образу и заушке. Увенчај се трњем, обуци се у пурпурну хаљину, прими трску; нека се клањају пред тобом они, који се ругају истини, напослетку радо се распни, умри и прими погребење са Христом, да с Њим и васкрснеш, и прославиш се, и зацариш се, гледајући Бога у свом Његову величанству — Бога у Тројици, коме се клањамо и кога прослављамо, кога молимо, да нам се покаже и сада, у колико је то могуће за сужње тела, у Христу Исусу Господу нашем. Њему слава у векове. Амин.

Digitized by Google

Из црквено-пастирске праксе.

XVI.

Ко има право да врши св. Тајну Крштења?

Искључиво право да врше св. Тајну Крштења имају, према речима Спаситељевим (Мат. 28, 19; Марк. 16, 16.), *епископи*, односно *презвитери*.[1] Свима осталим клирицима (ђаконима, чацима и појцима и др.), као и световњацима, забрањују „Апостолске Установе" да врше свећене функције уопће, а Крштење на по се.[2] Но, у случају потребе, могу је свршити и *ђакони* по примеру ђакона Филипа (Дел. ап. 6, 5; 8, 12. 13. 38.),[3] а у крајњој невољи и *световњаци* — *мушки*[4] и *женски*[5] „узевши прикладну материју: просту и природну воду, и изговоривши речи: . . . во имѧ Отца и Сына и свѧтаго Дȣха, уз погружавање по три пута."[6]

Правило је да Крштење обавља онај свећеник, у чију парохију спада новорођенче. Али ако се он тада слу-

---

[1] Прав. испов. одг. на пит. 103. (Задар, 1889. стр. 64.); Послан. источ. патр. 16. („Срп. Сион" г. 1900. бр. 23.); *Филарет* моск., Катихизис стр. 74; *Алмавовъ*, Исторія чинопослѣдованій Крещенія и Мѵроп. (Казань, 1884.) стр. 538—543.

[2] „Ап. устан." III. 10. 11; VIII. 26. 28. Cf. Нем. превод Dr a V. Thalhofera, Die sogen. Apostol. Constitutiones u. Canonen (Kempten, 1874.) S. 121., 294.

[3] *Тертулијан* каже: „Baptismus quidem habet ius summus sacerdos, qui ect episcopus. De hinc presbyteri et diaconi, non tamen sine episcopi auctoritatem." (De Bapt. c. XVII. Cf. *Алмавовъ*, Op. cit. стр. 544. cit. 1.)

[4] *Бл. Јероним* пише: Baptizari, si tamen necessitas cogit, scimus etiam licere laicis (Adv. Lucif. c. 4. Cf. *Милаш*, Правила I. 118. cit. 148.)

[5] „Ап. установе" забрањују женскима крштавати, пошто је то „недозвољено и безбожно, јер кад би жене смеле крстити, онда би се и Господ," пише тамо, „дао крстити од своје мајке, а не од Јована." (III., 9; Cf. Thalhofer, S. 120.)

[6] Прав. испов. 103; Посл. источ. патр. гл. 16; *Филарет*, Кат. 74; *Макарије — Шевић*, Догмат. богосл. II. 222—223; *Хайнацкій*, Практ. руковод. (Москва, 1882.) отд. III. S. 23; *Булгаковъ*, Настольная книга (Харьковъ, 1900.) стр. 885.; *П. Нечаевъ*, Практ. руководство Спб. 1893.) стр. 160; *Алмав.* Op. cit. 544—559; *Конст. Никольскій*, Пособіе къ изуч. устава (Спб. 1900. стр. 671., 672.

Digitized by Google

чајно не би десио у месту, или ако би био спречен чиме (болешћу, каквом дужношћу у којој га световњак не може заменити на пр. да причести болесника на самрти и др), а детету смртна погибао прети, онда га може обавити и други који православни свећеник из околине. На иноверне пак свећенике не треба прав. родитељи ни у каквом случају да се обраћају. То је додуше дозвољено у Русији указом св. Синода од 25. јан. 1857. са додатком: да над таковим дететом, које је иноверни свећеник крстио, ако оздрави, мора прав. свећеник попунити крштење и миропомазати га.[7] Но такав закон нема за нас обавезне снаге. А то није ни потребно. Православни родитељи који живе у местима где нема ни свећеника православних, могу, у случају смртне погибли, *крстити сами своје рођено дете*. У нормалним приликама то се никако не може допустити, пошто би тиме „отац ступио у духовно сродство са матером детињом а својом женом, те се морао раставити с њом",[8] но у смртној невољи, када не би било никога који би умео по прав. начину крстити, „може отац или мати крстити своје дете, и тада они не ступају ни у какво сродство међу собом."[9] У сличном би случају могао и сам свећеник крстити своје рођено дете[10] и то по посљедовању „вкратцѣ, како младенца крестити страха ради смертнагѡ."[11]

У таким крајњим невољама допушта Црква и *световњацима*,[12] мушким и женским, да могу „трипут погрузити у воду у име Оца и Сина и св. Духа".[13] У томе

---

[7] Кормчаја гл. 50. Изд. 1787. II. 208. Cf. „Истина" г. I. бр. 14. (20.) стр. 320. *Нечаевъ*, Op. cit. стр. 173.

[8] Требник П. Могиле I. 9; 1.

[9] Треб. П. Мог. I. 9. *Хайнац.*, III. §.§. 25., 26.; Рук. д. с. п. 1864., 41; Cf. *Булгаковъ*, 885. 1.

[10] У 209. прав. Номоканона при вел. Требнику читамо: „Аще нѣсть инъ попъ, священникъ самъ да крещаетъ своя отроча" (Истина" I. стр. 320.)

[11] *Хайнацкій*, Op cit. III. §. 25.

[12] Световњацима је допустио крстити најпре на западу елвирски сабор (360. г.) својим 38. правилом. Касније је то узаконено и на истоку. (*Нечаевъ*, Op. cit. стр. 161.).

[13] Прав. Испов. одг. 103.; Посл. источ. патр. гл. 16.; *Фила-*

Digitized by Google

се она руководила оним местима из св. Писма, из којих се види да су обрезање, које је праобраз Крштења (I. Петр 3, 21.), вршиле у невољи и женскиње (II. Мојс. 4, 25); да су апостоли крстили и у оно време кад још нису били свећенослужитељи (Јов. 4, 2.) и да је Павла крстио световњак Ананија (Дел. ал. 3, 7—18.).[14] Али је одувек од такових световњака захтевала: да су чланови св. Цркве православне и да правилно схваћају суштину и значај св. Тајне ове;[15] да православно верују у пресв. Тројицу;[16] да тачно изговоре прописану формулу и да погрузе, или бар облију, трипут у име св. Тројице.[17] Таково је крштење онда *потпуно правилно* и *не понавља се*. У противном је случају неправилно и, ако би се неправилност несумњиво доказала, *мора се поновити*, па ма дотично дете „примило већ и св. Тајну Причешћа.“[18]

Тешка одговорност пада на свећеника, па и на световњака, ако би немаром њиховим умрло које дете некрштено. „Такога правило 68. Номоканона одлучује од причешћа за три године с двеста поклона сваког дана, а пост понедеоником, средом и петком сваке седмице.“[19] Ради тога би потребно било, да сваки парохијски свећеник научи по којег побожнијег и моралнијег члана своје паства — особито опћ. или градске примаље (бабице) — како треба погружавати, или бар облевати, младенца и правилно изговорити формулу, па да би они могли, у случају крајње невоље, обавити и без њега крштење.[20]

Ну, ако би такво дете после таквог крштења остало у животу, онда се оно мора *однети свећенику да допуни*

ретъ, Кат., стр. 74; О дужностима парох. свештеника (Задар 1897. год.) §. 84.; Апостол. установе XIII. 28.

[14] *Алмазовъ*, Op. cit. стр. 161.

[15] Посл. источ. патр. гл. 16.; О дужн. парох. свешт. §. 84.; *Алмазовъ*, стр. 557.

[16] Правосл. испов. одг. 102.

[17] *Макарије — Шевић*, Догмат. стр. 223.

[18] *Булгаковъ* Op. cit. стр. 886.

[19] Прав. 134. Картаг.; О дужн. парох. свешт. §. 84.; *Нечлевъ*, Op. cit. 161., 162.

[20] О дужн. парох. свешт. §. 84.

Digitized by Google

остали обред Крштења „молитвама и другим обредима који спадају у Крштење“,[21] а које световњак не сме обављати, затим да га *миропомаже*[22] и у *матицу крштених уведе.*

Сава Петковић.

[21] Ibidem. Исто и по указу руског св. Синода од 28. фебруара 1872. Cf. *Никольскій*, Op. cit. стр. 672.

[22] Ibid.; *Филаретъ*, Кат. стр. 74.; „Истина“ г. I. бр. 19. стр. 302.

Digitized by Google

КЊИЖЕВНОСТ.

Први шематизам православне српске митрополије Бањалучко-Бихаћке. За год. 1901. Уредио *Алекса Јокановић*, конз. савјетник. У Бањалуци. Издање и штампа књижаре С. Угреновића 1903.

Године 1899. раздељена је дотадашња митрополија босанска на образложену молбу митрополита босанског Николаја (Мандића), у две митрополије, те је тако установљена нова митрополија бањалучко-бихаћка са митрополитском столицом у Бањалуци. За првог митрополита нове митрополије изабран је од св. синода цариградског тадањи епархијски бележник темишварски и архимандрит бездински *Евгеније Летица*, који је избор добио превишњу потврду, те је изабрани, и потврђени митрополит, дана 17. (30.) децембра 1900. по прописима православне цркве за епископа посвећен и у своје митрополитско достојанство званично уведен.

Прво архипастирско старање новога митрополита, који је службујући пре тога (1885.—1892.) у Сарајеву имао прилике да се са животом српског народа у Босни упозна, да своју паству позна и по имени (Мат. X. 3.), како би архипастирско деловање што успешније напредовало, а последица тога је и издање овога шематизма.

Уредник, коме је састав шематизма поверен пружа нам у њему заиста много тога, што, како из прошлости тако и из садашњости ове митрополије треба да се сазна. — Тако нам на првом месту (стр. 1.–44.) даје историју постања ове митрополије, износећи у целокупности то у преводу то у оригиналу све списе који су установљењу митрополије Бањалучко-бихаћке претходили и остварење њено омогућили (грамате св. васељенског синода у Цариграду, спроводна писма васељенскога патријарха Константина, превишње решење Њ. Величанства о установљењу митрополије те грамате и потврде о избору првог митрополита нове митрополије, опис акта посвећења и устоличења, и устројења конзисторије за нову митрополију. — Други део (стр. 45.—99.) шематизма састављају прикупљени подаци о манастирима који постоје (Гомионица — од Германа Јовановића јеромонаха; Моштаница — од уредника; Хрмањ — од уредника) и који су у рушевинама (Гомела — од проте Косте Ковачевића; Крупа — од уредника; Липље —

Digitized by Google

од проте бањалучког Јова Новаковића; Гњионица — од уредника; Св. Ђурађ — од проте бихаћског Косте Ковачевића; Мали Рачић — од истога; Приједор; Ђурђевац — од Милана пароха Поповића; Св. Илија од јеромонаха Петра Иванчевића; Ступље — од Л. Богдановића) и о знаменитостима у тим манастирима. — Треће место (стр. 100—212.) заузимају опис парохија груписаних у 13 протопрезвитерата, где је код сваког протопрезвитерата означен укупан број парохија, филијала, домова, душа, брачних пари (сложних, несложних, мешовитих и дивљих, рођених, венчаних, умрлих, верских прелаза, парохијалних и филијалних цркава, назначује се кад су заведене црквн. матице, колико има пароха администратора и капелана, колико износи укупан парохијски годишњи приход свештеника од епитрахиља, бира, државне благајне и иних, има он парохијски дом; колико има црквених опћина и колики им је иметак, колико има школа српско-православних комуналних и римокатоличких, колико ученика, колико наставних снага, колико ваншколске деце, колико свештеника обучавају ваншколску младеж у веронауку; а све то назначено је и код сваке парохије посебно уз навод цркава и филијала, имена пароха (где има црквн. опћина наводи се и има председника), учитеља, и колико је ваншколске деце похађало веронаучну наставу. Овом делу додати су подаци о свештеницима ван парохијске службе, о свештеницима који су умировљени, о свештеницима који су умрли у току 1901 и 1902. год. и о свештеничким кандидатима. — На четвртом су месту (стр. 213.—255.) подаци о бившој бањалучкој богословији, која је била први и једини стручни просветни завод у опсегу епархије бањалучко-бихаћске за време од год. 1866.—1875. када је, због устанка престала. Средњи заводи који сада у митрополији бањалучко-бихаћској постоје јесу: Велика реалка у Бањалуци, Виша девојачка школа у Бањалуци и трговачка школа у Бихаћу; прву полазе 114, другу 63, трећу 31 православни ученик дотично ученица. Овом просветном одељку шематизма додане су важне историјске белешке о старим књигама и писмима и антиминсима, о црквама у рушевинама (има их 15.) — Од разних аутора. — На петом су месту (стр. 256—290) историјски подаци о цркви и школи у Бихаћу и околини од проте Косте Ковачевића. — Шести део, стр. 1—36 и (посебна пагинација) и 6 (управо 12) таблица сачињава (статистички преглед, из којег видимо, да митрополија Бањалучко-Бихаћска броји 300.092 душе. (Биће и више јер неки

Digitized by Google

свештеници не послаше потребних података); 54.444 сложних чисто православних, 90 мешовитих, 598 несложних и 1199 дивљих, свега: 55882 брачна пара; 21 српску, 43 комуналне школе а 30 српско-православних учитеља; школске деце 1710 у српским основним а 2118 у комуналним школама, 9271 ваншколско дете. У свих 13 протопрезвитерата има 139 парохија, 794 филијална места, 112 парохијалних и 42 филијалне цркве и 21 капела (свега 75 богомоља); 8 протопрезвитера, 93 пароха, 36 администратора, и 1 капелан; 2 игумана, 4 јеромонаха и 1 јеромонах. Према томе долази просечно до 2200 душа на једну парохију, што је свакако много; а, узевши у обзир многобројне филијале, мора се душебрижништво у новој митрополији сматрати за тешко, а наплата (на једног душебрижника просечно 1600 круна) сразмерно малена.

Нова митрополија има заиста пуне руке посла: У 16 парохија нема цркве, у 87 парохија нема ни српске основне ни комуналне школе, 108 пароха немају парохиалног стана, а да и не питамо у каквом је стању и оно што има. Па онда: 63 свештеника нису обучавала ваншколску младеж у религији, било да не доспеше, било да не могоше, било да не хтедоше, било да им не дадоше....

Побожност Срба нове митрополије, коју истиче и св. васељенски синод, оданост њихова св. цркви и ревност за св. православије уливају наде, да ће други тематизам и са више резултата на боље обрадовати сваког правог и православног Србина. Ј. Ж.

Digitized by Google

ХРОНИКА.

Православна црква у карловачкој митрополији.

Састанак св. Архијерејског Синода. Св. Архиј. Синод састао се, као што смо јавили у прошлом свеску, 27. новембра о. г. без краљ. повереника. Свечано отварање св. Синода извршено је тога дана у 10 часова пре подне. Одмах за тим одслужен је молбан призивања св. Духа у дворској домаћој цркви, а после овога одржана је прва седница св. Арх. Синода, у којој је извршен избор епископа за темишварску епархију. Сутра дан настављен је рад св. Арх. Синода даље и протегао се до 1. децембра. За све то време, почев од 28. новембра, држане су седнице и пре и после подне, пошто се имао да савлада силан посао. Нарочито се св. Арх. Синод морао дуго да задржи код питања о отварању интерната, који ће, како дознајемо, ступити у живот у почетку 1904./5. шк. године, те ће се једва једном задовољити једној од најважнијих потреба, која се осећала око 150 година. — 1. децембра по подне завршен је рад св. Арх. Синода и г. г. епископи разишли су се већ сваки у своју епархију. — Подробнијих вести о раду св. Арх. Синода за сад још немамо.

Архидијецезална епархијска скупштина. Архидијец. епарх. скупштина одржана је 25. нов, о. г., а текла је врло бурно, чему се у осталом није ни чудити, кад знамо, како се достојанствено радило у појединим седницама на прошлом сабору. Ко хоће да се наочигледно увери, колико је у нас братске љубави, доста му је да посети таку једну скупштину. — Припадници радикалне странке нису остали до краја седнице, већ су уз „изјаву и протест“ изишли из седнице после верификовања оних скупштинара, чији је избор био нападнут. После овога рад је текао мирно и свршен је сав посао, који је био на дневном реду. — Рад саме скупшине текао је овако: После молбана поздравио је скупштину председник исте Њ. Св. патријарх Георгије и у свом говору изложио је постанак епарх. скупштинâ и њихов значај са гледишта православне цркве као и историју рада архидијецезалних епарх. скупштинâ. За тим се приступило избору верификационога одбора, потпредседника (В. Муачевић) и перовођâ (Јефт. Матић и Д. Летић). После овога прочитано је превишње решење у погледу допуне Привр. Уређења о епархијама заједно са спроводном наредбом Саб. Одбора, те се прво узело на знање, а последња је упућена одбору за дневни ред. До бурних сцена дошло се код верификације, која је завршена тиме, што су и скупштинари карлов. протопрезвитерата, чији је избор био нападнут, оверовљени. После овога чланови радикалне странке уз протест изиђу из

Digitized by Google

скупштине. Као разлог за то наводе они у протесту, што су код оверовљења гласали и они, чији су избори нападнути, а у ком се погледу већина држала саборскога пословника („Допуна саб. посл. §. 25.), који је и ова епарх. скупштина усвојила у почетку седнице. Пошто се по изласку споменутих констатовало да је присутна натполовична већина скупштинарâ, приступило се даљем раду. После избора одбора за дневни ред решено је, да се извештаји епарх. одсекâ штампају, разашљу члановима и изнесу пред прву епарх. скупштину. За тим су изабрани чланови у сва три одсека, избор конз. бележника остављен је Њ. Светости, а у погледу фискала одређено је да се распише стечај. Примљени су предлози архид. адм. одбора а) о умножењу и наплати канцелар. особља (установљена су места конз. подбележника, протоколисте и подрачуноревизора са платом од 1200 К., 1000 К. и 800 К.), б) о установљењу правила за руковање арх. епарх. фондом (да се штампа) и г.) о поновном уговору са угар. франц. друштвом за осигурање (на даљих 10 година, односно док сабор не донесе о томе одлуку), и код в.) „о установљењу извора за помножење епарх. фонда“ решено је, да остане по досадашњем. После овога прешло се на спроводну наредбу саб. одбора од 27. септ. о. г. ad бр. С. О. 8571/2221. ex 1902. и донесено је решење, да се не узме на знање и „да се поврати С. Одбору уз ограђење“. За тим је протопр. Ј. Јеремић поднео предлог за одлуку у погледу изједначења срп. православне цркве у опсегу земаља угарске круне са осталим законито признатим црквама, те успостављања целокупности црквенога организма путем установљења автономнога устројства. После краће дебате предлог је због његове важности уступљен нарочито за то изабраном одбору. — Код расправе о изјави и протесту скупштинара дра Ј. Радивојевића-Вачића и другова донесено је решење да се иста стави ad acta, а заменику главнога школскога референта Д. Стојшићу да се даде опомена што је изашао из скупштине, у којој је по дужности својој требао остати, као и да се о овоме поднесе пријава Школском Савету. Даље је одлучено, да се унесе у записник говор Њ. Светости при отварању ове скупштине као и да му се записнички изјави благодарност на непристрасном вођењу скупшт. седнице. Најпосле пошто су изабрани чланови за оверовљење записника завршила је скупштина свој рад.

Православна црква у Русији.

Дом друштва за ширење религиозно-моралне просвете у Кијеву. 17. октобра освећен је Јовано-Златоустовски храм у новосаграђеном дому друштва за ширење религиозно-моралне просвете и том приликом одржан је први свечани скуп у новоме дому с богословским предавањем. На ову славу стигли су у Кијев Сергије, епископ псковски, бивши председник друштва, који је положио први основ новоме дому,

Digitized by Google

Антоније, епископ валињски и житомирски и помоћник оберпрокурора св. Синода Сабљер.

Чин освећења храма извршио је митрополит Флавијан, а прву литургију у новоосвећеном храму одслужили су три архипастира са дванаест свештеника. Помоћник председника друштва свештеник Празоров изговорио је слово.

У 7 сати у вече тога дана после молбана, који је одслужио митрополит, био је први свечани скуп друштва у присуству високих гостију, месних архијереја, свећенства, представника власти, научних и других завода и многобројне публике, која је напунила сву велику свечану дворницу новога дома (посетилаца је било око 2000). Исти дан навршило се десет година, од како је ово друштво основано. Том приликом је председник савета друштва прота Караљков отворио седницу изнесавши резултате десетогодишњег друштвеног рада. Друштво, које је поникло у уском кругу кијевских градских свештеника, раширило је за 10 година тако свој рад, да се данашњим даном јавља центром све религиозно-моралне делатности.

Пошто је председник прочитао свој реферат, прочитани су телеграми од петроградског митрополита Антонија, московског Владимира и варшавског архиепископа Јеронима.

После телеграма отпочела је права прослава религиозно-просветног друштва говорима и поднашањем дарова. Први је поздравио друштво почасни заштитник његов кијевски митрополит Флавијан, који је благословио друштво кијево-печерском иконом Матере Божје и пожелио му, да се још који деценијe потруди у своме апостолском раду. Затим је у име академије поздравио друштво ректор њезин, епископ Платон поднесавши му скупа с депутацијом од стране академије, која се састојала из инспектора академије професора Јастребова и студената, библију на дар друштву. Епископ Агапит поздравио је друштво у име св. Владимирског друштва и поднео му богослужбено јеванђелије. У име кијевске градске управе, која је асигновала на градњу дома 15.000 рубаља, поздравио је друштво градоначелник Проценко. Св.-Макаријевско парохијско братство, основано при првом храму, који је подигло друштво у кијевском предграђу Јурковици, заступао је свештеник Алабовски, а варшавско друштво за ширење религиозно-моралне просвете, које се оснива по примеру кијевског, заступао је професор свенаучишта Никољски.

После свих ових поздравних говора ступио је на лекторску катеру уважени члан друштва, најстарији професор кијевске академије Пјевницки и прочитао тему о „загробном животу“. На завршетку прославе поздравио је друштво псковски епископ Сергије поднесавши му на дар св. јеванђелије.

Здање друштва подигнуто је по плану и под руковођењем кијевског епархијског архитекте Јермакова и то без икакве награде.

Нови друштвени дом — импозантно архитектурно здање

Digitized by Google

— краси лепши део Кијева т. зв. стари град. Доњи спрат издаје се под најам, а горњи заузима најпространија сала у Кијеву.

С источне стране је храм. Храм управо чини олтар с две побочне собе, а од свечане дворнице га дели завеса. По захтеву комисије, у којој су били професори академије Завитњевић и Дмитријевски, на иконостасу су заступљени они свети тељи руски, који су се с особитом ревношћу подвизавали у ширењу светлости Христове вере међу многобројним племенима и народима, који насељавају Русију, те који су неуморним подвизима ширили религиозно-моралну просвету међу истима.

Дом друштва за ширење религиозно-моралне просвете стао је преко 125.000 рубаља, тако да се је друштво уселило у њ с дефицитом. За настојатеља храма изабран је предавач духовне семинарије Гросу, а за епитропа професор академије, литургиста Дмитријевски.

Нова катедра при петроградској духовној академији. Св. Синод креирао је недавно при петроградској духовној академији катедру „историје грчко-источне цркве од раздељења цркава (скупа са историјом грузинске цркве)“, а две самосталне катедре историје старога и новога века спојене су у једну под опћим називом „опћа историја света“. Поводом креирању нове катедре, — „која служи допуном катедре старе црквене историје“ и у коју спадају и историја византијске. грузинске и др. цркава, које имају велики интерес за православног богослова, те која таким начином добија сва средства за научно обрађивање“ — послужила је представка епископа грузинскога егзархата Св. Синоду (1900. г.), да се при петроградској академији оснује самостална катедра за историју грузинске цркве, како би се и на тај начин означила стогодишњица придружења Грузије к Русији. Св. Синод предложио је савету академије, да у томе погледу донесе свој закључак, и савет ни мало не поричући потребу специјалног обрађивања историје грузинске цркве, нашао је при данашњем положају изучавања црквено-историјске науке у академијама — пре него што се креира самостална катедра црквено-грузинске историје — да се већа пажња обрати на обраду опће црквене историје истока и обратио се св. Синоду с молбом, да се креира у академији самостална катедра грчко-источне цркве од поделе цркава до данашњег времена, у коју би групу као саставни део ушла и историја грузинске цркве. Ова молба није могла одмах да се уважи због недостатка финансијских средстава, и тек сада пошто је светска историја старога и новога века спојена у једно, ступила је ова нова катедра у живот. На исту је катедру изабран Иван Ивановић Соколов, магистар богословља, дотадањи предавач петроградске духовне семинарије.

Digitized by Google

БЕЛЕШКЕ.

+ У месецу септембру о. г. родило се у Хрватској и Славонији живе деце свега 8.107 и то: православне — 1.876, римокатоличке — 5.962, унијатске — 66, осталих вероисповести — 203. Умрло је свега 5.006 и то: православних — 1.341, римокатолика — 3.498, унијата — 29. осталих вероисповести — 138. Православних се, дакле, у овом месецу родило више но што је умрло за 535. Бракова је склопљено свега 734 и то: чисто православних — 148, римокатоличких — 537, унијатских — 2, осталих — 24. Мешовитих бракова склопљено је 23. Од ових 10 православних ступило је у брак са римокатоличкињама, а 4 припаднице православне вере удале су се за римокатолике.

+ Француско министарство народне просвете публиковало је, колико је затворено у Француској школа по закону од 1. јулија 1901. По том извештају до 12. октобра 1903. г. затворено је 10.049 основних школа, које су издржавале конгрегације. Од ових је поново отворено свега 5.839, но и међу овима већи су део (3.858) отворили пређашњи конгрегациони учитељи и учитељице. Према томе закон о конгрегацијама послужио је на велику штету народнога образовања, јер се број основних школâ смањио за 4.210 школâ.

+ Папа Пије X. још кад је био кардинал био је велики противник словенскога богослужења, а сви су изгледи, да ће такав остати и на папском престолу. Најновије вести гласе, да је римска конгрегација за обреде упутила окружну посланицу на архиепископе: загребачкога, задарскога и горичкога, у којој им наређује, да строго пазе и не допуштају свештеницима, да чине што год у корист словенскога (глагољашкога) богослужења без њихова знања као и курије, а паству да поуче (окружницом), да се безуветно покоравају вољи св. престола.

△ Недавно су публиковани статистички подаци о стању покрета „Los von Rom“ у Аустрији за прву половину 1903. године. За то време прешло је у евангеличку цркву 2334 особе, и то 2095 у лутеранство и 238 у реформатство. Већи део ових (924) као и раније отпада на бечки округ. Последње полугође превисило је другу половину 1902. г. по броју душа на 449. За све време од кад постоји тај покрет прешло је у евангеличку цркву 26.638 особа. Број лица, који су прешли у старокатолиштво не може се одредити тачно, но свакако прелази 10.000. Ови бројеви показују, да покрет „Los von Rom“ расте, и ако протестанти с жаљењем констатују, да је у последње време постао мање интенсиван.

Digitized by Google

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ.

Исторія Іудейскаго народа по археологіи Іосифа Флавія. (Опытъ критическаго разбора и обработки). Свято-Троицкая Сергіева Лавра. 1903.

Пророкъ Малахія. Изслѣдованіе и. д. доцента Московской Духовной Академіи П. Тихомирова. Свято-Троицкая Сергіева Лавра. 1903.

Наука о человѣкѣ. Томъ второй. Метафизика жизни и христіанское откровеніе. В. Несмѣлова. Казань, 1903.

Константинопольскій патріархъ Кириллъ Лукарисъ и его борьба съ римскокатолическою пропагандою на востокѣ. Части первая и вторая. Жизнь и дѣятельность патріарха Кирилла Лукариса, Новочеркасскъ 1903.

И. М. Добронравовъ, Очерки и разсказы из духовнаго быта. Кн. I. г. Саранскъ 1903.

Другъ церковнаго Импровизатора. Практическое пособіе для проповѣдниковъ слова Божія, заключающее въ себѣ краткіе конспекты проповѣдей догмат., нрав. и ц. — практ. характера. Составилъ протоіерей, магистръ богословія, Григорій Дьяченко. Москва, 1903.

Православное догматическое Богословіе. Часть вторая. Первая, половина. Ученіе о Богѣ Творцѣ и Промыслителѣ міра. — Предъустроеніе Богомъ человѣческаго спасенія. Протоіерея Н. Малиновскаго, ректа. Подольской Духовной Семинаріи. Ставрополь — Губернскій 1902.

П. Десиотовић, Црквено-словенска читанка за ученике IV. разреда народних школа у Краљевини Србији. Друго са свим прерађено издање. Београд 1903. г. 8⁰ Стр. 106.

Основна писма стипендијских и других задужбина које стоје под управом и руковањем срп. прав. нар. цркв. Саборског Одбора. Издање Саборског Одбора. Ср. Карловци. Српска Манастирска Штампарија. 1903. 8⁰ Стр. 137. Ц. 1 К.

Богословскій Вѣстникъ. Нов. 1902.: Св. отца нашего *Кирилла* Архіеп. Александрійскаго толкованіе на Евангеліе отъ Іоанна. (продолж.) — *Еп. Антонія*. Сынъ человѣческій. — *Заозерскаго Н. А.*, О средствахъ усиленія власти нашего высшаго церковнаго управленія. (оконч.) — *Лебедева А. П.*, Взглядъ графа Л. Н. Толстого на историческую жизнь церкви Божіей. — *Хаханова А.*, Аѳонскій списокъ грузинской Библіи 987 г. и значеніе его для исправленія печатнаго текста. — *Глаголева С. С.*, Исламъ. — *Муретова М. Д.*, Новозавѣтная пѣснь любви сравнительно съ „Пиромъ" Платона и „Пѣснью Пѣсней". — *Воскресенскаго Г. А.*, Изъ церковной жизни правосл. Славянъ. — Обзоръ журналовъ. — *Лебедевой Е. А.*, Замедлившее объясненіе. Письмо въ редакцію). — *Попова М. В.*. Нѣсколько словъ по поводу объясненія г. Лебедевой. — Автобіограф. записки Впр. *Саввы* Архіеп. Тверскаго. — Журналы Совѣта Моск. Дух. Академіи за 1902. годъ. — Отчетъ о состояніи Моск. Дух. Академіи въ 1902 - 1903. учебномъ году. — Отчетъ Братства Преподобнаго Сергія для вспомоществованія нуждающимся студентамъ и воспитанникамъ Моск. Дух. Академіи за 1902. годъ. —

Христіанское Чтеніе. Нов. 1903.: *Аквилонова Е. П. проф.*, О божественности христіанства и о превосходствѣ его надъ буддизмомъ и мохамметданствомъ. (оконч.) — *Перевервева А. В.*, Отношеніе Ветхаго Завѣта къ браку и дѣвству. *Дьяконова А. П.*, Іоаннъ Ефесскій и хроника извѣстная подъ именемъ Діонисія

Digitized by Google

Телль — Махрскаго. — *Тытлинова Б. В.*, Изъ исторіи русской церкви 30-хъ годовъ XVIII. вѣка. — *Жуковича П. Н. проф.*, За московскимъ рубежомъ послѣ великой московской смуты. — *Смирнова П. С. проф.*, Изъ исторіи противраскольнической миссіи XVII вѣка. — Обзоръ журналовъ и новыя книги. — Книги поступившія въ редакцію „Христ. Чтенія". Въ приложеніи: Журналы засѣданій Совѣта С.-Петербургской Дух. академіи за 1902/3. годъ.

Православный Собесѣдникъ. Нов. 1903.: *Писарева Л.*, Сочиненіе Оригена „Противъ Цельса." Перев. съ греч. (прод.) — *Бл. Ѳеофилакта*, архіеп. болгарскаго, толкованіе на посланіе св. апостола Павла къ Евреямъ (прод.) — *Керенскаго В.*, Школа ричліанскаго богословія въ лютеранствѣ (прод.) — *Попова А.*, Православные акаѳисты за синодальный періодъ русскаго пѣснотворчества (оконч.) — *Некрасова А.*, О единомъ Богѣ въ трехъ Лицахъ по книгѣ псалмовъ. — *Петрова Н.*, Памяти Андрея Кононовича Волкова. — Лѣтопись академической жизни. — Приложенія: Протоколы засѣданій совѣта Каз. дух. академіи за 1901. г.

Вѣра и Разумъ. Нов. Кн. 1. 1903.: Отд. церк.: Слово Впр. Архіеп. *Арсенія.* — *Буткевича Т. прот. проф.*, Ученіе текстовъ о религіи и ея сущности. (оконч.) — *Галахова Ј. свящ*, Слабыя стороны Дарвинизма. (оконч.) — *Багрецова Л.*, Нѣсколько словъ по поводу современныхъ толковъ о „Епархіальныхъ Вѣдомостяхъ". — Отд. философ.: *Соловьева Н.*, „Теодицея" Лейбница, разсматриваемая въ связи съ его метафизическимъ ученіемъ — *Никольскаго А.*, Николай Яковлевичъ Гротъ (1852. † 1899. г.) и его философскіе труды. (продолж.) — Листокъ для харьк. епархіи.

Српски Сион. Бр. 21. 1903.: Званично: Извештај о одржаној 1. (14.) октобра Архидијецезалној Конзисторији. — Седнице епарх. конзисторије вршачке, држане 29. окт. (11. нов.) 1903. — Незванично: *Д. Р.*, О премештајима епископским. — *Д. Р.*, Рад синодски 1774. и 1775. — Штатути прав. српске црквене општине сеньске пред владикама Лукијаном Мушицким и Евгенијем Јовановићем (наст.) — *Ст. Косановић.* О плашчанској цркви. (свршт.) — *Н.*, Стогодишњи помен Димитрију Анастасијевићу Сабову. — *Д. Р.*, Опис срп. фрушког. манастира 1753. год. (наст.) — *Д. Р.*, Проведбена наредба саборског одбора о потврђеној одлуци саборској од 5. (10.) Јулија 1902. — Дописи. — Листак. Званични и други огласи.

Српски Сион. Бр. 22. 1903.: Званично: Произведени и рукоположени. — К. уг. министар председник Бр. П. 4593. и 4594/П. — Извештај о седници срп. прав. митроп. црквеног савета дне 18., 19 и 20. нов. 1903 — Незванично: *Д. Р.*, Рад синодски 1774. и 1775. (наст.) — *Д. Р*, Писма митроп. Стефана Стратимировића, писата разним лицама (наст.) — *П. М. К.*, Штатути прав. срп. црквене општине сеньске пред владикама Лукијаном Мушицкијем и Јевгенијем Јовановићем. (свршт.) — *Д. Р.*, Опис срп. фрушког. манастира 1753. год. (наст.) — Отварање св. Архијерејског Синода. — Говор Њ. Св. патријарха српског Георгија Бранковића при отварању епархијске скупштине у Карловцима 25. нов. 1903. — *Д. Р.*, Радосна појава. — *Д. Р.*, Искање сабора. — *Драг. Драгојевић*, О ванбрачној деци. — Листак. — Званични и други огласи.

Српски Митрополијски Гласник. Бр 21. 1903.: Званичне наредбе и одлуке. — Важне старине и исправе. — Радови автономних власти: Седнице епархијске конзисторије вршачке; Седница епарх. админ. одбора вршачког 16. (29.) окт.; седница епарх. админ. одбора вршачког, 22. окт. (4. нов.). — Исправак. — Огласи.

Српски Митрополијски Гласник. Бр. 22. 1903.: Званичне наредбе и одлуке.

Digitized by Google

— Важне старине и исправе. — Радови автономних власти: Седница саборског одбора. — Огласи.

Источник. Бр. 20. 1903.: Званично. — Незванично: Шта вели беспристрасна историјска критика о садржају каноничких јеванђеља; да ли је то фактички историја или бајка? (наст.) — *Синђел Иларион*, Из пастирске праксе. — *Николајевић*, Два поучна стародревна споменика. (Помпеја и Катакомбе). — Допис. — Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота. — Равно. — Званични огласи. — Додатак: *Ал. Живановић*, Проповједи и ексхорте на недјељна јеванђеља преко цијеле године са диспозицијама на главније мисли тих јеванђеља.

Источник. Бр. 11. 1903.: Шта вели беспристрасна историјска критика о садржају каноничких јеванђеља; да ли је фактички историја или бајка? (свршт.) — *Новаковић К.*, Проповијед на св. Николу. — Непознати српски путопис у свету земљу из прве половине XVIII. вијека. — *Николајевић*, Два поучна стародревна споменика (Помпеја и Катакомбе). (свршт.) — *Ј. Протић*, Књижевне оцјене и прикази. „Babel und Bibel". (свршт.) — Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота. — Књижевне биљешке. — Равно. — Јавна захвалност. — Нове књиге и листови. — Званични огласи. — Исправак. — Додатак: *Ал. Живановић*: Проповиједи и ексхорте на недјељна јеванђеља преко цијеле године са диспозицијама на главније мисли тих јеванђеља.

Digitized by Google

РОЂЕЊЕ И. ХРИСТА.

Лук. II, 1—20.

Свршетак.

Ст. 8. *И пастири беху у истом крају у пољу и чуваху ноћну стражу код стада својега.* Божја је воља била, да рођење Спаситељево не буде не опажено ни од кога, већ да се у близини нађу сведоци велике тајне, и ако је света породица била принуђена, да потражи склоништа изван града, изван сродникâ и пријатељâ. И као што је и иначе у плановима божанске економије било, да се јеванђелије о царству Божјем проповеда прво слабима и незнатнима, тако и овом приликом сведоцима рођења Спаситеља света постају презрени пастири, који су се у то доба налазили у близини, у истом крају, где се била сместила и света породица, наиме, пастири су у истом крају чували своја стада.[47] — *И чуваху ноћну стражу*[48] или буквално према грчком: *страже.* Стада свакако нису била велика, а у такој прилици на истоку је био обичај, да на ноћ скупе по више стада уједно на пашу или у обор (покривен или непокривен), и пастири их онда преко ноћи наизменично чувају, дакле увек је по један на стражи, а остали спавају. Колико је било у овој прилици пастира, не да се рећи ништа одређено. Но узмемо ли у обзир, да је околина витлејемска врло плодна, те је сва, као и данас, била као неки врт, перивој, пун маслина, граната, смокава, бадема и винограда, те дакле да није погодна, да по њој пасу многобројна стада, којима је било место у пустињама, могло је пастира бити свега некодико. — Према предању И. Христос се родио крајем (25.) децембра. Међу тим јеванђелист казује, да су у ноћи, у којој се Он родио, пастири пасли своја стада. Неки тумачи, којима нису добро познате прилике у Пале-

---

[47] Ἀγραυλέω — бити у пољу, у слободи, под слободним небом. Место, где су пастири чували своје стадо, показују и данас на источној страни од Витлејема под именом „пастирска долина".

[48] Израз Φυλάσσοντες φυλακὰς τῆς νυκτός начињен је према јеврејском.

Digitized by Google

стини, не могу а да и овде не виде неку противност између предања и јеванђелистова причања, имајући, наравно, на уму климатичке прилике средње Европе. Но у Палестини је клима много блажа. Тамо има зима и без снега, па и праве, хладне кише почињу редовно у јануару. У децембру пак има тамо врло лепога времена. Није никаква тамо реткост, да у децембру после лепе кише почиње цвеће да цвета, поља озелене као код нас у пролеће. По Шуберту, божитње доба спада често међу најпријатнија времена читаве године и у редовним приликама време почиње да буде хладније тек око половине јануара.[49] Према томе није ништа чудновато, да и данас сретају стада у пољу у ово доба године, за нас у јужној Угарској у толико мање, што и код нас гоне овце у поље и зими кад има паше, па чак и по снегу, само ако није дебео. Најпосле специјално у погледу оваца имамо још и то да приметимо, да њиховој вуни шкоди, кад су дуже времена у затвореном простору.

Ст. 9. *И, гле, анђео Господњи стаде међу њима и слава Господња обасја их и уплашише се врло.* Изненадно јавља се пастирима анђео Господњи,[50] а појаву његову пратила је необична светлост — *слава Господња обасја их.* У старозаветним списима славом Господњом (δόξα Κυρίου) назива се светао облак, у ком се Бог откривао Израиљанима (Изл. XXIV. 17. L, 38 и др. Исп. Римљ. IX, 4. Апок. XV, 8. XXI, 11. 23). Дакле тим се изразом у опште означава онај сјај којим је Бог окружен (Мат. XVII, 2. Дела VII, 55. Псал. CIII, 1. 2). У таку *славу* облачи Бог и своје анђеле и она им служи као видљиви знак за одређење њихова посланства. О *анђелима* у опште в. Бог. Гласн. III, 171. — *И уплашише се врло.*[51] Изненадна појава анђела Господњег у глухо ноћно доба и необични сјај, који се ширио око

[49] Schubert, III, 107. Исп. Schegg. Evang. nach Lukas. I, 121.

[50] Сам израз *стаде међу њима* (ἐπέστη αὐτοῖς) изражава у оригиналу изненадност анђелове појаве. Реч ἐφίστημι у том значењу употребљавају често и грчки класици кад говоре о јављању богова или других каквих суштастава у сну. Passow. I, 1286, 2. Grimm. Lex. 184. Исп. Schanz. O. c. 126.

[51] Ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν начињено је према јеврејском.

Digitized by Google

њега и који их је *обасјао*, природно је, да је изазвао велики страх код пастира; тако што у свом животу они нису видели. Уплашио се од анђела Захарија, човек образован, свештеник, па како да се не уплаше прости људи.

Ст. 10—11. *И рече им анђео: Не бојте се; јер, гле, јављам вам радост велику, која ће бити свему народу; јер вам се роди данас Спас, који је Христос Господ, у граду Давидову.* Уплашене пастире анђео храбри као и у другим сличним приликама (Лук. I, 13. 30). Сада није место никаквом страховању, већ радовању, јер сад се испунило оно, за чим побожни и богобојажљиви људи толико векова уздисаху; он доноси сад утеху, радост велику, радостан глас, и ако та радост није намењена једино њима, већ *свему народу* т. ј. народу израиљском (исп. Лук. II, 31. 32), оно о чему анђео говори послужиће израиљском народу на славу, а свему човечанству у опште на спасеније. (В. Бог. Гласник III, 10. 11), дакле његова је вест свакако била радосна за сав народ, и ако је већи део народа није пригрлио, нити се одазвао позиву Спаситељеву. Но радост коју јавља анђео јесте у исти мах радост и за човечанство, премда анђео то овде не наглашава. Његов је говор кратак и намењен је простим пастирима. Нагласак је овде на томе, да радост коју анђео јавља пастирима није само за њих радост. Но они које су образовани презирали удостојили су се ипак те части да буду први, којима се јавља ова радосна вест, они су изабрани, да се преко њих рашири она даље. То показује да су ови пастири били честити и побожни људи. А у божанској економији спасења било је одређено, да се искупитељ света, и ако потомак царске породице, изданак из корена Јесејева, из породице осиромашене и понижене, јави у стању и смештају у коме су се налазили и пастири, а у томе се налазио у прво време и предак му цар Давид који је у младости по околини витлејемској пасао стадо оца својега, а не у оном смештају, у оном сјају и блеску, како су очекивали тада Јудеји долазак цара-Месије. — *Јер вам се роди* и т. д. Анђео сад излаже сам предмет, саму садржину радости коју јавља пастирима. Христос (Χριστός = помазаник) т. ј. Месија,

Digitized by Google

како се Спаситељ називао још у Старом Завету. Дакле, пошто је објавио анђео пастирима, кога треба да разумеју под Спасом: обећанога Месију кога они тако жудно очекивају и који је *Господ* т. ј. онај који има пуноћу господства и власти (исп. Фил. II, 11). Овај се назив давао већ од старина Месији (исп. Дела II, 26. Лук, XXIII, 2). — У *граду Давидову* (= у Витлејему) т. ј. родио се Спас. Ово анђео додаје тога ради, да подсети пастире на пророштво код пророка Михеја, (V, 2) по коме се Месија имао родити у Витлејему. То се пророштво сад испунило те међу осталим и то доказује да је новорођени Спас обећани Месија.

Ст. 12. *И ово вам је знак: наћи ћете дете повито где лежи у јаслима.* — *Ово вам је знак*, ово нека вам буде знак, по коме ћете познати дете. Ове анђелове речи могу се двојако схватити: у значењу необичнога знака, којим се потврђује месијанско достојанство Детета Исуса, односно истинитост онога што је анђео пред овим говорио пастирима, или као знак, белега, по којој ће моћи они наћи и познати Дете. Давање знака у првом смислу није ништа необично како у Старом тако и у Новом Завету. Такав знак добија од анђела Гедеон (Суд. VI, 17—21), од Самуила Саул (1. Цар. X, 1—7), такав знак добија пресв. Марија (Лук. I, 36) па и Захарија (Лук. I, 18—20) и ако у облику казне. Према томе и овде би се имало очекивати, да пастири добију знак по коме би они могли познати у детету Месију, којим би се исказивало Његово месијанско достојанство. Но тога овде нема т. ј. у ономе што анђео саопштава пастирима као знак не садржи се то или боље речено, не садржи се у оној пуноћи, у којој би то требало да буде. Дакле овде је правилније узимати ово у првом реду као знак по ком ће они наћи Дете Месију. Знак у првом смислу у овој прилици пастирима није био ни потребан, јер њима је доста било и тога што су се удостојили да виде анђела у пуном сјају и величанствености, као и оно што је после овога наступило: појава множине анђела и њихов славопој (ст. 13. 14). Но и ако овај знак служи у првом реду за распознавање божанског Детета, у свези са другим необичним појавама у овој прилици

Digitized by Google

може се узимати и као допуна необичнога знака, под којим се рађа Избавилац света и као такав у свези са осталим био је довољан за пастире да поверују анђеловим речима и да пођу да траже недавно рођенога цара. — Знак који анђео даје пастирима састоји се у овом: *наћи ћете дете повито где лежи у јаслима.* Ово изгледа као нешто недовољно одређено на први поглед. Но Витлејем је био мало место, те је питање да ли се у опште још које дете и родило те ноћи. Осим тога они ће наћи Исуса у *јаслима*, а можемо претпоставити, да анђео показује пастирима на њима познато место, на познату им пећину, у коју су они у непогоди загањали своје стадо, дакле нека иду онамо куда они обично иду, па ће Га тамо наћи. Да можемо ово тако замишљати показује и то, што се пастири задовољавају таким знаком, не траже разјашњења, већ одлазе на то место и налазе тамо св. породицу. Према томе немамо потребе да претпостављамо и то, да су пастири на необичан начин били одведени онамо, као што то неки чине. Реч *повито* не спада у „знак", јер се то чини као нешто обично, већ је обичан додатак у свези са ст. 7. као придевско одређење (Winer, 45, 2; 323).

Ст. 12. *И уједанпут се појави с анђелом мноштво небесне војске, који слављаху Бога и говораху.* — *Уједанпут*, изненада, као што се анђели у опште јављају, док је анђео-гласник говорио пастирима, створи се око њега читава војска анђела, *мноштво небесне војске* πλῆθος στρατιᾶς οὐρανίου.[52] Тај назив у Ст. Завету примењује се често на анђеле и они се у староз. списима често сликају као безбројна војска која окружава престо Божји и слави Цара небеснога (3 Цар. XXII, 19. 2 Парал. XVIII, 18. Псал. CII, 21. CXLVIII. 2. Нејем. IX, 6.) Њихове се чете не могу избројити (Јов. XXV, 3); пр. Данило видео је „тисуће тисућа и миријаде миријада где око Њега стоје" (Дан. VII, 9). И сви ти анђели *слављаху Бога* као што то они и иначе чине, налазећи се око престола Његова и посматрајући Његову славу

[52] Στρατία οὐράνιος = στρατία τοῦ οὐρανοῦ — војска неба, небесне војничке чете Начињено према јеврејском.

Digitized by Google

те узносећи Му похвалне песме. У изванредним приликама, кад се особито истиче љубав и правда, мудрост и сила Божја, узносе Му они нарочиту славу и хвалу. Тако су они приликом стварања света клицали славећи Његову свемоћ, мудрост и доброту (Јов. XXXVIII. 4 – 7). Па тако они чине и у овој прилици, у овом изванредном моменту Божје економије спасења, кад се нарочито истакла божанска љубав и милосрђе према грешном роду човечјем, кад се испунило обећање Божје, највећа тајна, кад се Син Божји појавио на свет као Богочовек спајајући небесно са земаљским, да препороди и спасе и уздигне до неба палога човека, за кога небо дотле беше затворено. Силазак Божји на земљу јесте предмет особите радости на небу, а уздизање човека на небо јесте предмет свечане радости на земљи. Од овога момента узносе и небо и земља непрекидно славопој Богу Промислитељу. Па као што анђели и иначе деле са човеком радост и жалост силазе они чак и на земљу, да и одавде узнесу химне Богу за успостављање рода човечјега. Но појава и славопој анђела има значаја и с обзиром на пастире. И ако их је анђео упутио да траже Месију-Цара у — јаслима, они то примају с тврдом вером, па сад као за награду за своју веру јавља се безброј анђела који славе Бога. те се тиме њихова вера још већма утврђује, а снаже се и речи анђелове, да рођење божанскога Детета доноси радост и срећу свему народу.

Ст. 14. *Слава на висинама Богу, и на земљи мир, на људима благовољење.* Величанствена песма одликује се краткоћом, одређеношћу, јасношћу и узвишеношћу. У њој се у неколико речи износи величанствено дело силаска на земљу и вапуђења Сина Божјега. Она обухвата и небо, и земљу и људе. Ово је песма, каква се дотле није чула на земљи. — *Слава на висинама Богу*, јесте, припада му за велико дело неизмерне љубави Његове према човеку који беше отпао и заборавио на Њега. И ако Му се човек био љуто замерио, милосрдни, дуготрпљиви и снисходљиви Господ тако је заволио свој створ, човека да је и Сина Свога Јединца послао на жртву да се кроз Њега спасе свет (Јов. III, 16); а веће љубави од те нема нити се може замислити;

Digitized by Google

у тој мери припада Му и слава, зато Га и слави небо, а за то Га славе и треба да Га увек и непрекидно славе на земљи. *На висинама* (према јевр.) — на највишем месту, на највишем, на горњем небу (Лук. XIX, 38. Мат. XXI, 9. Марк. XI, 10. Јов. XVI, 19. Иса. LVII, 15), на небу. Тамо се већ у велико узноси Богу слава и хвала за велико искупно дело на земљи; небо је нарочито место за слављење милосрднога Бога, па са тим славопојем силазе анђели чак и на земљу. — *И на земљи* (је, наступа) *мир,* не обичан мир, већ мир Христов, мир који је Он донео као *кнез мира* на земљу, мир између Бога и људи, мир који је некада постојао и који је кроз грех био нарушен и који је кроз вапуђење и крсну смрт Сина Божјега поново успостављен и омогућен за свакога човека, сваком је пружена прилика, да постане сином Божјим и санаследником Христовим; то је успостављено стање, у коме се прима благодат на благодат. Донесавши мир на земљу и омогућивши нам спасење научио нас је Господ Спаситељ у исти мах и како треба да га усвајамо. шта имамо да чинимо, па да осигурамо себи тај мир: да се обратимо Богу, да напустимо ропски страх, мржњу и непослушност према Богу, да Га љубимо као деца оца. да нас и по одношају према Богу и према људима води у свему чиста, искрена и пожртвовна љубав какву је Он показао према нама на делу. На љубави се оснива Његово делање, па на љубави треба да се оснива и сав наш живот, јер је љубав најсавршенија врлина хришћанска, она све може, она ствара и доводи до потпунога мира. Истина и данас има у хришћанском друштву доста онога што је далеко од тога мира, но кривица је до нас — а и сатана још сеје на земљи кукољ, но ми имамо од Христа на расположењу сва потребна благодатна средства за борбу са грехом и злом, а имамо у Избавитељу најузвишенији образац за подражавање, те од нас зависи, ми смо дужни да свим својим силама а уз благодатну помоћ путем усавршавања победимо и прогонимо зло и изидамо царство мира на земљи. — *На људима благовољење*[53] Божје почива.

---

[53] У неким рукописима (Syn *AB*D), преводима (Itala, Vul-

Човечанство се до вапуђења и искупне жртве Сина Божјега налазило у оковима греха и смрти, те је над њим лебдио и претио му гнев Божји, сви су људи били деца гнева. Но дуготрпљиви и милосрдни Бог има у Себи и неисцрпни извор љубави према Свом створу — човеку. Човек је својим непослушањем и неваљалством од своје стране био затворио небо за себе, загатио је извор љубави Божје према себи и навукао на себе гнев Божји. Но из сажаљења према свом палом створу, а да га спасе, одредио је Бог начин, на који ће се излити на човека љубав и благодат Његова, како ће пренети Своје благовољење на човека. Он је тога ради послао у свет Свога Јединца Сина, на ком је почивало и почива од вечности у најсавршенијој пуноћи Његово благовољење, да Он прими на се природу човечју, да је освети и принесе на жртву као умилостивљење за непослушност и грех човеков, те да на тај начин — путем послушанія даже до смерти крестныя заглади непослушност човекову, бескрајном смерношћу уништи гордост човекову, те га избави од гнева Божјега и казне за грехе. Тај је моменат наступио надошао је почетак краја стању под грехом. Анђели ту тајну већ посматрају као извршену, гледају како Богочовек победивши грех и смрт ужива већ заслужену славу с десне стране Бога Оца, те штити и мири људе са Богом, и Бог отвара небо и прима у загрљај на основу заслуга Свога Сина све који му се обраћају са правом вером и љубављу и излева на њих благовољење своје, — и за то Га већ сада славе и хвале за највеће дело неизмерне љубави Његове.

Ст. 15. 16. *И кад отидоше од њих на небо анђели, људи,*[54] *пастири, рекоше један другом: Па пођимо до Ви-*

---

gata) као и код неких црк. писаца у место εὐδοκία читамо (εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις) εὐδοκίας. Ово читање уносе у свој текст и Лахман и Тишендорф, но неоправдано, јер за TR (εὐδοκία) постоје врло важна сведочанства скоро код свију отаца црквених, а имају ово и између најстаријих рукописа понајбољи (Syn°BL³ΛΞ) као и скоро сви преводи.

[54] Реч *људи* (οἱ ἄνθρωποι) не налази се у Syn. B. L. и др. као и у Вулгати. Нема је ни у руском, Вукову, преводу. Но она је има и много и важних сведочанстава што говоре њој у прилог.

Digitized by Google

шлејема да видимо шо што се догодило, о чему нас је известио Господ. И похитавши дођоше и нађоше Марију и Јосифа и Детенце где лежи у јаслима. — Људи, пастири. Прва реч стоји овде као противност према *анђелима* (*анђели — људи* — омиотелевтон), да се истакну једни као представници неба, а други као представници земље, човечанства. Реч *пастири* има овде, дакле, експликативно значење: *људи т. ј. пастири. — Пођимо* (διέλθωμεν) т. ј. овуда, овим крајем кроз поље, према Витлејему. — *Што се догодило* управо ствар, која се догодила и о којој је говор.[55] — *И нађоше.* Овим се не мора претпостављати тражење. Пастири су отишли да виде и да се увере о ономе што им је анђео говорио и одиста су нашли, уверили су се да је тако. Појава и говор анђелов као и славопој анђеоски учинили су велики утисак на њих, они су искрено поверовали речима анђеловим *и похитали* су онамо куда их је анђео упутио, и нашли су Јосифа и Марију и Детенце где лежи повито у јаслима. Њихова вера се тиме знатно оснажила, срце им је било пуно побожнога страхопоштовања и љубави према Богу, као што се то и види из даљега јеванђелистова казивања.

Ст. 17. 18. *А кад видеше известише о ономе што им би казано за ово Детенце. И сви који чуше дивише се томе што им казаше пастири. — А кад видеше* т. ј. оно што им је анђео казао, кад су се уверили, да је све одиста онако, известише, испричаше све шта се њима догодило и шта су чули од анђела. Они су се нилазили у узбуђеном и радосном расположају, те су хитали да испричају своје доживљаје свима, са којима су имали прилике да се састану. Према ст. 16. изгледа да у пећини они нису застали никога осим св породице, но то се баш не мора узимати тако строго. Јеванђелист је нашао за вредно да тамо спомене само св. породицу према анђеловим речима, те су се дакле у пећини могли налазити и други. Но ако том приликом око св.

Она је овде са свим умесна, а могли су је неки преписивачи лако изоставити као тобоже непотребну.

[55] Τὸ ῥῆμα τοῦτο τὸ γεγονός јесте чист хебрајизам. Ῥῆμα је овде употребљено у значењу јеврејске речи *дабар* — ствар, дело, које се догодило и о коме је говор.

Digitized by Google

породице није било никога другога, може се ствар тако узети, да су пастири после тога причали и другима о ономе што су чули и видели, што је са свим природно, и то њихово казивање, било на овај или онај начин, учинило је велики утисак на слушаоце, *сви су се томе дивили*, вели јеванђелист, као што то и бива у животу кад се догоди што необично.

Ст. 19. *А Марија чуваше све речи ове слажући у срцу својему.* Казивање пастирâ узбунило је наравно и пресв. Богоматер, и ако њу, после свега што је преживела, није то могло тако задивити као остале. Утисак код ње од тих речи био је друкчији. Она *чуваше све речи ове*, она их је дубоко сместила у срцу својем, она их је чувала упоредо са осталим дотле као највећу светињу у току свега живота својега. Но она у исти мах није само чувала и сачувала као најдрагоценије благо речи пастира, већ их је и *слагала у срцу својему*,[56] доводила их је у везу, испоређивала их је са другим речима и делима, са свим оним што је овоме претходило и што је било у вези са овим. Украшена врлином кроткога и тихога духа. (1. Петр. III, 4), искрено одана смерна робиња Господња (Лук. I, 38). не губи она присуство духа ни у овој прилици, већ присебно и кротко премишља о свему необичном што се с њом дотле догодило, о великој тајни Божјој . . . Излажући ово овако јеванђелист као да хоће у исти мах да нас подсети и на извор, из кога је он црпао ово казивање, као да хоће да каже, да је о томе дознао од саме пресв. Богоматере. Природно је, да је она касније, ако не пре, а оно после вазнесења Сина њезина на небо, саопштила апостолима све што се односило на рођење и живот у телу Исуса Христа и што је она дотле као дубоко у срцу њезину сахрањено благо брижљиво чувала.

Ст. 20. *И вратише се пастири славећи и хвалећи Бога за све што чуше и видеше, као што им би казано.* Повест о рођењу Искупитеља света завршује јеванђелист са неколико речи, да су се пастири вратили к свом стаду но славећи и хвалећи и на даље Бога за то што су видели и чули анђеле и славопој њихов и што се све

[56] Συμβάλλω — слагати, испоређивати, доводити у склад.

Digitized by Google

збило онако како им је анђео казао, што су својим очима видели и уверили се, да је све онако *као што им би казано* од анђела. Они су се уверили, да је Новорођенче у јаслима одиста обећани Спаситељ, те да се у Његову рођењу испунила давнашња жеља свих оних честитих и богобојажљивих Израиљћана, који жудно очекиваху „утеху Израиљеву.“

Н. Зеремски.

БИБЛИЈСКО УЧЕЊЕ О САВЕСТИ

НОВИ ЗАВЕТ

Н. Богословски.

Превод с рускога.

Свршетак.

Но ма каква да је садржина савести и ма како она падала у заблуде, истинска савест показује увек ова главна својства:

1.) Не располажемо ми савешћу, већ савест располаже нама; — другим речима, ако је у човеку савест правилна у објектима својих појмова или савест која пада у заблуде, она господари над човеком. Кант на завршетку своје „критике чистога разума“ слика савест као тако моћно морално, начело, пред којим мора да се клања свака противна јој наклоност у човеку. Међу свима земаљским снагама говори Лутард[1] незнамо ни за једну вишу од савести; ми се сви приклањамо пред њеним авторитетом. Свакоме су познате прилике, где савест одржава победу над т. зв. захтевима разума, интереса, личнога рачуна како у животу моралном тако и у религијозном. Историја мучеништва за религијозна уверења износи нам много примера таке врсте. „Кидајте тело наше, ако вам је по вољи“, — писао је у своје време Тертулијан, „прикуцавајте нас на крст, бацајте нас у огањ, — хришћанин је спреман све да поднесе, јер он испуњава правду и верност према Богу“[2] В. Ки-

[1] Luthardt. Ethik. Betrachtungen über das Gewissen 1888 г S. 8.
[2] Сочиненія Тертулліана. Русскій переводъ. I, 69.

Digitized by Google

парисов назива ово својство савести „природном слободом.“[3] Као така савест је начело које се само одређује и које не зависи ни од утецаја споља ни од воље субјекта који има савести. Стари црквени писци обраћају се не једном тој природној слободи савести, називајући је у ооштем смислу „слободом душе.“[4] И. Л. Јанишев веома карактеристички назива ово својство савести — по одношају према специјално моралној делатности — „безуветна невољност моралнога осећаја.“[5]

Врло леп пример заповедне савести или невољности моралнога осећаја — како се о томе дивно изражава О. Јанишев, налазимо у познатој јеванђелској повести како је Исус Христос опростио жени ухваћеној у прељуби (Јев. Јов. 8. $_{3-10}$). Кад су фарисеји довели пред И. Христа грешницу и, кушајући Га питањем: шта да раде с њом, закон Мојсијев заповеда да се таке засну камењем, унутрашње већ светковали победу над њим, Спаситељ је сасвим неочекивано за фарисеје њих саме, тако рећи, приморао, да осуде сами себе. Како је познавалац срдаца, Господ, добро појимао да тужиоце ни најмање није руководио осећај гађења од грешне радње окривљаване, већ чисто њихова грешна жеља, да се користе овом приликом па да Га погубе! Њихово унутрашње грешно стање било је много горе од онога јавнога греха, за који су они дошли да окриве жену. И. Христос, говори се у јеванђелију, испочетка није им ништа одговорио но само „долꙋ преклонсѧ. перстомъ писаше на земли“ (Јев. Јов. 8, 6). Он је хтео да даде прилике тужиоцима да се обазру сами на себе и да размисле шта су и из каквих су побуда они тако упорно захтевали од Њега. Затим је Спаситељ нашао за добро да по одношају према фарисејима изрекне само ове речи: „Ко је међу вама без греха, тај нека први баци камен на њу“ (— 7), — и те су речи поразиле фарисеје таким тешким ударом, као громом, да су се они сасвим збунили, и ништа не одговарајући, „пошто их обличаваше савест,

[3] Кипарисовъ. О. с. стр. 14.

[4] Іоаннъ Златоустъ. Слова на разные случаи. 4, 296. Кир. Алекс Дѣянія Всел. Соб. т. I, 775 и д.

[5] Ученіе о нравственности, 92. стр.

Digitized by Google

вели јеванђелист, стадоше одлазити један за другим, почев од старијих па до последњих“ (— 9). — Тако је јако било код фарисеја принуђавање савести.

Показујући се као неумољиви судија и громко и с влашћу изобличавајући човека у преступу, савест, с друге стране, може да буде и авторитетан заштитник човека који је одарен врлинама: ал се тада показује, тако рећи у потпуној безопасности у својој савести и може да се противи целом свету.[6] За то и вели ап. Петар: „имајте добру савест да ако вас руже као злочинце, да се постиде они који куде ваш добар живот у Христу“ (1. Петр. 3, 16.).

2.) Савест у човеку не може остајати без радња и захтева манифестацију њезиних уверења, па било да се та манифестација јавља као позитивна делатност, која је у складу са савешћу, било као негативна делатност — уклањање од свега што је противно савести. Хришћанство као главно обележје хришћанске савести сматра манифестовање хришћанских уверења или спољашње вере (Римљ. 10, 10.), као преко потребан увет за пребивање у хришћанству. „Свако уверење, вели Вине (Essai p. 47), које се ми бојимо да искажемо, није достојно тога имена. Јер ако нас савест не приморава да јавно искажемо наше уверење, где нам је онда доказ, да баш савест везује уверење човеково.“?[7] Баш због тога и вели апостол Павле: „одбацивши сакривена, постидна дела, не лаћајући се лукавства и не кварећи Реч Божју, већ откривајући истину, изложимо себе савести свакога човека пред Богом.“ (Кор. 4. 2). И на другом месту: „Знајући страх Господњи, ми упућујемо људе, а пред Богом смо ми откривени; надамо се, да смо откривени и пред вашом савешћу.“ (2 Кор. 5, 11). „Људи браћо, — кличе ап. Павле на суду пред синедрионом, ја сам са свим по доброј савести живео пред Богом до овога дана“ (Дела 23, 1).

3.) Најпосле, дело савести не зна ни најмање за користољубиве побуде: савест је потпуно независна. Ап.

---

[6] Scharling Christliche Sittenlehre. 1892. § 11, Das Gewissen. стр. 143.

[7] В. Кипарисовъ. О. с. стр. 19.

Digitized by Google

Павле у 2-гој посл. Кор. 1. $_{12}$ пише: похвала наша ово је: сведочанство савести наше, да смо ми у простоти и богоугодној искрености, не у мудрости тела, већ по благодати Божјој живели у свету, нарочито пак код вас.“ „Моја награда,“ говори слично овоме св. Григорије Богослов после дуготрајне борбе са јеретицима — „јесте само исповедање: друге не тражим нити сам тражио, јер врлина мора бити некористољубива, ако хоће да буде така врлина, која има пред очима само добро.“ Једини основ и крајњи циљ свих радња које излазе из савести, састоји се у тежњи, да се задовоље они захтеви, према којима вуче човека његова савест. На овом својству савести оснива се очигледно оно одређење њезино, које често сретамо, да је она унутрашњи осећај мира и благостања, који осећамо кад вршимо закон, и осећај туге и патње кад га нарушавамо. Савест, кад је задовољна, постаје сама по себи залогом мира, јер она нема другога интереса осим тежње, да се задовољи извршавањем дужности које она меће на човека.

У новом Завету обраћа на себе пажњу чињеница, да реч „савест“ ми нигде не чујемо ни из уста Спаситељевих, ни из уста јеванђелиста (изузев наведено горе место из јев. Јов. 8, $_{9}$) и нигде се у Новом Завету ова реч не спомиње по односају према Лицу И. Христа. С тога неки богослови и моралисти. који тврде, да је савест доведена у живот од времена грешнога пада, остајући доследни, говоре, да према Господу, као безгрешном, не стоји ни у каквом односају оно, што ми називамо савешћу. Тако то тврди н. пр. у своме учењу о моралу И. Л. Јанишев. „Морални позиви човечје природе Спаситељеве и захтеви Његова осећаја дужности, говори Јанишев, по својој садржини т. ј. као захтеви унутрашњега закона. покривали су се не само са Његовим дужностима, као изванредногa посланика у свету, као Искупитеља света, већ са свима позитивним захтевима Мојсијева закона који су обавезни за свакога човека дотле, „догод је неба и земље“ (Мат. 5, $_{18}$). „Не мислите казује Он, да сам Ја дошао да нарушим закон или пророке, нисам дошао да нарушим већ да испуним (ст. 17.).“ Овај закон Он је сам одиста вршио и другима је заповедао да га, уз Његову помоћ врше али не тако,

Digitized by Google

како су га у Његово доба вршили књижевници и фарисеји. „Ако праведност ваша, вели Он, не буде већа од праведности књижевника и фарисеја, нећете ући у царство небесно.“ Но ова разлика између Јудеја и Њега по одношају према моралном закону Мојсијеву не означава, да захтеве овога закона нису вршили књижевници и фарисеји, или да Он вршење истих није сматрао обавезним за Себе, већ то, да је Он боље него они разумевао те захтеве и вршио их је не само за то што је тако прописивао спољашњи закон, већ и пре свега за то, што је вршење истих била Његова „храна“ (Јов. 4, $_{34}$), што је то захтевао Његов унутрашњи морални расположај. Укратко — Спаситељ света имао је моралнога осећаја, имао је свести о унутрашњем моралном закону и — осећаја дужности, који се не може оделити од те свести. Но, наставља Јанишев, пошто су се ове формалне манифестације моралне потребе човечје природе развијале у Њему нормално: — Он није знао за грех, т. ј. као слободно противу морално хотење или радњу (2 Кор. 5, 21), — то Он није могао бити свестан осећаја несклада своје воље са захтевима моралнога закона; стога Он није могао искусити ни оно што се назива савешћу, под којом се и у Речи Божјој и у обичној употреби речи разуме свест не само о осећају складности, но и нескладности воље са моралним законом. Ето зашто се не само у јеванђелијима, где се о савести спомиње само једанпут у одношају према фарисејима (Јов. 8, $_{9}$), већ и у апостолским посланицама, где се овај појам често налази у смислу и добре и хрђаве савести, она нигде не примењује нити се могла примењивати на Спаситељеву човечју природу“.[8]

Но овај поглед не може се примити као правилан. Тврђење о постојању захтева савести у Христа има велики значај у том погледу, што се тиме утврђује у Њему и потпуна човечја личност у пуном значењу ове речи. Као прави човек И. Христос имао је безуветно и савест. Кад је Он не би имао, не би се смело рећи, да је Он са вапуђењем поделио с нама све човечје, да је Он био „искушаван у свему“ (осим греха). Када је Он

[8] Ученіе о нравственности. J. Янышевъ 222—223 стр.

Digitized by Google

говорио Јовану, који се отказивао да Га крсти: „остави за сад, јер тако нам треба да испунимо сваку правду“, кад је Он одбијао у пустињи кушача, кад је Он чуо упућене на Њега саблажњиве речи ап. Петра: „буди милостив. да не буде то с Тобом“, и давао апостолу одговор, Он је делао непосредно по гласу Своје савести. Колебања, премишљања, наравно, у Њему није било; но Он је осећао у души Својој глас: „уклони се од зла и чини добро. Даље, не признавање у Христу савести доводило би до негирања у Њему могућности моралнога развитка, но из јеванђелија знамо. да се И. Христос развијао у том смислу: „І. Хрїстосъ растѧше и крѣплѧшесѧ дꙋхомъ.“ — говори јеванђелист, а морално развијање могуће је само у тој прилици, ако има и ако се манифестује савест. Дакле на овом основу ми бисмо се морали сложити пре са онима који називаху И Христа оличеном савешћу човечанства: Он је неприступачни идеал, безуветни образац и у погледу свега, што се тиче савести, само огледало Његове савести никада није помрачавао никакав дах. — А у погледу тога, што ми не налазимо у јеванђелијима речи — савест, потребно је да се примети, премда се ова реч и не спомиње у учењу И. Христа, да Спаситељ врло често и врло јасно показује на факт савести. То се н. пр. види из познатога места у јеванђелију Матејеву, где И. Христос учи о светњаку за тело — о оку душевном; овде се под оком које осветљава све тело, очигледно, разуме савест. Исти смисао има и прича о неваљалом робу баченом у тамницу и пресеченом на поле. Показивање на сечење на две половине важно је у овој прилици у том погледу, што у Старом Завету није било таке казне, те ако је овде говор о пресецању, разуме се не спољашње пресецање, већ унутрашње — цепање савести. Врло се живо слика делање савести у причи о блудном сину. А еленхтички говор против фарисеја (Мат. 23.) толико је јасно упућен на совест фарисеја и тако је силно осуђује, да овде, вели Гас, није потребна ни сама реч — савест.[9]

Прев. Х.

[9] Gass. Die Lehre vom Gewissen. S. 16.

Digitized by Google

Српске вероучевне књиге у Аустро-Угарској

У ВРЕМЕНУ ОД 1690.—1902. ГОД.

(Историјско-библиографски приказ)

Вељко Миросављевић.

Наставак.

II.

Из до сад реченога и приказанога види се, да се рад на веронаучној књижевности и настави развијао без плана, како је поједини радник хтео, умео и могао. Види се надаље и то да су штампане књиге биле махом прештампавања руских књига. Како је пак ове требало пре праве употребе им научити читати и разумевати, јер су писане руско-словенским језиком и правописом, то су уз њих на много места употребљавани и *писани* учебници. у којима је језик и начин излагања садржине био прилагођаван узрасту и способности схваћања ученика. И прештампавање првих и састављање других учебника бивало је скоро редовно без знања и контроле позваних црквено-духовних власти. Напослетку, сва досадашња радња на веронаучној књижевности гранала се само у два правца: катихизичком и литургичком (једини представник овог правца: Новаковићев Сѵнитомъ). Псалтир и часловац и ако су помагали веронаучну наставу ипак нису биле веронаучне књиге у првом реду, оне су биле у првом реду — читанке.

Како нам још увек не само свештенство него и сами чланови синода не беху довољно спремни и просвећени — ко зна докле би то тако ишло, да се није у наставу народну уплела сама бечка влада. која поче оснивати школске комисије по свима круновинама аустријским. За Србе је постојао још од 1747. засебан владин одсек, као врховна власт српска, под именом „Илирическа дворска депутација.“ Та депутација издаде 27. септембра 1770. први Регуламент (а 29. маја 1771. извод из њега), у коме се наглашује потреба не само добре и удесне наставе за децу у основним школама и налаже скупљање потребних података за подизање

Digitized by Google

и уређење малих, основних школа и тамо где их није било (§ 65. Рег., и 29. извода), него се налазе наређења и у погледу клерикалних школа (§ 33.), о којима је још у сабору од године 1769. објављена превишња воља, да се заведу у свакој дијецези. Да се ове последње заведу требало је дуже времена, јер се у току времена појавила жеља у народу, коју је и влада била прихватила, да се за ову митрополију оснује једна Семинарија,[59] и јер није било потребних новаца за то. Али за мале, основне школе изађе 1776. и наговештено у Регуламенту од 1770. посебно устројство, познато под именом: „Устав илирическе дворске депутације од 2. новембра 1776. за илирическе (српске) мале (основне школе.“[60] §. 19. овога устава наређивао је: »У тривијалним (т. ј. малим, основним) школама има се учити: читање штампаних и рукописних слова у народном језику, писање, рачун и *наука хришћанска.*“ Овим је, дакле, веронаучна настава и формално узакоњена била.

Бавећи се влада са питањем о подизању и уређењу српских школа, она је — још пре него што је овај „Устав“ издала — обратила пажњу и на књиге, које су се у њима употребљавале и у напредак имале употребљавати. Њој свакако да није годило, што су се Срби ради школских књига у опште и веронаучних напосе обраћали на страну, на *православну* Русију, те поче ићи за тим, да се те књиге штампају код нас. Да се ово последње олакша би дворским декретом од 8. фебр. 1770. дата привилегија Јосифу Курцбеку за оснивање у Бечу штампарије на »грчком, српском, влашком и јерменском језику.« А да постигне оно прво — стављала је влада односне захтеве на синод и лица, којима је поверавала надзор над малим школама. Касније је и сама развијенија настава у опште по школама побуђивала појединце на састављање и штампање потребних нових учебника. Тако су нам школе дошле не само до нових него и до разноврснијих вероучевних књига.

---

[59] Види расправу И. Руварца: Шта се и како се и с које се стране досле покушавало да се и код нас оснује Семинарија за кандидате свештеничког реда. Н. Сад. 1887.

[60] Објавио га Д. Руварац у „Нов. Васпитачу“ за г. 1888. (св. II. и III.).

Digitized by Google

Писаних учебника сасвим ће да нестане у малим школама, и задржаће се само у вишим.

Но то *владино* заузимање чак и за веронаучну наставу у нашим школама у мало не би судбоносно и кобно за православље нашег народа у овим крајевима. Неспремност српске јерархије и свештенства добро је уочила бечка влада, која се још увек носила мишљу о привођењу православних народа у Аустрији и Угарској у крило „јединоспасавајуће цркве.“ На срећу је наш многоискушавани народ у сваком опасном времену имао људи, који су га кроз ту опасност умели и могли провести. Тако је и у ово опасно доба имало православље народно способног и спремног бранича у једном од најученијих Срба онога времена — у *Јовану Рајићу*, архимандриту ковиљском.[61]

Велики и учени овај Србин и богослов написао је у ово време од (1772. г.), још пре него што се мало час напоменута опасност указала, ваљада у очекивању нових клирикалних школа, опсежно дело тако названо

19. Ѳеологическое тѣло у пет томова, који сви заједно имају 2034½ стране folio.

Садржина дела овог, које је израђено на питање и одго-

[61] *Јован Рајић* родио се у Ср. Карловцима 11. нов. 1726. Учио се у родном месту, Коморану, Шопрону, Кијеву и Москви. Путовао и обишао много места и земаља. Од 1759—1762. био професор у „покрово-богородичној“ школи у Ср. Карловци у којој је предавао географију и риторику, за које је и уџбенике написао, а можда још неке предмете. Из Карловаца тишао у Темишвар владици Виђентију Јовановићу Видаку, код кога је подруг године остао и за то време писао своју историју и још неке омање ствари. Из Темишвара оде на позив бачког владике Мојс. Путника у Нови Сад, где је 4 године предавао богословске науке богословима и младим ђаконима и свештеницима, и довршио своју историју, теологическо тело и још нека дела. 12. маја 1772. закалуђерио се у Ман. Ковиљу и рукоположен био за ђакона, 19. маја и. г. у Н. Саду за пресвитера, а 3. јуна и. г. био произведен у Н. Саду за архимандрита, пошто га је пре тога (26. маја) братство ман. Ковиља изабрало за игумана. У Ковиљу је остао све до своје смрти и написао већину дела својих, између осталих и знаменити катихизис свој (1774.). Умро је, много вређан и запостављан поред свих својих неоцењивих заслуга, 11. дец. 1801. у ман. Ковиљу где је у (цркви) и сахрањен. (Види о њему и његовим делима: Архимандрит Јован Рајић 1726—1801. од Димитрија Руварца. Срем. Карловци 1902.

Digitized by Google

воре, види се из натписа на појединим томовима, које је J. Рајић назвао „беседама“; исти гласе:

I. Бесѣда первая ѡ священномъ писаніи, еже есть свѣтъ вишеестественный дѹхомъ святымъ вожженный на немже оутверждается христіанская Ѿкровенная Богословія. Том I. I. Раичь с. р. Fol. 176 стр., предисловіе 3 стр., писаніе вещей содержимыхъ въ книзѣ сей главное 5 стр., сноѱісъ 10 стр. — При писању „откровене богословије“ служио се Рајић делима бл. Августина епископа хипонског и св. Јована Златоустог патријарха константинопољског. У овом првом тому има 300 питања и одговора.

II. Бесѣда вторая ѡ вѣрѹемыхъ въ коей Сѵмволъ православнагѡ исповѣданія словомъ божіимъ и свидѣтелствы соборѡвъ и отецъ святыхъ изъясняется. Томъ II. Раичь. Fol. 1031. стр. и ѡглавленія 30 стр. У овом другом тому има 1375 питања и одговора.

III. Бесѣда третія ѡ творимыхъ идѣже законъ десятословія за правило неѹклонное истинныя любве изъясненъ предлагается. Том. III. Folio 373 стр. и ѡглавленіе 12 листи. Питања и одговора 522.

IV. Бесѣда четвертая ѡ просимыхъ, яже имѣетъ во ѡснованіе незиблемое молитвѹ Господню Отче нашъ съ толкованіемъ. Томъ IV. Раичь. Folio 216 стр. и ѡглавленія 7 стр. Питања и одговора 301.

V. Бесѣда пятая ѡ тайнахъ обоихъ завѣтѡвъ а наипаче седмихъ новагѡ завѣта со всѣми ѡкретностми ихъ оупражняется. Томъ V. I. Раичь с. р. Folio 475 стр. и ѡглавленія, $11^1/_2$ стр. Питања и одговора 572 стр.

На сваком натписном листу сваке „беседе“ нацртана је по једна слика. На првој је насликана: богиња, у десној руци држи запаљен луч, над њом у ваздуху у виду голуба Дух Свети, а доле стоји написано: Богословія Ѿкровенная.“ — На другој беседи је насликана: „Вѣра,“ а у левој крст. — На трећој је беседи насликана: богиња, у десној руци држи папир на ком пише: „Любовь“, а у левој срце из ког букти пламен. а на сред срца пише „$\frac{\alpha}{\omega}$.“ — На четвртој је беседи насликана: богиња, са склопљеним рукама, под левом руком горњи крај од ленгера, а испод ногу пише: „Надежда“ — На петој је беседи ишаран оквир, у среди Св. Дух у виду голуба, од десне стране левој оквира стоји записано: Крещеніе. Мѵропомазаніе, Ѥѵхаристія, Покаяніе, Священство, Бракъ, Ѥлеосвященіе. С десне стране пише: „Яся совершаетъ тойже Дѹхъ. — Ове

Digitized by Google

је натписне слике морао радити по казивању Рајићеву познати сликар Јаков Орфелин, који је цртао и насловни лист за Рајићеву Историју, или ако их није он радио, онда их је радио такође познати сликар Арса Теодоровић, који је сликао и Рајића а нацрт за његов споменик израдио.

И ако исто Рајићево „Θеологическое тѣло“ није оригинални рад, него већином — као што и сам Рајић рече — извод и превод, и то понајвише из радова руског учењака и богословског писца Теофана Прокоповића, — ипак је Рајић имао доста труда, док га је превео и саставио, а затим онако лепо (како је само он умео и могао) на чисто преписао. Но сав тај огромни Рајићев труд и мука био је, тако рећи, узалудан, јер оно није никад штампано, него је лежало и лежи у библиотеци (патријарашкој). Њим се тек по неки дворски калуђер кад и кад послужио, а највећма Јустин Јовановић бивши кратко време владика будимски, који је по њему саставио неке предмете за богословију. Да би пак од неоцењене користи било по српску цркву, а и по сам српски народ, да је ово „Θеологическое тѣло“ у своје време штампано, те да су се богослови могли учити из њега познавању своје вере, уместо из оно неколико табака скрпљених из њега — о томе не може бити сумње.[62]

Од далеко већег значаја је био за вероучеину наставе Рајићев катихизис, што га је написао 1774. а који је штампан 1776. године. Но пре него што је дошло до тога катихизиса, штампан је у Бечу 1773. године

20. Краткій катихизисъ ради ѡбѹченіѧ малыхъ дѣтей Православномѹ хрістіанскомѹ законѹ, сочиненный оучителемъ и Іеромонахомъ Рѡссійскимъ Платономъ, Нынѣ же паки напечатанный во Вінніѣ Австрійской при Іѡсифѣ Кѹрцбекъ Тѵпографѣ Іллѵрическомъ. Восточномъ, Придворномъ въ лѣто Ѿ Сотворенія міра ѕзспа Ѿ рождества же по плоти Бога Слова ѕаѱог.[63] 8°, листи м̃ = стр. 80.

Ово је извод из већег дела Платона Левшина, потоњег митрополита московског, Православное оучеміе или сокращеннаѧ хрістіанскаѧ Богословіа.

---

[62] Приказ овај узет је из књиге Д. Руварца: Арх. Јован Рајић. Ср. Карловци 1902.

[63] Ст. Новаковић спомиње овај катихизис у својој Библиографији (по Сопикову и Шафарику) тек у години 1776. Овај од 1773. ја сам нашао и прегледао у карловачкој патријарашкој библиотеци, где се чува под бр. V/44.

Digitized by Google

Чијим је заузимањем овај катихизис прештампан, не зна се. Садржај му је ово: На првом листу, иза насловнога наштампана је Молитва ко Бг҃ѹ. Ко Бц҃ѣ и Аг҃гл҃ѹ — у стиховима, прва има четир а друге две по два стиха. На истом листу на другој страни почињу Ѳтїхи оучителни т. ј. кратке поучне песмице са по два стиха, само једна (ѡ лжѣ) са четири; има их свега 20, а свршују се на другој страни трећег листа. За овим долази као неки молитвени увод, дослован почетак полуноћнице, који се завршује са символом вере и архангелским поздравом Богородици. Тек са 7. листом почиње сам катихизис, који је израђен на питања и одговоре и који се дели на три „чести“: Часть первая. Ѳ Бг҃опознанїи естественномъ рѹководствѹющемъ къ вѣрѣ Ѳ҃лской. Ѳ сотворенїи мїра. У овој се „чести“, у 124 питања и одговора, говори о бићу божјем, о својствима божјим, о створењу света и човеку, о промислу божјем и богопоштовању. — Часть вторая. Ѳ вѣрѣ ѳ҃лской. Овде се тумачи, у 21 питању и одговору, шта је јеванђеље, шта вера и шта символ вере. — Часть третїя. Ѳ законѣ бж҃їи. У овој се „чести“, у 36 питања и одговора, тумачи десетословље и Молитва Господња, која се осим тога још и засебно тумачи (на листу 36—39) на исти начин као и у Первоначалномъ оученїи ѡтрокѡмъ само другим речима. — На крају су четир молитве: пред спавањем и после спавања, пред обедом и после обеда, која последња гласи: Благодарю тя Хрѣте Бж҃е мой, ꙗкѡ насытилъ мя еси земныхъ твоихъ благъ: не лиши мя и небеснагѡ твоегѡ царствїя. Оне прве три разликују се од ових, које се код нас употребљују.

На реду је већ поменути Рајићев катихизис. Он има своју историју. Написао ју је и сам Рајић[64] Ево те историје: Од 27. августа 1769. до 13. маја 1773. седео је на архиепископско-митрополитској столици карловачкој Јован Ђорђевић, бивши епископ вршачки. Одмах у почетку његовог митрополитовања заиска царица Марија Терезија од њега и архијерејског синода, да јој се пошље на увид народни катихизис, по коме се предаје наука о вери народу и омладини. Митрополит у дого-

[64] Историја катихизма православних Срба у цесарским државама. Написао Јован Рајић архимандрит. Превод из црквенословенског рукописа. Штампано (Књ. 95. свеска „Народне библиотеке Браће Јовановића“).

Digitized by Google

вору са синодом посла велики Могилин катихизис Ὀρθοδόξος Ὁμολογία, надајући се да ће га она одобрити. Али им он би враћен уз поруку, да катихизис тај није подесан за прост народ и децу него само за свештенике и свештеничке кандидате, и позив: да се састави другим језиком простим и разумљивим и да јој се тај на увид пошље. У великој се неприлици нашао митрополит са синодом, па ипак не хтеде пристати на предлог владике М. Путника, да се Рајићу повери састављање тога катихизиса, јер беше огорчен на овога, што се није хтео примити цензорства у Курцбековој штампарији. Али кад од царице стиже митрополиту пожурница — онда пристаде на предлог Путника, само сад се опет срдио Рајић (на митрополита) и не хтеде примити на себе да састави катихизис. У тој невољи и кад митрополиту стигоше још две пожурнице, посла митрополит царици Ненадовићев извод из Могилиног катихизиса, који је З. Орфелин 1758. издао, али и он би као неподесан враћен. Онда би поднесен Милорадовићев катихизис, који је — као што нам је познато — написан био на латинском језику а кога сада преведе на словенски језик карловачки прота Димитрије Георгијевић. Али га постиже иста судбина која и извод из Могилиног катахизиса.

Видећи царица, да митрополат са својим синодом нису у стању да саставе искани катихизис — преста од даљег искања. Али за то учини расположење, да се за српско-романски православни народ напише катихизис — какав, видеће се одмах. На годину дана после смрти митрополита Јована Ђорђевића састао се у Карловцима црквено-народни сабор ради избора новог митрополита, за којега би изабран дотадањи епископ темишварски Вићентије Јовановић Видак († 18. фебруара 1780). По обављеном избору митрополита и његовој инсталацији, царски комесар фелдмаршал-лајтнант барон Матесен задржа епископе у синод, и отворивши исти 19. јунија 1774. у својој дугој беседи рече и то, да је царица — пошто јој покојни митрополит искани катихизис није послао — изволела синоду послати сама катихизис, остављајући на вољу синоду да га по прегледу исправи, ако што нађе противно учењу право-

Digitized by Google

славне вере, али да у главном остане какав је — и преда сваком епископу по један примерак. Исти катихизис био је написан на немачком језику, па како већина епископа не знађаше тога језика, а ваљало је што пре саопштити комесару мњење на исти катихизис, то га предадоше одмах архимандриту раковачком Петру Петровићу (потоњем владици горњокарловачком, а за тим темишварском) да га преведе на словенски језик. Прочитавши га сутра дан епископи у синоду у преводу, већ хтедоше да га прогласе за добра. Ипак, на предлог владике Путника, дадоше га на мњење и Јовану Рајићу, који одмах изјави, да је „овај катихизис сасвим као римски, а сачинитељ му је Петар Канизије језујит,“[65] а касније побележи и изнесе пред синод сва она места у њему, која су била изложена по учењу римокатоличке цркве, и уједно предочи синоду последице, које би могле наступити, кад би синод усвојио комесаров катихизис. После дужег размишљања синод са представком својом од 11. августа 1774. умоли царицу да одустане од послатог синоду катихизиса и да штампа онај, што га он (синод) буде поднео. Комесар, примивши исту представку, изјави: да царица није хтела катихизисом тим да учини насиље синоду, него само да испуни празнину, која се у недостатку подесног катихизиса показала; а кад синод жели, да сам састави катихизис, то ће он исти, кад му се преда, драговољно примити и двору отправити. Катихизис пак да буде за 23 дана спремљен, јер не преда ли му се у том року, то он у име Њезиног Величанства објављује синоду, да ће она без икаквог даљег питања дати у 10000 примерака штампати онај катихизис, што му га је предао, пошто она неће више трпити, да народ и на даље остане без катихизиса. — И митрополиту и владикама било је после изјаве комесарове јасно, шта се мислило постићи са послатим им казихизисом и шта се хтело са тако кратким роком. Овога пута Јован Ра-

---

[65] Д. Руварац у своме „Арх. Јовану Рајићу“ (Карловци 1902. стр. 61.) мисли да је то катихизис не Канизијев, него онај, што га је дао написати кардинал Леополд гроф Колонић за оне Романе, који 13. марта 1701. са својим владиком Атанасијем Ангелом и 2000 свештеника примише унију.

Digitized by Google

јић, увиђајући сву опасност, попусти и на молбу епископа обећа, да ће од синода обећани царици катихизис написати. И заиста га, радећи дању ноћу, за осам дана састави, и предаде синоду, који га одобри и у препису[66] из седнице своје од 26. августа (6. септ.) 1774. (дакле пре датог рока) даде комесару. Овај га опет одмах отправи у Беч. Тамо би прво преведен на немачки те пошто је царици прочитан, она га одобри и у рескрипту упућеном митрополиту похвали митрополита и епископе за њихов труд и старање, али им уједно наложи то, да из катихизиса овог — који и ако је добар, није згодан за прост народ и школску децу — саставе мањи за народ и децу, и да јој га што пре поднесу ради штампања. На молбу митрополита и владика Рајић се и овога посла прими и свршивши га предаде синоду, а синод (опет у препису) комесару, који га пошље царици. Пошто је Рајић још у два маха имао да брани свој катихизис од учињених на њега примедаба, би напослетку коначно одобрен и у Бечу 1776. године у 10000 примерака штампан (на језику словено-српском, романском и немачком упоредо под натписом:

21. **Катихизїсъ малый или сокращенное православное исповѣданїе греческагѡ неуцїтскагѡ закона во ѹпотребленїе неуцїтскїѧ славено сербскїѧ юности сочиненъ и ѿ неуцитскагѡ Ѳпископскагѡ въ Карловцѣ 1774. лѣта Держаннагѡ Ѳунода потвержденъ.** — Съ дозволенїемъ правительствѹющихъ. — Напечатанъ, А ѹпрѣтается код Іωсифа Кѹрцбекъ Цесарѡ-Краляч-Іллурічес. А Восточнагѡ Типографа. Во Вїеннѣ. (1776.) 8°, стр. 331

Наставиће се.

[66] Оригинал је по закључку синодалном задржан у архиви и чува се и данас у митрополијској-народној архиви у Карловцима под бр. 792 односно 3151.

Digitized by Google

ЦРКВЕНО ПОЈАЊЕ

(Одломак из Литургике од Јована Живковића)

Свршетак.

Семиографија хришћанских црквених песама.

12. Да би се светим песницима и појцима једаред утврђена арија црквене песме лакше научити и запамтити могла, како ради сложног и стројног појања исте, тако и ради очувања границе црквенога појања: бележили су већ појци старе хришћанске цркве своје напеве знацима за певанье или нотама. Зна се, да су црквени певци од вајкада појали *по књизи*, у којој су песме обележене биле звуковним знацима.[114] Св. Јеврем Сирски, чувајући хришћане од нечастивости Армонија, који је песмом обележеном словима (γράμασι) мамио хришћане и сам је морао арије својих црквених песама означити, а често је под готову арију Армонијеву потписао благочастиву песму место јеретичке Амонијеве.

Стари Грци су означавали своје напеве словима свога алфавита,[115] стављајући их над текст песме. Док је музичка система била простија, беху 24 слова грчке азбуке у обичном им положају доста за обележење појединих напева. Но кад се музичка система раширила, почеше Грци бележити тонове словима, осим у обичном или усправном положају, још и у обрнутом, и десно и лево положеном, и то сад у пуном сад у крњем облику, па и спајајући по два слова или додајући истима још по који (обично просодични)[116] знак, услед чега их се до Дамаскинова времена намножило на 860, што је дакако отештавало читање мелодија. Знаци су ти показивали само висину и дубљину тонова, а дужина је зависила од каквоће слогова текста, што се означавало бројевима 1 и 2 или писменима А и В, од којих су 1 и А значили краткоћу, а 2 и В дужину.[117]

---

[114] Види прим. 52.

[115] Отуд назив силабичне мелодије.

[116] Dr. Joannes Tzetzes. Über die altgriechische Musik. München 1874, стр. 32.

[117] Candella 1894. — Обзоръ, стр. 272. и след.

Digitized by Google

Свети Јован Дамаскин утврдивши осмогласијем црквено појање у границама цркви приличнима, преобразио је по свој прилици и старе грчке ноте (музичке знаке) тиме, што је из истих изабрао само оне, које су биле потребне за мелодије 8 гласова а неке (но не многе) заменио другим простим, изоставио пак све ноте за означавање енхармоничних тонова, јер ових не беше ни у октоиху му.

У XII. веку исправи Јован Кукузељ црквене мелодије поново, стави црквене песме у кукасте ноте и написа науку о појању под насловом: Τέχνη ψαλτική καὶ συμαδία ψαλτικὰ μετὰ πάσης χειρονομείας καὶ συνθεσίας.[118]

Ноте, које су се за означење мелодија почеле употребљавати иза слова, беху налик на куке (νεῦμα), отуд се и зову кукасте ноте; неки по незнању држаху их за каква ориентална писмена, арапска, перзијска. Таких кукастих нотних система беше врло много: свака хришћанска црква имала је своју посебну кукасту систему и развијала ју је по својим народним појмовима са извесном постепеношћу, која је зависила од степена развића исте у музици и певању. Отуда је једне куке употребљавала грчка црква, друге словенска, треће западна и т. д. Кукасту нотну систему употребљавају и данас на истоку, а на западу је XI. века истиснута линеалном.[119]

Римљани, који се у музици већма него у другим вештинама углédали, на Грке, такође су спочетка означавали своје певање алфавитом испрва туђим — грчким,[120] а касније тек својим — латинским. Боетије, који је живео у V. хришћанском веку, разјаснио је у једном свом делу грчка звуковна писмена латинскима.[121]

Уз силабичну систему и после ове употребљаваху и на западу невматску (кукасту). У XI. веку склопи бенедиктовац

---

[118] Обзоръ, стр. 420. и 427.

[119] Линеална система није била непозната ни на истоку (Кирхер у својој Mesurgia Universalis спомиње, да је у свом научном путовању нашао у Мелиту споменик са нотама на 8 линија, који је много старији од Гвида, којем приписују изналазак данашњег нотног система), али се због оскудице у пергаменту није могао много употребљавати. Tzetzes o. c. стр. 133.

[120] Имна св. Амвросија Миланског Тебе Бога хвалимо избележена старим грчким азбучним као музикалним знацима сачувана је до данас. Испор. Candella, l. c.

[121] Ib.

Digitized by Google

Гвидо Аретски,[122] из неодлучних назора свога времена у музичкој теорији, сталну просту систему са линијама на којима учврсти пре свега положај полутонова. Испрва узе у ту сврху само две линије: једну црвену, на којој се писало **F** и **C**, а наскоро дода овима још две но без боје. Гвидова се система касније распространила по свем западу па продире и на исток.[123] Свој данашњи облик са 5 линија добила је у XVII. веку.[124]

Назив црквених песама.

13. Црквене песме, које се налазе у нашим богослужбеним књигама, јесу многобројне и разноврсне, па стога има и много назива за исте. Ради лакшега прегледа како песама тако и назива, доводе их у систему и деле их на шест група, а ту поделу оснивају обзиром на садржину и облик истих, и обзиром на спољашње услове, под којима се поју. Према томе:

А.) У прву групу спадају песме, које добивају име од свога садржаја, и то:

а.) **Воскресенъ** (ἀναστάσιμος). То су песме које имају за предмет или тему прослављање васкрсења Христова; а, пошто се тај догађај светкује сваке недеље, то назив тај показује и кад се употребљавају ове песме. Отуд се овај назив простире и на песме других назива, као: васкрсни тропари, васкрсне стихире васкрсни канон и т. д.

б.) **Крестовоскресенъ** (σταυροαναστάσιμος). Песме у којима се садржи учење о страдању Господа Исуса на крсту и о Његову светлом васкрсењу.

в.) **Богородиченъ** (θεοτόκιον). Песме састављене у част пресвете Богорице.

г.) **Крестобогородиченъ** (σταυροθεοτόκιον). Овако се зову песме, у којима се спомиње плач Божје Матере о страдању Исуса Христа на крсту. Поју се пак средом и петком.

д.) **Догматикъ** (δογματικόν). Ове се песме зову тако стога, што се у њима уз похвалу пресвете Богородице садржи и догматско (утврђено, стално) учење о Исусу Христу, понајвише

---

[122] Quido d' Arezzo, рођен око г. 1000. у Арету (отуд (Aretinus) у Италији калуђер у Помпози код Фераре, неко време управљао певачким кором у Риму. Умро 17. маја 1050. као приор у Авелањи.

[123] У манастиру Св. Духа у Цариграду има једна књига штампана линеалном системом у Солуну.

[124] Истор. Nohl, Geschichte der Musik. стр. 53. (Recl. издање).

Digitized by Google

о ваплоћењу и неслитном и нераздељном сједињењу две природе Исуса Христа или о другом чему што се односи на богочовештво Његово. Има догматика за велико и мало вечерње. У њима се прославља васкрсење Христово те се први поју претежно у недељу, а други у седмичне дане. Догматике је саставио св. Јован Дамаскин. Поју се после стихира на **Господи воззвахъ** и после стиховних. Они се зову први (**Богородичєнъ первый гласа**) а ови други или мањи (**Богородичєнъ вторый гласа**, или: **Богородичєнъ гласа ѿ меншихъ**).

ђ.) **Свѣтилєнъ** (φοταγογικόν). То су песме, које се поју после канона на јутрењу седмичних дана осим недеље и зову се тако зато што садрже у себи молбу за просвећење одозго, светлошћу небесне благодати, па да са сваким живим створом (**Всякое дыханіе**) достојно хвалимо Господа псалмом 148., **Хвалите Господа съ небесъ**, који одмах за **свѣтилнимъ** долази. **Свѣтилни** за све гласове налазе се на крају октоиха у засебном одељку а у минеима и триодима (овде без натписа гласа) непосредно иза девете песме кад се и поју.

е.) **Єѯапостиларій** (Ἑξαποστιλάριον, од ἐξαποστέλλω, изашиљем). Тим се именом зову песме, којима се на службама недељним и у неке празнике Христове замењују свакидањи **свѣтилни**, те им је и место где и овима, т. ј. после девете песме канона на јутрењу. Назив свој добише ове песме или отуда, што претходе расвитку дана и појању славословија, или отуда, што се у њима садржи обећање Спаситељево, да ће послати на апостоле светога Духа и разаслати их на проповед јеванђелија, или отуда, што је у цариградској цркви изашиљан један певац на сред цркве, да их отпоје. Недељне је ексапостиларе спевао Константин Порфирогенит († 957.).

ж.) **Троичєнъ** (τριαδικόν). Песме овога имена садрже уопште прославу пресвете Тројице и учење о триипостасноме Богу, а поју се по гласу седмичном на јутрењу после шестопсалмија у оне дане, кад се место **Богъ Господь** поје **Аллилоїа**. Они се доводе у свезу и са службом дана; стога имају на крају додатак, који стоји у свези са службом дана, нпр. у понедељак: **предстательствы бесплотныхъ твоихъ помилоуй насъ.** и т. д. У посном триоду смештени су по гласу на крају књиге, а пред њима се налазе дневни домеци.

з.) **Мученичєнъ** (μαρτυρικόν). То су песме за част светих мученика. Оне се поју сваки дан: на вечерњу — у стихирима **на стиховнѣ** (у суботу и на **Господи воззвахъ**), на јутрењу —

Digitized by Google

у седалнима, у канонима (осим четвртка) и у стихирима на стиховнѣ, и на литургији — у блаженима.

и.) Покайный или оумилителный (μετανοικόν). Општа тема ових песама је исповедање грехова пред Богом, скрушеност (жалост) због њих, и молба за опроштење истих, а стављене су у Октоиху на службама понедељника и уторника међу оне песме, које се могу изменити.

ј.) Мертвенный и покайный (νεκρόσιμον). Овако се зову оне песме, које садрже у себи молбе за покој душа преминулих чланова цркве. Њихово је место поглавито на службама суботним, пошто тога дана чини црква помен умрлима. Амо спадају и мертвенїи тропари и непорочнїи (свѧтыхъ ликъ ѡкрѣте...), који се поју на погребу.

Б., У другу групу спадају оне песме, које су добиле назив од свога обима. Таке су:

а.) Стїхира (στιχηρά). Овако се зову песме, које се састоје из много стихова написаних једним размером (metrum) и пред којима се обично поје по који стих из светога писма. Те су песме врло налик на стихове старозаветних књига, као што су: Псалтир, Приче Соломунове, Песма рад песмама, књига Јова, и често развијају њихове мисли,[125] а древни оци називаху те

[125] Гаврїилъ стр. 149.; Гоар стр. 26.

песме из више старозаветних стихова стихирама (многостїшіе), па кад по обрасцу њихову сами састављаху сличне песме, дадоше им исто име, и појаху их непосредно иза стихова из псалама. Отуда називи: 1.) Стихире на Господи воззвахъ, јер се пред њима поју стихови из 140. псалма Господи воззвахъ, те 141. и 129. 2.) Стихире стиховне или на стїховнѣ, јер се стихови што су пред њима узимају и разних псалама а и из других књига св. писма, према догађају који се спомиње или спомену који се чини било у реду седмичних или минејских дана. Таке се стихире поју пред крај вечерња и јутрења. 3.) Стихире на Хвалите или на хвалитѣхъ — јер имају пред собом стихове из тако званих хвалитних псалама, 148., 149., и 150., у којима често долази реч Хвалите. Најстарије стихире, које су се до данас сачувале, приписују се св. Анатолију патриарху Цариградском († 458.), којих је натпис у славенском, преведен са восточнїи од ἀνατολή, (востокъ) исток.

б.) Кондакъ (κοντάκιον) Овако се зову кратке песме, у којима се излаже суштина празника, нпр. у кондаку на Богојављеније; Ѩвилсѧ вси днесь вселеннѣй, и свѣтъ твой Господи

Digitized by Google

знаменасѧ на насъ, или похвала светоме у општим цртама, нпр. у кондаку св. Јовану Златоустоме: ѿ невесъ пріѧлъ еси божественнѹю благодать и твоими оустнами свсѧ оучиши покланѧтисѧ во Троицѣ единомѹ Богѹ, Іѡанне Златоѹсте. Кондаци служе тако рећи за основ песмама које редовно непосредно за њима долазе — икосима.

в.) Икосъ (οἶκος) садржи исте мисли или исту похвалу светоме као и кондак што је пред њим, но с том разликом, да се те мисли односно похвале у икосу излажу опширније него у кондаку; написан је пак истим размером и поје се истим гласом као и његов кондак.

Кондак и икос служе својом садржином обично за образац целе дотичне службе: кондак преставља тему а икос развитак исте, стога икоси долазе увек после кондака, а никад пре, но својим размером, изложењем и гласом не служе за образац другим песмама у служби. А пошто у себи садрже карактерне црте службе, које се опширно излажу у канону, то им је место на трећој или шестој песми канона.

Међу састављачима кондака и икоса особито је знатан преподобни Роман Слаткопевац.[126] Сами називи Кондак и Икос стоје у свези са животом тога светитеља. Име Кондак[127] тумачи се јављањем пресвете Богородице Роману, која му је дала свитак (омот, τόμος). Пергаментни свитци, на којима су биле написане црквене песме или службе, звали су се у старо доба κοντάκια, а то је исто што и τόμος. Име Икос долази отуда, што је те песме — по речима Марка Ефеског — написао и певао Роман првобитно у оним собама (οἶκος) у којима се обично ноћу налазио.

В., У трећу групу долазе оне песме, које су добиле свој назив од састава (склопа), размера (metrum) и начина певања као:

а.) Каноиъ (κανῶν). Под овим именом разуме се низ песама, које су састављене по извесним правилима, спајањем неколико песама у једну целину, или су написане једним стахотворним размером. Од правилности и складности спојења појединих делова у једну целину добио је име и сам низ ових песама. Канон се састоји из девет песама и изображава небесну јерархију и њене песме. Такав се канон зове потпун. Но има канона и са

[126] В. „Срп. Сион". 1897. стр. 22.

[127] Κόντος; штапић (die Rolle) на који се намотава пергамент или артија.

Digitized by Google

четир, три, па и две песме, и онда зе зове по броју истих **четвероп҃снецъ, трип҃снецъ, двоп҃снецъ.** Кроз цео канон провејава једна општа мисао, која се са извесне стране у њему раскрива, н. пр. прослава васкрсења Христова, живот и врлине пресвете Богородице, слава крста Господњег, живот светитеља, те по томе имају канони име, које одговара садржини: Васкрсен, животворном Крсту, Богородичин, светитељски и т. д. Уз то се општа мисао раскрива у свакој појединој песми са посебне стране, и, пошто је свака песма у канону састављена по обрасцу старозаветних песама, то се општа мисао равна по овим последњима.[128] Песме у канону иду овим редом: Прва — по обрасцу песме Мојсијеве после прелаза преко црвенога мора. Друга — по обрасцу укора Мојсијева, којим је пред смрт своју укорео израиљски народ. што је заборавио доброчинства Божја. Ова је песма појана код Јудеја у дане кајања; а песма канона по њој састављена поје се сада само уз часни пост ускршњи, зато што она није хвалбена песма Богу, већ садржи укор Јудејима. Трећа — по обрасцу песме пророчице Ане матере Самуилове, којом се преставља црква пре доласка Христова као неплодна. као што беше мати Самуилова, а сад као такова, која има много деце. Четврта — по обрасцу песме пророка Авакума, који је предвидео долазак Христов. Пета — по обрасцу песме пророка Исаије, који је ѳпевао ослобођење цркве од непријатеља. Шеста — по обрасцу песме пророка Јоне, који се борио са смрћу у утроби китовој, и преставља стање грешника, чија се душа напунила зла и живот му се аду приближио. Седма и осма — по обрасцу песама трију младића, који су исповедили, да Бог суди над њима и над народом јудејским, и позивају сва племена, да прославе Господа, који их је сачувао неповређење. Садржина девете песме, којој редовно претходи песма Богородичина, узета је из пророчке песме Захарије оца Јована претече. Свака песма канона састоји се из неколико стихова, правије строфа, китица. Први такав стих зове се

б.) **Ирмосъ** (εἱρμός). За основ првих стихова или ирмоса појединe песме канона служе поменуте песме старозаветних отаца; често се у њима понављају и по гдекоје речи па и реченице оних старозаветних песама по обрасцу којих су састављени. Ирмоси у канону служе за образац и свезу целог реда стихова. што иза њих долазе, како у погледу размера стихова и броју

[128] Види бр. **2**. ове радње.

Digitized by Google

слогова (стопа), тако и у погледу гласа. Поједини стих (строфа) у песми канона зове се

в.) **Тропарь** (τροπάριον, од τρεπω — обраћам). Тако се зову поменути стихови (строфе) стога, што стоје у одвисности од ирмоса, имају од њих ток мисли (обраћају се, угледају се на њих) и по њима се равнају и у појању и у ритму. Од ове одвисности тропора од ирмоса потиче и складна сагласност у појању и мелодији. Тропари ван канона, нпр. на **Богъ Господь**, на крају вечерња и јутрења, на литургији и др. зову се тако стога што се у појању држе гласа недеље. У овима се изражава суштина празника или свештеног догађаја, или се описују главне црте живота и рада светитељева. Посебан ирмос, који се додаје на крају сваке песме канона, зове се:

г.) **Катавасіа** (καταβασία, од καταβαίνω — силазим), јер устав већином прописује, да певци од обе стране солеје (из певница) сиђу на сред храма и тамо тај ирмос отпоју. — По уставу се канон раздељује малом ·јектенијом, која долази са нарочитим возгласом иза треће и шесте песме, на три дела. Канони се појављују у хришћанском богослужењу врло рано; но у првобитном облику били су они низ тропара или стихира без ирмоса. Ирмосе за канон почео је први састављати свети Јован Дамаскин и тако доводити каноне у складан ред и стварати од тропара складну и правилну целину.

д.) **Антїфонъ** (ἀντιφόνος, од ἀντί — против и φονή — глас). Овако се зову песме, које се по Уставу поју за певницама наизменце. Антифона има неколико врста: 1. *Антифони катизме.* То су они делови или „славе" катизама, за које устав прописује да им се стихови поју наизменце· У дане празничне и свечане поје се први антифон прве катизме а каткад и сва прва катизма.[129] 2. *Антифони изобразитељни.* То су стихови 103. и 145. псалма, који се поју на литургији одмах после велике јектеније, а као трећи служе **Блажены** са тропарима треће и шесте песме канона. **Блажены** не носе име антифона, али су њихови стихови означени у ирмологији словима ѧ. и ѥ. што значи, да се имају појати за певницама наименце као антифони — **Пѣвцы же поютъ Блажены по чинѹ на ова лика** — стоји у Чиновнику архијерејском. Кад у богослужбеним књигама стоји, да се поју изобразитељни антифони, значи, да се тада поју и **Блажены**, и обратно. 3. *Антифони свакидашњи.*

[129] Никольскій. Пособіе стр. 194.

Digitized by Google

То су стихови из 9., 92. и 94. псалма, који се поју место изобразитељних и Блажена на литургији у оне дане, кад нема никаква празника, или за које у Типикону нема назначених песама канона на **Блажены**. Стихови првог свакидашњег антифона (пс. **9**. 2. 3.), на које се поје **Молитвами Богородицы Спасе, спаси насъ** јесу као припрема за славословије; стихови другога (пс. **92**. 1. 2.), на које се поје **Молитвами святыхъ твоихъ, Спасе, спаси насъ**, садржи пророштво о делима Господа и Његове смрти на крсту; а стихови трећега (пс. **94**. 2. 3.), на које се поје **Спаси ны Сыне Божій**, јесу песма Господу, који је већ дошао. Као трећи стих сваког од поменутих свакидашњих антифона јесте кратко славословије, иза кога се у 1. и 3. поје што и на прва два стиха а у 2. **Єдинородный Сыне**. Ови се антифони обично налазе на крају апостола и ирмологије. 4. *Антифони празнични*. То су пророчки стихови из псалама, који одговарају успомени догађаја, на којима се темеље дванаест Христових великих празника, због чега се и зову празнични. На стихове првога антифона поје се **Молитвами Богородицы**; на стихове другога — **Спаси ны Сыне Божій**, са уметком који се односи прослави догађаја, а на завршетку: **Єдинородный Сыне**; на трећи пак — тропар празника. Празнични се антифони налазе на дотичном дану у минеју, триоду и пентикостару. 5. *Антифони степенски*. Тако се зову антифони које је саставио св. Јован Дамаскин по псалмима 119.—133.[130] и који се поју на јутрењу. У њима ми као на позив стихова **Хвалите имя Господне** и **Исповѣдайтеся Господеви** исповедамо Господу своје грехе и славимо Оца и Сина и Светога Духа.

ђ.) **Самогласенъ** (ἰδιόμελον). Овако се зову песме у (Октоиху и Минеју), које су састављене слободним размером, не подражавајући другим песмама ни садржином ни тоном. Оне имају свој посебни напев, који се одликује од обичних црквених гласова и само се каткад пред њима налази натпис гласа Октоиха, којим их ваља појати. Самогласне се песме, као стихире на **Господи воззвахъ**, на **стиховнѣ** и на **Хвалите** налазе осим у Октоиху већином на службама дванаест великих празника и неких већих светитеља.

е.) **Самоподобенъ** (προσόμοιον). Тако се зову две или три

---

[130] Тих петнаест псалама зову се степени — **пѣснь степеней** — јер су их на степенима Јерусалимскога храма појала два лика.

Digitized by Google

песме на неким службама,[131] које су међу собом сличне по размеру, тону, садржини и речма, а не и са којом другом песмом која служи за образац другима.

ж.) Подобенъ (ὅμοιον). Песме с овим називом налазе се у Минеју и зову се тако стога, што су по садржини, но чешће по размеру или тону, или по једном и другом сличне другој којој песми у Минеју или Октоиху, од које потоње се често и сам почетак натписује.[132] У богослужбеним књигама су *подобне* песме обележене звездицама, које показују где треба у појању застати. По броју таких звездицама или тачкама означених одељака или реди (строкъ), разликују се *подобни* на мање (са 4. звездице) и веће (са 10 или 12 звездица) и на „безстрочне", које немају одређеног броја звездица (точекъ). Пошто се подобенъ са својим узорком, који му се натписује, слаже и бројем стихова и мелодијом, то би им се звездице поклапале, кад би се један на други ставили.

з.) Косный (καταδικόν). Овај назив добивају оне песме, које се поју полако, и одговара музичким терминима lente и sustenuto. Тако се поју величанија, причасни стихови и др. Често се замењује и изразом излегка. Већина песама које се поју косно припадају 6. 8. гласу.[133]

Г., У четврту групу иду они називи, који показују на положај и стање појаца. Амо спадају:

а.) Акадїстъ (ἀκάθιστος — несѣдаленъ). Првобитно се овако прозваше песме, састављене у част матере Божје, што се године 626. њеним ходатајством Цариград избавио од непријатеља.[134] Тај се акатист састоји из дванаест кондака и толико икоса. За тему акатисту служи први кондак Козбранной воеводѣ. Цео се акатист дели на два дела: Прва пола је историчке садржине

---

[131] Н. пр. 14. септембра на вел. вечерњу и јутрењу на стиховнѣ, 29. јунија на Господи воззвахъ, у суботу недеље о мироносицама, у недељу сирну кондак и икос и т. д.

[132] Н. пр. Глас а̃. под̃. Небесныхъ чиновъ; Гласъ в̃. под̃. Даме Ѳуфратовъ; Гласъ д̃. под̃. Ѩко доблѧ и т. д.

[133] Царю небесный Козбранной (у суботу пете седмице вел. поста), Егда славнїи оученицы (на бденију вел. петка); на јутрењу четвртка 5. седнице вел. поста примећује се: Начинаемъ великїй каноиъ косно съ сокрушеннымъ сердцемъ и гласомъ. Гласъ ѕ̃.

[134] Персијанаца, Скита и Авара.

Digitized by Google

а друга догматичке. По важности предмета ових песама, не сме се за време њихова појања у цркви седети, већ их присутни имају слушати стојећи и са дубоком пажњом. — У току времена састављени су по примеру акатиста пресветој Божјој Матери и други, као: Акаѳїстъ Іисꙋсꙋ сладчайшемꙋ, Акаѳїстъ Агґелѡмъ, Акаѳїстъ свѧтителю Нїколаю, Акаѳїстъ свѧтомꙋ Савѣ сербскомꙋ и другим угодницима.

б.) Сѣдалемъ (κάθισμα). То су оне црквене песме, за време појања или читања којих је слободно у храму сести. Изузетак чине неки седални, на којима се прописује стојање, н. пр. на Велики Четвртак на јутрењу стоји: Не сѣднмъ на сицевыхъ сѣдалнахъ, за еже свѧщенникꙋ кадити свѧтый олтарь, но стоѧще поѣмъ Ѯ; слично томе у недељу осмога гласа по другом стихословију на јутрењу: Богородичєнъ не сѣдѧще поемъ но стоѧще. Седални долазе на јутрењу иза катизама из псалтира, после полиелеја и на трећој песми канона, за којима је одређено чтеніе тумачења апостола или јеванђелија, или живота светитеља, или описа празника и томе слично, у које су време присутни такође седели и слушали шта се чита.

в.) Ѵпакои (ὑπακοή, од ὑπακούειν, пазити, потпевати). Песме овога имена поју се на недељном повечерју, недељној полуноћници, на јутрењу пред антифонима и иза седална треће песме канона. Назив ове песме доводе једни отуда, што ју је у старо доба за чацем пратио (succinere) народ; а други од нарочите пажње (ὑπακοή), којом је ова песма слушана, јер садржи истину о васкрсењу Христову, објаву васкрсења мироносицама, апостолима и целом свету. Потоња етимологија боље одговара савременој употреби песама овога имена него прва. Уз то Устав наређује, да се стоји кад се она поје, па и онда кад се узима место седална.

Д.. У пету групу долазе оне песме, које добивају име од времена, када се поју на црквеној служби. Амо спадају:

а.) Прокїменъ (προκείμενος). Тако се зове стих, који се поје обично пред читањем светога писма — паримеја, апостола и јеванђелија, и служи као увод одломку (Зачалу) који ће се читати. У прокиму се већином речма светога писма, а поглавито стиховима из псалама, казује или садржина и важност одломка који ће се читати, или значење дотичнога дана, односно молитава и песама истога. Отуда и називи: Прокїменъ апостола, који се поје на литургији пред читањем (чтенїемъ, зачалом) апостола, и прокїменъ дне, који се поје на вечерњу. Сваком се

Digitized by Google

прокимну коо продужење додаје по један стих, који се налази у тесној свези с њим, а каткад и три. Потоњи случаји бивају на вечерњу Великога Поста и великих Христових празника. У овима се прославља величина Свемогућега, сведоброга и свемилостивога Господа Бога.[135]

б.) Аллилвїарїй (ἀλληλουιάριον). Овако се зове стих, који се изговара после Аллилвїа, а садржина му стоји у свези с јеванђелијем, које се после њега чита и има пред овим слично значење као и прокимен пред апостолом, дакле: увод у јеванђелије; и, као што је стих иза прокимна продужење овога, тако је и Аллилвїарїй продужење од Аллилвїа. Често се Аллилвїарїй односи к служби дана, светога или празника, па се према томе зове аллилвїа дне, аллилвїа гласа, аллилвїа праздника.

в.) Причастенъ (κοινονικόν). То је стих, који се поје за време раздробљења агнеца и причешћивања свештеносл ужитеља. Садржина му стоји у свези с догађајем који се слави; отуда и има причастенъ дне, свѧтагѡ, праздника....

г.) Ѿвстителенъ (ἀπολυτικόν). Овако се зову песме које се поју на крају вечерња (после Нынѣ ѿпвщаеши односно после трисветога) и јутрења (после Благо есть исповѣдатисѧ Господеви, и после великога славословија). Први се поју још и на јутрењу (на Богъ Господь). Ѿпвстителнїи се тропари, кондаци и богородични налазе поглавито на крају часловца и сваког минеја, а и у другим црквеним књигама, распоређани по гласовима и данима. — Амо спадају и називи песама по времену у које се дотична служба свршава, као: стїхира оутреннѧѧ, тропарь часовъ и т. д.

Ђ., У шесту групу спадају оне песме, које су добиле име од места и речи узетих из светога писма, с којима се обично поју. Тако:

а.) Непорочнїи (ἄμωμοι). Ово име носи првобитно седамнаеста катизма,[136] која има на погребном чину у првој статији (слави — одељку) припев Непорочнїи въ пвть, аллилвїа; а затим оне песме, што се поју уз ту катизму или с којим стихом из тога псалма.[137]

---

[135] Пособіе, стр. 218.

[136] Пс. 117. Блажени непорочнїи въ пвть ходѧщїи заповѣдей.

[137] Поглавито припев Благословенъ еси Господи навчи мѧ ѡправданїемъ твѡимъ уз тропаре оусопшымъ, Свѧтыхъ ликъ и недељне Аггелскїй соборъ.

Digitized by Google

б.) **Поллѵелѣй** (**многомилостивенъ**). То је славословље у част Богу једном по суштаству а тројичном лицима; састоји се из стихова 134. и 135. псалма, те му и име доведе од понављања речи **милость** (ἔλεος) иза свакога стиха и од тога, што се за време појања тих псалама пале сва кандила у којима гори јелеј (ἔλαιον, зејтин) и свеће.

в.) **Хвалитный.** Овим се именом означују хвалбени псалми (148., 149. и 150.) и оне песме (стихире) што се поју уз стихове тих псалама.

г.) **Блажени** (μακάρισμοι). Овако се зову јеванђеоски стихови о блаженствима[138] и оне песме,[139] што се с тим стиховима поју.

[138] Мат. 5. 3.—12.
[139] Обично тропари канона.

Digitized by Google

УНУТРАШЊЕ МИСИЈОНАРСТВО.

(по Шеферу)

2. Забавиште.

Завод за одојчад и малу децу сиротих и добрих родитеља као што смо напред видели, ствара и оснива прека потреба, управо невоља. Забавишта пак оснивају се и без преке потребе, него тек да спреме малу децу за школу. Ко је тога доброга мишљења, да малу децу треба, колико је год могуће, сама мати да васпитава, тај ће сматрати забавиште као излишну установу. Али, ако се и забавиште оснива, да потисне неку невољу, онда има свога разлога и оправдања. Три су такова *разлога:* Ако мати сама не може да буде уз своје дете, зато, што је принуђена на то радом, за издржавање своје породице, па би морало дете остати само затворено код куће или са другом децом. Такове прилике рађају разне несреће а особито ватру, отуда и дају друштва за обезбеђење против ватре потпоре за оснивање забавишта. Или се такова деца скитају без икаквог надзора по улицама шумама и пољима, где бивају највеће неуредности.

Други разлог је овоме сличан: када би деца истина имала надзора и неге, да су девојке, којима се деца поверавају, дорасле томе задатку, да су верне и да није њихово око и пажња у шетњи на улици и по вароши на све пре окренута него на децу. Под таким надзором и васпитањем су деца као и она без надзора, или још и горе.

Трећи разлог је, када би мати имала и времена и добре воље, али кад не уме децу васпитавати и у реду држати.

У таким приликама ће забавиште врло добро доћи за децу, и онда забавиште није „нужно зло“ него потребна помоћ.*

*** Данас се у неким државама обраћа особита пажња забавиштима, али не толико из горе наведених оправданих разлога, колико из разлога, који се крије, а то је, да забавишта послуже као врло погодна средства за претапање слабијих народности у ону која влада. Ни ми нисмо изван такове опасности.**

Digitized by Google

Сви заслужни људи око оснивања забавишта имали су у виду преке потребе и невоље, које су хтели смањити и потиснути када су оснивали забавишта. Прво забавиште основао је и уредио 1779. свећеник *Оберлин* у Штајнталу (Елзас). Главна помоћница и учитељица у забавишту била му је његова верна служавка *Луїза Шеплер*. Докје Оберлин Божјом помоћу цео Штајнтал преображавао из страшне запуштености у тако рећи мали рај земаљски и док је он ревносно настојавао око цркве и школе као и око подизања путева, мостова. вођарства. и уопће око привреднога напретка, дотле је Луїза Шеплер себе сву посветила само малој деци, она их је сакупљала са улице и узимала их као мати под своје окриље, с њима се забављала и учила их, те је оставила потоњим забавиљама упутство и правац у такоме раду.*

Професор *Вадцек* основао је у Берлину 1819. забавиште а на то га је подстакла голема невоља у вароши. Два детета нађе он где седе на једној степеници и они му открију своју беду, да су сирочад, да су од самртничке постеље своје матере дошли и да су гладни.

Свећеник *Флиднер* 1836. када је у својој опћини оснивао забавиште, гледао је у њему заштиту против невоље.

У Немаца има разних имена (Warteschule, Kinderpflege, Kleinkinderschule, Kinderbewahranstalt, Spielschule. Kinderstube) која у самој ствари означавају завод који се код нас назива *забавиште*.

У забавиште се примају деца која су старија од две године па до шесте, управо седме године т. ј. док не дорасту до основне школе.

У забавишту мора бити једна пространа, здрава, видна соба за школу, разуме се, да та соба не сме бити на кату него приземна. У школи су ниске скамије, један орман за играчке слике и други прибор. Затим мора бити у самом забавишту или тик до њега један врт или простор за играње, на којем има хлада.

---

* види 12. св. књ. за народ „Матице Српске:“ *Свештеник Јован Оберлин* стр. 37. sqq.

Digitized by Google

Ту треба да стоји повећа гомила чистога песка на којем се деца могу сиграти.

Ретке су особе, које су ванредно даровите, а уз то врло ревносне па да помоћу књига или похађањем забавишта стеку и без редовног образовања потребну спрему за забавиљу. Зато безуветно је потребно, да се забавиље изобразе *методичном наставом* за тај позив (да науче песме, игре, да се извеште у приповедању и у очигледној настави. да науче најважнија правила васпитања и т. д.)

Ако има у забавишту преко 40 деце, то уз забавиљу мора бити и једна млађа помоћница, која ће забавиљи у многом чему бити на руци и најмању децу у посебну собу око себе сакупљати.

Рад мора бити по плану распоређен на сате, да се зна, кад је чему време, кад је забава у школи, кад сигра, кад ужина.

Све, што ма и најмање децу напреже, не сме се дуго терати непрекидно, него од прилике четврт или највише по сахата. Кад се деца почињу умарати, освежиће их корачање, сигра или песма. На *приче* из библијске повести ваља обратити особиту пажњу; причање то треба да је дечјим језиком, али достојанствено; Испитивањем се треба уверити како су деца разумела. Свака прича понавља се застопце неколико дана. Пред празнике треба предузети такове приче, које се тичу тих празника. И друге кратке приче које су разумљиве за дечји разум, могу забавити децу и будити интересовање.

Очигледном наставом помоћу слика и предмета у соби и из најближега круга, упутиће се деца да упознају што их окружава.

Песмама црквеним и светским које су за децу, негује се доброћудност и душевно расположење. При избору песама треба пазити на добар садржај и згодан напев. Певање се не сме претворити у вику.

Дете се најслободније и најзадовољније осећа у *игри*. Што више времена нека проводе деца у задовољном сигрању на пољу и при томе нека се јако пази, да се деца како год не озледе иначе не сме се стишавати дечје расположење и радост.

Digitized by Google

Само *учење* (читати, рачунати и т. д.) сасвим је искључено из забавишта. У забавишту сваки посао предузим се тек као забава.*

У случају да деца остају преко целога дана у забавишту, добро је бар за најмању децу а особито лети да има у приправи душекâ (модроца) за спавање.
Ако деца остају преко подне морају се нахранити (добре чорбе или томе слично и хлеба). Где је тај случај, мора у ту сврху бити посебна помоћна снага, која ће спремати јела, прати судове и т. д. јер се тим послом, особито у већем забавишту не сме забавиља оптерећавати.

Посебно одело за децу у заводу без преке потребе не мора бити. На чистоту пак мора се строго пазити особито после јела треба деци лице и руке опрати и избрисати.

Опћење са децом мора бити љубазно; наредбе нека су јасне, заповести и забране нека су што ређе, али кад се што заповеди или забрани, нека се и испуни; са казнама треба бити врло штедљив; где је један миг довољан не треба трошити речи, где је реч довољна не треба ништа више, а грдњу или батине ни по коју цену се не смеју употребљавати. Помоћу унутарње мирноће и мирнога држања, љубазне строгости, љубави према деци и помоћу ревносног вршења позива, најсигурније се предупређују многе неуредности.

Мала школарина се може одредити. Ферије су као и у основним школама.

Највећа тешкоћа која прати овај завод, у томе је, да забавиља уме несташну, живу и недисциплиновану децу речју и погледом тако да задобије и њима управља, да од њих створи питому, послушну, уредну, отворену (без притворства) и веселу малу дружину.

Поједина јогунаста и зле ћуди деца. задају велике тешкоће својом непослушношћу и рђавим примером.

---

* Оптерећавати децу задацима, дугим декламацијама, дијалозима па још у сврху какве продукције, скроз је погрешно, јер то штетно утече на слабачак ум мале деце и ако се причињава да то деци лако пада.

Digitized by Google

Забавиља се не сме никада разгњевити. Стрпљењем и доследношћу се и овде највише постизава.

Рад у забавишту јако отештава и то, ако преко целе године у свако доба долазе нова деца у завод, јер долазак малих новајлија узнемири цео завод. Зато има одређено време, кад се деца могу примати у забавиште, највише четири пута преко године. Много олакшава рад, ако се забавиља пре сваког дана добро спреми за све оно, што ће онога дана, који иде, предузети, да децу забави.

Осим ових тешкоћа, има и опасности, које треба опрезно отклањати.

Главна опасност је у томе, ако забавиља хоће тобоже за добро целога забавишта у њему да влада, па у место љубазности овлада закон, строгост, уредба. Сироти малишани су тада као уновачени регрути, а забавиште изгледа онда као машина која се по извесним прописима креће. Но и равнодушно посматрање неуредности и суровости дакако да је исто тако рђаво као и претерана строгост.

Такова опасност, која се јавља у извештаченом, усиљеном и неприродном стању завода, често се опажа у Фребеловој установи („Kindergarten") где се формом, методом и дресуром угуши дечија свежина и искреност.

У рђавом облику се улева и дух хришћански у децу, ако се у том добу уче науци о вери или се уче многим за њих још неразумљивим молитвама.

Забавиште постизава своју сврху кад доведе дете до основне школе, па га сачува од несреће, однегује га и развије телесно и душевно. Већ у овом добу у којем су деца, која полазе забавиште примају, често добре клице за цео потоњи живот. Није ретко да и овако мала деца, која приме у забавишту добре навике, и донесу плодова хришћанске љубави, коју сеје забавиште пренашају то и у своју кућу, па и родитеље своје несвесно упућују на закон Божји и на уредност.

Забавишта су врло погодна да се помоћу њих унесе у народ унутрашње мисијонарство.

Кв.

Digitized by Google

НАЦРТИ ЗА ПРОПОВЕДИ.

(ДРУГИ НИЗ.)

НОВА ГОДИНА.

(1. Јан.)

Текст. Благослови Господи вѣнецъ лѣта! Побожан се хришћанин свако вече пита: како се према мени односио предобри Творац, и како сам се према Њему владао ја, бедни створ Његов. Па кад тако чини побожан хришћанин на крају свакога дана, то је тим важније тако питање на растанку са старом и почетку са новом годином. Разгледајмо рад свој минуле године и запитајмо се

Тема. *Како се односио к нама минуле године Бог, а како ми према Њему?*

А. На први део питања је лако одговорити: Бог нам је чинио доброчинства целе године. Као добри Отац, шиљао нам је само добро.

Не могу се пребројати доброчинства, која нам даје Бог и по сваки дан. Све што видимо на небу и на земљи, све је Божје доброчинство. Све што имамо за тело и душу је доброчинство Божје. Јело, пиће, светлост, ваздух, рад, одмор и тд. — све су то доброчинства Божја. Нико није лишен милости Божје. И ти, тужна и жалосна душо, коју у минулој години снађоше несреће и туге, ниси искључена од доброчинстава Божјих. И теби је указао Бог милости своје можда више и веће него другима. Несрећом и жалошћу те је можда хтео задржати од греха и свратити те с пута пропасти, пробудити у теби већу ревност к врлини и дубљу наду на Бога. А зар то није велико доброчинство.

Б. А како смо се ми односили минуле године према Богу?

а.) На жалост ми смо Богу за добро враћали зло. Често смо били неблагодарни за Његова доброчинства. Ми смо пре свега често заборављали на Бога. Користили смо се тисућама доброчинстава, а нисмо помислили на добротвора.

Digitized by Google

б.) Но нисмо само остали код заборава; ишли смо даље: На доброчинства Божја одговарали смо увредама величанства Божјега. Оскрњивали смо празнике земаљским делима, нарушавали супружну верност и младићку чистоћу, обмањивали ближње своје, штету им чинили, непријатељства им указивали, саблажњавали их, варали их.

в) На послетку употребљавали смо доброчинства Божја на зло. Уопште и не грешисмо друкче већ злоупотребљавањем Божјих дарова (душевних и телесних.)

Учинили смо и по које добро. Но шта је то према Божјим делима учињенима нама? И, зар би ми без помоћи Божје и могли што извршити?

Закључак. Признајмо браћо, пред Богом са скрушеним срцем своју неблагодарност! У исти мах принесимо Му из чистог срца благодарност за сва Његова доброчинства учињена нам минуле године. Обећајмо у исто доба, да ћемо у новој години живети животом Њему повољним.

ОБРЕЗАНИЈЕ ХРИСТОВО.

(1. Јан.)

Текст. И егда исполнишасѧ осмь днїй, да ѡбрѣжѹтъ его и нарекоша имѧ емѹ Іисѹсъ. (Лук. 2. 21.).

Тема. *Зашто се Исус Христос подвргао обрезању?*

Прво зато, да испуни закон, који је налагао да се сваки Јудејин у осми дан по рођењу подвргне обрезању које је било праслика крштења. Не прїидохъ, вели Он, разорити законъ но исполнити (Мат. 5. 11.)

Друго зато, да покаже да је узео на се право а не привидно тело, и тиме запуши уста јеретицима, који су мудровали, да Христос није примио правог човечјег тела, већ је имао само изглед овога

Треће зато, да уведе за нас духовно обрезање, обрезање (уклањање) страсти кѹтхаго человѣка: јарости, гнева, зависти, гордости и похоте тела.

Четврто, зато, да већ од младости изврши наше искупљење. Делајући на нашем спасењу (Јов. 5. 17.),

Digitized by Google

Он већ са јутром младости своје сеје капље крви своје, да у вече скупи дневни плод искупљења.

Закључак. Одбацимо страсти ветхаго человѣка и обуцимо се у новога човека Исусом Христом искупљеног.

НЕДЕЉА ПРЕД БОГОЈАВЉЕНИЈЕМ.

Текст. Гласъ вопіющаго въ пустини: уготовайте путь Господень, правы творите стези его (Мат. I. 3.).

Тема. *Глас и пустиња у данашњем животу.*

А. *Глас*, који данас опомиње народе да спреме пут Господу и поравне Му стазе, јесте глас проповедника слова Божјег, глас пастира стада Христова, глас свештеника свете цркве. Он у проповеди својој:

а.) учи народ високој небесној науци, Речи Божјој.

б.) упућује народ, да живот свој удеси према тој науци.

в.) крепи силе народу дајући му свете тајне.

Б. *Пустиња*, у којој се разлеже глас пастира цркве, јесте

а.) Овај свет и они у њему, који не ће да чују глас слуге Божјега, или се изговарају да га не могу да чују, било због слабости, било из страха.

б.) Срце наше, препуњено дивљим жељама и тежњама, да се о њих разбија глас пастира цркве Христове.

Закључак. Послушајмо глас свештеника свога који нас очински позива на кајање, учи и саветује како се живи по хришћански. Засадимо пустош срца свога цвећем хришћанских врлина, да би тако припремили пут Господу.

БОГОЈАВЉЕНИЈЕ.

(6. Јан.)

Текст. Пріиде Іисусъ ѿ Галилеи на Іорданъ ко Іоанну, креститися ѿ него (Мат, 3. 13.).

Тема. *Неопходност светога крштења за спасење.*

Св. крштење је прека потреба за спасење:

а.) Крстио се сам Христос као глава цркве; дакле су се дужни крстити и сви чланови те цркве.

Digitized by Google

б.) Христос је при Своме крштењу признат за пророка, првосвештеника и цара; дакле су и сви, који Га признају за свога Спаситеља, дужни крстити се.

в,) Христу су приликом крштења саопштени дари св. Духа; дакле и сви који желе добити даре Духа Светога такође се морају крстити

Закључак. Стога се крштење има извршивати правилно, а сваки је хришћанин дужан признавати крштење за неопходно средство спасења.

СВ. ЈОВАН.

(7. Јан.)

Текст. Покайтесѧ приближиѥсѧ царствїе небесноѥ (Мт. 3. 2.).

Тема. *Проповед св. Јована Креститеља* побуђује нас:

1. На строгост у животу.
2. На исповедање грехова.
3. На помисли о смрти.

Закључак. Урежимо ту проповед дубоко у срце своје и владајмо се по њој.

НЕДЕЉА ПО БОГОЈАВЉЕНИЈУ.

Текст. Людїе сѣдѧщїи во тмѣ видѣша свѣтъ велїй, и сѣдѧщимъ въ странѣ и сѣни смертнѣй свѣтъ возсїѧ имъ (Мт. 4. 16.).

Тема. *Исус Христос је светлост духовнога живота.* Он је:

1. науком својом разгонио мрак незнања и открио право богоштовање.
2. извор светлости, којем се све клања
3. извор благодати, којим све живи
4. средиште, око кога се све уједињује.

Закључак. Хришћани, као синови светлости, не треба да се држе с кнезом таме.

Digitized by Google

СВ. САВА.

(14. Јан.)

Текст. Пріидите чада послушайте мене, страху Господню научу васъ. — То је назив светога заштитника српске школе.

Тема. *Важности школе.* —

А. Наука која се у школи добива корисна је и за земаљски практички живот и за земаљске интересе човечје. Шта је боље: кад човек зна читати и писати или кад не зна? — Свакако кад зна! — Је ли боље знати рачунати, знати где је који град, река, земља, знати чувати своје здравље, поправити њиву, бранити се од пожара, него знати васпитати децу и сачувати њихово нежно здравље. и т. д. Или је можда боље од свега тога не знати ништа? Сваки ће одговорити, да је боље све то знати него незнати. А свему томе се уче деца у школи, а да и не говоримо о томе да се у вишим школама деца спремају за службу друштву, држави, и по свршетку школа примају разне дужности да часно и корисно послуже своме драгоме народу.

Б. Но то је мало, што школа спрема човека за земаљски живот и прибавља му ужитак. Школа развија и душу код човека, облагорођава је, чини човека умним и бољим. Без учења у школи бива човек неразуман. Лако постаје сујеверан. Према другом је жесток и неотесан. У школи се научи човек још из млада и лако добром владању и љубави према ближњем; дужностима према цркви. Упозна се са њеним дивним богослужењем, са законом Божјим, и научи се како ваља живети хришћански, по Богу. У школи се спрема не само за земаљски живот, већ и за небески. У школи научи читати књигу јеванђелија, књигу живота, спасења и вечне утехе у невољи и муци, — књигу Божју, држати се правила помоћу којих се могу избећи греси и достићи и удостојити се вечнога блаженства.

Закључак. Зато, оци и матере, ако желите својој деци добра, шиљите их у школу. Знајте да, ако се ваша деца науче и васпитају у школи особито српској православној, светосавској, да ће бити добри грађани, добри мужеви, добре супруге, оци матере и добри чланови друштва, добри Срби.

Digitized by Google

СВ. ТРИ ЈЕРАРХА.

(30. Јан.)

Текст. Такѡ да просвѣтитсѧ свѣтъ вашъ предъ человѣки, такѡ да видѧтъ добраѧ дѣла ваша и прославлѧтъ Отца вашего иже есть на небесѣхъ (Мт. 5. 16.).

Тема. *Хришћани треба да су светлост људима:*

а.) Речју, којом посведочавају, да су хришћани.

б.) Животом и владањем.

в.) Верношћу, којом испуњавају вољу Божју.

Закључак. Свећа гори без обзира има ли кога око ње или не, — тако и хришћанин, чедо светлости мора увек светао и светлог образа бити.

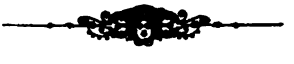

Digitized by Google

ПРОПОВИЈЕД

на дан св. Стефана архиђакона.*

Говорио у Бршљаници парох Владимир Микутиковић

Побожна Браћо!

Дјетету овом невином у руке дадосмо књигу свету. И прочита нам дијете апостол данашњи св. стефански. И каза нам апостол ријечју истинитом, да „Стефан пун вјере — Христове — и силе чињаше знаке и чудеса међу људима велика“ (Д. А. 6. 8.). И рече нам: да усташе њеки и препираху се са Стефаном светим (Д. А. 6. 9.), ал' не могоше противу стати премудрости и Духу св. којим говораше (Д. А. 6. 10.). Па немогав то, у гњеву немоћном побунише народ, старјешине и књижевнике, ухватише и доведоше њега на суд безбожни. Доведоше и свједоке лажне, да на њега свједока Христова неистине ријеч рекну (Д. А. 6. 12.—13.). Но не преза светац од суда безбожног. Не боји се силе његове земаљске. Не жаца се судијама моћним рећи отворено: „тврдоврати .... ви се једнако противите Духу св. како оци ваши, тако и ви“ (Д. А. 7. 51.). Казати им не стрепи, да су издајници и крвници Христа праведника; да закон примише наредбом анђелском, ал га не одржаше (Д. А. 7. 52, 53.). По цијену смрти рекао је ријечи ове истинске, ал оштре — слављеник данашњи. За Спаса свога камењем засут првомучеником постаде — Стефан. На кољени се моли за убијце своје: Господе! не прими им ово за гријех! (Д. А. 7. 59, 60.) — светитељ. За проповијед своју неустрашиву удостоји се Стефан архиђакон још на земљи видјети славу Божију, небеса отворена, и Исуса гдје стоји с десне стране Богу (Д. А. 7. 55, 56.), а на небу доби први он вијенац мученички неувели.

У времена прва цркве Христове браћо, ко се крсту клањаше, крст свој и ношаше. Незнам броја да пребројим мученике све за вјеру Христову. Једни убијени бише, други прободени бише. Једни смрћу мача умријеше, други

---

* У овом крају је побожан обичај, да сви домаћини и домаћице учествују у св. богослужењу на дан св. Стефана.

Digitized by Google

камењем засути бише, а прије свију Стефан првомученик. То бјеше тада. А сада? Гоњења код нас нема. Моћници земаљски Хришћани се назваше. На крунама царским драгоцјеним, од свију украса свијетлих, крст часни најкрасније блиста. Мушке груди одличника наших — крст Христов украшава данас. Гонитељи цркве и Хришћана, вјерници њени постадоше прави. Од непријатеља свију Христових и наших, остаде код нас пакосник само — Антихрист. Оста да сије сјеме паклено: *завист* и *злобу* немилу, *оговарање* отровно, *освету* убитачну да сије међу људе мале вјере, међу Хришћане хладне љубави, слабе наде. И сјетва ђавоља њиву налази у срцу њеких, тешко им души.

Ал' Бог праведни *зависти* неће. Што је за кога то му он и даде. Сваки свој дио према снази прима. Без дијела нико не остаде. Добро здравље примио је један. Разум мудар добио је други. Богаство је предано трећему. А добротом дичи се четврти. Ко завиди брату на дару његову, весеље квари на дару своме. У душу завиднпкову црв се увлачи, ту рује и мир душевни ремети, ца за то „.. дух који у нама живи мрзи на завист" (Јаков IV. 5). „јер гдје је завист ... ондје је неслога и свака зла ствар" — говори апостол (Јаков 3. 16.). Бог праведни завиднике казни. Глађу великом казнио је и завидљиву браћу Јосифову. „Позната су дјела тјелесна, која су ... непријатељство, свађе. пакости, срдње ... *зависти* ... за која вам напријед кажујем .. да они који таково чине, неће наслиједити царства Божијег," пише св. Павле Галатима (5 19.—21.).

Завидећи ближњем завидник тежи да умали славу братовљеву, да окаља част ближњега, да потамни стране свијетле у другога, да поруши углед угледног. У послу овом, послу гријешноме служи се он оружјем отровним, лажним оружјем — *оговарањем*. Непријатељи Стефана светога завидећи духу и мудрости којом говораше (Д. А. 6. 10.), преко свједока лажних опадају праведнога, да мјесто свето и закон хули (Д. А. 6. 13.). Оговарањем лажним смрт тјелесну свецу приправише. Па и данас језик многи, то „немирно зло, пуно отрова смртоноснога" (Јаков 3. 8.) невоље силне на народ навлачи. — „Гле мала ватра колике велике шуме сажеже. А тако је и

Digitized by Google

језик мали уд и много чини“ (Јаков 3. 5.). Он је кадар разбратити збратимљено, раскинути састављено, везе брачне као ножем пресјећи, у крвнике браћу обратити, као вјетар кумство однијети, као огањ село распалити и у гријехе народ увалити. Зла су недогледна браћа, што их језик међу људе сипа, али не језик умникова, већ безумникова, „јер усне безумникове пристају у свађу, и уста његова дозивљу бој“ (Прич. 18. 6.) бесједи Премудри. „А човјек мудар ријечи устеже своје, тиха је духа човјек разуман“ (Јаков 17. 27.). А „... ко је рад да живи и да види дане добре, нека задржи језик свој од зла, и усне своје да не говоре пријеваре“ (1. Петр. 3. 8. 10.) учи нас апостол. Зашто љубазни да језиком својим оговарамо и кунемо људе кад су они браћа наша. Та језик је створен да њиме молимо и благосиљамо Бога и Оца нашег небесног! Зар из једних уста да излази благослов и клетва, молитва и оговарање? „Еда ли може извор из једне главе точити слатко и горко?“ (Јаков 3. 9—14.).

Оговорени осјећа се увријеђен. Тишти њега срњење неправо. Увријеђен је понос му људски. Осјећа болно зло му нанесено. Па обично у срцу збори: вратићу зло! Ето како ће из зла да горе изиђе! Ал ви браћо не зборите тако! Слушајте Спаса како нас учи: „а ја вам кажем, да се не браните од зла, него ако те ко удари по десном твом образу, окрени му и други“ (Мат. 5. 39.). Слушајмо Спаса, на њ' се угледајмо, јер:

„Примером је Он показ̄о,
Да сносити много треба,
Ко ће да се удостоји,
Становником бити неба“.

(Љ. П. Ненадовић.)

Ал увријеђен многи не збори само: зло ћу вратити! Нег' тражи гријешан начина и пута, да ријеч своју, ријеч кобну, у дјело *освете* обрати. Гледа како ће увредитељу судити. Испитује како ће увреду одмаздити. А ко је тебе о човјече, судијом ставио над братом твојим питам? Зашто се спремаш да судиш злога. Мислиш ли „.. да Судије цијеле земље неће судити право“? (Бит. 18. 25.), „Еда ли Бог криво суди или Свемогући изврће правду“; (Јов 8. 3.). Држиш ли да Бог не види увреду нанесену теби? Онај „који је створио уво, зар

Digitized by Google

не чује? И који је око начинио зар не види?“ (Пс. 94. 9.). Знај, да „с неба гледа Господ, види све синове људске. С престола на коме сједи погледа на све који живе на земљи. Он је створио сва срца њихова. Он и зна сва дјела њихова“ (Пс. 33. 13—15.). Зато не враћај зло злим, него чекај Господа и сачуваће те. „Не освећујте се за себе љубазни, него подајте мјеста гњеву, јер стоји написано: моја је освета, ја ћу вратити, говори Господ“ (Рим. 12. 19.). Да, Господ ће вратити. Правда небесна увријеђеном је утјеха, па за то:

„Кад човека снађе беда,
Кад га сплету људске страсти,
Он у небо нека гледа,
Тамо наше све су сласти“.

(Љ. П. Ненадовић).

Но не само да се светити не смијемо ми дајући мјеста гњеву Божјем, него што је више праштати један другоме дужни смо. Апостол Павле свјетује Ефесце и нас „будите један другоме благи, милостиви, праштајући један другоме, као што је Бог у Христу опростио вама“ (Ефес 4. 32.). Ал праштање само за Хришћане праве још довољно није. Дјела милости непријатељу чини, ко се Христов назвати жели. „Ако је гладан непријатељ твој, нарани га; ако је жедан, напој га; јер чинећи то угљевље огњено на главу му скупљаш“ (Рим. 12. 20.) — свјетује нас Писмо св. А „ако љубите оне који вас љубе, каква вам је хвала? Јер и гријешници љубе оне који њих љубе“ (Лука 6. 32.). „Люзѝте врагѝ вáшѧ, благословѝте кленѹ́щымѧ вы́, добрѡ̀ творѝте ненавѝдѧщымъ васъ, и молѝтесѧ за творѧ́щихъ вáмъ напáсть и ѝзгонѧщымѧ вы́“ (Мат. 5. 44.) — учи нас Господ Исус, а српски ће рећи то: Љубите непријатеље своје, благосиљајте оне који вас куну, чините добро онима, који вас мрзе, и молите се Богу за оне, који вам зло чине и гоне вас! Јесте молите се Богу и за непријатеље своје, учим вас и ја слуга Христов недостојни. Молимо се као што се и Спас на крсту помоли: „Оче! Опрости им, јер незнају шта чине!“ (Лука 23. 34.). Молимо се ријечима мученика Стефана, светитеља данашњега: „Господе, не прими им ово за гријех!“ (Д. А. 7. 60.). Добро чинимо и за непријатеље молимо се своје, а вијенац наградни, вијенац праведнички на небу нам изостати неће. Ѧ́минь.

Digitized by Google

СЛОВО НА БОГОЈАВЉЕЊЕ

св. о. н. Григорија Нисског.

Данашњи дан, у који се Господ наш Исус Христос крстио од Јована (да би с неба низвео Свесветог Духа и на небо узнео човјека, да би подигао палога и посрамио узрочника његова пада) — сјећа нас на св. тајну, која очишћава човјека, која му пере душу и тијело од гријеха и која обнавља у нама првобитну красоту, којом нас је првобитно обдарио Умјетник — Бог. Крштење је наиме очишћење од гријеха, духовно препорођење. Као бићу двоструком, састављену из два дијела, одређени су човјеку и двојаки лијекови: за видљиво тијело — видљива вода; за невидљиву душу — невидљиви Дух: и аще кто не родится водою и духомъ не можетъ внити во царствіе Божіе (Јов. 3, 5). Господ наш Исус Христос свршавајући домострој нашег спасења, сишао је у земљу, да отуд изнесе живот. И ми примајући крштење подражавамо тијем Господу и Учитељу нашем, те и ако се не погребавамо у земљу онако, како се погребава сасвим умрло тијело, да би се у њој скрила трулост природе наше, ипак улазећи у земљи сродну стихију — воду сакривамо се у њој као Спаситељ у земљи и чинећи то трипут изображавамо тијем на себи благодат тридневног васкрсенија Христова. И када ми примамо тајну крштења, над нама се говоре имена оних Св. Ипостаси, у које смо ми повјеровали, на које се и надамо и од којих произилази и садање биће и будуће суштаствовање наше. Благодат крштења објављена је не само од јеванђелиста но још и пре оваплоћења Господњег; још у Ст. Завету приказана је она како радњама тако и речима. Сјетимо се праобраза нашег препорођења, јер сам празник данашњи природно их зове у памет нама! —

Робињи Аврамовој Агари и дјетету њезину Исмаилу неста у пустињи воде и већ бијаху близу смрти; но, преко сваког очекивања, показа анђео Агари студенац воде живе, и Агара захватив из њега спасе Исмаила. Ето — најстаријег тајанственог праобраза крштења — како се спасоше од смрти они, који већ близу ње бијаху, водом живом, која прије не бијаше таковом, но поста по благодати,

Digitized by Google

дарованој преко анђела (Пост. 21, 15—19.) Доцније роб Авраамов нашао бјеше Исаку невјесту при студенцу, и брак, из кога је имао произићи род Христов, добио свој почетак при води (Биће 24, 11—27.). И сам Исак, када је пасао овце у пустињи, копао је свагдје студенце, које су Филистимљани засипали (Биће 26, 15—23.), — што бијаше образом, да ће послије доћи непријатељи, који ће војевати против благодати крштења, и ако ће они, који копају студенце — мученици и пастири Христови — побједити невољалство, те ће дар крштења напунити сву васељену. Тај исти смисао имају и повјести о Јакову, који се код студенца срео са Рахилом. Над отворем студенца лежаше грдан камен, који су мноžина пастира заједно одвољали, да би тако добили воде и за себе и за овце (Биће 29, 1—10.). То бијаше слика будућег: над отворем студенчевим дуго вријеме лежаше духовни камен — Христос (Ис. 28, 16; Дан. 2, 45.), скривајући у дубини и тајни бању обновљења, за чије откривење још доста времена требаше. Јаков пак, који је сам одвалио камен и захватио воде те напојио овце своје невјесте, јесте праобраз Онога, који, откривши скривену тајну, даје стаду цркве воду живу. Прелаз израиљског народа преко црвеног мора, по тумачењу св. апостола (I. кор. 10. 1—4.), исто је тако благовјестио спасење водом. Израиљани пријеђоше а Фараон и његова војска потонуше. Тијем прелазом била је претсказана тајна крштења, јер и сада људи бјежећи из Египта од мучења грјеховног те силазећи у воду преморођења ослобађају се од духовног ропства и спасавају се, а ђаво и слуге његове трзају се и муче жалошћу, јер сматрају спасење људи својом несрећом. А шта је друго било претеказано чудесном жртвом Илије Тесвићанина (III. Цар. 18, 16—40.), ако не вјера у Оца и Сина и Духа Св. и искупљење? Заиста (у самој ствари) чудесном својом жртвом пророк Илија нам је јасно претсказао о тајни крштења, која се доцније има свршавати; јер из те околности, што се огањ разгорео из воде, која је трипут проливена, изилази, да је тамо гдје је тајанствена вода и св. Дух животворни, који спаљује нечастиве и просвјећава вјерне. Губавог Неемана Сирјанина чисти пророк Јелисеј од болести погружењем (умивањем) у Јордану (IV. Цар. 5, 1—15.) те употребом воде у опће а особито усвојеним дјејством

Digitized by Google

погружења у ову ријеку јасно претсказа будуће: пошто је од овијех ријека једини Јордан примио у себе почетак освећења и благослова и из себе, као неког особитог извора, излио благодат крштења у сав свијет.

Послије овијех праобраза тајанственог препорођења разгледајмо пророштва о њему. Пророк Исаија је позивао, говорећи: Измыйтеся чисти бѹдите, отымите лѹкавства отъ дѹшъ вашихъ (Ис. 1, 16.), а цар и пророк је призивао: Приступите къ Немѹ и просвѣтитеся, и лица ваша не постыдятся (Пс. 33, 6.) Још је јасније прорекао о благодатном препорођењу пророк Језекиљ, наговјешћујући и само обећање о крштењу: и воскроплю на вы водѹ чистѹ, и очиститеся отъ всыхъ нечистотъ вашихъ и отъ всыхъ кѹмировъ вашихъ: и очищѹ васъ. И дамъ вамъ сердце ново и дѹхъ новъ дам вамъ, и отымѹ сердце каменное отъ плоти вашея, и дамъ вамъ сердце плотяно, и дѹхъ Мой дамъ во васъ (Језек. 36, 25—26). Још јасније прориче о крштењи св. Захарија. Прво говори он о великом јереју Христу, обученом у ризы гнѹсны, у робско тијело наше, затим — свукавши с Исуса ту јадну одећу нашу — Захарија га украшава чистим и светлим подиром. (Захар. 3, 1—6.). Таким сравњењем праобразно нас поучава, да ми сви у крштењу Христову свлачимо гријехе као јадну одјећу и облачимо се у свештену и прекрасну одјећу обновљења. А шта да кажемо о гласу пророка Исаије, обраћеном к пустињи: радѹйся пѹстыня жаждѹщая, да веселится пѹстыня и да процвѣтетъ якѡ кринъ. И процвѣтетъ, и возвеселится пѹстыня Іорданова (Ис. 35, 1.)? Очевидно пророк Божји не благовјештава радост пустим мјестима, но у пренесеном смислу под пустињом разумије неочишћену и необлагороћену душу, исто тако, као што и св. Псалмопјевац говори: возжада дѹша моя къ Богѹ крѣпкомѹ животѹ (Пс. 41, 4.), и потом сам Господ И. Хр. у св. јеванђељу позива: аще кто жаждетъ, да пріидетъ ко Мнѣ и да піетъ (Јов. 7, 37.); всякъ піяй ѡтъ воды сея (т. ј. обичне) вжаждется паки: а иже піетъ ѡтъ воды, юже Азъ дамъ емѹ, не вжаждется во вѣки (Јов. 4, 13—14.). Богодухновени цар и пророк прорекао је и о гласу, ког је Бог Отац изрекао с неба при крштењу Господа нашег И. Хр., да би оне, који су чули тај глас, но који су догле гледали само на видљиво понижење Спаситељево по човјештву, увјерио, да Син по природи има

Digitized by Google

божанско достојанство. Предсказујући о томе, св. Давид је у свом Псалтиру написао: гласъ Господень на водахъ: гласъ Господень во великолѣпіи (Пс. 28, 34.). Но завршимо овдје набрајање свједочанстава из свештеног Писма о благодатном препорођењу, јер не би било краја ријечи, ако би ко хтио сва свједочанства покупити и сабрати их у једној ријечи.

Браћо! Преко је потребан какавгођ знак, по коме би било могуће познати човјека препорођена: преко су потребне јасне биљеге, по којима би могли разликовати новог човјека од старога: Као што се мрак губи пред свјетлошћу и као што прнило ишчезава, ако је украшено бијелом бојом, тако и стари човјек ишчезава, када га красе дјела правде. Послије примања благодати препорођења ми се називамо дјецом Оца небеског; с тога се морамо марљиво привикавати својствима небеског Родитеља, да ба се подражавањем Оцу показали правом дјецом Онога, који нас је призвао у благодатно усиновљење. Ко својим дјелима скврни очево благородство, тај наноси Оцу управ тако тешку срамоту као и син незаконит. Па зато и сам Господ заповједајући нам, да добро чинимо, додаје: такѡ да бѹдете сынове Отца вашего, иже есть на небесѣхъ (Мат. 5, 44—45.) т. ј. по ријечима Христа Спаситеља људи постају дјецом Божјом само тада, када у души својој напечате подобије очинске благости Божје. Зашто и ђаво напада на нас силније послије тога, када се ми удостојимо благодати усиновљења т. ј. крштења; ђаво се мучи завишћу, гледајући красоту препорођеног човјека и његов јуриш небесноме граду, из кога је он испао и буди у нами ватрена искушења, тежећи, да одузме од нас и други украс, као што је узео први. И тако, ако осјетимо нападаје духа злобе, то ћемо поновити апостолске ријечи: Єлицы во Хрїста крестихомся, во смерть єго крестихомся (Римљ. 6, 3.). „Ми смо постали — рећи ћемо човјекоубици од искони — слични Христу у смрти“ (Филипљ. 3. 10): јер је гријех, прободен копљем крштења, већ сасвијем мртав у нами. И зато се удаљи од нас, душе нечисти, јер ти хоћеш, да уграбиш мртвога, које је његда био с тобом у савезу, а који је сада стекао способност осјетити права задовољства. Мртви се не храни плотском љубављу, не осваја се богатством, не граби туђе, не завиди ближњему. За други живот дата су ми правила: ја сам научен, да без предомишљавања

Digitized by Google

оставим земаљско и да пожурим небесноме, као што и апостол Христов јасно свједочи о себи, да је *свијет* за њ' *распет* а он за *свијет*. (Галат. 6, 14.). Таке су мисли и жеље душе у истини препорођене; таке су ријечи човјека новопросвјећеног, који се опомиња свога обећања, које даде Богу при крштењу, обећања, да ће оставити сва задовољства ради љубави према Господу И. Хр.

Завршимо ову ријеч обраћањем човекољубивом Даваоцу небеског дара, узносећи мали глас за добивање великих блага. Ти, владико, у истини Пречисти и увек Течни Изворе благости; Ти, који си се праведно окренуо од нас и човјекољубиво помиловао нас — изгнао си нас из раја и опет призвао к Себи, свукао си с нас лишће смоковно и обукао си нас у скупоцјену одежду, окропив нас водом и очистив нас од нечистоте. Огњени мач неиријечи више улаз у рај; све се за нас, нашљеднике грјеха — измијенило у радост; нама на земљи рођенима приступачно је рајско обитавалиште и само небо. — Стога запојмо Богу пјесму радосну, коју су давно изрекла уста, одушевљена Духом Светим: да возрадуетсѧ душа моѧ о Господѣ: облече во мѧ въ ризу спасеніѧ и одеждею веселіѧ одѣѧ мѧ: ꙗко на женіха возложи на мѧ вѣнецъ и ꙗко невѣсту украси мѧ красотою (Ис. 61, 11.) Украситељу невјесте, Христе, Сый и прежде Сый и грѧдый, благословенъ нынѣ и во вѣки. Аминь.

Прев. П. Б.

Digitized by Google

Из црквено-пастирске праксе.

XVII.*

Питање.

Пре две године доселио се са својом законитом супругом из Бачкога Н. С. у Н. К. неки Павле С., који негда становаше у С. у Бачкој. Обоје беху евангелици аугсбуршкога вероисповедања. Пошто су наведени супрузи постали Назарени, нису дали крстити своју децу, па ни прво дете своје Јулијану.

Пошто је пак закон о државним матицама ступио у живот у Угарској после рођења исте Јулијане, то су је родитељи 10 фебруара 1903. г. дали накнадно, по одобрењу кр. котар. области у П. од 9/II. бр. 498. у протокол рођених у С. увести, наводно, да је 24. децембра 1885. рођена, као што приложени оригинал под ./· и превод под .//· потврђује.

Иста Јулијана С. намерна је у православну вероисповест ступити, односно, пошто нигда крштена није, жели по обреду православне цркве крстити се, па пошто ће 24/XII. 1903. г навршити 18 година, то ће јој онда слободно бити хришћанској цркви приступити, којој она хтела буде, но при оваком случају рађају се ова питања:

1.) Је ли она обвезана подврћи се свима формалностима, које грађански закон код прелаза прописује? Пошто никад није крштена, те је према томе без вере (conffessionslos), парохијално је ово звање немеродавнога мњења да она нема обвезе према том законском наређењу.

2.) Иста Јулијана С. живећи у конкубинату са овдашњим становником С. М., православне вере, скоро ће родити, те пошто обоје желе, да се дете у св. цркви православној крсти, настаје питање, може ли православни парох дете безверне матере крстити, пошто то и сама мати жели?

3.) Како се пак иста девојка са својим родитељима пре две године овде настанила, имали иста код скла-

---

Овај случај достављен нам је на решење од парохијскога звања у Н. К.

Digitized by Google

пања брака са С. М. обвезе према грађанскоме браку у Угарској, пошто је у С. у Бачкој рођена?

Одговор:

Ad 1.) Јулијана С., ако је по оцу надлежна (завичајна) у Угарској, може прећи у православну веру у смислу угарског државнога закона (LIII. зак. чл. 1868. §. §. 1.—8.), који уређује прелазе из једне усвојене или законом признате вере у другу, (в. прописе истога у *Богосл. Гласнику* 1903. г. III. књ. бр. 5—6.) Њезина је *законита* вера једна од усвојених вероисповести, и то она, којој и њезини родитељи *законито* припадају, пошто како у смислу хрватских тако и угарских државних прописа, деца не могу припадати безверју нити вероисповести, која није законом призната. О том нас уверава и матични извод, где је вероисповест њезина тачно означена. По закону припада она евангеличкој вероисповести аугсбуршкога исповедања (лутеранској), без обзира да ли је крштена или није.

У смислу спом. зак. чл. може иста Јулијана променути вероисповест после навршене 18. год. своје, а после удаје и пре тога времена.

Ако је пак завичајност споменуте Јулијане по родитељима у Хрватској и Славонији, вредиће за прелаз њезин исти прописи, пошто за протестанте вреде у том погледу угарски државни прописи.

Ad 2.) Дете, које роди Јулијана са православним С. М., моћиће се крстити у православној Цркви, ако дође на свет као *незаконито*, само у том случају, ако мати пре крштења дететова пређе у православну веру. Ако се пак роди дете као *законито* или буде пре крштења позакоњено, онда ће само у том случају моћи бити крштено код нас, ако је мушко, ако је пак женско, има бити крштено у законитој вери материној. Но ако мати доцније постане православном, ићиће за њом и сва њезина женска деца испод 7 год. у православну веру.

Ad 3.) Грађански брак везује угарске надлежнике, ако склапају брак у Тројединци, у главном у толико, у колико се исти брак има навестити и код надлежнога матричара у Угарској. Л.

Digitized by Google

КЊИЖЕВНОСТ.

Шематизам православне епархије далматинске и истријске за годину 1903. Задар. 1903. 8⁰ Стр. 77.

Овакав Шематизам издаје конзисторија далмат. епархије већ одавна сваке године, те нам је овај годишњак позната књига. За овај се може рећи, да је прилично практички уређен и ако је нешто развучен. Историјскога градива у њему нема много (стр. 5. 11. 18. и нешто код манастира стр. 20. и д.) Статистичко је градиво као и обично. Из овога видимо, да је свршетком 1902. год. у далмат. истр. епархији било 3 манастира, 5 протопрезвитерата, 55 парохија, 3 капеланије, 83 цркве домова 11.072, душа 78.416, презвитерâ чина монашкога 25, а световнога 43 и 1 ђакон свет. чина. У 1902. год. родило се законите мушке деце 1 616, женске 1502 свега 3.108 и незаконите мушке 142, женске 158, свега 300, укупно 3.498. Умрло је 1.290 мушких и 1.273 женских. свега 2.563. Наравни прираст изнео је 855 душа, дакле близу 1·1%. Венчало се првобрачних 506, другобрачних 103, свега 609. Прешло је у правосл. вѐру мушких 18, женских 39, и из православне вере иступило је 3 мушких и 18 женских, те је и овде прираст за 15 мушких 21 женско, свега 36 душа. И. З.

Српска Краљевска Академија. Прва књига Задужбине архимандрита Нићифора Дучића. **Из црквене историје Срба у Турској у XVIII. и XIX. веку**. Написао *Иван Иванић*. Награђено са 1000 дин. из књижевног фонда пок. архимандрита Нићифора Дучића. Београд и Нови Сад. Издање друштва „Рада“ 1902. год. 8⁰ Стр. 157. Цена 2 круне.

Писац овога дела Иван Иванић познат је као писац дела оваке врсте, која се односе на историју, географију и фолклор нашега народа у Старој Србији и Маћедонији. Као и иначе тако се он и овде јавља као ватрен Србин, као добар родољуб. У овом делу износи он пре свега у кратким цртама, без довољне и темељите спреме и познавања историје балканскога полуострва, што је претходило црквеном покрету у Маћедонији, односно рад Грка и Бугара против Срба (стр. 7.—31.). У другом делу излаже почетке црквеног покрета код Бугара у Маћедонији и ширење уније и протестантства у Маћедонији у XIX. в. (стр. 32 – 64). У трећем делу описује се даље црквена борба

Digitized by Google

све до постанка бугарскога егзархата од 1858. — 1872. (стр. 65.—93.) У IV. делу описује се историја црквенога живота код Бугара — Бугараша и Срба у Мађедонији од оснивања егзархата до 1884. године (стр. 94.—105.). Овај период карактеристише снажење и продирање бугарскога елемента на штету српскога живља у Мађедонији и Ст. Србији. Шта су Бугари добили са егзархатом, показује нам писац статистичким подацима. У ово време Срби су погубили скоро све школе у овим крајевима. Од 153 срп. школе могло се одржати само 19 (стр. 99.). V. део обухвата школски и црквени покрет Срба у Турској од 1884.—1901. (стр. 106.—128.. Писац овде слика отпор српскога народа с једне стране према Бугарима — егзархистима, а с друге — према панјелинизму који је завладао у цариградској натријаршији. Слика је у главном тужна по нас чему се није толико ни чудити, кад се узму у обзир тешке прилике у којима се наш народ тамо налази као и тешка и неравне борба коју има да издржи и коју нам показује читав списак Срба — мученика за веру и народност (стр. 114. и д.). Па ипак неки светлији појави (подизање многих школа, Срби митрополити у Призрену и Скопљу) као да наговештавају зору бољих дана. У VI. делу (стр. 129. 157.). додати су статистички подаци који се односе на цркву и школе у Мађедонији и Ст. Србији. Истина ови су подаци непотпуни, но зато им се значај не може негирати.

Ово дело г. Иванића спада у ред публицистичких списа. Писац је добро познат са радовима те врсте који се односе на Мађедонију и Ст. Србију. Он је сам живео у тим крајевима, те су му добро познате тамошње прилике. У толико је занимљивије и лако се чита. За науку је од мале вредности. И. З.

Српска Митрополија Карловачка око половине XVIII. века. По архивским списима приредио протојереј Димитрије Руварац. Издање Његове Светости српског патријарха *Георгија Бранковића*. Ср. Карловци. Српска Манастирска Штампарија 1902. г. 8⁰ Стр. 120+221. Цена 2 круне.

Неуморни скупљач грађе која се односи на историју наше цркве у овдашњим крајевима, г. Д. Руварац, задужио нас је поново овом публикацијом, која је од огромнога значаја за упознавање нашега стања и живота у XVIII. веку а о коме до пре неколико година нисмо знали скоро ништа. Грађа у овој књизи од велике је важности нарочито с тога, што се у њој поред општих статистичких података описује стање поје-

Digitized by Google

диних парохија, парохијана, свештенства и др. Нарочито је од неоцењиве вредности опис и попис цркава у архидијецези (стр. 35—118.), који је извршио архиђакон Вићентије Стефановић 1732/3. год., у ком се налазе описана поједина места свако за себе и то: каква је и од чега је која црква, кад слави, ко ју је осветио, шта све има у њој, колико има (у ком месту) свештеника, где се који родио, ко му је и шта је био отац, колико му је година, код кога је и где је учио, ко га је рукоположио, колико је година у чину, ко му је *духовник* и кад се последњи пут *исповедио* и много шта друго, а између осталога и колико и каквих има књига, колико има непокретнога и покретнога имања. Осим овога код врло многих парохија налази се опис по једнога домаћина слично опису свештеника и његове породице, а важност чега се не може превидети.

Даље се у овој књизи налазе врло многи статистички подаци за поједине епархије, по местима и протопрезвитератима као: 1) статист. преглед епархије сремске а) за год. 1732. (стр. 6.—10.), б.) за годину 1756. (стр. 15.—32.), в) за год. 1766. (стр. 37.—57.) и г) за год. 1791. (стр. 59.—69.); 2) статист. преглед епархије арадске за 1755. год. (стр. 71.—94.); 3) — епархије бачке за год. 1785. (стр. 95.—97.); 4) — епархије карансебешке (вршачке) за год. 1749. (стр. 99.—112.); 5) — епархије карлштатске за год. 1755. (стр. 113.—119.); 6) — епархије костајничке за год. 1755. (стр. 121.—128.); 7) — епархије пакрачке за год. 1755. (стр. 129.—143.) и 8) — епархије темишварске за год. 1773. (стр. 145.—152.). Свему овоме додати су још и а) опис манастира Фенека од 1735. год. (стр. 155—157.) и манастира Ходоша од 1755. год. (стр. 158.), б.) опис даљског добра око 1706. год. (стр. 171.—189.) коме је впреч. г. Руварац додао и кратку но исцрпну историју истога (стр. 161.—168.). Најпосле свему овоме додати су и потребни регистри, чиме је знатно олакшано оријентовање у овој књизи.

Набројени предмети говоре сами за себе. Приређивачу ове књиге г. Руварцу као и издавачу Њ. Светости патријарху Георгију историјска наука знаће одати достојно признање и благодарност. И. З.

+ Епархијска скупштина православне далматинске епархије на састанку свом у Задру 20. фебруара 1902. год. решила је да се приреди за штампу и изда: „*Збирка свију законâ и на-*

Digitized by Google

редабâ, било духовне власти, или власти политичке и школске, а које се односе пословима православне цркве и школе и идминистрације црквене имовине у Далмацији". У интересу изведења овога закључка поверила је задарска консисторија приређење ове збирке имоцком окружном протопресвитеру Љубомиру Влачићу. Овај је поверени му посао извршио, а консисторија га је прегледала, одобрила и дала га у штампу. На основу тога издала је она и позив на претплату. Књига ће изнети до 30 штампаних табака велике 8⁰ на финој хартији. Цена је књизи 6 круна. Претплата се шаље срп. православној консисторији у Задру.

+ Српска Књижевна Задруга издала је позив на упис на дванаесто коло својих издања, у који улазе ови списи:

1. Драматски списи Ј. С. Поповића, св. II. (Наход Симеун и Тврдица).
2. Бранкове песме св. I.
3. Причања Вука Дојчевића, од Ст. М. Љубише, св. II.
4. Светле слике, приповетке Драгутина Илића.
5. С острва, приповетке Ив. Ћипика.
6. Приповетке А. Доде-а. превео Душан Ђокић.
7. О херојима, хероизму и обожавању хероја у историји, од Б. Карлајла, превео Б. Кнежевић.

Књиге се штампају у велико, тако да ће бити готове до краја ове године.

„Улози су задругарски: за *добрвтворе*, који плаћају једном за свагда 150 динара или круна (или у три рока по 50 дин. или круна), за *оснивачe* 10 дин. или круна, а за *улагаче* 6 дин. или круна". „Лица која би ког покојника уписала за добротвора могу, по својој вољи, или примити једном за свагда, само сва ранија кола Задругиних издања, или одредити коју школу или другу сличну просветну установу, да се њој шаљу кола која унапред буду излазила. Исто тако управа напомиње да оснивачки улог, свакоме који га редовно плаћа за двадесет година, доноси после тога сва добротворска права. Они оснивачи који би желели исплатити одједном унапред све улоге, који им још остају за уплаћивање до двадесет, могу их у свако доба уплатити и одмах стећи сва добротворска права".

„Претплата се из Хрватске, Славоније, Далмације, Босне и Херцеговине шаље или право у Београд Управи, или г. Милу Маравићу, штампару у Загребу (Duga ulica, br. 8), а претплата из Срема, Баната, Бачке и остале Угарске или право у Београд Управи или српској манастирској штампарији у Сремским Кар-

Digitized by Google

ловцима. За разна обавештења може се обраћати и комисионару Задругину г. Николи Кукићу у Загребу (Šenoina ulica, br. 1).

„Као год што је од постанка Задругина њена Управа чинила све што је до ње било, да ова установа одговори свом великом народном и просветном задатку, тако и садашња Управа чини и чиниће све што може, да по доброј вољи и по савесном руковању овим друштвом не заостане од својих преходница. Зато мисли да је у праву очекивати из свих редова народних онај исти, па и бољи одзив, којим су дочекивани овакви ранији позиви.“

Ово (1903.) године по наредби оберпрокурора руског Св. Синода К. П. Побједоносцева штампан је његов превод св. јеванђелија св. Марка, Луке и Јована у неколико примерака за ужи круг. Узроком појаве новог превода св. јеванђелија на руски језик, поред данашњег синодалног превода — служи „несавршеност“ (в. предговор) синодалног превода. Да синодални превод заиста није идеалан и да није „достојан словенског оригинала“ сведочи појава превода Жуковскога, који је „умом и срцем схваћао лепоту словенског језика“. Али ни превод Жуковскога није задовољио К. П. Побједоносцева и он „предлаже нови покушај превода св. јеванђелија“. Карактеристична црта превода К. П. Поеједоносцева састоји се у томе, што је он у свему врло близу и веран словенском тексту, а уједно не нарушава лепоте и правилности рускога књижевнога језика. То би требало да имају на уму и будући преводиоци св. Писма на српски језик, јер је Вук, како у целој својој реформи, тако и у преводу св. Писма на српски језик био — „сувише радикалан“, како нам рече приликом разговора о Вукову преводу признати наш филолог — Вуковац — г. Стојан Новаковић.

Петроград 7. нов. 1903. Свешт. Д. Јакшић.

Digitized by Google

ХРОНИКА.

Православна црква у карловачкој митрополији.

Саборски закључци и њихова судбина. На православном српском црквено-народном сабору од 1902. г. донесено је при крају заседања на брзу руку неколико закључака, од којих једни дубоко задиру у живац автономног уређења овопределне православне српске цркве а други чак и у њене основе. То су закључци о црквеној свести, избору народно-црквеног тајника, допунама к привременој епархијској уредби од 1871. г. и секуларизацији манастирских добара. Закључак о отпису заостатака верозаконског приноса и саборских трошкова, пошто није начелне природе као што је првобитно требао бити од споредне је важности. Судбина свију тих закључака изузимајући манастирско питање данас је решена. Но пре него што проговоримо о њиховом решењу да пређемо редом све те решене закључке, да видимо њихову интенцију и последице.

Закључком о црквеној свести хтело се ставити изван крепости 14 §. II. одсека кр. рескрипта од 1868. г. Тај §. гласи: „Изабрани за скупштинара могу бити означени у §. 13, који 30 година имају, при чему се очекује, да ће се изабрати лица, која су на добром гласу и позната са своје црквене свести.“ Речи „позната са своје црквене свести“ октројисане су, на захтев епископата; њих није било у саборском закључку; очевидно тим се хтело ближе одредити оно напред „на добром гласу“; по људском схватању може бити „на добром гласу“ и не црквен, и не религиозан човек, а јасно је, да Црква не може таквом допустити, да учествује и у пословима, који су с Њом у вези. Црква, која би то дозволила, престала би бити Црквом.

Закључак у погледу избора народно-црквеног тајника ишао је на то, да се право његовог постављања одузме од митрополита-патријарха и пренесе на Сабор. У колико се првим закључком дира у саму основу Цркве у толико другим Сабор сам лишава автономију једног њеног до сада tacite уживаног права и увлачи државну власт у најинтимнији закутак црквено-автономног нам живота. Народно-црквени тајник посвећен је до танчина у цео наш црквено-народни автономни живот. Он је и у Св. Синоду и у Митрополијском Савету и у Саборском Одбору и у Школском Савету. Не треба дакле доказивати, да лице које долази на тако поверљиво место, мора и заслуживати потпуно и неограничено поверење. До сада се до тога места долазило на основу освештане праксе. које је право и сам Сабор од 1865. на патријарха пренео, поверењем митрополита-патријарха; по саборском решењу, долазило би се до њега са одобрењем више световне власти. А ваљда не треба дока-

Digitized by Google

зивати, да би влада пазила на то, ко да се потврди. Очевидно је дакле што смо напред казали, да се овим закључком автономија sua sponte лишава једног вршеног права у корист државне власти и постављање лица, најпосвећенијег после митрополита-патријарха у све црквено-народне послове чини зависним од исте власти.

Прелазимо на тумачење односно „допуну“ неких чланака уредбе о привременом уређењу епархија од 1871. год. Рећићемо одмах, док је са прва два закључка Сабор повредио у начелу и основе Цркве и автономије, својим „допунама“ к привр. уређењу епархија од 1871. г. онемогућио је правилно функцијонисање автономних органа. Епархијске скупштине место да буду саветнички помоћници највишим автономним органима: у првом реду Сабору као законодавном телу, као што то јасно истиче из XVIII. чл.[1] привр. уређења епархија учињене су овим „допунама“ равноправнима са највишим автономним форумима, Саборским Одбором, Школ. Саветом и Митроп. Саветом. Уза принцип, по коме су епархијске скупштине одговорне искључиво Сабору, Сабор је санкционисао анархију у автономији. Могу све наше највише власти издавати какве хоће наредбе, од воље епархијских скупштина зависи да ли ће се те наредбе у епархијама извршивати или не, јер су „епархијске скупштине одговорне сабору (5 тачка); „епархијску скупштину сазива административни одбор без претходне пријаве саборском одбору и без претходне његове дозволе“ (3.) и „епарх. се одсеци обнављају, кад буде нова епарх. скупштина изабрата“ (2. тачка). Дакле епарх. скупштине могу се састајати, кад год то захте адм. одбор, који је поникао из њеног крила; на дневни ред може доћи све, што год се скупштини прохте; на тим скупштинама могу се критиковати и наредбе највиших власти и заузимати према њима положај какав се хоће, јер скупштине епархијске одговорне су само Сабору. Кад се зна, како се редовно Сабор састаје и кад се такође зна, да и ако су епарх. скупштине одговорне за свој рад Сабору, Сабор нема у случају утврђених неправилности и чак противзаконитости у раду епарх. скупштина над члановима њеним никакве егзекутиве онда и мало дете мора увидети колика је грдна штета нанесена овим автономији. То су у осталом увидели и они, који су се највише заузимали за те „допуне“ — а то су чланови данашњег Саборског Одбора — па су спроводном наредбом стављајући се на пре потврде тих „допуна“ заиста правилно станови-

[1] . . . . . припремити за српски народни Сабор предлог о строју и делокругу епархијских органа, исто тако и предлог о начину и мери дотације клира и учитељства, као и о оснивању и о обдржавању потребни наставни и просветни завода и заклада. Она ће прикупити и са својим мнењем приправити сабору разноврсне жалбе и тегобе из епархије, које се на цркву, школу и особље црквено-школско односе; она ће контролисати рад органа црквене и школске управе, тога ради извештаваће се и о њином раду и поднеће о томе сабору извештај са својим мнењем.“

Digitized by Google

ште пређашњег Саборског Одбора хтели да учине илузорнима те тако топло у Сабору брањене „допуне.“ Али ево епархијске скупштине држећи се узакоњених „допуна“ отказују послушност Саборском Одбору и прелазе преко те спроводне наредбе просто на дневни ред. Ово је први плод узакоњене анархије, а шта ће се све из тога излећи на то нећемо морати дуго чекати.

Закључак саборски у погледу отписа старих (неуплаћених) саборских трошкова и верозаконског приноса, рекли смо, у начелном погледу од споредне је важности. Свакако њиме је Сабор хтео преко колена да реши једно питање не обзирући се ни на начело правде ни на опортунитет саме ствари.

На реду је сада да проговоримо о судби тих закључака.

Ако се Сабор донашајући их огрешио о Цркву и автономију, Саборски Одбор, израз саборске већине, (радикалне странке) која је себе сматрала и сматра најжешћим поборником автономних права народних, огрешио се и о Сабор. Донесавши горње закључке Сабор их је упутио Саборском Одбору на извршење, изузимајући закључак о избору нар.-црквеног тајника, који је Сабор сам извео обавивши избор одмах после прихваћеног закључка. Види се то из самог текста усвојеног предлога. Изостављајући мотивацију предлога о тумачењу §. 14. II. одсека рескрипта од 1868. г. одлука саборска гласи:

„Нема права конзисторија да коме одузима црквену свест, нити има право административни одбор, да на основу тако зване одузете црквене свести изрече губитак активног и пасивног права бирачког на основу таке одлуке епархијске конзисторије.

Према томе упућује (Сабор) Саборски Одбор, да (ово) као саборско тумачење саопшти епархијским административним одборима и Митрополитски Црквени Савет конзисторијама, са наводом, да се дотичне одлуке административних власти имају укинути и осуђенима због оскудице у црквеним свести њихово активно право повратити имаде“.

Исту оваку упуту садрже и остали прихваћени предлози о којима је реч. Саборски Одбор није међутим поступио према решењу саборском него је све те закључке послао ради потврде угарском министру-председнику. Учинивши тако, Саборски Одбор неизвршивши саборски налог у исто време тим својим поступком окрњио је стечена автономна права и проширио ингеренцију угарске владе у наше автономне послове.[1]

На столу угарског министра-председника лежали су закључци саборски све до ове јесени. У Септембру дошла је потврда „допуна“ привремене епарх. уредбе; у Октобру уништена је саборска одлука у предмету отписа старих саборских тро-

[1] Казали смо своје мишљење о закључцима саборским, али не обзирући се на то стојећи на чисто автономном становишту морамо осудити ову слабост Саборског Одбора. Саборски Одбор није то смео учинити. Безсумње влада би круни ставила исте предлоге, али се не би могло рећи, да јој у рушењу автономних права иде на руку и *народни* Саборски Одбор.

Digitized by Google

шкова и верозаконског приноса; у Новембру постигла је иста судба и одлуке о црквеној свести и избору црквено-народног тајника.

Мотиви који су руководили угарску владу да предложи „допуне“ на потврду нису нам познати. Но ако нам ти мотиви нису познати, познати су нам мотиви поништења споменутих одлука. Краљ. угарски министар-председник не може поднети на потврду одлуку у предмету отписа старих саборских трошкова и верозаконског приноса између осталог „с обзиром на очување интереса заинтересованих фондова и што безусловна потреба намишљеног поступка обзиром на имаовно стање појединих општина није ничим доказана“. Као пример наводи министар председник опћине митровачку —, „која је на сјајно украшење својих цркава и подизање црквено општинске куће потрошила више него 250.000 К“ а заостатак јој износи 1787 К 14 пот. и „велику и богату опћину у В. Кикинди“, која је дужна 17.000 К. а издала је на ту своту обвезницу још 1898. г Док таке опћине дугују, дотле, вели се даље, многе сиромашне опћине једва имају заостатак, јер су својим обвезама одговарале. Но министар-председник нема замерке „да се црквеним опћинама, које заостатке обвезницом осигурају, дозволи десетогодишњи рок за уплату истих, односно да им се дозволи да ове у оброцима исплатити могу“. Исто тако у случају доказаног апсолутног сиромаштва могу се поједине општине предложити ради брисања заостатка. Решење министарства накнадно је одобрило и Њ. Величанство.

Одлуку у погледу црквене свести уништава на предлог министра председника Њ. Величанство с разлога, што и ако „у самој уредби (рескрипту од 1868.) нема нигде санкције нити иста садржи опсежније тумачење или одредбе у погледу тога: које су обележја или атрибути очекиване (у §. 14 II. одс. рескр. од 1868 г.) црквене свести, те је услед ове опће наредбе често дошло до неправилних одношаја, а ни сама пракса није била свуда једнака: *Ну при свем том не може се ова одредба једноставно и тек нузгредно ван крепости ставити, те тиме, тако рећи, санкционисати, да скупштинари могу бити и такови, који црквене свести немају.*“

Разлози за уништење и једне и друге одлуке саборске јасни су да не могу бити јаснији. Није потребно доказивати њихову оправданост. Жалосно је само поред тога, што се пружила државној власти без потребе прилика, да се с разлогом умеша у наше послове, нарочито у овом другом случају, да угарски министар-председник, при том члан конфесије која се строго узевши не може назвати ни црквом, мора узимати православну Цркву у одбрану од њених рођених синова.

Уништење одлуке о избору народно-црквеног тајника образложено је сасвим друкчије. Министар с обзиром како на представку Њ. С. Патријарха тако и на постојеће уредбе (de lege lata) предложио је Њ. В. да се одлука саборска у погледу

Digitized by Google

избора народно-црквеног тајника а тако и сам чин избора уништи. али он није противан да то право донашањем уредбе (de lege ferenda) припадне сабору, „шта више“ — држи — „било би врло умесно, да и народно црквеног тајника бира Сабор, као што он бира и предстојнике — школске администрације (референте)“ само наравно требало би о томе створити уредбу, у којој би се уредили његови службени и лични односи, а тако исто и односи како према прав. срп. митрополиту патријарху тако и у автономији.

Зашто министар-председник не би био противан пренашању права избора нар.-црквеног тајника са мит.-патријарха на Сабор о том смо већ говорили, а то нам ево показује и сам министар-председник, тражећи да се о том донесе уредба, у коју би се уредбу свакако аналогно постављању школских референата тражило да се и то унесе да се попуњавање толико важног места не може обавити у чисто автономном делокругу.

Прешли смо у кратко садржину саборских закључака од 1902. г. и њихову судбу и шта видимо? Видимо исто оно што смо толико пута гледали. На једној страни представници световног елемента нашег народа у заједници са извесним делом свештенства и на овом сабору као и на свима досадањим ево већ преко 30 година конзеквентно иду за тим да се у автономији колико је могуће више еманципују од утецаја црквених власти, превиђајући конфесијонални њезин карактер;[1] с друге стране државна власт стојећи на становишту конфесијоналног карактера автономије и позивајући се на право државног надзора исто тако конзеквентно сузбија те тежње за еманциповањем и са временом, силом самих прилика, створених неправилним функционисањем целог автономног строја мораће се коначно претворити из коректора у диктатора.

Но није само државна власт стојећи, као што рекосмо, на конфесионалном становишту у погледу автономије дошла у сукоб са представницима световног елемента, који су умели запобити за себе већи део не само народних маса него и добар део свештенства, с њима је по природи саме ствари морао доћи

[1] Да је карактер наше автономије конфесионалан о том сведочи рескрипт царски од 10./VIII. 1868. (по н. к.) којим је пропраћена „Уредба о уређењу црквених, школских и фундационалних дела грчко источне српске митрополије. Пета алинеја тога рескрипта гласи: „Пошто су напослетку по §. 3. истога законскога чланка (IX. од 1868.) исповедатељи грчко-источне вере, иза како су се разлучали на две, једна од друге независне црквене области, овлаштени, да своја *црквена, школска и на иста односећа се фундационална дела* између граница земаљских закона на особеним *црквеним* саборима — које ће дотични митрополити, учинивши Нам претходну објаву, од времена на време сазивати, — самостално решавају, уређују, и у смислу прописа, на својима конгресима донешених и од нас потврђених, преко својих сопствених органа самостално рукују и управљају“ . . . . . Потврђује то и устројство грчко-источног српског народно-црквеног Сабора које каже: „Грчко-источни српски народно-црквени Сабор јесте заступство *грчко-источних верних* у опсегу *српске митрополије* у стварима цркве, школе и на оне односећих се заклада.

Digitized by Google

у сукоб и епископат. Епископат већ као такав без обзира на овај или онај карактер автономије морао се, мора се и мораће се и даље опирати таквим струјама у автономији, које се противе и учењу цркв· и њеном божанском и канонском праву. Не може се црква прилагодити автономији, него се автономија мора довести у склад са црквом. Епископат је дакле у свима случајевима у којима се дирало у принципе цркве морао протестовати. Државна власт као год што није могла не водити рачуна о тим протестима до сада, мораће то чинити и у будуће.

Стога ако се озбиљно хоће, да се спречи коначно расуло црквено-народне автономије и да се изађе из овог хаоса, морају они који руководе борбу против епископата пре свега престати са сумњичењем епископата као противника цркве и народа и тражити контакта с њим. Да до тога дође потребно је да интелигенција народна проучи принципе на којима почива устројство православне цркве. Проучивши те принципе неће падати у оне заблуде у којима се до сада кретала, гледајући у црквено-народној автономији не само de forma него и de re тврђу народних слобода и права, која се данас морају стицати другим путем и начином и чим до тог — дође, нестаће и јединственог у свету примера да се у црквеном автономном Сабору странке деле по политичким принципима. Тада ће моћи заједно и сложно у сабору расправљати без обзира на њихово вансаборско политичко диференцирање и др. Красојевић и др. Полит и др. Медаковић и др. Ника Максимовић. То ће бити сабор верних *Срба*, који су се нашли заједно да свим својим знањем и умењем послуже истинитим интересима народне цркве и просвете. И тек у таквој прилици може и народно-црквена автономија одиста постати штит не само православља већ и народне егзистенције и онда ће та автономија бити у правом смислу црквено-*народна* И у том случају не само да ће се доћи до сређених односа у автономији, него ће се појачати и положај епископата у борби са државном превлашћу и многа народна снага, везана до сада бесплодном автономном борбом, моћи ће се корисно употребити на другим пољима народног живота.

Валеријан Прибићевић.

Српска црква у Ст. Србији и Маћедонији.

† Митрополит скопски Фирмилијан. Много напаћени српски народ у Маћедонији задесио је у прошлу недељу тежак удар. Тога дана испустио је у Београду, камо је дошао да потражи тешкој бољи лека, своју измучену душу високопреосв. митрополит скопски Фирмилијан. Покојни митрополит родио се у Шапцу 1852. г. камо су му се родитељи преселили из Беле Цркве у Банату. У месту свога рођења свршио је блаженопочивши митрополит основне школе и нижу гимназију. 1869. г. закалуђерио се у манастиру св. Петке код Шапца

Digitized by Google

и том приликом заменио је своје крштено име Димитрије са калуђерским Фирмилијан. Епископ шабачки Мојсеј упознавши његов дар послао га је исте године у београдску богословију као свога питомца. За све време свога богословског образовања у Београду одликовао се као ванредан ђак. Свршивши богословију упутио се у Праг да настави науке на тамошњем свеучилишту. Ту је провео годину дана и за то време у недостатку сваке помоћи од куће доста се намучио. Провадавши годину дана у Прагу врати се натраг у Србију; влада га српска изабере за свога питомца и пошаље најпре у богословско училиште на о. Халци код Цариграда а затим после кратког времена у Атину на тамошњи богословски факултет. Уједно је тамо имао пред српско турски рат да изврши и једну дипломатску мисију. Радило се о том, да се сондира терен код грчке владе за случај рата са Турском. Што ту мисију није повољно извршио није била његова кривица. За време рата напустио је школовање и вратио се у Србију, те је одужио свој српски дуг посветивши се неговању рањеника. По свршетку другог рата проведавши неко време као администратор врањске епархије вратио се у Атину где је довршио универзитетске науке са степеном προλύτης-а богословља. Вративши се у Србију постављен је био одмах за професора у богословији београдској. Покојни митрополит Теодосије Мраовић веома га је ценио и у брзо га је произвео од синђела за протосинђела и архимандрита. Од 1880. г. па до 1897. када га је цариградска патријаршија на захтев Србије и Русије поставила за администратора скопске епархије провео је готово све време служећи у богословији као професор а после ректор. Као администратор управљао је скопском митрополијом све до октобра 1899. год. када га је цариградски св. Синод изабрао за митрополита. После велике дипломатске борбе између Србије, Црне Горе и Русије с једне стране а Фанара, Порте, Грчке и Бугарске с друге стране посвећен је 18. јуна 1902. г. у Еносу за митрополита.

Доласком у Скопље наступили су тешки дани за покојног митрополита. Невичан тамошњим приликама, научен на миран и слободан живот у краљевини Србији, где је уживао велики углед не само у цркви него и у грађанству како са свога знања како и са несломивог карактера — што је најбоље показао за време такнзв. „каноничне борбе“ која је настала после збацивања са митроп. столице митроп. Михаила, ставши на његову страну и одбивши понуђену му епископску митру. Блаженопочивши митрополит Фирмилијан није се умео довољно снаћи. Сметала му је највише поред негибкости у карактеру и његова превелика искреност а тако исто и сувише добро мишљење о људима. Са свега тога имао је много да трпи. Уз те душевне муке дошла је и телесна немоћ, која је његово снажно тело тако брзо савладала. Покојни митрополит радио је и на књижевном пољу доста интензивно. И ако се његови књижевни радови не одликују великом наученошћу они су

Digitized by Google

учинили велику услугу српској богословској књижевности. Нарочито се много употребљавало а и данас се још налази у употреби његово ако не увек тачно а оно разумљиво састављено тумачење јеванђеља. Нека је врлом покојнику, који је свој живот провео у служби цркви и народу вечан спомен!

В—н.

Православна црква у Русији.

Палестинско друштво у 1902. г. 4. новембра о. г. одржана је годишња јавна скупштина Императорског православног Палестинског друштва под председништвом сенатора Аньичкова. Скупштина је у главном била посвећена читању кратког ескиза делатности покојног секретара друштва В. П. Хитрова, који је више од 20 година делао на корист овог друштва. Из захвалности према неуморноме покојнику решила је скупштина, — да набави његову слику за дворницу савета, да назове назаретску семинарију његовим именом, а 5. маја, на дан смрти покојникове, да се држи годишњи парастос. Затим је дошло на ред прегледање рачуна за 1902. г. На остатак од 42.256 руб. 52 коп, од 1. марта 1901. ушло је у благајницу до 1. марта 1902. 387 190 руб. 90 коп., свега дакле 429.447 руб. 82 коп. Потрошено је 400.738 руб. 83 коп., и према томе остало је 1. марма 1902.—28.708 руб. 99 коп. Делатност друштва проширена је оснивањем нових одељења у Кијеву и Минску. По одељењима друштва приређено је у току године (од 1. марта 1901. — до 1. марта 1902.) свега 30.000 предавања о св. земљи, а слушалаца је било око 5.000.000. Ова предавања по епархијским одељењима прибавила су друштву како новчаних прилога тако и нових чланова, којих данашњим даном има 4977. Што се тиче издавачког рада друштва, то се је он састојао у овоме: довршено је дело професора Н. А. Мједњикова: „Палестина од освојења Арапа до крстоносних ратова по арапским изворима“ у 4 свеске; за тим је издан 56. св. „Палестинског Зборника“, који садржи у себи осам грчких описа св. места Јерусалима и Синаја XIV, XV и XVI. в. и много других књига и брошира. Посетилаца св. земље било је ове године 7660, и то 2835 мушких и 4825 женских, дакле мање према прошлим годинама. Главни узрок мањем броју поклоника била је колера, која се је била појавила у св. земљи. У друштвеној болници у Јерусалиму било је 713 болесника, а по амбулаторијама 100.896. У 85 школа образовало је друштво 10.136 деце осим тога имало је и две семинарије за учитеље. При закључку седнице изабрани су за почасне чланове епископи: Аркадије рјазански, Инокентије тамбовски, Михаило мински, Серафим полоцки и професор барон В. Р. Розен. За председника одељења за научне радове и издавања изабран је академичар В. В. Латишев, а за чланове савета: чланови државног савета Галкин-Враској, Шевић и М. П. Боткин.

Digitized by Google

БЕЛЕШКЕ.

+ У месецу октобру о. г. родило се у Хрватској и Славонији живе деце свега 8.243 и то: православне — 2.265, римокатоличке — 5.724, унијатске — 51, осталих вероисповести — 203. Умрло је свега 5.074 и то: православних — 1.375, римокатолика — 3.539, унијата — 31, осталих вероисповести — 129. Православних се, дакле, у овом месецу родило више но што је умрло за 890. Бракова је склопљено свега 1.001 и то: чисто православних — 248, римокатоличких — 679, унијатских — 3, осталих — 40. Мешовитих бракова склопљено је 31. Од ових 12 православних ступило је у брак са римокатоличкињама, а 5 припадница православне вере удале се за римокатолике.

+ Познато је да се број руских правосл. храмова у западној Европи умножава из године у годину. Тако је и ове године 26. октобра освећен нов православни храм у Флоренцији. Храм је саграђен у строго руском стилу јарославских цркава на два спрата са пет кубета. Унутрашњост храма израђена је особито уметнички, што је заслуга проф. Преображенскога и уметника: Васиљева, Блазнова и Шарварока. Најлепши украс је мраморни иконостас — поклон данашњега рускога цара. Градњу овога храма изазвао је богати дар кнеза Демидова, који је био поклонио пређашњој цркви при посланству црквене утвари у вредности до 300.000 франака.

Већ од дужег времена води се у Немачкој у протестантској цркви борба између конзервативног (ортодоксалног) правца и новије либералне струје. Ових дана претресао се у генералном синоду пруске лутеранске цркве питање о постављању професора на богословским факултетима немачких универзитета. Посебна синодална комисија предложила је синоду, да се на богословске катедре не смеју постављати лица, која не исповедају да се црква оснива на вери у откривење Божје у Христу Исусу распетом и васкрслом. Умољава се држава да не поставља на катедре богословске лица, која не исповедају да се црква оснива на спасоносној економији Божјој и који не признају да се Св. Писмо оснива на откривењу. Предлог овај наишао је на јако противљење већ у самој комисији (12 за 8 против). У Синоду опозиција је била толико јака, да је предлог комисије готово пропао. Синод је решио само толико, да његови заступници имају учешћа при потврди кандидата, а и тај предлог није прихваћен једногласно, трећина синодалних чланова гласала је за апсолутну слободу предавања у богословским факултетима. Како изгледа у протестанској цркви превлађује против хришћански правац, што је у осталом природна последица њеног рацијоналистичког становишта.

Digitized by Google

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ.

Збирка наредаба горњо-карловачке епархијске управе. Књига I. Од 1798—1871. године. Издала епархијска управа Ср. Карловци. Српска Манастирска Штампарија 1903. г. 8⁰ Стр. 308.

Линхард и Гертруда. Приповетка са швајцарског села из XVII. века. Књига за народ. Написао Јохан Хајнрих Песталоци. Превео *Мита Нешковић*, кр. жуп. школски надзорник. Прва књига. Ср. Карловци. Српска Манастирска Штампарија. 1903. г. 8⁰. Стр. 231. Ц. 1 круна 60 фил.

Др. Франјишек Дрјина. Идеали васпитања. Превео Др. Иван Шајковић. Ср. Карловци. Српска Манастирска Штампарија. 1903. г. 8⁰. Стр. 34.

Тодија П. Костић. Прво весеље. Приповетка. Штампа Српске Манастирске Штампарије у Ср. Карловцима 1903. г. Прештампано из „Бранкова Кола" за год. 1903. 8⁰. Стр. 181. Цена 1 К 20 пот.

Мала Библиотека. Мостар 1903. г. Издање и штампа књижарнице Пахера и Кисића. Св. 43. *Симо Матавуљ.* Пошљедњи витезови. Свеска прва. Стр. 96. Ц. 30 пот. — Св. 44. *Ж. Расин.* Федра. Трагедија у 5 чинова. С француског превео Др. Никола Ђорић. Стр. 88. Ц. 30 пот. — Св. 45. *Симо Матавуљ.* Сервимантија. Свеска друга. Стр. 87. Ц. 30 пот. — Св. 46. 47. *Милош П. Ђирковић.* Из мојих успомена. Стр. 193. Ц. 60 пот. — Св. 48. *Ги деموپасан.* Орла. С француског превео Вељко М. Милићевић. Стр. 69. Ц. 30 пот. — Св. 49. *Јован Ђорђевић.* Чучук-Стана. Биографска црта. Стр. 48. Ц. 30 пот. — Св. 50. *Бранковински.* Приповетке. Стр. 84. Ц. 30 пот. — Св. 51. 52. 53. *Вилијем Шекспир.* Хамлет. С енглеског превео Др. Лаза Костић. Стр. 222. Ц 90 пот. - Св. 54. 55. *Др. Јован Суботић.* Милош Обилић. Трагедија у пет чинова. Стр. 168. Ц. 60 пот. — Св. 56. *Максим Горки.* Челкаш. С руског превео Ник. Николајевић. Стр. 83. Ц. 30 пот. — Св. 57. 58. 59. *Јанко М. Веселиновић.* Циганче. — Из збирке „Сити и гладни". — Стр. 183. Ц. 90 пот. — Св. 60. *Ф. Херцег.* Шест причица. С мађарског превео Ј. Грчић. Стр. 82. Ц 30 пот. — Св. 61. 62. *Вилијем Шекспир.* Магбет. С енглеског превео Др. Светислав Стефановић. Стр. 149. Ц. 60 пот. — Св. 63 *Бранислав Ђ. Нушић.* Мало позориште I „Под старост". II. „Наша деца". Свеска I. Стр. 46. Ц. 30 пот.

Календар „Мале Библиотеке" за пријеступну годину 1904. Година II. Уредник *Risto Кисић.* У Мостару, 1903. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. 16⁰. Стр. 96. Ц. за Босну и Херцеговину 3 пот., а за остале земље 20 пот.

Мостар српски цепни Календар за пријеступну годину 1904. Год. VI Уредник: *Risto Кисић.* У Мостару 1903. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. 16⁰. Стр. 128. Ц. за Босну и Херцесовину 40 пот., а за остале земље 25 пот.

О порријеклу Бранка Радичевића и његовој поезији. Написао и објелоданио *Л. Р. П.* Прештампано из „Дневнога Листа". Дубровник. 1903. 8⁰. Стр. 43.

Вѣра и Разумъ. Новембар књ. 2. 1903. Отд. церкв.: Слово *Впр. Арсенія*, Архіеп. Харьковскаго и Ахтырскаго. — Выраженіе признательности и благодарности Казанскою духовною Академіею Впр. Арсенію, Архіеп. Харьк. и Ахтыр *Яворскаго В.*, Отношеніе въ Ветхомъ Завѣтѣ институтовъ — пророческаго и

Digitized by Google

священническаго. — *М—ва В.*, Чудо предъ Дамаскомъ, или обращеніе іудействующаго Савла въ Апостола Павла. — *Леонардова Д. С*, Теоріи вдохновенія и происхожденія Св. Писанія на Западѣвъ XVIII. и XIX вѣкахъ. (продолж.) — Отд. философ.: *Никольскаго Ал.*, Николай Яковлевичъ Гротъ (1852. † 1889. г.) и его философскіе труды. (продолж.) — *Соловьева Н.*, „Теодицея" Лейбница, разсматриваемая въ связи съ его метафизическимъ ученіемъ. (продолж.) — Листокъ для Харьк. епархіи.

Труды Кіевской Духовной Академіи. Новембар 1903.: *Бл. Јеронима* стридонскаго. Три книги толкованій на посланіе къ Ефесянамъ. (въ рус. переводѣ.) (продолж.) — *Дроздова Н. М.*, Прототипъ Академій. — Отчетъ о состояніи Кіевской духовной Академіи за 1902—1903. учебный годъ. — *Линицкаго П. И.*, Значеніе философіи для богословія. (продолж.) — *Т. Ѳ.*, Къ вопросу о значеніи Кіевской духовной Академіи для православія и русской народности XVII—XVIII. вв. — С., Новый (1903—1904.) учебный годъ въ Кіевской духовной Академіи. — Въ приложеніи: *Богдашевскаго Д. И.*, Посланіе св. Апостола Павла къ Ефесянамъ. (продолж.) — Извлеченіе изъ протоколовъ Совѣта Кіевской дух Академіи за 1902—1903. учебный годъ. — Объявленія.

Српски Сион. Бр. 23. 1903.: Званично: Произведени и рукоположени. — — Кр. уг. министар председник Бр. П. 4357, 4366 и Бр. 5166/М. Е. П. — Извјештај о сједници епарх. конзисторије пакрачке 21. окт. (3. нов.) 1903. г. — Извјештај о сједници епарх. конзисторије пркрачке 20. нов. (3 дец.) 1903. г. — Извештај седнице епирх. конзисторије вршачке 25. нов. (8. дец.) 1903. г. — Извештај о седници епарх. конзисторије бачке од 28. окт. (10. нов.) 1903. г. — Извештај о седници епарх. конзисторије бачке 25. нов. (8. дец.) 1903. г. — Незвванично: *Д. Р.* † Митрополит скопљански Фирмилијан. — *Д. Р.* Писма митроп. Стефана Стратимировића, писата разним лицима. (наст.) — *Један суа-ститут*, Фотографија једног непријатеља адм. одбора горњо-карловачког. — Милутин Тесла у Сењу. — *Д. Р.*, Искање сабора. (наст.) — *Д. Р.*, Рад синодски 1774. и 1775. (наст). — *Драг. Драгојевић*, О ванбрачној деци. (наст): — *Д. Р.* Архидијецезална епархијска скупштина. — *Д. Р.*. Опис срп. фрушког. манастира 1753. год. (наст.) — Листак. — Званични и други огласи.

Источник. Бр. 22. 1903.: Званично. — Незванично: Ориси. — *Гр. Дјаченко J. Д. Јовановић*, Тумачење св. Писма. — *Р—ћ*, Непознати српски путопис у свету земљу из прве половине XVIII. вијека. (свршн.) — Књижевне оцене и прикази. — Промјена земље поглавара у Босни и Херцеговини. — Кратак преглед прквено-школског и просвјетног живота. — Читула. — Званични огласи. — Додатак: *Ал. Живановић*: Проповиједи и екхорте на недјељна јеванђеља преко цијеле године са диспозицијама на главније мисли тих јеванђеља.

Гласник Православне Далматинске Цркве. Новембар 1903.: Хришћанско милосрђе. — Посланица светога рускога синода као одговор цариградској васионској патријаршији. (свршн.) — Покушаји за зближење епископалне цркве с православном. — Ex oriente lux у немачком новинарству — Црквене вијести. — Нове књиге.

Digitized by Google

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1904. ГОДЪ

НА ЖУРНАЛЫ

„ЦЕРКОВНЫЙ ВѢСТНИКЪ“

и

„ХРИСТІАНСКОЕ ЧТЕНІЕ“,

ИЗДАВАЕМЫЕ ПРИ С.-ПЕТЕРБУРГСКОЙ ДУХОВНОЙ АКАДЕМІИ.

1) „ЦЕРКОВНЫЙ ВѢСТНИКЪ“ — еженедѣльный журналъ, служащій органомъ богословской мысли и церковнообщественной жизни въ Россіи и за границей.

2) „ХРИСТІАНСКОЕ ЧТЕНІЕ“ — ежемѣсячный журналъ органъ богословской и церковно-исторической науки въ общедоступномъ изложеніи.

Въ качествѣ приложенія къ журналамъ редакція издаетъ:

Полное Собраніе Твореній Св. Іоанна Златоуста

въ русскомъ переводѣ

на весьма льготныхъ для своихъ подписчиковъ условіяхъ. Именно, подписчики на оба журнала получаютъ, ежегодно большой томъ этихъ твореній въ двухъ книгахъ (около 1000 страницъ, убористаго, но четкаго шрифта) вмѣсто номинальной цѣны въ три рубля за ОДИНЪ РУБЛЬ. и подписчики на одинъ журналъ — за 1 р. 60 к., считая въ томъ и пересылку. При такихъ льготныхъ условіяхъ подписчики „Церк. Вѣстника“ и „Христ. Чтенія“ получаютъ возможность при самомъ незначительномъ ежегодномъ расходѣ пріобрѣсть полное собраніе твореній одного изъ величайшихъ отцевъ церкви.

Въ 1904. г. будетъ изданъ ДЕСЯТЫЙ ТОМЪ въ двухъ книгахъ, въ который войдутъ Бесѣды на 1 и 2 посланія св. Апостола Павла КЪ КОРИНѲЯНАМЪ и толкованіе на посланіе КЪ ГАЛАТАМЪ.

Подписчики на 1904. годъ, желающіе имѣтъ и ПЕРВЫЕ ДЕВЯТЬ ТОМОВЪ, могутъ получитъ ихъ по уменьшенной цѣнѣ, именно — по два рубля за томъ, а въ изящномъ англійскомъ переплетѣ — по 2 р. 50 коп.

Digitized by Google

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ

а) Отдѣлъно за „Церковный Вѣстник“ пятъ руб., съ приложеніемъ 10-го тома „ЗЛАТОУСТА“ — 6 р. 50 к., въ переплетѣ 7 руб.; за „Христіанское Чтеніе“ пять руб., въ приложеніемъ 10-го тома „ЗЛАТОУСТА“ — 6 р. 50 к., въ переплетѣ 7 руб.

б) За оба журнала вмѣстѣ восемь руб., съ приложеніемъ 10-го тома „ЗЛАТОУСТА“ — 9 руб., въ переплетѣ 9 р. 50 к.

За границей: за оба журнала 10 руб., съ приложеніемъ 10-го тома „ЗЛАТОУСТА“ — 11 р. 50 к., въ переплетѣ 12 р.; за каждый журналъ отдѣльно 7 руб., съ приложеніемъ 10-го тома „ЗЛАТОУСТА“ — 9 руб., въ переплетѣ 9 р. 50 к.

Иногородные подписчики надписываютъ свои требованія такъ: Въ Контору „Церковнаго Вѣстника“ и „Христіанскаго Чтенія“ въ С.-Петербургѣ.

Подписывающіеся въ С.-Петербургѣ обращаюся въ контору редакціи (Невскій пр. 151, кв. 3) гдѣ можно получатъ также отдѣльныя изданія редакціи и гдѣ принимаются объявленія для печатанія и разсылки при „Церк. Вѣстникѣ“.

Редакторъ проф. свящ. А. Рождественскій.

Digitized by Google

САДРЖИНА

IV. Књиге »Богословскога Гласника«

(Друга половина 1903. год.)

Страна

Хронологија у пророка Данила — *Александар Живановић* 3
Прича о милосрдном Самарјанину — *И. Зеремски* . . . 217
Рођење И. Христа *И. Зеремски* 273 361
Богословски Библијско учење о савести. Нови Завет — прев. *И.* 206 293 371
Хришћанска породица — *Н. Ђ.* 33
Српске вероучевне књиге у Аустро-Угарској — *Вељко Миросављевић* 170 300 377
Црквено појање (Одломак из Литургике) — *Ј. Живковић* 137 310 386
Источно-православна црква — и српски народни обичаји — *Димитрије Витковић* 150
Положај духовног пастира — *Владимир Милутиновић* . 53
Унутрашње мисијонарство — *Ив. Маширевић* 83 323 399
Фенелонови Разговори о речитости — *Р. М. Грујић* . . 68
Нацрти за проповеди 91 193 330 404
Слово на свето рођење Пресвете наше Богородице и Приснодјеве Марије 94
Проповед о крсту 100
О св. причешћу *М. Л.* 196
Беседа св Василија Великог — *Б.* 228
Говор Дра Георгија Летића 238
Проповед на Божић 335
Проповед на дан св. архиђакона Стефана — *Владимир Милутиновић* 410
Слово на Богојављење св. о. н. Григорија Ниског 414
Из црквено пастирске праксе XIV. 103 243 346 419

Digitized by Google

Страна

Књижевност:

Никодим Милаш. Ex Oriente lux — *И. Зеремски* . . 108

Др. Владимир Димитријевић. У назаренској скупштини — *И.* 245

Др. Владимир Димитријевић. „Побожни“ — *И.* . . 246

Фенелонови разговори о речитости. — *Ј. Д.* 249

Алекса Јокановић. Први шематизам православне српске митрополије Бањалучко-Бихаћке — *Ј. Ж.* 350

Шематизам православне епархије далматинске и истријске за год. 1903. — *И. З.* 421

Иван Иванић. Из црквене историје Срба у Турској у XVIII. и XIX. — *И. З.* 421

Д. Руварац. Српска Митрополија Карловачка око половине XVIII. века — *И. З.* 422

Књижевне белешке 250 423

Хроника:

Правосл. црква у карловачкој митрополији 111 251 333 426

Српска црква у Ст. Србији и Маћедонији 431

Православна црква у Русији 112 260 354 433

Белешке 128 267 357 434

Нове књиге и листови 129 268 358 435

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google